నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

ఖుద్దకనికాయే

నేత్తిప్పకరణ-అట్ఠకథా

గన్థారమ్భకథా

మహాకారుణికం **నాథం,** ఞేయ్యసాగరపారగుం;
వన్దే నిపుణగమ్భీర-విచిత్రనయదేసనం.

విజ్జాచరణసమ్పన్నా, యేన నియ్యన్తి లోకతో;
వన్దే తముత్తమం **ధమ్మం,** సమ్మాసమ్బుద్ధపూజితం.

సీలాదిగుణసమ్పన్నో, ఠితో మగ్గఫలేసు యో;
వన్దే **అరియసఙ్ఘం** తం, పుఞ్ఞక్ఖేత్తం అనుత్తరం.

వన్దనాజనితం పుఞ్ఞం, ఇతి యం రతనత్తయే;
హతన్తరాయో సబ్బత్థ, హుత్వాహం తస్స తేజసా.

ఠితిం ఆకఙ్ఖమానేన, చిరం సద్ధమ్మనేత్తియా;
ధమ్మరక్ఖితనామేన, థేరేన అభియాచితో.

పదుముత్తరనాథస్స, పాదమూలే పవత్తితం;
పస్సతా అభినీహారం, సమ్పత్తం యస్స మత్థకం.

సంఖిత్తం విభజన్తానం, ఏసో అగ్గోతి తాదినా;
ఠపితో ఏతదగ్గస్మిం, యో మహాసావకుత్తమో.

ఛళభిఞ్ఞో వసిప్పత్తో, పభిన్నపటిసమ్భిదో;
మహాకచ్చాయనో థేరో, సమ్బుద్ధేన పసంసితో.

తేన యా భాసితా నేత్తి, సత్థారా అనుమోదితా;
సాసనస్స సదాయత్తా, నవఙ్గస్సత్థవణ్ణనా.

తస్సా గమ్భీరఞాణేహి, ఓగాహేతబ్బభావతో;

కిఞ్చాపి దుక్కరా కాతుం, అత్థసంవణ్ణనా మయా.

సహ సంవణ్ణనం యస్మా, ధరతే సత్థుసాసనం;
పుబ్బాచరియసీహానం, తిట్ఠతేవ వినిచ్ఛయో.

తస్మా తముపనిస్సాయ, ఓగాహేత్వాన పఞ్చపి;
నికాయే పేటకేనాపి, సంసన్దిత్వా యథాబలం.

సువిసుద్ధమసంకిణ్ణం, నిపుణత్థవినిచ్ఛయం;
మహావిహారవాసీనం, సమయం అవిలోమయం.

పమాదలేఖం వజ్జేత్వా, పాళిం సమ్మా నియోజయం;
ఉపదేసం విభావేన్తో, కరిస్సామత్థవణ్ణనం.

ఇతి అత్థం అసజ్కిణ్ణం, **నేత్తిప్పకరణస్స** మే;
విభజన్తస్స సక్కచ్చం, నిసామయథ సాధవోతి.

తత్థ కేనట్ఠేన నేత్తి? సద్ధమ్మనయనట్ఠేన **నేత్తి**. యథా హి తణ్హా సత్తే కామాదిభవం నయతీతి "భవనేత్తీ"తి వుచ్చతి, ఏవమయమ్పి వేనేయ్యసత్తే అరియధమ్మం నయతీతి సద్ధమ్మనయనట్ఠేన "నేత్తీ"తి వుచ్చతి. అథ వా నయన్తి తాయాతి **నేత్తి**. నేత్తిప్పకరణేన హి కరణభూతేన ధమ్మకథికా వేనేయ్యసత్తే దస్సనమగ్గం నయన్తి సమ్పాపేన్తీతి, నీయన్తి వా ఏత్థ ఏతస్మిం పకరణే అధిట్ఠానభూతే పతిట్ఠాపేత్వా వేనేయ్యా నిబ్బానం సమ్పాపియన్తీతి **నేత్తి**. న హి నేత్తిఉపదేససన్నిస్సయేన వినా అవిపరీతసుత్తత్థావబోధో సమ్భవతి. తథా హి వుత్తం – "తస్మా నిబ్బాయితుకామేనా"తిఆది. సబ్బాపి హి సుత్తస్స అత్థసంవణ్ణనా నేత్తిఉపదేసాయత్తా, నేత్తి చ సుత్తప్పభవా, సుత్తం సమ్మాసమ్బుద్ధప్పభవన్తి.

సా పనాయం నేత్తి పకరణపరిచ్ఛేదతో తిప్పభేదా హారనయపట్ఠానానం వసేన. పఠమఞ్హి హారవిచారో, తతో నయవిచారో, పచ్ఛా పట్ఠానవిచారోతి. పాళివవత్థానతో పన సఙ్గహవారవిభాగవారవసేన దువిధా. సబ్బాపి హి నేత్తి సఙ్గహవారో విభాగవారోతి వారద్వయమేవ హోతి.

తత్థ **సఙ్గహవారో** ఆదితో పఞ్చహి గాథాహి పరిచ్ఛిన్నో. సబ్బో హి పకరణత్థో "యం లోకో పూజయతే"తిఆదీహి పఞ్చహి గాథాహి అపరిగ్గహితో నామ నత్థి. నను చేత్థ పట్ఠానం అసఙ్గహితన్తి? నయిదమేవం దట్ఠబ్బం, మూలపదగ్గహణేన పట్ఠానస్స సఙ్గహితత్తా. తథా హి వక్ఖతి – "అట్ఠారస మూలపదా కుహిం దట్ఠబ్బా సాసనపట్ఠానే"తి. మూలపదపట్ఠానాని హి అత్థనయసఞ్ఞారత్తికా వియ అఞ్ఞమఞ్ఞం సఙ్గహితాని.

విభాగవారో పన ఉద్దేసనిద్దేసపటినిద్దేసవసేన తివిధో. తేసు "తత్థ కతమే సోళస హారా"తి ఆరభిత్వా యావ "భవన్తి అట్ఠారస పదానీ"తి అయం ఉద్దేసవారో. "అస్సాదాదీనవతా"తి ఆరభిత్వా యావ "తేత్తింసా ఏత్తికా నేత్తీ"తి అయం నిద్దేసవారో. పటినిద్దేసవారో పన హారవిభఙ్గవారో హారసమ్పాతవారో నయసముట్ఠానవారో సాసనపట్ఠానవారోతి చతుబ్బిధో. తేసు "తత్థ కతమో దేసనాహారో"తి ఆరభిత్వా యావ "అయం పహానేన సమారోపనా"తి అయం హారవిభఙ్గవారో. తత్థ "కతమో

దేసనాహారసమ్పాతో”తి ఆరభిత్వా యావ “అనుపాదిసేసా చ నిబ్బానధాతూ”తి అయం హారసమ్పాతవారో. ఏత్థాహ – హారవిభఙ్గహారసమ్పాతవారానం కిం నానాకరణన్తి? వుచ్చతే – యత్థ అనేకేహిపి ఉదాహరణసుత్తేహి ఏకో హారో నిద్దిసీయతి, అయం హారవిభఙ్గవారో. యత్థ పన ఏకస్మిం సుత్తే అనేకే హారా సమ్పతన్తి, అయం హారసమ్పాతవారో. వుత్తఞ్హేతం **పేటకే** –

> “యత్థ చ సబ్బే హారా, సమ్పతమానా నయన్తి సుత్తత్థం;
> బ్యఞ్జనవిధిపుథుత్తా, సా భూమీ హారసమ్పాతో”తి.

నయసముట్ఠానసాసనపట్ఠానవారవిభాగో పాకటో ఏవ. సాసనపట్ఠానవారో పన సఙ్గహవారే వియ ఉద్దేసనిద్దేసవారేసుపి న సరూపతో ఉద్ధటోతి. ఏత్థాహ – “ఇదం నేత్తిప్పకరణం మహాసావకభాసితం, భగవతా అనుమోదిత”న్తి చ కథమేతం విఞ్ఞాయతీతి? పాళితో ఏవ. న హి పాళితో అఞ్ఞం పమాణతరం అత్థి. యా హి చతూహి మహాపదేసేహి అవిరుద్ధా పాళి, సా పమాణం. తథా హి అగరహితాయ ఆచరియపరమ్పరాయ పేటకోపదేసో వియ ఇదం నేత్తిప్పకరణం ఆభతం. యది ఏవం కస్మాస్స నిదానం న వుత్తం. సావకభాసితానమ్పి హి **సుభసుత్త-** (దీ॰ ని॰ ౧.౪౪౪ ఆదయో) **అనఙ్గణసుత్త-** (మ॰ ని॰ ౧.౫౭ ఆదయో) **కచ్చాయనసంయుత్తా**దీనం నిదానం భాసితన్తి? నయిదం ఏకన్తికం. సావకభాసితానం బుద్ధభాసితానమ్పి హి ఏకచ్చానం పటిసమ్భిదామగ్గనిద్దేసాదీనం ధమ్మపదబుద్ధవంసాదీనఞ్చ నిదానం న భాసితం, న చ తావతా తాని అప్పమాణం, ఏవమిధాపి దట్ఠబ్బం.

నిదానఞ్చ నామ సుత్తవినయానం ధమ్మభణ్డాగారికఉపాలిత్థేరాదీహి మహాసావకేహేవ భాసితం, ఇదఞ్చ మహాసావకభాసితం, థేరం ముఞ్చిత్వా అనఞ్ఞవిసయత్తా ఇమిస్సా విచారణాయాతి కిమేతేన నిదానగవేసనేన, అత్థోయేవేత్థ గవేసితబ్బో, యో పాళియా అవిరుద్ధోతి. అథ వా పాళియా అత్థసంవణ్ణనాభావతో న ఇమస్స పకరణస్స విసుం నిదానవచనకిచ్చం అత్థి, పటిసమ్భిదామగ్గనిద్దేసాదీనం వియాతి దట్ఠబ్బం.

ఇదాని ఏతస్మిం పకరణే నానప్పకారకోసల్లత్థం అయం విభాగో వేదితబ్బో – సబ్బమేవ చేతం పకరణం సాసనపరియేట్ఠిభావతో ఏకవిధం, తథా అరియమగ్గసమ్పాదనతో విముత్తిరసతో చ. బ్యఞ్జనత్థవిచారభావతో దువిధం, తథా సఙ్గహవిభాగభావతో ధమ్మవినయత్థసంవణ్ణనతో లోకియలోకుత్తరత్థసఙ్గహణతో రూపారూపధమ్మపరిగ్గాహకతో లక్ఖణలక్ఖియభావతో పవత్తినివత్తివచనతో సభాగవిసభాగనిద్దేసతో సాధారణాసాధారణధమ్మవిభాగతో చ.

తివిధం పుగ్గలత్తయనిద్దేసతో తివిధకల్యాణవిభాగతో పరిఞ్ఞత్తయకథనతో పహానత్తయూపదేసతో సిక్ఖత్తయసఙ్గహణతో తివిధసంకిలేసవిసోధనతో మూలగీతిఅనుగీతిసఙ్గీతిభేదతో పిటకత్తయత్థసంవణ్ణనతో హారనయపట్ఠానప్పభేదతో చ.

చతుబ్బిధం చతుప్పటిసమ్భిదావిసయతో చతునయదేసనతో ధమ్మత్థదేసనాపటివేధగమ్భీరభావతో చ. పఞ్చవిధం అభిఞ్ఞేయ్యాదిధమ్మవిభాగతో పఞ్చక్ఖన్ధనిద్దేసతో పఞ్చగతిపరిచ్ఛేదతో పఞ్చనికాయత్థవివరణతో చ. ఛబ్బిధం ఛళారమ్మణవిభాగతో ఛఅజ్ఝత్తికబాహిరాయతనవిభాగతో చ. సత్తవిధం సత్తవిఞ్ఞాణట్ఠితిపరిచ్ఛేదతో. నవవిధం సుత్తాదినవఙ్గనిద్దేసతో. చుద్దసవిధం సుత్తాధిట్ఠానవిభాగతో. సోళసవిధం అట్ఠవీసతివిధఞ్చ సాసనపట్ఠానప్పభేదతో. చతురాసీతిసహస్సవిధం చతురాసీతిసహస్సధమ్మక్ఖన్ధవిచారభావతోతిఆదినా నయేన పకరణవిభాగో వేదితబ్బో.

తత్థ **సాసనపరియేట్ఠిభావతో**తి సకలం నేత్తిప్పకరణం సిక్ఖత్తయసఙ్గహస్స నవఙ్గస్స సత్థుసాసనస్స అత్థసంవణ్ణనాభావతో. **అరియమగ్గసమ్పాదనతో**తి దస్సనభూమిభావనాభూమిసమ్పాదనతో. **విముత్తిరసతో**తి సాసనస్స అమతపరియోసానత్తా వుత్తం. **బ్యఞ్జనత్థవిచారభావతో**తి హారబ్యఞ్జనపదకమ్మనయానం బ్యఞ్జనవిచారత్తా అత్థపదఅత్థనయానం అత్థవిచారత్తా వుత్తం. **సఙ్గహవిభాగభావో** పరతో ఆవి భవిస్సతి. **ధమ్మవినయత్థసంవణ్ణనతో**తి సకలస్సాపి పరియత్తిసాసనస్స ధమ్మవినయభావతో వుత్తం. **లక్ఖణలక్ఖియభావతో**తి నేత్తివచనస్స లక్ఖణత్తా ఉదాహరణసుత్తానఞ్చ లక్ఖియత్తా వుత్తం. **సభాగవిసభాగనిద్దేసతో**తి సమానజాతియా ధమ్మా సభాగా, పటిపక్ఖా విసభాగా, తంవిచారభావతోతి అత్థో. **సాధారణాసాధారణధమ్మవిభాగతో**తి పహానేకట్ఠసహజేకట్ఠతాదిసామఞ్ఞేన యే ధమ్మా యేసం ధమ్మానం నామవత్థాదినా సాధారణా తబ్బిధురతాయ అసాధారణా చ, తంవిభాగతో దువిధన్తి అత్థో.

పుగ్గలత్తయనిద్దేసతోతి ఉగ్ఘటితఞ్ఞూఆది పుగ్గలత్తయనిద్దేసతో. **తివిధకల్యాణవిభాగతో**తి ఆదికల్యాణాదివిభాగతో. **మూలగీతిఅనుగీతిసఙ్గీతిభేదతో**తి పఠమం వచనం మూలగీతి, వుత్తస్సేవ అత్థస్స సఙ్గహగాథా అనుగీతి, తంతంసుత్తత్థయోజనవసేన విప్పకిణ్ణస్స పకరణస్స సఙ్గాయనం సఙ్గీతి, సా థేరస్స పరతో పవత్తితాతి వేదితబ్బా, ఏతాసం తిస్సన్నం భేదతో తివిధన్తి అత్థో. **పఞ్చక్ఖన్ధనిద్దేసతో**తి రూపాదిపఞ్చక్ఖన్ధసీలాదిపఞ్చధమ్మక్ఖన్ధనిద్దేసతో పఞ్చవిధన్తి అత్థో. **సుత్తాధిట్ఠానవిభాగతో**తి లోభదోసమోహానం అలోభాదోసామోహానం కాయవచీమనోకమ్మానం సద్ధాదిపఞ్చిన్ద్రియానఞ్చ వసేన చుద్దసవిధస్స సుత్తాధిట్ఠానస్స విభాగవచనతో చుద్దసవిధన్తి అత్థో. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యన్తి న పపఞ్చితం.

౧. సబ్బహవారవణ్ణనా

ఏవం అనేకభేదవిభత్తే నేత్తిప్పకరణే యదిదం వుత్తం "సబ్బహవిభాగవారవసేన దువిధ"న్తి, తత్థ సబ్బహవారో ఆది. తస్సాపి "**యం లోకో పూజయతే**"తి అయం గాథా ఆది. తత్థ **య**న్తి అనియమతో ఉపయోగనిద్దేసో, తస్స "తస్సా"తి ఇమినా నియమనం వేదితబ్బం. **లోకో**తి కత్తునిద్దేసో. **పూజయతే**తి కిరియానిద్దేసో. **సలోకపాలో**తి కత్తువిసేసనం. **సదా**తి కాలనిద్దేసో. **నమస్సతి చా**తి ఉపచయేన కిరియానిద్దేసో . **తస్సా**తి సామినిద్దేసో. **ఏత**న్తి పచ్చత్తనిద్దేసో. **సాసనవర**న్తి పచ్చత్తనిద్దేసేన నిద్దిట్ఠధమ్మనిదస్సనం. **విదూహీ**తి కరణవచనేన కత్తునిద్దేసో. **ఞేయ్య**న్తి కమ్మవాచకకిరియానిద్దేసో. **నరవరస్సా**తి "తస్సా"తి నియమేత్వా దస్సితస్స సరూపతో దస్సనం.

తత్థ లోకియన్తి ఏత్థ పుఞ్ఞాపుఞ్ఞాని తబ్బిపాకో చాతి **లోకో,** పజా, సత్తనికాయోతి అత్థో. లోక-సద్దో హి జాతిసద్దతాయ సామఞ్ఞవసేన నిరవసేసతో సత్తే సఙ్గణ్హాతి. కిఞ్చాపి హి లోకసద్దో సఙ్ఖారభాజనేసుపి దిట్ఠప్పయోగో, పూజనకిరియాయోగ్యభూతతావసేన పన సత్తలోకవచనో ఏవ ఇధ గహితోతి దట్ఠబ్బం. **పూజయతే**తి మానయతి, అపచాయతీతి అత్థో.

లోకం పాలేన్తీతి లోకపాలా, చత్తారో మహారాజానో. లోకియా పన ఇన్దయమవరుణకువేరా లోకపాలాతి వదన్తి. సహ లోకపాలేహీతి **సలోకపాలో**, "లోకో"తి ఇమినా తుల్యాధికరణం. అథ వా ఇస్సరియాధిపచ్చేన తంతంసత్తలోకస్స పాలనతో రక్ఖణతో ఖత్తియచతుమహారాజసక్కసుయామసన్తుసితసునిమ్మితపరనిమ్మితవసవత్తిమహాబ్రహ్మాదయో లోకపాలా. తేహి సహ తంతంసత్తనికాయో సలోకపాలో లోకోతి వుత్తో. అథ వా "ద్వేమే, భిక్ఖవే, సుక్కా ధమ్మా లోకం పాలేన్తీ"తి (అ. ని. ౨.౯; ఇతివు. ౪౨) వచనతో హిరోత్తప్పధమ్మా లోకపాలా. తేహి సమన్నాగతో లోకో **సలోకపాలో**. హిరోత్తప్పసమ్పన్నా హి పాపగరహినో సప్పురిసా ధమ్మచ్ఛన్దవన్తతాయ భగవతి పూజానమక్కారపరా హోన్తీతి.

సదాతి సబ్బకాలం రత్తిఞ్చేవ దివా చ, **సదా**తి వా భగవతో ధరమానకాలే తతో పరఞ్చ. అథ వా **సదా**తి అభినీహారతో పట్ఠాయ యావ సాసనన్తరధానా, తతో పరమ్పి వా. మహాభినీహారతో పట్ఠాయ హి మహాబోధిసత్తా బోధియా నియతతాయ బుద్ధఙ్కురభూతా సదేవకస్స లోకస్స పూజనీయా చేవ వన్దనీయా చ హోన్తి. యథాహ భగవా సుమేధభూతో –

> "దీపఙ్కరో లోకవిదూ, ఆహుతీనం పటిగ్గహో;
> మమ కమ్మం పకిత్తేత్వా, దక్ఖిణం పాదముద్ధరి.
>
> "యే తత్థాసుం జినపుత్తా, పదక్ఖిణమకంసు మం;
> దేవా మనుస్సా అసురా చ, అభివాదేత్వాన పక్కము"న్తి. (బు. వం. ౨.౭౫-౭౬);

నమస్సతి చాతి కేచి కేసఞ్చి పూజాసక్కారాదీని కరోన్తాపి తేసం అపాకటగుణతాయ నమక్కారం న కరోన్తి, న ఏవం భగవతో, యథాభూతఅబ్భుగ్గతకిత్తిసద్దతాయ పన భగవన్తం సదేవకో లోకో పూజయతి చేవ నమస్సతి చాతి అత్థో. "సదా నరమనుస్సో"తి కేచి పఠన్తి, తం న సున్దరం. **తస్సా**తి యం సదేవకో లోకో పూజయతి చేవ నమస్సతి చ, తస్స. **ఏత**న్తి ఇదాని వత్తబ్బం బుద్ధియం విపరివత్తమానం సామఞ్ఞేన దస్సేతి. **సాసనవర**న్తి తం సరూపతో దస్సేతి. తత్థ

దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికపరమత్థేహి యథారహం సత్తే సాసతి వినేతి ఏతేనాతి సాసనం, తదేవ ఏకన్తనియ్యానట్ఠేన అనఞ్ఞసాధారణగుణతాయ చ ఉత్తమట్ఠేన తంతంఅభిపత్థితసమిద్ధిహేతుతాయ పణ్డితేహి వరితబ్బతో వా వరం, సాసనమేవ వరన్తి **సాసనవరం. విదూహీ**తి యథాసభావతో కమ్మకమ్మఫలాని కుసలాదిభేదే చ ధమ్మే విదన్తీతి విదూ, పణ్డితమనుస్సా, తేహి. ఞాతబ్బం, ఞాణమరహతీతి వా **ఞేయ్యం. నరవరస్సా**తి పురిసవరస్స, అగ్గపుగ్గలస్సాతి అత్థో.

ఇదం వుత్తం హోతి – యో అనఞ్ఞసాధారణమహాకరుణాసబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణాదిగుణవిసేసయోగేన సదేవకేన లోకేన పూజనీయో నమస్సనీయో చ భగవా అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో, తస్స లోకే ఉత్తమపుగ్గలస్స ఏతం ఇదాని అమ్హేహి విభజితబ్బహారనయపట్ఠానవిచారణవిసయభూతం సాసనం ఆదికల్యాణతాదిగుణసమ్పత్తియా వరం అగ్గం ఉత్తమం నిపుణఞాణగోచరతాయ పణ్డితవేదనీయమేవాతి. భగవతో హి వచనం ఏకగాథామత్తమ్పి సచ్చపటిచ్చసముప్పాదఖన్ధాయతనధాతిన్ద్రియసతిపట్ఠానాదిసభావధమ్మనిద్ధారణక్ఖమతాయ సోళసహారపఞ్చనయసోళసఅట్ఠవీసతివిధపట్ఠానవిచారయోగ్యభావేన చ పరమగమ్భీరం అత్థతో అగాధపారం సణ్హసుఖుమఞాణవిసయమేవాతి. తేనేవాహ – "పఞ్ఞవన్తస్సాయం ధమ్మో, నాయం ధమ్మో దుప్పఞ్ఞస్సా"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౫౮; అ॰ ని॰ ౮.౩౦). అథ వా భగవతో సాసనం పరిఞ్ఞాక్కమేన లక్ఖణావబోధప్పటిపత్తియా సుఞ్ఞతముఖాదీహి ఓగాహితబ్బత్తా అవిఞ్ఞూనం సుపినన్తేనపి న విసయో హోతీతి ఆహ – **"విదూహి ఞేయ్య"**న్తి. తథా చ వుత్తం – "ఏతు విఞ్ఞూ పురిసో"తిఆది.

అపరే పన "తం తస్స సాసనవర"న్తి పఠన్తి, తేసం మతేన యం-సద్దో సాసన-సద్దేన సమానాధికరణోతి దట్ఠబ్బో. ఇదం వుత్తం హోతి యం సాసనవరం సలోకపాలో లోకో పూజయతి నమస్సతి చ, తం సాసనవరం విదూహి ఞాతబ్బన్తి. ఇమస్మిఞ్చ నయే లోకపాల-సద్దేన భగవాపి వుచ్చతి. భగవా హి లోకగ్గతాయకత్తా నిప్పరియాయేన లోకపాలో, తస్మా "తస్సా"తి లోకపాలస్స సత్థునోతి అత్థో. సలోకపాలోతి చేత్థ లోకపాల-సద్దో గుణీభూతోపి సత్థువిసయత్తా సాసన-సద్దాపేక్ఖతాయ సామిభావేన సమ్బన్ధీవిసేసభూతో పధానభూతో వియ పటినిద్దేసం అరహతీతి.

కథం పన సయం ధమ్మస్సామీ భగవా ధమ్మం పూజయతీతి? నాయం విరోధో. ధమ్మగరునో హి బుద్ధా భగవన్తో, తే సబ్బకాలం ధమ్మం అపచాయమానావ విహరన్తీతి. వుత్తఞ్హేతం – "యంనూనాహం య్వాయం ధమ్మో మయా అభిసమ్బుద్ధో, తమేవ ధమ్మం సక్కత్వా గరుం కత్వా ఉపనిస్సాయ విహరేయ్య"న్తి (సం॰ ని॰ ౧.౧౭౩; అ॰ ని॰ ౪.౨౧).

అపి చ భగవతో ధమ్మపూజనా సత్తసత్తాహప్పటిపత్తిఆదీహి దీపేతబ్బా. ధమ్మస్సామీతి చ ధమ్మేన సదేవకస్స లోకస్స సామీతి అత్థో, న ధమ్మస్స సామీతి. ఏవమ్పి నమస్సతీతి వచనం న యుజ్జతి. న హి భగవా కఞ్చి నమస్సతీతి, ఏసోపి నిద్దోసో. న హి నమస్సతీతి పదస్స నమక్కారం కరోతీతి అయమేవ అత్థో, అథ ఖో గరుకరణేన తన్నిన్నో తప్పోణో తప్పబ్భారోతి అయమ్పి అత్థో లబ్భతి. భగవా చ ధమ్మగరుతాయ సబ్బకాలం ధమ్మనిన్నపోణపబ్భారభావేన విహరతీతి. అయఞ్చ అత్థో "యేన సుదం స్వాహం నిచ్చకప్పం విహరామీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౩౮౭) ఏవమాదీహి సుత్తపదేహి దీపేతబ్బో. "విదూహి నేయ్య"న్తిపి పాఠో, తస్స పణ్డితేహి సపరసన్తానేసు నేతబ్బం పాపేతబ్బన్తి అత్థో. తత్థ అత్తసన్తానే పాపనం బుజ్ఝనం, పరసన్తానే బోధనన్తి దట్ఠబ్బం.

ఏవం భగవతో సదేవకస్స లోకస్స పూజనీయవన్దనీయభావో అగ్గపుగ్గలభావో చ వుచ్చమానో గుణవిసిట్ఠతం దీపేతి, సా చ గుణవిసిట్ఠతా మహాబోధియా వేదితబ్బా. ఆసవక్ఖయఞాణపదట్ఠానఞ్హి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణపదట్ఠానఞ్చ ఆసవక్ఖయఞాణం "మహాబోధీ"తి వుచ్చతి. సా అవిపరీతధమ్మదేసనతో తథాగతే సుప్పతిట్ఠితాతి విఞ్ఞాయతి . న హి సవాసననిరవసేసకిలేసప్పహానం అనావరణఞాణఞ్చ వినా తాదిసీ ధమ్మదేసనా సమ్భవతి. ఇచ్చస్స చతువేసారజ్జయోగో. తేన దసబలఛఅసాధారణఞాణఅట్ఠారసావేణికబుద్ధధమ్మాదిసకలసబ్బఞ్ఞుగుణపారిపూరీ పకాసితా హోతి. ఏతాదిసీ చ గుణవిభూతి మహాకరుణాపుబ్బఙ్గమం అభినీహారసమ్పత్తిం పురస్సరం కత్వా సమ్పాదితం సమత్తింసపారమిసఙ్ఖాతం పుఞ్ఞఞాణసమ్భారమన్తరేన న ఉపలబ్భతీతి హేతుసమ్పదాపి అత్థతో విభావితా హోతీతి ఏవం భగవతో తీసుపి అవత్థాసు సబ్బసత్తానం ఏకన్తహితప్పటిలాభహేతుభూతా ఆదిమజ్ఝపరియోసానకల్యాణా నిరవసేసా బుద్ధగుణా ఇమాయ గాథాయ పకాసితాతి వేదితబ్బం.

దుతియనయే పన యస్మా సిక్ఖత్తయసఙ్గహం సఫలం అరియమగ్గసాసనం తస్స ఆరమ్మణభూతఞ్చ అమతధాతుం తదధిగమూపాయఞ్చ పుబ్బభాగపటిపత్తిసాసనం తదత్థపరిదీపనఞ్చ పరియత్తిసాసనం యథారహం సచ్చాభిసమయవసేన అభిసమేన్తో స్వాక్ఖాతతాదిగుణవిసేసయుత్తతం మనసికరోన్తో సక్కచ్చం సవనధారణపరిపుచ్ఛాదీహి పరిచయం కరోన్తో చ సదేవకో లోకో పూజయతి నామ. లోకనాథో చ సమ్మాసమ్బోధిప్పత్తియా వేనేయ్యానం సక్కచ్చం ధమ్మదేసనేన "అరియం వో, భిక్ఖవే, సమ్మాసమాధిం దేసేస్సామి" (మ॰ ని॰ ౩.౧౩౬; సం॰ ని॰ ౫.౨౮; పేటకో॰ ౨౪), "మగ్గానట్ఠఙ్గికో సేట్ఠో" (ధ॰ ప॰ ౨౭౩; కథా॰ ౮౭౨; నేత్తి॰ ౧౭౫; పేటకో॰ ౩౦), "యావతా, భిక్ఖవే, ధమ్మా సఙ్ఖతా వా అసఙ్ఖతా వా, విరాగో తేసం అగ్గమక్ఖాయతి" (ఇతివు॰ ౯౦; అ॰ ని॰ ౪.౩౪), "ఖయం విరాగం అమతం పణీతం" (ఖు॰ పా॰ ౬.౪; సు॰ ని॰ ౨౨౭), "ఏకాయనో అయం, భిక్ఖవే, మగ్గో సత్తానం విసుద్ధియా" (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౩; మ॰ ని॰ ౧.౧౦౬; సం॰ ని॰ ౫.౩౬౭), "ధమ్మం వో, భిక్ఖవే, దేసేస్సామి ఆదికల్యాణ"న్తిఆదీహి (మ॰ ని॰ ౩.౪౨౦; నేత్తి॰ ౫) వచనేహి థోమనేన చ పూజయతి నామ. తస్మా సాసనవరస్స పూజనీయభావో ఇధ వుచ్చమానో అనవసేసతో ధమ్మగుణే దీపేతీతి యే అరియభావాదయో నియ్యానాదయో ఖయవిరాగాదయో మదనిమ్మదనాదయో అసఙ్ఖతాదయో స్వాక్ఖాతతాదయో ఆదికల్యాణతాదయో చ అనేకేహి సుత్తపదేహి పవేదితా అనేకే ధమ్మగుణా, తే నిరవసేసతో ఇమాయ గాథాయ పకాసితాతి వేదితబ్బా.

యస్మా పన అరియసచ్చప్పటివేధేన సముగ్ఘాటితసమ్మోహాయేవ పరమత్థతో పణ్డితా బాల్యాదిసమతిక్కమనతో, తస్మా భావితలోకుత్తరమగ్గా సచ్ఛికతసామఞ్ఞఫలా చ అరియపుగ్గలా విసేసతో విదూతి వుచ్చన్తి. తే హి యథావుత్తసాసనవరం అవిపరీతతో ఞాతుం నేతుఞ్చ సపరసన్తానే సక్కుణన్తీతి అట్ఠఅరియపుగ్గలసమూహస్స పరమత్థసఙ్ఘస్సాపి ఇధ గహితత్తా యే సుప్పటిపన్నతాదయో అనేకేహి సుత్తపదేహి సంవణ్ణితా అరియసఙ్ఘగుణా, తేపి నిరవసేసతో ఇధ పకాసితాతి వేదితబ్బా.

ఏవం పఠమగాథాయ సాతిసయం రతనత్తయగుణపరిదీపనం కత్వా ఇదాని –

"సబ్బపాపస్స అకరణం, కుసలస్స ఉపసమ్పదా;

సచిత్తపరియోదపనం, ఏతం బుద్ధాన సాసన"న్తి. (దీ॰ ని॰ ౨.౯౦; ధ॰ ప॰ ౧౮౩; నేత్తి॰ ౩౦, ౫౦, ౧౧౬, ౧౨౪) –

వచనతో సఙ్ఖేపతో సిక్ఖత్తయసఙ్గహం సాసనం, తం పన సిక్ఖత్తయం ఞాణవిసేసవిసయభావభేదతో అవత్థాభేదతో చ తివిధం హోతి. కథం? సుతమయఞాణగోచరో చ యో "పరియత్తిసద్ధమ్మో"తి వుచ్చతి. చిన్తామయఞాణగోచరో చ యో ఆకారపరివితక్కదిట్ఠినిజ్ఝానక్ఖన్తీహి గహేతబ్బాకారో విముత్తాయతనవిసేసో "పటిపత్తిసద్ధమ్మో"తి వుచ్చతి. విపస్సనాఞాణాదిసహగతో భావనామయఞాణగోచరో చ యో "పటివేధసద్ధమ్మో"తి వుచ్చతి. ఏవం తివిధమ్పి సాసనం సాసనవరన్తి పదేన సఙ్గణ్హిత్వా తత్థ యం పఠమం, తం ఇతరేసం అధిగమూపాయోతి సబ్బసాసనమూలభూతం అత్తనో పకరణస్స చ విసయభూతం పరియత్తిసాసనమేవ తావ సఙ్ఖేపతో విభజన్తో **"ద్వాదస పదానీ"**తి గాథమాహ.

తత్థ **ద్వాదసాతి** గణనపరిచ్ఛేదో. **పదానీతి** పరిచ్ఛిన్నధమ్మనిదస్సనం. తేసు బ్యఞ్జనపదాని పజ్జతి అత్థో ఏతేహీతి పదాని. అత్థపదాని పన పజ్జన్తి ఞాయన్తీతి పదాని. ఉభయమ్పి వా ఉభయథా యోజేతబ్బం బ్యఞ్జనపదానమ్పి అవిపరీతం పటిపజ్జితబ్బత్తా, అత్థపదానం ఉత్తరివిసేసాధిగమస్స కారణభావతో, తాని పదాని పరతో పాళియఞ్ఞేవ ఆవి భవిస్సన్తీతి తత్థేవ వణ్ణయిస్సామ. అత్థసూచనాదిఅత్థతో **సుత్తం**. వుత్తఞ్హేతం సఙ్గహేసు –

> "అత్థానం సూచనతో, సువుత్తతో సవనతోథ సూదనతో;
>
> సుత్తాణా సుత్తసభాగతో చ, 'సుత్త'న్తి అక్ఖాత"న్తి. (పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథా; దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథా; ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా);

తదేతం తత్థ సుత్తపిటకవసేన ఆగతం, ఇధ పన పిటకత్తయవసేన యోజేతబ్బం. "ద్వాదస పదాని సుత్త"న్తి వుత్తం, యం పరియత్తిసాసనన్తి అత్థో. **తం సబ్బన్తి** తం "సుత్త"న్తి వుత్తం సకలం బుద్ధవచనం. **బ్యఞ్జనఞ్చ అత్థో చాతి** బ్యఞ్జనఞ్చేవ తదత్థో చ. యతో "ద్వాదస పదాని సుత్త"న్తి వుత్తం. ఇదం వుత్తం హోతి – అత్థసూచనాదితో సుత్తం పరియత్తిధమ్మో, తఞ్చ సబ్బం అత్థతో ద్వాదస పదాని ఛ బ్యఞ్జనపదాని చేవ ఛ అత్థపదాని చాతి. అథ వా యదేతం "సాసనవర"న్తి వుత్తం, తం సబ్బం సుత్తం, పరియత్తిసాసనస్స అధిప్పేతత్తా. అత్థతో పన ద్వాదస పదాని, బ్యఞ్జనత్థపదసముదాయభావతో. యథాహ – "బ్యఞ్జనఞ్చ అత్థో చా"తి. **తం విఞ్ఞేయ్యం ఉభయన్తి** యస్మిం బ్యఞ్జనే అత్థే చ వచనవచనీయభావేన సమ్బన్ధే సుత్తవోహారో, తదుభయం సరూపతో విఞ్ఞాతబ్బం తత్థ కతమం బ్యఞ్జనం కతమో అత్థోతి? తేనేవాహ – **"కో అత్థో బ్యఞ్జనం కతమ"**న్తి.

ఏవం "సాసనవర"న్తి వుత్తస్స సుత్తస్స పరియత్తిభావం తస్స చ అత్థబ్యఞ్జనపదభావేన వేదితబ్బతం దస్సేత్వా ఇదాని తస్స పవిచయుపాయం నేత్తిప్పకరణం పదత్థవిభాగేన దస్సేతుం **"సోళసహారా"**తి గాథమాహ.

తత్థ సోళస హారా ఏతిస్సాతి **సోళసహారా. పఞ్చనయా అట్ఠారసమూలపదాతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. అథ వా సోళస హారా సోళసహారా. ఏవం ఇతరత్థాపి. హారనయమూలపదాని ఏవ హి సఙ్ఖేపతో విత్థారతో చ భాసితాని నేత్తీతి. **సాసనస్స పరియేట్ఠీతి** సాసనస్స అత్థపరియేసనా, పరియత్తిసాసనస్స అత్థసంవణ్ణనాతి అత్థో, సకలస్సేవ వా సాసనస్స అత్థవిచారణాతి అత్థో. పటిపత్తిపటివేధేపి హి నేత్తినయానుసారేన అధిగచ్ఛన్తీతి. **మహకచ్చానేనాతి** కచ్చోతి పురాతనో ఇసి, తస్స వంసాలఙ్కారభూతోయం మహాథేరో "కచ్చానో"తి వుచ్చతి. మహకచ్చానోతి పన పూజావచనం, యథా మహామోగ్గల్లానోతి, "కచ్చాయనగోత్తనిద్దిట్ఠా"తిపి పాఠో. అయఞ్చ గాథా నేత్తిం సఙ్గాయన్తేహి పకరణత్థసఙ్గణ్హనవసేన ఠపితాతి దట్ఠబ్బా. యథా చాయం, ఏవం **హారవిభఙ్గవారే** తంతంహారనిద్దేసనిగమనే "తేనాహ ఆయస్మా"తిఆదివచనం, హారాదిసముదాయభూతాయం నేత్తియం బ్యఞ్జనత్థసముదాయే చ సుత్తే కిం కేన విచియతీతి విచారణాయం ఆహ – **"హారా బ్యఞ్జనవిచయో"**తిఆది.

తత్థ నోళసపి హారా మూలపదనిద్ధారణమన్తరేన బ్యఞ్జనముఖేనేవ సుత్తస్స సంవణ్ణనా హోన్తి, న నయా వియ మూలపదసఙ్ఖాతసభావధమ్మనిద్ధారణముఖేనాతి తే "బ్యఞ్జనవిచయో సుత్తస్సా"తి వుత్తా. అత్థనయా పన యథావుత్తఅత్థముఖేనేవ సుత్తస్స అత్థసమ్పటిపత్తియా హోన్తీతి ఆహ – "**నయా తయో చ సుత్తత్థో**"తి. అయఞ్చ విచారణా పరతోపి ఆగమిస్సతి. కేచి "నయో చా"తి పఠన్తి, తం న సున్దరం. **ఉభయం పరిగ్గహీతన్తి** హారా నయా చాతి ఏతం ఉభయం సుత్తస్స అత్థనిద్ధారణవసేన పరిసమన్తతో గహితం సబ్బథా సుత్తే యోజితం. **వుచ్చతి సుత్తం** వదతి సంవణ్ణేతి. కథం? **యథాసుత్తం** సుత్తానురూపం, యం సుత్తం యథా సంవణ్ణేతబ్బం, తథా సంవణ్ణేతీతి అత్థో. యం యం సుత్తన్తి వా **యథాసుత్తం,** సబ్బం సుత్తన్తి అత్థో. నేత్తినయేన హి సంవణ్ణేతుం అసక్కుణేయ్యం నామ సుత్తం నత్థీతి.

ఇదాని యం వుత్తం – "సాసనవరం విదూహి ఞేయ్య"న్తి, తత్థ నేత్తిసంవణ్ణనాయ విసయభూతం పరియత్తిధమ్మమేవ పకారన్తరేన నియమేత్వా దస్సేతుం "**యా చేవా**"తిఆది వుత్తం.

తత్థ అత్థేసు కతపరిచ్ఛేదో బ్యఞ్జనప్పబన్ధో దేసనా, యో పాఠోతి వుచ్చతి. తదత్థో దేసితం తాయ దేసనాయ పబోధితత్తా. తదుభయఞ్చ విముత్తాయతనసీసేన పరిచయం కరోన్తానం అనుపాదాపరినిబ్బానపరియోసానానం సమ్పత్తీనం హేతుభావతో ఏకన్తేన విఞ్ఞేయ్యం, తదుభయవినిముత్తస్స వా ఞేయ్యస్స అభావతో తదేవ ద్వయం విఞ్ఞేయ్యన్తి ఇమమత్థం దస్సేతి **యా చేవ...పే.... విఞ్ఞేయ్యన్తి. తత్రాతి** తస్మిం విజాననే సాధేతబ్బే, నిప్ఫాదేతబ్బే చేతం భుమ్మం. **అయమానుపుబ్బీతి** అయం వక్ఖమానా అనుపుబ్బి హారనయానం అనుక్కమో, అనుక్కమేన వక్ఖమానా హారనయాతి అత్థో. **నవవిధసుత్తన్తపరియేట్ఠీతి** సుత్తాదివసేన నవఙ్గస్స సాసనస్స పరియేసనా, అత్థవిచారణాతి అత్థో. సామిఅత్థే వా ఏతం పచ్చత్తం నవవిధసుత్తన్తపరియేట్ఠియా అనుపుబ్బీతి. అథ వా **అనుపుబ్బీతి** కరణత్థే పచ్చత్తం. ఇదం వుత్తం హోతి – యథావుత్తవిజాననే సాధేతబ్బే వక్ఖమానాయ హారనయానుపుబ్బియా అయం నవవిధసుత్తన్తస్స అత్థపరియేసనాతి.

ఏత్థాహ – కథం పనేత్థ గేయ్యఙ్గాదీనం సుత్తభావో, సుత్తభావే చ తేసం కథం సాసనస్స నవఙ్గభావో. యఞ్చ సఙ్గహేసు వుచ్చతి "సగాథకం సుత్తం గేయ్యం, నిగ్గాథకం సుత్తం వేయ్యాకరణ"న్తి, తథా చ సతి సుత్తఙ్గమేవ న సియా. అథాపి విసుం సుత్తఙ్గం సియా, మఙ్గలసుత్తాదీనం (ఖు॰ పా॰ ౫.౧ ఆదయో; సు॰ ని॰ ౨౬౧ ఆదయో) సుత్తఙ్గసఙ్గహో న సియా, గాథాభావతో ధమ్మపదాదీనం వియ, గేయ్యఙ్గసఙ్గహో వా సియా, సగాథకత్తా సగాథావగ్గస్స వియ, తథా ఉభతోవిభఙ్గాదీసు సగాథకప్పదేసానన్తి. వుచ్చతే –

> సుత్తన్తి సామఞ్ఞవిధి, విసేసవిధయో పరే;
> సనిమిత్తా నిరుళ్హత్తా, సహతాఞ్ఞేన నాఞ్ఞతో.

సబ్బస్సాపి హి బుద్ధవచనస్స సుత్తన్తి అయం **సామఞ్ఞవిధి**. తథా హి "ఏత్తకం తస్స భగవతో సుత్తాగతం సుత్తపరియాపన్నం (పాచి॰ ౧౨౪౨), సావత్థియా సుత్తవిభఙ్గే, సకవాదే పఞ్చ సుత్తసతానీ"తిఆదివచనతో వినయాభిధమ్మపరియత్తివిసేసేపి సుత్తవోహారో దిస్సతి. తదేకదేసేసు పన గేయ్యాదయో **విసేసవిధయో** తేన తేన నిమిత్తేన పతిట్ఠితా. తథా హి గేయ్యస్స సగాథకత్తం తబ్భావనిమిత్తం. లోకేపి హి ససిలోకం సగాథకం చుణ్ణియగన్థం గేయ్య"న్తి వదన్తి. గాథావిరహే పన సతి పుచ్ఛిత్వా విస్సజ్జనభావో వేయ్యాకరణస్స. పుచ్ఛావిస్సజ్జనఞ్హి "బ్యాకరణ"న్తి వుచ్చతి. బ్యాకరణమేవ వేయ్యాకరణన్తి. ఏవం సన్తే సగాథకాదీనమ్పి పఞ్హావిస్సజ్జనవసేన పవత్తానం వేయ్యాకరణభావో ఆపజ్జతీతి? నాపజ్జతి,

గేయ్యాదిసఞ్ఞానం అనోకాసభావతో “గాథావిరహే సతీ”తి విసేసితత్తా చ. తథా హి ధమ్మపదాదీసు కేవలం గాథాబన్ధేసు సగాథకత్తేపి సోమనస్సఞాణమయికగాథాయుత్తేసు “వుత్తఞ్హేత”న్తిఆదివచనసమ్బన్ధేసు అబ్భుతధమ్మపటిసంయుత్తేసు చ సుత్తవిసేసేసు యథాక్కమం గాథాఉదానఇతివుత్తకఅబ్భుతధమ్మసఞ్ఞా పతిట్ఠితా, తథా సతిపి గాథాబన్ధభావే భగవతో అతీతాసు జాతీసు చరియానుభావప్పకాసకేసు జాతకసఞ్ఞా. సతిపి పఞ్హావిస్సజ్జనభావే సగాథకత్తే చ కేసుచి సుత్తన్తేసు వేదస్స లభాపనతో వేదల్లసఞ్ఞా పతిట్ఠితాతి ఏవం తేన తేన సగాథకత్తాదినా నిమిత్తేన తేసు తేసు సుత్తవిసేసేసు గేయ్యఙ్గాదిసఞ్ఞా పతిట్ఠితాతి విసేసవిధయో సుత్తఙ్గతో పరే గేయ్యాదయో.

యం పనేత్థ గేయ్యఙ్గాదినిమిత్తరహితం సుత్తం, తం సుత్తఙ్గం విసేససఞ్ఞాపరిహారేన సామఞ్ఞసఞ్ఞాయ పవత్తనతోతి. నను చ సగాథకం సుత్తం గేయ్యం, నిగ్గాథకం సుత్తం వేయ్యాకరణన్తి సుత్తఙ్గం న సమ్భవతీతి చోదనా తదవత్థా ఏవాతి? న తదవత్థా, సోధితత్తా. సోధితఞ్హి పుబ్బే గాథావిరహే సతి పుచ్ఛావిస్సజ్జనభావో వేయ్యాకరణస్స తబ్భావనిమిత్తన్తి. యఞ్చ వుత్తం – “గాథాభావతో మఙ్గలసుత్తాదీనం సుత్తఙ్గసఙ్గహో న సియా”తి, తమ్పి న, నిరుళ్హత్తా. నిరుళ్హో హి మఙ్గలసుత్తాదీసు సుత్తభావో, న హి తాని ధమ్మపదబుద్ధవంసాదయో వియ గాథాభావేన పఞ్ఞాతాని, కిన్తు సుత్తభావేనేవ. తేనేవ హి **అట్ఠకథాయం** “సుత్తనామక”న్తి నామగ్గహణం కతం.

యం పన వుత్తం “సగాథకత్తా గేయ్యఙ్గసఙ్గహో వా సియా”తి, తదపి నత్థి, యస్మా సహతాఞ్ఞేన. సహ గాథాహీతి హి సగాథకం. సహభావో చ నామ అత్థతో అఞ్ఞేన హోతి, న చ మఙ్గలసుత్తాదీసు గాథావినిముత్తో కోచి సుత్తప్పదేసో అత్థి. యో సహ గాథాహీతి వుచ్చేయ్య, న చ సముదాయో నామ కోచి అత్థి. యదపి వుత్తం – “ఉభతోవిభఙ్గాదీసు సగాథకప్పదేసానం గేయ్యఙ్గసఙ్గహో సియా”తి, తదపి న అఞ్ఞతో. అఞ్ఞా ఏవ హి తా గాథా, జాతకాదిపరియాపన్నత్తా. అతో న తాహి ఉభతోవిభఙ్గాదీనం గేయ్యఙ్గభావోతి ఏవం సుత్తాదీనం అఙ్గానం అఞ్ఞమఞ్ఞసఙ్కరాభావో వేదితబ్బో. యస్మా పన సబ్బమ్పి బుద్ధవచనం యథావుత్తనయేన అత్థానం సూచనాదిఅత్థేన సుత్తన్త్వేవ వుచ్చతి, తస్మా వుత్తం – “నవవిధసుత్తన్తపరియేట్ఠీ”తి.

సఙ్గహవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. ఉద్దేసవారవణ్ణనా

౧. ఏవం సఙ్గహవారేన సఙ్ఖేపతో దస్సితే హారాదయో ఇదాని విభాగేన దస్సేతుం **“తత్థ కతమే సోళస హారా”**తిఆదిదేసనా ఆరద్ధా. తత్థ **తత్థా**తి యం వుత్తం – “సోళసహారా నేత్తీ”తి, తస్మిం వచనే, తిస్సం వా గాథాయం, యాని హారనయమూలపదాని ఉద్ధటాని, తేసూతి అత్థో. **కతమే**తి పుచ్ఛావచనం. పుచ్ఛా చ నామేసా పఞ్చవిధా అదిట్ఠజోతనాపుచ్ఛా దిట్ఠసంసన్దనాపుచ్ఛా విమతిచ్ఛేదనాపుచ్ఛా అనుమతిపుచ్ఛా కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛాతి. తాసు అయం కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా. **సోళసా**తి గణనవసేన పరిచ్ఛేదో. తేన నేసం న తతో ఉద్ధం అధో చాతి ఏతపరమతం దస్సేతి. సా చేతపరమతా పరతో ఆవి భవిస్సతి. **హారా**తి గణనవసేన పరిచ్ఛిన్నానం సామఞ్ఞతో దస్సనం. **దేసనా విచయో**తిఆది సరూపదస్సనం.

తత్థ కేనట్ఠేన హారా? హరీయన్తి ఏతేహి, ఏత్థ వా సుత్తగేయ్యాదివిసయా అఞ్ఞాణసంసయవిపల్లాసాతి **హారా,** హరన్తి వా సయం తాని, హరణమత్తమేవ వాతి **హారా** ఫలూపచారేన. అథ వా హరీయన్తి వోహరీయన్తి ధమ్మసంవణ్ణకధమ్మపటిగ్గాహకేహి ధమ్మస్స దానగ్గహణవసేనాతి **హారా**. అథ వా హారా వియాతి **హారా**. యథా హి అనేకరతనావలిసమూహో హారసఙ్ఖాతో అత్తనో అవయవభూతరతనసమ్ఫస్సేహి సముప్పజ్జనీయమానహిలాదసుఖో హుత్వా తదుపభోగీజనసరీరసన్తాపం నిదాఘపరిళాహుపజనితం వూపసమేతి, ఏవమేతేపి నానావిధపరమత్థరతనప్పబన్ధా సంవణ్ణనావిసేసా అత్తనో అవయవభూతపరమత్థరతనాధిగమేన సముప్పాదియమాననిబ్బుతిసుఖా ధమ్మపటిగ్గాహకజనహదయపరితాపం కామరాగాదికిలేసహేతుకం వూపసమేన్తీతి. అథ వా హారయన్తి అఞ్ఞాణాదీనం హారం అపగమం కరోన్తి ఆచిక్ఖన్తీతి వా **హారా**. అథ వా సోతుజనచిత్తస్స హరణతో రమణతో చ **హారా** నిరుత్తినయేన, యథా – “భవేసు వన్తగమనో భగవా”తి (విసుద్ధి॰ ౧.౧౪౪; పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.౧ వేరఞ్జకణ్డవణ్ణనా). అయం తావ హారానం సాధారణతో అత్థో.

అసాధారణతో పన దేసీయతి సంవణ్ణీయతి ఏతాయ సుత్తత్థోతి **దేసనా,** దేసనాసహచరణతో వా **దేసనా**. నను చ అఞ్ఞేపి హారా దేసనాసఙ్ఖాతస్స సుత్తస్స అత్థసంవణ్ణనతో దేసనాసహచారినోవాతి? సచ్చమేతం, అయం పన హారో యేభుయ్యేన యథారుతవసేనేవ విఞ్ఞాయమానో దేసనాయ సహ చరతీతి వత్తబ్బతం అరహతి, న తథా పరే. న హి అస్సాదాదీనవనిస్సరణాదిసన్దస్సనరహితా సుత్తదేసనా అత్థి. అస్సాదాదిసన్దస్సనవిభావనలక్ఖణో చాయం హారోతి.

విచియన్తి ఏతేన, ఏత్థ వా పదపఞ్హాదయో, విచితి ఏవ వా తేసన్తి **విచయో**. పాళియం పన విచినతీతి విచయోతి అయమత్థో దస్సితో.

యుత్తీతి ఉపపత్తిసాధనయుత్తి, ఇధ పన యుత్తివిచారణా యుత్తి ఉత్తరపదలోపేన “రూపభవో రూప”న్తి యథా, యుత్తిసహచరణతో వా. ఇధాపి దేసనాహారే వుత్తనయేన అత్థో విత్థారేతబ్బో.

పదట్ఠానన్తి ఆసన్నకారణం, ఇధాపి పదట్ఠానవిచారణాతిఆది వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

లక్ఖీయన్తి ఏతేన, ఏత్థ వా ఏకలక్ఖణా ధమ్మా అవుత్తాపి ఏకవచనేనాతి **లక్ఖణం.**

వియూహీయన్తి విభాగేన పిణ్డీయన్తి ఏతేన, ఏత్థ వాతి బ్యూహో. నిబ్బచనాదీనం సుత్తే దస్సియమానానం చతున్నం బ్యూహోతి **చతుబ్యూహో**, చతున్నం వా బ్యూహో ఏత్థాతి **చతుబ్యూహో**.

ఆవట్టీయన్తి ఏతేన, ఏత్థ వా సభాగా విసభాగా చ ధమ్మా, తేసం వా ఆవట్టనన్తి **ఆవట్టో**.

విభజీయన్తి ఏతేన, ఏత్థ వా సాధారణాసాధారణానం సంకిలేసవోదానధమ్మానం భూమియోతి **విభత్తి**, విభజనం వా ఏతేసం భూమియాతి **విభత్తి**.

పటిపక్ఖవసేన పరివత్తీయన్తి ఇమినా, ఏత్థ వా సుత్తే వుత్తధమ్మా, పరివత్తనం వా తేసన్తి **పరివత్తనో**.

వివిధం వచనం ఏకస్సేవత్థస్స వాచకమేత్థాతి వివచనం, వివచనమేవ **వేవచనం**, వివిధం వుచ్చతి ఏతేన అత్థోతి వా వివచనం. సేసం వుత్తనయమేవ.

పకారేహి పభేదతో వా ఞాపీయన్తి ఇమినా, ఏత్థ వా అత్థాతి **పఞ్ఞత్తి**.

ఓతారీయన్తి అనుప్పవేసీయన్తి ఏతేన, ఏత్థ వా సుత్తాగతా ధమ్మా పటిచ్చసముప్పాదాదీసూతి **ఓతరణో**.

సోధీయన్తి సమాధీయన్తి ఏతేన, ఏత్థ వా సుత్తే పదపదత్థపఞ్హారమ్భాతి **సోధనో**.

అధిట్ఠీయన్తి అనుపవత్తీయన్తి ఏతేన, ఏత్థ వా సామఞ్ఞవిసేసభూతా ధమ్మా వినా వికప్పేనాతి **అధిట్ఠానో**.

పరికరోతి అభిసఙ్ఖరోతి ఫలన్తి పరిక్ఖారో, హేతు పచ్చయో చ, పరిక్ఖారం ఆచిక్ఖతీతి **పరిక్ఖారో**, హారో, పరిక్ఖారవిసయత్తా పరిక్ఖారసహచరణతో వా **పరిక్ఖారో**.

సమారోపీయన్తి ఏతేన, ఏత్థ వా పదట్ఠానాదిముఖేన ధమ్మాతి **సమారోపనో**. సబ్బత్థ చ భావసాధనవసేనాపి అత్థో సమ్భవతీతి తస్సాపి వసేన యోజేతబ్బం.

తస్సాతి యథావుత్తస్స హారుద్దేసస్స. **అనుగీతీ**తి వుత్తస్సేవత్థస్స సుఖగ్గహణత్థం అనుపచ్ఛా గాయనగాథా, తాసు ఓసానగాథాయ **అత్థతో అసంకిణ్ణా**తి పదత్థేన సఙ్కరరహితా, తేన యదిపి కేచి హారా అఞ్ఞమఞ్ఞం అవిసిట్ఠా వియ దిస్సన్తి, తథాపి తేసం అత్థతో సఙ్కరో నత్థీతి దస్సేతి. సో చ నేసం అసఙ్కరో లక్ఖణనిద్దేసే సుపాకటో హోతి. **ఏతేసఞ్చేవా**తి ఏతేసం సోళసన్నం హారానం. యథా అసఙ్కరో, తథా చేవ భవతి. కిం భవతి? **విత్థారతయా** విత్థారేన. **నయవిభత్తి** నయేన ఉపాయేన ఞాయేన విభాగో. ఏతేన తం ఏవ అసఙ్కిణ్ణతం విభావేతి. కేచి "విత్థారనయా"తి పఠన్తి, తం న సున్దరం, అయఞ్చ గాథా కేసుచి పోత్థకేసు నత్థి.

౨. ఏవం హారే ఉద్దిసిత్వా ఇదాని నయే ఉద్దిసితుం "**తత్థ కతమే**"తిఆది వుత్తం. తత్థ నయన్తి సంకిలేసే వోదానాని చ విభాగతో ఞాపేన్తీతి **నయా**, నీయన్తి వా తాని ఏతేహి , ఏత్థ వాతి **నయా**, నయనమత్తమేవ వాతి **నయా**, నీయన్తి వా సయం ధమ్మకథికేహి ఉపనీయన్తి సుత్తస్స అత్థపవిచయత్థన్తి **నయా**. అథ వా నయా వియాతి **నయా**. యథా హి ఏకత్తాదయో నయా సమ్మా పటివిజ్ఝియమానా పచ్చయపచ్చయుప్పన్నధమ్మానం యథాక్కమం

సమ్బన్ధవిభాగబ్యాపారవిరహానురూపఫలభావదస్సనేన అసఙ్కరతో సమ్ముతిసచ్చపరమత్థసచ్చానం సభావం పవేదయన్తా పరమత్థసచ్చప్పటివేధాయ సంవత్తన్తి, ఏవమేతేపి కణ్హసుక్కసప్పటిభాగధమ్మవిభాగదస్సనేన అవిపరీతసుత్తత్థావబోధాయ అభిసమ్బుణన్తా వేనేయ్యానం చతుసచ్చప్పటివేధాయ సంవత్తన్తి. అథ వా పరియత్తిఅత్థస్స నయనతో సంకిలేసతో యమనతో చ **నయా** నిరుత్తినయేన.

నన్దియావట్టోతిఆదీసు నన్దియావట్టస్స వియ ఆవట్టో ఏతస్సాతి **నన్దియావట్టో**, యథా హి నన్దియావట్టో అన్తోఠితేన పధానావయవేన బహిద్ధా ఆవట్టతి, ఏవమయమ్పి నయోతి అత్థో. అథ వా నన్దియా తణ్హాయ పమోదస్స వా ఆవట్టో ఏత్థాతి **నన్దియావట్టో**. తీహి అవయవేహి లోభాదీహి సంకిలేసపక్ఖే అలోభాదీహి చ వోదానపక్ఖే పుక్ఖలో సోభనోతి **తిపుక్ఖలో**. అసన్తాసనజవపరక్కమాదివిసేసయోగేన సీహో భగవా, తస్స విక్కీళితం దేసనావచీకమ్మభూతో విహారోతి కత్వా విపల్లాసతప్పటిపక్ఖపరిదీపనతో సీహస్స విక్కీళితం ఏత్థాతి **సీహవిక్కీళితో**, నయో. బలవిసేసయోగదీపనతో వా సీహవిక్కీళితసదిసత్తా నయో **సీహవిక్కీళితో**. బలవిసేసో చేత్థ సద్ధాదిబలం, దసబలాని ఏవ వా. అత్థనయత్తయదిసాభావేన కుసలాదిధమ్మానం ఆలోచనం **దిసాలోచనం**. తథా ఆలోచితానం తేసం ధమ్మానం అత్థనయత్తయయోజనే సమానయనతో అఙ్కుసో వియ **అఙ్కుసో**. గాథాసు లఞ్జేతి పకాసేతి సుత్తత్థన్తి లఞ్జకో, నయో చ సో లఞ్జకో చాతి **నయలఞ్జకో. గతాతి** ఞాతా, మతాతి అత్థో. సో ఏవ వా పాఠో. సేసం వుత్తనయేన వేదితబ్బం.

౩. ఏవం నయేపి ఉద్దిసిత్వా ఇదాని మూలపదాని ఉద్దిసితుం ‘‘**తత్థ కతమానీ**’’తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ మూలాని చ తాని నయానం పట్ఠానభాగానఞ్చ పతిట్ఠాభావతో పదాని చ అధిగమూపాయభావతో కోట్ఠాసభావతో చాతి **మూలపదాని**. కోసల్లసమ్భూతట్ఠేన, కుచ్ఛితానం వా పాపధమ్మానం సలనతో విద్ధంసనతో, కుసానం వా రాగాదీనం లవనతో, కుసా వియ వా లవనతో, కుసేన వా ఞాణేన లాతబ్బతో పవత్తేతబ్బతో **కుసలాని,** తప్పటిపక్ఖతో **అకుసలానీ**తి పదత్థో వేదితబ్బో.

ఏవం గణనపరిచ్ఛేదతో జాతిభేదతో చ మూలపదాని దస్సేత్వా ఇదాని సరూపతో దస్సేన్తో సంకిలేసపక్ఖంయేవ పఠమం ఉద్దిసతి ‘‘**తణ్హా**’’తిఆదినా. తత్థ తసతి పరితసతీతి **తణ్హా**. అవిన్దియం విన్దతి, విన్దియం న విన్దతీతి **అవిజ్జా**, విజ్జాపటిపక్ఖాతి వా **అవిజ్జా**. లుబ్భన్తి తేన, సయం వా లుబ్భతి, లుబ్భనమత్తమేవ వా సోతి **లోభో. దోసమోహేసు**పి ఏసేవ నయో. అసుభే “సుభ”న్తి పవత్తా సఞ్ఞా **సుభసఞ్ఞా. సుఖసఞ్ఞా**దీసుపి ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బో. **సఙ్గహన్తి** గణనం. **సమోసరణన్తి** సమోరోపనం.

పచ్చనీకధమ్మే సమేతీతి **సమథో**. అనిచ్చాదీహి వివిధేహి ఆకారేహి పస్సతీతి **విపస్సనా. అలోభాద**యో లోభాదిపటిపక్ఖతో వేదితబ్బా. అసుభే “అసుభ”న్తి పవత్తా సఞ్ఞా **అసుభసఞ్ఞా,** కాయానుపస్సనాసతిపట్ఠానం. సఞ్ఞాసీసేన హి దేసనా. **దుక్ఖసఞ్ఞా**దీసుపి ఏసేవ నయో.

ఇదం ఉద్దానన్తి ఇదం వుత్తస్సేవ అత్థస్స విప్పకిణ్ణభావేన నస్సితుం అదత్వా ఉద్ధం దానం రక్ఖణం ఉద్దానం, సఙ్గహవచనన్తి అత్థో. “చత్తారో విపల్లాసా”తిపి పాఠో. **కిలేసభూమీ**తి సంకిలేసభూమి సబ్బేసం అకుసలధమ్మానం సమోసరణట్ఠానత్తా. కుసలానం యాని తీణి మూలాని. “కుసలానీ”తిపి పఠన్తి. **సతిపట్ఠానాతి** అసుభసఞ్ఞాదయో సన్ధాయాహ. **ఇన్ద్రియభూమీ**తి సద్ధాదీనం విముత్తిపరిపాచనిన్ద్రియానం సమోసరణట్ఠానత్తా వుత్తం. **యుజ్జన్తీ**తి యోజీయన్తి.

ఖోతి పదపూరణే, అవధారణత్థే వా నిపాతో. తేన ఏతే ఏవాతి దస్సేతి. అట్ఠారసేవాతి వా. **మూలపదా**తి మూలపదాని, లిఙ్గవిపల్లాసో వా.

ఉద్దేసవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. నిద్దేసవారవణ్ణనా

౪. ఏవం ఉద్దిట్ఠే హారాదయో నిద్దిసితుం ''**తత్థ సఙ్ఖేపతో**''తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **తత్థా**తి తస్మిం ఉద్దేసపాఠే. **సఙ్ఖేపతో నేత్తి కిత్తితా**తి సమాసతో నేత్తిప్పకరణం కథితం. హారనయమూలపదానఞ్హి సరూపదస్సనం ఉద్దేసపాఠేన కతన్తి. ఏత్థ చ హారనయానం –

సామఞ్ఞతో విసేసేన, పదత్థో లక్ఖణం కమో;
ఏత్తావతా చ హేత్వాదీ, వేదితబ్బా హి విఞ్ఞునా.

తేసు అవిసేసతో విసేసతో చ హారనయానం అత్థో దస్సితో. లక్ఖణాదీసు పన అవిసేసతో సబ్బేపి హారా నయా చ యథాక్కమం బ్యఞ్జనత్థముఖేన నవఙ్గస్స సాసనస్స అత్థసంవణ్ణనలక్ఖణా. విసేసతో పన తస్స తస్స హారస్స నయస్స చ లక్ఖణం నిద్దేసే ఏవ కథయిస్సామ. కమాదీని చ యస్మా నేసం లక్ఖణేసు ఞాతేసు విఞ్ఞేయ్యాని హోన్తి, తస్మా తానిపి నిద్దేసతో పరతో పకాసయిస్సామ.

హారసఙ్ఖేపో

౧. యా పన **అస్సాదాదీనవతా**తిఆదికా నిద్దేసగాథా, తాసు **అస్సాదాదీనవతా**తి అస్సాదో ఆదీనవతాతి పదవిభాగో. ఆదీనవతాతి చ ఆదీనవో ఏవ. కేచి ''అస్సాదాదీనవతో''తి పఠన్తి, తం న సున్దరం. తత్థ అస్సాదీయతీతి అస్సాదో, సుఖం సోమనస్సఞ్చ. వుత్తఞ్హేతం – ''యం, భిక్ఖవే, పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధే పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి సుఖం సోమనస్సం, అయం పఞ్చసు ఉపాదానక్ఖన్ధేసు అస్సాదో''తి (మ. ని. ౧.౧౬౬; సం. ని. ౩.౨౬). యథా చేతం సుఖం సోమనస్సం, ఏవం ఇట్ఠారమ్మణమ్పి. వుత్తమ్పి చేతం – ''సో తదస్సాదేతి తం నికామేతీ''తి ''రూపం అస్సాదేతి అభినన్దతి, తం ఆరబ్భ రాగో ఉప్పజ్జతీ''తి (పట్ఠా. ౧.౧.౪౨౪), ''సంయోజనీయేసు, భిక్ఖవే, ధమ్మేసు అస్సాదానుపస్సినో''తి (సం. ని. ౨.౫౩) చ . అస్సాదేతి ఏతాయాతి వా అస్సాదో, తణ్హా. తణ్హాయ హి కారణభూతాయ పుగ్గలో సుఖమ్పి సుఖారమ్మణమ్పి అస్సాదేతి. యథా చ తణ్హా, ఏవం విపల్లాసాపి. విపల్లాసవసేన హి సత్తా అనిట్ఠమ్పి ఆరమ్మణం ఇట్ఠాకారేన అస్సాదేన్తి, ఏవం వేదనాయ సబ్బేసం తేభూమకసఙ్ఖారానం తణ్హాయ విపల్లాసానఞ్చ అస్సాదవిచారో వేదితబ్బో.

కథం పన దుక్ఖాదుక్ఖమసుఖవేదనానం అస్సాదనీయతాతి? విపల్లాసతో సుఖపరియాయసబ్భావతో చ. తథా హి వుత్తం – ''సుఖా ఖో, ఆవుసో విసాఖ, వేదనా ఠితిసుఖా విపరిణామదుక్ఖా. దుక్ఖా వేదనా ఠితిదుక్ఖా విపరిణామసుఖా, అదుక్ఖమసుఖా వేదనా ఞాణసుఖా అఞ్ఞాణదుక్ఖా''తి (మ. ని. ౧.౪౬౫). తత్థ వేదనాయ అట్ఠసతపరియాయవసేన, తేభూమకసఙ్ఖారానం నిక్ఖేపకణ్డరూపకణ్డవసేన, తణ్హాయ సంకిలేసవత్థువిభఙ్గే **నిక్ఖేపకణ్డే** చ తణ్హానిద్దేసవసేన, విపల్లాసానం సుఖసఞ్ఞాదివసేన ద్వాసట్ఠిదిట్ఠిగతవసేన చ విభాగో వేదితబ్బో.

ఆదీనవో దుక్ఖా వేదనా తిస్సోపి వా దుక్ఖతా. అథ వా సబ్బేపి తేభూమకా సఙ్ఖారా ఆదీనవో. ఆదీనం అతివియ కపణం వాతి పవత్తతీతి హి ఆదీనవో, కపణమనుస్సో, ఏవంసభావా చ తేభూమకా ధమ్మా అనిచ్చతాదియోగేన. యతో తత్థ ఆదీనవానుపస్సనా ఆరద్ధవిపస్సకానం యథాభూతనయోతి వుచ్చతి. తథా చ వుత్తం – ''యం, భిక్ఖవే, పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా

అనిచ్చా దుక్ఖా విపరిణామధమ్మా, అయం పఞ్చసు ఉపాదానక్ఖన్ధేసు ఆదీనవో"తి. తస్మా ఆదీనవో దుక్ఖసచ్చనిద్దేసభూతానం జాతియాదీనం అనిచ్చతాదీనం ద్వాచత్తాలీసాయ ఆకారానఞ్చ వసేన విభజిత్వా నిద్దిసితబ్బో.

నిస్సరతి ఏతేనాతి **నిస్సరణం,** అరియమగ్గో. నిస్సరతీతి వా **నిస్సరణం** నిబ్బానం. ఉభయమ్పి సామఞ్ఞనిద్దేసేన ఏకసేసేన వా "నిస్సరణ"న్తి వుత్తం. **పి**-సద్దో పురిమానం పచ్ఛిమానఞ్చ సమ్పిణ్డనత్థో. తత్థ అరియమగ్గపక్ఖే సతిపట్ఠానాదీనం సత్తత్తింసబోధిపక్ఖియధమ్మానం కాయానుపస్సనాదీనఞ్చ తదన్తోగధభేదానం వసేన నిస్సరణం విభజిత్వా నిద్దిసితబ్బం.

నిబ్బానపక్ఖే పన కిఞ్చాపి అసఙ్ఖతాయ ధాతుయా నిప్పరియాయేన విభాగో నత్థి. పరియాయేన పన సోపాదిసేసనిరుపాదిసేసభేదేన. యతో వా తం నిస్సటం, తేసం **పటిసమ్భిదామగ్గే** (పటి॰ మ॰ ౧.౩) దస్సితప్పభేదానం చక్ఖాదీనం ఛన్నం ద్వారానం రూపాదీనం ఛన్నం ఆరమ్మణానం తంతంద్వారప్పవత్తానం ఛన్నం ఛన్నం విఞ్ఞాణఫస్సవేదనాసఞ్ఞాచేతనాతణ్హావితక్కవిచారానం పథవీధాతుఆదీనం ఛన్నం ధాతూనం దసన్నం కసిణాయతనానం అసుభానం కేసాదీనం ద్వత్తింసాయ ఆకారానం పఞ్చన్నం ఖన్ధానం ద్వాదసన్నం ఆయతనానం అట్ఠారసన్నం ధాతూనం లోకియానం ఇన్ద్రియానం కామధాతుఆదీనం తిస్సన్నం ధాతూనం కామభవాదీనం తిణ్ణం తిణ్ణం భవానం చతున్నం ఝానానం అప్పమఞ్ఞానం ఆరుప్పానం ద్వాదసన్నం పటిచ్చసముప్పాదఙ్గానఞ్చాతి ఏవమాదీనం సఙ్ఖతధమ్మానం నిస్సరణభావేన చ విభజిత్వా నిద్దిసితబ్బం.

ఫలన్తి దేసనాఫలం. కిం పన తన్తి? యం దేసనాయ నిప్ఫాదీయతి. నను చ నిబ్బానాధిగమో భగవతో దేసనాయ నిప్ఫాదీయతి. నిబ్బానఞ్చ "నిస్సరణ"న్తి ఇమినా వుత్తమేవాతి? సచ్చమేతం, తఞ్చ ఖో పరమ్పరాయ. ఇధ పన పచ్చక్ఖతో దేసనాఫలం అధిప్పేతం. తం పన సుతమయఞాణం. అత్థధమ్మవేదాదిఅరియమగ్గస్స పుబ్బభాగప్పటిపత్తిభూతా ఛబ్బిసుద్ధియో. యఞ్చ తస్మిం ఖణే మగ్గం అనభిసమ్బుణన్తస్స కాలన్తరే తదధిగమకారణభూతం సమ్పత్తిభవహేతు చ సియా. తథా హి వక్ఖతి – "అత్తానుదిట్ఠిం ఊహచ్చ, ఏవం మచ్చుతరో సియాతి (సు॰ ని॰ ౧౧౨౫; కథా॰ ౨౫౮; చూళని॰ మోఘరాజమాణవపుచ్ఛా ౧౪౪, మోఘరాజమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౮౮; నేత్తి॰ ౫; పేటకో॰ ౨౨) ఇదం ఫల"న్తి, "ధమ్మో హవే రక్ఖతి ధమ్మచారిన్తి ఇదం ఫల"న్తి (జా॰ ౧.౧౦.౧౦౨-౧౦౩; ౧.౧౫.౩౮౫) చ. ఏతేన నయేన దేవేసు చ మానుసేసు చ ఆయువణ్ణబలసుఖయసపరివారఆధిపతేయ్యసమ్పత్తియో ఉపధిసమ్పత్తియో చక్కవత్తిసిరీ దేవరజ్జసిరీ చత్తారి సమ్పత్తిచక్కాని సీలసమ్పదా సమాధిసమ్పదా తిస్సో విజ్జా ఛ అభిఞ్ఞా చతస్సో పటిసమ్భిదా సావకబోధి పచ్చేకబోధి సమ్మాసమ్బోధీతి సబ్బాపి సమ్పత్తియో పుఞ్ఞసమ్భారహేతుకా భగవతో దేసనాయ సాధేతబ్బతాయ ఫలన్తి వేదితబ్బా.

ఉపాయోతి అరియమగ్గపదట్ఠానభూతా పుబ్బభాగప్పటిపదా. సా హి పురిమా పురిమా పచ్ఛిమాయ పచ్ఛిమాయ అధిగమూపాయభావతో పరమ్పరాయ మగ్గనిబ్బానాధిగమస్స చ హేతుభావతో ఉపాయో. యా చ పుబ్బే వుత్తఫలాధిగమస్స ఉపాయపటిపత్తి. కేచి పన "సహ విపస్సనాయ మగ్గో ఉపాయో"తి వదన్తి, తేసం మతేన నిస్సరణన్తి నిబ్బానమేవ వుత్తం సియా. ఫలం వియ ఉపాయోపి పుబ్బభాగోతి వుత్తం సియా, యం పన వక్ఖతి "సబ్బే ధమ్మా…పే.… విసుద్ధియాతి (ధ॰ ప॰ ౨౭౯; థేరగా॰ ౬౭౮) అయం ఉపాయో"తి. ఏత్థాపి పుబ్బభాగప్పటిపదా ఏవ ఉదాహటాతి సక్కా విఞ్ఞాతుం. యస్మా పన "తే పహాయ తరే ఓఘన్తి ఇదం నిస్సరణ"న్తి అరియమగ్గస్స నిస్సరణభావం వక్ఖతి. అరియమగ్గో హి ఓఘుతరణన్తి.

ఆణత్తీతి ఆణారహస్స భగవతో వేనేయ్యజనస్స హితసిద్ధియా “ఏవం పటిపజ్జాహీ”తి విధానం. తథా హి వక్ఖతి “సుఞ్ఞతో లోకం అవేక్ఖస్సు, మోఘరాజాతి (సు॰ ని॰ ౧౧౨౫; కథా॰ ౨౨౮; నేత్తి॰ ౫; పేటకో॰ ౨౨; చూళని॰ మోఘరాజమాణవపుచ్ఛా ౧౪౫, మోఘరాజమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౮౮) ఆణత్తీ”తి.

యోగీనన్తి చతుసచ్చకమ్మట్ఠానభావనాయ యుత్తప్పయుత్తానం వేనేయ్యానం, అత్థాయాతి వచనసేసో. **దేసనాహారో**తి ఏతేసం యథావుత్తానం అస్సాదాదీనం విభజనలక్ఖణో సంవణ్ణనావిసేసో దేసనాహారో నామాతి అత్థో. ఏత్థాహ – కిం పనేతేసం అస్సాదాదీనం అనవసేసానం వచనం దేసనాహారో, ఉదాహు ఏకచ్చానన్తి? నిరవసేసానంయేవ. యస్మిఞ్హి సుత్తే అస్సాదాదీనవనిస్సరణాని సరూపతో ఆగతాని, తత్థ వత్తబ్బమేవ నత్థి. యత్థ పన ఏకదేసేన ఆగతాని, న వా సరూపేన. తత్థ అనాగతం అత్థవసేన నిద్ధారేత్వా హారో యోజేతబ్బో. అయఞ్చ అత్థో దేసనాహారవిభఙ్గే ఆగమిస్సతీతి ఇధ న పపఞ్చితో.

౨. యం పుచ్ఛితన్తి యా పుచ్ఛా, విచియమానాతి వచనసేసో. **విస్సజ్జితం అనుగీతీ**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. తత్థ **విస్సజ్జిత**న్తి విస్సజ్జనా, సా ఏకంసబ్యాకరణాదివసేన చతుబ్బిధం బ్యాకరణం. **చ**-సద్దో సమ్పిణ్డనత్థో, తేన గాథాయం అవుత్తం పదాదిం సఙ్గణ్హాతి. తా పన పుచ్ఛావిస్సజ్జనా కస్సాతి ఆహ **“సుత్తస్సా”**తి. ఏతేన సుత్తే ఆగతం పుచ్ఛావిస్సజ్జనం విచేతబ్బన్తి దస్సేతి. **యా చ అనుగీతి**తి వుత్తస్సేవ అత్థస్స యా అను పచ్ఛా గీతి అనుగీతి, సఙ్గహగాథా, పుచ్ఛాయ వా అనురూపా గీతి. ఏతేన పుబ్బాపరం గహితం. బ్యాకరణస్స హి పుచ్ఛానురూపతా ఇధ పుబ్బాపరం అధిప్పేతం. యా “పుచ్ఛానుసన్ధీ”తి వుచ్చతి. పురిమం “సుత్తస్సా”తి పదం పుబ్బాపేక్ఖన్తి పున **“సుత్తస్సా”**తి వుత్తం. తేన సుత్తస్స నిస్సయభూతే అస్సాదాదికే పరిగ్గణ్హాతి. ఏత్తావతా విచయహారస్స విసయో నిరవసేసేన దస్సితో హోతి. తథా చ వక్ఖతి విచయహారవిభఙ్గే “పదం విచినతి…పే॰… అనుగీతిం విచినతీ”తి.

తత్థ సుత్తే సబ్బేసం పదానం అనుపుబ్బేన అత్థసో బ్యఞ్జనసో చ విచయో **పదవిచయో**. “అయం పుచ్ఛా అదిట్ఠజోతనా దిట్ఠసంసన్దనా విమతిచ్ఛేదనా అనుమతిపుచ్ఛా కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా సత్తాధిట్ఠానా ధమ్మాధిట్ఠానా ఏకాధిట్ఠానా అనేకాధిట్ఠానా సమ్ముతివిసయా పరమత్థవిసయా అతీతవిసయా అనాగతవిసయా పచ్చుప్పన్నవిసయా”తిఆదినా **పుచ్ఛావిచయో** వేదితబ్బో. “ఇదం విస్సజ్జనం ఏకంసబ్యాకరణం విభజ్జబ్యాకరణం పటిపుచ్ఛాబ్యాకరణం ఠపనం సావసేసం నిరవసేసం సఉత్తరం అనుత్తరం లోకియం లోకుత్తర”న్తిఆదినా **విస్సజ్జనవిచయో**.

“అయం పుచ్ఛా ఇమినా సమేతి, ఏతేన న సమేతీ”తి పుచ్ఛితత్థం ఆనేత్వా విచయో పుబ్బేనాపరం సంసన్దిత్వా చ విచయో **పుబ్బాపరవిచయో**. “అయం అనుగీతి వుత్తత్థసఙ్గహా అవుత్తత్థసఙ్గహా తదుభయత్థసఙ్గహా కుసలత్థసఙ్గహా అకుసలత్థసఙ్గహా”తిఆదినా **అనుగీతివిచయో**. అస్సాదాదీసు సుఖవేదనాయ “ఇట్ఠారమ్మణానుభవనలక్ఖణా”తిఆదినా, తణ్హాయ “ఆరమ్మణగ్గహణలక్ఖణా”తిఆదినా, విపల్లాసానం “విపరీతగ్గహణలక్ఖణా”తిఆదినా, అవసిట్ఠానం తేభూమకధమ్మానం “యథాసకలక్ఖణా”తిఆదినా సబ్బేసఞ్చ ద్వావీసతియా తికేసు ద్వాచత్తాలీసాధికే చ దుకసతే లబ్భమానపదవసేన తంతంఅస్సాదత్థవిసేసనిద్ధారణం **అస్సాదవిచయో**.

దుక్ఖవేదనాయ “అనిట్ఠానుభవనలక్ఖణా”తిఆదినా, దుక్ఖసచ్చానం “పటిసన్ధిలక్ఖణా”తిఆదినా, అనిచ్చతాదీనం ఆదిఅన్తవన్తతాయ అనిచ్చన్తికతాయ చ “అనిచ్చా”తిఆదినా సబ్బేసఞ్చ లోకియధమ్మానం సంకిలేసభాగియహానభాగియతాదివసేన ఆదీనవవుత్తియా ఓకారనిద్ధారణేన **ఆదీనవవిచయో**. నిస్సరణపదే అరియమగ్గస్స

ఆగమనతో కాయానుపస్సనాదిపుబ్బభాగప్పటిపదావిభాగవిసేసనిద్ధారణవసేన నిబ్బానస్స యథావుత్తపరియాయవిభాగవిసేసనిద్ధారణవసేనాతి ఏవం **నిస్సరణవిచయో. ఫలా**దీనం తంతంసుత్తదేసనాయ సాధేతబ్బఫలస్స తదుపాయస్స తత్థ తత్థ సుత్తవిధివచనస్స చ విభాగనిద్ధారణవసేన **విచయో** వేదితబ్బో. ఏవం పదపుచ్ఛావిస్సజ్జనపుబ్బాపరానుగీతీనం అస్సాదాదీనఞ్చ విసేసనిద్ధారణవసేనేవ విచయలక్ఖణో "విచయో హారో"తి వేదితబ్బో.

౩. **సబ్బేస**న్తి సోళసన్నం. **భూమీ**తి బ్యఞ్జనం సన్ధాయాహ. బ్యఞ్జనఞ్హి మూలపదాని వియ నయానం హారానం భూమి పవత్తిట్ఠానం, తేసం బ్యఞ్జనవిచారభావతో. వుత్తఞ్హి – "హారా బ్యఞ్జనవిచయో"తి, పేటకేపి హి వుత్తం – "యత్థ చ సబ్బే హారా, సమ్పతమానా నయన్తి సుత్తత్థం. బ్యఞ్జనవిధిపుథుత్తా"తి. **గోచరో**తి సుత్తత్థో. సుత్తస్స హి పదత్థుద్ధారణముఖేన హారయోజనా. తేసం బ్యఞ్జనత్థానం. **యుత్తాయుత్తపరిక్ఖా**తి యుత్తస్స చ అయుత్తస్స చ ఉపపరిక్ఖా. "యుత్తాయుత్తిపరిక్ఖా"తిపి పాఠో, యుత్తిఅయుత్తీనం విచారణాతి అత్థో. కథం పన తేసం యుత్తాయుత్తజాననా? చతూహి మహాపదేసేహి అవిరుజ్ఝనేన. తత్థ బ్యఞ్జనస్స తావ సభావనిరుత్తిభావో అధిప్పేతత్థవాచకభావో చ యుత్తభావో. అత్థస్స పన సుత్తవినయధమ్మతాహి అవిలోమనం . అయమేత్థ సఙ్ఖేపో. విత్థారో పన పరతో ఆవి భవిస్సతి. **హారో యుత్తీతి నిద్దిట్ఠో**తి ఏవం సుత్తే బ్యఞ్జనత్థానం యుత్తాయుత్తభావవిభావనలక్ఖణో యుత్తిహారోతి వేదితబ్బో.

౪. **ధమ్మ**న్తి యం కిఞ్చి సుత్తాగతం కుసలాదిధమ్మమాహ. **తస్స ధమ్మస్సా**తి తస్స యథావుత్తస్స కుసలాదిధమ్మస్స. **యం పదట్ఠాన**న్తి యం కారణం, యోనిసోమనసికారాది సుత్తే ఆగతం వా అనాగతం వా సమ్భవతో నిద్ధారేత్వా కథేతబ్బన్తి అధిప్పాయో. **ఇతీ**తి ఏవం, వుత్తనయేనాతి అత్థో. **యావ సబ్బధమ్మా**తి యత్తకా తస్మిం సుత్తే ఆగతా ధమ్మా, తేసం సబ్బేసమ్పి యథానురూపం పదట్ఠానం నిద్ధారేత్వా కథేతబ్బన్తి అధిప్పాయో. అథ వా **యావ సబ్బధమ్మా**తి సుత్తాగతస్స ధమ్మస్స యం పదట్ఠానం, తస్సపి యం పదట్ఠానన్తి సమ్భవతో యావ సబ్బధమ్మా పదట్ఠానవిచారణా కాతబ్బాతి అత్థో. **ఏసో హారో పదట్ఠానో**తి ఏవం సుత్తే ఆగతధమ్మానం పదట్ఠానభూతా ధమ్మా తేసఞ్చ పదట్ఠానభూతాతి సమ్భవతో పదట్ఠానభూతధమ్మనిద్ధారణలక్ఖణో పదట్ఠానో నామ హారోతి అత్థో.

౫. **వుత్తమ్హి ఏకధమ్మే**తి కుసలాదీసు ఖన్ధాదీసు వా యస్మిం కిస్మిఞ్చి ఏకధమ్మే, సుత్తే సరూపతో నిద్ధారణవసేన వా కథితే. **యే ధమ్మా ఏకలక్ఖణా కేచీ**తి యే కేచి ధమ్మా కుసలాదిభావేన రూపక్ఖన్ధాదిభావేన వా తేన ధమ్మేన సమానలక్ఖణా. **వుత్తా భవన్తి సబ్బే**తి తే సబ్బేపి కుసలాదిసభావా, ఖన్ధాదిసభావా వా ధమ్మా సుత్తే అవుత్తాపి తాయ సమానలక్ఖణతాయ వుత్తా భవన్తి ఆనేత్వా సంవణ్ణనావసేనాతి అధిప్పాయో. ఏత్థ చ **ఏకలక్ఖణా**తి సమానలక్ఖణా వుత్తా. తేన సహచారితా సమానకిచ్చతా సమానహేతుతా సమానఫలతా సమానారమ్మణతాతి ఏవమాదీహి అవుత్తానమ్పి వుత్తానం వియ నిద్ధారణం వేదితబ్బం. **సో హారో లక్ఖణో నామా**తి ఏవం సుత్తే అనాగతేపి ధమ్మే వుత్తప్పకారేన ఆగతే వియ నిద్ధారేత్వా యా సంవణ్ణనా, సో లక్ఖణో నామ హారోతి అత్థో.

౬. **నేరుత్త**న్తి నిరుత్తం, పదనిబ్బచనన్తి అత్థో. **అధిప్పాయో**తి బుద్ధానం సావకానం వా తస్స సుత్తస్స దేసకానం అధిప్పాయో. **బ్యఞ్జన**న్తి బ్యఞ్జనేన, కరణే హి ఏతం పచ్చత్తం. కామఞ్చ సబ్బే హారా బ్యఞ్జనవిచయా, అయం పన విసేసతో బ్యఞ్జనద్వారేనేవ అత్థపరియేసనాతి కత్వా "బ్యఞ్జన"న్తి వుత్తం. తథా హి వక్ఖతి – "బ్యఞ్జనేన సుత్తస్స నేరుత్తఞ్చ అధిప్పాయో చ నిదానఞ్చ పుబ్బాపరానుసన్ధి చ గవేసితబ్బా"తి. **అథా**తి పదపూరణమత్తం. **దేసనానిదాన**న్తి నిదదాతి

ఫలన్తి నిదానం, కారణం, యేన కారణేన దేసనా పవత్తా, తం దేసనాయ పవత్తినిమిత్తన్తి అత్థో. **పుబ్బాపరానుసన్ధీ**తి పుబ్బేన చ అపరేన చ అనుసన్ధి. "పుబ్బాపరేన సన్ధీ"తిపి పాఠో, సుత్తస్స పుబ్బభాగేన అపరభాగం సంసన్దిత్వా కథనన్తి అత్థో. సఙ్గీతివసేన వా పుబ్బాపరభూతేహి సుత్తన్తరేహి సంవణ్ణియమానస్స సుత్తస్స సంసన్దనం పుబ్బాపరానుసన్ధి. యఞ్చ పుబ్బపదేన పరపదస్స సమ్బన్ధనం, అయమ్పి పుబ్బాపరానుసన్ధి. **ఏసో హారో చతుబ్యూహో**తి ఏవం నిబ్బచనాధిప్పాయాదీనం చతున్నం విభావనలక్ఖణో చతుబ్యూహో హారో నామాతి అత్థో.

౭. **ఏకమ్హి పదట్ఠానే**తి ఏకస్మిం ఆరమ్భధాతుఆదికే పరక్కమధాతుఆదీనం పదట్ఠానభూతే ధమ్మే దేసనారుళ్హే సతి. **పరియేసతి సేసకం పదట్ఠాన**న్తి తస్స విసభాగతాయ అగ్గహణేన వా సేసకం పమాదాదీనం ఆసన్నకారణత్తా పదట్ఠానభూతం కోసజ్జాదికం ధమ్మన్తరం పరియేసతి పఞ్ఞాయ గవేసతి, పరియేసిత్వా చ సంవణ్ణనాయ యోజేన్తో దేసనం **ఆవట్టతి పటిపక్ఖే**తి వీరియారమ్భాదిముఖేన ఆరద్ధసుత్తం వుత్తనయేన పమాదాదివసేన నిద్దిసన్తో దేసనం పటిపక్ఖతో ఆవట్టేతి నామ. **ఆవట్టో నామ సో హారో**తి దేసనాయ గహితధమ్మానం సభాగవిసభాగధమ్మవసేన ఆవట్టనలక్ఖణో ఆవట్టో హారో నామాతి అత్థో.

౮. **ధమ్మ**న్తి సభావధమ్మం, తం కుసలాదివసేన అనేకవిధం. **పదట్ఠాన**న్తి యస్మిం పతిట్ఠితే ఉత్తరి గుణవిసేసే అధిగచ్ఛతి, తం విసేసాధిగమనకారణం. **భూమి**న్తి పుథుజ్జనభూమి దస్సనభూమీతి ఏవమాదికం భూమిం. **విభజ్జతే**తి విభాగేన కథేతి. **సాధారణే**తి దస్సనపహాతబ్బాదినామవసేన వా పుథుజ్జనసోతాపన్నాదివత్థువసేన వా సాధారణే అవిసిట్ఠే సమానేతి అత్థో. వుత్తవిపరియాయేన **అసాధారణా** వేదితబ్బా. **నేయ్యో విభత్తీ**తి యథావుత్తధమ్మాదీనం విభజనో అయం హారో విభత్తీతి ఞాతబ్బోతి అత్థో. తస్మా సంకిలేసధమ్మే వోదానధమ్మే చ సాధారణాసాధారణతో పదట్ఠానతో భూమితో చ విభజనలక్ఖణో "విభత్తిహారో"తి దట్ఠబ్బం.

౯. **నిద్దిట్ఠే**తి కథితే సుత్తే ఆగతే, సంవణ్ణితే వా. **భావితే**తి యథా ఉప్పన్నసదిసా ఉప్పన్నాతి వుచ్చన్తి, ఏవం భావితసదిసే భావేతబ్బేతి అత్థో. **పహీనే**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **పరివత్తతి పటిపక్ఖే**తి వుత్తానం ధమ్మానం యే పటిపక్ఖా, తేసం వసేన పరివత్తేతీతి అత్థో. ఏవం నిద్దిట్ఠానం ధమ్మానం పటిపక్ఖతో పరివత్తనలక్ఖణో "పరివత్తనో హారో"తి వేదితబ్బో.

౧౦. వివిధాని ఏకస్మింయేవ అత్థే వచనాని వివచనాని, వివచనాని ఏవ **వేవచనాని,** పరియాయసద్దాతి అత్థో. తాని వేవచనాని. **బహూనీ**తి అనేకాని. **తు**-సద్దో అవధారణే. తేన బహూ ఏవ పరియాయసద్దా వేవచనహారయోజనాయం కథేతబ్బా, న కతిపయాతి దస్సేతి . **సుత్తే వుత్తానీ**తి నవవిధసుత్తన్తసఙ్ఖాతే తేపిటకే బుద్ధవచనే భాసితాని. ఏత్థాపి తు-సద్దస్స అత్థో ఆనేత్వా యోజేతబ్బో, తేన పాళియం ఆగతానియేవ వేవచనాని గహేతబ్బానీతి వుత్తం హోతి. **ఏకధమ్మస్సా**తి ఏకస్స పదత్థస్స. **యో జానాతి సుత్తవిదూ**తి యథా "సప్పిస్స జానాహీ"తి వుత్తే "సప్పినా విచారేహి, సప్పిం దేహి, దేథా"తి వా ఆణాపేతీతి అత్థో, ఏవం యో సుత్తకోవిదో ధమ్మకథికో ఏకస్స అత్థస్స బహూపి పరియాయసద్దే విచారేతి విభావేతి యోజేతీతి అత్థో. **వేవచనో నామ సో హారో**తి తస్స అత్థస్స వుత్తప్పకారపరియాయసద్దయోజనాలక్ఖణో వేవచనహారో నామ. తస్మా ఏకస్మిం అత్థే అనేకపరియాయసద్దయోజనాలక్ఖణో "వేవచనహారో"తి వేదితబ్బం.

౧౧. **ధమ్మ**న్తి ఖన్ధాదిధమ్మం. **పఞ్ఞత్తీహీ**తి పఞ్ఞాపనేహి పకారేహి ఞాపనేహి, అసఙ్కరతో వా ఠపనేహి. **వివిధాహీ**తి నిక్ఖేపప్పభవాదివసేన అనేకవిధాహి. **సో ఆకారో**తి యో ఏకస్సేవత్థస్స నిక్ఖేపప్పభవపఞ్ఞత్తిఆదివసేన అనేకాహి పఞ్ఞత్తీహి

పఞ్ఞాపనాకారో. **ఞేయ్యో పఞ్ఞత్తి నామ హారో**తి పఞ్ఞత్తిహారో నామాతి ఞాతబ్బో. తస్మా ఏకేకస్స ధమ్మస్స అనేకాహి పఞ్ఞత్తీహి పఞ్ఞాపేతబ్బాకారవిభావనలక్ఖణో "పఞ్ఞత్తిహారో"తి వేదితబ్బం.

౧౨. పటిచ్చుప్పాదోతి పటిచ్చసముప్పాదో. **ఇన్ద్రియఖన్ధా**తి ఇన్ద్రియాని చ ఖన్ధా చ. **ధాతుఆయతనా**తి ధాతుయో చ ఆయతనాని చ. **ఏతేహీ**తి యో ద్వాదసపదికో పచ్చయాకారో యాని చ ద్వావీసతిన్ద్రియాని యే చ పఞ్చక్ఖన్ధా యా చ అట్ఠారస ధాతుయో యాని చ ద్వాదసాయతనాని, ఏతేహి సుత్తే ఆగతపదత్థముఖేన నిద్ధారియమానేహి. **ఓతరతి యో**తి యో సంవణ్ణనానయో ఓగాహతి, పటిచ్చసముప్పాదాదికే అనుపవిసతీతి అత్థో. **ఓతరణో నామ సో హారో**తి యో యథావుత్తో సంవణ్ణనావిసేసో, సో ఓతరణహారో నామ. **చ**-సద్దేన చేత్థ సుఞ్ఞతముఖాదీనం గాథాయం అవుత్తానమ్పి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. ఏవం పటిచ్చసముప్పాదాదిముఖేహి సుత్తత్థస్స ఓతరణలక్ఖణో ఓతరణో హారో నామాతి వేదితబ్బం.

౧౩. విస్సజ్జితమ్హీతి బుద్ధాదీహి బ్యాకతే. **పఞ్హే**తి ఞాతుం ఇచ్ఛితే అత్థే. **గాథాయ**న్తి గాథారుళ్హే. **ఇదఞ్చ పుచ్ఛన్తా యేభుయ్యేన గాథాబన్ధవసేన పుచ్ఛన్తీతి కత్వా వుత్తం. యమారబ్భా**తి సా పన గాథా యం అత్థం ఆరబ్భ అధికిచ్చ పుచ్ఛితా, తస్స అత్థస్స. **సుద్ధాసుద్ధపరిక్ఖా**తి పదం సోధితం, ఆరమ్భో న సోధితో, పదఞ్చ సోధితం ఆరమ్భో చ సోధితోతి ఏవం పదాదీనం సోధితాసోధితభావవిచారో . **హారో సో సోధనో నామా**తి యథావుత్తవిచారో సోధనో హారో నామ. ఏవం సుత్తే పదపదత్థపఞ్హారమ్భానం సోధనలక్ఖణో "సోధనో హారో"తి వేదితబ్బం.

౧౪. ఏకత్తతాయాతి ఏకస్స భావో ఏకత్తం, ఏకత్తమేవ ఏకత్తతా, తాయ ఏకత్తతాయ. **ఏక**-సద్దో చేత్థ సమానసద్దపరియాయో, తస్మా సామఞ్ఞేనాతి అత్థో. విసిట్ఠా మత్తా విమత్తా, విమత్తావ వేమత్తం, తస్స భావో వేమత్తతా, తాయ **వేమత్తతాయ**, విసేసేనాతి అత్థో. **తే న వికప్పయితబ్బా**తి యే ధమ్మా "దుక్ఖం సముదయో"తిఆదినా సామఞ్ఞేన, "జాతి జరా కామతణ్హా భవతణ్హా"తిఆదినా విసేసేన చ సుత్తే దేసితా, తే "కిమేత్థ సామఞ్ఞం, కో వా విసేసో"తి ఏవం సామఞ్ఞవిసేసవికప్పనవసేన న వికప్పయితబ్బా. కస్మా? సామఞ్ఞవిసేసకప్పనాయ వోహారభావేన అనవట్ఠానతో కాలదిసావిసేసాదీనం వియ అపేక్ఖాసిద్ధితో చ. యథా హి "అజ్జ హియ్యో స్వే"తి వుచ్చమానా కాలవిసేసా అనవట్ఠితసభావా "పురిమా దిసా పచ్ఛిమా దిసా"తి వుచ్చమానా దిసావిసేసా చ, ఏవం సామఞ్ఞవిసేసాపి. తథా హి "ఇదం దుక్ఖ"న్తి వుచ్చమానం జాతిఆదిఅపేక్ఖాయ సామఞ్ఞమ్పి సమానం సచ్చాపేక్ఖాయ విసేసో హోతి. ఏస నయో సముదయాదీసుపి. **ఏసో హారో అధిట్ఠానో**తి ఏవం సుత్తాగతానం ధమ్మానం అవికప్పనవసేన సామఞ్ఞవిసేసనిద్ధారణలక్ఖణో అధిట్ఠానో హారో నామాతి అత్థో.

౧౫. యే ధమ్మాతి యే అవిజ్జాదికా పచ్చయధమ్మా. **యం ధమ్మ**న్తి యం సఙ్ఖారాదికం పచ్చయుప్పన్నధమ్మం. **జనయన్తీ**తి నిబ్బత్తేన్తి. **పచ్చయా**తి సహజాతపచ్చయభావేన. **పరమ్పరతో**తి పరమ్పరపచ్చయభావేన, అనురూపసన్తానఘటనవసేన పచ్చయో హుత్వాతి అత్థో. ఉపనిస్సయకోటి హి ఇధాధిప్పేతా. పురిమస్మిం అవసిట్ఠో పచ్చయభావో. **హేతుమవకడ్ఢయిత్వా**తి తం యథావుత్తపచ్చయసఙ్ఖాతం జనకాదిభేదభిన్నం హేతుం ఆకడ్ఢిత్వా సుత్తతో నిద్ధారేత్వా యో సంవణ్ణనాసఙ్ఖాతో, **ఏసో హారో పరిక్ఖారో**తి ఏవం సుత్తే ఆగతధమ్మానం పరిక్ఖారసఙ్ఖాతే హేతుపచ్చయే నిద్ధారేత్వా సంవణ్ణనలక్ఖణో పరిక్ఖారో హారోతి అత్థో.

౧౬. **యే ధమ్మా**తి యే సీలాదిధమ్మా. **యంమూలా**తి యేసం సమాధిఆదీనం మూలభూతా, తే తేసం సమాధిఆదీనం పదట్ఠానభావేన సమారోపయితబ్బాతి సమ్బన్ధో. **యే చేకత్థా పకాసితా మునినా**తి యే చ రాగవిరాగాచేతోవిముత్తిసేక్ఖఫలకామధాతుసమతిక్కమనాదిసద్దా అనాగామిఫలత్థతాయ ఏకత్థా బుద్ధమునినా పరిదీపితా, తే అఞ్ఞమఞ్ఞవేవచనభావేన సమారోపయితబ్బాతి సమ్బన్ధో. సమారోపనఞ్చేత్థ సుత్తే యథారుతవసేన నిద్ధారణవసేన వా గయ్హమానస్స సిక్ఖత్తయసఙ్ఖాతస్స సీలాదిక్ఖన్ధత్తయస్స పరియాయన్తరవిభావనముఖేన భావనాపారిపూరికథనం, భావనాపారిపూరీ చ పహాతబ్బస్స పహానేనాతి పహానసమారోపనాపి అత్థతో దస్సితా ఏవ హోతి. **ఏస సమారోపనో హారో**తి ఏస సుత్తే ఆగతధమ్మానం పదట్ఠానవేవచనభావనాపహానసమారోపనవిచారణలక్ఖణో సమారోపనో నామ హారోతి అత్థో.

నయసఙ్ఖేపో

౧౭. ఏవం గాథాబన్ధవసేన సోళసపి హారే నిద్దిసిత్వా ఇదాని నయే నిద్దిసితుం ‘‘**తణ్హఞ్చా**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **తణ్హఞ్చ అవిజ్జమ్పి చా**తి సుత్తే ఆగతం అత్థతో నిద్ధారణవసేన వా గహితం తణ్హం అవిజ్జఞ్చ యో నేతీతి సమ్బన్ధో. యో సంవణ్ణనావిసేసో తం నేతి సంకిలేసపక్ఖం పాపేతి సంకిలేసవసేన సుత్తత్థం యోజేతీతి అధిప్పాయో. **సమథేనా**తి సమాధినా. **విపస్సనాయా**తి పఞ్ఞాయ, యో నేతి వోదానపక్ఖం పాపేతి, తథా సుత్తత్థం యోజేతీతి అధిప్పాయో. **సచ్చేహి యోజయిత్వా**తి నయన్తో చ తణ్హా చ అవిజ్జా చ భవమూలకత్తా సముదయసచ్చం, అవసేసా తేభూమకధమ్మా దుక్ఖసచ్చం, సమథవిపస్సనా మగ్గసచ్చం, తేన పత్తబ్బా అసఙ్ఖతధాతు నిరోధసచ్చన్తి ఏవం ఇమేహి చతూహి సచ్చేహి యోజేత్వా. **అయం నయో నన్దియావట్టో**తి యో తణ్హావిజ్జాహి సంకిలేసపక్ఖస్స సుత్తత్థస్స సమథవిపస్సనాహి వోదానపక్ఖస్స చతుసచ్చయోజనముఖేన నయనలక్ఖణో సంవణ్ణనావిసేసో, అయం నన్దియావట్టో నయో నామాతి అత్థో. ఏత్థ చ నయస్స భూమి గాథాయం “నయో”తి వుత్తా, తస్మా సంవణ్ణనావిసేసోతి వుత్తం. న హి అత్థనయో సంవణ్ణనా, చతుసచ్చపటివేధస్స అనురూపో పుబ్బభాగే అనుగాహణనయో అత్థనయో. తస్స పన యా ఉగ్ఘటితఞ్ఞూఆదీనం వసేన తణ్హాదిముఖేన నయభూమిరచనా, తత్థ నయవోహారో.

౧౮. **అకుసలే**తి ద్వాదసచిత్తుప్పాదసఙ్గహితే సబ్బేపి అకుసలే ధమ్మే. **సమూలేహీ**తి అత్తనో మూలేహి, లోభదోసమోహేహీతి అత్థో. **కుసలే**తి సబ్బేపి చతుభూమకే కుసలే ధమ్మే. **కుసలమూలేహీ**తి కుసలేహి అలోభాదిమూలేహి **యో నేతి**. నయన్తో చ కుసలాకుసలం మాయామరీచిఆదయో వియ అభూతం న హోతీతి **భూతం**. పటఘటాదయో వియ న సమ్ముతిసచ్చమత్తన్తి **తథం**. అకుసలస్స ఇట్ఠవిపాకతాభావతో కుసలస్స చ అనిట్ఠవిపాకతాభావతో విపాకే సతి అవిసంవాదకత్తా **అవితథం** నేతి. ఏవమేతేసం తిణ్ణమ్పి పదానం కుసలాకుసలవిసేసనతా దట్ఠబ్బా. అథ వా అకుసలమూలేహి అకుసలాని కుసలమూలేహి చ కుసలాని నయన్తో అయం నయో **భూతం తథం అవితథం** నేతి, చత్తారి సచ్చాని నిద్ధారేత్వా యోజేతీతి అత్థో. దుక్ఖాదీని హి బాధకాదిభావతో అఞ్ఞథాభావాభావేన భూతాని, సచ్చసభావత్తా తథాని, అవిసంవాదనతో అవితథాని. వుత్తఞ్హేతం భగవతా “చత్తారిమాని, భిక్ఖవే, తథాని అవితథాని అనఞ్ఞథానీ”తి (సం. ని. ౫.౧౧౨౦). **తిపుక్ఖలం తం నయం ఆహూ**తి యో అకుసలమూలేహి సంకిలేసపక్ఖస్స కుసలమూలేహి వోదానపక్ఖస్స సుత్తత్థస్స చతుసచ్చయోజనముఖేన నయనలక్ఖణో సంవణ్ణనావిసేసో, తం తిపుక్ఖలం నయన్తి వదన్తీతి అత్థో.

౧౯. **విపల్లాసేహీ**తి అసుభే సుభన్తిఆదినయప్పవత్తేహి చతూహి విపల్లాసేహి. **కిలేసే**తి కిలిస్సన్తి విబాధియన్తీతి కిలేసా, సంకిలిట్ఠధమ్మా, సంకిలేసపక్ఖన్తి అత్థో. కేచి “సంకిలేసే”తిపి పఠన్తి, కిలేససహితేతి అత్థో. **ఇన్ద్రియేహీ**తి సద్ధాదీహి ఇన్ద్రియేహి.

సద్ధమ్మోతి పటిపత్తిపటివేధసద్ధమ్మో, వోదానపక్ఖన్తి అత్థో. **ఏతం నయన్తి** యో సుభసఞ్ఞాదీహి విపల్లాసేహి సకలస్స సంకిలేసపక్ఖస్స సద్ధిన్ద్రియాదీహి వోదానపక్ఖస్స చతుసచ్చయోజనవసేన నయనలక్ఖణో సంవణ్ణనావిసేసో, ఏతం నయం **నయవిదూ** సద్ధమ్మనయకోవిదా, అత్థనయకుసలా ఏవ వా సీహవిక్కీళితం నయన్తి వదన్తీతి అత్థో.

౨౦. వేయ్యాకరణేసూతి తస్స తస్స అత్థనయస్స యోజనత్థం కతేసు సుత్తస్స అత్థవిస్సజ్జనేసూతి అత్థో. తేనేవాహ "తహిం తహి"న్తి. **కుసలాకుసలా**తి వోదానియా సంకిలేసికా చ తస్స తస్స నయస్స దిసాభూతధమ్మా. **వుత్తా**తి సుత్తతో నిద్ధారేత్వా కథితా. **మనసా వోలోకయతే**తి తే యథావుత్తధమ్మే చిత్తేనేవ "అయం పఠమా దిసా అయం దుతియా దిసా"తిఆదినా తస్స తస్స నయస్స దిసాభావేన ఉపపరిక్ఖతి, విచారేతీతి అత్థో. "ఓలోకయతే తే అబహీ"తిపి పాఠో. తత్థ **తే**తి తే యథావుత్తధమ్మే. **అబహీ**తి అబ్భన్తరం, చిత్తే ఏవాతి అత్థో. **తం ఖు దిసాలోచనం ఆహూ**తి ఓలోకయతేతి ఏత్థ యదేతం ఓలోకనం, తం దిసాలోచనం నామ నయం వదన్తి. **ఖు**-తి చ నిపాతో అవధారణే. తేన ఓలోకనమేవ అయం నయో, న కోచి అత్థవిసేసోతి దస్సేతి.

౨౧. ఓలోకేత్వాతి పఠమాదిదిసాభావేన ఉపపరిక్ఖిత్వా. **దిసాలోచనేనా**తి దిసాలోచననయేన కరణభూతేన. యేన హి విధినా తస్స తస్స అత్థనయస్స యోజనాయ దిసా ఓలోకీయన్తి, సో విధి దిసాలోచనన్తి ఏవం వా ఏత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. **ఉక్ఖిపియా**తి ఉద్ధరిత్వా, దిసాభూతధమ్మే సుత్తతో నిద్ధారేత్వాతి అత్థో. "ఉక్ఖిపియ యో సమానేతీ"తిపి పఠన్తి, తస్సత్థో – "యో తేసం దిసాభూతధమ్మానం సమానయనం కరోతీ"తి. **యన్తి** వా కిరియాపరామసనం . **సమానేతీ**తి సమం, సమ్మా వా ఆనేతి తస్స తస్స నయస్స యోజనావసేన. కే పన ఆనేతి? సబ్బే కుసలాకుసలే తంతంనయదిసాభూతే. **అయం నయో**తి సమానేతీతి ఏత్థ యదేతం తంతంనయదిసాభూతధమ్మానం సమానయనం, అయం **అఙ్కుసో** నామ నయోతి అత్థో. ఏతఞ్చ ద్వయం "వోహారనయో, కమ్మనయో"తి చ వుచ్చతి.

౨౨. ఏవం హారే నయే చ నిద్దిసిత్వా ఇదాని నేసం యోజనక్కమం దస్సేన్తో **"సోళస హారా పఠమ"**న్తిఆదిమాహ. తత్థ పఠమం సోళస హారా "యోజేతబ్బా"తి వచనసేసో. హారసంవణ్ణనా పఠమం కాతబ్బా బ్యఞ్జనపరియేట్ఠిభావతోతి అధిప్పాయో. **దిసలోచనతో**తి దిసాలోచనేన, అయమేవ వా పాఠో. **అఙ్కుసేన హీ**తి **హి**-సద్దో నిపాతమత్తం. సేసం ఉత్తానమేవ.

ద్వాదసపదం

౨౩. ఇదాని యేసం బ్యఞ్జనపదానం అత్థపదానఞ్చ వసేన ద్వాదస పదాని సుత్తన్తి వుత్తం, తాని పదాని నిద్దిసితుం **"అక్ఖరం పద"**న్తిఆదిమాహ. తత్థ అపరియోసితే పదే వణ్ణో **అక్ఖరం** పరియాయవసేన అక్ఖరణతో అసఞ్చరణతో. న హి వణ్ణస్స పరియాయో విజ్జతి, అథ వణ్ణోతి కేనట్ఠేన వణ్ణో? అత్థసంవణ్ణనట్ఠేన. వణ్ణో ఏవ హి ఇత్తరఖణతాయ అపరాపరభావేన పవత్తో పదాదిభావేన గయ్హమానో యథాసమ్బన్ధం తం తం అత్థం వదతి . ఏకక్ఖరం వా పదం **అక్ఖరం,** కేచి పన "మనసా దేసనావాచాయ అక్ఖరణతో అక్ఖర"న్తి వదన్తి.

పదన్తి పజ్జతి అత్థో ఏతేనాతి పదం, తం నామపదం ఆఖ్యాతపదం ఉపసగ్గపదం నిపాతపదన్తి చతుబ్బిధం. తత్థ "ఫస్సో వేదనా చిత్త"న్తి ఏవమాదికం సత్తప్పధానం నామపదం. "ఫుసతి వేదయతి విజానాతీ"తి ఏవమాదికం కిరియాపధానం ఆఖ్యాతపదం. కిరియావిసేసగ్గహణనిమిత్తం "ప" ఇతి ఏవమాదికం ఉపసగ్గపదం. కిరియాయ సత్తస్స చ సరూపవిసేసప్పకాసనహేతుభూతం "ఏవ"న్తి ఏవమాదికం నిపాతపదం.

బ్యఞ్జనన్తి సఙ్ఖేపతో వుత్తం పదాభిహితం అత్థం బ్యఞ్జయతీతి బ్యఞ్జనం, వాక్యం. తం పన అత్థతో పదసముదాయోతి దట్ఠబ్బం. పదమత్తసవనేపి హి అధికారాదివసేన లబ్భమానేహి పదన్తరేహి అనుసన్ధానం కత్వావ అత్థసమ్పటిపత్తి హోతీతి వాక్యమేవ అత్థం బ్యఞ్జయతి. **నిరుత్తీ**తి ఆకారాభిహితం నిబ్బచనం నిరుత్తి.

నిద్దేసోతి నిబ్బచనవిత్థారో నిరవసేసదేసనత్తా నిద్దేసో. పదేహి వాక్యస్స విభాగో ఆకారో. యది ఏవం పదతో ఆకారస్స కో విసేసోతి? అపరియోసితే వాక్యే అవిభజ్జమానే వా తదవయవో పదం. ఉచ్చారణవసేన పరియోసితే వాక్యే విభజ్జమానే వా తదవయవో ఆకారోతి అయమేతేసం విసేసో. ఛట్ఠం వచనం ఛట్ఠవచనం. ఆకారో ఛట్ఠవచనం ఏతస్సాతి **ఆకారఛట్ఠవచనం,** బ్యఞ్జనపదం. ఏత్థ చ బ్యఞ్జనన్తి ఇమస్స పదస్స అనన్తరం వత్తబ్బం ఆకారపదం నిద్దేసపదానన్తరం వదన్తేన "ఆకారఛట్ఠవచన"న్తి వుత్తం, పదానుపుబ్బికం పన ఇచ్ఛన్తేహి తం బ్యఞ్జనపదానన్తరమేవ కాతబ్బం. తథా హి వక్ఖతి "అపరిమాణా బ్యఞ్జనా అపరిమాణా ఆకారాతి, బ్యఞ్జనేహి వివరతి ఆకారేహి విభజతీ"తి చ. కేచి పన "ఆకారపదబ్యఞ్జననిరుత్తియో చ నిద్దేసో"తి పఠన్తి. **ఏత్తావ బ్యఞ్జనం సబ్బ**న్తి యానిమాని అక్ఖరాదీని నిద్దిట్ఠాని, ఏత్తకమేవ సబ్బం బ్యఞ్జనం, ఏతేహి అసఙ్గహితం బ్యఞ్జనం నామ నత్థీతి అత్థో.

౨౪. **సఙ్కాసనా**తి సంఖిత్తేన కాసనా. **పకాసనా**తి పఠమం కాసనా, కాసీయతి దీపీయతీతి అత్థో. ఇమినా హి అత్థపదద్వయేన అక్ఖరపదేహి విభావియమానో అత్థాకారో గహితో. యస్మా అక్ఖరేహి సుయ్యమానేహి సుణన్తానం విసేసవిధానస్స కతత్తా పదపరియోసానే పదత్థసమ్పటిపత్తి హోతి. తథా హి వక్ఖతి "తత్థ భగవా అక్ఖరేహి సఙ్కాసేతి పదేహి పకాసేతీతి, అక్ఖరేహి పదేహి చ ఉగ్ఘాటేతీ"తి చ.

వివరణాతి విత్థారణా. విభజనా చ ఉత్తానీకమ్మఞ్చ పఞ్ఞత్తి చ **విభజనుత్తానీకమ్మపఞ్ఞత్తి**. తత్థ **విభజనా**తి విభాగకరణం, ఉభయేనాపి నిద్దిసనమాహ. ఇధ పురిమనయేనేవ బ్యఞ్జనాకారేహి నిద్దిసియమానో అత్థాకారో దస్సితోతి దట్ఠబ్బం. **ఉత్తానీకమ్మం** పాకటకరణం. పకారేహి ఞాపనం **పఞ్ఞత్తి**. ద్వయేనాపి పటినిద్దిసనం కథేతి. ఏత్థాపి నిరుత్తినిద్దేససఙ్ఖాతేహి బ్యఞ్జనపదేహి నిద్దిసియమానో అత్థాకారో వుత్తో, యో పటినిద్దిసీయతీతి వుచ్చతి. **ఏతేహీ**తి ఏతేహి ఏవ సఙ్కాసనాదివినిముత్తస్స దేసనాత్థస్స అభావతో. **అత్థో**తి సుత్తత్థో. **కమ్మ**న్తి ఉగ్ఘటనాదికమ్మం. సుత్తత్థేన హి దేసనాయ పవత్తియమానేన ఉగ్ఘటితఞ్ఞూఆదివేనేయ్యానం చిత్తసన్తానస్స పటోధనకిరియానిబ్బత్తి. సో చ సుత్తత్థో సఙ్కాసనాదిఆకారోతి. తేన వుత్తం – "అత్థో కమ్మఞ్చ నిద్దిట్ఠ"న్తి.

౨౫. **తీణీ**తి లిఙ్గవిపల్లాసేన వుత్తం, తయోతి వుత్తం హోతి. **నవహి పదేహీ**తి నవహి కోట్ఠాసేహి . **అత్థో సమాయుత్తో**తి అత్థో సమ్మా యుత్తో న వినా వత్తతి. సబ్బస్స హి బుద్ధవచనస్స చతుసచ్చప్పకాసనతో అత్థనయానఞ్చ చతుసచ్చయోజనవసేన పవత్తనతో సబ్బో పాళిఅత్థో అత్థనయత్తయసఙ్గహితో సఙ్కాసనాదిఆకారవిసేసవుత్తి చాతి.

౨౬. ఇదాని యథానిద్దిట్ఠే దేసనాహారాదికే నేత్తిప్పకరణస్స పదత్థే సుఖగ్గహణత్థం గణనవసేన పరిచ్ఛిన్దిత్వా దస్సేన్తో **''అత్థస్సా''**తిఆదిమాహ. తత్థ **చతుబ్బీసా**తి సోళస హారా ఛ బ్యఞ్జనపదాని ద్వే కమ్మనయాతి ఏవం చతుబ్బీస. **ఉభయ**న్తి ఛ అత్థపదాని తయో అత్థనయాతి ఇదం నవవిధం యథావుత్తం చతుబ్బీసవిధఞ్చాతి ఏతం ఉభయం. **సఙ్కలయిత్వా**తి సమ్పిణ్డేత్వా. "సఙ్ఖేపయతో"తిపి పాఠో, ఏకతో కరోన్తస్సాతి అత్థో. **ఏత్తికా**తి ఏతప్పమాణా, ఇతో వినిముత్తో కోచి నేత్తిపదత్థా నత్థీతి అత్థో.

ఏవం తేత్తింసపదత్థాయ నేత్తియా సుత్తస్స అత్థపరియేసనాయ యో "సోళస హారా పఠమ"న్తి నయేహి పఠమం హారా సంవణ్ణేతబ్బాతి హారనయానం సంవణ్ణనాక్కమో దస్సితో, స్వాయం హారనయానం దేసనాక్కమేనేవ సిద్ధో. ఏవం సిద్ధే సతి అయం ఆరమ్భో ఇమమత్థం దీపేతి – సబ్బేపిమే హారా నయా చ ఇమినా దస్సితక్కమేనేవ సుత్తేసు సంవణ్ణనావసేన యోజేతబ్బా, న ఉప్పటిపాటియాతి.

కిం పనేత్థ కారణం, యదేతే హారా నయా చ ఇమినావ కమేన దేసితాతి? యదిపి నాయమనుయోగో కత్థచి అనుక్కమే నివిసతి, అపి చ ధమ్మదేసనాయ నిస్సయఫలతదుపాయసరీరభూతానం అస్సాదాదీనం విభావనసభావత్తా పకతియా సబ్బసుత్తానురూపాతి సువిఞ్ఞేయ్యభావతో పరేసఞ్చ సంవణ్ణనావిసేసానం విచయహారాదీనం పతిట్ఠాభావతో పఠమం దేసనాహారో దస్సితో.

పదపుచ్ఛావిస్సజ్జనపుబ్బాపరానుగీతీహి సద్ధిం దేసనాహారపదత్థానం పవిచయసభావతాయ తస్స అనన్తరం విచయో. తథా హి వక్ఖతి "పదం విచినతి…పే.… ఆణత్తిం విచినతి అనుగీతిం విచినతీ"తి.

విచయేన హారేన పవిచితానం అత్థానం యుత్తాయుత్తివిచారణా యుత్తాతి యుత్తివిచారణభావతో విచయానన్తరం యుత్తిహారో వుత్తో. తథా హి వక్ఖతి – "విచయేన హారేన విచినిత్వా యుత్తిహారేన యోజేతబ్బ"న్తి.

యుత్తాయుత్తానంయేవ అత్థానం ఉపపత్తిఅనురూపం కారణపరమ్పరాయ నిద్ధారణలక్ఖణం పదట్ఠానచిన్తనం కత్తబ్బన్తి యుత్తిహారానన్తరం పదట్ఠానహారో దస్సితో. తథా హి వక్ఖతి – "యో కోచి ఉపనిస్సయో యో కోచి పచ్చయో చ, సబ్బో సో పదట్ఠాన"న్తి.

యుత్తాయుత్తానం కారణపరమ్పరాయ పరిగ్గహితసభావానంయేవ చ ధమ్మానం అవుత్తానమ్పి ఏకలక్ఖణతాయ గహణం కాతబ్బన్తి దస్సనత్థం పదట్ఠానానన్తరం లక్ఖణో హారో వుత్తో. తథా హి లక్ఖణహారవిభఙ్గే "అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా"తిఆదినా పటిచ్చసముప్పాదం దస్సేత్వా "ఏవం యే ధమ్మా ఏకలక్ఖణా"తిఆది వుత్తం.

అత్థతో నిద్ధారితానమ్పి ధమ్మానం నిబ్బచనాదీని వత్తబ్బాని, న సుత్తే సరూపతో ఆగతానమేవాతి దస్సనత్థం లక్ఖణానన్తరం చతుబ్యూహో వుత్తో. ఏవఞ్హి నిరవసేసతో అత్థావబోధో హోతి, ఏవఞ్చ కత్వా "యదా హి భిక్ఖు అత్థస్స చ నామం జానాతి ధమ్మస్స చ నామం జానాతి తథా తథా నం అభినిరోపేతీ"తి అనవసేసపరియాదానం వక్ఖతి. తథా "పునప్పునం గబ్భముపేతీ"తి ఏత్థ "యే జరామరణేన అట్టియితుకామా భవిస్సన్తి , తే భవిస్సన్తి భోజనే మత్తఞ్ఞునో ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారా"తిఆదినా సమ్మాపటిపత్తిం అధిప్పాయభావేన వక్ఖతి.

నిబ్బచనాధిప్పాయనిదానవచనేహి సద్ధిం సుత్తే పదత్థానం సుత్తన్తరసంసన్దనసఙ్ఖాతే పుబ్బాపరవిచారే దస్సితే తేసం సభాగవిసభాగధమ్మన్తరావట్టనం సుఖేన సక్కా దస్సేతున్తి చతుబ్యూహానన్తరం ఆవట్టో వుత్తో. తేనేవ హి "ఆరమ్భథ నిక్కమథా"తి గాథాయం ఆరమ్భనిక్కమనబుద్ధసాసనయోగధుననేహి వీరియసమాధిపఞ్ఞిన్ద్రియాని నిద్ధారేత్వా తదనుయోగస్స మూలం "పమాదో"తి సుత్తన్తరే దస్సితో పమాదో ఆవట్టితో.

సభాగవిసభాగధమ్మావట్టనే నియోజితే సాధారణాసాధారణవసేన సంకిలేసవోదానధమ్మానం పదట్ఠానతో భూమితో చ విభాగో సక్కా సుఖేన యోజితున్తి ఆవట్టానన్తరం విభత్తిహారో వుత్తో. యతో విభత్తిహారవిభఙ్గే "కతమే ధమ్మా సాధారణా? ద్వే ధమ్మా సాధారణా, నామసాధారణా వత్థుసాధారణా చా"తి ఆరభిత్వా "మిచ్ఛత్తనియతానం సత్తానం అనియతానఞ్చ సత్తానం దస్సనప్పహాతబ్బా కిలేసా సాధారణా, పుథుజ్జనస్స సోతాపన్నస్స చ కామరాగబ్యాపాదా సాధారణా"తిఆదినా సభాగవిసభాగపరియాయవసేనేవ ధమ్మే విభజిస్సతి.

సావజ్జానవజ్జధమ్మానం సప్పటిభాగాభావతో తేసం విభాగే కతే సుత్తాగతే ధమ్మే అకసిరేన పటిపక్ఖతో పరివత్తేతుం సక్కాతి విభత్తిఅనన్తరం పరివత్తనహారో వుత్తో. తథా హి "సమ్మాదిట్ఠిస్స పురిసపుగ్గలస్స మిచ్ఛాదిట్ఠి నిజ్జిణ్ణా భవతీ"తి పటివిభత్తసభావే ఏవ ధమ్మే పరివత్తనహారవిభఙ్గే ఉదాహరిస్సతి.

పటిపక్ఖతో పరివత్తితాపి ధమ్మా పరియాయవచనేహి బోధేతబ్బా, న సుత్తే ఆగతాయేవాతి దస్సనత్థం పరివత్తనానన్తరం వేవచనహారో వుత్తో.

ఏవం తే ధమ్మా పరియాయసద్దతోపి విభావితా హోన్తీతి పరియాయతో పకాసితానం ధమ్మానం పభేదతో పఞ్ఞత్తివసేన విభజనం సుఖేన సక్కా ఞాతున్తి వేవచనహారానన్తరం పఞ్ఞత్తిహారో వుత్తో. తథా హి సుత్తే ఆగతధమ్మానం పరియాయపఞ్ఞత్తివిభాగం సుబోధనఞ్చ పఞ్ఞత్తిహారవిభఙ్గే వక్ఖతి.

పభావపరిఞ్ఞాదిపఞ్ఞత్తివిభాగముఖేన పటిచ్చసముప్పాదసచ్చాదిధమ్మవిభాగే కతే సుత్తే ఆగతధమ్మానం పటిచ్చసముప్పాదాదిముఖేన అవధారణం సక్కా దస్సేతున్తి పఞ్ఞత్తిఅనన్తరం ఓతరణో హారో వుత్తో. తథా హి "ఉద్ధం అధో"తి గాథం ఉద్దిసిత్వా "విప్పముత్తో"తి పదేన అసేక్ఖం విజ్జం నిద్ధారేత్వా "విజ్జుప్పాదా అవిజ్జానిరోధో"తిఆదినా పటిచ్చసముప్పాదం ఉదాహరిస్సతి.

ధాతాయతనాదీసు ఓతారితానం సుత్తే పదత్థానం పుచ్ఛారమ్భవిసోధనం సక్కా సుఖేన సమ్పాదేతున్తి ఓతరణానన్తరం సోధనో హారో వుత్తో. తథా హి వక్ఖతి – "యత్థ ఏవం సుద్ధో ఆరమ్భో, సో పఞ్హో విస్సజ్జితో భవతీ"తిఆది.

విసోధితేసు సుత్తే పదపదత్థేసు తత్థ లబ్భమానసామఞ్ఞవిసేసభావో సుకరో హోతీతి దస్సేతుం సోధనానన్తరం అధిట్ఠానో హారో దస్సితో. సోధనో హి అధిట్ఠానస్స బహూపకారో, తతో ఏవ హి "యథా యథా వా పన పుచ్ఛితం, తథా తథా విస్సజ్జయితబ్బ"న్తి వక్ఖతి.

సామఞ్ఞవిసేసభూతేసు సాధారణాసాధారణేసు ధమ్మేసు పవేదితేసు పరిక్ఖారసఙ్ఖాతస్స సాధారణాసాధారణరూపస్స పచ్చయహేతురాసిస్స పభేదో సువిఞ్ఞేయ్యోతి అధిట్ఠానానన్తరం పరిక్ఖారో వుత్తో . తథా హి వక్ఖతి "అసాధారణలక్ఖణో హేతు, సాధారణలక్ఖణో పచ్చయో. యథా కిం భవే, యథా అఙ్కురస్స నిబ్బత్తియా బీజం అసాధారణం, పథవీ ఆపో చ సాధారణా"తిఆది.

అసాధారణే సాధారణే చ కారణే దస్సితే తస్స అత్తనో ఫలేసు కారణాకారో తేసం హేతుఫలానం పభేదతో దేసనాకారో భావేతబ్బపహాతబ్బధమ్మానం భావనాపహానాని చ నిద్ధారేత్వా వుచ్చమానాని సమ్మా సుత్తస్స అత్థం తథత్తావబోధాయ

సంవత్తన్తీతి పరిక్ఖారానన్తరం సమారోపనో హారో దస్సితోతి. ఇదం హారానం అనుక్కమకారణం.

నయానం పన వేనేయ్యత్తయప్పయోజితత్తా అత్థనయత్తయూపదేసస్స తదనుక్కమేనేవ నన్దియావట్టాదీనం తిణ్ణం అత్థనయానం కమో వేదితబ్బో. ఉగ్ఘటితఞ్ఞూఆదయో హి తయో వేనేయ్యా నన్దియావట్టాదయో పయోజేన్తి. తస్మా తే ఉద్దేసనిద్దేసపటినిద్దేసా వియ యథాక్కమం తేసం ఉపకారాయ సంవత్తన్తీతి. తథా హి నేసం చత్తారో ఛ అట్ఠ చ మూలపదా నిద్దిట్ఠా. ఇతరస్స పన నయద్వయస్స అత్థనయత్తయస్స భూమియా ఆలోచనం తస్స తత్థ సమానయనఞ్చాతి ఇమినా కారణేన ఉద్దేసక్కమో వేదితబ్బో. న హి సక్కా అనోలోకేత్వా సమానేతున్తి.

ఏతపరమతా చ హారానం ఏత్తకేహి పకారవిసేసేహి అత్థనయత్తయసహితేహి సుత్తస్స అత్థో నిద్ధారియమానో వేనేయ్యానం అలమనుత్తరాయ పఠమాయ భూమియా సమధిగమాయాతి వేదితబ్బో. దస్సనభూమిసమనుప్పత్తిఅత్థా హి నేత్తిప్పకరణదేసనాతి. అథ వా ఏతదన్తోగధత్తా సబ్బేసం సుత్తస్స సంవణ్ణనావిసేసానం ఏత్తావతా హారానం దట్ఠబ్బా. యత్తకా హి సుత్తస్స సంవణ్ణనావిసేసా, సబ్బే తే నేత్తిఉపదేసాయత్తాతి వుత్తోవాయమత్థో.

తథా హి యే కేచి సుత్తస్స సంవణ్ణనాపకారా నిద్దిసీయన్తి. సేయ్యథిదం – సుత్తస్స సముట్ఠానం వత్తబ్బం, అధిప్పాయో విభావేతబ్బో, అనేకధా పదత్థో సంవణ్ణేతబ్బో, విధి అనువాదో చ వేదితబ్బో, విరోధో సమాధాతబ్బో, అనుసన్ధియా అనురూపం నిగమేతబ్బన్తి. తథా సుత్తస్స పయోజనం పిణ్డత్థో పదత్థో అనుసన్ధి చోదనా పరిహారో చ అత్థం వదన్తేన వత్తబ్బాతి. తథా ఉపోగ్ఘాటపదవిగ్గహపదత్థచాలనాపచ్చుపట్ఠానాని వత్తబ్బానీతి.

తథా తిస్సో కథా ఏకనాళికా చతురస్సా నిసిన్నవత్తికా. తత్థ పాళిం వత్వా ఏకేకపదస్స అత్థకథనం **ఏకనాళికా** నామ.

పటిపక్ఖం దస్సేత్వా పటిపక్ఖస్స ఉపమం దస్సేత్వా సపక్ఖం దస్సేత్వా సపక్ఖస్స ఉపమం దస్సేత్వా కథనం **చతురస్సా** నామ.

విసభాగధమ్మవసేనేవ పరియోసానం గన్త్వా పున సభాగధమ్మవసేనేవ పరియోసానగమనం **నిసిన్నవత్తికా** నామ.

భేదకథాయ తత్వకథాయ పరియాయవచనేహి చ సుత్తం సంవణ్ణేతబ్బన్తి చ ఏవమాదయో. తేసమ్పి ఏత్థేవ అవరోధో, యస్మా తే ఇధ కతిపయహారసఙ్గహితాతి.

నయానం పన యస్మా ఉగ్ఘటితఞ్ఞూఆదయో తయో ఏవ వేనేయ్యా సచ్చాభిసమయభాగినో తదత్థాయ చ అత్థనయదేసనా, తస్మా సతిపి సంకిలేసవోదానధమ్మానం యథావుత్తమూలపదభేదతో వడ్ఢేత్వా విభజితబ్బప్పకారే తథా మూలపదాని అవడ్ఢేత్వా వేనేయ్యత్తయవసేనేవ ఏతపరమతా వుత్తా. నవసు నవసు ఏవ హి మూలపదేసు సబ్బేసం సంకిలేసవోదానధమ్మానం అన్తోగధభావతో న తాని వడ్ఢేతబ్బాని వేనేయ్యత్తయాధికారతో న హాపేతబ్బానీతి నయానం ఏతపరమతా దట్ఠబ్బా.

కమ్మనయానం పన ఆలోచనసమానయనతో అఞ్ఞస్స పకారన్తరస్స అసమ్భవతో ఏతపరమతా. **హేత్వాదీతి** ఏత్థ ఆదిసద్దేన ఫలభూమిఉపనిసాసభాగవిసభాగలక్ఖణనయాదయో పరిగ్గహితా. తేసు **హేతూతి** కారణం, యో ధమ్మో తిపి వుచ్చతి, సో పన పచ్చయభావేన ఏకవిధో. కారకో సమ్పాపకోతి దువిధో. పున కారకో ఞాపకో సమ్పాపకోతి తివిధో.

హేతుహేతు పచ్చయహేతు ఉత్తమహేతు సాధారణహేతూతి చతుబ్బిధో. పచ్చయధమ్మో కుసలో అకుసలో సద్దో అరియమగ్గోతి పఞ్చవిధో. తథా సభాగహేతు అసభాగహేతు అజ్ఝత్తికహేతు బాహిరహేతు జనకహేతు పరిగ్గాహకహేతు సాధారణహేతు అసాధారణహేతు సమనన్తరహేతు పరమ్పరహేతు సహజాతహేతు అసహజాతహేతు సాసవహేతు అనాసవహేతూతిఆదినా అనేకవిధో చాతి వేదితబ్బో.

ఫలమ్పి పచ్చయుప్పన్నభావేన ఏకవిధం. అధిగన్తబ్బతోపి సమ్పాపకహేతువసేన ఫలపరియాయో లబ్భతీతి నిబ్బత్తేతబ్బఅధిగన్తబ్బభావతో దువిధం. ఞాపేతబ్బనిబ్బత్తేతబ్బపత్తబ్బతో తివిధం. పచ్చయుప్పన్నవిపాకకిరియావచనత్థనిబ్బానవసేన పఞ్చవిధం. సభాగహేతునిబ్బత్తం అసభాగహేతునిబ్బత్తన్తి ఏవమాదివసేన అనేకవిధఞ్చాతి వేదితబ్బం. తథా లోకియం లోకుత్తరన్తి. తత్థ లోకుత్తరం చత్తారి సామఞ్ఞఫలాని. లోకియఫలం దువిధం కాయికం మానసఞ్చ . తత్థ కాయికం పఞ్చద్వారికం, అవసిట్ఠం మానసం. యఞ్చ తాయ తాయ సుత్తదేసనాయ సాధేతబ్బం, తదపి ఫలన్తి.

భూమీతి సాసవభూమి అనాసవభూమి సఙ్ఖతభూమి అసఙ్ఖతభూమి దస్సనభూమి భావనాభూమి పుథుజ్జనభూమి సేక్ఖభూమి అసేక్ఖభూమి సావకభూమి పచ్చేకబుద్ధభూమి సమ్మాసమ్బుద్ధభూమి ఝానభూమి అసమాహితభూమి పటిపజ్జమానభూమి పటిపన్నభూమి పఠమాభూమి యావ చతుత్థీభూమి కామావచరభూమి యావ లోకుత్తరభూమీతి బహువిధా. తత్థ సాసవభూమి పరిత్తమహగ్గతా ధమ్మా. అనాసవభూమి అప్పమాణా ధమ్మా. సఙ్ఖతభూమి నిబ్బానవజ్జా సబ్బే సభావధమ్మా. అసఙ్ఖతభూమి అప్పచ్చయా ధమ్మా. దస్సనభూమి పఠమమగ్గఫలధమ్మా. భావనాభూమి అవసిట్ఠమగ్గఫలధమ్మా. పుథుజ్జనభూమి హీనమజ్ఝిమా ధమ్మా. సేక్ఖభూమి చత్తారో అరియమగ్గధమ్మా హేట్ఠిమా చ తయో ఫలధమ్మా. అసేక్ఖభూమి అగ్గఫలధమ్మా. సావకపచ్చేకబుద్ధబుద్ధధమ్మా సావకాదిభూమియో. ఝానభూమి ఝానధమ్మా. అసమాహితభూమి ఝానవజ్జితా ధమ్మా. పటిపజ్జమానభూమి మగ్గధమ్మా. పటిపన్నభూమి ఫలధమ్మా. పఠమాదిభూమియో సహ ఫలేన చత్తారో మగ్గా అపరియాపన్నా ధమ్మా "పఠమాయ భూమియా పత్తియా"తిఆదివచనతో. కామావచరాదిభూమియో కామావచరాదిధమ్మా. యే చ ధమ్మా తేసం తేసం హారనయానం పతిట్ఠానభావేన సుత్తేసు నిద్ధారీయన్తి, తేపి భూమియోతి విఞ్ఞాతబ్బా.

ఉపనిసాతి బలవకారణం, యో ఉపనిస్సయపచ్చయోతి వుచ్చతి. యఞ్చ సన్ధాయ సుత్తే "దుక్ఖూపనిసా సద్ధా సద్ధూపనిసం 'సీల'న్తి యావ విముత్తూపనిసం విముత్తిఞాణదస్సన"న్తి వుత్తం. అపి చ ఉపనిసాతి తస్మిం తస్మిం సమయే సిద్ధన్తే హదయభూతం అబ్భన్తరం వుచ్చతి. ఇధాపి నేత్తిహదయం, యం సమ్మా పరిగ్గణ్హన్తా ధమ్మకథికా తస్మిం తస్మిం సుత్తే ఆగతధమ్మముఖేన సబ్బహారనయయోజనాయ సమత్థా హోన్తి. కిం పనేతం నేత్తిహదయం? యదిదం ఏతస్సేవ తేత్తింసవిధస్స పకరణపదత్థసోళసస్స అట్ఠవీసతివిధపట్ఠానవిభఙ్గసహితస్స విసయో సహ నిమిత్తవిభాగేన అసఙ్కరతో వవత్థితో.

సేయ్యథిదం – దేసనాహారస్స అస్సాదాదయో విసయో, తస్స అస్సాదాదివిభావనలక్ఖణత్తా. తస్స అస్సాదో సుఖం సోమనస్సన్తి ఏవమాదివిభాగో, తస్స నిమిత్తం ఇట్ఠారమ్మణాది, అయఞ్చ అత్థో దేసనాహారవిచయహారనిద్దేసవణ్ణనాయం విత్థారతో పకాసితో ఏవ. సుత్తే ఆగతధమ్మస్స సభాగవిసభాగధమ్మావట్టనవిసయో ఆవట్టహారో, తదుభయఆవట్టనలక్ఖణత్తా.

సుత్తే ఆగతధమ్మానం పచ్చనీకధమ్మవిసయో పరివత్తనహారో, పటిపక్ఖధమ్మపరివత్తనలక్ఖణత్తా. పదట్ఠానపరిక్ఖారేసు ఆసన్నకారణం ఉపనిస్సయకారణఞ్చ పదట్ఠానం, హేతు పరిక్ఖారోతి అయమేతేసం విసేసో.

సభాగవిసభాగధమ్మా చ తేసం తేసం ధమ్మానం అనుకూలపటికూలధమ్మా యథాక్కమం వేదితబ్బా. యథా – సమ్మాదిట్ఠియా సమ్మాసఙ్కప్పో సభాగో, మిచ్ఛాసఙ్కప్పో విసభాగోతి ఇమినా నయేన సబ్బం సభాగవిసభాగతో వేదితబ్బం.

లక్ఖణన్తి సభావో. సో హారనయానం నిద్దేసే విభావితో ఏవ.

యం పనేతం హేతుఆదివిసేసవినిముత్తం హారనయానం యోజనానిబన్ధనం, సో నయో. యథాహ – **లక్ఖణహారే** "ఏవం యే ధమ్మా ఏకలక్ఖణా కిచ్చతో చ లక్ఖణతో చ సామఞ్ఞతో చా"తిఆది. తథా విచయేన హారేన విచినిత్వా యుత్తిహారేన యోజేతబ్బాతి. తథా సోధనహారాదీసు సుద్ధో ఆరమ్భో హోతి, సో పఞ్హో విస్సజ్జితో భవతీతి ఏవమాది. ఏకత్తాదయోపి నయా ఇధ నయోతి గహేతబ్బా.

ఏవం హేతుఫలాదీని ఉపధారేత్వా నేసం వసేన తత్థ తత్థ సుత్తే లబ్భమానపదత్థనిద్ధారణముఖేన యథాలక్ఖణం ఏతే హారా నయా చ యోజేతబ్బా. విసేసతో పన పదట్ఠానపరిక్ఖారా హేతువసేన. దేసనావిచయచతుబ్యూహసమారోపనా హేతుఫలవసేన. తథా వేవచనపణ్ణత్తిఓతరణసోధనా ఫలవసేనేవాతి కేచి. విభత్తి హేతుభూమివసేన. పరివత్తో విసభాగవసేన. ఆవట్టో సభాగవిసభాగవసేన. లక్ఖణయుత్తిఅధిట్ఠానా నయవసేన యోజేతబ్బాతి. ఏత్తావతా చ యం వుత్తం –

> "సామఞ్ఞతో విసేసేన, పదత్థో లక్ఖణం కమో;
> ఏత్తావతా చ హేత్వాదీ, వేదితబ్బా హి విఞ్ఞునా"తి.

అయం గాథా వుత్తత్థా హోతి.

నిద్దేసవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. పటినిద్దేసవారవణ్ణనా

౧. దేసనాహారవిభఙ్గవణ్ణనా

౫. ఏవం హారాదయో సుఖగ్గహణత్థం గాథాబన్ధవసేన సరూపతో నిద్దిసిత్వా ఇదాని తేసు హారే తావ పటినిద్దేసవసేన విభజితుం **''తత్థ కతమో దేసనాహారో''**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **కతమోతి** కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా. **దేసనాహారోతి** పుచ్ఛితబ్బధమ్మనిదస్సనం. కిఞ్చాపి దేసనాహారో నిద్దేసవారే సరూపతో దస్సితో, పటినిద్దేసస్స పన విసయం దస్సేన్తో **''అస్సాదాదీనవతా''**తి గాథం ఏకదేసేన పచ్చామసతి. అయం దేసనాహారో పుబ్బాపరాపేక్ఖో. తత్థ పుబ్బాపేక్ఖత్తే ''కతమో దేసనాహారో''తి పుచ్ఛిత్వా ''అస్సాదాదీనవతా''తి సరూపతో దస్సితస్స నిగమనం హోతి. పరాపేక్ఖత్తే పన ''అయం దేసనాహారో కిం దేసయతీ''తి దేసనాకిరియాయ కత్తునిద్దేసో హోతి. తేన దేసనాహారస్స అన్వత్థసఞ్ఞతం దస్సేతి. **దేసయతీతి** సంవణ్ణేతి, విత్థారేతీతి అత్థో.

ఇదాని అనేన దేసేతబ్బధమ్మే సరూపతో దస్సేన్తో **''అస్సాద''**న్తిఆదిమాహ, తం పుబ్బే వుత్తనయత్తా ఉత్తానమేవ. తస్మా ఇతో పరమ్పి అవుత్తమేవ వణ్ణయిస్సామ. ''కత్థ పన ఆగతే అస్సాదాదికే అయం హారో సంవణ్ణేతీ''తి అనుయోగం మనసికత్వా దేసనాహారేన సంవణ్ణేతబ్బధమ్మం దస్సేన్తో **''ధమ్మం వో, భిక్ఖవే, దేసేస్సామీ''**తిఆదికం సబ్బపరియత్తిధమ్మసఙ్గాహకం భగవతో ఛఛక్కదేసనం ఏకదేసేన దస్సేతి.

తత్థ **ధమ్మన్తి** అయం **ధమ్మ**-సద్దో పరియత్తిసచ్చసమాధిపఞ్ఞాపకతిపుఞ్ఞాపత్తిఞేయ్యాదీసు బహూసు అత్థేసు దిట్ఠప్పయోగో. తథా హి ''ఇధ, భిక్ఖు, ధమ్మం పరియాపుణాతీ''తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౫.౭౩) పరియత్తిధమ్మే దిస్సతి. ''దిట్ఠధమ్మో పత్తధమ్మో''తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౨౯౯; మహావ॰ ౧౮) సచ్చే. ''ఏవంధమ్మా తే భగవన్తో అహేసు''న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౧౩, ౧౪౫) సమాధిమ్హి. ''సచ్చం ధమ్మో ధితి చాగో''తి ఏవమాదీసు (జా॰ ౧.౧.౫౭; ౧.౨.౧౪౭-౧౪౮) పఞ్ఞాయం. ''జాతిధమ్మానం, భిక్ఖవే, సత్తాన''న్తి ఏవమాదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౩౯౮; మ॰ ని॰ ౧.౧౩౧) పకతియం . ''ధమ్మో హవే రక్ఖతి ధమ్మచారి''న్తిఆదీసు (జా॰ ౧.౧౦.౧౦౨; ౧.౧౫.౩౮౫) పుఞ్ఞే. ''చత్తారో పారాజికా ధమ్మా''తి ఏవమాదీసు (పారా॰ ౨౩౩) ఆపత్తియం. ''కుసలా ధమ్మా అకుసలాధమ్మా''తిఆదీసు (ధ॰ స॰ తికమాతికా ౧) ఞేయ్యే. ఇధ పన పరియత్తియం దట్ఠబ్బోతి (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.మూలపరియాయసుత్తవణ్ణనా; ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ చిత్తుప్పాదకణ్డ ౧; బు॰ వం॰ అట్ఠ॰ ౧.౧).

వోతి పన అయం **వో**-సద్దో ''హన్ద దాని, భిక్ఖవే, పవారేమి వో''తి (సం॰ ని॰ ౧.౨౧౫) ఏత్థ ఉపయోగత్థే ఆగతో. ''సన్నిపతితానం వో, భిక్ఖవే, ద్వయం కరణీయ''న్తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౨౭౩) కరణత్థే. ''యే హి వో అరియా పరిసుద్ధకాయకమ్మన్తా''తిఆదీసు పదపూరణే. ''ఆరోచయామి వో, భిక్ఖవే''తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౭.౭౨) సమ్పదానత్థే. ఇధాపి సమ్పదానత్థే ఏవాతి దట్ఠబ్బో.

భిక్ఖనసీలతాదిగుణయోగేన భిక్ఖూ, భిన్నకిలేసతాదిగుణయోగేన వా. అథ వా సంసారే భయం ఇక్ఖన్తీతి భిక్ఖూ. **భిక్ఖవేతి** తేసం ఆలపనం. తేన తే ధమ్మస్సవనే నియోజేన్తో అత్తనో ముఖాభిముఖం కరోతి. **దేసేస్సామీతి** కథేస్సామి. తేన నాహం ధమ్మిస్సరతాయ తుమ్హే అఞ్ఞం కిఞ్చి కారేయ్యామి, అనావరణఞాణేన సబ్బం ఞేయ్యధమ్మం పచ్చక్ఖకారితాయ పన ధమ్మం

దేసేస్సామీతి ఇదాని పవత్తియమానం ధమ్మదేసనం పటిజానాతి. **ఆదికల్యాణన్తిఆదీసు** ఆదిమ్హి కల్యాణం **ఆదికల్యాణం,** ఆదికల్యాణమేతస్సాతి వా **ఆదికల్యాణం**. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో. తత్థ సీలేన ఆదికల్యాణం. సమాధినా మజ్ఝేకల్యాణం. పఞ్ఞాయ పరియోసానకల్యాణం. బుద్ధసుబుద్ధతాయ వా ఆదికల్యాణం. ధమ్మసుధమ్మతాయ మజ్ఝేకల్యాణం. సఙ్ఘసుప్పటిపత్తియా పరియోసానకల్యాణం. అథ వా ఉగ్ఘటితఞ్ఞువినయనేన ఆదికల్యాణం. విపఞ్చితఞ్ఞువినయనేన మజ్ఝేకల్యాణం నేయ్యపుగ్గలవినయనేన పరియోసానకల్యాణం. అయమేవత్థో ఇధాధిప్పేతో.

అత్థసమ్పత్తియా **సాత్థం**. బ్యఞ్జనసమ్పత్తియా **సబ్యఞ్జనం**. సఙ్కాసనాదిఛఅత్థపదసమాయోగతో వా **సాత్థం**. అక్ఖరాదిఛబ్యఞ్జనపదసమాయోగతో **సబ్యఞ్జనం**. అయమేవత్థో ఇధాధిప్పేతో. ఉపనేతబ్బాభావతో ఏకన్తేన పరిపుణ్ణన్తి **కేవలపరిపుణ్ణం**. అపనేతబ్బాభావతో **పరిసుద్ధం**. సీలాదిపఞ్చధమ్మక్ఖన్ధపారిపూరియా వా **పరిపుణ్ణం**. చతురోఘనిత్థరణాయ పవత్తియా లోకామిసనిరపేక్ఖతాయ చ **పరిసుద్ధం**. బ్రహ్మం సేట్ఠం ఉత్తమం బ్రహ్మానం వా సేట్ఠానం అరియానం చరియం సిక్ఖత్తయసఙ్గహం సాసనం **బ్రహ్మచరియం పకాసయిస్సామి** పరిదీపయిస్సామీతి అత్థో.

ఏవం భగవతా దేసితో పకాసితో చ సాసనధమ్మో యేసం అస్సాదాదీనం దస్సనవసేన పవత్తో, తే అస్సాదాదయో దేసనాహారస్స విసయభూతా యత్థ యత్థ పాళే సవిసేసం వుత్తా, తతో తతో నిద్ధారేత్వా ఉదాహరణవసేన ఇధానేత్వా దస్సేతుం "**తత్థ కతమో అస్సాదో**"తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **కామన్తి** మనాపియరూపాదిం తేభూమకధమ్మసఙ్ఖాతం వత్థుకామం. **కామయమానస్సాతి** ఇచ్ఛన్తస్స. **తస్స చేతం సమిజ్ఝతీతి** తస్స కామయమానస్స సత్తస్స తం కామసఙ్ఖాతం వత్థు సమిజ్ఝతి చే, సచే సో తం లభతీతి వుత్తం హోతి. **అద్ధా పీతిమనో హోతీతి** ఏకంసేన తుట్ఠచిత్తో హోతి. **లద్ధాతి** లభిత్వా. **మచ్చోతి** సత్తో. **యదిచ్ఛతీతి** యం ఇచ్ఛతి. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన **నిద్దేసే** (మహాని॰ ౧) వుత్తనయేన వేదితబ్బో. **అయం అస్సాదోతి** యాయం అధిప్పాయసమిజ్ఝనా ఇచ్ఛితలాభే పీతిమనతా సోమనస్సం, అయం అస్సాదేతబ్బతో అస్సాదో.

తస్స చే కామయానస్సాతి తస్స పుగ్గలస్స కామే ఇచ్ఛమానస్స, కామేన వా యాయమానస్స. **ఛన్దజాతస్సాతి** జాతతణ్హస్స. **జన్తునోతి** సత్తస్స. **తే కామా పరిహాయన్తీతి** తే వత్థుకామా కేనచి అన్తరాయేన వినస్సన్తి చే. **సల్లవిద్ధోవ రుప్పతీతి** అథ అయోమయాదినా సల్లేన విద్ధో వియ పీళియతీతి అత్థో. **అయం ఆదీనవోతి** యాయం కామానం విపరిణామఞ్ఞథాభావా కామయానస్స సత్తస్స రుప్పనా దోమనస్సుప్పత్తి, అయం ఆదీనవో.

యో కామే పరివజ్జేతీతి యో భిక్ఖు యథావుత్తే కామే తత్థ ఛన్దరాగస్స విక్ఖమ్భనేన వా సముచ్ఛేదనేన వా సబ్బభాగేన వజ్జేతి. యథా కిం? **సప్పస్సేవ పదా సిరోతి**, యథా కోచి పురిసో జీవితుకామో కణ్హసప్పం పటిపథే పస్సిత్వా అత్తనో పాదేన తస్స సిరం పరివజ్జేతి, **సోమం...పే.... సమతివత్తతీతి** సో భిక్ఖు సబ్బం లోకం విసరిత్వా ఠితత్తా లోకే విసత్తికాసఙ్ఖాతం ఇమం తణ్హం సతిమా హుత్వా సమతిక్కమతీతి. **ఇదం నిస్సరణన్తి** యదిదం విసత్తికాసఙ్ఖాతాయ తణ్హాయ నిబ్బానారమ్మణేన అరియమగ్గేన సమతివత్తనం, ఇదం నిస్సరణం.

ఖేత్తన్తి కేదారాదిఖేత్తం. **వత్థున్తి** ఘరవత్థుఆదివత్థుం. **హిరఞ్ఞం వాతి** కహాపణసఙ్ఖాతం సువణ్ణసఙ్ఖాతఞ్చ హిరఞ్ఞం. **వా-**సద్దో వికప్పనత్థో, సో సబ్బపదేసు యోజేతబ్బో. **గవాస్సన్తి** గావో చ అస్సే చాతి గవాస్సం. **దాసపోరిసన్తి** దాసే చ పోరిసే చాతి దాసపోరిసం. **థియోతి** ఇత్థియో. **బన్ధూతి** ఞాతిబన్ధవో. **పుథూ కామేతి** అఞ్ఞేపి వా మనాపియరూపాదికే బహూ కామగుణే.

యో నరో అనుగిజ్ఝతీతి యో సత్తో అను అను అభికఙ్ఖతి పత్థేతీతి అత్థో. **అయం అస్సాదో**తి యదిదం ఖేత్తాదీనం అనుగిజ్ఝనం, అయం అస్సాదేతి వత్థుకామే ఏతేనాతి అస్సాదో.

అబలా నం బలీయన్తీతి ఖేత్తాదిభేదే కామే అనుగిజ్ఝన్తం తం పుగ్గలం కుసలేహి పహాతబ్బత్తా అబలసఙ్ఖాతా కిలేసా బలీయన్తి అభిభవన్తి, సద్ధాబలాదివిరహేన వా అబలం తం పుగ్గలం అబలా కిలేసా బలీయన్తి, అబలత్తా అభిభవన్తీతి అత్థో. **మద్దన్తేనం పరిస్సయాతి** ఏనం కామగిద్ధం కామే పరియేసన్తం రక్ఖన్తఞ్చ సీహాదయో చ పాకటపరిస్సయా కాయదుచ్చరితాదయో చ అపాకటపరిస్సయా మద్దన్తి. **తతో నం...పే.... దక**న్తి తతో తేహి పాకటాపాకటపరిస్సయేహి అభిభూతం తం పుగ్గలం జాతిఆదిదుక్ఖం సముద్దే భిన్ననావం ఉదకం వియ అన్వేతి అనుగచ్ఛతీతి అత్థో. **అయం ఆదీనవో**తి య్వాయం తణ్హాదుచ్చరితసంకిలేసహేతుకో జాతిఆదిదుక్ఖానుబన్ధో, అయం ఆదీనవో.

తస్మాతి యస్మా కామగిద్ధస్స వుత్తనయేన దుక్ఖానుబన్ధో విజ్జతి, తస్మా. **జన్తూ**తి సత్తో. **సదా సతో**తి పుబ్బరత్తాపరరత్తం జాగరియానుయోగేన సతో హుత్వా. **కామాని పరివజ్జయే**తి విక్ఖమ్భనవసేన సముచ్ఛేదవసేన చ రూపాదీసు వత్థుకామేసు సబ్బప్పకారం కిలేసకామం అనుప్పాదేన్తో కామాని పరివజ్జయే పజహేయ్య. **తే పహాయ తరే ఓఘ**న్తి ఏవం తే కామే పహాయ తప్పహానకరఅరియమగ్గేనేవ చతుబ్బిధమ్పి ఓఘం తరేయ్య, తరితుం సక్కుణేయ్యాతి అత్థో. **నావం సిత్వావ పారగూ**తి యథా పురిసో ఉదకగ్గహణేన గరుభారం నావం ఉదకం బహి సిఞ్చిత్వా లహుకాయ నావాయ అప్పకసిరేనేవ పారగూ భవేయ్య, పారం గచ్ఛేయ్య, ఏవమేవ అత్తభావనావం కిలేసూదకగరుకం సిఞ్చిత్వా లహుకేన అత్తభావేన పారగూ భవేయ్య, పారం నిబ్బానం అరహత్తప్పత్తియా గచ్ఛేయ్య అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా పరినిబ్బానేనాతి అత్థో. **ఇదం నిస్సరణ**న్తి యం కామప్పహానముఖేన చతురోఘం తరిత్వా అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా నిబ్బానం, ఇదం సబ్బసఙ్ఖతనిస్సరణతో నిస్సరణన్తి.

ధమ్మోతి దానాదిపుఞ్ఞధమ్మో. **హవే**తి నిపాతమత్తం. **రక్ఖతి ధమ్మచారి**న్తి యో తం ధమ్మం అప్పమత్తో చరతి, తం ధమ్మచారిం దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికభేదేన దువిధతోపి అనత్థతో రక్ఖతి పాలేతి. **ఛత్తం మహన్తం యథ వస్సకాలే**తి వస్సకాలే దేవే వస్సన్తే యథా మహన్తం ఛత్తం కుసలేన పురిసేన ధారితం తం వస్సతేమనతో రక్ఖతి. తత్థ యథా తం ఛత్తం అప్పమత్తో హుత్వా అత్తానం రక్ఖన్తం ఛాదేన్తఞ్చ వస్సాదితో రక్ఖతి, ఏవం ధమ్మోపి అత్తసమ్మాపణిధానేన అప్పమత్తో హుత్వా ధమ్మచరియాయ అత్తానం రక్ఖన్తంయేవ రక్ఖతీతి అధిప్పాయో. **ఏసా...పే.... చారీ**తి ఏతేన వుత్తమేవత్థం పాకటతరం కరోతి, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. **ఇదం ఫల**న్తి దిట్ఠధమ్మికేహి సమ్పరాయికేహి చ అనత్థేహి యదిదం ధమ్మస్స రక్ఖణం వుత్తం రక్ఖావసానస్స చ అబ్భుదయస్స నిప్ఫాదనం, ఇదం నిస్సరణం అనామసిత్వా దేసనాయ నిబ్బత్తేతబ్బతాయ ఫలన్తి.

సబ్బే ధమ్మాతి సబ్బే సఙ్ఖతా ధమ్మా. **అనత్తా**తి నత్థి ఏతేసం అత్తా కారకవేదకసభావో, సయం వా న అత్తాతి అనత్తాతి. **ఇతీ**తి ఏవం. **యదా పఞ్ఞాయ పస్సతీ**తి యస్మిం కాలే విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేన్తో అనత్తానుపస్సనాసఙ్ఖాతాయ పఞ్ఞాయ పస్సతి. **అథ నిబ్బిన్దతి దుక్ఖే**తి అథ అనత్తానుపస్సనాయ పుబ్బే ఏవ అనిచ్చతాదుక్ఖతానం సుపరిదిట్ఠత్తా నిబ్బిదానుపస్సనావసేన విపస్సనాగోచరభూతే పఞ్చక్ఖన్ధదుక్ఖే నిబ్బిన్దతి నిబ్బేదం ఆపజ్జతి. **ఏస మగ్గో విసుద్ధియా**తి యా వుత్తలక్ఖణా నిబ్బిదానుపస్సనా సబ్బకిలేసవిసుజ్ఝనతో విసుద్ధిసఙ్ఖాతస్స అరియమగ్గస్స అచ్చన్తవిసుద్ధియా వా అమతధాతుయా మగ్గో ఉపాయో. **అయం ఉపాయో**తి యదిదం అనత్తానుపస్సనాముఖేన సబ్బస్మిం వట్టస్మిం నిబ్బిన్దనం వుత్తం, తం విసుద్ధియా అధిగమహేతుభావతో ఉపాయో.

‘‘**చక్ఖుమా...పే.... పరివజ్జయే**’’తి ఇమిస్సా గాథాయ అయం సఙ్ఖేపత్థో – యథా చక్ఖుమా పురిసో సరీరే వహన్తే విసమాని భూమిప్పదేసాని చణ్డతాయ వా విసమే హత్థిఆదయో పరివజ్జేతి, ఏవం లోకే సప్పఞ్ఞో పురిసో సప్పఞ్ఞతాయ హితాహితం జానన్తో పాపాని లామకాని దుచ్చరితాని పరివజ్జేయ్యాతి. **అయం ఆణత్తీ**తి యా అయం ‘‘పాపాని పరివజ్జేతబ్బానీ’’తి ధమ్మరాజస్స భగవతో ఆణా, అయం ఆణత్తీతి.

ఏవం విసుం విసుం సుత్తేసు ఆగతా ఫలూపాయాణత్తియో ఉదాహరణభావేన దస్సేత్వా ఇదాని తా ఏకతో ఆగతా దస్సేతుం ‘‘**సుఞ్ఞతో**’’తి గాథమాహ.

తత్థ **సుఞ్ఞతో లోకం అవేక్ఖస్సు, మోఘరాజాతి ఆణత్తీ**తి ‘‘మోఘరాజ, సబ్బమ్పి సఙ్ఖారలోకం అవసవత్తితాసల్లక్ఖణవసేన వా తుచ్ఛభావసమనుపస్సనవసేన వా సుఞ్ఞోతి పస్సా’’తి ఇదం ధమ్మరాజస్స వచనం విధానభావతో ఆణత్తి. సబ్బదా సతికిరియాయ తంసుఞ్ఞతాదస్సనం సమ్పజ్జతీతి ‘‘**సదా సతోతి ఉపాయో**’’తి వుత్తం. **అత్తానుదిట్ఠిం ఊహచ్చాతి** వీసతివత్థుకం సక్కాయదస్సనం ఉద్ధరిత్వా సముచ్ఛిన్దిత్వా. **ఏవం మచ్చుతరో సియాతి. ఇదం ఫల**న్తి యం ఏవం వుత్తేన విధినా మచ్చుతరణం మచ్చునో విసయాతిక్కమనం తస్స యం పుబ్బభాగపటిపదాపటిపజ్జనం, ఇదం దేసనాయ ఫలన్తి అత్థో. యథా పన అస్సాదాదయో సుత్తే కత్థచి సరూపతో కత్థచి నిద్ధారేతబ్బతాయ కత్థచి విసుం విసుం కత్థచి ఏకతో దస్సితా, న ఏవం ఫలాదయో. ఫలాదయో పన సబ్బత్థ సుత్తే గాథాసు వా ఏకతో దస్సేతబ్బాతి ఇమస్స నయస్స దస్సనత్థం విసుం విసుం ఉదాహరిత్వాపి పున ‘‘సుఞ్ఞతో లోక’’న్తిఆదినా ఏకతో ఉదాహరణం కతన్తి దట్ఠబ్బం.

౬. ఏవం అస్సాదాదయో ఉదాహరణవసేన సరూపతో దస్సేత్వా ఇదాని తత్థ పుగ్గలవిభాగేన దేసనావిభాగం దస్సేతుం ‘‘**తత్థ భగవా**’’తిఆది వుత్తం.

తత్థ ఉగ్ఘటితం ఘటితమత్తం ఉద్దిట్ఠమత్తం యస్స నిద్దేసపటినిద్దేసా న కతా, తం జానాతీతి ఉగ్ఘటితఞ్ఞూ. ఉద్దేసమత్తేన సప్పభేదం సవిత్థారమత్థం పటివిజ్ఝతీతి అత్థో, ఉగ్ఘటితం వా ఉచ్చలితం ఉట్ఠపితన్తి అత్థో, తం జానాతీతి ఉగ్ఘటితఞ్ఞూ. ధమ్మో హి దేసియమానో దేసకతో దేసనాభాజనం సఙ్కమన్తో వియ హోతి, తమేస ఉచ్చలితమేవ జానాతీతి అత్థో, చలితమేవ వా ఉగ్ఘటితం. సస్సతాదిఆకారస్స హి వేనేయ్యానం ఆసయస్స బుద్ధావేణికా ధమ్మదేసనా తఙ్ఖణపతితా ఏవ చలనాయ హోతి, తతో పరమ్పరానువత్తియా, తత్థాయం ఉగ్ఘటితే చలితమత్తేయేవ ఆసయే ధమ్మం జానాతి అవబుజ్ఝతీతి ఉగ్ఘటితఞ్ఞూ, తస్స **ఉగ్ఘటితఞ్ఞుస్స నిస్సరణం దేసయతి,** తత్తకేనేవ తస్స అత్థసిద్ధితో. విపఞ్చితం విత్థారితం నిద్దిట్ఠం జానాతీతి విపఞ్చితఞ్ఞూ, విపఞ్చితం వా మన్దం సణికం ధమ్మం జానాతీతి విపఞ్చితఞ్ఞూ, తస్స **విపఞ్చితఞ్ఞుస్స ఆదీనవఞ్చ నిస్సరణఞ్చ దేసయతి,** నాతిసఙ్ఖేపవిత్థారాయ దేసనాయ తస్స అత్థసిద్ధితో. నేతబ్బో ధమ్మస్స పటినిద్దేసేన అత్థం పాపేతబ్బోతి నేయ్యో, ముదిన్ద్రియతాయ వా పటిలోమగ్గహణతో నేతబ్బో అనునేతబ్బోతి నేయ్యో, తస్స **నేయ్యస్స అస్సాదం ఆదీనవం నిస్సరణఞ్చ దేసయతి,** అనవసేసేత్వావ దేసనేన తస్స అత్థసిద్ధితో. తత్థాయం పాళి –

> ‘‘కతమో చ పుగ్గలో ఉగ్ఘటితఞ్ఞూ? యస్స పుగ్గలస్స సహ ఉదాహటవేలాయ ధమ్మాభిసమయో హోతి. అయం వుచ్చతి పుగ్గలో ఉగ్ఘటితఞ్ఞూ.

“కతమో చ పుగ్గలో విపఞ్చితఞ్ఞూ? యస్స పుగ్గలస్స సంఖిత్తేన భాసితస్స విత్థారేన అత్థే విభజియమానే ధమ్మాభిసమయో హోతి. అయం వుచ్చతి పుగ్గలో విపఞ్చితఞ్ఞూ.

“కతమో చ పుగ్గలో నేయ్యో? యస్స పుగ్గలస్స ఉద్దేసతో పరిపుచ్ఛతో యోనిసోమనసికరోతో కల్యాణమిత్తే సేవతో భజతో పయిరుపాసతో ఏవం అనుపుబ్బేన ధమ్మాభిసమయో హోతి. అయం వుచ్చతి పుగ్గలో నేయ్యో”తి (పు. ప. ౧౪౮-౧౫౦).

పదపరమో పనేత్థ నేత్తియం పటివేధస్స అభాజనన్తి న గహితోతి దట్ఠబ్బం. ఏత్థ చ అస్సాదో, ఆదీనవో, నిస్సరణం, అస్సాదో చ ఆదీనవో చ, అస్సాదో చ నిస్సరణఞ్చ, ఆదీనవో చ నిస్సరణఞ్చ, అస్సాదో చ ఆదీనవో చ నిస్సరణఞ్చాతి ఏతే సత్త పట్ఠాననయా.

తేసు తతియఛట్ఠసత్తమా వేనేయ్యత్తయవినయనే సమత్థతాయ గహితా, ఇతరే చత్తారో న గహితా. న హి కేవలేన అస్సాదేన ఆదీనవేన తదుభయేన వా కథితేన వేనేయ్యవినయనం సమ్భవతి, కిలేసానం పహానావచనతో. పఞ్చమోపి ఆదీనవావచనతో నిస్సరణస్స అనుపాయో ఏవ. న హి విముత్తిరసా భగవతో దేసనా విముత్తిం తదుపాయఞ్చ అనామసన్తీ పవత్తతి. తస్మా ఏతే చత్తారో నయా అనుద్ధటా. సచే పన పదపరమస్స పుగ్గలస్స వసేన పవత్తం సంకిలేసభాగియం వాసనాభాగియం తదుభయభాగే ఠితం దేసనం సుత్తేకదేసం గాథం వా తాదిసం ఏతేసం నయానం ఉదాహరణభావేన ఉద్ధరతి, ఏవం సతి సత్తన్నమ్పి నయానం గహణం భవేయ్య. వేనేయ్యవినయనం పన తేసం సన్తానే అరియమగ్గస్స ఉప్పాదనం. తం యథావుత్తేహి ఏవ నయేతి, నావసేసేహీతి ఇతరే ఇధ న వుత్తా. యస్మా పన **పేటకే** (పేటకో. ౨౩) –

“తత్థ కతమో అస్సాదో చ ఆదీనవో చ?

యాని కరోతి పురిసో, తాని అత్తని పస్సతి;
కల్యాణకారీ కల్యాణం, పాపకారీ చ పాపక”న్తి.

తత్థ యం కల్యాణకారీ కల్యాణం పచ్చనుభోతి, అయం అస్సాదో. యం పాపకారీ పాపం పచ్చనుభోతి, అయం ఆదీనవో.

అట్ఠిమే , భిక్ఖవే, లోకధమ్మా. కతమే అట్ఠ? లాభోతిఆది (అ. ని. ౮.౬). తత్థ లాభో యసో సుఖం పసంసా, అయం అస్సాదో. అలాభో అయసో దుక్ఖం నిన్దా, అయం ఆదీనవో.

తత్థ కతమో అస్సాదో చ నిస్సరణఞ్చ?

“సుఖో విపాకో పుఞ్ఞానం, అధిప్పాయో చ ఇజ్ఝతి;
ఖిప్పఞ్చ పరమం సన్తిం, నిబ్బానమధిగచ్ఛతీ”తి. (పేటకో. ౨౩);

అయం అస్సాదో చ నిస్సరణఞ్చ.

ద్వత్తింసిమాని, భిక్ఖవే, మహాపురిసస్స మహాపురిసలక్ఖణాని, యేహి సమన్నాగతస్స మహాపురిసస్స ద్వేవ గతియో భవన్తి అనఞ్ఞా…పే॰… వివటచ్ఛదోతి సబ్బం **లక్ఖణసుత్తం,** (దీ॰ ని॰ ౩.౧౯౮) అయం అస్సాదో చ నిస్సరణఞ్చ.

తత్థ కతమో ఆదీనవో చ నిస్సరణఞ్చ?

“భారా హవే పఞ్చక్ఖన్ధా, భారహారో చ పుగ్గలో;
భారాదానం దుఖం లోకే, భారనిక్ఖేపనం సుఖం.

“నిక్ఖిపిత్వా గరుం భారం, అఞ్ఞం భారం అనాదియ;
సమూలం తణ్హమబ్బుయ్హ, నిచ్ఛాతో పరినిబ్బుతో”తి. (సం॰ ని॰ ౩.౨౨);

అయం ఆదీనవో చ నిస్సరణఞ్చ.

తత్థ కతమో అస్సాదో చ ఆదీనవో చ నిస్సరణఞ్చ?

“కామా హి చిత్రా మధురా మనోరమా, విరూపరూపేన మథేన్తి చిత్తం;
తస్మా అహం పబ్బజితోమ్హి రాజ, అపణ్ణకం సామఞ్ఞమేవ సేయ్యో”తి. (మ॰ ని॰ ౨.౩౦౭; థేరగా॰ ౭౮౭-౭౮౮; పేటకో॰ ౨౩);

అయం అస్సాదో చ ఆదీనవో చ నిస్సరణఞ్చా”తి వుత్తం. తస్మా తేపి నయా ఇధ నిద్ధారేత్వా వేదితబ్బా. ఫలాదీసుపి అయం నయో లబ్భతి ఏవ. యస్మా **పేటకే** (పేటకో॰ ౨౨) “తత్థ కతమం ఫలఞ్చ ఉపాయో చ? సీలే పతిట్ఠాయ నరో సపఞ్ఞో”తి గాథా (సం॰ ని॰ ౧.౨౩), ఇదం ఫలఞ్చ ఉపాయో చ.

తత్థ కతమం ఫలఞ్చ ఆణత్తి చ?

“సచే భాయథ దుక్ఖస్స, సచే వో దుక్ఖమప్పియం;
మాకత్థ పాపకం కమ్మం, ఆవి వా యది వా రహో”తి. (ఉదా॰ ४४);

ఇదం ఫలఞ్చ ఆణత్తి చ.

తత్థ కతమో ఉపాయో చ ఆణత్తి చ?

“కుమ్భూపమం కాయమిమం విదిత్వా, నగరూపమం చిత్తమిదం ఠపేత్వా;
యోధేథ మారం పఞ్ఞావుధేన, జితఞ్చ రక్ఖే అనివేసనో సియా”తి. (ధ॰ ప॰ ४౦);

అయం ఉపాయో చ ఆణత్తి చ. ఏవం ఫలాదీనం దుకవసేనపి ఉదాహరణం వేదితబ్బం. ఏత్థ చ యో నిస్సరణదేసనాయ వినేతబ్బో, సో ఉగ్ఘటితఞ్ఞూతిఆదినా యథా దేసనావిభాగేన పుగ్గలవిభాగసిద్ధి హోతి, ఏవం ఉగ్ఘటితఞ్ఞుస్స

భగవా నిస్సరణం దేసేతీతిఆదినా పుగ్గలవిభాగేన దేసనావిభాగో సమ్భవతీతి సో తథా దస్సితో.

ఏవం యేసం పుగ్గలానం వసేన దేసనావిభాగో దస్సితో, తే పుగ్గలే పటిపదావిభాగేన విభజిత్వా దస్సేతుం ''**చతస్సో పటిపదా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ పటిపదాభిఞ్ఞాకతో విభాగో పటిపదాకతో హోతీతి ఆహ – ''చతస్సో పటిపదా''తి. తా పనేతా చ సమథవిపస్సనాపటిపత్తివసేన దువిధా హోన్తి. కథం? సమథపక్ఖే తావ పఠమసమన్నాహారతో పట్ఠాయ యావ తస్స తస్స ఝానస్స ఉపచారం ఉప్పజ్జతి, తావ పవత్తా సమథభావనా ''పటిపదా''తి వుచ్చతి. ఉపచారతో పన పట్ఠాయ యావ అప్పనా తావ పవత్తా పఞ్ఞా ''అభిఞ్ఞా''తి వుచ్చతి.

సా పనాయం పటిపదా ఏకచ్చస్స దుక్ఖా హోతి నీవరణాదిపచ్చనీకధమ్మసముదాచారగహణతాయ కిచ్ఛా అసుఖసేవనాతి అత్థో, ఏకచ్చస్స తదభావేన సుఖా. అభిఞ్ఞాపి ఏకచ్చస్స దన్ధా హోతి మన్దా అసీఘప్పవత్తి, ఏకచ్చస్స ఖిప్పా అమన్దా సీఘప్పవత్తి. తస్మా యో ఆదితో కిలేసే విక్ఖమ్భేన్తో దుక్ఖేన ససఙ్ఖారేన సప్పయోగేన కిలమన్తో విక్ఖమ్భేతి, తస్స దుక్ఖా పటిపదా హోతి. యో పన విక్ఖమ్భితకిలేసో అప్పనాపరివాసం వసన్తో చిరేన అఙ్గపాతుభావం పాపుణాతి, తస్స దన్ధాభిఞ్ఞా నామ హోతి. యో ఖిప్పం అఙ్గపాతుభావం పాపుణాతి, తస్స ఖిప్పాభిఞ్ఞా నామ హోతి. యో కిలేసే విక్ఖమ్భేన్తో సుఖేన అకిలమన్తో విక్ఖమ్భేతి, తస్స సుఖా పటిపదా నామ హోతి.

విపస్సనాపక్ఖే పన యో రూపారూపముఖేన విపస్సనం అభినివిసన్తో చత్తారి మహాభూతాని పరిగ్గహేత్వా ఉపాదారూపం పరిగ్గణ్హాతి అరూపం పరిగ్గణ్హాతి, రూపారూపం పన పరిగ్గణ్హన్తో దుక్ఖేన కసిరేన కిలమన్తో పరిగ్గహేతుం సక్కోతి, తస్స దుక్ఖా పటిపదా నామ హోతి. పరిగ్గహితరూపారూపస్స పన విపస్సనాపరివాసే మగ్గపాతుభావదన్ధతాయ దన్ధాభిఞ్ఞా నామ హోతి. యోపి రూపారూపం పరిగ్గహేత్వా నామరూపం వవత్థపేన్తో దుక్ఖేన కసిరేన కిలమన్తో వవత్థపేతి, వవత్థపితే చ నామరూపే విపస్సనాపరివాసం వసన్తో చిరేన మగ్గం ఉప్పాదేతుం సక్కోతి. తస్సాపి దుక్ఖా పటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞా నామ హోతి.

అపరో నామరూపమ్పి వవత్థపేత్వా పచ్చయే పరిగ్గణ్హన్తో దుక్ఖేన కసిరేన కిలమన్తో పరిగ్గణ్హాతి, పచ్చయే చ పరిగ్గహేత్వా విపస్సనాపరివాసం వసన్తో చిరేన మగ్గం ఉప్పాదేతి. ఏవమ్పి **దుక్ఖా పటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞా** నామ హోతి.

అపరో పచ్చయేపి పరిగ్గహేత్వా లక్ఖణాని పటివిజ్ఝన్తో దుక్ఖేన కసిరేన కిలమన్తో పటివిజ్ఝతి, పటివిద్ధలక్ఖణో చ విపస్సనాపరివాసం వసన్తో చిరేన మగ్గం ఉప్పాదేతి. ఏవమ్పి **దుక్ఖా పటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞా** నామ హోతి.

అపరో లక్ఖణానిపి పటివిజ్ఝిత్వా విపస్సనాఞాణే తిక్ఖే సూరే సుప్పసన్నే వహన్తే ఉప్పన్నం విపస్సనానికన్తిం పరియాదియమానో దుక్ఖేన కసిరేన కిలమన్తో పరియాదియతి, నికన్తిఞ్చ పరియాదియిత్వా విపస్సనాపరివాసం వసన్తో చిరేన మగ్గం ఉప్పాదేతి. ఏవమ్పి **దుక్ఖా పటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞా** నామ హోతి. ఇమినావుపాయేన ఇతరాపి తిస్సో పటిపదా వేదితబ్బా. విపస్సనాపక్ఖికా ఏవ పనేత్థ చతస్సో పటిపదా దట్ఠబ్బా.

చత్తారో పుగ్గలాతి యథావుత్తపటిపదావిభాగేన చత్తారో పటిపన్నకపుగ్గలా. తం పన పటిపదావిభాగం సద్ధిం హేతుపాయఫలేహి దస్సేతుం ''**తణ్హాచరితో**''తిఆది వుత్తం.

తత్థ **చరిత**న్తి చరియా, వుత్తీతి అత్థో. తణ్హాయ నిబ్బత్తితం చరితం ఏతస్సాతి **తణ్హాచరితో,** తణ్హాయ వా పవత్తితో చరితో **తణ్హాచరితో**, లోభజ్ఝాసయోతి అత్థో. **దిట్ఠిచరితో**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **మన్దో**తి మన్దియం వుచ్చతి అవిజ్జా, తాయ సమన్నాగతో మన్దో, మోహాధికోతి అత్థో.

సతిన్ద్రియేనాతి సతియా ఆధిపచ్చం కురుమానాయ. సతిన్ద్రియమేవ హిస్స విసదం హోతి. యస్మా తణ్హాచరితతాయ పుబ్బభాగే కోసజ్జాభిభవేన న వీరియం బలవం హోతి, మోహాధికతాయ న పఞ్ఞా బలవతీ. తదుభయేనాపి న సమాధి బలవా హోతి, తస్మా "సతిన్ద్రియమేవ హిస్స విసదం హోతీ"తి వుత్తం. తేనేవాహ – "సతిపట్ఠానేహి నిస్సయేహీ"తి. తణ్హాచరితతాయ చస్స కిలేసవిక్ఖమ్భనం న సుకరన్తి దుక్ఖా పటిపదా, అవిసదఞాణతాయ దన్ధాభిఞ్ఞాతి పుబ్బే వుత్తనయం ఆనేత్వా యోజేతబ్బం. **నియ్యాతీ**తి అరియమగ్గేన వట్టదుక్ఖతో నిగ్గచ్ఛతి.

ఉదత్థోతి ఉదలత్థో, ఉళారపఞ్ఞోతి అత్థో. పఞ్ఞాసహాయపటిలాభేన చస్స సమాధి తిక్ఖో హోతి సమ్పయుత్తేసు ఆధిపచ్చం పవత్తేతి. తేనేవాహ – "సమాధిన్ద్రియేనా"తి. విసదఞాణత్తా **"ఖిప్పాభిఞ్ఞాయా"**తి వుత్తం. సమాధిపధానత్తా ఝానానం ఝానేహి నిస్సయేహీతి అయం విసేసో. సేసం పురిమసదిసమేవ. దిట్ఠిచరితో అనియ్యానికమగ్గమ్పి నియ్యానికన్తి మఞ్ఞమానో తత్థ ఉస్సాహబహులతా వీరియాధికో హోతి. వీరియాధికతాయేవ చస్స కిలేసవిక్ఖమ్భనం సుకరన్తి సుఖా పటిపదా, అవిసదఞాణతాయ పన దన్ధాభిఞ్ఞాతి ఇమమత్థం దస్సేతి **"దిట్ఠిచరితో మన్దో"**తిఆదినా. సేసం వుత్తనయమేవ.

సచ్చేహీతి అరియసచ్చేహి. అరియసచ్చాని హి లోకియాని పుబ్బభాగఞాణస్స సమ్మసనట్ఠానతాయ లోకుత్తరాని అధిముచ్చనతాయ మగ్గఞాణస్స అభిసమయట్ఠానతాయ చ నిస్సయాని హోన్తీతి. సేసం వుత్తనయమేవ. ఏత్థ చ దిట్ఠిచరితో ఉదత్థో ఉగ్ఘటితఞ్ఞూ. తణ్హాచరితో మన్దో నేయ్యో. ఇతరే ద్వేపి విపఞ్చితఞ్ఞూతి ఏవం యేన వేనేయ్యత్తయేన పుబ్బే దేసనావిభాగో దస్సితో, తదేవ వేనేయ్యత్తయం ఇమినా పటిపదావిభాగేన దస్సితన్తి దట్ఠబ్బం.

ఇదాని తం వేనేయ్యపుగ్గలవిభాగం అత్థనయయోజనాయ విసయం కత్వా దస్సేతుం **"ఉభో తణ్హాచరితా"**తిఆది వుత్తం. తణ్హాయ సమాధిపటిపక్ఖత్తా తణ్హాచరితో విసుజ్ఝమానో సమాధిముఖేన విసుజ్ఝతీతి ఆహ – **"సమథపుబ్బఙ్గమాయా"**తి. "సమథవిపస్సనం యుగనద్ధం భావేతీ"తి (అ॰ ని॰ ౪.౧౭౦; పటి॰ మ॰ ౨.౧, ౩) వచనతో పన సమ్మాదిట్ఠిసహితేనేవ సమ్మాసమాధినా నియ్యానం, న సమ్మాసమాధినా ఏవాతి ఆహ – "సమథపుబ్బఙ్గమాయ విపస్సనాయా"తి. "రాగవిరాగా చేతోవిముత్తీతి అరహత్తఫలసమాధీ"తి సఙ్గహేసు వుత్తం. ఇధ పన అనాగామిఫలసమాధీతి వక్ఖతి. సో హి సమాధిస్మిం పరిపూరకారీతి. తత్థ రజ్జనట్ఠేన రాగో. సో విరజ్జతి ఏతాయాతి రాగవిరాగా, తాయ **రాగవిరాగాయ,** రాగప్పహాయికాయాతి అత్థో.

చేతోవిముత్తియాతి **చేతో**తి చిత్తం, తదపదేసేన చేత్థ సమాధి వుచ్చతి "యథా చిత్తం పఞ్ఞఞ్చ భావయ"న్తి (సం॰ ని॰ ౧.౨౩). పటిప్పస్సద్ధివసేన పటిపక్ఖతో విముచ్చతీతి విముత్తి, తేన వా విముత్తో, తతో విముచ్చనన్తి వా విముత్తి, సమాధియేవ. యథా హి లోకియకథాయం సఞ్ఞా చిత్తఞ్చ దేసనాసీసం. యథాహ – "నానత్తకాయా నానత్తసఞ్ఞినో"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౩౨, ౩౪౧, ౩౫౭; అ॰ ని॰ ౭.౪౪; ౯.౨౪) "కిం చిత్తో త్వం, భిక్ఖూ"తి (పారా॰ ౧౩౫) చ, ఏవం లోకుత్తరకథాయం పఞ్ఞా సమాధి చ. యథాహ – "పఞ్చఞాణికో సమ్మాసమాధీ"తి (విభ॰ ౮౦౪) చ "సమథవిపస్సనం యుగనద్ధం భావేతీ"తి చ. తేసు ఇధ రాగస్స ఉజువిపచ్చనీకతో సమథపుబ్బఙ్గమతావచనతో చ చేతోగ్గహణేన సమాధి వుత్తో. తథా విముత్తివచనేన.

తేన వుత్తం "సమాధియేవా"తి. చేతో చ తం విముత్తి చాతి చేతోవిముత్తి. అథ వా వుత్తప్పకారస్సేవ చేతసో పటిపక్ఖతో విముత్తి విమోక్ఖోతి చేతోవిముత్తి, చేతసి వా ఫలవిఞ్ఞాణే వుత్తప్పకారావ విముత్తీతి చేతోవిముత్తి, చేతసో వా ఫలవిఞ్ఞాణస్స పటిపక్ఖతో విముత్తి విమోక్ఖో ఏతస్మిన్తి చేతోవిముత్తి, సమాధియేవ. **పఞ్ఞావిముత్తియా**తి ఏత్థాపి అయం నయో యథాసమ్భవం యోజేతబ్బో.

దిట్ఠియా సవిసయే పఞ్ఞాసదిసీ పవత్తీతి దిట్ఠిచరితో విసుజ్ఝమానో పఞ్ఞాముఖేన విసుజ్ఝతీతి ఆహ – ''**ఉభో దిట్ఠిచరితా విపస్సనా**''తిఆది. **అవిజ్జావిరాగా పఞ్ఞావిముత్తీ**తి అరహత్తఫలపఞ్ఞా . సమథగ్గహణేన తప్పటిపక్ఖతో తణ్హం విపస్సనాగ్గహణేన అవిజ్జఞ్చ నిద్ధారేత్వా పరమనయస్స భూమిం సక్కా సుఖేన దస్సేతున్తి ఆహ – ''**యే సమథ...పే.... హాతబ్బా**''తి.

తత్థ **సమథపుబ్బఙ్గమా పటిపదా**తి పురిమా ద్వే పటిపదా, ఇతరా **విపస్సనాపుబ్బఙ్గమా**తి దట్ఠబ్బా. **హాతబ్బా**తి గమేతబ్బా, నేతబ్బాతి అత్థో. విపస్సనాయ అనిచ్చదుక్ఖఅనత్తసఞ్ఞాభావతో దుక్ఖసఞ్ఞాపరివారత్తా చ అసుభసఞ్ఞాయ ఇమా చతస్సో సఞ్ఞా దస్సితా హోన్తి. తప్పటిపక్ఖేన చ చత్తారో విపల్లాసాతి సకలస్స సీహవిక్కీళితనయస్స భూమిం సుఖేన సక్కా దస్సేతున్తి ఆహ – ''**యే విపస్సనా...పే.... హాతబ్బా**''తి.

౭. ఏవం పటిపదావిభాగేన వేనేయ్యపుగ్గలవిభాగం దస్సేత్వా ఇదాని తం ఞాణవిభాగేన దస్సేన్తో యస్మా భగవతో దేసనా యావదేవ వేనేయ్యవినయనత్థా, వినయనఞ్చ నేసం సుతమయాదీనం తిస్సన్నం పఞ్ఞానం అనుక్కమేన నిబ్బత్తనం, యథా భగవతో దేసనాయ పవత్తిభావవిభావనఞ్చ హారనయబ్యాపారో, తస్మా ఇమస్స హారస్స సముట్ఠితప్పకారం తావ పుచ్ఛిత్వా యేన పుగ్గలవిభాగదస్సనేన దేసనాభాజనం విభజిత్వా తత్థ దేసనాయం దేసనాహారం నియోజేతుకామో తం దస్సేతుం ''**స్వాయం హారో కత్థ సమ్భవతీ**''తిఆదిమాహ.

తత్థ **యస్సా**తి యో నో అట్ఠహి అక్ఖణేహి విముత్తో సోతావధానపరియోసానాహి చ సమ్పత్తీహి సమన్నాగతో యస్స. **సత్థా**తి దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికపరమత్థేహి యథారహం అనుసాసనతో సత్థా. **ధమ్మ**న్తి యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జమానే అపాయేసు అపతమానే ధారేతీతి ధమ్మో, తం ధమ్మం. **దేసయతీ**తి సఙ్ఖేపవిత్థారనయేహి భాసతి కథేతి. **అఞ్ఞతరో**తి భగవతో సావకేసు అఞ్ఞతరో. **గరుట్ఠానీయో**తి సీలసుతాదిగుణవిసేసయోగేన గరుకరణీయో. **సబ్రహ్మచారీ**తి బ్రహ్మం వుచ్చతి సేట్ఠట్ఠేన సకలం సత్థుసాసనం. సమం సహ వా బ్రహ్మం చరతి పటిపజ్జతీతి సబ్రహ్మచారీ. **సద్ధం పటిలభతీ**తి "సమ్మాసమ్బుద్ధో వత నో భగవా యో ఏవరూపస్స ధమ్మస్స దేసేతా"తి తథాగతే, "స్వాక్ఖాతో వతాయం ధమ్మో యో ఏవం ఏకన్తపరిపుణ్ణో ఏకన్తపరిసుద్ధో"తిఆదినా ధమ్మే చ సద్ధం లభతి ఉప్పాదేతీతి అత్థో.

తత్థాతి తస్మిం యథాసుతే యథాపరియత్తే ధమ్మే. **వీమంసా**తి పాళియా పాళిఅత్థస్స చ వీమంసనపఞ్ఞా . సేసం తస్సా ఏవ వేవచనం. సా హి యథావుత్తవీమంసనే సఙ్కోచం అనాపజ్జిత్వా ఉస్సహనవసేన **ఉస్సాహనా**, తులనవసేన **తులనా,** ఉపపరిక్ఖణవసేన **ఉపపరిక్ఖా**తి చ వుత్తా. అథ వా వీమంసతీతి **వీమంసా**, సా పదపదత్థవిచారణా పఞ్ఞా. **ఉస్సాహనా**తి వీరియేన ఉపత్థమ్భితా ధమ్మస్స ధారణపరిచయసాధికా పఞ్ఞా. **తులనా**తి పదేన పదన్తరం, దేసనాయ వా దేసనన్తరం తులయిత్వా సంసన్దిత్వా గహణపఞ్ఞా. **ఉపపరిక్ఖా**తి మహాపదేసే ఓతారేత్వా పాళియా పాళిఅత్థస్స చ ఉపపరిక్ఖణపఞ్ఞా. అత్తహితం పరహితఞ్చ ఆకఙ్ఖన్తేహి సుయ్యతీతి సుతం, కాలవచనిచ్ఛాయ అభావతో, యథా దుద్ధన్తి. కిం పన తన్తి? అధికారతో సామత్థియతో వా పరియత్తిధమ్మోతి విఞ్ఞాయతి. అథ వా సవనం సుతం, సోతద్వారానుసారేన

పరియత్తిధమ్మస్స ఉపధారణన్తి అత్థో. సుతేన హేతునా నిబ్బత్తా **సుతమయా**. పకారేన జానాతీతి **పఞ్ఞా**. యా వీమంసా, అయం సుతమయా పఞ్ఞాతి పచ్చేకమ్పి యోజేతబ్బం. **తథాతి** యథా సుతమయా పఞ్ఞా వీమంసాదిపరియాయవతీ వీమంసాదివిభాగవతీ చ, తథా **చిన్తామయా** చాతి అత్థో. యథా వా సుతమయా ఓరమత్తికా అనవట్ఠితా చ, ఏవం చిన్తామయా చాతి దస్సేతి.

సుతేన నిస్సయేనాతి సుతేన పరియత్తిధమ్మేన పరియత్తిధమ్మస్సవనేన వా ఉపనిస్సయేన ఇత్థమ్భూతలక్ఖణే కరణవచనం, యథావుత్తం సుతం ఉపనిస్సాయాతి అత్థో. **వీమంసాతిఆదీసు** "ఇదం సీలం, అయం సమాధి, ఇమే రూపారూపధమ్మా, ఇమే పఞ్చక్ఖన్ధా"తి తేసం తేసం ధమ్మానం సభావవీమంసనభూతా పఞ్ఞా **వీమంసా**. తేసంయేవ ధమ్మానం వచనత్థం ముఞ్చిత్వా సభావసరసలక్ఖణస్స తులయిత్వా వియ గహణపఞ్ఞా **తులనా**. తేసంయేవ ధమ్మానం సలక్ఖణం అవిజహిత్వా అనిచ్చతాదిరుప్పనసప్పచ్చయాదిఆకారే చ తక్కేత్వా వితక్కేత్వా చ ఉపపరిక్ఖణపఞ్ఞా **ఉపపరిక్ఖా,** తథా ఉపపరిక్ఖితే ధమ్మే సవిగ్గహే వియ ఉపట్ఠహన్తే ఏవమేతేహి నిజ్ఝానక్ఖమే కత్వా చిత్తేన అను అను పేక్ఖణా **మనసానుపేక్ఖణా**. ఏత్థ చ యథా సుతమయా పఞ్ఞా యథాసుతస్స ధమ్మస్స ధారణపరిచయవసేన పవత్తనతో ఉస్సాహజాతా "ఉస్సాహనా"తి వత్తబ్బతం అరహతి, న ఏవం చిన్తామయాతి ఇధ "ఉస్సాహనా"తి పదం న వుత్తం. చిన్తనం చిన్తా, నిజ్ఝానన్తి అత్థో. సేసం వుత్తనయమేవ.

ఇమాహి ద్వీహి పఞ్ఞాహీతి యథావుత్తాహి ద్వీహి పఞ్ఞాహి కారణభూతాహి. సుతచిన్తామయఞాణేసు హి పతిట్ఠితో విపస్సనం ఆరభతీతి. "ఇమాసు ద్వీసు పఞ్ఞాసూ"తిపి పఠన్తి. "తేహి జాతాసు ఉప్పన్నాసూ"తి వా వచనసేసో యోజేతబ్బో. **మనసికారసమ్పయుత్తస్సాతి** రూపారూపపరిగ్గహాదిమనసికారే యుత్తప్పయుత్తస్స. **యం ఞాణం ఉప్పజ్జతీతి** వుత్తనయేన మనసికారప్పయోగేన దిట్ఠివిసుద్ధికఙ్ఖావితరణవిసుద్ధిమగ్గామగ్గఞాణదస్సనవిసుద్ధిపటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధీనం సమ్పాదనేన విపస్సనం ఉస్సుక్కన్తస్స యం ఞాణదస్సనవిసుద్ధిసఙ్ఖాతం అరియమగ్గఞాణం ఉప్పజ్జతి, అయం **భావనామయా పఞ్ఞాతి** సమ్బన్ధో. తం పన దస్సనం భావనాతి దువిధన్తి ఆహ – "**దస్సనభూమియం వా భావనాభూమియం వా**"తి. యది దస్సనన్తి వుచ్చతి, కథం తత్థ పఞ్ఞా భావనామయాతి? భావనామయమేవ హి తం ఞాణం, పఠమం నిబ్బానదస్సనతో పన "దస్సన"న్తి వుత్తన్తి సఫలో పఠమమగ్గో దస్సనభూమి. సేసా సేక్ఖాసేక్ఖధమ్మా భావనాభూమి.

౮. ఇదాని ఇమా తిస్సో పఞ్ఞా పరియాయన్తరేన దస్సేతుం "**పరతోఘోసా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **పరతోతి** న అత్తతో, అఞ్ఞతో సత్థుతో సావకతో వాతి అత్థో. **ఘోసాతి** తేసం దేసనాఘోసతో, దేసనాపచ్చయాతి అత్థో. అథ వా పరతో ఘోసో ఏతిస్సాతి **పరతోఘోసా,** యా పఞ్ఞా, సా సుతమయాతి యోజేతబ్బం. **పచ్చత్తసముట్ఠితాతి** పచ్చత్తం తస్స తస్స అత్తని సమ్భూతా. **యోనిసోమనసికారాతి** తేసం తేసం ధమ్మానం సభావపరిగ్గణ్హనాదినా యథావుత్తేన ఉపాయేన పవత్తమనసికారా. **పరతో చ ఘోసేనాతి** పరతోఘోసేన హేతుభూతేన. సేసం వుత్తనయమేవ.

ఇదాని యదత్థం ఇమా పఞ్ఞా ఉద్ధటా, తమేవ వేనేయ్యపుగ్గలవిభాగం యోజేత్వా దస్సేతుం "**యస్సా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఇమా ద్వేతి** గణనవసేన వత్వా పున తా **సుతమయా చిన్తామయా చాతి** సరూపతో దస్సేతి. **అయం ఉగ్ఘటితఞ్ఞూతి** అయం సుతమయచిన్తామయఞాణేహి ఆసయపయోగపబోధస్స నిప్ఫాదితత్తా ఉద్దేసమత్తేనేవ జాననతో "ఉగ్ఘటితఞ్ఞూ"తి వుచ్చతి. **అయం విపఞ్చితఞ్ఞూతి** చిన్తామయఞాణేన ఆసయస్స అపరిక్ఖతత్తా ఉద్దేసనిద్దేసేహి జాననతో విపఞ్చితఞ్ఞూ. **అయం నేయ్యోతి** సుతమయఞాణస్సాపి అభావతో నిరవసేసం విత్థారదేసనాయ నేతబ్బతో నేయ్యో.

౯. ఏవం దేసనాపటిపదాఞాణవిభాగేహి దేసనాభాజనం వేనేయ్యత్తయం విభజిత్వా ఇదాని తత్థ పవత్తితాయ భగవతో ధమ్మదేసనాయ దేసనాహారం నిద్ధారేత్వా యోజేతుం ''**సాయం ధమ్మదేసనా**''తిఆది ఆరద్ధం.

తత్థ **సాయన్తి** సా అయం. యా పుబ్బే "ధమ్మం వో, భిక్ఖవే, దేసేస్సామీ"తిఆదినా (నేత్తి. ౨.) పటినిద్దేసవారస్స ఆదితో దేసనాహారస్స విసయభావేన నిక్ఖిత్తా పాళి, తమేవేత్థ దేసనాహారం నియోజేతుం "సాయం ధమ్మదేసనా"తి పచ్చామసతి. **కిం దేసయతీ**తి కథేతుకమ్యతావసేన దేసనాయ పిణ్డత్థం పుచ్ఛిత్వా తం గణనాయ పరిచ్ఛిన్దిత్వా సామఞ్ఞతో దస్సేతి ''**చత్తారి సచ్చానీ**''తి. సచ్చవినిముత్తా హి భగవతో దేసనా నత్థీతి. తస్సా చ చత్తారి సచ్చాని పిణ్డత్థో. పవత్తిపవత్తకనివత్తితదుపాయవిముత్తస్స నేయ్యస్స అభావతో చత్తారి అవిపరీతభావేన సచ్చానీతి దట్ఠబ్బం. తాని ''**దుక్ఖం సముదయం నిరోధం మగ్గ**''న్తి సరూపతో దస్సేతి.

తత్థ అనేకుపద్దవాధిట్ఠానభావేన కుచ్ఛితత్తా బాలజనపరికప్పితధువసుభసుఖత్తభావవిరహేన తుచ్ఛత్తా చ **దుక్ఖం**. అవసేసపచ్చయసమవాయే దుక్ఖస్స ఉప్పత్తికారణత్తా **సముదయో**. సబ్బగతిసుఞ్ఞత్తా నత్థి ఏత్థ సంసారచారకసఙ్ఖాతో దుక్ఖరోధో, ఏతస్మిం వా అధిగతే సంసారచారకసఙ్ఖాతస్స దుక్ఖరోధస్స అభావోతిపి **నిరోధో,** అనుప్పాదనిరోధపచ్చయత్తా వా. మారేన్తో గచ్ఛతి, నిబ్బానత్థికేహి మగ్గియతీతి వా **మగ్గో**. తత్థ సముదయేన అస్సాదో, దుక్ఖేన ఆదీనవో, మగ్గనిరోధేహి నిస్సరణం. ఏవం యస్మిం సుత్తే చత్తారి సచ్చాని సరూపతో ఆగతాని, తత్థ యథారుతవసేన. యత్థ పన సుత్తే చత్తారి సచ్చాని సరూపతో న ఆగతాని, తత్థ అత్థతో చత్తారి సచ్చాని ఉద్ధరిత్వా తేసం వసేన అస్సాదాదయో నిద్ధారేతబ్బా. యత్థ చ అస్సాదాదయో సరూపతో ఆగతా, తత్థ వత్తబ్బమేవ నత్థి. యత్థ పన న ఆగతా, తత్థ అత్థతో ఉద్ధరిత్వా తేసం వసేన చత్తారి సచ్చాని నిద్ధారేతబ్బాని. ఇధ పన అస్సాదాదయో ఉదాహరణవసేన సరూపతో దస్సితాతి తేహి సచ్చాని నిద్ధారేతుం ''**ఆదీనవో చా**''తిఆది వుత్తం.

తత్థ "సంఖిత్తేన పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా దుక్ఖా"తి (దీ. ని. ౨.౩౮౭; మ. ని. ౧.౧౨౦; ౩.౩౭౩; విభ. ౨౦౨) వచనతో తణ్హావజ్జా తేభూమకధమ్మా దుక్ఖసచ్చం, తే చ అనిచ్చాదిసభావత్తా ఆదీనవో, ఫలఞ్చ దేసనాయ సాధేతబ్బం. తత్థ యం లోకియం, తం సన్ధాయ వుత్తం ''**ఫలఞ్చ దుక్ఖ**''న్తి. అస్సాదోతి తణ్హావిపల్లాసానమ్పి ఇచ్ఛితత్తా తే సన్ధాయ ''**అస్సాదో సముదయో**''తి వుత్తం. సహ విపస్సనాయ అరియమగ్గో దేసనా చ దేసనాఫలాధిగమస్స ఉపాయోతి కత్వా ''**ఉపాయో ఆణత్తి చ మగ్గో**''తి వుత్తం. నిస్సరణపదే చాపి అరియమగ్గో నిద్ధారేతబ్బో, న చాయం సచ్చవిభాగో ఆకులోతి దట్ఠబ్బో. యథా హి **సచ్చవిభఙ్గే** (విభ. ౨౦౮) "తణ్హా అవసిట్ఠా కిలేసా అవసిట్ఠా అకుసలా ధమ్మా సాసవాని కుసలమూలాని సాసవా చ కుసలా ధమ్మా సముదయసచ్చభావేన విభత్తా"తి తస్మిం తస్మిం నయే తంతంఅవసిట్ఠా తేభూమకధమ్మా దుక్ఖసచ్చభావేన విభత్తా, ఏవమిధాపి దట్ఠబ్బన్తి. **ఇమాని చత్తారి సచ్చానీ**తి నిగమనం . **ఇదం ధమ్మచక్క**న్తి యాయం భగవతో చతుసచ్చవసేన సాముక్కంసికా ధమ్మదేసనా, ఇదం ధమ్మచక్కం.

ఇదాని తస్సా ధమ్మదేసనాయ ధమ్మచక్కభావం **సచ్చవిభఙ్గసుత్తవసేన** (మ. ని. ౩.౩౭౧ ఆదయో) దస్సేతుం ''**యథాహ భగవా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఇదం దుక్ఖ**న్తి ఇదం జాతిఆదివిభాగం సఙ్ఖేపతో పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధసఙ్గహం తణ్హావజ్జం తేభూమకధమ్మజాతం దుక్ఖస్స అధిట్ఠానభావేన దుక్ఖదుక్ఖాదిభావేన చ దుక్ఖం అరియసచ్చన్తి అత్థో. **మే**తి భగవా అత్తానం నిద్దిసతి. **బారాణసియ**న్తి బారాణసీనామకస్స నగరస్స అవిదూరే. పచ్చేకబుద్ధఇసీనం ఆకాసతో ఓతరణట్ఠానతాయ

ఇసిపతనం. మిగానం తత్థ అభయస్స దిన్నత్తా **మిగదాయ**న్తి చ లద్ధనామే అస్సమే. ఉత్తరతి అతిక్కమతి, అభిభవతీతి వా ఉత్తరం, నత్థి ఏతస్స ఉత్తరన్తి **అనుత్తరం**. అనతిసయం అప్పటిభాగం వా. కిఞ్చాపి భగవతో ధమ్మదేసనా అనేకాసు దేవమనుస్సపరిసాసు అనేకసతక్ఖత్తుం తేసం అరియసచ్చప్పటివేధసమ్పాదనవసేన పవత్తితా, తథాపి సబ్బపఠమం అఞ్ఞాసికోణ్డఞ్ఞప్పముఖాయ అట్ఠారసపరిమాణాయ బ్రహ్మకోటియా చతుసచ్చప్పటివేధవిభావనీయా ధమ్మదేసనా, తస్సా సాతిసయా ధమ్మచక్కసమఞ్ఞాతి ''**ధమ్మచక్కం పవత్తిత**''న్తి వుత్తం.

తత్థ సతిపట్ఠానాదిధమ్మో ఏవ పవత్తనట్ఠేన చక్కన్తి **ధమ్మచక్కం,** చక్కన్తి వా ఆణా. ధమ్మతో అనపేతత్తా ధమ్మఞ్చ తం చక్కఞ్చాతి **ధమ్మచక్కం**. ధమ్మేన ఞాయేన చక్కన్తిపి **ధమ్మచక్కం**. యథాహ – ''ధమ్మఞ్చ పవత్తేతి చక్కఞ్చాతి ధమ్మచక్కం, చక్కఞ్చ పవత్తేతి ధమ్మఞ్చాతి ధమ్మచక్కం, ధమ్మేన పవత్తేతీతి ధమ్మచక్క''న్తిఆది (పటి॰ మ॰ ౨.౪౧-౪౨). **అప్పటివత్తియ**న్తి ధమ్మిస్సరస్స భగవతో సమ్మాసమ్బుద్ధభావతో ధమ్మచక్కస్స చ అనుత్తరభావతో అప్పటిసేధనీయం. కేన పన అప్పటివత్తియన్తి ఆహ ''**సమణేన వా**''తిఆది. తత్థ **సమణేనా**తి పబ్బజ్జం ఉపగతేన. **బ్రాహ్మణేనా**తి జాతిబ్రాహ్మణేన. పరమత్థసమణబ్రాహ్మణానఞ్హి పటిలోమచిత్తంయేవ నత్థి. **దేవేనా**తి కామావచరదేవేన. **కేనచీ**తి యేన కేనచి అవసిట్ఠపారిసజ్జేన. ఏత్తావతా అట్ఠన్నమ్పి పరిసానం అనవసేసపరియాదానం దట్ఠబ్బం. **లోకస్మి**న్తి సత్తలోకే.

తత్థాతి తిస్సం చతుసచ్చధమ్మదేసనాయం. **అపరిమాణా పదా, అపరిమాణా అక్ఖరా**తి ఉప్పటిపాటివచనం యేభుయ్యేన పదసఙ్గహితాని అక్ఖరానీతి దస్సనత్థం. పదా అక్ఖరా బ్యఞ్జనాతి లిఙ్గవిపల్లాసో కతోతి దట్ఠబ్బం. **అత్థస్సా**తి చతుసచ్చసఙ్ఖాతస్స అత్థస్స. **సఙ్కాసనా**తి సఙ్కాసితబ్బాకారో. ఏస నయో సేసేసుపి. అత్థస్సాతి చ సమ్బన్ధే సామివచనం. **ఇతిపిద**న్తి **ఇతీ**తి పకారత్థో, **పి**-సద్దో సమ్పిణ్డనత్థో, ఇమినాపి ఇమినాపి పకారేన ఇదం దుక్ఖం అరియసచ్చం వేదితబ్బన్తి అత్థో. తేన జాతిఆదిభేదేన యథావుత్తస్స దుక్ఖసచ్చస్స అనేకభేదతం తందీపకానం అక్ఖరపదాదీనం వుత్తప్పకారం అపరిమాణతఞ్చ సమత్థేతి.

అయం దుక్ఖసముదయోతి అయం కామతణ్హాదిభేదా తణ్హావట్టస్స మూలభూతా యథావుత్తస్స దుక్ఖస్స నిబ్బత్తిహేతుభావతో దుక్ఖసముదయో. **అయం దుక్ఖనిరోధో**తి అయం సబ్బసఙ్ఖతనిస్సటా అసఙ్ఖతధాతు యథావుత్తస్స దుక్ఖస్స అనుప్పాదనిరోధపచ్చయత్తా దుక్ఖనిరోధో. **అయం దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా**తి అయం సమ్మాదిట్ఠిఆదిఅట్ఠఙ్గసమూహో దుక్ఖనిరోధసఙ్ఖాతం నిబ్బానం గచ్ఛతి ఆరమ్మణవసేన తదభిముఖీభూతత్తా పటిపదా చ హోతి దుక్ఖనిరోధప్పత్తియాతి దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా. **ఇతిపిద**న్తి పదస్స పన సముదయసచ్చే అట్ఠసతతణ్హావిచరితేహి, నిరోధసచ్చే మదనిమ్మదనాదిపరియాయేహి, మగ్గసచ్చే సత్తత్తింసబోధిపక్ఖియధమ్మేహి అత్థో విభజిత్వా వేదితబ్బో. సేసం వుత్తనయమేవ.

ఏవం ''ద్వాదస పదాని సుత్త''న్తి గాథాయ సకలస్స సాసనస్స ఛన్నం అత్థపదానం ఛన్నఞ్చ బ్యఞ్జనపదానం వసేన యా ద్వాదసపదతా వుత్తా, తమేవ ''ధమ్మం వో, భిక్ఖవే, దేసేస్సామీ''తిఆదినా దేసనాహారస్స విసయదస్సనవసేన **ఛఛక్కపరియాయం** (మ॰ ని॰ ౩.౪౨౦ ఆదయో) ఏకదేసేన ఉద్దిసిత్వా **ధమ్మచక్కప్పవత్తనసుత్తేన** (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౮౧; మహావ॰ ౧౩; పటి॰ మ॰ ౨.౩౦) తదత్థస్స సఙ్గహితభావదస్సనముఖేన సబ్బస్సాపి భగవతో వచనస్స చతుసచ్చదేసనాభావం తదత్థస్స చ చతుసచ్చభావం విభావేన్తో ''ఇదం దుక్ఖన్తి మే, భిక్ఖవే, బారాణసియ''న్తిఆదినా

సచ్చవిభఙ్గసుత్తం (మ॰ ని॰ ౩.౩౭౧ ఆదయో) ఉద్దేసతో దస్సేత్వా “తత్థ అపరిమాణా పదా”తిఆదినా బ్యఞ్జనత్థపదాని విభజన్తో ద్వాదసపదభావం దీపేత్వా ఇదాని తేసం అఞ్ఞమఞ్ఞవిసయివిసయభావేన సమ్బన్ధభావం దస్సేతుం **''తత్థ భగవా అక్ఖరేహి సఙ్కాసేతీ''**తిఆది వుత్తం.

తత్థ పదావయవగ్గహణముఖేన పదగ్గహణం, గహితే చ పదే పదత్థావబోధో గహితపుబ్బసఙ్కేతస్స హోతి. తత్థ చ పదావయవగ్గహణేన వియ పదగ్గహణస్స, పదత్థావయవగ్గహణేనాపి పదత్థగ్గహణస్స విసేసాధానం జాయతీతి ఆహ – **''అక్ఖరేహి సఙ్కాసేతీ''**తి. యస్మా పన అక్ఖరేహి సంఖిత్తేన దీపియమానో అత్థో పదపరియోసానే వాక్యస్స అపరియోసితత్తా పదేనేవ పకాసితో దీపితో హోతి, తస్మా **''పదేహి పకాసేతీ''**తి వుత్తం. వాక్యపరియోసానే పన సో అత్థో వివరితో వివటో కతో హోతీతి వుత్తం **''బ్యఞ్జనేహి వివరతీ''**తి. యస్మా చ పకారేహి వాక్యభేదే కతే తదత్థో విభత్తో నామ హోతి, తస్మా **''ఆకారేహి విభజతీ''**తి వుత్తం. తథా వాక్యావయవానం పచ్చేకం నిబ్బచనవిభాగే కతే సో అత్థో పాకటో హోతీతి వుత్తం **''నిరుత్తీహి ఉత్తానీకరోతీ''**తి. కతనిబ్బచనేహి వాక్యావయవేహి విత్థారవసేన నిరవసేసతో దేసితేహి వేనేయ్యానం చిత్తపరితోసనం బుద్ధినిసానఞ్చ కతం హోతీతి ఆహ – **''నిద్దేసేహి పఞ్ఞపేతీ''**తి. ఏత్థ చ అక్ఖరేహి ఏవ సఙ్కాసేతీతి అవధారణం అకత్వా అక్ఖరేహి సఙ్కాసేతియేవాతి ఏవం అవధారణం దట్ఠబ్బం. ఏవఞ్హి సతి అత్థపదానం నానావాక్యవిసయతాపి సిద్ధా హోతి. తేన ఏకానుసన్ధికే సుత్తే ఛళేవ అత్థపదాని, నానానుసన్ధికే పన అనుసన్ధిమ్హి అనుసన్ధిమ్హి ఛ ఛ అత్థపదాని నిద్ధారేతబ్బాని.

''అక్ఖరేహి చ పదేహి చ ఉగ్ఘటేతీ''తిఆదినా బ్యఞ్జనపదానం కిచ్చసాధనం దస్సేతి. వేనేయ్యత్తయవినయమేవ హి తేసం బ్యాపారో. అట్ఠానభావతో పన సచ్చప్పటివేధస్స పదపరమో న ఇధ వుత్తో. నేయ్యగ్గహణేనేవ వా తస్సాపి ఇధ గహణం సేక్ఖగ్గహణేన వియ కల్యాణపుథుజ్జనస్సాతి దట్ఠబ్బం. అక్ఖరేహీతిఆదీసు కరణసాధనే కరణవచనం, న హేతుమ్హి. అక్ఖరాదీని హి ఉగ్ఘటనాదిఅత్థాని, న ఉగ్ఘటనాదిఅక్ఖరాదిఅత్థం. యదత్థా చ కిరియా సో హేతు, యథా “అన్నేనవసతీ”తి. ఉగ్ఘటేతీతి సోతావధానం కత్వా సమాహితచిత్తానం వేనేయ్యానం సఙ్కాసనవసేన అక్ఖరేహి విసేసం ఆదహన్తో యథా పదపరియోసానే ఆసయప్పటిబోధో హోతి, తథా యథాధిప్పేతం అత్థం సఙ్ఖేపేన కథేతి ఉద్దిసతీతి అత్థో. **విపఞ్చయతీ**తి యథాఉద్దిట్ఠం అత్థం నిద్దిసతి. **విత్థారేతీ**తి విత్థారం కరోతి, విత్థారం కత్వా ఆచిక్ఖతి వా, పటినిద్దిసతీతి అత్థో. యస్మా చేత్థ ఉగ్ఘటేతీతి ఉద్దిసనం అధిప్పేతం. ఉద్దేసో చ దేసనాయ ఆది, తస్మా వుత్తం – **''ఉగ్ఘటనా ఆదీ''**తి. తథా విపఞ్చనం నిద్దిసనం, విత్థరణం పటినిద్దిసనం, నిద్దేసపటినిద్దేసా చ దేసనాయ మజ్ఝపరియోసానాతి. తేన వుత్తం – **''విపఞ్చనా మజ్ఝే, విత్థారణా పరియోసాన''**న్తి.

ఏవం “అక్ఖరేహి సఙ్కాసేతీ”తిఆదినా ఛన్నం బ్యఞ్జనపదానం బ్యాపారం దస్సేత్వా ఇదాని అత్థపదానం బ్యాపారం దస్సేతుం **''సోయం ధమ్మవినయో''**తిఆది వుత్తం. తత్థ సీలాదిధమ్మో ఏవ పరియత్తిఅత్థభూతో వేనేయ్యవినయనతో **ధమ్మవినయో**. **ఉగ్ఘటీయన్తో**తి ఉద్దిసియమానో. **తేనా**తి ఉగ్ఘటితఞ్ఞువినయనేన. **విపఞ్చీయన్తో**తి నిద్దిసియమానో. **విత్థారీయన్తో**తి పటినిద్దిసియమానో.

౧౦. ఏత్తావతా “ధమ్మం వో, భిక్ఖవే, దేసేస్సామీ”తి ఉద్దిట్ఠాయ పాళియా తివిధకల్యాణతం దస్సేత్వా ఇదాని అత్థబ్యఞ్జనసమ్పత్తిం దస్సేతుం **''ఛ పదాని అత్థో''**తిఆది వుత్తం. తం సువిఞ్ఞేయ్యం. **''తేనాహ భగవా''**తిఆదినా దేసనాహారస్స విసయభావేన ఉద్దిట్ఠం పాళిం నిగమనవసేన దస్సేతి. **లోకుత్తర**న్తిఆది “కేవలపరిపుణ్ణం పరిసుద్ధ”న్తి పదానం అత్థవివరణం. తత్థ **ఉపట్ఠితం సబ్బవిసేసాన**న్తి సబ్బేసం ఉత్తరిమనుస్సధమ్మసఙ్ఖాతానం విసేసానం అధిసీలసిక్ఖాదివిసేసానం

వా ఉపతిట్ఠనట్ఠానం. “ఇదం నేసం పదక్కన్త”న్తిఆదీనం వియ ఏతస్స సద్దసిద్ధి వేదితబ్బా. ‘‘**ఇదం వుచ్చతి తథాగతపదం ఇతిపీ**’’తిఆదీసు ఇదం సిక్ఖత్తయసఙ్గహం సాసనబ్రహ్మచరియం తథాగతగన్ధహత్థినో పటిపత్తిదేసనాగమనేహి కిలేసగహనం ఓత్థరిత్వా గతమగ్గోతిపి. తేన గోచరభావనాసేవనాహి **నిసేవితం** భజితన్తిపి. తస్స మహావజిరఞాణసబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణదన్తేహి **ఆరఞ్జితం** తేభూమకధమ్మానం ఆరఞ్జనట్ఠానన్తిపి వుచ్చతీతి అత్థో. **అతో చేత**న్తి యతో తథాగతపదాదిభావేన వుచ్చతి, అతో అనేనేవ కారణేన బ్రహ్మునో సబ్బసత్తుత్తమస్స భగవతో, బ్రహ్మం వా సబ్బసేట్ఠం చరియన్తి **పఞ్ఞాయతి** యావదేవ మనుస్సేహి సుప్పకాసితత్తా యథావుత్తప్పకారేహి ఞాయతి. **తేనాహ భగవా**తి యథావుత్తత్థం పాళిం నిగమనవసేన దస్సేతి.

అనుపాదాపరినిబ్బానత్థతాయ భగవతో దేసనాయ యావదేవ అరియమగ్గసమ్పాపనత్థో దేసనాహారోతి దస్సేతుం ‘‘**కేసం అయం ధమ్మదేసనా**’’తి పుచ్ఛిత్వా ‘‘**యోగీన**’’న్తి ఆహ. చతుసచ్చకమ్మట్ఠానభావనాయ యుత్తప్పయుత్తాతి యోగినో. తే హి ఇమం దేసనాహారం పయోజేన్తీతి. ఇదం వచనం దేసనాహారవిభఙ్గస్స యథానుసన్ధినా సమ్మా ఠపితభావం దస్సేతుం పకరణం సఙ్గాయన్తేహి ఠపితన్తి దట్ఠబ్బం. తథా హి వుత్తం ‘‘**తేనాహ ఆయస్మా మహాకచ్చాయనో**’’తి. **నియుత్తో**తి పాళితో అస్సాదాదిపదత్థే నిద్ధారేత్వా యోజితోతి అత్థో.

దేసనాహారవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. విచయహారవిభఙ్గవణ్ణనా

౧౧. **తత్థ కతమో విచయో హారో**తిఆది విచయహారవిభఙ్గో. తత్థాయం అపుబ్బపదవణ్ణనా – **కిం విచినతీ**తి ఏత్థ “విచినతీ”తి ఏతేన విచయసద్దస్స కత్తునిద్దేసతం దస్సేతి. కిన్తి పనత్థస్స హారస్స విసయో పుచ్ఛితోతి తం తస్స విసయం దస్సేతుం ‘‘**పదం విచినతీ**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **పదం విచినతీ**తి ఆదితో పట్ఠాయ యావ నిగమనా సుత్తస్స సబ్బం పదం విచినతి. అయఞ్చ విచయో దువిధో సద్దతో అత్థతో చ. తేసు “ఇదం నామపదం, ఇదం ఆఖ్యాతపదం, ఇదం ఉపసగ్గపదం, ఇదం నిపాతపదం, ఇదం ఇత్థిలిఙ్గం, ఇదం పురిసలిఙ్గం, ఇదం నపుంసకలిఙ్గం, ఇదం అతీతకాలం, ఇదం అనాగతకాలం, ఇదం వత్తమానకాలం, ఇదం కత్తుసాధనం, ఇదం కరణసాధనం, ఇదం కమ్మసాధనం, ఇదం అధికరణసాధనం, ఇదం పచ్చత్తవచనం, ఇదం ఉపయోగవచనం, యావ ఇదం భుమ్మవచనం, ఇదం ఏకవచనం, ఇదం అనేకవచన”న్తి ఏవమాదివిభాగవచనం, అయం సద్దతో పదవిచయో. సో పనాయం పదవిచయో అవిపరీతసభావనిరుత్తిసల్లక్ఖణేనేవ సమ్పజ్జతీతి దట్ఠబ్బం. అత్థతో పన విచయో తేన తేన పదేన వత్తబ్బఅత్థసంవణ్ణనా. సచే పన పదం పుచ్ఛాదివసేన పవత్తం, తస్స తదత్థస్స చ పుచ్ఛాదిభావో విచేతబ్బోతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో ‘‘**పఞ్హం విచినతీ**’’తిఆదిమాహ.

యస్మా చ సబ్బో దేసనాహారో విచయహారస్స విసయో సుత్తస్స విచయోతి కత్వా, తస్మా వుత్తం – ‘‘**అస్సాదం విచినతీ**’’తిఆది. యస్మా పన **అనుగీతీ**తి ఏత్థ అనురూపా గీతి అనుగీతీతి అయమ్పి అత్థో ఇచ్ఛితో, తస్మా విచియమానస్స సుత్తపదస్స అనురూపతో సుత్తన్తరపదానిపి అత్థుద్ధారవసేన వా పదుద్ధారవసేన వా ఆనేత్వా విచేతబ్బానీతి దస్సేన్తో ‘‘**సబ్బే నవ సుత్తన్తే విచినతీ**’’తి ఆహ. **నవ సుత్తన్తే**తి సుత్తగేయ్యాదికే నవ సుత్తే, యథాసమ్భవతోతి అధిప్పాయో. అయం విచయహారస్స పదత్థనిద్దేసో.

ఏవం నిద్దేసవారే విచయహారో సఙ్ఖేపతో నిద్దిట్ఠోతి తం విభాగేన నిద్దిసిత్వా పటినిద్దేసవసేన విభజన్తో యస్మా పదవిచయో సుత్తస్స అనుపదం పవత్తేతబ్బతాయ అతిభారికో న సుకరో చాతి తం అనామసిత్వా పఞ్హావిస్సజ్జనవిచయే తావ దస్సేన్తో ‘‘**యథా కిం భవే**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **యథా కిం భవే**తి యేన పకారేన సో విచయో పవత్తేతబ్బో, తం పకారజాతం కిం భవే, కీదిసం భవేయ్యాతి అత్థో. “యథా కిం భవేయ్యా”తిపి పాఠో. పున **యథా**తి నిపాతమత్తం. **ఆయస్మా**తి పియవచనం **అజితో**తి బావరీబ్రాహ్మణస్స పరిచారకభూతానం సోళసన్నం అఞ్ఞతరో. **పారాయనే**తి పారం వుచ్చతి నిబ్బానం, తస్స అధిగమూపాయదేసనత్తా కిఞ్చాపి సబ్బం భగవతో వచనం “పారాయన”న్తి వత్తబ్బతం అరహతి, సఙ్గీతికారేహి పన వత్థుగాథానుగీతిగాథాదీహి సద్ధిం **అజితసుత్తాదీనం** (సు॰ ని॰ ౧౦౩౮ ఆదయో; చూళని॰ అజితమాణవపుచ్ఛా ౫౭ ఆదయో, అజితమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౧ ఆదయో) సోళసన్నం సుత్తానం ఇదం నామం కతన్తి తేసఞ్ఞేవ పారాయనసమఞ్ఞాతి ఆహ “పారాయనే”తి. కేచి “పారాయనికో”తి పఠన్తి. తే కిర తాపసపబ్బజ్జూపగమనతో పుబ్బే పారాయనం అధీయన్తా విచరింసు. తస్మా అయమ్పి పారాయనం వత్తేతీతి పారాయనికోతి వుత్తో. **పుచ్ఛతీ**తి కస్మా వుత్తం, నను పుచ్ఛానిబ్బత్తత్తా అతీతాతి? సచ్చమేతం, పుచ్ఛనాకారం పన బుద్ధియం విపరివత్తమానం కత్వా ఏవమాహ.

పుచ్ఛా చ నామేసా అదిట్ఠజోతనాపుచ్ఛా దిట్ఠసంసన్దనా విమతిచ్ఛేదనా అనుమతిపుచ్ఛా కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా ఏకంసబ్యాకరణీయా విభజ్జబ్యాకరణీయా పటిపుచ్ఛాబ్యాకరణీయా ఠపనీయా ధమ్మాధిట్ఠానా సత్తాధిట్ఠానాతి అనేకవిధా. తస్మా “కిమయం పుచ్ఛా అదిట్ఠజోతనా”తిఆదినా యథాసమ్భవం పుచ్ఛా విచేతబ్బా. యథా చేత్థ పుచ్ఛావిభాగో, ఏవం విస్సజ్జనవిభాగోపి విస్సజ్జనవిచయే యథాసమ్భవం వత్తబ్బో. పుచ్ఛాసభాగేన హి విస్సజ్జనన్తి. ఇధ పన విమతిచ్ఛేదనం సత్తాధిట్ఠానం పుచ్ఛం ఉదాహరిత్వా తత్థ విచయనాకారం దస్సేతుం ‘‘**కేనస్సు నివుతో లోకో**’’తిఆదిమాహ.

తత్థ **కేనా**తి కత్తరి కరణవచనం. **సూ**తి నిపాతమత్తం, **సూ**తి వా సంసయే నిపాతో, తేనస్స పఞ్హస్స విమతిచ్ఛేదనపుచ్ఛాభావం దస్సేతి. **నివుతో**తి పటిచ్ఛాదితో. **లోకో**తి సత్తలోకో. **ఇచ్చాయస్మా అజితో**తి సఙ్గీతికారకవచనం. **నప్పకాసతీ**తి న పఞ్ఞాయతి. **కిస్సాభిలేపనం బ్రూసీ**తి కిం అస్స లోకస్స అభిలేపనం వదసి. “కిం స్సాభిలేపన”న్తిపి పాఠో, తస్స కిం సు అభిలేపనన్తి పదవిభాగో.

పదానీతి పజ్జతి ఏతేహి అత్థోతి పదాని, వాక్యాని. **పుచ్ఛితానీ**తి పుచ్ఛాభావేన వుత్తానీతి అత్థో. **ఏకో పఞ్హో**తి యదిపి చత్తారి పదాని పుచ్ఛనవసేన వుత్తాని, ఞాతుం ఇచ్ఛితో పన అత్థో ఏకో ఏవాతి “ఏకో పఞ్హో”తి వుత్తం. తత్థ కారణమాహ ‘‘**ఏకవత్థుపరిగ్గహా**’’తి. ఇదం వుత్తం హోతి – కిఞ్చాపి నివారణఅప్పకాసనఅభిలేపనమహాభయసఙ్ఖాతా పుచ్ఛాయ గహితా చత్తారో ఏతే అత్థా, తే పనేకం లోకం పతిగుణభూతా, లోకో పధానభావేన గహితోతి తబ్బసేన ఏకోవాయం పఞ్హోతి. తేనేవాహ ‘‘**లోకాధిట్ఠాన**’’న్తిఆది. కో పన సో లోకోతి? ఆహ ‘‘**లోకో తివిధో**’’తిఆది.

తత్థ రాగాదికిలేసబహులతాయ కామావచరసత్తా **కిలేసలోకో**. ఝానాభిఞ్ఞాపరిబుద్ధియా రూపావచరసత్తా **భవలోకో**. ఆనేఞ్జసమాధిబహులతాయ విసదిన్ద్రియత్తా అరూపావచరసత్తా **ఇన్ద్రియలోకో**. అథ వా కిలిస్సనం కిలేసో, విపాకదుక్ఖన్తి అత్థో. తస్మా దుక్ఖబహులతాయ అపాయేసు సత్తా **కిలేసలోకో**. తదఞ్ఞే సత్తా సమ్పత్తిభవభావతో **భవలోకో**. తత్థ యే విముత్తిపరిపాచకేహి ఇన్ద్రియేహి సమన్నాగతా సత్తా, సో **ఇన్ద్రియలోకో**తి వేదితబ్బం. పరియాపన్నధమ్మవసేన లోకసమఞ్ఞాతి అరియపుగ్గలా ఇధ న సఙ్గయ్హన్తి.

అవిజ్జాయ నివుతో లోకోతి చతురఙ్గసమన్నాగతేన అన్ధకారేన వియ రథఘటాదిధమ్మసభావప్పటిచ్ఛాదనలక్ఖణాయ అవిజ్జాయ నివుతో పటిచ్ఛాదితో లోకో. **వివిచ్ఛా**తి విచికిచ్ఛాహేతు. "వివిచ్ఛా మచ్ఛరియ"న్తి సఙ్గహే వుత్తం. **పమాదా**తి పమాదహేతు. **జప్పాభిలేపన**న్తి జప్పా తణ్హా అస్స లోకస్స మక్కటాలేపో వియ మక్కటస్స అభిలేపనం సిలేసోతి బ్రూమి. **దుక్ఖ**న్తి జాతిఆదికం వట్టదుక్ఖన్తి అయం పదత్థో. సేసం పాళియా ఏవ విఞ్ఞాయతి. **ఇమాని చత్తారి పదాని** పుచ్ఛాగాథాయం వుత్తాని "**ఇమేహీ**"తి విస్సజ్జనగాథాయం వుత్తేహి ఇమేహి చతూహి పదేహి విస్సజ్జితాని. కథన్తి ఆహ "**పఠమ**"న్తిఆదిం. తేన యథాక్కమం పుచ్ఛావిస్సజ్జనాని వేదితబ్బానీతి దస్సేతి.

ఇదాని తం యథాక్కమం పుచ్ఛం విస్సజ్జనఞ్చ సరూపతో దస్సేతుం గాథాయ చ అత్థం వివరితుం "**కేనస్సూ**"తిఆది వుత్తం. తత్థ "నీవరణేహీ"తి పదేన వుత్తమేవత్థం పాకటం కత్వా దస్సేతుం "**అవిజ్జానీవరణా హి సబ్బే సత్తా**"తిఆది వుత్తం. ఏత్థ చ "**యథాహా**"తిఆదినా సుత్తన్తరదస్సనేన ఇమస్మిం పఞ్హవిస్సజ్జనవిచయే అనుగీతివిచయం దస్సేతీతి దట్ఠబ్బం. తత్థ **పరియాయతో**తి కారణతో. నీవరణసఙ్ఖాతానం కామచ్ఛన్దాదీనమ్పి కారణభావతో పటిచ్ఛాదనభావతో చ ఏకంయేవ నీవరణం వదామి, న పన అఞ్ఞేసం నీవరణసభావానం అభావాతి అత్థో. యథా చ అవిజ్జాయ సతి నీవరణానం భావో, ఏవం అవిజ్జాయ అసతి న సన్తి నీవరణానీతి దస్సేతుం "**సబ్బసో**"తిఆది వుత్తం.

తేనాతి "అవిజ్జాయ నివుతో లోకో"తి పదేన. **పఠమస్స పదస్సా**తి "కేనస్సు నివుతో లోకో"తి పదస్స. **యుత్తా**తి యోజితా, అనురూపాతి వా అత్థో. ఏతేన పుచ్ఛానురూపతా విస్సజ్జనస్స దస్సితాతి పుబ్బాపరవిచయో వుత్తోతి వేదితబ్బం. "యో పుగ్గలో నీవరణేహి నివుతో"తిఆదినా వివిచ్ఛాపమాదానం అవిజ్జాయ పచ్చయభావం దస్సేతి. నివుతో ఏవ హి నప్పకాసతి. **వివిచ్ఛా**తి విచికిచ్ఛా. తేనేవాహ – "**వివిచ్ఛా నామ వుచ్చతి విచికిచ్ఛా**"తి. తత్రాయం పదసిద్ధి – యథా మిచ్ఛాదిట్ఠిసమ్మాదిట్ఠియో "నిచ్చం అనిచ్చ"న్తిఆదినా ఏకంసగ్గాహభావేన పవత్తన్తి, న ఏవమయం. అయం పన అనేకంసగ్గాహభావతో "నిచ్చం ను ఖో అనిచ్చం ను ఖో"తిఆదినా వివిధం విరుద్ధం వా ఇచ్ఛతి ఏసతీతి వివిచ్ఛాతి . "**సో విచికిచ్ఛన్తో**"తిఆదినా అప్పకాసనస్స వివిచ్ఛాపమాదానం కారణభావం వివరతి. **సుక్కే ధమ్మే న ఉప్పాదియతీ**తి న సమాదాయ వత్తతి. **నప్పకాసన్తీ**తి తే అత్తనో సన్తానే అనుప్పాదియమానా కుసలా ధమ్మా తం పుగ్గలం పకాసం లోకే అభిఞ్ఞాతం న కరోన్తీతి అత్థో. **అభిలిమ్పతీ**తి మక్కటాలేపో వియ మక్కటం దారుసిలాదీసు పురిసం రూపాదివిసయే అల్లీయాపేతీతి అత్థో. **ఆసత్తిబహులస్సా**తి ఆసఙ్గబహులస్స. **ఏవం అభిజప్పా**తి **కరిత్వా**తి ఏవం పరియుట్ఠానట్ఠాయినీతి ఇమినా కారణేన. **తత్థా**తి తాయ తణ్హాయ. **లోకో అభిలిత్తో** సిలేసేన మక్ఖితో వియ హోతీతి అత్థో.

భాయతి ఏతస్మాతి భయం. మహన్తం భయం **మహబ్భయం.** తేనేవాహ – "**దుక్ఖమస్స మహబ్భయ**"న్తి. దుక్ఖం దోమనస్సన్తి దుక్ఖమేవ విభత్తన్తి సబ్బం దుక్ఖం విభజిత్వా దస్సేతుం "**తిస్సో దుక్ఖతా**"తిఆది వుత్తం. **ఓధసో**తి కదాచి అత్తూపక్కమమూలాయ కదాచి పరూపక్కమమూలాయాతిఆదినా విభాగేన దుక్ఖదుక్ఖతాయ ముచ్చనకా విసేసేన రూపావచరా. **తథా**తి ఓధసో కదాచి కరహచీతి ఏవం ఆకడ్ఢతి. **విపరిణామదుక్ఖతాయ** ముచ్చనకా ఉపేక్ఖాసమాపత్తిబహులా విసేసేన అరూపావచరసత్తా. **అప్పాబాధా**తి పదం దుక్ఖదుక్ఖతాయ ముచ్చనస్స కారణవచనం. **దీఘాయుకా**తి విపరిణామదుక్ఖతాయ. అరూపదేవా హి లోకే విసేసతో దీఘాయుకాతి. ఇదఞ్చ ముచ్చనమచ్ఛన్తికం. యస్మా చ దుక్ఖా వేదనాపి సఙ్ఖతత్తా అనిచ్చతాదిసఙ్ఖారదుక్ఖసభావా ఏవ, తస్మా యతో ముచ్చనమచ్ఛన్తికం, తం అనవసేసపరియాదానవసేన సఙ్గణ్హిత్వా దస్సేతుం "**సఙ్ఖారదుక్ఖతాయ పనా**"తిఆదిమాహ.

తత్థ ఉపాదియతీతి ఉపాది, విపాకక్ఖన్ధా కటత్తా చ రూపం. ఉపాదిస్స సేసం ఉపాదిసేసం, తం నత్థి ఏతిస్సాతి అనుపాదిసేసా, నిబ్బానధాతు, తాయ **అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా,** ఇత్థమ్భూతలక్ఖణే చాయం కరణనిద్దేసో. నిబ్బానధాతూతి చ నిబ్బాయనమత్తం. **తస్మా**తి యస్మా సకలలోకబ్యాపినీ సబ్బసఙ్గాహినీ చ సఙ్ఖారదుక్ఖతా, తస్మా. **లోకస్సా**తి సమ్బన్ధే సామివచనం. తేన "దుక్ఖమస్సా"తి పదస్స అత్థం దస్సేతి. ఏవమేత్థ లోకస్స నీవరణాదీని అజానన్తేన, సమయన్తరపరిచయేన వా తత్థ సంసయపక్ఖన్దేన ఏకంసేనేవ బ్యాకాతబ్బత్తా సత్థాధిట్ఠానా పుచ్ఛా కతా, సా చ అజాననస్స, సంసయస్స వా నీవరణాదివిసయతాయ చతుబ్బిధా. పాళియం పన నీవరణాదీనం లోకో ఆధారభావేన గాథాయం వుత్తోతి ఏకో పఞ్హోతి దస్సితన్తి. అయమేత్థ పుచ్ఛావిచయో. విస్సజ్జనవిచయోపి అదిట్ఠజోతినీ విస్సజ్జనా విమతిచ్ఛేదినీ చాతిఆదినా పుచ్ఛావిచయే వుత్తనయానుసారేన వేదితబ్బో.

ఏవం ఏకాధారం పుచ్ఛం దస్సేత్వా ఇదాని అనేకాధారం దస్సేతుం "**సవన్తి సబ్బధీ**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **సవన్తీ**తి సన్దన్తి. **సబ్బధీ**తి సబ్బేసు రూపాదీసు ఆయతనేసు. **సోతా**తి తణ్హాదిసోతా. **కిం నివారణ**న్తి తేసం కిం ఆవరణం కా రక్ఖా. **సంవరం బ్రూహీ**తి తం నేసం నీవరణసఙ్ఖాతం సంవరం కథేహి. **కేన సోతా పిధీయరే**తి కేన ధమ్మేన తణ్హాదిసోతా పిధియ్యన్తి పచ్ఛిజ్జన్తీతి అయమేత్థ పదత్థో. సేసం పాళివసేనేవ ఆవి భవిస్సతి.

తే ద్వే పఞ్హాతి యదిపి ఇమిస్సా గాథాయ పుచ్ఛావసేన పవత్తాయ చత్తారి పదాని చత్తారి వాక్యాని. ఞాతుం ఇచ్ఛితస్స పన అత్థస్స దువిధత్తా తే ద్వే పఞ్హా. కస్మాతి చే? "**ఇమేహి బహ్వాధివచనేన పుచ్ఛితా**"తి ఆహ. తత్థాయం సఙ్ఖేపత్థో – ఇమే ఏతాయ గాథాయ గహితా అత్థా యస్మా బహూని అధికిచ్చ పవత్తవచనేన పుచ్ఛితా, తస్మా తే ద్వే పఞ్హాతి. ఏకతో ఉపరి బహూతి హి సాసనవోహారో, తమేవ పుచ్ఛాయ దువిధత్థవిసయతం వివరితుం "**ఏవ**"న్తిఆది వుత్తం. తస్సత్థో – యాహి ఞాతిబ్యసనాదిసఙ్ఖాతాహి పాణవధాదీహి ఏవ వా దుగ్గతిహేతుభూతాహి ఆపదాహి **సమం** సహ, సబ్బథా వా అయం లోకో ఆపన్నో అజ్ఝోత్థటో. తంనిమిత్తేహి దసహి కిలేసవత్థూహి సంకిలిట్ఠో చ, తస్స తం ఆపన్నాకారం సంకిలిట్ఠాకారఞ్చ బుద్ధియం కత్వా ఆహ – "**ఏవం సమాపన్నస్స ఏవం సంకిలిట్ఠస్సా**"తి. వోదాయతి సుజ్ఝతి ఏతేనాతి **వోదానం,** సమథవిపస్సనా. వుట్ఠాతి ఏతేన నిమిత్తతో పవత్తతో చాతి **వుట్ఠానం,** అరియమగ్గో.

అసమాహితస్సాతి నానారమ్మణేసు విక్ఖిత్తచిత్తస్స. **సవన్తీ**తి పవత్తన్తి. **అభిజ్ఝా**తిఆది అసమాధానహేతుదస్సనం. తేనేవాహ – "**ఏవం అసమాహితస్సా**"తి. "**యథాహ భగవా**"తిఆదినా ఇధాపి అనుగీతివిచయం దస్సేతి. సోతానం సవనం యేభుయ్యేన అనురోధవసేనేవాతి ఆహ – "**సవతి మనాపికేసు రూపేసూ**"తి. ఏత్థ చ చక్ఖాదయో సోతానం ద్వారభావేన పవత్తమానా ఉపచారవసేన సయం సవన్తా వియ వుత్తా. **ఇతీ**తి ఏవం. **సబ్బా**తి సబ్బస్మా. **సబ్బథా**తి సబ్బప్పకారేన. **ఇదం వోదాన**న్తి ఇదం "పరియుట్ఠానవిఘాత"న్తి వుత్తం పరియుట్ఠానప్పహానం వోదానం.

విస్సజ్జనగాథాయ **సతి తేసం నివారణ**న్తి విపస్సనాసమ్పయుత్తా సతి కుసలాకుసలానం ధమ్మానం గతియో సమన్వేసమానా తేసం సోతానం నివారణన్తి. **సోతానం సంవరం బ్రూమీ**తి తమేవ సతిం సోతానం సంవరం బ్రూమి. **పఞ్ఞాయేతే పిధీయరే**తి రూపాదీసు అనిచ్చతాదిపటివేధసాధికాయ మగ్గపఞ్ఞాయ ఏతే సోతా సబ్బసో పిధియ్యన్తి, ఉప్పజ్జితుం అప్పదానవసేన సముచ్ఛిజ్జన్తీతి అత్థో.

నావిఞ్ఛతీతి అభిజ్ఝాదిప్పవత్తిద్వారభావేన చిత్తసన్తానం, పుగ్గలం వా నాకడ్ఢతి. అనుసయప్పహానం ఇధ పిధానం అధిప్పేతన్తి ఆహ – ''**పఞ్ఞాయ అనుసయా పహీయన్తీ**''తి. యస్మా అనుసయనిమిత్తం పరియుట్ఠానం అనుసయాభావే న హోతీతి ఆహ ''**అనుసయేసూ**''తిఆది. ఇదాని తమేవత్థం ఉపమాయ విభావేన్తో ''**తం యథా ఖన్ధవన్తస్సా**''తిఆదిమాహ. ఏత్థాపి సోతానం నివారణసఙ్ఖాతం సంవరం పిధానఞ్చ అజానన్తేన తత్థ వా సంసయితేన ఏకంసికత్తా ధమ్మాధిట్ఠానా పుచ్ఛా కతాతి ఇధ పుచ్ఛావిచయో వుత్తనయేనేవ విస్సజ్జనవిచయో చ వేదితబ్బో.

ఏత్థ చ యేన అధిప్పాయేన "కేనస్సు నివుతో లోకో"తి గాథాయ (సు॰ ని॰ ౧౦౩౮; చూళని॰ అజితమాణవపుచ్ఛా ౫౭, అజితమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౧; నేత్తి॰ ౪౫) సతిపి నివారణాదీనం చతున్నం పుచ్ఛితబ్బభావే ఏకో పఞ్హోతి వుత్తం. తేన తావ సోతానంయేవ సంవరో పిధానఞ్చ పుచ్ఛితన్తి సోతే ఏకత్థవసేన గహేత్వా పుచ్ఛాయ ఏకాధిట్ఠానభావతో ఏకో పఞ్హోతి వత్తబ్బం సియా. సోతానం వా బహుభావతో బహూతి యత్తకా సోతా, తత్తకా పఞ్హాతి. యేన పన అధిప్పాయేన "సవన్తి సబ్బధి సోతా"తి గాథాయం (సు॰ ని॰ ౧౦౪౦; చూళని॰ అజితమాణవపుచ్ఛా ౫౯, అజితమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౩; నేత్తి॰ ౪౫) సోతే అనామసిత్వా సంవరపిధానానం వసేన "ద్వే పఞ్హా"తి వుత్తం. తేన పఠమగాథాయం సతిపి నివారణాదీనం లోకాధారభావే లోకం అనామసిత్వా నివారణాదీనం విభాగేన చత్తారో పఞ్హాతిపి వత్తబ్బన్తి అయం నయో దస్సితోతి దట్ఠబ్బం.

ఇదాని యస్మా పుచ్ఛన్తో న కేవలం పుట్ఠే అత్తనా రచితనియామేనేవ పుచ్ఛతి, అథ ఖో దేసనాకాలే వుత్తధమ్మస్స అనుసన్ధిం గహేత్వాపి పుచ్ఛతి, తస్మా తస్స అనుసన్ధిం పుచ్ఛాయ విచేతబ్బాకారం దస్సేన్తో "యాని సోతానీ"తి గాథాయ అనన్తరం ''**పఞ్ఞా చేవ సతి చా**''తి గాథమాహ. తస్సాయం సఙ్ఖేపత్థో – యాయం భగవతా వుత్తా పఞ్ఞా, యా చ సతి యఞ్చ తదవసేసం నామరూపం, ఏతం సబ్బమ్పి కత్థ నిరుజ్ఝతి, ఏతం మే పుట్ఠో పబ్రూహీతి.

విస్సజ్జనగాథాయం పనస్స యస్మా పఞ్ఞాసతియో నామేనేవ సఙ్గహం గచ్ఛన్తి, తస్మా తా విసుం న వుత్తా. అయఞ్హేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – యం మం త్వం, అజిత, ఏతం పఞ్హం అపుచ్ఛి – "కత్థేతం ఉపరుజ్ఝతీ"తి అనన్తరగాథాయం (సు॰ ని॰ ౧౦౪౨; చూళని॰ అజితమాణవపుచ్ఛా ౬౧, అజితమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౫; నేత్తి॰ ౧౧, ౪౫), యత్థ తం అసేసం ఉపరుజ్ఝతి, తం తే వదామి. తస్స తస్స హి విఞ్ఞాణస్స నిరోధేన సహేవ అపుబ్బం అచరిమం ఏత్థేతం ఉపరుజ్ఝతి, ఏత్థేవ విఞ్ఞాణస్స నిరోధేన నిరుజ్ఝతి, ఏతం విఞ్ఞాణనిరోధం తస్స నిరోధో నాతివత్తతీతి వుత్తం హోతీతి. **అయం పఞ్హే అనుసన్ధిం పుచ్ఛతీ**తి అనన్తరగాథాయం సోతానం పరియుట్ఠానానుసయప్పహానకిచ్చేన సద్ధిం సతి పఞ్ఞా చ వుత్తా, తం సుత్వా తప్పహానే పఞ్ఞాసతీసు తిట్ఠన్తీసు తాసం సన్నిస్సయేన నామరూపేన భవితబ్బం, తథా చ సతి వట్టతి ఏవ. కత్థ ను ఖో ఇమాసం ససిస్సయానం పఞ్ఞాసతీనం అసేసనిరోధోతి ఇమినా అధిప్పాయేన అయం పుచ్ఛా కతాతి ఆహ – ''**అయం పఞ్హే...పే॰... ధాతు**''న్తి. తత్థ అనుసన్ధీయతి దేసనా ఏతాయాతి అనుసన్ధి.

యాయ పటిపదాయ అనుపాదిసేసం నిబ్బానధాతుం అధిగచ్ఛన్తి, తం చతుసచ్చకమ్మట్ఠానభావనాసఙ్ఖాతం పటిపదం సహ విసయేన దస్సేతుం ''**తీణి చ సచ్చానీ**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **సఙ్ఖతానీ**తి సమేచ్చ సమ్భూయ పచ్చయేహి కతానీతి సఙ్ఖతాని. **నిరోధధమ్మానీ**తి నిరుజ్ఝనసభావాని. **దుక్ఖం సముదయో మగ్గో**తి తేసం సరూపదస్సనం. నిరోధో పన కథన్తి ఆహ ''**నిరోధో అసఙ్ఖతో**''తి. సో హి కేనచి పచ్చయేన న సఙ్ఖతోతి **అసఙ్ఖతో**. సహ విసయేన పహాతబ్బపహాయకసభావేసు అరియసచ్చేసు పహాయకవిభాగముఖేన పహాతబ్బవిభాగం దస్సేతుం ''**తత్థ సముదయో**''తిఆది వుత్తం.

తత్థ **అవిజ్జావసేసాతి** దస్సనమగ్గేన పహీనావసేసా అవిజ్జాతి అత్థో. అయఞ్చ సేస-సద్దో కామచ్ఛన్దో బ్యాపాదో మానో ఉద్ధచ్చన్తి ఏత్థాపి యోజేతబ్బో. యథా హి అవిజ్జా, ఏవం ఏతేపి ధమ్మా అపాయగమనీయసభావా పఠమమగ్గేన పహీయన్తి ఏవాతి. "అవిజ్జానిరవసేసా"తిపి పాఠో, ఏత్థాపి యథావుత్తేసు కామచ్ఛన్దాదిపదేసుపి నిరవసేస-సద్దో యోజేతబ్బో . సావసేసఞ్హి పురిమమగ్గద్వయేన కామచ్ఛన్దాదయో పహీయన్తి, ఇతరేహి పన నిరవసేసన్తి. **తేధాతుకే ఇమాని దస సంయోజనానీ**తి ఏత్థ **తేధాతుకే**తి సంయోజనానం విసయదస్సనం. తత్థ హి తాని సంయోజనవసేన పవత్తన్తి.

౧౨. అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం అధిట్ఠాయాతి తం పహాయకం పత్వా. **యం పనాతి** ఏత్థ **యన్తి** హేతుఅత్థే నిపాతో. **ఇదం ఖయే ఞాణన్తి** యేన ఞాణేన హేతుభూతేన "ఖీణా మే జాతీ"తి అత్తనో జాతియా ఖీణభావం జానాతి, ఇదం ఏవం పచ్చవేక్ఖణస్స నిమిత్తభూతం అరహత్తఫలఞాణం ఖయే ఞాణం నామ. **నాపరం ఇత్థత్తాయాతి పజానాతీ**తి ఏత్థాపి **యన్తి** ఆనేతబ్బం "యం నాపరం ఇత్థత్తాయాతి పజానాతీ"తి. **ఇదం అనుప్పాదే ఞాణన్తి** ఇధాపి పుబ్బే వుత్తనయేనేవ అరహత్తఫలఞాణవసేన అత్థో యోజేతబ్బో. **అట్ఠసాలినియం** (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ చిత్తుప్పాదకణ్డ ౧౩౫-౧౪౨) పన "ఖయే ఞాణం కిలేసక్ఖయకరే అరియమగ్గే ఞాణన్తి వుత్తం. అనుప్పాదే ఞాణం పటిసన్ధివసేన అనుప్పాదభూతే తంతంమగ్గవజ్ఝకిలేసానం అనుప్పాదపరియోసానే ఉప్పన్నే అరియఫలే ఞాణ"న్తి వుత్తం. ఇధ పన ఉభయమ్పి అరహత్తఫలఞాణవసేనేవ విభత్తం. తేనేవాహ – "**ఇమాని ద్వే ఞాణాని అఞ్ఞాతావిన్ద్రియ**"న్తి, "**ఆరమ్మణసఙ్కేతేన ద్వే నామాని లబ్భన్తీ**"తి చ.

అఞ్ఞిన్ద్రియం హేట్ఠిమేసు తీసు ఫలేసు, ఉపరిమేసు చ తీసు మగ్గేసు ఉప్పత్తియా పునప్పునం ఉప్పజ్జమానమ్పి అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం వియ పఠమఫలుప్పత్తియా అగ్గఫలుప్పత్తియా అనుప్పాదనిరోధేన నిరుజ్ఝతీతి ఆహ – "**యఞ్చ అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియ**"న్తిఆది. ఏతేన పహాతబ్బధమ్మా వియ దస్సనభావనాహి అగ్గఫలుప్పత్తియా తదవసేసఫలధమ్మాపి అనుప్పాదనిరోధేన నిరుజ్ఝన్తి. కో పన వాదో తేభూమకధమ్మానన్తి దస్సేతి, ఏకా పఞ్ఞా అఞ్ఞాతావిన్ద్రియత్తా. యది ఏకా, కథం ద్విధా వుత్తాతి ఆహ "**అపి చా**"తిఆది. **ఆరమ్మణసఙ్కేతేనాతి** ఖయే అనుప్పాదేతి ఇమాయ ఆరమ్మణసమఞ్ఞాయ. **సా పజాననట్ఠేన పఞ్ఞాతి** యా పుబ్బే సోతానం పిధానకిచ్చా వుత్తా పఞ్ఞా, సా పజాననసభావేన పఞ్ఞా. ఇతరా పన **యథాదిట్ఠం** యథాగహితం ఆరమ్మణం **అపిలాపనట్ఠేన** ఓగాహనట్ఠేన **సతీ**తి.

౧౩. ఏవం "పఞ్ఞా చేవ సతి చా"తి పదస్స అత్థం వివరిత్వా ఇదాని "నామరూప"న్తి పదస్స అత్థం వివరన్తో "**తత్థ యే పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా, ఇదం నామరూప**"న్తి ఆహ. నామరూపఞ్చ విభాగేన దస్సేన్తో సుఖగ్గహణత్థం పాకటనామరూపమేవ విభావేతుం "**తత్థ యే**"తిఆదిమాహ. తగ్గహణేనేవ హి సహచరణాదినా తదఞ్ఞే చిత్తచేతసికా రూపధమ్మా చ గహితా హోన్తీతి. నామగ్గహణేన చేత్థ ఖన్ధత్తయమేవ గహితన్తి "**నామరూపం విఞ్ఞాణసమ్పయుత్త**"న్తి వుత్తం. తం పన రూపం సమ్పయుత్తన్తి? నయిదం సమ్పయుత్తపచ్చయవసేన వుత్తం. పచురజనస్స పన అవిభాగేన గహణీయసభావం సన్ధాయ వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

గాథాయ అనుపాదిసేసా నిబ్బానధాతు పుచ్ఛితాతి తం చతురిద్ధిపాదముఖేన అరియమగ్గాధిగమేన పత్తబ్బన్తి దస్సేన్తో ఇద్ధిపాదభావనామూలభూతాని ఇన్ద్రియాని సతిపఞ్ఞాహి నిద్ధారేతుం "**తత్థ సతి చ పఞ్ఞా చ చత్తారి ఇన్ద్రియానీ**"తి ఆహ. కుసలాకుసలానం ధమ్మానం గతియో సమన్వేసమానా సతి సిజ్ఝన్తీ ఏకన్తేన సమాధిం నిప్ఫాదేతి. సతిగ్గహణేన చేత్థ పరియుట్ఠానప్పహానం ఇధాధిప్పేతన్తి ఆహ – "**సతి ద్వే ఇన్ద్రియాని, సతిన్ద్రియఞ్చ సమాధిన్ద్రియఞ్చా**"తి. తథా అనుసయసముగ్ఘాతవిధాయినీ పఞ్ఞా సిజ్ఝమానా న వినా చతుబ్బిధసమ్మప్పధానవీరియం సిజ్ఝతీతి వుత్తం – "**పఞ్ఞా ద్వే ఇన్ద్రియాని పఞ్ఞిన్ద్రియఞ్చ వీరియిన్ద్రియఞ్చా**"తి.

యా ఇమేసు చతూసు ఇన్ద్రియేసూతి ఇమేసు సతిఆదీసు చతూసు ఇన్ద్రియేసు నిస్సయపచ్చయతాయ అధిట్ఠానభూతేసు తంసహజాతా ఏవ యా సద్ధహనా. "ఇమేహి చతూహి ఇన్ద్రియేహీ"తిపి పాళి, తస్సా ఇమేహి చతూహి ఇన్ద్రియేహి సమ్పయుత్తాతి వచనసేసో, ఆరమ్మణే అభిప్పసాదలక్ఖణా సద్ధా కత్తుకామతాసభావస్స ఛన్దస్స విసేసపచ్చయో హోతీతి ఆహ – "**యా సద్ధాధిపతేయ్యా చిత్తేకగ్గతా, అయం ఛన్దసమాధీ"తి. సమాహితే చిత్తే**తి విపస్సనాసమాధినా సమాహితే చిత్తే. **ఇదం పహాన**న్తి విక్ఖమ్భనప్పహానసాధకో సమాధి పహానన్తి వుత్తో పజహతి ఏతేనాతి కత్వా. "పధాన"న్తిపి పాఠో, అగ్గోతి అత్థో. తథా హి "సమాధి ఏకోదీ"తి వుచ్చతి.

"**అస్సాసపస్సాసా**"తిఆదినా కాయవచీచిత్తసఙ్ఖారసీసేన తంసముట్ఠాపకా వీరియసఙ్ఖారావ గహితా. తే హి యావ భావనానిప్ఫత్తి తావ ఏకరసేన సరణతో సఙ్కప్పేతబ్బతో చ **సరసఙ్కప్పా**"తి వుత్తా "ఏవం మే భావనా హోతూ"తి యథా ఇచ్ఛితా, తథా పవత్తియా హేతుభావతో. **తదుభయ**న్తి ఛన్దసమాధిసఙ్ఖాతఞ్చ పధానసఙ్ఖారసఙ్ఖాతఞ్చ వీరియన్తి తం ఉభయం. ఉభయమేవ హి ఉపచారవసేన అఞ్ఞం వియ కత్వా "**ఛన్దసమాధిప్పధానసఙ్ఖారసమన్నాగతం ఇద్ధిపాద**"న్తి వుత్తం. అభిన్నమ్పి హి ఉపచారవసేన భిన్నం వియ కత్వా వోహరన్తి, యథా "సిలాపుత్తకస్స సరీర"న్తి.

తత్థ ఇజ్ఝతీతి ఇద్ధి, సమిజ్ఝతి నిప్ఫజ్జతీతి అత్థో. ఇజ్ఝన్తి వా తాయ సత్తా ఇద్ధా వుద్ధా ఉక్కంసగతా హోన్తీతి ఇద్ధి, పజ్జతి ఏతేనాతి పాదో, పఠమేన అత్థేన ఇద్ధి ఏవ పాదో **ఇద్ధిపాదో,** ఇద్ధికోట్ఠాసోతి అత్థో. దుతియేన అత్థేన ఇద్ధియా పాదో పతిట్ఠా అధిగమూపాయోతి **ఇద్ధిపాదో**. తేన హి ఉపరూపరివిసేససఙ్ఖాతం ఇద్ధిం పజ్జన్తి పాపుణన్తి. **వివేకనిస్సిత**న్తి తదఙ్గవివేకనిస్సితం సముచ్ఛేదవివేకనిస్సితం నిస్సరణవివేకనిస్సితఞ్చ ఇద్ధిపాదం భావేతీతి అత్థో. తథా హి అయం ఇద్ధిపాదభావనానుయుత్తో యోగీ విపస్సనాక్ఖణే కిచ్చతో తదఙ్గవివేకనిస్సితం అజ్ఝాసయతో నిస్సరణవివేకనిస్సితం. మగ్గక్ఖణే పన కిచ్చతో సముచ్ఛేదవివేకనిస్సితం ఆరమ్మణతో నిస్సరణవివేకనిస్సితం ఇద్ధిపాదం భావేతీతి. ఏస నయో **విరాగనిస్సిత**న్తిఆదీసు.

వివేకత్తా ఏవ హి విరాగాదయో, కేవలఞ్చేత్థ వోస్సగ్గో దువిధో పరిచ్చాగవోస్సగ్గో చ పక్ఖన్దనవోస్సగ్గో చాతి. తత్థ పరిచ్చాగవోస్సగ్గో విపస్సనాక్ఖణే తదఙ్గవసేన, మగ్గక్ఖణే సముచ్ఛేదవసేన కిలేసప్పహానం. పక్ఖన్దనవోస్సగ్గో విపస్సనాక్ఖణే తన్నిన్నభావేన, మగ్గక్ఖణే ఆరమ్మణకరణవసేన నిబ్బానపక్ఖన్దనం. తదుభయమ్పి ఇమస్మిం లోకియలోకుత్తరమిస్సకే అత్థసంవణ్ణనానయే యుజ్జతి. తథా హి అయం పఠమిద్ధిపాదో యథావుత్తేన పకారేన కిలేసే పరిచ్చజతి నిబ్బానఞ్చ పక్ఖన్దతి. **వోస్సగ్గపరిణామి**న్తి ఇమినా పన వచనేన వోస్సగ్గత్థం పరిణమన్తం పరిణతఞ్చ పరిపచ్చన్తం పరిపక్కఞ్చాతి అత్థో. అయఞ్హి ఇద్ధిపాదభావనానుయుత్తో యోగీ యథా పఠమో ఇద్ధిపాదో కిలేసపరిచ్చాగవోస్సగ్గత్థం నిబ్బానపక్ఖన్దనవోస్సగ్గత్థఞ్చ పరిపచ్చతి, యథా చ పరిపక్కో హోతి, తథా నం భావేతీతి. సేసిద్ధిపాదేసుపి ఏసేవ నయో. అయం పన విసేసో – యథా ఛన్దం జేట్ఠకం కత్వా పవత్తితో సమాధి **ఛన్దసమాధి**. ఏవం వీరియం చిత్తం వీమంసం జేట్ఠకం కత్వా పవత్తితో సమాధి **వీమంసాసమాధీ**తి.

౧౪. న కేవలం చతుత్థిద్ధిపాదో ఏవ సమాధిఞాణమూలకో, అథ ఖో సబ్బోపీతి దస్సేతుం "**సబ్బో సమాధి ఞాణమూలకో ఞాణపుబ్బఙ్గమో ఞాణానుపరివత్తీ**"తి వుత్తం. యది ఏవం కస్మా సో ఏవ వీమంసాసమాధీతి వుత్తోతి? వీమంసం జేట్ఠకం కత్వా పవత్తితత్తాతి వుత్తోవాయమత్థో. తత్థ పుబ్బభాగపఞ్ఞాయ **ఞాణమూలకో**. అధిగమపఞ్ఞాయ **ఞాణపుబ్బఙ్గమో**. పచ్చవేక్ఖణపఞ్ఞాయ **ఞాణానుపరివత్తీ**. అథ వా పుబ్బభాగపఞ్ఞాయ **ఞాణమూలకో**. ఉపచారపఞ్ఞాయ

ఞాణపుబ్బఙ్గమో. అప్పనాపఞ్ఞాయ **ఞాణానుపరివత్తి**. ఉపచారపఞ్ఞాయ వా **ఞాణమూలకో**. అప్పనాపఞ్ఞాయ **ఞాణపుబ్బఙ్గమో**. అభిఞ్ఞాపఞ్ఞాయ **ఞాణానుపరివత్తీ**తి వేదితబ్బం.

యథా పురేతి యథా సమాధిస్స పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణానుపరివత్తిభావేన పురే పుబ్బే అతీతాసు జాతీసు అసఙ్ఖ్యేయ్యేసుపి సంవట్టవివట్టేసు అత్తనో పరేసఞ్చ ఖన్ధం ఖన్ధూపనిబద్ధఞ్చ దుప్పటివిజ్ఝం నామ నత్థి, తథా పచ్ఛా సమాధిస్స అనాగతంసఞాణానుపరివత్తిభావేన అనాగతాసు జాతీసు అసఙ్ఖ్యేయ్యేసుపి సంవట్టవివట్టేసు అత్తనో పరేసఞ్చ ఖన్ధం ఖన్ధూపనిబద్ధఞ్చ దుప్పటివిజ్ఝం నామ నత్థీతి అత్థో.

యథా పచ్ఛాతి యథా సమాధిస్స చేతోపరియఞాణానుపరివత్తిభావేన అనాగతేసు సత్తసు దివసేసు పరసత్తానం చిత్తం దుప్పటివిజ్ఝం నామ నత్థి, తథా పురే అతీతేసు సత్తసు దివసేసు పరసత్తానం చిత్తం దుప్పటివిజ్ఝం నామ నత్థీతి అత్థో. **యథా దివా**తి యథా దివసభాగే సూరియాలోకేన అన్ధకారస్స విధమితత్తా చక్ఖుమన్తానం సత్తానం ఆపాథగతం చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యం రూపం సువిఞ్ఞేయ్యం. **తథా రత్తి**న్తి తథా రత్తిభాగే చతురఙ్గసమన్నాగతేపి అన్ధకారే వత్తమానే సమాధిస్స దిబ్బచక్ఖుఞాణానుపరివత్తితాయ దుప్పటివిజ్ఝం రూపాయతనం నత్థి.

యథా రత్తిం తథా దివాతి యథా చ రత్తియం తథా దివాపి అతిసుఖుమం కేనచి తిరోహితం యఞ్చ అతిదూరే, తం సబ్బరూపం దుప్పటివిజ్ఝం నామ నత్థి. యథా చ రూపాయతనే వుత్తం, తథా సమాధిస్స దిబ్బసోతఞాణానుపరివత్తితాయ సద్దాయతనే చ నేతబ్బం. తేనేవాహ **''ఇతి వివటేన చేతసా''**తిఆది. తత్థ **అపరియోనద్ధేనా**తి అభిఞ్ఞాఞాణస్స పారిబన్ధకకిలేసేహి అనజ్ఝోత్థటేన, అపరియోనద్ధత్తా ఏవ సప్పభాసం చిత్తం. ఏతేనేవ సమాధిస్స ఇద్ధివిధఞాణానుపరివత్తితాపి వుత్తా ఏవాతి దట్ఠబ్బం. **పఞ్చిన్ద్రియానీ**తి ఇద్ధిపాదసమ్పయుత్తాని సేక్ఖస్స పఞ్చిన్ద్రియాని అధిప్పేతానీతి ఆహ **''కుసలానీ''**తి. **చిత్తసహభూనీ**తిఆది తేసం విఞ్ఞాణనిరోధేన నిరోధదస్సనత్థం ఆరద్ధం. తథా **''నామరూపఞ్చా''**తిఆది. తేనేతం దస్సేతి "న కేవలం పఞ్చిన్ద్రియాని ఏవ, అథ ఖో నామరూపఞ్చ విఞ్ఞాణహేతుకం విఞ్ఞాణస్స నిరోధా నిరుజ్ఝతీ"తి.

తస్సాతి విఞ్ఞాణస్స. **హేతూ**తి తణ్హాఅవిజ్జాదికో. **అనాహార**న్తి పదస్స అత్థవివరణం. **అనభినన్దిత**న్తి అభినన్దనభూతాయ తణ్హాయ పహీనత్తా ఏవ అపత్థితం. తతో ఏవ **అప్పటిసన్ధికం** విఞ్ఞాణం తం నిరుజ్ఝతి. యథా చ విఞ్ఞాణం, ఏవం నామరూపమ్పి విఞ్ఞాణసఙ్ఖాతస్స హేతునో పచ్చయస్స చ అభావా తప్పచ్చయానం సఙ్ఖారాదీనం అభావా **అహేతు అప్పచ్చయం**. సేసం పాకటమేవ. పుచ్ఛావిస్సజ్జనవిచయోపి వుత్తనయానుసారేన వేదితబ్బో.

ఏవం అనుసన్ధిపుచ్ఛమ్పి దస్సేత్వా హేట్ఠా సత్తాధిట్ఠానా ధమ్మాధిట్ఠానా చ పుచ్ఛా విసుం విసుం దస్సితాతి ఇదాని తా సహ దస్సేతుం **''యే చ సఙ్ఖాతధమ్మాసే''**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థాయం పదత్థో – **సఙ్ఖాతధమ్మా**తి అనిచ్చాదివసేన పరివీమంసితధమ్మా, అరహతం ఏతం అధివచనం. **సేక్ఖా**తి సీలాదీని సిక్ఖమానా అవసేసా అరియపుగ్గలా. **పుథూ**తి బహూ సత్తజనా. **తేసం మే నిపకో ఇరియం, పుట్ఠో పబ్రూహీ**తి తేసం సేఖాసేఖానం నిపకో పణ్డితో త్వం భగవా పటిపత్తిం పుట్ఠో మే బ్రూహీతి. సేసం పాళివసేనేవ విఞ్ఞాయతి.

౧౩. **కిస్సా**తి కిస్స హేతు, కేన కారణేనాతి అత్థో. **సేఖాసేఖవిపస్సనా పుబ్బఙ్గమప్పహానయోగేనా**తి సేఖే అసేఖే విపస్సనాపుబ్బఙ్గమప్పహానే చ పుచ్ఛనయోగేన, పుచ్ఛావిధినాతి అత్థో.

విస్సజ్జనగాథాయం **కామేసు నాభిగిజ్ఝేయ్యా**తి వత్థుకామేసు కిలేసకామేన న అభిగిజ్ఝేయ్య. **మనసానావిలో సియా**తి బ్యాపాదవితక్కాదయో కాయదుచ్చరితాదయో చ మనసో ఆవిలభావకరే ధమ్మే పజహన్తో చిత్తేన అనావిలో భవేయ్య. యస్మా పన అసేక్ఖో అనిచ్చతాదివసేన సబ్బధమ్మానం పరితులితత్తా కుసలో సబ్బధమ్మేసు కాయానుపస్సనాసతిఆదీహి చ సతో సబ్బకిలేసానం భిన్నత్తా ఉత్తమభిక్ఖుభావం పత్తో చ హుత్వా సబ్బఇరియాపథేసు పవత్తతి, తస్మా **''కుసలో...పే.... పరిబ్బజే''**తి ఆహాతి అయం సఙ్ఖేపత్థో.

తత్థ యం పుచ్ఛాగాథాయం "నిపకో"తి పదం వుత్తం, తం భగవన్తం సన్ధాయ వుత్తం, భగవతో చ నేపక్కం ఉక్కంసపారమిప్పత్తం అనావరణఞాణదస్సనేన దీపేతబ్బన్తి అనావరణఞాణం తావ కమ్మద్వారభేదేహి విభజిత్వా సేఖాసేఖపటిపదం దస్సేతుం **''భగవతో సబ్బం కాయకమ్మ''**న్తిఆది వుత్తం. తేన సబ్బత్థ అప్పటిహతఞాణదస్సనేన తథాగతస్స సేఖాసేఖపటిపత్తిదేసనాకోసల్లమేవ విభావేతి. తత్థ **కో చా**తి క్వ చ, కస్మిం విసయేతి అత్థో. తం విసయం దస్సేతి **''యం అనిచ్చే దుక్ఖే అనత్తని చా''**తి. ఇదం వుత్తం హోతి – ఞాణదస్సనం నామ ఉప్పజ్జమానం "సబ్బం సఙ్ఖతం అనిచ్చం దుక్ఖం సబ్బే ధమ్మా అనత్తా"తి ఉప్పజ్జతి, తస్స పన తస్మిం విసయే యేన అప్పవత్తి, సో పటిఘాతోతి, ఏతేన లక్ఖణత్తయప్పటివేధస్స దురభిసమ్భవతం అనఞ్ఞసాధారణతఞ్చ దస్సేతి. లక్ఖణత్తయవిభావనేన హి భగవతో చతుసచ్చప్పటివేధం సమ్మాసమ్బోధిఞ్చ పణ్డితా పటిజానన్తి.

అఞ్ఞాణం అదస్సనన్తి తం పటిఘాతం సరూపతో దస్సేతి. ఛళారమ్మణసభావప్పటిచ్ఛాదకో హి సమ్మోహో ఞాణదస్సనస్స పటిఘాతోతి. యస్మిం విసయే ఞాణదస్సనం ఉప్పత్తిరహం, తత్థేవ తస్స పటిఘాతేన భవితబ్బన్తి ఆహ – "యం అనిచ్చే దుక్ఖే అనత్తని చా"తి. **యథా ఇధ పురిసో**తిఆది ఉపమాదస్సనం. తత్రిదం ఓపమ్మసంసన్దనం – పురిసో వియ సబ్బో లోకో, తారకరూపాని వియ ఛ ఆరమ్మణాని, తస్స పురిసస్స తారకరూపానం దస్సనం వియ లోకస్స చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీహి యథారహం ఛళారమ్మణజాననం, తస్స పురిసస్స తారకరూపాని పస్సన్తస్సాపి "ఏత్తకాని సతాని, ఏత్తకాని సహస్సానీ"తిఆదినా గణనసఙ్కేతేన అజాననం వియ లోకస్స రూపాదిఆరమ్మణం కథఞ్చి జానన్తస్సాపి అనిచ్చాదిలక్ఖణత్తయానవబోధోతి. సేసం పాకటమేవ.

ఇదాని యేహి పదేహి భగవతా ఆయస్మతో అజితస్స సేఖాసేఖపటిపదా వుత్తా, తేసం పదానం అత్థం విభజితుం **''తత్థ సేఖేనా''**తిఆదిమాహ. తత్థ **తత్థా**తి నిపాతమత్తం, తస్మిం వా విస్సజ్జనే. **సేఖేనా**తి సిక్ఖా ఏతస్స సీలన్తి సేఖో, తేన సేఖేన. **ద్వీసు ధమ్మేసూ**తి దువిధేసు ధమ్మేసూతి అధిప్పాయో. **పరియుట్ఠానీయేసూ**తి దోసేన పరియుట్ఠితేన యత్థ పరివత్తితబ్బం, తేసు ఆఘాతవత్థూసూతి అత్థో. "పటిఘట్ఠానీయేసూ"తిపి పాఠో, సోయేవత్థో.

ఏత్థ చ గేధపటిసేధచోదనాయం గేధనిమిత్తో దోసో గేధే సతి హోతీతి తతోపి చిత్తస్స రక్ఖితబ్బతా నిద్ధారేత్వా వుత్తా. యస్మా పన భగవతా "కామేసు నాభిగిజ్ఝేయ్యా"తి (సు॰ ని॰ ౧౧౪౫; చూళని॰ అజితమాణవపుచ్ఛా ౬౪, అజితమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౮; నేత్తి॰ ౧౩-౧౪) వుత్తం, తస్మా "తత్థ యా ఇచ్ఛా"తిఆదినా గేధవసేన నిద్దేసో కతో. అథ వా దోసతో చిత్తస్స రక్ఖితబ్బతా గాథాయ దుతియపాదేన వుత్తాయేవాతి దట్ఠబ్బా. దుతియపాదేన హి సేసకిలేసవోదానధమ్మా దస్సితా. తథా హి ఉప్పన్నానుప్పన్నభేదతో సమ్మావాయామస్స విసయభావేన సబ్బే సంకిలేసవోదానధమ్మే చతుధా విభజిత్వా సమ్మప్పధానముఖేన సేఖపటిపదం మత్థకం పాపేత్వా దస్సేతుం **''సేఖో అభిగిజ్ఝన్తో''**తిఆది వుత్తం. తత్థ

అనావిలసఙ్కప్పోతి ఆవిలానం కామసఙ్కప్పాదీనం అభావేన అనావిలసఙ్కప్పో. తతో ఏవ చ **అనభిగిజ్ఝన్తో వాయమతి,** వీరియం పవత్తేతి. కథం వాయమతీతి ఆహ – ''**సో అనుప్పన్నాన**''న్తిఆది.

తత్థ **సో**తి ఉత్తరివిసేసత్థాయ పటిపజ్జమానో సేక్ఖో. **అనుప్పన్నాన**న్తి అనిబ్బత్తానం. **పాపకాన**న్తి లామకానం. **అకుసలానం ధమ్మాన**న్తి అకోసల్లసమ్భూతానం ధమ్మానం. **అనుప్పాదాయా**తి న ఉప్పాదనత్థాయ. **ఛన్దం జనేతీ**తి కత్తుకమ్యతాసఙ్ఖాతం కుసలచ్ఛన్దం ఉప్పాదేతి. **వాయమతీ**తి పయోగపరక్కమం కరోతి. **వీరియం ఆరభతీ**తి కాయికచేతసికవీరియం కరోతి. **చిత్తం పగ్గణ్హాతీ**తి తేనేవ సహజాతవీరియేన చిత్తం ఉక్ఖిపతి. **పదహతీ**తి పధానవీరియం కరోతి. వాయమతీతిఆదీని పన చత్తారి పదాని ఆసేవనాభావనాబహులీకమ్మసాతచ్చకిరియాహి యోజేతబ్బాని. **ఉప్పన్నానం పాపకాన**న్తి అనుప్పన్నాతి అవత్తబ్బతం ఆపన్నానం పాపధమ్మానం. **పహానాయా**తి పజహనత్థాయ. **అనుప్పన్నానం కుసలాన**న్తి అనిబ్బత్తానం కోసల్లసమ్భూతానం ధమ్మానం. **ఉప్పాదాయా**తి ఉప్పాదనత్థాయ. **ఉప్పన్నాన**న్తి నిబ్బత్తానం. **ఠితియా**తి ఠితత్థం. **అసమ్మోసాయా**తి అనస్సనత్థం . **భియ్యోభావాయా**తి పునప్పునం భావాయ. **వేపుల్లాయా**తి విపులభావాయ. **భావనాయా**తి వడ్ఢియా. **పారిపూరియా**తి పరిపూరణత్థాయాతి అయం తావ పదత్థో.

౧౬. ''**కతమే అనుప్పన్నా**''తిఆది అకుసలధమ్మా కుసలధమ్మా చ యాదిసా అనుప్పన్నా యాదిసా చ ఉప్పన్నా, తే దస్సేతుం ఆరద్ధం. తత్థ **ఇమే అనుప్పన్నా**తి ఇమే కామవితక్కాదయో అసముదాచారవసేన వా అననుభూతారమ్మణవసేన వా అనుప్పన్నా నామ. అఞ్ఞథా హి అనమతగ్గే సంసారే అనుప్పన్నా నామ అకుసలా ధమ్మా నత్థి. వితక్కత్తయగ్గహణఞ్చేత్థ నిదస్సనమత్తం దట్ఠబ్బం. **అకుసలమూలానీ**తి అనుసయా ఏవ సబ్బేసం అకుసలానం మూలభావతో ఏవం వుత్తా, న లోభాదయో ఏవ. ఇమే ఉప్పన్నా అనుసయా భూమిలద్ధుప్పన్నా అసముగ్ఘాటితుప్పన్నాతిఆదిఉప్పన్నపరియాయసబ్భావతో నామవసేన ఉప్పన్నా నామ, న వత్తమానభావేనాతి అత్థో. **ఇమే అనుప్పన్నా కుసలా ధమ్మా**తి ఇమే సోతాపన్నస్స సద్ధాదయో సోతాపత్తిఫలసచ్ఛికిరియాయ పటిపన్నస్స అనుప్పన్నా కుసలా ధమ్మా నామ, కో పన వాదో పుథుజ్జనానన్తి దస్సేతి. **కుసలసద్దో** చేత్థ **బాహితికసుత్తే** (మ॰ ని॰ ౨.౩౬౮ ఆదయో) వియ అనవజ్జపరియాయో దట్ఠబ్బో. **ఇమే ఉప్పన్నా కుసలా ధమ్మా**తి ఇమే పఠమమగ్గే సద్ధాదయో సోతాపత్తిఫలసచ్ఛికిరియాయ పటిపన్నస్స ఉప్పన్నా కుసలా ధమ్మా నామ.

సతిపట్ఠానభావనాయ సునిగ్గహితో కామవితక్కోతి ఆహ – ''**యేన కామవితక్కం వారేతి, ఇదం సతిన్ద్రియ**''న్తి. అనవజ్జసుఖపదట్ఠానేన అవిక్ఖేపేన చేతోదుక్ఖసన్నిస్సయో విక్ఖేపపచ్చయో బ్యాపాదవితక్కో సునిగ్గహితోతి వుత్తం – ''**యేన బ్యాపాదవితక్కం వారేతి, ఇదం సమాధిన్ద్రియ**''న్తి. కుసలేసు ధమ్మేసు ఆరద్ధవీరియో పరాపరాధం సుఖేన సహతీతి వీరియేన విహింసావితక్కో సునిగ్గహితోతి ఆహ – ''**యేన విహింసావితక్కం వారేతి, ఇదం వీరియిన్ద్రియ**''న్తి. సమాధిఆదీనమ్పి యథాసకంపటిపక్ఖప్పహానం పఞ్ఞావన్తస్సేవ ఇజ్ఝతీతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో ఆహ – ''**యేన ఉప్పన్నుప్పన్నే**''తిఆది.

ఏతేసం యథానిద్ధారితానం పఞ్చన్నం ఇన్ద్రియానం సవిసయే జేట్ఠకభావం దస్సేతుం ''**సద్ధిన్ద్రియం కత్థ దట్ఠబ్బ**''న్తిఆది వుత్తం. తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. ఇమేసఞ్చ సద్ధాదీనం సేఖానం ఇన్ద్రియానం నిబ్బత్తియా సబ్బేపి సేఖా ధమ్మా మత్థకప్పత్తా హోన్తీతి దస్సేన్తో ''**ఏవం సేఖో**''తిఆదినా సేఖపటిపదం నిగమేతి.

౧౭. ఏవం సేఖపటిపదం విభజిత్వా ఇదాని అసేఖపటిపదం విభజితుం ''**కుసలో సబ్బధమ్మాన**''న్తిఆదిమాహ . తత్థ **సబ్బధమ్మానన్తి** ఇమినా పదేన వుత్తధమ్మే తావ విభజిత్వా తత్థ అసేక్ఖస్స కోసల్లం దస్సేతుం ''**లోకో నామా**''తిఆది వుత్తం. తం వుత్తత్థమేవ. **కిలేసలోకేన భవలోకో సముదాగచ్ఛతీతి** కామావచరధమ్మం నిస్సాయ రూపారూపావచరధమ్మే సముదాగమేతీతి అత్థో. **సోతి** సో మహగ్గతధమ్మేసు, పరిత్తమహగ్గతధమ్మేసు వా రతో. **ఇన్ద్రియాని నిబ్బత్తేతీతి** సీలసమాధయో నిబ్బేధభాగియే కత్వా విముత్తిపరిపాచనీయాని సద్ధాదీని ఇన్ద్రియాని ఉప్పాదేతి. **ఇన్ద్రియేసు భావియమానేసూతి** యథావుత్తఇన్ద్రియేసు వడ్ఢియమానేసు రూపారూపపరిగ్గహాదివసేన నేయ్యస్స పరిఞ్ఞా భవతి.

దస్సనపరిఞ్ఞాతి ఞాతపరిఞ్ఞా. **భావనాపరిఞ్ఞాతి** తీరణపరిఞ్ఞా పహానపరిఞ్ఞా చ. ''**సా దువిధేనా**''తిఆదినా సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం ''**యదా హి సేఖో**''తిఆదినా వివరతి. తత్థ ''**నిబ్బిదాసహగతేహి సఞ్ఞామనసికారేహీ**''తి ఇమినా బలవవిపస్సనం దస్సేతి. యదా హి సేఖోతి చేత్థ సిక్ఖనసీలతాయ కల్యాణపుథుజ్జనోపి సేఖపదేన సఙ్గహితోతి కత్వా ''**ద్వే ధమ్మా కోసల్లం గచ్ఛన్తి దస్సనకోసల్లఞ్చా**''తిఆది వుత్తం. అయమేత్థ అధిప్పాయో – యదా కల్యాణపుథుజ్జనో పుబ్బభాగసిక్ఖం సిక్ఖన్తో నిబ్బిదాసహగతేహి సఞ్ఞామనసికారేహి ఞేయ్యం పరిజానాతి, తదా తస్స తే విపస్సనాధమ్మా దస్సనకోసల్లం పరమమగ్గఞాణం గచ్ఛన్తి సమ్పాపుణన్తి తేన సద్ధిం ఘటేన్తి. యదా పన సోతాపన్నాదిసేఖో వుత్తనయేన నేయ్యం పరిజానాతి, తదా తస్స తే విపస్సనాధమ్మా భావనాకోసల్లం గచ్ఛన్తీతి.

తం ఞాణన్తి యా పుబ్బే నేయ్యస్స పరిఞ్ఞా వుత్తా, తం నేయ్యపరిజాననఞాణం. **పఞ్చవిధేన వేదితబ్బన్తి** విసయభేదేన తస్స భేదం దస్సేతి. **ధమ్మానం సలక్ఖణే ఞాణన్తి** రూపారూపధమ్మానం కక్ఖళఫుసనాదిసలక్ఖణే ఞాణం. తం పన యస్మా సబ్బం నేయ్యం హేతుహేతుఫలభేదతో దువిధమేవ హోతి, తస్మా ''**ధమ్మపటిసమ్భిదా చ అత్థపటిసమ్భిదా చా**''తి నిద్దిట్ఠం.

పరిఞ్ఞాతి తీరణపరిఞ్ఞా అధిప్పేతా. యస్మా పనస్స రూపారూపధమ్మే సలక్ఖణతో పచ్చయతో చ అభిజానిత్వా కుసలాదివిభాగేహి తే పరిగ్గహేత్వా అనిచ్చాదివసేన జాననా హోతి, తస్మా ''**ఏవం అభిజానిత్వా యా పరిజాననా, ఇదం కుసల**''న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఏవంగహితాతి** ఏవం అనిచ్చాదితో కలాపసమ్మసనాదివసేన గహితా సమ్మసితా. **ఇదం ఫలం నిబ్బత్తేన్తీతి** ఇదం ఉదయబ్బయఞాణాదికం ఫలం పటిపాటియా ఉప్పాదేన్తి , నిమిత్తస్స కత్తుభావేన ఉపచరణతో యథా అరియభావకరాని సచ్చాని అరియసచ్చానీతి. **తేసన్తి** ఉదయబ్బయఞాణాదీనం . **ఏవంగహితానన్తి** ఏవంపవత్తితానం. **అయం అత్థోతి** అయం సచ్చానం అనుబోధపటివేధో అత్థో. యథా హి పరిఞ్ఞాపఞ్ఞా సమ్మసితబ్బధమ్మే సమ్మసనధమ్మే తత్థ సమ్మసనాకారం పరిజానాతి, ఏవం సమ్మసనఫలమ్పి పరిజానాతీతి కత్వా అయం నయో దస్సితో.

యే అకుసలాతి సముదయసచ్చమాహ. సబ్బే హి అకుసలా సముదయపక్ఖియాతి. **యే కుసలాతి** మగ్గధమ్మా సమ్మాదిట్ఠిఆదయో. యదిపి ఫలధమ్మాపి సచ్ఛికాతబ్బా, చతుసచ్చప్పటివేధస్స పన అధిప్పేతత్తా ''**కతమే ధమ్మా సచ్ఛికాతబ్బా, యం అసఙ్ఖత**''న్తి వుత్తం. **అత్థకుసలోతి** పచ్చయుప్పన్నేసు అత్థేసు కుసలో. **ధమ్మకుసలోతి** పచ్చయధమ్మేసు కుసలో. పాళిఅత్థపాళిధమ్మా వా అత్థధమ్మా. **కల్యాణతాకుసలోతి** యుత్తతాకుసలో, చతునయకోవిదోతి అత్థో, దేసనాయుత్తికుసలో వా. **ఫలతాకుసలోతి** ఖీణాసవఫలకుసలో. ''**ఆయకుసలో**''తిఆదీసు **ఆయోతి** వడ్ఢి. సా అనత్థహానితో అత్థుప్పత్తితో చ దువిధా. **అపాయోతి** అవడ్ఢి. సాపి అత్థహానితో అనత్థుప్పత్తితో చ దువిధా. **ఉపాయోతి** సత్తానం అచ్చాయికే కిచ్చే వా భయే వా ఉప్పన్నే తస్స తికిచ్ఛనసమత్థం ఠానుప్పత్తికారణం, తత్థ కుసలోతి అత్థో.

ఖీణాసవో హి సబ్బసో అవిజ్జాయ పహీనత్తా పఞ్ఞావేపుల్లప్పత్తో ఏతేసు ఆయాదీసు కుసలోతి. ఏవం అసేఖస్స కోసల్లం ఏకదేసేన విభావేత్వా పున అనవసేసతో దస్సేన్తో ''మహతా కోసల్లేన సమన్నాగతో''తి ఆహ.

పరినిట్ఠితసిక్ఖస్స అసేఖస్స సతోకారితాయ అఞ్ఞం పయోజనం నత్థీతి వుత్తం **''దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారత్థ''**న్తి. ఇదాని యథానిద్దిట్ఠం సేఖాసేఖపటిపదం నిగమేన్తో **''ఇమా ద్వే చరియా''**తిఆదిమాహ. తత్థ **బోజ్ఝన్తి** బుజ్ఝితబ్బం. **తం చతుబ్బిధన్తి** తం బోజ్ఝం చతుబ్బిధం, చతుసచ్చభావతో. **ఏవం జానాతీతి** ఏవం పరిఞ్ఞాభిసమయాదివసేన యో జానాతి. **అయం వుచ్చతీతి** అయం అసేఖో సతివేపుల్లప్పత్తో నిప్పరియాయేన **''సతో అభిక్కమతీ''**తిఆదినా వుచ్చతీతి. సేసం ఉత్తానత్థమేవ. ఇధాపి పుచ్ఛావిస్సజ్జనవిచయా పుబ్బే వుత్తనయానుసారేన వేదితబ్బా.

ఏత్తావతా చ మహాథేరో విచయహారం విభజన్తో **అజితసుత్తవసేన** (సు॰ ని॰ ౧౦౩ ఆదయో; చూళని॰ అజితమాణవపుచ్ఛా ౫౭ ఆదయో, అజితమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౧ ఆదయో) పుచ్ఛావిచయం విస్సజ్జనవిచయఞ్చ దస్సేత్వా ఇదాని సుత్తన్తరేసుపి పుచ్ఛావిస్సజ్జనవిచయానం నయం దస్సేన్తో **''ఏవం పుచ్ఛితబ్బం, ఏవం విస్సజ్జితబ్బ''**న్తి ఆహ. తత్థ **ఏవన్తి** ఇమినా నయేన. **పుచ్ఛితబ్బన్తి** పుచ్ఛా కాతబ్బా, ఆచిక్ఖితబ్బా వా, విపేచేతబ్బాతి అత్థో. **ఏవం విస్సజ్జితన్తి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **సుత్తస్స చాతిఆది** అనుగీతివిచయనిదస్సనం. **అనుగీతి అత్థతో చ బ్యఞ్జనతో చ సమానేతబ్బాతి** సుత్తన్తరదేసనాసఙ్ఖాతా అనుగీతి అత్థతో బ్యఞ్జనతో చ సంవణ్ణియమానేన సుత్తేన సమానా సదిసీ కాతబ్బా, తస్మిం వా సుత్తే సమ్మా ఆనేతబ్బా. **అత్థాపగతన్తి** అత్థతో అపేతం, అసమ్బన్ధత్థం వా దసదాళిమాదివచనం వియ. తేనేవాహ **''సమ్ఫప్పలాపం భవతీ''**తి. ఏతేన అత్థస్స సమానేతబ్బతాయ కారణమాహ. **దున్నిక్ఖిత్తస్సాతి** అసమ్మావుత్తస్స. **దున్నయోతి** దుక్ఖేన నేతబ్బో, నేతుం వా అసక్కుణేయ్యో. **బ్యఞ్జనుపేతన్తి** సభావనిరుత్తిసముపేతం.

ఏవం అనుగీతివిచయం దస్సేత్వా నిద్దేసవారే "సుత్తస్స యో పవిచయో"తి సంఖిత్తేన వుత్తమత్థం విభజితుం **''సుత్తఞ్చ పవిచినితబ్బ''**న్తి వత్వా తస్స విచిననాకారం దస్సేన్తో **''కిం ఇదం సుత్తం ఆహచ్చవచన''**న్తిఆదిమాహ. తత్థ **ఆహచ్చవచనన్తి** భగవతో ఠానకరణాని ఆహచ్చ అభిహన్త్వా పవత్తవచనం, సమ్మాసమ్బుద్ధేన సామం దేసితసుత్తన్తి అత్థో. **అనుసన్ధివచనన్తి** సావకభాసితం. తఞ్హి భగవతో వచనం అనుసన్ధేత్వా పవత్తనతో "అనుసన్ధివచన"న్తి వుత్తన్తి. **నీతత్థన్తి** యథారుతవసేన ఞాతబ్బత్థం. **నేయ్యత్థన్తి** నిద్ధారేత్వా గహేతబ్బత్థం. **సంకిలేసభాగియన్తిఆదీనం** పదానం అత్థో పట్ఠానవారవణ్ణనాయం ఆవి భవిస్సతి. యస్మా పన భగవతో దేసనా సోళసవిధే సాసనపట్ఠానే ఏకం భాగం అభజన్తీ నామ నత్థి, తస్మా సోపి నయో విచేతబ్బభావేన ఇధ నిక్ఖిత్తో.

కుహిం ఇమస్స సుత్తస్సాతి ఇమస్స సుత్తస్స కస్మిం పదేసే ఆదిమజ్ఝపరియోసానేసు. **సబ్బాని సచ్చాని పస్సితబ్బానీతి** దుక్ఖసచ్చం సుత్తస్స "కుహిం కస్మిం పదేసే కస్మిం వా పదే పస్సితబ్బం నిద్ధారేత్వా విచేతుం, సముదయసచ్చం నిరోధసచ్చం మగ్గసచ్చం కుహిం పస్సితబ్బం దట్ఠబ్బం నిద్ధారేత్వా విచేతు"న్తి ఏవం సబ్బాని సచ్చాని ఉద్ధరిత్వా విచేతబ్బానీతి అధిప్పాయో. **ఆదిమజ్ఝపరియోసానేతి** ఏవం సుత్తం పవిచేతబ్బన్తి ఆదితో మజ్ఝతో పరియోసానతో చ ఏవం ఇమినా పుచ్ఛావిచయాదినయేన సుత్తం పవిచితబ్బన్తి అత్థో. ఏత్థ చ పుచ్ఛావిస్సజ్జనపుబ్బాపరానుగీతివిచయా పాళియం సరూపేనేవ దస్సితా. అస్సాదాదివిచయో పన సచ్చనిద్ధారణముఖేన నయతో దస్సితో, సో నిద్దేసవారే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. తబ్బిచయేనేవ చ పదవిచయో సిద్ధోతి.

విచయహారవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. యుత్తిహారవిభఙ్గవణ్ణనా

౧౮. **తత్థ కతమో యుత్తిహారో**తిఆది యుత్తిహారవిభఙ్గో. తత్థ **కిం యోజయతీ**తి యుత్తిహారస్స విసయం పుచ్ఛతి. కో పనేతస్స విసయో? అతథాకారేన గయ్హమానా సుత్తత్థా విసయో, తే హి తేన సాతిసయం యాథావతో యుత్తినిద్ధారణేన యోజేతబ్బా. ఇతరేసుపి అయం హారో ఇచ్ఛితో ఏవ. తం పన భూతకథనమత్తం హోతి. యస్మా పనాయం యుత్తిగవేసనా నామ న మహాపదేసేన వినా, తస్మా యుత్తిహారం విభజన్తో తస్స లక్ఖణం తావ ఉపదిసితుం ''**చత్తారో మహాపదేసా**''తిఆదిమాహ.

తత్థ **మహాపదేసా**తి మహాఅపదేసా, బుద్ధాదయో మహన్తే అపదిసిత్వా వుత్తాని మహాకారణానీతి అత్థో. అథ వా **మహాపదేసా**తి మహాఓకాసా, మహన్తాని ధమ్మస్స పతిట్ఠానానీతి వుత్తం హోతి. తత్రాయం వచనత్థో – అపదిస్సతీతి అపదేసో, బుద్ధో అపదేసో ఏతస్సాతి **బుద్ధాపదేసో**. ఏస నయో సేసేసుపి. ''సమ్ముఖా మేతం భగవతో సుత''న్తిఆదినా కేనచి ఆభతస్స గన్థస్స ధమ్మోతి వా అధమ్మోతి వా వినిచ్ఛయనే కారణం. కిం పన తన్తి? తస్స తథా ఆభతస్స సుత్తోతరణాది ఏవ. యది ఏవం కథం చత్తారోతి? అపదిసితప్పభేదతో. ధమ్మస్స హి ద్వే సమ్పదాయో భగవా సావకా చ. తేసు సావకా సఙ్ఘగణపుగ్గలవసేన తివిధా. ''ఏవమముష్మా మయాయం ధమ్మో పటిగ్గహితో''తి అపదిసితబ్బానం భేదేన చత్తారో. తేనాహ – ''బుద్ధాపదేసో…పే.… ఏకత్థేరాపదేసో''తి. **తాని పదబ్యఞ్జనానీ**తి కేనచి ఆభతసుత్తస్స పదాని బ్యఞ్జనాని చ, అత్థపదాని చేవ బ్యఞ్జనపదాని చాతి అత్థో. సంవణ్ణకేన వా సంవణ్ణనావసేన ఆహరియమానాని పదబ్యఞ్జనాని. **సుత్తే ఓతారయితబ్బానీ**తి సుత్తే అనుప్పవేసితబ్బాని. **సన్దస్సయితబ్బానీ**తి సంసన్దేతబ్బాని. **ఉపనిక్ఖిపితబ్బానీ**తి పక్ఖిపితబ్బాని.

సుత్తాదీని దస్సేతుం ''**కతమస్మి**''న్తిఆది వుత్తం. తత్థ యస్మా భగవతో వచనం ఏకగాథామత్తమ్పి సచ్చవినిముత్తం నత్థి, తస్మా సుత్తేతి పదస్స అత్థం దస్సేతుం ''**చతూసు అరియసచ్చేసూ**''తి వుత్తం. అట్ఠకథాయం పన తీణి పిటకాని సుత్తన్తి వుత్తం, తం ఇమినా నేత్తివచనేన అఞ్ఞదత్థు సంసన్దతి చేవ సమేతి చాతి దట్ఠబ్బం. యావదేవ అనుపాదాపరినిబ్బానత్థా భగవతో దేసనా, సా ఏకన్తేన రాగాదికిలేసవూపసమం వదతీతి **వినయే**తిపదస్స అత్థం దస్సేన్తో ''**రాగవినయే**''తిఆదిమాహ. వినయోతి హి కారణం రాగాదివూపసమనిమిత్తం ఇధాధిప్పేతం. యథాహ –

> ''యే ఖో త్వం, గోతమి, ధమ్మే జానేయ్యాసి, ఇమే ధమ్మా సరాగాయ సంవత్తన్తి నో విరాగాయ, సఞ్ఞోగాయ సంవత్తన్తి నో విసఞ్ఞోగాయ, ఆచయాయ సంవత్తన్తి నో అపచయాయ, మహిచ్ఛతాయ సంవత్తన్తి నో అప్పిచ్ఛతాయ, అసన్తుట్ఠియా సంవత్తన్తి నో సన్తుట్ఠియా, సఙ్గణికాయ సంవత్తన్తి నో పవివేకాయ, కోసజ్జాయ సంవత్తన్తి నో వీరియారమ్భాయ, దుబ్భరతాయ సంవత్తన్తి నో సుభరతాయ, ఏకంసేన గోతమి ధారేయ్యాసి 'నేసో ధమ్మో, నేసో వినయో, నేతం సత్థుసాసన'న్తి. యే చ ఖో త్వం, గోతమి, ధమ్మే జానేయ్యాసి ఇమే ధమ్మా విరాగాయ సంవత్తన్తి నో సరాగాయ, విసఞ్ఞోగాయ సంవత్తన్తి నో సఞ్ఞోగాయ, అపచయాయ సంవత్తన్తి నో ఆచయాయ, అప్పిచ్ఛతాయ సంవత్తన్తి నో మహిచ్ఛతాయ, సన్తుట్ఠియా సంవత్తన్తి నో అసన్తుట్ఠియా పవివేకాయ సంవత్తన్తి నో సఙ్గణికాయ, వీరియారమ్భాయ సంవత్తన్తి నో కోసజ్జాయ, సుభరతాయ సంవత్తన్తి నో దుబ్భరతాయ, ఏకంసేన గోతమి ధారేయ్యాసి 'ఏసో ధమ్మో, ఏసో వినయో, ఏతం సత్థుసాసన'''న్తి (చూళవ. ౪౦౬).

ధమ్మతాయన్తిపదస్స అత్థం దస్సేతుం ''**పటిచ్చసముప్పాదే**''తి వుత్తం. పటిచ్చసముప్పాదో హి ఠితావ సా ధాతు ధమ్మట్ఠితతా ధమ్మనియామతాతి (అ. ని. ౩.౧౩౭) వుత్తో. ''ధమ్మతాయం ఉపనిక్ఖిపితబ్బానీ''తి ఇదం **పాళియం** నత్థి, అత్థదస్సనవసేన పన ఇధ వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. ఏత్థ చ పవత్తిం నివత్తిం తదుపాయఞ్చ బాధకాదిభావే నియతం పరిదీపేన్తో సుత్తే ఓతరతి నామ. ఏకన్తేన రాగాదికిలేసవినయం వదన్తో వినయే సన్దిస్సతి నామ. తథా సస్సతం ఉచ్ఛేదఞ్చ వజ్జేత్వా ఏకత్తనయాదిపరిదీపనేన సభావధమ్మానం పచ్చయపచ్చయుప్పన్నభావం విభావేన్తో ధమ్మతం న విలోమేతి నామ.

ఏవంవిధో చ కామాసవాదికం ఆసవం న ఉప్పాదేతీతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో ''**యది చతూసు అరియసచ్చేసూ**''తిఆదిమాహ. నను చ అనులోమతో పటిచ్చసముప్పాదో పవత్తి, పటిలోమతో నివత్తీతి సో చత్తారి అరియసచ్చాని అనుపవిట్ఠో కస్మా ఇధ విసుం గహితోతి? సచ్చమేతం. ఇధ పన విసుం గహణం ధమ్మానం పచ్చయాయత్తవుత్తిదస్సనేన అనిచ్చపచ్చయలక్ఖణం అసమత్థపచ్చయలక్ఖణం నిరీహపచ్చయలక్ఖణఞ్చ విభావేత్వా తేసం ఉదయవన్తతా తతో ఏవ వయవన్తతా తదుభయేన అనిచ్చతా ఉదయబ్బయపటిపీళనేన దుక్ఖతా అనత్తతాతి తిలక్ఖణసమాయోగపరిదీపనీ సబ్బదిట్ఠిగతకుమతివిద్ధంసనీ అనఞ్ఞసాధారణా సాసనసమ్పత్తి పకాసితా హోతీతి దస్సనత్థం.

ఏత్థ చ సుత్తం సుత్తానులోమం ఆచరియవాదో అత్తనోమతీతి ఇదం చతుక్కం వేదితబ్బం – తత్థ **సుత్తం** నామ తిస్సో సఙ్గీతియో ఆరుళ్హాని తీణి పిటకాని. **సుత్తానులోమం** నామ మహాపదేసా, యం ''అనులోమకప్పియ''న్తి వుచ్చతి. **ఆచరియవాదో** నామ అట్ఠకథా. **అత్తనోమతి** నామ నయగ్గాహేన అనుబుద్ధియా అత్తనో పటిభానం. తత్థ సుత్తం అప్పటిబాహియం, తం పటిబాహన్తేన సత్థావ పటిబాహితో హోతి. అనులోమకప్పియం పన సుత్తేన సమేన్తమేవ గహేతబ్బం, న ఇతరం. ఆచరియవాదోపి సుత్తేన సమేన్తో ఏవ గహేతబ్బో, న ఇతరో. తథా అత్తనోమతి, సా పన సబ్బదుబ్బలాతి.

ఇదాని యదత్థం ఇధ చత్తారో మహాపదేసా ఆభతా, తం దస్సేతుం ''**చతూహి మహాపదేసేహీ**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **యం యన్తి** యం యం అత్థజాతఞ్చ ధమ్మజాతఞ్చ. **యుజ్జతీతి** యథావుత్తేహి చతూహి మహాపదేసేహి యుజ్జతి. **యేన యేనాతి** యేన యేన కారణేన. **యథా యథాతి** యేన యేన పకారేన. **తం తం గహేతబ్బన్తి** సంవణ్ణియమానే సుత్తే ఆభతేన కారణేన పసఙ్గేన పకారేన చ సుత్తతో ఉద్ధరిత్వా సంవణ్ణనావసేన గహేతబ్బన్తి అత్థో. తేన చతుమహాపదేసావిరుద్ధాయ యుత్తియా సుత్తతో అత్థే నిద్ధారేత్వా యుత్తిహారయోజనా కాతబ్బాతి దస్సేతి.

౧౯. ఇదాని తం యుత్తినిద్ధారణం దస్సేతుం ''**పఞ్హం పుచ్ఛితేనా**''తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **కతి పదానీతి** కిత్తకాని పదాని. **పరియోగాహితబ్బన్తి** పదస్స అత్థం దస్సేతుం ''**విచేతబ్బ**''న్తి వుత్తం. యత్తకాని పదాని యథాధిప్పేతం అత్థం అభివదన్తి, తత్తకాని పదాని తదత్థస్సేకస్స ఞాతుం ఇచ్ఛితత్తా ''ఏకో పఞ్హో''తి వుచ్చతి, తాని పన ఏకగాథాయం యది వా సబ్బాని పదాని యావ యది వా ఏకం పదం ఏకం అత్థం అభివదతి, ఏకోయేవ సో పఞ్హోతి ఇమమత్థం దస్సేతి ''**యది సబ్బానీ**''తిఆదినా. **తన్తి** తం పఞ్హం. **అఞ్ఞాతబ్బన్తి** ఆజానితబ్బం. **కిం ఇమే ధమ్మాతి**ఆది ఆజాననాకారదస్సనం. తత్థ **ధమ్మాతి** పరియత్తిధమ్మా. **నానత్థాతి** నానా అత్థా.

పుచ్ఛాగాథాయం అయం పదత్థో – **కేనస్సుబ్భాహతో లోకోతి** అయం సత్తలోకో చోరో వియ చోరఘాతకేన కేన అభిహతో వధీయతీతి అత్థో. **కేనస్సు పరివారితోతి** మాలువలతాయ వియ నిస్సితరుక్ఖో కేన లోకో అజ్ఝోత్థటో. **కేన సల్లేన ఓతిణ్ణోతి** కేన విసపీతఖురప్పేన వియ సరీరబ్భన్తరనిముగ్గేన సల్లేన అనుపవిట్ఠో. **కిస్స ధూపాయితోతి** కిస్స కేన కారణేన ధూపాయితో

సన్తాపితో లోకో. **సదాతి** పదం సబ్బత్థ యోజేతబ్బం. **తేతి** చత్తారి పదాని. పఞ్హాసద్దాపేక్ఖాయ పుల్లిఙ్గనిద్దేసో. "విస్సజ్జేతీ"తి ఏతేన విస్సజ్జనతో తయో పఞ్హాతి ఞాయతీతి దస్సేతి.

౨౦. **తత్థాతి** విస్సజ్జనగాథాయం దుతియపాదే వుత్తా **జరా చ** పఠమపాదే వుత్తం **మరణఞ్చాతి ఇమాని ద్వే సఙ్ఖతస్స** పఞ్చక్ఖన్ధస్స "సఙ్ఖతో"తి లక్ఖీయతి ఏతేహీతి **సఙ్ఖతలక్ఖణాని**. వుత్తఞ్హేతం భగవతా – "తీణిమాని, భిక్ఖవే, సఙ్ఖతస్స సఙ్ఖతలక్ఖణాని. కతమాని తీణి? ఉప్పాదో పఞ్ఞాయతి, వయో పఞ్ఞాయతి, ఠితస్స అఞ్ఞథత్తం పఞ్ఞాయతీ"తి (అం. ని. ౩.౪౭; కథా. ౨౧౪). తేన వుత్తం – **''జరాయం ఠితస్స అఞ్ఞథత్తం, మరణం వయో''**తి. ఏత్థ చ "ఠితస్స అఞ్ఞథత్త"న్తి ఏతేన ఖన్ధప్పబన్ధస్స పుబ్బాపరవిసేసో ఇధ జరా, న ఖణట్ఠితీతి దస్సేతి. "మరణం వయో"తి ఇమినా చ "తిస్సో మతో, ఫుస్సో మతో"తి ఏవం లోకే వుత్తం సమ్ముతిమరణం దస్సేతి, న ఖణికమరణం, సముచ్ఛేదమరణం వా.

ఇదాని "తే తయో పఞ్హా"తి వుత్తమత్థం యుత్తివసేన దస్సేతుం **''జరాయ చా''**తిఆది వుత్తం. తత్థ యేభుయ్యేన జిణ్ణస్స మరణదస్సనతో జరామరణానం నానత్తం అసమ్పటిచ్ఛమానం పతి తేసం నానత్తదస్సనత్థం **''గబ్భగతాపి హి మీయన్తీ''**తి వుత్తం. ఇదం వుత్తం హోతి – యథాధిప్పేతజరావిరహితస్స మరణస్స దస్సనతో అఞ్ఞా జరా అఞ్ఞం మరణన్తి. తేనేవాహ – **''న చ తే జిణ్ణా భవన్తీ''**తి. కిఞ్చ భియ్యో? కేవలస్స మరణస్స దిట్ఠత్తా అఞ్ఞావ జరా అఞ్ఞం మరణం, యథా తం దేవానన్తి ఇమమత్థం దస్సేతి "అత్థి చ దేవాన"న్తిఆదినా. అనుత్తరిమనుస్సధమ్మేన చ తికిచ్ఛనేన సక్కా జరాయ పటికారం కాతుం, న తథా మరణస్సాతి ఏవమ్పి జరామరణానం అత్థతో నానత్తం సమ్పటిచ్ఛితబ్బన్తి దస్సేతుం **''సక్కతేవా''**తిఆది వుత్తం. తత్థ **సక్కతేతి** సక్యతే, సక్కాతి అత్థో. **పటికమ్మన్తి** పటికరణం. నను చ మరణస్సాపి పటికారం కాతుం సక్కా ఇద్ధిపాదభావనాయ వసిభావే సతీతి చోదనం మనసి కత్వా ఆహ – **''అఞ్ఞత్రేవ ఇద్ధిమన్తానం ఇద్ధివిసయా''**తి. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

> "యస్స కస్సచి, ఆనన్ద, చత్తారో ఇద్ధిపాదా భావితా బహులీకతా యానీకతా వత్థుకతా అనుట్ఠితా పరిచితా సుసమారద్ధా, సో ఆకఙ్ఖమానో కప్పం వా తిట్ఠేయ్య కప్పావసేసం వా"తి (దీ. ని. ౨.౧౬౬, ౧౭౨; సం. ని. ౫.౮౨౨; కథా. ౬౨౩; ఉదా. ౫౧).

కో పనేత్థ కప్పో, కో వా కప్పావసేసోతి? కప్పోతి ఆయుకప్పో, యస్మిం తస్మిం కాలే యం మనుస్సానం ఆయుప్పమాణం, తం పరిపుణ్ణం కరోన్తో కప్పం తిట్ఠతి నామ. "అప్పం వా భియ్యో"తి (దీ. ని. ౨.౭; అం. ని. ౭.౭౪) వుత్తం పన వస్ససతాదితో అతిరేకం తిట్ఠన్తో కప్పావసేసం తిట్ఠతి నామ. యది ఏవం కస్మా ఇద్ధిమన్తో చేతోవసిప్పత్తా ఖీణాసవా లోకహితత్థం తథా న తిట్ఠన్తీతి? ఖన్ధసఙ్ఖాతస్స దుక్ఖభారస్స పరిఞ్ఞాతత్తా అనుస్సుక్కతాయ చ. పటిప్పస్సద్ధసబ్బుస్సుక్కా హి తే ఉత్తమపురిసాతి. వుత్తఞ్హేతం ధమ్మసేనాపతినా –

> "నాభినన్దామి మరణం, నాభికఙ్ఖామి జీవితం;
> కాలఞ్చ పటికఙ్ఖామి, వేతనం భతకో యథా"తి. (థేరగా. ౬౫౪; మి. ప. ౨.౨.౪);

యథా జరామరణానం అఞ్ఞమఞ్ఞం అత్థతో నానత్తం, ఏవం తేహి తణ్హాయ చ నానత్తే దస్సితే "తయో పఞ్హా"తి ఇదం సిజ్ఝతీతి తం దస్సేతుం **''యం పనా''**తిఆదిమాహ.

తత్థ యస్మా తణ్హాయ అభావేపి సతి జరామరణం లబ్భతి ఖీణాసవసన్తానే, తస్మా అఞ్ఞం జరామరణం అఞ్ఞా తణ్హాతి ఇమమత్థమాహ ‘‘**దిస్సన్తి వీతరాగా జీరన్తాపి మీయన్తాపీ**’’తి. నను చ తణ్హాపి జీరణభిజ్జనసభావాతి? సచ్చం, న ఇదం జరామరణం ఇధాధిప్పేతన్తి వుత్తోవాయమత్థో. “యది చా”తిఆదినా జరామరణతో తణ్హాయ అనఞ్ఞత్తే దోసం దస్సేతి. యోబ్బనట్ఠాపి విగతతణ్హా సియుం, న ఇదం యుత్తన్తి అధిప్పాయో. జరామరణమ్పి సియా దుక్ఖస్స సముదయో తణ్హాయ అనఞ్ఞత్తే సతీతి అధిప్పాయో. న చ సియా తణ్హా దుక్ఖస్స సముదయో జరామరణతో అనఞ్ఞత్తే సతీతి భావో. న హి జరామరణం దుక్ఖస్స సముదయో, తణ్హా దుక్ఖస్స సముదయో, తస్మా వేదితబ్బం ఏతేసమత్థతో నానత్తన్తి అధిప్పాయో. యథా చ తణ్హా మగ్గవజ్ఝా, ఏవం జరామరణమ్పి సియా మగ్గవజ్ఝం తణ్హాయ అనఞ్ఞత్తే సతి. యథా చ జరామరణం న మగ్గవజ్ఝం, తథా తణ్హాపి సియాతి అయమ్పి నయో వుత్తో ఏవాతి దట్ఠబ్బం. **ఇమాయ యుత్తియా**తి ఇమాయ యథావుత్తాయ ఉపపత్తియా. **అఞ్ఞమఞ్ఞేహీ**తి అఞ్ఞాహి అఞ్ఞాహి కారణూపపత్తీహి అత్థతో చే అఞ్ఞత్తం, తదఞ్ఞమ్పి బ్యఞ్జనతో గవేసితబ్బన్తి అత్థో.

ఇమేసం ధమ్మానం అత్థతో ఏకత్తన్తి ఇమమేవత్థం ‘‘**న హి యుజ్జతీ**’’తిఆదినా వివరతి. **తణ్హాయ అధిప్పాయే అపరిపూరమానే**తి ఇచ్ఛితాలాభమాహ. తేన ఇచ్ఛాతణ్హానం అత్థతో ఏకత్తం వుత్తం హోతీతి. ఏతేన న హి యుజ్జతి ఇచ్ఛాయ చ తణ్హాయ చ అత్థతో అఞ్ఞత్తన్తి. యథా ఇదం వచనం సమత్థనం హోతి, ఏవం ఇచ్ఛావిపరియాయే ఆఘాతవత్థూసు కోధో చ ఉపనాహో చ ఉప్పజ్జతీతి ఇదమ్పి సమత్థనం హోతి, న తథా జరామరణవిపరియాయేతి జరామరణతణ్హానం అత్థతో అఞ్ఞత్తమ్పి సమత్థితం హోతీతి ఏతమత్థం దస్సేతి “ఇమాయ యుత్తియా”తిఆదినా.

యది ఇచ్ఛాతణ్హానం అత్థతో అనఞ్ఞత్తం, అథ కస్మా భగవతా ఇమిస్సా గాథాయ ద్విధా వుత్తాతి? తత్థ పరిహారమాహ ‘‘**యం పనిద**’’న్తిఆదినా. తత్థ **య**న్తి కిరియాపరామసనం. **అభిలపిత**న్తి వుత్తం యం ఇదం అభిలపనం , ఇదం బాహిరానం రూపాదీనం వత్థూనం ఆరమ్మణవసేన, ఆరమ్మణకరణవసేన వా యోజేతబ్బం. **ద్వీహి ధమ్మేహీ**తి ద్వీహి పకతీహి. కా పన తా పకతియోతి? అప్పత్తస్స విసయస్స ఏసనవసేన ఇచ్ఛా, పత్తస్స అప్పత్తస్స వా పాతుకామతావసేన తణ్హా, అయమేతాసం విసేసో. యదిపి ఏవం, తథాపి సబ్బా తణ్హా రూపాదివిసయం గిలిత్వా పరినిట్ఠపేత్వా గహణేన ఏకసభావా ఏవాతి దస్సేన్తో ‘‘**సబ్బా హి తణ్హా అజ్ఝోసానలక్ఖణేన ఏకలక్ఖణా**’’తి ఆహ. ఇదాని తమత్థం ఉపమాయ పకాసేన్తో ‘‘**సబ్బో అగ్గి**’’తిఆదిమాహ, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

అయం పన న కేవలం తణ్హా ఆరమ్మణే పవత్తివిసేసేన ద్వీహి ఏవ నామేహి వుత్తా, అథ ఖో అనేకేహిపి పరియాయేహీతి దస్సనత్థం ‘‘**ఇచ్ఛా ఇతిపీ**’’తిఆది వుత్తం.

తత్థ ఇచ్ఛన్తి తాయ ఆరమ్మణానీతి **ఇచ్ఛా**. తణ్హాయనట్ఠేన **తణ్హా**. పీళాజననతో దురుద్ధారణతో చ విసపీతం సల్లం వియాతి **సల్లం**. సన్తాపనట్ఠేన **ధూపాయనా**. ఆకడ్ఢనట్ఠేన సీఘసోతా సరితా వియాతి **సరితా,** అల్లట్ఠేన వా **సరితా,** “సరితాని సినేహితాని చ, సోమనస్సాని భవన్తి జన్తునో”తి (ధ. ప. ౩౪౧) హి వుత్తం. అల్లాని చేవ సినిద్ధాని చాతి అయమేత్థ అత్థో. **విసత్తికా**తి విసతాతి విసత్తికా. విసటాతి విసత్తికా. విసమాతి విసత్తికా. విసాలాతి విసత్తికా. విసక్కతీతి విసత్తికా. విసంవాదికాతి విసత్తికా . విసంహరతీతి విసత్తికా. విసమూలాతి విసత్తికా. విసఫలాతి విసత్తికా. విసపరిభోగాతి విసత్తికా. విసతా వా పన సా తణ్హా రూపే సద్దే గన్ధే రసే ఫోట్ఠబ్బే ధమ్మే కులే గణే విసతా విత్థతాతి విసత్తికా.

సినేహనవసేన **సినేహో**. నానాగతీసు కిలమథుప్పాదనేన **కిలమథో**. పలివేఠనట్ఠేన లతా వియాతి **లతా**. "లతా ఉప్పజ్జ తిట్ఠతీ"తి (ధ॰ ప॰ ౩౪౦) హి వుత్తం. మమన్తి మఞ్ఞనవసేన **మఞ్ఞనా**. దూరగతమ్పి ఆకడ్ఢిత్వా బన్ధనట్ఠేన **బన్ధో**. ఆసీసనట్ఠేన **ఆసా**. ఆరమ్మణరసం పాతుకామతావసేన **పిపాసా**. అభినన్దనట్ఠేన **అభినన్దనా**. **ఇతీ**తి ఏవం ఆరమ్మణే పవత్తివిసేసేన అనేకేహి నామేహి గయ్హమానాపి సబ్బా తణ్హా అజ్ఝోసానలక్ఖణేన ఏకలక్ఖణాతి యథావుత్తమత్థం నిగమేతి.

పున తణ్హాయ అనేకేహి నామేహి గహితభావమేవ "**యథా చా**"తిఆదినా ఉపచయేన దస్సేతి. తత్థ **వేవచనేతి** వేవచనహారవిభఙ్గే. "ఆసా చ పిహా"తి గాథాయ (నేత్తి॰ ౩౭; పేటకో॰ ౧౧) అత్థం తత్థేవ వణ్ణయిస్సామ. **అవిగతరాగస్సా**తిఆదీసు రఞ్జనట్ఠేన **రాగో,** ఛన్దనట్ఠేన **ఛన్దో,** పియాయనట్ఠేన **పేమం,** పరిదహనట్ఠేన **పరిదాహో**తి తణ్హావ వుత్తా. తేనేవాహ – "**తణ్హాయేతం వేవచన**"న్తి. **ఏవం యుజ్జతీ**తి ఏవం ఇచ్ఛాతణ్హానం అత్థతో అనఞ్ఞత్తా "తయో పఞ్హా"తి యం వుత్తం, తం యుజ్జతి యుత్తియా సఙ్గచ్ఛతీతి అత్థో.

౨౧. ఏవం "కేనస్సుబ్భాహతో లోకో"తి (సం॰ ని॰ ౧.౬౬) గాథాయ "తయో పఞ్హా"తి పఞ్హత్తయభావే యుత్తిం దస్సేత్వా ఇదాని అఞ్ఞేహి పకారేహి యుత్తిగవేసనం దస్సేన్తో "**సబ్బో దుక్ఖూపచారో**"తిఆదిమాహ. తత్థ **దుక్ఖూపచారో**తి దుక్ఖప్పవత్తి. **కామతణ్హాసఙ్ఖారమూలకో**తి కామతణ్హాపచ్చయసఙ్ఖారహేతుకోతి యుజ్జతీతి అధిప్పాయో. **నిబ్బిదూపచారో**తి నిబ్బిదాపవత్తి కామానం విపరిణామఞ్ఞథాభావా ఉప్పజ్జమానా అనభిరతి ఞాణనిబ్బిదా చ. **కామతణ్హాపరిక్ఖారమూలకో**తి కామతణ్హాయ పరిక్ఖారభూతవత్థుకామహేతుకో. తత్థ అనభిరతిసఙ్ఖాతా నిబ్బిదా కామతణ్హాపరిక్ఖారమూలికా, న ఞాణనిబ్బిదాతి సబ్బో నిబ్బిదూపచారో కామతణ్హాపరిక్ఖారమూలకోతి న పన యుజ్జతీతి వుత్తం. **ఇమాయ యుత్తియా**తి నయం దస్సేతి. ఇదం వుత్తం హోతి – యథా పఞ్హత్తయభావే యుత్తి వుత్తా, యథా చ దుక్ఖూపచారనిబ్బిదూపచారేసు, ఏవం ఇమాయ యుత్తియా ఇమినా యోగేన నయేన అఞ్ఞమఞ్ఞేహి కారణేహి తంతంపాళిప్పదేసే అనురూపేహి అఞ్ఞథా అఞ్ఞేహి హేతూహి యుత్తి గవేసితబ్బాతి.

ఇదాని తం నయదస్సనం సంఖిత్తన్తి విత్థారతో విభజిత్వా దస్సేతుం "**యథా హి భగవా**"తిఆది ఆరద్ధం. తత్థాయం సఙ్ఖేపత్థో – రాగదోసమోహచరితానం యథాక్కమం అసుభమేత్తాపచ్చయాకారకథా రాగాదివినయనతో సప్పాయాతి అయం సాసనయుత్తి. ఏవమవట్ఠితే యది రాగచరితస్స మేత్తాచేతోవిముత్తిం దేసేయ్య, సా దేసనా న యుజ్జతి అసప్పాయభావతో. తథా సుఖాపటిపదాదయోతి. నను చ సుఖాపటిపదాదయో పటిపత్తియా సమ్భవన్తి, న దేసనాయాతి? సచ్చమేతం, ఇధ పన రాగచరితోతి తిబ్బకిలేసో రాగచరితోతి అధిప్పేతో. తస్స దుక్ఖాయ పటిపదాయ భావనా సమిజ్ఝతి. యస్స చ దుక్ఖాయ పటిపదాయ భావనా సమిజ్ఝతి, తస్స గరుతరా అసుభదేసనా సప్పాయా, యస్స గరుతరా అసుభదేసనా సప్పాయా, న తస్స మన్దకిలేసస్స వియ లహుకతరాతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో ఆహ – "**సుఖం వా పటిపదం...పే.... దేసేయ్య న యుజ్జతి దేసనా**"తి. ఇమినా నయేన సేసపదేసుపి యథాసమ్భవం అత్థో వత్తబ్బో. ఏత్థ చ అయుత్తపరిహారేన యుత్తిసమధిగమోతి యుత్తివిచారణాయ అయుత్తిపి గవేసితబ్బాతి వుత్తం – "**యది హి...పే.... న యుజ్జతి దేసనా**"తి. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **ఏవం యం కిఞ్చీ**తిఆది యుత్తిహారయోజనాయ నయదస్సనమేవ.

తత్థ **ఏవన్తి** ఇమినా నయేన. **యం కిఞ్చీ**తి అఞ్ఞమ్పి యం కిఞ్చి. **అనులోమప్పహాన**న్తి పహానస్స అనురూపం, పహానసమత్థన్తి అత్థో. సుత్తే అనవసేసానం పదత్థానం అనుపదవిచారణా విచయో హారో, విచయహారసంవణ్ణనాయ

నిద్ధారితేసు అత్థేసు యుత్తిగవేసనం సుకరన్తి ఆహ – ''**సబ్బం తం విచయేన హారేన విచినిత్వా యుత్తిహారేన యోజేతబ్బ**''న్తి. **యావతికా ఞాణస్స భూమీ**తి సంవణ్ణేన్తస్స ఆచరియస్స యం ఞాణం యం పటిభానం, తస్స యత్తకో విసయో, తత్తకో యుత్తిహారవిచారోతి అత్థో. తం కిస్స హేతు? అనన్తనయో సమన్తభద్దకో విమద్దక్ఖమో విచిత్తదేసనో చ సద్ధమ్మోతి.

ఏవం నయదస్సనవసేనేవ యుత్తిహారయోజనా దస్సితాతి తం బ్రహ్మవిహారఫలసమాపత్తినవానుపుబ్బసమాపత్తివసిభావేహి విభజిత్వా దస్సేతుం ''**మేత్తావిహారిస్స సతో**''తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **మేత్తావిహారిస్సా**తి మేత్తావిహారలాభినో. **సతో**తి సమానస్స, తథాభూతస్సాతి అత్థో. **బ్యాపాదో**తి పదోసో. **చిత్తం పరియాదాయ ఠస్సతీ**తి చిత్తం అభిభవిస్సతి. యస్మా పన కుసలాకుసలానం ధమ్మానం అపుబ్బం అచరిమం పవత్తి నామ నత్థి, తస్మా సమాపత్తితో వుట్ఠానస్స అపరభాగేతి దస్సనత్థం ''**ఠస్సతీ**''తి వుత్తం. **న యుజ్జతి దేసనా**తి బ్యాపాదపటిపక్ఖత్తా మేత్తాయ తాదిసీ కథా న యుత్తాతి అత్థో. **బ్యాపాదో పహానం అబ్భత్థం గచ్ఛతీతి యుజ్జతి దేసనా**తి యథావుత్తకారణతో ఏవ అయం కథా యుత్తాతి. సేసవారేసుపి ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బో. అనుత్తానం ఏవ వణ్ణయిస్సామ.

అనిమిత్తవిహారిస్సాతి అనిచ్చానుపస్సనాముఖేన పటిలద్ధఫలసమాపత్తివిహారస్స. **నిమిత్తానుసారీ**తి సఙ్ఖారనిమిత్తానుసారీ. **తేన తేనేవా**తి నిచ్చాదీసు యం యం పహీనం, తేన తేనేవ నిమిత్తేన. **అస్మీతి విగత**న్తి పఞ్చసు ఉపాదానక్ఖన్ధేసు దిట్ఠిమానవసేన యం అస్మీతి మఞ్ఞితం, తం విగతం. తమేవత్థం వివరతి ''**అయమహమస్మీతి న సమనుపస్సామీ**''తి. **విచికిచ్ఛాకథంకథాసల్ల**న్తి వినయకుక్కుచ్చస్సాపి కథం కథన్తి పవత్తిసబ్భావతో విచికిచ్ఛాపదేన విసేసితం. **న యుజ్జతి దేసనా**తి విచికిచ్ఛాయ పహానేకట్ఠభావతో న యుత్తాయం కథా.

పఠమం ఝానం సమాపన్నస్సాతి పఠమజ్ఝానసమఙ్గినో. **కామరాగబ్యాపాదా విసేసాయ సంవత్తన్తీతి న యుజ్జతీ**తి యస్మా నీవరణేసు అప్పహీనేసు పఠమజ్ఝానస్స ఉపచారమ్పి న సమ్పజ్జతి, పగేవ ఝానం, తస్మా కామరాగబ్యాపాదా విసేసాయ దుతియజ్ఝానాయ సంవత్తన్తీతి న యుత్తాయం కథా. యథాలద్ధస్స పన పఠమజ్ఝానస్స కామరాగబ్యాపాదా పరియుట్ఠానప్పత్తా హానాయ సంవత్తన్తీతి యుజ్జతి దేసనా యుత్తా కథాతి, ఏవం సబ్బత్థ యోజేతబ్బం. అవితక్కసహగతా సఞ్ఞామనసికారా నామ సహ ఉపచారేన దుతియజ్ఝానధమ్మా, ఆరమ్మణకరణత్థో హేత్థ సహగత-సద్దో. **హానాయా**తి పఠమజ్ఝానతో పరిహానాయ. **విసేసాయా**తి దుతియజ్ఝానాయ. ఇమినా నయేన తత్థ తత్థ హానన్తి, విసేసోతి చ వుత్తధమ్మా వేదితబ్బా. **వితక్కవిచారసహగతా**తి పఠమజ్ఝానధమ్మా, కామావచరధమ్మా ఏవ వా. **ఉపేక్ఖాసుఖసహగతా**తి ఉపచారేన సద్ధిం దుతియజ్ఝానధమ్మా, తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖా హి ఇధ ఉపేక్ఖాతి అధిప్పేతా. **పీతిసుఖసహగతా**తి సహ ఉపచారేన తతియజ్ఝానధమ్మా. **ఉపేక్ఖాసతిపారిసుద్ధిసహగతా**తి చతుత్థజ్ఝానధమ్మా.

సఞ్ఞూపచారాతి పటుసఞ్ఞాకిచ్చం కరోన్తా ఏవ యే కేచి చిత్తుప్పాదా, "ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనధమ్మా"తిపి వదన్తి. **సఞ్ఞావేదయితనిరోధసహగతా**తి "సఞ్ఞావేదయితనిరోధం ఉపసమ్పజ్జ విహరిస్సామీ"తి తస్స పరికమ్మవసేన పవత్తధమ్మా. తే పన యస్మా నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసమాపత్తియం ఠితేనేవ సక్కా సఞ్ఞావేదయితనిరోధం ఉపసమ్పజ్జ విహరితుం, న తతో పరిహీనేన, తస్మా నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసమాపత్తియా హానాయ సంవత్తన్తీతి న యుత్తా కథా. విసేసాయ సంవత్తన్తీతి పన యుత్తా కథాతి ఆహ – ''**హానాయ...పే.... దేసనా**''తి. **కల్లతాపరిచిత**న్తి సమత్థభావేన పరిచితం, యథావుత్తసమాపత్తీసు వసిభావేన పరిచితన్తి అత్థో. తేనేవాహ – ''**అభినీహారం ఖమతీ**''తి. సేసం సబ్బం ఉత్తానమేవ.

అపి చేత్థ అప్పటిక్కూలసఞ్ఞాముఖేన కామచ్ఛన్దో వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. పటిక్కూలసఞ్ఞాపతిరూపతాయ బ్యాపాదో వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. సమాధిముఖేన థినమిద్ధం వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. వీరియారమ్భముఖేన ఉద్ధచ్చం వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. సిక్ఖాకామతాముఖేన కుక్కుచ్చం వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. ఉభయపక్ఖసన్తీరణముఖేన విచికిచ్ఛా వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. ఇట్ఠానిట్ఠసముపేక్ఖనముఖేన సమ్మోహో వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. అత్తఞ్ఞుతాముఖేన అత్తని అపరిభవనే మానో వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. వీమంసాముఖేన హేతుపతిరూపకపరిగ్గహేన మిచ్ఛాదిట్ఠి వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. విరత్తతాపతిరూపకేన సత్తేసు అదయాపన్నతా వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. అనుఞ్ఞాతపటిసేవనపతిరూపతాయ కామసుఖల్లికానుయోగో వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. ఆజీవపారిసుద్ధిపతిరూపతాయ అసంవిభాగసీలతా వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. సంవిభాగసీలతాపతిరూపతాయ మిచ్ఛాజీవో వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. అసంసగ్గవిహారితాపతిరూపతాయ అసఙ్గహసీలతా వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. సఙ్గహసీలతాపతిరూపతాయ అననులోమికసంసగ్గో వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. సచ్చవాదితాపతిరూపతాయ పిసుణవాచా వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. అపిసుణవాదితాపతిరూపతాయ అనత్థకామతా వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. పియవాదితాపతిరూపతాయ చాటుకమ్యతా వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. మితభాణితాపతిరూపతాయ అసమ్మోదనసీలతా వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. సమ్మోదనసీలతాపతిరూపతాయ మాయా సాఠేయ్యఞ్చ వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. నిగ్గయ్హవాదితాపతిరూపతాయ ఫరుసవాచతా వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. పాపగరహితాపతిరూపతాయ పరవజ్జానుపస్సితా వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. కులానుద్దయతాపతిరూపతాయ కులమచ్ఛరియం వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. ఆవాసచిరట్ఠితికామతాముఖేన ఆవాసమచ్ఛరియం వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. ధమ్మపరిబన్ధపరిహరణముఖేన ధమ్మమచ్ఛరియం వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. ధమ్మదేసనాభిరతిముఖేన భస్సారామతా వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. అఫరుసవాచతాగణానుగ్గహకరణముఖేన సఙ్గణికారామతా వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. పుఞ్ఞకామతాపతిరూపతాయ కమ్మారామతా వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. సంవేగపతిరూపేన చిత్తసన్తాపో వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. సద్ధాలుతాపతిరూపతాయ అపరిక్ఖతా వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. వీమంసనాపతిరూపేన అస్సద్ధియం వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. అత్తాధిపతేయ్యపతిరూపేన గరూనం అనుసాసనియా అప్పదక్ఖిణగ్గాహితా వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. ధమ్మాధిపతేయ్యపతిరూపేన సబ్రహ్మచారీసు అగారవం వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. లోకాధిపతేయ్యపతిరూపేన అత్తని ధమ్మే చ పరిభవో వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. మేత్తాయనాముఖేన రాగో వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. కరుణాయనాపతిరూపేన సోకో వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. ముదితావిహారపతిరూపేన పహాసో వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. ఉపేక్ఖావిహారపతిరూపేన కుసలేసు ధమ్మేసు నిక్ఖిత్తఛన్దతా వఞ్చేతీతి యుజ్జతి. ఏవం ఆగమపతిరూపకఅధిగమపతిరూపకాదీనమ్పి తథా తథా వఞ్చనసభావో యుత్తితో వేదితబ్బో. ఏవం ఆగమానుసారేన యుత్తిగవేసనా కాతబ్బాతి.

యుత్తిహారవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. పదట్ఠానహారవిభఙ్గవణ్ణనా

౨౨. తత్థ కతమో పదట్ఠానో హారోతిఆది పదట్ఠానహారవిభఙ్గో. తత్థ యస్మా "ఇదం ఇమస్స పదట్ఠానం, ఇదం ఇమస్స పదట్ఠాన"న్తి తేసం తేసం ధమ్మానం పదట్ఠానభూతధమ్మవిభావనలక్ఖణో పదట్ఠానో హారో, తస్మా పవత్తియా మూలభూతం అవిజ్జం ఆదిం కత్వా సభావధమ్మానం పదట్ఠానం ఆసన్నకారణం నిద్ధారేన్తో అవిజ్జాయ సభావం నిద్దిసతి "**సబ్బధమ్మయాథావఅసమ్పటివేధలక్ఖణా అవిజ్జా**"తి. తస్సత్థో – సబ్బేసం ధమ్మానం అవిపరీతసభావో న సమ్పటివిజ్ఝీయతి ఏతేనాతి సబ్బధమ్మయాథావఅసమ్పటివేధో. సో లక్ఖణం ఏతిస్సాతి సా తథా వుత్తా. ఏతేన ధమ్మసభావప్పటిచ్ఛాదనలక్ఖణా

అవిజ్జాతి వుత్తం హోతి. అథ వా సమ్మా పటివేధో సమ్పటివేధో. తస్స పటిపక్ఖో అసమ్పటివేధో. కత్థ పన సో సమ్పటివేధస్స పటిపక్ఖోతి ఆహ – “సబ్బ…పే… లక్ఖణా”తి. యస్మా పన అసుభే సుభన్తిఆదివిపల్లాసే సతి తత్థ సమ్మోహో ఉపరూపరి జాయతియేవ న హాయతి, తస్మా **“తస్సా విపల్లాసా పదట్ఠాన**”న్తి వుత్తం.

పియరూపం సాతరూపన్తి పియాయితబ్బజాతియం ఇట్ఠజాతియఞ్చ పదట్ఠానం. “యం లోకే పియరూపం సాతరూపం ఏత్థేసా తణ్హా ఉప్పజ్జమానా ఉప్పజ్జతీ”తి (దీ. ని. ౨.౪౦౦; మ. ని. ౧.౧౩౩; విభ. ౨౦౩) హి వుత్తం. **అదిన్నాదాన**న్తి అదిన్నాదానచేతనా. సా హి ఏకవారం ఉప్పన్నాపి అనాదీనవదస్సితాయ లోభస్స ఉప్పత్తికారణం హోతీతి తస్స పదట్ఠానం వుత్తం. దోసస్స పాణాతిపాతో పదట్ఠానం, మోహస్స మిచ్ఛాపటిపదా పదట్ఠానన్తి ఏత్థాపి ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బో. **వణ్ణసణ్ఠానబ్యఞ్జనగ్గహణలక్ఖణాతి** నిమిత్తానుబ్యఞ్జనగ్గహణలక్ఖణా. సుఖసఞ్ఞాయ ఫస్సస్స ఉపగమనలక్ఖణతా ఫస్సపచ్చయతావ వుత్తా. “ఫుట్ఠో సఞ్జానాతీ”తి (సం. ని. ౪.౯౩) హి వుత్తం . **అస్సాదోతి** తణ్హా. సఙ్ఖతలక్ఖణాని ఉప్పాదవయఞ్ఞథత్తాని. యేభుయ్యేన నిచ్చగ్గహణం విఞ్ఞాణాధీనన్తి నిచ్చసఞ్ఞాయ విఞ్ఞాణపదట్ఠానతా వుత్తా. తథా హి సో భిక్ఖు తంయేవ విఞ్ఞాణం సన్ధావతి సంసరతీతి విఞ్ఞాణవిసయమేవ అత్తనో నిచ్చగ్గాహం పవేదేసి. పఞ్చన్నం ఖన్ధానం యది అనిచ్చతా దుక్ఖతా చ సుదిట్ఠా, అత్తసఞ్ఞా సుఖసఞ్ఞా అనవకాసాతి ఆహ – **“అనిచ్చసఞ్ఞాదుక్ఖసఞ్ఞాఅసమనుపస్సనలక్ఖణా అత్తసఞ్ఞా**”తి. “యదనిచ్చం తం దుక్ఖం, యం దుక్ఖం తదనత్తా”తి (సం. ని. ౩.౧౫) హి వుత్తం.

యేభుయ్యేన అత్తాభినివేసో అరూపధమ్మేసూతి ఆహ – **“తస్సా నామకాయో పదట్ఠాన**”న్తి. **సబ్బం నేయ్య**న్తి చత్తారి సచ్చాని చతుసచ్చవినిముత్తస్స ఞేయ్యస్స అభావతో. **చిత్తవిక్ఖేపపటిసంహరణం** ఉద్ధచ్చవిక్ఖమ్భనం. **అసుభాతి** అసుభానుపస్సనా, పటిభాగనిమిత్తభూతా అసుభా ఏవ వా, తణ్హాపటిపక్ఖత్తా సమథస్స అసుభా పదట్ఠానన్తి వుత్తం. అభిజ్ఝాయ తనుకరణతో అదిన్నాదానావేరమణీ అలోభస్స పదట్ఠానన్తి వుత్తా. తథా బ్యాపాదస్స తనుకరణతో పాణాతిపాతావేరమణీ అదోసస్స పదట్ఠానన్తి వుత్తా. **వత్థుఅవిప్పటిపత్తి** విసయసభావపటివేధో, **సమ్మాపటిపత్తి** సీలసమాధిసమ్పదానం నిబ్బిదాఞాణేన అనభిరతిఞాణమేవ వా తథా పవత్తం. సబ్బాపి వేదనా దుక్ఖదుక్ఖతాదిభావతో దుక్ఖన్తి కత్వా వుత్తం – “దుక్ఖసఞ్ఞాయ వేదనా పదట్ఠాన”న్తి. **ధమ్మసఞ్ఞాతి** ధమ్మమత్తన్తి సఞ్ఞా.

సత్తానం కాయే అవీతరాగతా పఞ్చన్నం అజ్ఝత్తికాయతనానం వసేన హోతీతి ఆహ – **“పఞ్చిన్ద్రియాని రూపీని రూపరాగస్స పదట్ఠాన**”న్తి. కాయో హి ఇధ రూపన్తి అధిప్పేతో. విసేసతో ఝాననిస్సయభూతే మనాయతనే చ నికన్తి హోతీతి ఆహ – **“ఛట్ఠాయతనం భవరాగస్స పదట్ఠాన**”న్తి. ఏదిసం మా రూపం నిబ్బత్తతు, మా ఏదిసీ వేదనాతి ఏవం పవత్తా రూపాదిఅభినన్దనా **నిబ్బత్తభవానుపస్సితా. ఞాణదస్సనస్సాతి** కమ్మస్సకతఞ్ఞాణదస్సనస్స. యోనిసోమనసికారవతో హి పుబ్బేనివాసానుస్సతి కమ్మస్సకతఞ్ఞాణస్స కారణం హోతి, న అయోనిసో ఉమ్ముజ్జన్తస్స. ఇమస్స చ అత్థస్స విభావనత్థం **మహానారదకస్సపజాతకం** (జా. ౨.౨౨.౧౧౫౩ ఆదయో), **బ్రహ్మజాలే** (దీ. ని. ౧.౩౮ ఆదయో) ఏకచ్చసస్సతవాదో చ ఉదాహరితబ్బో. **“ఓకప్పనలక్ఖణా**”తిఆదినా సద్ధాపసాదానం విసేసం దస్సేతి. సో పన సద్ధాయయేవ అవత్థావిసేసో దట్ఠబ్బో. తత్థ **ఓకప్పనం** సద్దహనవసేన ఆరమ్మణస్స ఓగాహణం నిచ్ఛయో. **అనావిలతా** అస్సద్ధియాపగమేన చిత్తస్స అకాలుస్సియతా. **అభిపత్థియనా** సద్దహనమేవ. **అవేచ్చపసాదో** పఞ్ఞాసహితో ఆయతనగతో అభిప్పసాదో. **అపిలాపనం** అసమ్మోసో నిముజ్జిత్వా వియ ఆరమ్మణస్స ఓగాహణం వా, ఏత్థ చ సద్ధాదీనం

పసాదసద్ధాసమ్మప్పధానసతిపట్ఠానఝానఙ్గాని యథాక్కమం పదట్ఠానన్తి వదన్తేన అవత్థావిసేసవసేన పదట్ఠానభావో వుత్తోతి దట్ఠబ్బం. సతిసమాధీనం వా కాయాదయో సతిపట్ఠానాతి. వితక్కాదయో చ ఝానానీతి పదట్ఠానభావేన వుత్తా.

అస్సాదమనసికారో సంయోజనీయేసు ధమ్మేసు అస్సాదానుపస్సితా. **పునబ్భవవిరోహణాతి** పునబ్భవాయ విరోహణా, పునబ్భవనిబ్బత్తనారహతా విపాకధమ్మతాతి అత్థో. **ఓపపచ్చయికనిబ్బత్తిలక్ఖణన్తి** ఉపపత్తిభవభావేన నిబ్బత్తనసభావం. **నామకాయరూపకాయసఙ్ఘాతలక్ఖణన్తి** అరూపరూపకాయానం సమూహియభావం. **ఇన్ద్రియవవత్థానన్తి** చక్ఖాదీనం ఛన్నం ఇన్ద్రియానం వవత్థితభావో. **ఓపపచ్చయికన్తి** ఉపపత్తిక్ఖన్ధనిబ్బత్తకం. **ఉపధీతి** అత్తభావో. అత్తనో పియస్స మరణం చిన్తేన్తస్స బాలస్స యేభుయ్యేన సోకో ఉప్పజ్జతీతి మరణం సోకస్స పదట్ఠానన్తి వుత్తం. **ఉస్సుక్కం** చేతసో సన్తాపో. **ఓదహనన్తి** అవదహనం. అత్తనో నిస్సయస్స సన్తపనమేవ భవస్సాతి వుత్తం భవం దస్సేతుం ''**ఇమానీ**''తిఆది వుత్తం. తత్థ భవస్స అఙ్గాని భవసఙ్ఖాతాని చ అఙ్గాని భవఙ్గాని. తేసు కిలేసా భవస్స అఙ్గాని. కమ్మవిపాకవట్టం భవసఙ్ఖాతాని అఙ్గాని. **సమగ్గానీతి** సబ్బాని. ఖన్ధాయతనాదీనం అపరాపరుప్పత్తిసంసరణం సంసారో. తస్స పురిమపురిమజాతినిప్పన్నం కిలేసాదివట్టం కారణన్తి ఆహ – ''**భవో సంసారస్స పదట్ఠాన**''న్తి. సమ్పాపకహేతుభావం సన్ధాయ "మగ్గో నిరోధస్స పదట్ఠాన"న్తి వుత్తం.

కమ్మట్ఠానోగాహకస్స ఓతరణట్ఠానతాయ బహుస్సుతో తిత్థం నామ, తస్స సమ్మాపయిరుపాసనా **తిత్థఞ్ఞుతా**. ధమ్మూపసఞ్హితం పామోజ్జం పీతం నామ, సప్పాయధమ్మస్సవనేన తం ఉప్పాదేత్వా కమ్మట్ఠానస్స బ్రూహనా **పీతఞ్ఞుతా**, భావనాయ థోకమ్పి లయాపత్తియా ఉద్ధంపత్తియా చ జాననా **పత్తఞ్ఞుతా**. అత్తనో పఞ్చహి పధానియఙ్గేహి సమన్నాగతస్స జాననా **అత్తఞ్ఞుతా**, తేసు పురిమానం పురిమానం పచ్ఛిమస్స పచ్ఛిమస్స పదట్ఠానభావో సువిఞ్ఞేయ్యో ఏవ. కతపుఞ్ఞస్సేవ పతిరూపదేసవాసో సమ్భవతి , న ఇతరస్సాతి ''**పుబ్బేకతపుఞ్ఞతా పతిరూపదేసవాసస్స పదట్ఠాన**''న్తి వుత్తం. **యథాభూతఞాణదస్సనం** సహ అధిట్ఠానేన తరుణవిపస్సనా. **నిబ్బిదాతి** బలవవిపస్సనా. **విరాగోతి** మగ్గో. **విముత్తీతి** ఫలం. **ఏవన్తి** యదిదం "తస్సా విపల్లాసా పదట్ఠాన"న్తిఆదినా అవిజ్జాదీనం పదట్ఠానం దస్సితం, ఇమినా నయేన అథాపి యో కోచి ఉపనిస్సయో బలవపచ్చయోతి యో కోచి అవసేసపచ్చయో, **సబ్బో సో పదట్ఠానం** కారణన్తి వేదితబ్బం. "ఏవం యా కాచి ఉపనిసా యోగతో చ పచ్చయతో చా"తిపి పఠన్తి. తత్థ **ఉపనిసాతి** కారణం, **యోగతోతి** యుత్తితో, **పచ్చయతోతి** పచ్చయభావమత్తతోతి అత్థో వేదితబ్బో. యం పనేత్థ అత్థతో న విభత్తం, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

పదట్ఠానహారవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. లక్ఖణహారవిభఙ్గవణ్ణనా

౨౩. తత్థ కతమో లక్ఖణో హారోతిఆది లక్ఖణహారవిభఙ్గో. తత్థ **కిం లక్ఖయతీతి** లక్ఖణహారస్స విసయం పుచ్ఛతి. ''**యే ధమ్మా**''తిఆదినా లక్ఖణహారం సఙ్ఖేపతో దస్సేత్వా తం ఉదాహరణేహి విభజితుం ''**చక్ఖు**''న్తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ ''**వధకట్ఠేన ఏకలక్ఖణానీ**''తి ఇమినా అనవట్ఠితభావాదినాపి ఏకలక్ఖణతా వుత్తా ఏవాతి దట్ఠబ్బం.

ఏవం ఆయతనవసేన ఏకలక్ఖణతం దస్సేత్వా ఇదాని ఖన్ధాదివసేన దస్సేతుం "**అతీతే, రాధ, రూపే అనపేక్ఖో హోతీ**"తిఆది సుత్తం ఆభతం. **యమకోవాదసుత్తే** (సం॰ ని॰ ౩.౮౫) **వధకట్ఠేన ఏకలక్ఖణా వుత్తా**తి తస్మిం సుత్తే "వధకం రూపం వధకం రూపన్తి యథాభూతం నప్పజానాతీ"తిఆదినా ఆగతత్తా వుత్తం. **ఇతీ**తి ఏవం, ఇమిస్సం గాథాయం కాయగతాయ సతియా వుత్తాయ సతి వేదనాగతా సతి చిత్తగతా సతి ధమ్మగతా చ సతి వుత్తా భవతి సతిపట్ఠానభావేన ఏకలక్ఖణత్తాతి అధిప్పాయో. **దిట్ఠ**న్తిఆదీనం అత్థం పరతో వణ్ణయిస్సామ.

కాయే కాయానుపస్సీ విహరామీతి ఏత్థ **కాయే**తి రూపకాయే. రూపకాయో హి ఇధ అఙ్గపచ్చఙ్గానం కేసాదీనఞ్చ సమూహట్ఠేన కాయోతి అధిప్పేతో. యథా చ సమూహట్ఠేన, ఏవం కుచ్ఛితానం ఆయట్ఠేన. కుచ్ఛితానఞ్హి పరమజేగుచ్ఛానం సో ఆయోతిపి **కాయో, ఆయో**తి ఉప్పత్తిదేసో. తత్రాయం వచనత్థో – ఆయన్తి తతోతి ఆయో. కే ఆయన్తి? కుచ్ఛితా కేసాదయో, ఇతి కుచ్ఛితానం ఆయోతి కాయో.

కాయానుపస్సీతి కాయం అనుపస్సనసీలో, కాయం వా అనుపస్సమానో. "కాయే"తి చ వత్వా పున "కాయానుపస్సీ"తి దుతియం కాయగ్గహణం అసమ్మిస్సతో వవత్థానఘనవినిబ్భోగాదిదస్సనత్థం. తేన న కాయే వేదనానుపస్సీ చిత్తధమ్మానుపస్సీ వా, అథ ఖో కాయానుపస్సీ ఏవాతి కాయసఙ్ఖాతే వత్థుస్మిం కాయానుపస్సనాకారస్సేవ దస్సనేన అసమ్మిస్సతో వవత్థానం దస్సితం హోతి. తథా న కాయే అఙ్గపచ్చఙ్గవినిముత్తఏకధమ్మానుపస్సీ, నాపి కేసలోమాదివినిముత్తఇత్థిపురిసానుపస్సీ.

యోపి చేత్థ కేసలోమాదికో భూతుపాదాయసమూహసఙ్ఖాతో కాయో, తత్థపి న భూతుపాదాయవినిముత్తఏకధమ్మానుపస్సీ , అథ ఖో రథసమ్భారానుపస్సకో వియ అఙ్గపచ్చఙ్గసమూహానుపస్సీ, నగరావయవానుపస్సకో వియ కేసలోమాదిసమూహానుపస్సీ, కదలిక్ఖన్ధపత్తవట్టివినిబ్భుజకో వియ రిత్తముట్ఠివినివేఠకో వియ చ భూతుపాదాయసమూహానుపస్సీ ఏవాతి నానప్పకారతో సమూహవసేనేవ కాయసఙ్ఖాతస్స వత్థునో దస్సనేన ఘనవినిబ్భోగో దస్సితో హోతి. న హేత్థ యథావుత్తసమూహవినిముత్తో కాయో వా అఞ్ఞో వా కోచి ధమ్మో దిస్సతి, యథావుత్తధమ్మసమూహమత్తే ఏవ పన తథా తథా సత్తా మిచ్ఛాభినివేసం కరోన్తి. తేనాహు పోరాణా –

> "యం పస్సతి న తం దిట్ఠం, యం దిట్ఠం తం న పస్సతి;
> అపస్సం బజ్ఝతే మూళ్హో, బజ్ఝమానో న ముచ్చతీ"తి. (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౭౩; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౦౬; పటి॰ మ॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౩౬; మహాని॰ అట్ఠ॰ ౩);

ఘనవినిబ్భోగాదిదస్సనత్థన్తి ఆదిసద్దేన అయమత్థో వేదితబ్బో. అయఞ్హి ఏతస్మిం కాయే కాయానుపస్సీయేవ, న అఞ్ఞధమ్మానుపస్సీ.

ఇదం వుత్తం హోతి – యథా అనుదకభూతాయపి మరీచియా ఉదకానుపస్సినో హోన్తి, న ఏవం అనిచ్చదుక్ఖానత్తఅసుభభూతే ఏవ ఇమస్మిం కాయే నిచ్చసుఖఅత్తసుభభావానుపస్సీ , అథ ఖో కాయానుపస్సీ అనిచ్చదుక్ఖఅనత్తఅసుభాకారసమూహానుపస్సీతి అత్థో. అథ వా య్వాయం **మహాసతిపట్ఠానే** (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౪ ఆదయో) అస్సాసపస్సాసాదిచుణ్ణికజాతఅట్ఠికపరియోసానో కాయో వుత్తో, యో చ "ఇధేకచ్చో పథవీకాయం అనిచ్చతో అనుపస్సతి,

ఆపోకాయం తేజోకాయం వాయోకాయం కేసకాయం…పే…. అట్ఠిమిఞ్జకాయ"న్తి **పటిసమ్భిదాయం** (పటి॰ మ॰ ౩.౩౪ ఆదయో) కాయో వుత్తో, తస్స సబ్బస్స ఇమస్మింయేవ కాయే అనుపస్సనతో కాయే కాయానుపస్సీతి ఏవమ్పేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

అథ వా కాయే అహన్తి వా మమన్తి వా గహేతబ్బస్స కస్సచి అననుపస్సనతో, తస్స పన కేసలోమాదికస్స నానాధమ్మసమూహస్స అనుపస్సనతో కాయే కేసాదిధమ్మసమూహసఙ్ఖాతే కాయానుపస్సీతి అత్థో దట్ఠబ్బో. అపి చ "ఇమస్మిం కాయే అనిచ్చతో అనుపస్సతి నో నిచ్చతో"తిఆదినా అనుక్కమేన **పటిసమ్భిదాయం** (పటి॰ మ॰ ౩.౩౪ ఆదయో) ఆగతనయస్స సబ్బస్సేవ అనిచ్చలక్ఖణాదికస్స ఆకారసమూహసఙ్ఖాతస్స కాయస్స అనుపస్సనతో కాయే కాయానుపస్సీతి అత్థో.

విహరాహీతి వత్తాహి. **ఆతాపీ**తి తీసు భవేసు కిలేసే ఆతాపేతీతి ఆతాపో, సో అస్స అత్థీతి ఆతాపీ. **సమ్పజానో**తి సమ్పజఞ్ఞసఙ్ఖాతేన ఞాణేన సమన్నాగతో. **సతిమా**తి కాయపరిగ్గాహికాయ సతియా సమన్నాగతో. అయం పన యస్మా సతియా ఆరమ్మణం పరిగ్గహేత్వా పఞ్ఞాయ అనుపస్సతి, న హి సతివిరహితా అనుపస్సనా అత్థి, తేనేవాహ – "సతిఞ్చ ఖ్వాహం, భిక్ఖవే, సబ్బత్థికం వదామీ"తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౪). అనాతాపినో చ అన్తో సఙ్కోచో అన్తరాయకరో హోతి, కమ్మట్ఠానం న సమ్పజ్జతి. తస్మా యేసం ధమ్మానం ఆనుభావేన తం సమ్పజ్జతి, తం దస్సనత్థం "ఆతాపీ"తిఆది వుత్తం.

తత్థ **వినేయ్యా**తి తదఙ్గవినయేన వా విక్ఖమ్భనవినయేన వా వినయిత్వా. **లోకే**తి తస్మింయేవ కాయే. కాయో హి ఇధ లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన లోకోతి అధిప్పేతో. అభిజ్ఝాగ్గహణేన చేత్థ కామచ్ఛన్దో, దోమనస్సగ్గహణేన బ్యాపాదో గహితోతి నీవరణేసు బలవధమ్మద్వయప్పహానదస్సనేన నీవరణప్పహానం వుత్తన్తి కాయానుపస్సనాసతిపట్ఠానస్స పహానఙ్గం దస్సితం. "ఆతాపీ"తిఆదినా పన సమ్పయోగఙ్గం దస్సితన్తి ఇమమత్థం దస్సేతుం "ఆతాపీ"తిఆది వుత్తం. తత్థ అభిజ్ఝాదోమనస్సానం సమథో ఉజుపటిపక్ఖోతి అభిజ్ఝాదోమనస్సవినయో వుచ్చమానో సమాధిన్ద్రియం దీపేతీతి ఆహ – "**వినేయ్య లోకే అభిజ్ఝాదోమనస్సన్తి సమాధిన్ద్రియ**"న్తి (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౫.౩౬౭). **ఏకలక్ఖణత్తా చతున్నం ఇన్ద్రియాన**న్తి యథా వీరియపఞ్ఞాసమాధిన్ద్రియేహి కాయానుపస్సనాసతిపట్ఠానం ఇజ్ఝతి, ఏవం వేదనాచిత్తధమ్మానుపస్సనాసతిపట్ఠానానిపి తేహి ఇజ్ఝన్తీతి చతుసతిపట్ఠానసాధనే ఇమేసం ఇన్ద్రియానం సభావభేదాభావతో సమానలక్ఖణత్తా ఇతరాని సతిపట్ఠానానిపి వుత్తాని ఏవ హోన్తీతి అత్థో.

౨౪. ఇదాని సతిపట్ఠానేసు గహితేసు సబ్బేసం బోధిపక్ఖియధమ్మానం గహితభావం దస్సేతుం "**చతూసు సతిపట్ఠానేసూ**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **బోధఙ్గమా**తి బోధం అరియమగ్గఞాణం గచ్ఛన్తీతి బోధఙ్గమా. యథావుత్తస్స బోధస్స పక్ఖే భవాతి **బోధిపక్ఖియా. నేయ్యానికలక్ఖణేనా**తి ఏత్థ నిమిత్తతో పవత్తతో చ వుట్ఠానం నియ్యానం, నియ్యానే నియుత్తాతి నేయ్యానికా, యథా దోవారికోతి. నియ్యానసఙ్ఖాతం వా ఫలం అరహన్తీతి నేయ్యానికా. నియ్యానం పయోజనం ఏతేసన్తి వా నేయ్యానికా. "నియ్యానికా"తిపి పాఠో, తత్థ నియ్యానం ఏతేసం అత్థీతి నియ్యానికాతి అత్థో. "నియ్యానియా"తిపి పాఠో, తస్స నియ్యన్తీతి నియ్యానియాతి అత్థో దట్ఠబ్బో. నియ్యానికలక్ఖణేనాతి నియ్యానికసభావేన.

ఏవం అకుసలాపి ధమ్మాతి యథా కుసలా ధమ్మా ఏకలక్ఖణభావేన నిద్ధారితా, ఏవం అకుసలాపి ధమ్మా ఏకలక్ఖణట్ఠేన నిద్ధారేతబ్బా. కథం? పహానేకట్ఠతావసేనాతి దస్సేన్తో "**పహానం అబ్భత్థం గచ్ఛన్తీ**"తి ఆహ. ఇదాని తం పహానం దస్సేతుం

‘‘**చతూసు సతిపట్ఠానేసూ**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ కాయానుపస్సనాదీసు చతూసు సతిపట్ఠానేసు భావియమానేసు అసుభే సుభన్తిఆదయో చత్తారో విపల్లాసా పహీయన్తి, కబళీకారాహారాదయో చత్తారో ఆహారా చస్స పరిఞ్ఞం గచ్ఛన్తి, తేసం పరిజాననస్స పరిబన్ధినో కామరాగాదయో బ్యన్తీకతా హోన్తీతి అత్థో, కస్మా? తేహి పహాతబ్బభావేన ఏకలక్ఖణత్తాతి. ఏవం సబ్బత్థ అత్థో యోజేతబ్బో. తేనేవాహ – ‘‘ఏవం అకుసలాపి ధమ్మా ఏకలక్ఖణత్తా పహానం అబ్భత్థం గచ్ఛన్తీ’’తి.

ఇదాని అఞ్ఞేనపి పరియాయేన లక్ఖణహారస్స ఉదాహరణాని దస్సేతుం ‘‘**యత్థ వా పనా**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **యత్థాతి** యస్సం దేసనాయం. **వా**-సద్దో వికప్పత్థో. **పనాతి** పదపూరణో. **రూపిన్ద్రియన్తి** రుప్పనసభావం అట్ఠవిధం ఇన్ద్రియం. **తత్థాతి** తస్సం దేసనాయం. **రూపధాతూతి** రుప్పనసభావా దస ధాతుయో. **రూపాయతనన్తి** రుప్పనసభావం దసాయతనం, రూపీని దసాయతనానీతి అత్థో. రుప్పనలక్ఖణేన ఏకలక్ఖణత్తా ఇమాని దేసితానీతి అధిప్పాయో. దేసితం తత్థ సుఖిన్ద్రియం సోమనస్సిన్ద్రియం సుఖవేదనాభావేన ఏకలక్ఖణత్తాతి అధిప్పాయో.

దుక్ఖసముదయో చ అరియసచ్చన్తి ఇదం అకుసలస్స సోమనస్సస్స వసేన వుత్తం, సాసవకుసలస్సాపి వసేన యుజ్జతి ఏవ. సబ్బో చ పటిచ్చసముప్పాదో దేసితోతి సమ్బన్ధో. అవిజ్జానుసయితత్తా అదుక్ఖమసుఖాయ వేదనాయ. వుత్తఞ్హేతం – ‘‘అదుక్ఖమసుఖాయ వేదనాయ అవిజ్జానుసయో అనుసేతీ’’తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౫). తథా చ వుత్తం ‘‘**అదుక్ఖమసుఖాయ హి వేదనాయ అవిజ్జా అనుసేతీ**’’తి. ఏతేన అదుక్ఖమసుఖావేదనాగ్గహణేన అవిజ్జా గహితాతి దస్సేతి. సతి చ అవిజ్జాగ్గహణే సబ్బో పటిచ్చసముప్పాదో దేసితోతి దస్సేతుం ‘‘**అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా**’’తిఆది వుత్తం. **సో చాతి** ఏత్థ **చ**-సద్దో బ్యతిరేకత్థో, తేన సో పటిచ్చసముప్పాదో అనులోమపటిలోమవసేన దువిధోతి ఇమం వక్ఖమానవిసేసం జోతేతి. తేసు అనులోమతో పటిచ్చసముప్పాదో యథాదస్సితో సరాగసదోససమోహసంకిలేసపక్ఖేన హాతబ్బోతి వుత్తో, పటిలోమతో పన పటిచ్చసముప్పాదో యో ‘‘అవిజ్జాయత్వేవ అసేసవిరాగనిరోధా’’తిఆదినా **పాళియం** (మ॰ ని॰ ౩.౧౨౬; మహావ॰ ౧) వుత్తో, తం సన్ధాయ ‘‘**వీతరాగవీతదోసవీతమోహఅరియధమ్మేహి హాతబ్బో**’’తి వుత్తం.

ఇదాని ఏకలక్ఖణతావిభావనేన లక్ఖణహారయోజనాయ నయం దస్సేతుం ‘‘**ఏవం యే ధమ్మా**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **కిచ్చతోతి** పథవీఆదీనం ఫస్సాదీనఞ్చ రూపారూపధమ్మానం సన్ధారణసఙ్ఘట్టనాదికిచ్చతో, తేసం తేసం వా పచ్చయధమ్మానం తంతంపచ్చయుప్పన్నధమ్మస్స పచ్చయభావసఙ్ఖాతకిచ్చతో. **లక్ఖణతోతి** కక్ఖళఫుసనాదిసభావతో. **సామఞ్ఞతోతి** రుప్పననమనాదితో అనిచ్చతాదితో ఖన్ధాయతనాదితో చ. **చుతూపపాతతోతి** సఙ్ఖతధమ్మానం భఙ్గతో ఉప్పాదతో చ, సమాననిరోధతో సమానుప్పాదతో చాతి అత్థో. ఏత్థ చ సహచరణం సమానహేతుతా సమానఫలతా సమానభూమితా సమానవిసయతా సమానారమ్మణతాతి ఏవమాదయోపి **చ**-సద్దేన సఙ్గహితాతి దట్ఠబ్బం. సేసం ఉత్తానత్థమేవ.

లక్ఖణహారవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. చతుబ్యూహహారవిభఙ్గవణ్ణనా

౨౫. తత్థ కతమో చతుబ్యూహో హారోతి చతుబ్యూహహారవిభఙ్గో. తత్థ **బ్యఞ్జనేన సుత్తస్స నేరుత్తఞ్చ అధిప్పాయో చ నిదానఞ్చ పుబ్బాపరసన్ధి చ గవేసితబ్బోతి** సఙ్ఖేపేన తావ చతుబ్యూహం దస్సేతి. ‘‘**బ్యఞ్జనేనా**’’తి ఇమినా హారానం సుత్తస్స

బ్యఞ్జనవిచయభావతో బ్యఞ్జనముఖేనేవ ఏతే చతుబ్యూహహారపదత్థా నిద్ధారేతబ్బాతి దస్సేతి. **నేరుత్తన్తి** నిరుత్తం నిబ్బచనన్తి అత్థో. నిరుత్తమేవ నేరుత్తం. తేనేవాహ – ‘‘**యా నిరుత్తిపదసంహితా**’’తి. తస్సత్థో – యా నిరుత్తి, ఇదం నేరుత్తం. కా పన సా నిరుత్తి? పదసంహితాతి పదేసు సంహితా యుత్తా, లిఙ్గవచనకాలసాధనపురిసాదివిసేసయోగేన యో యో అత్థో యథా యథా వత్తబ్బో, తథా తథా పవత్తసభావనిరుత్తీతి అత్థో. తథా హి వుత్తం ‘‘**యం ధమ్మానం నామసో ఞాణ**’’న్తి.

తత్థ **యన్తి** హేతుఅత్థే నిపాతో, యాయ కారణభూతాయాతి అత్థో. **ధమ్మానన్తి** ఞేయ్యధమ్మానం. **నామసోతి** పథవీ ఫస్సో ఖన్ధా ధాతు తిస్సో ఫుస్సోతి ఏవమాదినామవిసేసేన ఞాణం పవత్తతి, అయం సభావనిరుత్తి నామ. పథవీతి హి ఏవమాదికం సద్దం గహేత్వా తతో పరం సఙ్కేతద్వారేన తదత్థపటిపత్తి తంతంఅనియతనామపఞ్ఞత్తిగ్గహణవసేనేవ హోతీతి. అథ వా పదసంహితాతి పదేన సంహితా . పదతో హి పదత్థావబోధో. సో పనస్స అత్థే పవత్తినిమిత్తభూతాయ పఞ్ఞత్తియా గహితాయ ఏవ హోతీతి సా పన పఞ్ఞత్తి నిరుత్తిసఙ్ఖాతపదేన సంహితా పదత్థం బోధేతీతి పదసంహితాతి వుత్తా. ‘‘**యదా హి భిక్ఖూ**’’తిఆదినా “ధమ్మానం నామసో ఞాణ”న్తి పదస్స అత్థం వివరతి.

తత్థ **అత్థస్సాతి** సద్దాభిధేయ్యస్స అత్థస్స. **నామం జానాతీతి** నామపఞ్ఞత్తివసేన అయం నామాతి నామం జానాతి. **ధమ్మస్సాతి** సభావధమ్మస్స. **తథా తథా నం అభినిరోపేతీతి** యో యో అత్థో ధమ్మో చ యథా యథా చ వోహరితబ్బో, తథా తథా నం నామం వోహారం అభినిరోపేతి దేసేతీతి అత్థో. ఏత్తావతా చ అయం భిక్ఖు అత్థకుసలో యావ అనేకాధివచనకుసలోతి వుచ్చతీతి సమ్బన్ధితబ్బం.

తత్థ **అత్థకుసలోతి** పాళిఅత్థే కుసలో. **ధమ్మకుసలోతి** పాళియం కుసలో. **బ్యఞ్జనకుసలోతి** అక్ఖరేసు చ వాక్యేసు చ కుసలో. **నిరుత్తికుసలోతి** నిబ్బచనే కుసలో. **పుబ్బాపరకుసలోతి** దేసనాయ పుబ్బాపరకుసలో. **దేసనాకుసలోతి** ధమ్మస్స దేసనాయ కుసలో. **అతీతాధివచనకుసలోతి** అతీతపఞ్ఞత్తికుసలో. ఏస నయో సేసేసుపి. **ఏవం సబ్బాని కాతబ్బాని, జనపదనిరుత్తానీతి** యత్తకాని సత్తవోహారపదాని, తాని సబ్బాని యథాసమ్భవం సుత్తే నిబ్బచనవసేన కాతబ్బాని వత్తబ్బానీతి అత్థో. **సబ్బా చ జనపదనిరుత్తియోతి** సబ్బా చ లోకసమఞ్ఞాయో యథారహం కాతబ్బా. “సమఞ్ఞం నాతిధావేయ్యా”తి హి వుత్తం. తథా హి సమ్ముతిసచ్చముఖేనేవ పరమత్థసచ్చాధిగమో హోతీతి.

అధిప్పాయకణ్డే అనుత్తానం నామ నత్థి.

౨౭. నిదానకణ్డే **ఇమినా వత్థునాతి** ఇమినా పుత్తగవాదికిత్తనసఙ్ఖాతేన కారణేన. కారణఞ్హేత్థ వత్థు నిదానన్తి చ వుత్తం. ఇమినా నయేన సబ్బత్థ నిదాననిద్ధారణం వేదితబ్బం.

కామన్ధాతి కిలేసకామేన అన్ధా. **జాలసఞ్ఛన్నాతి** తణ్హాజాలపలిగుణ్ఠితా. **తణ్హాఛదనఛాదితాతి** తణ్హాసఙ్ఖాతేన అన్ధకారేన పిహితా. **బన్ధనాబద్ధాతి** కామగుణసఙ్ఖాతేన బన్ధనేన బద్ధా. “పమత్తబన్ధనా”తిపి పాఠో, పమాదేనాతి అత్థో. **పుబ్బాపరేనాతి** పుబ్బేన వా అపరేన వా దేసనన్తరేనాతి అధిప్పాయో. **యుజ్జతీతి** యోగం ఉపేతి, సమేతీతి అత్థో. **ఇమేహి పదేహి పరియుట్ఠానేహీతి** ఇమేహి యథావుత్తేహి గాథాపదేహి తణ్హాపరియుట్ఠానదీపకేహి. **సాయేవ తణ్హాతి** యా పురిమగాథాయ వుత్తా, సాయేవ తణ్హా. ‘‘**యఞ్చాహ**’’తిఆదినా ద్విన్నమ్పి గాథానం అత్థసంసన్దనేన పుబ్బాపరం విభావేతి. **పయోగేనాతి** సముదాచారేన. **తస్మాతి** యత్థ సయం ఉప్పన్నా, తం సన్తానం నిస్సరితుం అదేన్తీ నానారమ్మణేహి పలోభయమానా కిలేసేహి చిత్తం పరియాదాయ తిట్ఠతి. తస్మా కిలేసవసేన చ పరియుట్ఠానవసేన చ తణ్హాబన్ధనం వుత్తా.

పపఞ్చేన్తి సంసారే చిరం తపేన్తీతి **పపఞ్చా**. తిట్ఠన్తి ఏతాహీతి **ఠితీ**. బన్ధనట్ఠేన సన్దానం వియాతి **సన్దానం**. నిబ్బాననగరప్పవేసస్స పటిసేధనతో పలిఘం వియాతి **పలిఘం**. అనవసేసతణ్హాపహానేన **నిత్తణ్హో**. అత్తహితపరహితానం ఇధలోకపరలోకానఞ్చ మునననతో **మునీ**తి ఏవం గాథాయ పదత్థో వేదితబ్బో. పపఞ్చాదిఅత్థా పన **పాళియం** విభత్తా ఏవాతి. తత్థ యస్సేతే పపఞ్చాదయో అబ్భత్థం గతా, తస్స తణ్హాయ లేసోపి న భవతి. తేన వుత్తం – ‘‘**యో ఏతం సబ్బం సమతిక్కన్తో, అయం వుచ్చతి నిత్తణ్హో**’’తి.

౨౮. పరియుట్ఠానన్తి ‘‘తణ్హాయ పరియుట్ఠాన’’న్తి వుత్తాని తణ్హావిచరితాని. **సఙ్ఖారాతి** ‘‘తదభిసఙ్ఖతా సఙ్ఖారా’’తి వుత్తా తణ్హాదిట్ఠిమానహేతుకా సఙ్ఖారా. తే పన యస్మా సత్తసు జవనచేతనాసు పఠమచేతనా సతి పచ్చయసమవాయే ఇమస్మింయేవ అత్తభావే ఫలం దేతి. పచ్ఛిమచేతనా అనన్తరే అత్తభావే. ఉభిన్నం వేమజ్ఝచేతనా యత్థ కత్థచి ఫలం దేతి, తస్మా విపచ్చనోకాసవసేన విభజిత్వా దస్సేతుం ‘‘**దిట్ఠధమ్మవేదనీయా వా**’’తిఆది వుత్తం. యస్మా పన తంతంచేతనాసమ్పయుత్తా తణ్హాపి చేతనా వియ దిట్ఠధమ్మవేదనీయాదివసేన తిధా హోతి, తస్మా వుత్తం – ‘‘**ఏవం తణ్హా తివిధం ఫలం దేతీ**’’తి. **పుబ్బాపరేన యుజ్జతీ**తి యం పుబ్బం పురిమం సఙ్ఖారానం దిట్ఠధమ్మవేదనీయతాదివచనం వుత్తం, తం ఇమినా అపరేన కమ్మస్స దిట్ఠధమ్మవేదనీయతాదివచనేన యుజ్జతి గఙ్గోదకం వియ యమునోదకేన సంసన్దతి సమేతీతి అత్థో.

సఙ్ఖారా దస్సనబలేనాతి చతూసు దిట్ఠిగతసమ్పయుత్తేసు విచికిచ్ఛాసమ్పయుత్తే చాతి పఞ్చసు చిత్తుప్పాదేసు సఙ్ఖారా పఠమమగ్గపఞ్ఞాబలేన. **ఛత్తింస తణ్హావిచరితాని భావనాబలేనా**తి పఠమమగ్గేన పహీనావసేసవసేన వుత్తం, న సబ్బేసం వసేన.

అనుబన్ధోతి తణ్హాదీనం అనుప్పబన్ధేన పవత్తి. **యో చాపి పపఞ్చో**తిఆదినా ‘‘పపఞ్చో’’తిఆదినా వుత్తం **రాధసుత్తఞ్చ**సంసన్దతి. తేనేవాహ – ‘‘**ఇదం ఏకత్థ**’’న్తి. యదిపి అత్థతో ఏకం, దేసనాయ పన విసేసో విజ్జతీతి దస్సేతుం ‘‘**అపి చా**’’తిఆది వుత్తం. ఏవన్తి ఇమినా వుత్తప్పకారేన. **సుత్తేనా**తి సంవణ్ణియమానేన సుత్తేన. **సుత్త**న్తి సుత్తన్తరం. **సంసన్దయిత్వా**తి విమిస్సేత్వా అత్థతో అభిన్నం కత్వా. **పుబ్బాపరేన సద్ధిం యోజయిత్వా**తి పుబ్బేన వా అపరేన వా సుత్తేన సద్ధిం అత్థతో సమ్బన్ధం యోజేత్వా. వుత్తమేవత్థం పాకటం కరోతి తేన సుత్తస్స అత్థో నిద్దిట్ఠో హోతి విత్థారితో సుత్తన్తరదస్సనేన.

న కేవలం సుత్తన్తరసంసన్దనమేవ పుబ్బాపరసన్ధి, అథ ఖో అఞ్ఞోపి అత్థీతి దస్సేతుం ‘‘**నో చాయ**’’న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **అత్థసన్ధీ**తి కిరియాకారకాదివసేన అత్థస్స సమ్బన్ధో. సో పన యస్మా సఙ్ఖాసనాదీనం ఛన్నం అత్థపదానంయేవ హోతి, సబ్బస్సాపి పదత్థస్స తదవరోధతో.

సమ్బన్ధో చ నామ న కోచి అత్థో. తస్మా ‘‘**అత్థసన్ధి ఛప్పదానీ**’’తిఆది వుత్తం. **బ్యఞ్జనసన్ధీ**తి పదస్స పదన్తరేన సమ్బన్ధో. యస్మా పన సబ్బమ్పి నామాదిపదం ఛహి బ్యఞ్జనపదేహి అసఙ్గహితం నామ నత్థి, తస్మా ‘‘**బ్యఞ్జనసన్ధి ఛప్పదానీ**’’తిఆది వుత్తం.

దేసనాసన్ధీతి యథావుత్తదేసనన్తరేన దేసనాయ సంసన్దనం. **న చ పథవిం నిస్సాయా**తి పథవిం విసయసఙ్ఖాతం నిస్సయం కత్వా, పథవిం ఆలమ్బిత్వాతి అత్థో. **ఝాయా**తి ఫలసమాపత్తిఝానేన ఝాయీ. సో హి సబ్బసఙ్ఖారనిస్సటం

నిబ్బానం ఆలమ్బిత్వా సమాపజ్జనవసేన ఝాయతి, న పథవిం నిస్సాయ ఝాయతీతి వుత్తో. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. ఏత్థ చ చతూహి మహాభూతేహి రూపప్పటిబద్ధవుత్తితాయ సబ్బో కామభవో రూపభవో చ గహితా. అరూపభవో పన సరూపేసేవ గహితోతి సబ్బం లోకం పరియాదియిత్వా పున అఞ్ఞేనపి పరియాయేన తం దస్సేతుం **''న చ ఇమం లోక''**న్తిఆదిమాహ. సబ్బో హి లోకో ఇధలోకో పరలోకో చాతి ద్వేవ కోట్ఠాసా హోన్తి. యస్మా పన **''ఇధలోకో''**తి విసేసతో దిట్ఠధమ్మభూతో సత్తసన్తానో వుచ్చతి. ''పరలోకో''తి భవన్తరసఙ్ఖేపగతో సత్తసన్తానో తదుభయవినిముత్తో అనిన్ద్రియబద్ధో రూపసన్తానో. తస్మా తం సన్ధాయ **''యమిదం ఉభయమన్తరేనా''**తిఆది వుత్తం.

యే పన ''ఉభయమన్తరేనా''తి వచనం గహేత్వా అన్తరాభవం ఇచ్ఛన్తి, తేసం తం మిచ్ఛా. అన్తరాభవో హి అభిధమ్మే పటిక్ఖిత్తోతి. **దిట్ఠ**న్తి రూపాయతనం . **సుత**న్తి సద్దాయతనం. **ముత**న్తి పత్వా గహేతబ్బతో గన్ధాయతనం రసాయతనం ఫోట్ఠబ్బాయతనఞ్చ. **విఞ్ఞాత**న్తి అవసిట్ఠం ధమ్మారమ్మణపరియాపన్నరూపం. **పత్త**న్తి పరియేసిత్వా వా అపరియేసిత్వా వా పత్తం. **పరియేసిత**న్తి పత్తం వా అప్పత్తం వా పరియేసితం. **వితక్కితం విచారిత**న్తి వితక్కనవసేన అనుమజ్జనవసేన చ ఆలమ్బితం. **మనసానుచిన్తిత**న్తి చిత్తేన అను అను చిన్తితం. **అయం సదేవకే...పే.... అనిస్సితేన చిత్తేన న ఞాయతి ఝాయన్తో**తి అయం ఖీణాసవో ఫలసమాపత్తిఝానేన ఝాయన్తో పుబ్బేవ తణ్హాదిట్ఠినిస్సయానం సుట్ఠు పహీనత్తా సదేవకే లోకే...పే.... మనుస్సాయ యత్థ కత్థచిపి అనిస్సితేన చిత్తేన ఝాయతి నామ. తతో ఏవ లోకే కేనచిపి న ఞాయతి ''అయం ఇదం నామ నిస్సాయ ఝాయతీ''తి. వుత్తఞ్హేతం –

> ''నమో తే పురిసాజఞ్ఞ, నమో తే పురిసుత్తమ;
>
> యస్స తే నాభిజానామ, కిం త్వం నిస్సాయ ఝాయసీ''తి. (నేత్తి. ౧౦౪);

ఇదాని ఖీణాసవచిత్తస్స కత్థచిపి అనిస్సితభావం **గోధికసుత్తేన** (సం॰ ని॰ ౧.౧౫౯) **వక్కలిసుత్తేన** (సం॰ ని॰ ౩.౮౭) చ విభావేతుం **''యథా మారో''**తిఆది వుత్తం. **విఞ్ఞాణం సమన్వేసన్తో**తి పరినిబ్బానతో ఉద్ధం విఞ్ఞాణం పరియేసన్తో. **''పపఞ్చాతీతో''**తిఆదినా అదస్సనస్స కారణమాహ. **అనిస్సితచిత్తా న ఞాయన్తి ఝాయమానా**తి న కేవలం అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా ఖీణాసవస్స చిత్తగతిం మారాదయో న జానన్తి, అపి చ ఖో సఉపాదిసేసాయపి నిబ్బానధాతుయా తస్స తం న జానన్తీతి అత్థో. **అయం దేసనాసన్ధీ**తి **గోధికసుత్తవక్కలిసుత్తానం** వియ సుత్తన్తానం అఞ్ఞమఞ్ఞఅత్థసంసన్దనా దేసనాసన్ధి నామ.

నిద్దేససన్ధీతి నిద్దేసస్స సన్ధి నిద్దేససన్ధి, నిద్దేసేన వా సన్ధి నిద్దేససన్ధి. పురిమేన సుత్తస్స నిద్దేసేన తస్సేవ పచ్ఛిమస్స నిద్దేసస్స, పచ్ఛిమేన వా పురిమస్స సమ్బన్ధనన్తి అత్థో. తం దస్సేతుం యస్మా భగవా యేభుయ్యేన పఠమం వట్టం దస్సేత్వా పచ్ఛా వివట్టం దస్సేతి, తస్మా **''నిస్సితచిత్తా''**తిఆది వుత్తం. తత్థ నిస్సితం చిత్తం ఏతేసన్తి **నిస్సితచిత్తా,** పుగ్గలా, నిద్దిసితబ్బా పుగ్గలాధిట్ఠానాయ దేసనాయాతి అధిప్పాయో. ధమ్మాధిట్ఠానాయ పన నిస్సితం చిత్తం ఏత్థాతి **నిస్సితచిత్తా,** నిస్సితచిత్తవన్తో తణ్హాదిట్ఠినిస్సయవసేన పవత్తా సుత్తపదేసా. సేసమేత్థ సబ్బం పాకటమేవ.

చతుబ్యూహహారవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. ఆవట్టహారవిభఙ్గవణ్ణనా

౫౯. తత్థ కతమో ఆవట్టో హారోతి ఆవట్టహారవిభఙ్గో. తత్థ **ఆరమ్భథాతి** ఆరమ్భధాతుసఙ్ఖాతం వీరియం కరోథ. **నిక్కమథాతి** కోసజ్జపక్ఖతో నిక్ఖన్తత్తా నిక్కమధాతుసఙ్ఖాతం తదుత్తరివీరియం కరోథ. **యుఞ్జథ బుద్ధసాసనేతి** యస్మా సీలసంవరో ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారతా భోజనే మత్తఞ్ఞుతా సతిసమ్పజఞ్ఞన్తి ఇమేసు ధమ్మేసు పతిట్ఠితానం జాగరియానుయోగవసేన ఆరమ్భనిక్కమధాతుయో సమ్పజ్జన్తి, తస్మా తథాభూతసమథవిపస్సనాసఙ్ఖాతే భగవతో సాసనే యుత్తప్పయుత్తా హోథ. **ధునాథ మచ్చునో సేనం, నళాగారంవ కుఞ్జరోతి** ఏవం పటిపజ్జన్తా చ తేధాతుఇస్సరస్స మచ్చురాజస్స వసం సత్తే నేతీతి తస్స సేనాసఙ్ఖాతం అబలం దుబ్బలం యథా నామ బలూపపన్నో కుఞ్జరో నళేహి కతం అగారం ఖణేనేవ విద్ధంసేతి, ఏవమేవ కిలేసగణం ధునాథ విధమథ విద్ధంసేథాతి అత్థో (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౧౮౫).

ఇదాని యదత్థం అయం గాథా నిక్ఖిత్తా, తం యోజేత్వా దస్సేతుం ‘‘**ఆరమ్భథ నిక్కమథాతి వీరియస్స పదట్ఠాన**’’న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఆరమ్భథ నిక్కమథాతి** ఇదం వచనం **వీరియస్స పదట్ఠానం** వీరియపయోగస్స కారణం వీరియారమ్భే నియోజనతో, ‘‘యోగా వే జాయతీ భూరీ’’తి (ధ॰ ప॰ ౨౮౨) వచనతో యోగో భావనా. తత్థ విపస్సనాభావనాయ వక్ఖమానత్తా సమాధిభావనా ఇధాధిప్పేతాతి వుత్తం – ‘‘**యుఞ్జథ బుద్ధసాసనేతి సమాధిస్స పదట్ఠాన**’’న్తి. ‘‘మచ్చునో సేన’’న్తి వుత్తాయ కిలేససేనాయ సమ్మా ధుననం ఞాణేనేవ హోతీతి ఆహ – ‘‘**ధునాథ...పే॰... పదట్ఠాన**’’న్తి. పున యథావుత్తవీరియసమాధిపఞ్ఞాసమ్పయుత్తేసు ఆధిపచ్చకిచ్చతాయ పపఞ్చప్పహానసమత్థా వట్టమూలం ఛిన్దిత్వా వివట్టం పాపేన్తి చాతి దస్సనత్థం ‘‘**ఆరమ్భథ నిక్కమథాతి వీరియిన్ద్రియస్స పదట్ఠాన**’’న్తిఆది వుత్తం. **ఇమాని పదట్ఠానాని దేసనాతి** ‘‘యానిమాని వీరియస్స పదట్ఠాన’’న్తిఆదినా వీరియాదీనం పదట్ఠానాని వుత్తాని, సా ఆరమ్భథ నిక్కమథాతి ఆదిదేసనా, న వీరియారమ్భవత్థుఆదీనీతి అత్థో. తథా చేవ సంవణ్ణితం.

ఏవం యథానిక్ఖిత్తాయ దేసనాయ పదట్ఠానవసేన అత్థం నిద్ధారేత్వా ఇదాని తం సభాగవిసభాగధమ్మవసేన ఆవట్టేతుకామో తస్స భూమిం దస్సేతుం ‘‘**అయుఞ్జన్తానం వా సత్తానం యోగే యుఞ్జన్తానం వా ఆరమ్భో**’’తిఆదిమాహ. తస్సత్థో – యోగే భావనాయం తం అయుఞ్జన్తానం వా సత్తానం అపరిపక్కఞాణానం వాసనాభాగేన ఆయతిం విజాననత్థం అయం దేసనారమ్భో యుఞ్జన్తానం వా పరిపక్కఞాణానన్తి.

సో పమాదో దువిధోతి యేన పమాదేన భావనం నానుయుఞ్జన్తి, సో పమాదో అత్తనో కారణభేదేన దువిధో. **అఞ్ఞాణేనాతి** పఞ్చన్నం ఖన్ధానం సలక్ఖణసామఞ్ఞలక్ఖణపటిచ్ఛాదకేన సమ్మోహేన. **నివుతోతి** ఛాదితో. **ఞేయ్యట్ఠానన్తి** ఞేయ్యఞ్చ తం ‘‘ఇతి రూపం, ఇతి రూపస్స సముదయో’’తిఆదినా ఞాణస్స పవత్తనట్ఠానఞ్చాతి ఞేయ్యట్ఠానం. అనేకభేదత్తా పాపధమ్మానం తబ్బసేన అనేకభేదోపి పమాదో మూలభూతాయ అవిజ్జాయ వసేన ఏకో ఏవాతి ఆహ – ‘‘**ఏకవిధో అవిజ్జాయా**’’తి. లాభవినిచ్ఛయపరిగ్గహమచ్ఛరియాని పరియేసనారక్ఖాపరిభోగేసు అన్తోగధాని. ఛన్దరాగజ్ఝోసానా తణ్హా ఏవాతి తణ్హామూలకేపి ధమ్మే ఏత్థేవ పక్ఖిపిత్వా ‘‘**తివిధో తణ్హాయా**’’తి వుత్తం.

రూపీసు భవేసూతి రూపధమ్మేసు. **అజ్ఝోసానన్తి** తణ్హాభినివేసో. ఏతేన ‘‘**తణ్హాయ రూపకాయో పదట్ఠాన**’’న్తి పదస్స అత్థం వివరతి. అనాదిమతి హి సంసారే ఇత్థిపురిసా అఞ్ఞమఞ్ఞరూపాభిరామా, అయఞ్చత్థో **చిత్తపరియాదానసుత్తేన** (అం॰ ని॰

౧.౧-౧౦) దీపేతబ్బో. **అరూపీసు సమ్మోహో**తి ఫస్సాదీనం అతిసుఖుమసభావత్తా సన్తతిసమూహకిచ్చారమ్మణఘనవినిబ్భోగస్స దుక్కరత్తా చ అరూపధమ్మేసు సమ్మోహో, సత్తానం పతిట్ఠితోతి వచనసేసో. ఏవం నిద్ధారితే రూపకాయనామకాయసఙ్ఖాతే ఉపాదానక్ఖన్ధపఞ్చకే ఆరమ్మణకరణవసేన పవత్తం తణ్హఞ్చ అవిజ్జఞ్చ అవిసేసేన వుత్తం చతుపాదానానం వసేన విభజిత్వా తేసం ఖన్ధానం ఉపాదానానఞ్చ దుక్ఖసముదయభావేన సహపరిఞ్ఞేయ్యపహాతబ్బభావం దస్సేతి **''తత్థ రూపకాయో''**తిఆదినా.

౩౦. ఏవం పమాదముఖేన పురిమసచ్చద్వయం నిద్ధారేత్వా పమాదముఖేనేవ అపరమ్పి సచ్చద్వయం నిద్ధారేతుం **''తత్థ యో''**తిఆది వుత్తం. తత్థ **తస్సా**తి తస్స పమాదస్స. **సమ్పటివేధేనా**తి సమ్మా పరిజాననేన అస్సాదాదీనం జాననేన. **రక్ఖణా పటిసంహరణా**తి అత్తనో చిత్తస్స రక్ఖణసఙ్ఖాతా పమాదస్స పటిసంహరణా, తప్పటిపక్ఖేన సఙ్కోచనా అప్పమాదానుయోగేన యా ఖేపనా. **అయం సమథో**తి కిచ్చేన సమాధిం దస్సేతి. అయం వోదానపక్ఖవిసభాగధమ్మవసేన ఆవట్టనా. **''యదా జానాతి కామానం...పే.... ఆనిసంస''**న్తి ఇమినా సమథాధిగమస్స ఉపాయం దస్సేతి.

తత్థ **కామాన**న్తి వత్థుకామానఞ్చ కిలేసకామానఞ్చ. **అస్సాదఞ్చ అస్సాదతో**తి కామే పటిచ్చ ఉప్పజ్జమానం సుఖసోమనస్ససఙ్ఖాతం అస్సాదం అస్సాదతాయ అస్సాదమత్తతో. **ఆదీనవ**న్తి "అప్పస్సాదా కామా బహుదుక్ఖా"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౨౩౬) వుత్తం ఆదీనవం దోసం. **నిస్సరణ**న్తి పఠమజ్ఝానం. వుత్తఞ్హేతం – "కామానమేతం నిస్సరణం యదిదం నేక్ఖమ్మ"న్తి (ఇతివు॰ ౭౨). **ఓకార**న్తి లామకభావం. **సంకిలేస**న్తి సంకిలిస్సనం. కామహేతు హి సత్తా సంకిలిస్సన్తి. **వోదాన**న్తి విసుజ్ఝనం. **నేక్ఖమ్మే చ ఆనిసంస**న్తి నీవరణప్పహానాదిగుణవిసేసయోగం. **తత్థా**తి తస్మిం యథావుత్తే సమథే సతి. **యా వీమంసా**తి యా పఞ్ఞా. "సమాహితో, భిక్ఖవే, భిక్ఖు యథాభూతం పజానాతీ"తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౭౧) హి వుత్తం. యథా తణ్హాసహితావ అవిజ్జా సఙ్ఖారానం పచ్చయో, ఏవం అవిజ్జాసహితావ తణ్హా ఉపాదానానం పచ్చయో. తాసు నిరుద్ధాసు ఉపాదానాదీనం అభావో ఏవాతి తణ్హాఅవిజ్జాపహానేన సకలవట్టదుక్ఖనిరోధం దస్సేన్తో **''ఇమేసు ద్వీసు ధమ్మేసు పహీనేసూ''**తిఆదిమాహ. ఇమాని చత్తారి సచ్చాని విసభాగసభాగధమ్మావట్టనవసేన నిద్ధారితానీతి అధిప్పాయో.

ఏవం వోదానపక్ఖం నిక్ఖిపిత్వా తస్స విసభాగధమ్మవసేన సభాగధమ్మవసేన చ ఆవట్టనం దస్సేత్వా ఇదాని సంకిలేసపక్ఖం నిక్ఖిపిత్వా తస్స విసభాగధమ్మవసేన సభాగధమ్మవసేన చ ఆవట్టనం దస్సేతుం **''యథాపి మూలే''**తి గాథమాహ. తస్సత్థో – యథా నామ పతిట్ఠాహేతుభావేన మూలన్తి లద్ధవోహారే భూమిగతే రుక్ఖస్స అవయవే ఫరసుఛేదాదిఅన్తరాయాభావేన అనుపద్దవే తతో ఏవ దళ్హే థిరే సతి ఖన్ధే ఛిన్నేపి అస్సత్థాదిరుక్ఖో రుహతి, ఏవమేవ తణ్హానుసయసఙ్ఖాతే అత్తభావరుక్ఖస్స మూలే మగ్గఞాణఫరసునా అనుపచ్ఛిన్నే తయిదం దుక్ఖం పునప్పునం అపరాపరభావేన నిబ్బత్తతి న నిరుజ్ఝతీతి. కామతణ్హాదినివత్తనత్థం **''భవతణ్హాయా''**తి వుత్తం. **ఏతస్స ధమ్మస్స పచ్చయో**తి ఏతస్స భవతణ్హాసఙ్ఖాతస్స ధమ్మస్స భవేసు ఆదీనవప్పటిచ్ఛాదనాదివసేన అస్సాదగ్గహణస్స పచ్చయో. వుత్తఞ్హేతం – "సంయోజనీయేసు, భిక్ఖవే, ధమ్మేసు అస్సాదానుపస్సినో తణ్హా పవడ్ఢతీ"తి (సం॰ ని॰ ౨.౫౭). తేనేవాహ – **''అవిజ్జాపచ్చయా హి భవతణ్హా''**తి. ఇధ సమథో విపస్సనా చ మగ్గసమాధి మగ్గపఞ్ఞా చ అధిప్పేతాతి ఆహ – **''యేన తణ్హానుసయం సమూహనతీ''**తిఆది. **ఇమాని చత్తారి సచ్చానీ**తి విసభాగసభాగధమ్మావట్టనవసేన నిద్ధారితానీతి. సేసం వుత్తనయమేవ.

ఇదాని న కేవలం నిద్ధారితేహేవ విసభాగసభాగధమ్మేహి ఆవట్టనం, అథ ఖో పాళిఆగతేహిపి తేహి ఆవట్టనం ఆవట్టహారోతి దస్సనత్థం ''**సబ్బపాపస్స అకరణ**''న్తి గాథమాహ . తత్థ **సబ్బపాపస్సా**తి సబ్బాకుసలస్స. **అకరణ**న్తి అనుప్పాదనం. **కుసలస్సా**తి చతుభూమకకుసలస్స. **ఉపసమ్పదా**తి పటిలాభో. **సచిత్తపరియోదాపన**న్తి అత్తనో చిత్తవోదానం, తం పన అరహత్తేన హోతి. ఇతి సీలసంవరేన సబ్బపాపం పహాయ సమథవిపస్సనాహి కుసలం సమ్పాదేత్వా అరహత్తఫలేన చిత్తం పరియోదపేతబ్బన్తి **ఏతం బుద్ధాన సాసనం** ఓవాదో అనుసిట్ఠీతి అయం సఙ్ఖేపత్థో, విత్థారతో పన అత్థో పాళితో ఏవ విఞ్ఞాయతి.

తత్థ ''**సబ్బపాపం నామా**''తిఆదీసు **దోససముట్ఠాన**న్తి దోసో సముట్ఠానమేవ ఏతస్సాతి దోససముట్ఠానం, న దోసో ఏవ సముట్ఠానన్తి. లోభసముట్ఠానాయపి పిసుణవాచాయ సమ్భవతో. కాయదుచ్చరితన్తి పదం అపేక్ఖిత్వా "దోససముట్ఠాన"న్తి నపుంసకనిద్దేసో. **లోభసముట్ఠానం మోహసముట్ఠాన**న్తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. సమ్ఫప్పలాపో ఉద్ధచ్చచిత్తేన పవత్తయతీతి అధిప్పాయేన తస్స మోహసముట్ఠానతా వుత్తా.

ఏవం దుచ్చరితఅకుసలకమ్మపథకమ్మవిభాగేన "సబ్బపాప"న్తి ఏత్థ వుత్తపాపం విభజిత్వా ఇదానిస్స అకుసలమూలవసేన అగతిగమనవిభాగమ్పి దస్సేతుం ''**అకుసలమూల**''న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **అకుసలమూలం పయోగం గచ్ఛన్త**న్తి లోభాదిఅకుసలాని కాయవచీపయోగం గచ్ఛన్తాని, కాయవచీపయోగం సముట్ఠాపేన్తానీతి అత్థో. **ఛన్దా**తి ఛన్దహేతు. **యం ఛన్దా అగతిం గచ్ఛతి, ఇదం లోభసముట్ఠాన**న్తి ఛన్దా అగతిం గచ్ఛతీతి యదేతం అగతిగమనం, ఇదం లోభసముట్ఠానన్తి. ఏవం సేసేసుపి అత్థో దట్ఠబ్బో. ఏత్తావతా "సబ్బపాపస్స అకరణ"న్తి ఏత్థ పాపం దస్సేత్వా ఇదాని తస్స అకరణం దస్సేన్తో ''**లోభో...పే.... పఞ్ఞాయా**''తి తీహి కుసలమూలేహి తిణ్ణం అకుసలమూలానం పహానవసేన సబ్బపాపస్స అకరణం అనుప్పాదనమాహ. తథా **లోభో ఉపేక్ఖాయా**తిఆదినా బ్రహ్మవిహారేహి. తత్థ అరతిం వూపసమేన్తీ ముదితా తస్సా మూలభూతం మోహం పజహతీతి కత్వా వుత్తం – ''**మోహో ముదితాయ పహానం అబ్భత్థం గచ్ఛతీ**''తి.

౩౧. ఇదాని అఞ్ఞేనపి పరియాయేన పాపం తస్స అకరణఞ్చ దస్సేత్వా సేసపదానఞ్చ అత్థవిభావనముఖేన సభాగవిసభాగధమ్మావట్టనం దస్సేతుం ''**సబ్బపాపం నామ అట్ఠ మిచ్ఛత్తానీ**''తిఆది వుత్తం. **అకిరియా అకరణం అనజ్ఝాచారో**తి తీహిపి పదేహి మిచ్ఛత్తానం అనుప్పాదనమేవ వదతి. తథా **కిరియా కరణం అజ్ఝాచారో**తి తీహిపి పదేహి ఉప్పాదనమేవ వదతి. **అజ్ఝాచారో**తి అధిట్ఠహిత్వా ఆచరణం. **అతీతస్సా**తి చిరకాలప్పవత్తివసేన పురాణస్స. **మగ్గస్సా**తి అరియమగ్గస్స. వుత్తఞ్హేతం – "పురాణమగ్గం పురాణం అఞ్జసన్తి ఖో అరియస్సేతం అట్ఠఙ్గికస్స మగ్గస్స అధివచన"న్తి (సం. ని. ౨.౬౫ అత్థతో సమానం). అతీతేన వా విపస్సినా భగవతా యథాధిగతం దేసితభావం సన్ధాయ "అతీతస్స మగ్గస్సా"తి వుత్తం. విపస్సినో హి అయం భగవతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స పాతిమోక్ఖుద్దేసగాథాతి.

యం పటివేధేనాతి యస్స పరిఞ్ఞాభిసమయేన. **యం పరియోదాపితం, అయం నిరోధో**తి యదిపి అసఙ్ఖతా ధాతు కేనచి సంకిలేసేన న సంకిలిస్సతి, అధిగచ్ఛన్తస్స పన పుగ్గలస్స వసేన ఏవం వుత్తం. తస్స హి యావ సంకిలేసా న విగచ్ఛన్తి, తావ అసఙ్ఖతా ధాతు అపరియోదపితాతి వుచ్చతి. యథా నిబ్బానాధిగమేన యే ఖన్ధా వూపసమేతబ్బా, తేసం సేసభావేన అసేసభావేన చ "సఉపాదిసేసా"తి చ, "అనుపాదిసేసా"తి చ వుచ్చతి, ఏవంసమ్పదమిదం దట్ఠబ్బం.

ఇమాని పాళిఆగతధమ్మానం సభాగవిసభాగధమ్మావట్టనవసేన నిద్ధారితాని చత్తారి సచ్చాని పునపి పాళిఆగతధమ్మానం సభాగవిసభాగధమ్మావట్టనేన ఆవట్టహారం దస్సేతుం **''ధమ్మో హవే రక్ఖతీ''**తి గాథమాహ. తస్సా పదత్థో పుబ్బే వుత్తో ఏవ. **ధమ్మోతి** పుఞ్ఞధమ్మో ఇధాధిప్పేతో. తం విభజిత్వా దస్సేన్తో **''ధమ్మో నామ దువిధో ఇన్ద్రియసంవరో మగ్గో చా''**తి ఆహ. ఇన్ద్రియసంవరసీసేన చేత్థ సబ్బమ్పి సీలం గహితన్తి దట్ఠబ్బం . సబ్బా ఉపపత్తియో **దుగ్గతి** దుక్ఖదుక్ఖతాదియోగేన దుక్ఖా గతియోతి కత్వా. యథావుత్తే దువిధే ధమ్మే పఠమో ధమ్మో యథా సుచిణ్ణో హోతి, యతో చ నో రక్ఖతి, యత్థ చ పతిట్ఠాపేతి, తం సబ్బం దస్సేతుం **''తత్థ యా సంవరసీలే అఖణ్డకారితా''**తిఆది వుత్తం. ఇదాని తస్స ధమ్మస్స అపాయతో రక్ఖణే ఏకన్తికభావం విభావేతుం గామణిసంయుత్తే (సం॰ ని॰ ౪.౩౫౮) **అసిబన్ధకపుత్తసుత్తం** ఆభతం.

తత్థ **ఏవన్తి** పకారేన. **చ**-సద్దో సమ్పిణ్డనే, ఇమినాపి పకారేన అయమత్థో వేదితబ్బోతి అధిప్పాయో. **అసిబన్ధకపుత్తోతి** అసిబన్ధకస్స నామ పుత్తో. గామే జేట్ఠకతాయ **గామణీ. పచ్ఛాభూమకాతి** పచ్ఛాభూమివాసినో. **కామణ్డలుకాతి** సకమణ్డలునో. **సేవాలమాలికాతి** పాతోవ ఉదకతో సేవాలఞ్చేవ ఉప్పలాదీని చ గహేత్వా ఉదకసుద్ధిభావజాననత్థం మాలం కత్వా పిళన్ధనకా. **ఉదకోరోహకాతి** సాయం పాతం ఉదకం ఓరోహణకా. **ఉయ్యాపేన్తీతి** ఉపరియాపేన్తి. **సఞ్ఞాపేన్తీతి** సమ్మా యాపేన్తి. **సగ్గం నామ ఓక్కామేన్తీతి** పరివారేత్వా ఠితావ ''గచ్ఛ, భో, బ్రహ్మలోకం, గచ్ఛ, భో, బ్రహ్మలోక''న్తి వదన్తా సగ్గం పవేసేన్తి.

అనుపరిసక్కేయ్యాతి అనుపరిగచ్ఛేయ్య. **ఉమ్ముజ్జాతి** ఉట్ఠహ. **ఉప్లవాతి** జలస్స ఉపరిప్లవ. **థలముప్లవాతి** థలం అభిరుహ. **తత్ర యాస్సాతి** తత్ర యం అస్స, యం భవేయ్య. **సక్ఖరకఠలన్తి** సక్ఖరా వా కఠలా వా. **సా అధోగామీ అస్సాతి** సా అధో గచ్ఛేయ్య, హేట్ఠాగామీ భవేయ్య. **అధో గచ్ఛేయ్యాతి** హేట్ఠా గచ్ఛేయ్య. **మగ్గస్సాతి** అరియమగ్గస్స. **తిక్ఖతాతి** తిఖిణతా. సా చ ఖో న సత్థకస్స వియ నిసితకరణతా, అథ ఖో ఇన్ద్రియానం పటుభావోతి దస్సేతుం **''అధిమత్తతా''**తి ఆహ. నను చ అరియమగ్గో అత్తనా పహాతబ్బకిలేసే అనవసేసం సముచ్ఛిన్దతీతి అతిఖిణో నామ నత్థీతి? సచ్చమేతం, తథాపి నో చ ఖో ''యథా దిట్ఠిప్పత్తస్సా''తి వచనతో సద్ధావిముత్తదిట్ఠిప్పత్తానం కిలేసప్పహానం పతి అత్థి కాచి విసేసమత్తాతి సక్కా వత్తుం. అయం పన విసేసో న ఇధాధిప్పేతో, సబ్బుపపత్తిసమతిక్కమనస్స అధిప్పేతత్తా. యస్మా పన అరియమగ్గేన ఓధిసో కిలేసా పహీయన్తి, తఞ్చ నేసం తథాపహానం మగ్గధమ్మేసు ఇన్ద్రియానం అపాటవపాటవతరపాటవతమభావేన హోతీతి యో వజిరూపమధమ్మేసు మత్థకప్పత్తానం అగ్గమగ్గధమ్మానం పటుతమభావో. అయం ఇధ మగ్గస్స తిక్ఖతాతి అధిప్పేతా. తేనేవాహ – **''అయం ధమ్మో సుచిణ్ణో సబ్బాహి ఉపపత్తీహి రక్ఖతీ''**తి. **''తస్మా రక్ఖితచిత్తస్సా''**తిఆదినా **సుత్తన్తరేన** (ఉదా॰ ౩౨) సుగతిసఞ్ఞితానమ్పి ఉపపత్తీనం దుగ్గతిభావం సాధేతి.

౩౨. ఇదాని యథావుత్తస్స ధమ్మస్స విసభాగధమ్మానం తణ్హావిజ్జాదీనం సభాగధమ్మానఞ్చ సమథవిపస్సనాదీనం నిద్ధారణవసేన ఆవట్టహారం యోజేత్వా దస్సేతుం **''తత్థ దుగ్గతీనం హేతు తణ్హా చ అవిజ్జా చా''**తిఆదిమాహ. తం పుబ్బే వుత్తనయత్తా సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. **ఇదం వుచ్చతి బ్రహ్మచరియన్తి** ఇదం అరియం సమథవిపస్సనాసఙ్ఖాతం మగ్గబ్రహ్మచరియన్తి వుచ్చతి. **యం రక్ఖతీతి** సబ్బాహి దుగ్గతీహి రక్ఖన్తస్స అరియమగ్గస్స ఆరమ్మణభూతో నిరోధో రక్ఖన్తో వియ వుత్తో, నిమిత్తస్స కత్తుభావేన ఉపచరితత్తా. ఇమాని చత్తారి సచ్చాని విసభాగసభాగధమ్మావట్టనవసేన నిద్ధారితానీతి అధిప్పాయో.

ఆవట్టహారవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. విభత్తిహారవిభఙ్గవణ్ణనా

౩౩. **తత్థ కతమో విభత్తిహారో**తి విభత్తిహారవిభఙ్గో. తత్థ ధమ్మవిభత్తిభూమివిభత్తిపదట్ఠానవిభత్తీతి తివిధా విభత్తి. తాసు యస్మా ధమ్మేసు విభాగతో నిద్దిట్ఠేసు తత్థ లబ్భమానో భూమివిభాగో పదట్ఠానవిభాగో చ నిద్దిసియమానో సువిఞ్ఞేయ్యో హోతి, తస్మా ధమ్మవిభత్తిం తావ నిద్దిసన్తో సోళసవిధే పట్ఠానే యేసం సుత్తానం వసేన విసేసతో విభజితబ్బా, తాని సుత్తాని దస్సేతుం ''**ద్వే సుత్తాని వాసనాభాగియఞ్చ నిబ్బేధభాగియఞ్చా**''తి వుత్తం. తత్థ వాసనా పుఞ్ఞభావనా, తస్సా భాగో కోట్ఠాసో వాసనాభాగో, తస్స హితన్తి **వాసనాభాగియం,** సుత్తం. నిబ్బిజ్ఝనం లోభక్ఖన్ధాదీనం పదాలనం నిబ్బేధో, తస్స భాగోతి సేసం పురిమసదిసమేవ. యస్మిం సుత్తే తీణి పుఞ్ఞకిరియవత్థూని దేసితాని, తం సుత్తం వాసనాభాగియం. యస్మిం పన సేక్ఖాసేక్ఖా దేసితా, తం నిబ్బేధభాగియం. అయఞ్చ అత్థో **పాళియం**యేవ ఆగమిస్సతి.

పుఞ్ఞభాగియాతి పుఞ్ఞభాగే భవా. తథా **ఫలభాగియా** వేదితబ్బా. **ఫల**న్తి పన సామఞ్ఞఫలం. **సంవరసీల**న్తి పాతిమోక్ఖసంవరో, సతిసంవరో, ఞాణసంవరో, ఖన్తిసంవరో, వీరియసంవరోతి పఞ్చ సంవరా సంవరసీలం. **పహానసీల**న్తి తదఙ్గప్పహానం, విక్ఖమ్భనప్పహానం, సముచ్ఛేదప్పహానం, పటిప్పస్సద్ధిప్పహానం, నిస్సరణప్పహానన్తి పఞ్చప్పహానాని. తేసు నిస్సరణప్పహానవజ్జానం పహానానం వసేన పహానసీలం వేదితబ్బం. **సో**తి యో వాసనాభాగియసుత్తసమ్పటిగ్గాహకో, సో. **తేన బ్రహ్మచరియేనా**తి తేన సంవరసీలసఙ్ఖాతేన సేట్ఠచరియేన కారణభూతేన బ్రహ్మచారీ భవతి. ఏత్థ చ అట్ఠసమాపత్తిబ్రహ్మచరియస్స న పటిక్ఖేపో, కేచి పన "తేనేవ బ్రహ్మచరియేనా"తి పఠన్తి, తేసం మతేన సియా తస్స పటిక్ఖేపో.

పహానసీలే ఠితోతి సముచ్ఛేదపటిప్పస్సద్ధిప్పహానానం వసేన పహానసీలే ఠితో. **తేన బ్రహ్మచరియేనా**తి తేన పహానసీలేన విసేసభూతేన మగ్గబ్రహ్మచరియేన. యే పన "తేనేవ బ్రహ్మచరియేనా"తి పఠన్తి, తేసం అయం పాఠో "వాసనాభాగియం నామ సుత్తం దానకథా, సీలకథా, సగ్గకథా, పుఞ్ఞవిపాకకథా"తి. యే పన "తేన బ్రహ్మచరియేనా"తి పఠన్తి, తేసం అయం పాఠో – "వాసనాభాగియం నామ సుత్తం దానకథా, సీలకథా, సగ్గకథా కామానం ఆదీనవో నేక్ఖమ్మే ఆనిసంసో"తి. తత్థ కతమో పాఠో యుత్తతరోతి? పచ్ఛిమో పాఠోతి నిట్ఠం గన్తబ్బం. యస్మా "నిబ్బేధభాగియం నామ సుత్తం యా చతుసచ్చప్పకాసనా"తి వక్ఖతి, న హి మహాథేరో సావసేసం కత్వా ధమ్మం దేసేసీతి.

''**నత్థి పజాననా**''తిఆదినా ఉభిన్నం సుత్తానం సాతిసయం అసబ్బకరకారణం దస్సేతి. తత్థ **పజాననా**తి అరియమగ్గస్స పదట్ఠానభూతా వుట్ఠానగామినీ విపస్సనాపఞ్ఞా. **ఇమాని చత్తారి సుత్తానీ**తి ఇమేసం సుత్తానం వాసనాభాగియనిబ్బేధభాగియానం వక్ఖమానానఞ్చ సంకిలేసభాగియఅసేక్ఖభాగియానం వసేన చత్తారి సుత్తాని. **దేసనాయా**తి దేసనానయేన. **సబ్బతో విచయేన హారేన విచినిత్వా**తి సబ్బతోభాగేన ఏకాదససు ఠానేసు పక్ఖిపిత్వా విచయేన హారేన విచినిత్వా. ''**యుత్తిహారేన యోజేతబ్బానీ**''తి ఏతేన విచయహారయుత్తిహారా విభత్తిహారస్స పరికమ్మట్ఠానన్తి దస్సేతి. ''**యావతికా ఞాణస్స భూమీ**''తి ఇమినా విభత్తిహారస్స మహావిసయతం దస్సేతి.

౩౪. ఏవం వాసనాభాగియనిబ్బేధభాగియభావేహి ధమ్మే ఏకదేసేన విభజిత్వా ఇదాని తేసం కిలేసభాగియఅసేక్ఖభాగియభావేహి సాధారణాసాధారణభావేహి విభజితుం ''**తత్థ కతమే ధమ్మా సాధారణా**''తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **కతమే ధమ్మా**తి కతమే సభావధమ్మా. **సాధారణా**తి అవిసిట్ఠా, సమానాతి అత్థో. **ద్వే ధమ్మా**తి దువే పకతియో.

పకతిఅత్థో హి అయం ధమ్మ-సద్దో “జాతిధమ్మానం సత్తాన”న్తిఆదీసు (పటిం మం ౧.౩౩) వియ. **నామసాధారణాతి** నామేన సాధారణా, కుసలాకుసలాతి సమానానామాతి అత్థో. **వత్థుసాధారణాతి** వత్థునా నిస్సయేన సాధారణా, ఏకసన్తతిపతితతాయ సమానవత్థుకాతి అత్థో. విసేసతో సంకిలేసపక్ఖే పహానేకట్ఠా నామసాధారణా, సహజేకట్ఠా వత్థుసాధారణా. **అఞ్ఞమ్పి ఏవం జాతియన్తి** కిచ్చపచ్చయపటిపక్ఖాదీహి సమానం సఙ్గణ్హాతి. **మిచ్ఛత్తనియతానం అనియతానన్తి** ఇదం పుథుజ్జనానం ఉపలక్ఖణం. తస్మా సస్సతవాదా ఉచ్ఛేదవాదాతి ఆదికో సబ్బో పుథుజ్జనభేదో ఆహరిత్వా వత్తబ్బో. దసనప్పహాతబ్బా కిలేసా సాధారణా మిచ్ఛత్తనియతానం అనియతానం ఏవ చ సమ్భవతో సమ్మత్తనియతానం అసమ్భవతో చ. ఇమినా నయేన సేసపదేసుపి అత్థో వేదితబ్బో.

అరియసావకోతి సేక్ఖం సన్ధాయ వదతి. **సబ్బా సా అవీతరాగేహి సాధారణాతి** లోకియసమాపత్తి రూపావచరా అరూపావచరా దిబ్బవిహారో బ్రహ్మవిహారో పఠమజ్ఝానసమాపత్తీతి ఏవమాదీహి పరియాయేహి సాధారణా. కుసలసమాపత్తి పన ఇమినా పరియాయేన సియా అసాధారణా , ఇమం పన దోసం పస్సన్తా కేచి “యం కిఞ్చి...పే.... సబ్బా సా అవీతరాగేహి సాధారణా”తి పఠన్తి. కథం తే ఓధిసో గహితా, అథ ఓధిసో గహేతబ్బా, కథం సాధారణాతి? అనుయోగం మనసికత్వా తం వినోధేన్తో ఆహ – ‘‘**సాధారణా హి ధమ్మా ఏవం అఞ్ఞమఞ్ఞ**’’న్తిఆది. తస్సత్థో – యథా మిచ్ఛత్తనియతానం అనియతానఞ్చ సాధారణాతి వుత్తం, ఏవం సాధారణా ధమ్మా న సబ్బసత్తానం సాధారణతాయ సాధారణా, కస్మా? యస్మా **అఞ్ఞమఞ్ఞం పరం పరం సకం సకం విసయం నాతివత్తన్తి**. పటినియతఞ్హి తేసం పవత్తిట్ఠానం, ఇతరథా తథా వోహారో ఏవ న సియాతి అధిప్పాయో. యస్మా చ ఏతే ఏవ ధమ్మా ఏవం నియతా విసయా, తస్మా ‘‘**యోపి ఇమేహి ధమ్మేహి సమన్నాగతో న నో తం ధమ్మం ఉపాతివత్తతీ**’’తి ఆహ. న హి మిచ్ఛత్తనియతానం అనియతానఞ్చ దస్సనేన పహాతబ్బా కిలేసా న సన్తి, అఞ్ఞేసం వా సన్తీతి ఏవం సేసేపి వత్తబ్బం.

అసాధారణో నామ ధమ్మో తస్స తస్స పుగ్గలస్స పచ్చత్తనియతో అరియేసు సేక్ఖాసేక్ఖధమ్మవసేన అనరియేసు సబ్బాభబ్బపహాతబ్బవసేన గవేసితబ్బో, ఇతరస్స తథా నిద్దిసితబ్బభావాభావతో. సో చ ఖో సాధారణావిధురతాయ తం తం ఉపాదాయ తథావుత్తదేసనానుసారేనాతి ఇమమత్థం దస్సేతి ‘‘**కతమే ధమ్మా అసాధారణా యావ దేసనం ఉపాదాయ గవేసితబ్బా సేక్ఖాసేక్ఖా భబ్బాభబ్బా**’’తి ఇమినా. **అట్ఠమకస్సాతి** సోతాపత్తిఫలసచ్ఛికిరియాయ పటిపన్నస్స. **ధమ్మతాతి** ధమ్మసభావో పఠమస్స మగ్గట్ఠతా దుతియస్స ఫలట్ఠతా. పఠమస్స వా పహీయమానకిలేసతా. దుతియస్స పహీనకిలేసతా. పున **అట్ఠమకస్సాతి** అనాగామిమగ్గట్ఠస్స. **నామన్తి** సేక్ఖాతి నామం. **ధమ్మతాతి** తంతంమగ్గట్ఠతా హేట్ఠిమఫలట్ఠతా చ. **పటిపన్నకానన్తి** మగ్గసమఙ్గీనం. **నామన్తి** పటిపన్నకాతి నామం. ఏవం “అట్ఠమకస్సా”తిఆదినా అరియపుగ్గలేసు అసాధారణధమ్మం దస్సేత్వా ఇతరేసు నయదస్సనత్థం ‘‘**ఏవం విసేసానుపస్సినా**’’తిఆది వుత్తం. లోకియధమ్మేసు ఏవ హి హీనాదిభావో. తత్థ **విసేసానుపస్సినాతి** అసాధారణధమ్మానుపస్సినా. మిచ్ఛత్తనియతానం అనియతా ధమ్మా సాధారణా మిచ్ఛత్తనియతా ధమ్మా అసాధారణా. మిచ్ఛత్తనియతేసుపి నియతమిచ్ఛాదిట్ఠికానం అనియతా ధమ్మా సాధారణా. నియతమిచ్ఛాదిట్ఠి అసాధారణాతి ఇమినా నయేన విసేసానుపస్సినా వేదితబ్బా.

ఏవం నానానయేహి ధమ్మవిభత్తిం దస్సేత్వా ఇదాని భూమివిభత్తిం పదట్ఠానవిభత్తిఞ్చ విభజిత్వా దస్సేతుం ‘‘**దస్సనభూమీ**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **దస్సనభూమీతి** పఠమమగ్గో. యస్మా పన పఠమమగ్గక్ఖణే అరియసావకో సమ్మత్తనియామం ఓక్కమన్తో నామ హోతి, తతో పరం ఓక్కన్తో , తస్మా “దస్సనభూమి నియామావక్కన్తియా పదట్ఠాన”న్తి

వుత్తం. కిఞ్చాపి హేట్ఠిమో హేట్ఠిమో మగ్గో ఉపరిఉపరిమగ్గాధిగమస్స కారణం హోతి, సక్కాయదిట్ఠిఆదీని అప్పహాయ కామరాగబ్యాపాదాదిప్పహానస్స అసక్కుణేయ్యత్తా. తథాపి అరియమగ్గో అత్తనో ఫలస్స విసేసకారణం ఆసన్నకారణఞ్చాతి దస్సేతుం ''**భావనాభూమి ఉత్తరికానం ఫలానం పత్తియా పదట్ఠాన**''న్తి వుత్తం. సుఖా పటిపదా ఖిప్పాభిఞ్ఞా ఞాణుత్తరస్స తథావిధపచ్చయసమాయోగే చ హోతీతి సా విపస్సనాయ పదట్ఠానన్తి వుత్తా. ఇతరా పన తిస్సోపి పటిపదా సమథం ఆవహన్తి ఏవ. తాసు సబ్బముదుతాయ దస్సితాయ సేసాపి దస్సితా ఏవాతి ఆహ – ''**దుక్ఖా పటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞా సమథస్స పదట్ఠాన**''న్తి.

దానమయం పుఞ్ఞకిరియవత్థూతి దానమేవ దానమయం, పుజ్జఫలనిబ్బత్తనట్ఠేన పుఞ్ఞం, తదేవ కత్తబ్బతో కిరియా, పయోగసమ్పత్తియాదీనం అధిట్ఠానభావతో వత్థు చాతి దానమయపుఞ్ఞకిరియవత్థు. **పరతోఘోసస్సా**తి ధమ్మస్సవనస్స. **సాధారణ**న్తి న బీజం వియ అఙ్కురస్స, దస్సనభూమిఆదయో వియ వా నియామావక్కన్తిఆదీనం ఆవేణికం, అథ ఖో సాధారణం, తదఞ్ఞకారణేహిపి పరతోఘోసస్స పవత్తనతోతి అధిప్పాయో. తత్థ కేచి దాయకస్స దానానుమోదనం ఆచిణ్ణన్తి దానం పరతోఘోసస్స కారణన్తి వదన్తి. దాయకో పన దక్ఖిణావిసుద్ధిం ఆకఙ్ఖన్తో దానసీలాదిగుణవిసేసానం సవనే యుత్తప్పయుత్తో హోతీతి దానం ధమ్మస్సవనస్స కారణం వుత్తం.

సీలసమ్పన్నో విప్పటిసారాభావేన సమాహితో ధమ్మచిన్తాసమత్థో హోతీతి సీలం చిన్తామయఞాణస్స కారణన్తి ఆహ ''**సీలమయ**''న్తిఆది. **భావనామయ**న్తి సమథసఙ్ఖాతం భావనామయం. **భావనామయియా**తి ఉపరిఝానసఙ్ఖాతాయ విపస్సనాసఙ్ఖాతాయ చ భావనామయియా. పురిమం పురిమఞ్హి పచ్ఛిమస్స పచ్ఛిమస్స పదట్ఠానం. ఇదాని యస్మా దానం సీలం లోకియభావనా చ న కేవలం యథావుత్తపరతోఘోసాదీనంయేవ, అథ ఖో యథాక్కమం పరియత్తిబాహుసచ్చకమ్మట్ఠానానుయోగమగ్గసమ్మాదిట్ఠీనమ్పి పచ్చయా హోన్తి, తస్మా తమ్పి నయం దస్సేతుం పున ''**దానమయ**''న్తిఆదినా దేసనం వడ్ఢేసి. తథా పతిరూపదేసవాసాదయో కాయవివేకచిత్తవివేకాదీనం కారణం హోతీతి ఇమం నయం దస్సేతుం ''**పతిరూపదేసవాసో**''తిఆదిమాహ. తత్థ **కుసలవీమంసాయా**తి పటిసఙ్ఖానుపస్సనాయ. **అకుసలపరిచ్చాగో**తి ఇమినా పహానపరిఞ్ఞా వుత్తాతి. **సమాధిన్ద్రియస్సా**తి మగ్గసమాధిన్ద్రియస్స. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

విభత్తిహారవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. పరివత్తనహారవిభఙ్గవణ్ణనా

౩౫. తత్థ కతమో పరివత్తనో హారోతి పరివత్తనహారవిభఙ్గో. తత్థ యస్మా సంవణ్ణియమానే సుత్తే యథానిద్దిట్ఠానం కుసలాకుసలధమ్మానం పటిపక్ఖభూతే అకుసలకుసలధమ్మే పహాతబ్బభావాదివసేన నిద్ధారణం పటిపక్ఖతో పరివత్తనం, తస్మా ''**సమ్మాదిట్ఠిస్స పురిసపుగ్గలస్స మిచ్ఛాదిట్ఠి నిజ్జిణ్ణా భవతీ**''తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ సమ్మా పసత్థా, సున్దరా దిట్ఠి ఏతస్సాతి సమ్మాదిట్ఠి, తస్స. సా పనస్స సమ్మాదిట్ఠితా పుబ్బభాగసమ్మాదిట్ఠియా వా లోకుత్తరసమ్మాదిట్ఠియా వా వేదితబ్బా. **మిచ్ఛాదిట్ఠి నిజ్జిణ్ణా భవతీ**తి పురిమనయే విపస్సనాసమ్మాదిట్ఠియా పహీనా హోతి, విక్ఖమ్భితాతి అత్థో. పచ్ఛిమనయే పఠమమగ్గసమ్మాదిట్ఠియా పహీనా సముచ్ఛిన్నాతి అత్థో.

యే చస్స మిచ్ఛాదిట్ఠిపచ్చయాతి మిచ్ఛాభినివేసహేతు యే అరియానం అదస్సనకామతాదయో లోభాదయో పాణాతిపాతాదయో చ **అనేకే** లామకట్ఠేన **పాపకా** అకోసల్లసమ్భూతట్ఠేన **అకుసలా** ధమ్మా ఉప్పజ్జేయ్యుం. ఇమస్స

ఆరద్ధవిపస్సకస్స అరియస్స చ. **ధమ్మాతి** సమథవిపస్సనాధమ్మా, సత్తత్తింసబోధిపక్ఖియధమ్మా వా అనుప్పన్నా వా సమ్భవన్తి ఉప్పన్నా, భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి. **సమ్మాసఙ్కప్పస్సాతి**ఆదీనమ్పి ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బో. అయం పన విసేసో – సమ్మావిముత్తిఆదీనం మిచ్ఛావిముత్తి అవిముత్తావ సమానా "విముత్తా మయ"న్తి ఏవంసఞ్ఞినో అవిముత్తియం వా విముత్తిసఞ్ఞినో. తత్రాయం వచనత్థో – మిచ్ఛా పాపికా విముత్తి విమోక్ఖో ఏతస్సాతి **మిచ్ఛావిముత్తి**. అట్ఠఙ్గా చ మిచ్ఛావిముత్తి యథావుత్తేనాకారేన మిచ్ఛాభినివేసవసేన చ పవత్తా అన్తద్వయలక్ఖణా. **సమ్మావిముత్తి** పన ఫలధమ్మా, మిచ్ఛాదిట్ఠికే సమాసేవతో మిచ్ఛావిమోక్ఖో వా మిచ్ఛావిముత్తి. **మిచ్ఛావిముత్తిఞాణదస్సనం** పన మిచ్ఛావిమోక్ఖే మిచ్ఛాదిట్ఠియా చ సారన్తి గహణవసేన పవత్తో అకుసలచిత్తుప్పాదో అన్తమసో పాపం కత్వా "సుకతం మయా"తి పచ్చవేక్ఖతో ఉప్పన్నమోహో చ. **సమ్మావిముత్తిఞాణదస్సనస్సాతి** ఏత్థ సేక్ఖానం పచ్చవేక్ఖణఞాణం సమ్మావిముత్తిఞాణదస్సనన్తి అధిప్పేతం. తఞ్హి ఉత్తరిభావనాపారిపూరియా సంవత్తతి.

౩౬. ఏవం సమ్మాదిట్ఠిఆదిముఖేన మిచ్ఛాదిట్ఠిఆదిం దస్సేత్వా పున పాణాతిపాతఅదిన్నాదానకామేసుమిచ్ఛాచారాదితో వేరమణియాదీహి పాణాతిపాతాదీనం పరివత్తనం దస్సేతుం ''**యస్సా**''తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **కాలవాదిస్సాతి** లక్ఖణవచనం. కాలేన సాపదేసం పరియన్తవతిం అత్థసఞ్హితన్తి నో సమ్ఫప్పలాపస్స పహానాయ పటిపన్నో హోతీతి వుత్తం.

పున ''**యే చ ఖో కేచీ**''తిఆదినా సమ్మాదిట్ఠిఆదిముఖేనేవ మిచ్ఛాదిట్ఠిఆదీహి ఏవ పరివత్తనం పకారన్తరేన దస్సేతి. తత్థ **సన్దిట్ఠికాతి** పచ్చక్ఖా. **సహధమ్మికాతి** సకారణా. **గారయ్హాతి** గరహితబ్బయుత్తా. **వాదానువాదాతి** వాదా చేవ అనువాదా చ. "వాదానుపాతా"తిపి పాఠో, వాదానుపవత్తియోతి అత్థో. **పుజ్జాతి** పూజనీయా. **పాసంసాతి** పసంసితబ్బా.

పున ''**యే చ ఖో కేచీ**''తిఆదినా మజ్ఝిమాయ పటిపత్తియా అన్తద్వయపరివత్తనం దస్సేతి. తత్థ **భుఞ్జితబ్బాతి**ఆదీని చత్తారి పదాని వత్థుకామవసేన యోజేతబ్బాని. **భావయితబ్బా బహులీకాతబ్బాతి** పదద్వయం కిలేసకామవసేన. **తేసం అధమ్మోతి** భావేతబ్బో నామ ధమ్మో సియా, కామా చ తేసం భావేతబ్బా ఇచ్ఛితా, కామేహి చ వేరమణీ కామానం పటిపక్ఖో, ఇతి సా తేసం అధమ్మో ఆపజ్జతీతి అధిప్పాయో.

నియ్యానికో ధమ్మోతి సహ విపస్సనాయ అరియమగ్గో. **దుక్ఖోతి** పాపం నిజ్జరాపేస్సామాతి పవత్తితం సరీరతాపనం వదతి. **సుఖోతి** అనవజ్జపచ్చయపరిభోగసుఖం. ఏతేసుపి వారేసు వుత్తనయేనేవ అధమ్మభావాపత్తి వత్తబ్బా. ఇదాని అసుభసఞ్ఞాదిముఖేన సుభసఞ్ఞాదిపరివత్తనం దస్సేతుం ''**యథా వా పనా**''తిఆది వుత్తం. ఆరద్ధవిపస్సకస్స కిలేసాసుచిపగ్ఘరణవసేన తేభూమకసఙ్ఖారా అసుభతో ఉపట్ఠహన్తీతి కత్వా వుత్తం ''**సబ్బసఙ్ఖారేసు అసుభానుపస్సినో విహరతో**''తి. ''**యం యం వా పనా**''తిఆదినా పటిపక్ఖస్స లక్ఖణం విభావేతి. తత్థ **అజ్ఝాపన్నోతి** అధిఆపన్నో, అభిఉపగతో పరిఞ్ఞాతోతి అత్థో.

పరివత్తనహారవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. వేవచనహారవిభఙ్గవణ్ణనా

౩౭. **తత్థ కతమో వేవచనో హారోతి** వేవచనహారవిభఙ్గో. తత్థ యథా వేవచననిద్దేసో హోతి, తం దస్సేతుం ''**ఏకం భగవా ధమ్మం అఞ్ఞమఞ్ఞేహి వేవచనేహి నిద్దిసతీ**''తి వుత్తం. **వేవచనేహీతి** పరియాయసద్దేహీతి అత్థో. పదత్థో పుబ్బే వుత్తో ఏవ.

కస్మా పన భగవా ఏకం ధమ్మం అనేకపరియాయేహి నిద్దిసతీతి? వుచ్చతే – దేసనాకాలే ఆయతిఞ్చ కస్సచి కథఞ్చి తదత్థపటిబోధో సియాతి పరియాయవచనం, తస్మిం ఖణే విక్ఖిత్తచిత్తానం అఞ్ఞవిహితానం అఞ్ఞేన పరియాయేన తదత్థావబోధనత్థం పరియాయవచనం. తేనేవ పదేన పున వచనే తదఞ్ఞేసం తత్థ అధిగతతా సియాతి మన్దబుద్ధీనం పునప్పునం తదత్థసల్లక్ఖణే అసమ్మోసనత్థం పరియాయవచనం. అనేకేపి అత్థా సమానబ్యఞ్జనా హోన్తీతి యా అత్థన్తరపరికప్పనా సియా, తస్సా పరివజ్జనత్థమ్పి పరియాయవచనం అనఞ్ఞస్స వచనే అనేకాహి తాహి తాహి సఞ్ఞాహి తేసం తేసం అత్థానం ఞాపనత్థమ్పి పరియాయవచనం సేయ్యథాపి నిఘణ్టుసత్థే. ధమ్మకథికానం తన్తిఅత్థుపనిబన్ధనపరావబోధనానం సుఖసిద్ధియాపి పరియాయవచనం. అత్తనో ధమ్మనిరుత్తిపటిసమ్భిదాప్పత్తియా విభావనత్థం, వేనేయ్యానం తత్థ బీజావాపనత్థం వా పరియాయవచనం భగవా నిద్దిసతి.

కిం బహునా యస్సా ధమ్మధాతుయా సుప్పటివిద్ధత్తా సమ్మాసమ్బుద్ధా యథా సబ్బస్మిం అత్థే అప్పటిహతఞాణాచారా, తథా సబ్బస్మిం సద్దవోహారేతి ఏకమ్పి అత్థం అనేకేహి పరియాయేహి బోధేతి, న తత్థ దన్ధాయితత్తం విత్థాయితత్తం అత్థస్స. నాపి ధమ్మదేసనాహాని, ఆవేణికోవాయం బుద్ధధమ్మోతి పరియాయదేసనం దస్సేన్తో ''**ఆసా**''తిఆదిమాహ. తత్థ అత్థం దస్సేన్తో ''**ఆసా నామ వుచ్చతి యా భవిస్సస్స అత్థస్సా**''తిఆదిమాహ. తత్థ **భవిస్సస్స అత్థస్సా**తి అనాగతస్స ఇచ్ఛితబ్బస్స అత్థస్స. ''**అవస్సం ఆగమిస్సతీ**''తిఆదినా తస్సా పవత్తియాకారం దస్సేతి. అనాగతత్థవిసయా తణ్హా **ఆసా**. అనాగతపచ్చుప్పన్నత్థవిసయా తణ్హా **పిహా**తి అయమేతాసం విసేసో.

అత్థనిప్ఫత్తిపటిపాలనాతి యాయ ఇచ్ఛితస్స అత్థస్స నిప్ఫత్తిం పటిపాలేతి ఆగమేతి, యాయ వా నిప్ఫన్నం అత్థం పటిపాలేతి రక్ఖతి. అయం **అభినన్దనా** నామ, యథాలద్ధస్స అత్థస్స కేలాయనా నామాతి అత్థో. తం అత్థనిప్ఫత్తిం సత్తసఙ్ఖారవసేన విభజిత్వా దస్సేన్తో ''**పియం వా ఞాతి**''న్తిఆదిమాహ . తత్థ **ధమ్మ**న్తి రూపాదిఆరమ్మణధమ్మం, అతిఇట్ఠారమ్మణం అభినన్దతి, అనిట్ఠారమ్మణేహిపి తం దస్సేతుం ''**అప్పటికూలతో వా అభినన్దతీ**''తి వుత్తం. పటిక్కూలేపి హి విపల్లాసవసేన సత్తం, సఙ్ఖారం వా అప్పటిక్కూలతో అభినన్దతి.

యాసు అనేకధాతూసు పవత్తియా తణ్హా "అనేకధాతూసు సరా"తి వుత్తా, తా ధాతుయో విభాగేన దస్సేతుం ''**చక్ఖుధాతూ**''తిఆది వుత్తం. కిఞ్చాపి **ధాతువిభఙ్గా**దీసు (విభ. ౧౭౨ ఆదయో) కామధాతుఆదయో అఞ్ఞాపి అనేకధాతుయో ఆగతా, తాసమ్పి ఏత్థేవ సమవరోధోతి దస్సనత్థం అట్ఠారసేవేత్థ దస్సితా. **కేచి రూపాధిముత్తా**తిఆది తాసు ధాతూసు తణ్హాయ పవత్తిదస్సనం. తత్థ యస్మా పఞ్చ అజ్ఝత్తికా ధాతుయో సత్త చ విఞ్ఞాణధాతుయో ధమ్మధాతు చ ధమ్మారమ్మణేనేవ సఙ్గహితా, తస్మా అట్ఠారస ధాతుయో ఉద్దిసిత్వా ఛళేవ తణ్హాయ పవత్తిట్ఠానాని విభత్తానీతి దట్ఠబ్బం. తణ్హాపక్ఖా నేక్ఖమ్మస్సితాపి దోమనస్సుపవిచారా తస్స అనుత్తరేసు విమోక్ఖేసు పిహం ఉపట్ఠాపయతో ఉప్పజ్జతి "పిహాపచ్చయా దోమనస్స"న్తి వచనతో, కో పన వాదో గేహస్సితేసు దోమనస్సుపవిచారేసూతి ఇమాని చతువీసతి పదాని ''**తణ్హాపక్ఖో**''తి వుత్తం. గేహస్సితా పన ఉపేక్ఖా అఞ్ఞాణుపేక్ఖతాయ యథాభినివేసస్స పచ్చయో హోతీతి ''**యా చ ఉపేక్ఖా గేహస్సితా, అయం దిట్ఠిపక్ఖో**''తి వుత్తం.

౩౮. ఇదాని తేసం ఉపవిచారానం తణ్హాపరియాయం దస్సేన్తో ''**సాయేవ పత్థనాకారేన ధమ్మనన్దీ**''తిఆదిమాహ. పున చిత్తం పఞ్ఞా భగవా ధమ్మో సఙ్ఘో సీలం చాగోతి ఇమేసం పరియాయవచననిద్ధారణేన వేవచనహారం విభజిత్వా దస్సేతుం ''**చిత్తం మనో విఞ్ఞాణ**''న్తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ ''**అఞ్ఞమ్పి ఏవం జాతియ**''న్తి ఇమినా పఞ్ఞా పజాననా విచయో పవిచయో

ధమ్మవిచయో సల్లక్ఖణా ఉపలక్ఖణా పచ్చుపలక్ఖణా పణ్డిచ్చం కోసల్లం నేపుఞ్ఞం వేభబ్యా చిన్తా ఉపపరిక్ఖా భూరీ మేధా పరిణాయికా విపస్సనా సమ్పజఞ్ఞం పతోదో పఞ్ఞా పఞ్ఞిన్ద్రియం పఞ్ఞాబలం పఞ్ఞాసత్థం పఞ్ఞాపాసాదో పఞ్ఞాఆలోకో పఞ్ఞాఓభాసో పఞ్ఞాపజ్జోతో పఞ్ఞారతనం అమోహోతి (మహాని॰ ౧౪౯) ఏవమాదీనమ్పి పఞ్ఞాయ పరియాయసద్దానం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో.

పఞ్చిన్ద్రియాని లోకుత్తరానీతి ఖయే ఞాణన్తిఆదీని పఞ్చిన్ద్రియాని లోకుత్తరాని, లోకుత్తరపఞ్ఞాయ వేవచనానీతి అత్థో. **సబ్బా పఞ్ఞా**తి ఇతరేహి వేవచనేహి వుత్తా సబ్బా పఞ్ఞా లోకియలోకుత్తరమిస్సికాతి అత్థో. ''**అపి చా**''తిఆదినా ఇమినాపి పరియాయేన వేవచనం వత్తబ్బన్తి దస్సేతి. **ఆధిపతేయ్యట్ఠేనా**తి అధిమోక్ఖలక్ఖణే ఆధిపతేయ్యట్ఠేన. **యథా చ బుద్ధానుస్సతియం వుత్త**న్తి యథా **బుద్ధానుస్సతినిద్దేసే** (విసుద్ధి॰ ౧.౧౨౩) "ఇతిపి సో భగవా"తిఆదినా పాళియా సో భగవా ఇతిపి అరహం...పే॰... ఇతిపి భగవాతి అనేకేహి వేవచనేహి భగవా అనుస్సరితబ్బోతి వుత్తం. ఇమినావ నయేన బలనిప్ఫత్తిగతో వేసారజ్జప్పత్తో యావ ధమ్మోభాసపజ్జోతకరోతి, ఏతేహి పరియాయేహి బుద్ధస్స భగవతో వేవచనం బుద్ధానుస్సతియం వత్తబ్బన్తి పదం ఆహరిత్వా సమ్బన్ధో వేదితబ్బో. ఏతానిపి కతిపయాని ఏవ భగవతో వేవచనాని. అసఙ్ఖ్యేయ్యా హి బుద్ధగుణా గుణనేమిత్తకాని చ భగవతో నామాని. వుత్తఞ్హేతం ధమ్మసేనాపతినా –

"అసఙ్ఖ్యేయ్యాని నామాని, సగుణేన మహేసినో;
గుణేన నామముద్ధేయ్యం, అపి నామ సహస్సతో"తి. (ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౫౩);

ధమ్మానుస్సతియం ''**అసఙ్ఖత**''న్తిఆదీసు న కేనచి పచ్చయేన సఙ్ఖతన్తి **అసఙ్ఖతం**. నత్థి ఏతస్స అన్తో వినాసోతి **అనన్తం**. ఆసవానం అనారమ్మణతో **అనాసవం**. అవిపరీతసభావత్తా **సచ్చం**. సంసారస్స పరతీరభావతో **పారం**. నిపుణఞాణవిసయత్తా **సుఖుమసభావత్తా చ నిపుణ**. అనుపచితఞాణసమ్భారేహి దట్ఠుం న సక్కాతి **సుదుద్దసం**. ఉప్పాదజరాహి అనభిహతత్తా **అజజ్జరం**. థిరభావేన **ధువం**. జరామరణేహి అపలుజ్జనతో **అపలోకితం**. మంసచక్ఖునా దిబ్బచక్ఖునా చ అపస్సితబ్బత్తా **అనిదస్సనం**. రాగాదిపపఞ్చాభావేన **నిప్పపఞ్చం**. కిలేసాభిసఙ్ఖారానం వూపసమహేతుతాయ **సన్తం**.

అమతహేతుతాయ భఙ్గాభావతో చ **అమతం**. ఉత్తమట్ఠేన అతప్పకట్ఠేన చ **పణీతం**. అసివానం కమ్మకిలేసవిపాకవట్టానం అభావేన **సివం**. చతూహి యోగేహి అనుపద్దవభావేన **ఖేమం**. తణ్హా ఖీయతి ఏత్థాతి **తణ్హక్ఖయో**. కతపుఞ్ఞేహిపి కదాచిదేవ పస్సితబ్బత్తా **అచ్ఛరియం**. అభూతపుబ్బత్తా **అబ్భుతం** . అనన్తరాయత్తా **అనీతికం**. అనన్తరాయభావహేతుతో **అనీతికధమ్మం** (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౫.౩౭౭-౪౦౯).

అనిబ్బత్తిసభావత్తా **అజాతం**. తతో ఏవ **అభూతం**. ఉభయేనాపి ఉప్పాదరహితన్తి వుత్తం హోతి. కేనచి అనుపద్దుతత్తా **అనుపద్దవం**. న కేనచి పచ్చయేన కతన్తి **అకతం**. నత్థి ఏత్థ సోకోతి **అసోకం**. సోకహేతువిగమేన **విసోకం**. కేనచి అనుపసజ్జితబ్బత్తా **అనుపసగ్గం**. అనుపసగ్గభావహేతుతో **అనుపసగ్గధమ్మం**.

గమ్భీరఞాణగోచరతో **గమ్భీరం**. సమ్మాపటిపత్తిం వినా పస్సితుం పత్తుం అసక్కుణేయ్యత్తా **దుప్పస్సం**. సబ్బలోకం ఉత్తరిత్వా ఠితన్తి **ఉత్తరం**. నత్థి ఏతస్స ఉత్తరన్తి **అనుత్తరం**. సమస్స సదిసస్స అభావేన **అసమం**. పటిభాగాభావేన **అప్పటిసమం**. ఉత్తమట్ఠేన **జేట్ఠం**, పాసంసతమత్తా వా **జేట్ఠం**. సంసారదుక్ఖట్టితేహి లేతబ్బతో **లేణం**. తతో రక్ఖణతో **తాణం**.

రణాభావేన **అరణం**. అఙ్గణాభావేన **అనఙ్గణం**. నిద్దోసతాయ **అకాచం**. రాగాదిమలాపగమేన **విమలం**. చతూహి ఓఘేహి అనజ్ఝోత్థరణీయతో **దీపో**. సంసారదుక్ఖూపసమసుఖతాయ **సుఖం**. పమాణకరధమ్మాభావతో **అప్పమాణం,** గణేతుం ఏతస్స న సక్కాతి చ **అప్పమాణం**. సంసారసముద్దే అనోసీదనట్ఠానతాయ **పతిట్ఠా**. రాగాదికిఞ్చనాభావేన పరిగ్గహాభావేన చ **అకిఞ్చనన్తి** ఏవమత్థో దట్ఠబ్బో.

సఙ్ఘానుస్సతియం **సత్తానం సారోతి** సీలసారాదిసారగుణయోగతో సత్తేసు సారభూతో. **సత్తానం మణ్డోతి** గోరసేసు సప్పిమణ్డో వియ సత్తేసు మణ్డభూతో. సారగుణవసేనేవ సత్తేసు ఉద్ధరితబ్బతో **సత్తానం ఉద్ధారో**. నిచ్చలగుణతాయ **సత్తానం ఏసికా**. గుణసోభాసురభిభావేన **సత్తానం పసూనం సురభి** కుసుమన్తి అత్థో.

గుణేసు ఉత్తమఙ్గం పఞ్ఞా తస్సా ఉపసోభాహేతుతాయ సీలం **ఉత్తమఙ్గోపసోభనం** వుత్తం. సీలేసు పరిపూరకారినో అనిజ్ఝన్తా నామ గుణా నత్థీతి **''నిధానఞ్చ సీలం సబ్బదోభగ్గసమతిక్కమనట్ఠేనా''**తి వుత్తం. అయఞ్చ అత్థో **ఆకఙ్ఖేయ్యసుత్తేన** (మ॰ ని॰ ౧.౬౪ ఆదయో) దీపేతబ్బో. అపరమ్పి వుత్తం – ''ఇజ్ఝతి, భిక్ఖవే, సీలవతో చేతోపణిధి విసుద్ధత్తా''తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౩౭; సం॰ ని॰ ౪.౩౫౨; అ॰ ని॰ ౮.౩౫). **సిప్పన్తి** ధనుసిప్పం. **ధఞ్ఞన్తి** ధనాయితబ్బం. **ధమ్మవోలోకనతాయాతి** సమథవిపస్సనాదిధమ్మస్స వోలోకనభావేన . **వోలోకనట్ఠేనాతి** సత్తభూమకాదిపాసాదే వియ సీలే ఠత్వా అభిఞ్ఞాచక్ఖునా లోకస్స వోలోకేతుం సక్కాతి వుత్తం. **సబ్బభూమానుపరివత్తి** చ సీలం చతుభూమకకుసలస్సాపి తదనువత్తనతో. సేసం ఉత్తానమేవాతి.

వేవచనహారవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. పఞ్ఞత్తిహారవిభఙ్గవణ్ణనా

౩౮. తత్థ కతమో పఞ్ఞత్తిహారోతి పఞ్ఞత్తిహారవిభఙ్గో. తత్థ కా పనాయం పఞ్ఞత్తీతి? ఆహ **''యా పకతికథాయ దేసనా''**తి. ఇదం వుత్తం హోతి – యా దేసనాహారాదయో వియ అస్సాదాదిపదత్థవిసేసనిద్ధారణం అకత్వా భగవతో సాభావికధమ్మకథాయ దేసనా. యా తస్సా పఞ్ఞాపనా, అయం పఞ్ఞత్తిహారో. యస్మా పన సా భగవతో తథా తథా వేనేయ్యసన్తానే యథాధిప్పేతమత్థం నిక్ఖిపతీతి నిక్ఖేపో. తస్స చాయం హారో దుక్ఖాదిసఙ్ఖాతే భాగే పకారేహి ఞాపేతి, అసఙ్కరతో వా ఠపేతి, తస్మా **''నిక్ఖేపపఞ్ఞత్తీ''**తి వుత్తో. ఇతి పకతికథాయ దేసనాతి సఙ్ఖేపేన వుత్తమత్థం విత్థారేన విభజితుం **''కా చ పకతికథాయ దేసనా''**తి పుచ్ఛిత్వా **''చత్తారి సచ్చానీ''**తిఆదిమాహ.

తత్థ **ఇదం దుక్ఖన్తి అయం పఞ్ఞత్తీతి** కక్ఖళఫుసనాదిసభావే రూపారూపధమ్మే అతీతాదివసేన అనేకభేదభిన్నే అభిన్దిత్వా పీళనసఙ్ఖతసన్తాపవిపరిణామట్ఠతాసామఞ్ఞేన యా కుచ్ఛితభావాదిముఖేన ఏకజ్ఝం గహణస్స కారణభూతా పఞ్ఞత్తి, కా పన సాతి? నామపఞ్ఞత్తినిబన్ధనా తజ్జాపఞ్ఞత్తి. ''విఞ్ఞత్తివికారసహితో సద్దో ఏవా''తి అపరే. ఇమినా నయేన తత్థ తత్థ పఞ్ఞత్తిఅత్థో వేదితబ్బో. **''పఞ్చన్నం ఖన్ధాన''**న్తిఆదినా తస్సా పఞ్ఞత్తియా ఉపాదానం దస్సేతి. **దసన్నం ఇన్ద్రియానన్తి** అట్ఠ రూపిన్ద్రియాని మనిన్ద్రియం వేదనిన్ద్రియన్తి ఏవం దసన్నం. అనుభవనసామఞ్ఞేన హి వేదనా ఏకమిన్ద్రియం కతా, తథా సద్ధాదయో చ మగ్గపక్ఖియాతి.

కబళం కరీయతీతి **కబళీకారో**తి వత్థువసేన అయం నిద్దేసో. యాయ ఓజాయ సత్తా యాపేన్తి, తస్సాయేతం అధివచనం. సా హి ఓజట్ఠమకస్స రూపస్స ఆహరణతో **ఆహారో. అత్థీ**తి మగ్గేన అసముచ్ఛిన్నతాయ విజ్జతి. **రాగో**తి రజ్జనట్ఠేన రాగో. నన్దనట్ఠేన **నన్దీ**. తణ్హాయనట్ఠేన **తణ్హా**. సబ్బానేతాని లోభస్సేవ నామాని. **పతిట్ఠితం తత్థ విఞ్ఞాణం విరుళ్హన్తి** కమ్మం జవాపేత్వా పటిసన్ధిఆకడ్ఢనసమత్థతాయ పతిట్ఠితఞ్చేవ విఞ్ఞాణం విరుళ్హఞ్చ. **యత్థా**తి తేభూమకవట్టే భుమ్మం, సబ్బత్థ వా పురిమపురిమపదే ఏతం భుమ్మం. **అత్థి తత్థ సఙ్ఖారానం వుద్ధీ**తి యే ఇమస్మిం విపాకవట్టే ఠితస్స ఆయతిం వడ్ఢనహేతుకా సఙ్ఖారా, తే సన్ధాయ వుత్తం – ''**యత్థ అత్థి ఆయతిం పునబ్భవాభినిబ్బత్తీ**''తి యస్మిం ఠానే ఆయతిం పునబ్భవాభినిబ్బత్తి అత్థి. **అత్థి తత్థ ఆయతిం జాతిజరామరణన్తి** యత్థ పటిసన్ధిగ్గహణం, తత్థ ఖన్ధానం అభినిబ్బత్తిలక్ఖణా జాతి, పరిపాకలక్ఖణా జరా, భేదనలక్ఖణం మరణఞ్చ అత్థి. **అయం పభావపఞ్ఞత్తి దుక్ఖస్స చ సముదయస్స చా**తి అయం యథావుత్తా దేసనా దుక్ఖసచ్చస్స సముదయసచ్చస్స చ సముట్ఠానపఞ్ఞత్తి, విపాకవట్టస్స సఙ్ఖారానఞ్చ తణ్హాపచ్చయనిద్దేసతోతి అధిప్పాయో.

నత్థి రాగోతి అగ్గమగ్గభావనాయ సముచ్ఛిన్నత్తా నత్థి చే రాగో. **అప్పతిట్ఠితం తత్థ విఞ్ఞాణం అవిరుళ్హన్తి** కమ్మం జవాపేత్వా పటిసన్ధిఆకడ్ఢనసమత్థతాయాభావేన అప్పతిట్ఠితఞ్చేవ అవిరుళ్హఞ్చాతి వుత్తపటిపక్ఖనయేన అత్థో వేదితబ్బో.

''**అయం పరిఞ్ఞాపఞ్ఞత్తీ**''తిఆదినా ఏకాభిసమయవసేనేవ మగ్గసమ్మాదిట్ఠి చతూసు అరియసచ్చేసు పవత్తతీతి దస్సేతి. **అయం భావనాపఞ్ఞత్తీ**తి అయం ద్వారారమ్మణేహి ఛద్వారప్పవత్తనధమ్మానం అనిచ్చానుపస్సనా మగ్గస్స భావనాపఞ్ఞత్తి. **నిరోధపఞ్ఞత్తి నిరోధస్సా**తి రోధసఙ్ఖాతాయ తణ్హాయ మగ్గేన అనవసేసనిరోధపఞ్ఞత్తి. **ఉప్పాదపఞ్ఞత్తీ**తి ఉప్పన్నస్స పఞ్ఞాపనా. **ఓకాసపఞ్ఞత్తీ**తి ఠానస్స పఞ్ఞాపనా. **ఆహటనాపఞ్ఞత్తీ**తి నీహరణపఞ్ఞత్తి. **ఆసాటికానన్తి** గున్నం వణేసు నీలమక్ఖికాహి ఠపితఅణ్డకా ఆసాటికా నామ. ఏత్థ యస్స ఉప్పన్నా, తస్స సత్తస్స అనయబ్యసనహేతుతాయ ఆసాటికా వియాతి ఆసాటికా, కిలేసా, తేసం ఆసాటికానం. **అభినిఘాతపఞ్ఞత్తీ**తి సముగ్ఘాతపఞ్ఞత్తి.

౪౧. ఏవం వట్టవివట్టముఖేన సమ్మసనఉపాదానక్ఖన్ధముఖేనేవ సచ్చేసు పఞ్ఞత్తివిభాగం దస్సేత్వా ఇదాని తేపరివట్టవసేన దస్సేతుం ''**ఇదం 'దుక్ఖ'న్తి మే, భిక్ఖవే**''తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ దస్సనట్ఠేన **చక్ఖు**. యథాసభావతో జాననట్ఠేన **ఞాణం**. పటివిజ్ఝనట్ఠేన **పఞ్ఞా**. విదితకరణట్ఠేన **విజ్జా**. ఓభాసనట్ఠేన **ఆలోకో**. సబ్బం పఞ్ఞావేవచనమేవ. అయం వేవచనపఞ్ఞత్తి. **సచ్ఛికిరియాపఞ్ఞత్తీ**తి పచ్చక్ఖకరణపఞ్ఞత్తి.

తులమతులఞ్చాతి గాథాయ పచురజనానం పచ్చక్ఖభావతో తులితం పరిచ్ఛిన్నన్తి **తులం,** కామావచరం. న తులన్తి **అతులం,** తులం వా సదిసమస్స అఞ్ఞం లోకియకమ్మం నత్థీతి **అతులం,** మహగ్గతకమ్మం. కామావచరరూపావచరకమ్మం వా **తులం,** అరూపావచరం **అతులం,** అప్పవిపాకం వా **తులం**. బహువిపాకం **అతులం**. సమ్భవతి ఏతేనాతి **సమ్భవం,** సమ్భవహేతుభూతం. **భవసఙ్ఖారం** పునబ్భవసఙ్ఖరణకం. **అవస్సజీ**తి విస్సజ్జేసి. **మునీ**తి బుద్ధముని. **అజ్ఝత్తరతో**తి నియకజ్ఝత్తరతో . **సమాహితో**తి ఉపచారప్పనాసమాధివసేన సమాహితో. **అభిన్ది కవచమివా**తి కవచం వియ భిన్ది. **అత్తసమ్భవన్తి** అత్తని సఞ్జాతం కిలేసం. ఇదం వుత్తం హోతి – సవిపాకట్ఠేన సమ్భవం భవాభిసఙ్ఖరణట్ఠేన భవసఙ్ఖారన్తి చ లద్ధనామం తులాతులసఙ్ఖాతం లోకియకమ్మఞ్చ ఓస్సజి, సఙ్గామసీసే మహాయోధో కవచం వియ అత్తసమ్భవం కిలేసఞ్చ అజ్ఝత్తరతో సమాహితో హుత్వా అభిన్దీతి.

అథ వా **తులన్తి** తులయన్తో తీరేన్తో. **అతులఞ్చ సమ్భవన్తి** నిబ్బానఞ్చేవ సమ్భవఞ్చ. **భవసఙ్ఖారన్తి** భవగామికమ్మం. **అవస్సజి మునీతి** "పఞ్చక్ఖన్ధా అనిచ్చా, తేసం నిరోధో నిబ్బానం నిచ్చ"న్తిఆదినా (పటి॰ మ॰ ౩.౩౮ అత్థతో సమానం) నయేన తులయన్తో బుద్ధముని భవే ఆదీనవం నిబ్బానే ఆనిసంసఞ్చ దిస్వా తం ఖన్ధానం మూలభూతం భవసఙ్ఖారం కమ్మక్ఖయకరేన అరియమగ్గేన అవస్సజి. కథం? అజ్ఝత్తరతో. సో హి విపస్సనావసేన **అజ్ఝత్తరతో** సమథవసేన **సమాహితో కవచమివ** అత్తభావం పరియోనన్ధిత్వా ఠితం అత్తని సమ్భవత్తా "**అత్తసమ్భవ**"న్తి లద్ధనామం సబ్బం కిలేసజాతం **అభిన్ది,** కిలేసాభావే కమ్మం అప్పటిసన్ధికత్తా అవస్సట్ఠం నామ హోతి, కిలేసాభావేన కమ్మం జహీతి అత్థో (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౮౯; ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౨౫౧).

సఙ్ఖతాసఙ్ఖతధాతువినిముత్తస్స అభిఞ్ఞేయ్యస్స అభావతో వుత్తం "**తుల...పే॰... ధమ్మాన**"న్తి. తేన ధమ్మపటిసమ్భిదా వుత్తా హోతీతి ఆహ – "**నిక్ఖేపపఞ్ఞత్తి ధమ్మపటిసమ్భిదాయా**"తి. భవసఙ్ఖారే సముదయపక్ఖియం సన్ధాయాహ "**పరిచ్చాగపఞ్ఞత్తీ**"తి. దుక్ఖసచ్చపక్ఖియవసేన "**పరిఞ్ఞాపఞ్ఞత్తీ**"తి. సమాధానవిసిట్ఠస్స అజ్ఝత్తరతభావస్స వసేన "**భావనాపఞ్ఞత్తి కాయగతాయ సతియా**"తి వుత్తం. అజ్ఝత్తరతతావిసిట్ఠస్స పన సమాధానస్స వసేన "**ఠితిపఞ్ఞత్తి చిత్తేకగ్గతాయా**"తి వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. **అభినిబ్బిదాపఞ్ఞత్తి చిత్తస్సా**తి ఆయుసఙ్ఖారోస్సజ్జనవసేన చిత్తస్స అభినీహరణపఞ్ఞత్తి. **ఉపాదానపఞ్ఞత్తీ**తి గహణపఞ్ఞత్తి. **సబ్బఞ్ఞుతాయా**తి సమ్మాసమ్బుద్ధభావస్స. ఏతేన అసమ్మాసమ్బుద్ధస్స ఆయుసఙ్ఖారోస్సజ్జనం నత్థీతి దస్సేతి. కిలేసాభావేన భగవా కమ్మం జహతీతి దస్సేన్తో "**పదాలనాపఞ్ఞత్తి అవిజ్జణ్డకోసాన**"న్తి ఆహ.

యో దుక్ఖమద్దక్ఖి యతోనిదానన్తి యో ఆరద్ధవిపస్సకో సబ్బం తేభూమకం దుక్ఖం అదక్ఖి పస్సి, తఞ్చ **యతోనిదానం** యం హేతుకం, తమ్పిస్స కారణభావేన తణ్హం పస్సి. **కామేసు సో జన్తు కథం నమేయ్యాతి** సో ఏవం పటిపన్నో పురిసో సవత్థుకామేసు కిలేసకామేసు యేన పకారేన నమేయ్య అభినమేయ్య, సో పకారో నత్థి. కస్మా? **కామా హి లోకే సఙ్గోతి ఞత్వా.** యస్మా ఇమస్మిం లోకే కామసదిసం బన్ధనం నత్థి. వుత్తఞ్హేతం భగవతా "న తం దళ్హం బన్ధనమాహు ధీరా"తిఆది (ధ॰ ప॰ ౩౪౫; సం॰ ని॰ ౧.౧౨౧; నేత్తి॰ ౧౦౬; పేటకో ౧౩), తస్మా సఙ్ఖారే ఆసజ్జనట్ఠేన సఙ్గోతి విదిత్వా. **తేసం సతీమా వినయాయ సిక్ఖేతి** కాయగతాసతియోగేన సతిమా తేసం కామానం వూపసమాయ తీసుపి సిక్ఖాసు అప్పమత్తో సిక్ఖేయ్యాతి అత్థో.

వేవచనపఞ్ఞత్తీతి ఖన్ధాదీనం వేవచనపఞ్ఞత్తి. అదక్ఖీతి పన పదేన సమ్బన్ధత్తా వుత్తం – "**దుక్ఖస్స పరిఞ్ఞాపఞ్ఞత్తి చా**"తి. **పచ్చత్థికతో దస్సనపఞ్ఞత్తీ**తి అనత్థజననతో పచ్చత్థికతో దస్సనపఞ్ఞత్తి. **పావకకప్పా**తి జలితఅగ్గిక్ఖన్ధసదిసా. **పపాతఉరగోపమా**తి పపాతూపమాఉరగోపమా చ.

మోహసమ్బన్ధనో లోకోతి అయం లోకో అవిజ్జాహేతుకేహి సంయోజనేహి బన్ధో. **భబ్బరూపోవ దిస్సతీ**తి విపన్నజ్ఝాసయోపి మాయాయ సాఠేయ్యేన చ పటిచ్ఛాదితసభావో భబ్బజాతికం వియ అత్తానం దస్సేతి. **ఉపధిబన్ధనో బాలో, తమసా పరివారితో**తి తస్స పన బాలస్స తథా దస్సనే సమ్మోహతమసా పరివారితత్తా కామగుణేసు అనాదీనవదస్సితాయ కిలేసాభిసఙ్ఖారేహి బన్ధత్తా. తథా భూతో చాయం బాలో పణ్డితానం **అస్సిరీ వియ ఖాయతి** అలక్ఖికో ఏవ హుత్వా ఉపట్ఠాతి. తయిదం సబ్బం బాలస్స సతో రాగాదికిఞ్చనతో. పణ్డితస్స పన పఞ్ఞాచక్ఖునా పస్సతో నత్థి కిఞ్చనన్తి అయం సఙ్ఖేపత్థో.

మోహసీసేన విపల్లాసా గహితాతి ఆహ – ‘‘**దేసనాపఞ్ఞత్తి విపల్లాసాన**’’న్తి. **విపరీతపఞ్ఞత్తీ**తి విపరీతాకారేన ఉపట్ఠహమానస్స పఞ్ఞాపనా.

అత్థి నిబ్బానన్తి సమణబ్రాహ్మణానం వాచావత్థుమత్తమేవ. నత్థి నిబ్బానన్తి పరమత్థతో అలబ్భమానసభావత్తాతి విప్పటిపన్నానం మిచ్ఛావాదం భఞ్జితుం భగవతా వుత్తం – ‘‘**అత్థి, భిక్ఖవే, అజాతం అభూతం అకతం అసఙ్ఖత**’’న్తి. తత్థ హేతుం దస్సేతుం ‘‘**నో చేతం, భిక్ఖవే**’’తిఆది వుత్తం. తస్సత్థో – భిక్ఖవే, యది అసఙ్ఖతా ధాతు న అభవిస్స, న ఇధ సబ్బస్స సఙ్ఖతస్స నిస్సరణం సియా. నిబ్బానఞ్హి ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తమానా సమ్మాదిట్ఠిఆదయో మగ్గధమ్మా అనవసేసకిలేసే సముచ్ఛిన్దన్తి, తతో తివిధస్సపి వట్టస్స అప్పవత్తీతి.

తత్థాయమధిప్పాయో – యథా పరిఞ్ఞేయ్యతాయ సఉత్తరానం కామానం రూపానఞ్చ పటిపక్ఖభూతం తబ్బిధురసభావం నిస్సరణం పఞ్ఞాయతి, ఏవం తంసభావానం సఙ్ఖతధమ్మానం పటిపక్ఖభూతేన తబ్బిధురతాసభావేన నిస్సరణేన భవితబ్బం, యఞ్చ తం నిస్సరణం. సా అసఙ్ఖతా ధాతు. కిఞ్చ భియ్యో? సఙ్ఖతధమ్మారమ్మణం విపస్సనాఞాణం. అపి చ అనులోమఞాణం కిలేసే న సముచ్ఛేదవసేన పజహితుం సక్కోతి. సమ్ముతిసచ్చారమ్మణమ్పి పఠమజ్ఝానాదీసు ఞాణం విక్ఖమ్భనమత్తమేవ కరోతి, కిలేసానం న సముచ్ఛేదం, సముచ్ఛేదప్పహానకరఞ్చ అరియమగ్గఞాణం, తస్స సఙ్ఖతధమ్మసమ్ముతిసచ్చవిపరీతేన ఆరమ్మణేన భవితబ్బం, సా అసఙ్ఖతా ధాతు. తథా నిబ్బాన-సద్దో కత్థచి విసయే అవిపరీతత్థో వేదితబ్బో, ఉపచారవుత్తిసబ్భావతో, యథా తం “సీహసద్దో”తి.

అథ వా “అత్థి, భిక్ఖవే, అజాతం అభూతం అకతం అసఙ్ఖత”న్తి (ఉదా. ౭౩) వచనం అవిపరీతత్థం, భగవతా భాసితత్తా. యఞ్హి భగవతా భాసితం, తం అవిపరీతత్థం. యథా తం “సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చా, సబ్బే సఙ్ఖారా దుక్ఖా, సబ్బే ధమ్మా అనత్తా”తి (మ. ని. ౧.౩౫౩, ౩౫౬; కథా. ౭౫౩; చూళని. అజితమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౪; పటి. మ. ౧.౩౧; నేత్తి. ౫; ధ. ప. ౨౭౭-౨౭౯), ఏవమ్పి యుత్తివసేన అసఙ్ఖతాయ ధాతుయా పరమత్థతో సబ్భావో వేదితబ్బో. కిం వా ఏతాయ యుత్తిచిన్తాయ? యస్మా భగవతా “అత్థి, భిక్ఖవే, అజాతం అభూతం అకతం అసఙ్ఖతన్తి (ఉదా. ౭౩), అప్పచ్చయా ధమ్మా అసఙ్ఖతా ధమ్మాతి (ధ. స. దుకమాతికా ౭-౮) చ, అసఙ్ఖతఞ్చ వో, భిక్ఖవే, ధమ్మం దేసేస్సామి అసఙ్ఖతగామినిఞ్చ పటిపద”న్తిఆదినా (సం. ని. ౪.౩౬౬-౩౬౭, ౩౭౭) చ అనేకేహి **సుత్తపదేహి** నిబ్బానధాతుయా పరమత్థతో సబ్భావో దేసితోతి. తత్థ **ఉపనయనపఞ్ఞత్తీ**తి పటిపక్ఖతో హేతుఉపనయనస్స పఞ్ఞాపనా. **జోతనాపఞ్ఞత్తీ**తి పటిఞ్ఞాతస్స అత్థస్స సిద్ధియా పకాసనాపఞ్ఞత్తి. సేసం సబ్బం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

పఞ్ఞత్తిహారవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౨. ఓతరణహారవిభఙ్గవణ్ణనా

౪౨. తత్థ కతమో ఓతరణో హారోతి ఓతరణహారవిభఙ్గో. తత్థ **అసేక్ఖా విముత్తీ**తి అయం తేధాతుకే వీతరాగతా అసేక్ఖా ఫలవిముత్తి. **తానియేవా**తి తాని అసేక్ఖాయం విముత్తియం సద్ధాదీని . **అయం ఇన్ద్రియేహి ఓతరణా**తి అసేక్ఖాయ విముత్తియా నిద్ధారితేహి సద్ధాదీహి ఇన్ద్రియేహి సంవణ్ణనాయ ఓతరణా.

పఞ్చిన్ద్రియాని విజ్జాతి సమ్మాసఙ్కప్పో వియ సమ్మాదిట్ఠియా ఉపకారకత్తా పఞ్ఞాక్ఖన్ధే సద్ధాదీని చత్తారి ఇన్ద్రియాని విఞ్ఞాయ ఉపకారకత్తా సఙ్ఖణ్హనవసేన వుత్తాని. **సఙ్ఖారపరియాపన్నానీ**తి పఞ్చసు ఖన్ధేసు సఙ్ఖారక్ఖన్ధే అన్తోగధాని. **యే సఙ్ఖారా అనాసవా**తి తం సఙ్ఖారక్ఖన్ధం విసేసేతి, అగ్గఫలస్స అధిప్పేతత్తా. తతో ఏవ చ **నో భవఙ్గా. ధమ్మధాతుసఙ్గహితా**తి అట్ఠారసధాతూసు ధమ్మధాతుసఙ్గహితా. యదిపి పుబ్బే వీతరాగతా అసేక్ఖా విముత్తి దస్సితా, తస్సా పన పటిపత్తిదస్సనత్థం "అయం అహమస్మీతి అనానుపస్సీ"తి దస్సనమగ్గో ఇధ వుత్తోతి ఇమమత్థం దస్సేతుం "**అయం అహమస్మీతి అనానుపస్సీ**"తిఆది వుత్తం. సబ్బం వుత్తనయమేవ.

౪౩. **నిస్సితస్స చలిత**న్తి తణ్హాదిట్ఠివసేన కమ్మం అనవట్ఠానం. **చుతూపపాతో**తి అపరాపరం చవనం ఉపపతనఞ్చ. నిస్సితపదే లబ్భమానం నిస్సయనం ఉద్ధరన్తో ఆహ – "**నిస్సయో నామా**"తి. **తణ్హానిస్సయో**తి తణ్హాభినివేసో. సో హి తణ్హాచరితస్స పతిట్ఠాభావేన తథా వుత్తో. ఏవం **దిట్ఠినిస్సయోపి** దట్ఠబ్బో. **రత్తస్స చేతనా**తి చేతనాపధానత్తా సఙ్ఖారక్ఖన్ధధమ్మానం చేతనాసీసేన తణ్హం ఏవ వదతి. తేనేవాహ – "**అయం తణ్హానిస్సయో**"తి. యస్మా పన విపరీతాభినివేసో మోహస్స బలవభావే ఏవ హోతి, తస్మా "**యా మూళ్హస్స చేతనా, అయం దిట్ఠినిస్సయో**"తి వుత్తం.

ఏవం చేతనాసీసేన తణ్హాదిట్ఠియో వత్వా ఇదాని తత్థ నిప్పరియాయేన చేతనంయేవ గణ్హన్తో "**చేతనా పన సఙ్ఖారా**"తి ఆహ. **యా రత్తస్స వేదనా, అయం సుఖా వేదనా**తి సుఖాయ వేదనాయ రాగో అనుసేతీతి కత్వా వుత్తం. తథా అదుక్ఖమసుఖాయ వేదనాయ అవిజ్జా అనుసేతీతి ఆహ – "**యా సమ్మూళ్హస్స వేదనా, అయం అదుక్ఖమసుఖా వేదనా**"తి. ఇధ వేదనాసీసేన చేతనా వుత్తా. **తణ్హాయా**తి తణ్హం. **దిట్ఠియా**తి దిట్ఠిం. యథా వా సేసధమ్మానం తణ్హాయ నిస్సయభావే పుగ్గలో తణ్హాయ నిస్సితోతి వుచ్చతి. ఏవం తణ్హాయ సేసధమ్మానం పచ్చయభావే పుగ్గలో తణ్హాయ నిస్సితోతి వుచ్చతీతి ఆహ – "**తణ్హాయ అనిస్సితో**"తి.

పస్సద్ధీతి దరథపటిప్పస్సమ్భనా. **కాయికా**తి కరజకాయసన్నిస్సితా. **చేతసికా**తి చిత్తసన్నిస్సితా. యస్మా పన సా దరథపటిప్పస్సద్ధి కాయచిత్తానం సుఖే సతి పాకటా హోతి, తస్మా "**యం కాయికం సుఖ**"న్తిఆదినా ఫలూపచారేన వుత్తాయ పస్సద్ధియా నతిఅభావస్స కారణభావం దస్సేతుం "**పస్సద్ధకాయో**"తిఆది వుత్తం. **సో**తి ఏవం విముత్తచిత్తో ఖీణాసవో. **రూపసఙ్ఖయే విముత్తో**తి రూపానం సఙ్ఖయసఙ్ఖాతే నిబ్బానే విముత్తో. **అత్థీతిపి న ఉపేతీ**తి సస్సతో అత్తా చ లోకో చాతిపి తణ్హాదిట్ఠిఉపయేన న ఉపేతి న గణ్హాతి. **నత్థీ**తి అసస్సతోతి. **అత్థి నత్థీ**తి ఏకచ్చం సస్సతం ఏకచ్చం అసస్సతన్తి. **నేవత్థి నో నత్థీ**తి అమరావిక్ఖేపవసేన. **గమ్భీరో**తి ఉత్తానభావహేతూనం కిలేసానం అభావేన గమ్భీరో. **నిబ్బుతో**తి అత్థీతిఆదినా ఉపగమనకిలేసానం వూపసమేన పరినిబ్బుతో సీతిభూతో.

ఇధాగతీతి పరలోకతో ఇధ ఆగతి. **గతీ**తి ఇధలోకతో పరలోకగమనం. తం పన పునబ్భవోతి ఆహ "**పేచ్చభవో**"తి. ఇధ **హురన్తి** ద్వారారమ్మణధమ్మా దస్సితాతి "**ఉభయమన్తరేనా**"తి పదేన ద్వారప్పవత్తధమ్మే దస్సేన్తో "**ఫస్ససముదితేసు ధమ్మేసూ**"తి ఆహ. తస్సత్థో – ఫస్సేన సద్ధిం ఫస్సేన కారణభూతేన చ సముదితేసు సమ్భూతేసు విఞ్ఞాణవేదనాసఞ్ఞాచేతనావితక్కవిచారాదిధమ్మేసు. **అత్తానం న పస్సతీ**తి తేసం ధమ్మానం అనత్తభావేనేవ తత్థ అత్తానం న పస్సతి. విరజ్జతి విరాగా విముచ్చతీతి పదేహి లోకుత్తరధమ్మానం పటిచ్చసముప్పాదభావం దస్సేన్తో తదత్థతాయ సీలాదీనమ్పి పరియాయేన తబ్భావమాహ "**లోకుత్తరో**"తిఆదినా.

౪౪. నామసమ్పయుత్తోతి నామేన మిస్సితో. **సఉపాదిసేసా నిబ్బానధాతూతి** అరహత్తఫలం అధిప్పేతం. తఞ్చ పఞ్ఞాపధానన్తి ఆహ – ‘‘**సఉపాదిసేసా నిబ్బానధాతు విజ్జా**తి. సేసం సబ్బం ఉత్తానమేవ.

ఓతరణహారవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౩. సోధనహారవిభఙ్గవణ్ణనా

౪౫. తత్థ కతమో సోధనో హారోతి సోధనహారవిభఙ్గో. తత్థ **భగవా పదం సోధేతీతి** ‘‘అవిజ్జాయ నివుతో లోకో’’తి (సు. ని. ౧౦౩౮; చూళని. అజితమాణవపుచ్ఛా ౫౮, అజితమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౨) వదన్తో భగవా – ‘‘కేనస్సు నివుతో లోకో’’తి (సు. ని. ౧౦౩౮; చూళని. అజితమాణవపుచ్ఛా ౫౭, అజితమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౧) ఆయస్మతా అజితేన పుచ్ఛావసేన వుత్తం పదం సోధేతి నామ, తదత్థస్స విస్సజ్జనతో. **నో చ ఆరమ్భన్తి** న తావ ఆరమ్భం సోధేతి, ఞాతుం ఇచ్ఛితస్స అత్థస్స అపరియోసితత్తా. **సుద్ధో ఆరమ్భోతి** ఞాతుం ఇచ్ఛితస్స అత్థస్స పబోధితత్తా సోధితో ఆరమ్భోతి అత్థో. అఞ్ఞాణపక్ఖన్దానం ద్వేళ్హకజాతానం వా పుచ్ఛనకాలే పుచ్ఛితానం పుచ్ఛావిసయో అవిజటం మహాగహనం వియ మహాదుగ్గం వియ చ అన్ధకారం అవిభూతం హోతి. యదా చ భగవతా పణ్డితేహి వా భగవతో సావకేహి అపదే పదం దస్సేన్తేహి నిజ్జటం నిగుమ్బం కత్వా పఞ్హే విస్సజ్జితే మహతా గన్ధహత్థినా అభిభవిత్వా ఓభగ్గపదాలితో గహనప్పదేసో వియ విగతన్ధకారో విభూతో ఉపట్ఠహమానో విసోధితో నామ హోతి.

సోధనహారవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౪. అధిట్ఠానహారవిభఙ్గవణ్ణనా

౪౬. తత్థ కతమో అధిట్ఠానో హారోతి అధిట్ఠానహారవిభఙ్గో. తత్థ **తథా ధారయితబ్బాతి** ఏకత్తవేమత్తతాసఙ్ఖాతసామఞ్ఞవిసేసమత్తతో ధారయితబ్బా, న పన తత్థ కిఞ్చి వికప్పేతబ్బాతి అధిప్పాయో. అవికప్పేతబ్బతాయ కారణం **నిద్దేసవారవణ్ణనాయం** వుత్తమేవ. తం తం ఫలం మగ్గతి గవేసతీతి **మగ్గో,** తదత్థికేహి మగ్గీయతి గవేసీయతీతి వా **మగ్గో**. నిరతియట్ఠేన నిరస్సాదట్ఠేన చ **నిరయో**. ఉద్ధం అనుగన్త్వా తిరియం అఞ్చితాతి తిరచ్ఛానా. తిరచ్ఛానావ **తిరచ్ఛానయోని**. పేతతాయ పేత్తి, ఇతో పేచ్చ గతభావోతి అత్థో. పేత్తి ఏవ **పేత్తివిసయో**. న సురన్తి న భాసన్తి న దిబ్బన్తీతి అసురా. అసురా ఏవ **అసురయోని**. దిబ్బేహి రూపాదీహి సుట్ఠు అగ్గాతి **సగ్గా**. మనస్స ఉస్సన్నతాయ **మనుస్సా**. వానం వుచ్చతి తణ్హా, తం తత్థ నత్థీతి **నిబ్బానం**. నిరయం గచ్ఛతీతి **నిరయగామీ**. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. **అసురయోనియోతి** అసురయోనియా హితో, అసురజాతినిబ్బత్తనకోతి అత్థో. సగ్గం గమేతీతి **సగ్గగామియో. మనుస్సగామీతి** మనుస్సలోకగామీ. **పటిసఙ్ఖానిరోధోతి** పటిసఙ్ఖాయ పటిపక్ఖభావనాయ నిరోధో, పటిపక్ఖే వా తథా అప్పవత్తే ఉప్పజ్జనారహస్స పటిపక్ఖవుత్తియా అనుప్పాదో. **అప్పటిసఙ్ఖానిరోధోతి** సఙ్ఖతధమ్మానం సరసనిరోధో, ఖణికనిరోధోతి అత్థో.

౪౭. రూపన్తి ఏకత్తతా. భూతానం ఉపాదాయాతి వేమత్తతా. ఉపాదారూపన్తి ఏకత్తతా. చక్ఖాయతనం…పే.… కబళీకారో ఆహారోతి వేమత్తతా. తథా భూతరూపన్తి ఏకత్తతా. పథవీధాతు …పే.… వాయోధాతూతి వేమత్తతా. పథవీధాతూతి ఏకత్తతా. వీసతి ఆకారా వేమత్తతా. ఆపోధాతూతి ఏకత్తతా. ద్వాదస ఆకారా వేమత్తతా. తేజోధాతూతి ఏకత్తతా. చత్తారో

ఆకారా వేమత్తతా. వాయోధాతూతి ఏకత్తతా. ఛ ఆకారా వేమత్తతాతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో "**ద్వీహి ఆకారేహి ధాతుయో పరిగ్గణ్హాతీ**"తిఆదిమాహ.

తత్థ **కేసాతి** కేసా నామ ఉపాదిన్నకసరీరట్ఠకా కక్ఖళలక్ఖణా ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో పథవీధాతుకోట్ఠాసో. **లోమా** నామ...పే.... **మత్థలుఙ్గం** నామ సరీరట్ఠకం కక్ఖళలక్ఖణం ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసోతి అయం వేమత్తతా. **ఆపోధాతూ**తిఆదికోట్ఠాసేసు పిత్తాదీసు ఏసేవ నయో. అయం పన విసేసో – **యేన చాతి** యేన తేజోధాతునా కుపితేన. **సన్తప్పతీతి** అయం కాయో సన్తప్పతి ఏకాహికజరాదిభావేన ఉసుమజాతో హోతి. **యేన చ జీరీయతీతి** యేన అయం కాయో జరీయతి. ఇన్ద్రియవేకల్లతం బలక్ఖయం వలిత్తచపలితాదిఞ్చ పాపుణాతి. **యేన చ పరిడయ్హతీతి** యేన కుపితేన అయం కాయో డయ్హతి, సో చ పుగ్గలో "డయ్హామి డయ్హామీ"తి కన్దన్తో సతధోతసప్పిగోసీతచన్దనాదిలేపనం తాలవణ్టవాతఞ్చ పచ్చాసీసతి. **యేన చ అసితపీతఖాయితసాయితం సమ్మా పరిణామం గచ్ఛతీతి** అసితం వా ఓదనాది, పీతం వా పానకాది, ఖాయితం వా పిట్ఠఖజ్జకాది, సాయితం వా అమ్బపక్కమధుఫాణితాది సమ్మా పరిపాకం గచ్ఛతి, రసాదిభావేన వివేకం గచ్ఛతీతి అత్థో. ఏత్థ చ పురిమా తయో తేజోధాతూ చతుసముట్ఠానా. పచ్ఛిమో కమ్మసముట్ఠానోవ.

ఉద్ధఙ్గమా వాతాతి ఉగ్గారహిక్కారాదిపవత్తకా ఉద్ధం ఆరోహనవాతా. **అధోగమా వాతాతి** ఉచ్చారపస్సావాదినీహరణకా అధో ఓరోహనవాతా. **కుచ్ఛిసయా వాతాతి** అన్తానం బహివాతా. **కోట్ఠాసయా వాతాతి** అన్తానం అన్తోవాతా. **అఙ్గమఙ్గానుసారినో వాతాతి** ధమనిజాలానుసారేన సకలసరీరే అఙ్గమఙ్గాని అనుసటా సమిఞ్జనపసారణాదినిబ్బత్తకా వాతా. **అస్సాసోతి** అన్తోపవిసననాసికవాతో. **పస్సాసోతి** బహినిక్ఖమననాసికవాతో. ఏత్థ చ పురిమా సబ్బే చతుసముట్ఠానా. అస్సాసపస్సాసా చిత్తసముట్ఠానా ఏవ. ఏవం వేమత్తతాదస్సనవసేన విభాగేన ఉదాహటా చతస్సో ధాతుయో పటిక్కూలమనసికారవసేన ఉపసంహరన్తో "**ఇమేహి ద్వాచత్తాలీసాయ ఆకారేహీ**"తిఆదిమాహ. తత్థ **న గయ్హూపగన్తి** న గహణయోగ్గం. **సభావభావతోతి** సభావలక్ఖణతో.

ఏవం పటిక్కూలమనసికారం దస్సేత్వా పున తత్థ సమ్మసనచారం పాళివసేనేవ దస్సేతుం "**తేనాహ భగవా యా చేవ ఖో పనా**"తిఆదిమాహ. తం సబ్బం సువిఞ్ఞేయ్యం.

౪౨. ఏవం సచ్చమగ్గరూపధమ్మవసేన అధిట్ఠానహారం దస్సేత్వా ఇదాని అవిజ్జావిజ్జాదీనమ్పి వసేన తం దస్సేతుం "**అవిజ్జాతి ఏకత్తతా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ "**దుక్ఖే అఞ్ఞాణ**"న్తిఆదీసు యస్మా అవిజ్జా దుక్ఖసచ్చస్స యాథావసరసలక్ఖణం జానితుం పటివిజ్ఝితుం న దేతి ఛాదేత్వా పరియోనన్ధిత్వా తిట్ఠతి, తస్మా "దుక్ఖే అఞ్ఞాణ"న్తి వుచ్చతి. తథా యస్మా దుక్ఖసముదయస్స దుక్ఖనిరోధస్స దుక్ఖనిరోధగామినియా పటిపదాయ యాథావసరసలక్ఖణం జానితుం పటివిజ్ఝితుం న దేతి ఛాదేత్వా పరియోనన్ధిత్వా తిట్ఠతి, తస్మా "**దుక్ఖనిరోధగామినియా పటిపదాయ అఞ్ఞాణ**"న్తి వుచ్చతి. **పుబ్బన్తో** అతీతద్ధభూతా ఖన్ధాయతనధాతుయో. **అపరన్తో** అనాగతద్ధభూతా. **పుబ్బన్తాపరన్తో** తదుభయం. **ఇదప్పచ్చయతా** సఙ్ఖారాదీనం కారణాని అవిజ్జాదీని. **పటిచ్చసముప్పన్నా ధమ్మా** అవిజ్జాదీహి నిబ్బత్తా సఙ్ఖారాదిధమ్మా.

తత్థాయం అవిజ్జా యస్మా అతీతానం ఖన్ధాదీనం యావ పటిచ్చసముప్పన్నానం ధమ్మానం యాథావసరసలక్ఖణం జానితుం పటివిజ్ఝితుం న దేతి ఛాదేత్వా పరియోనన్ధిత్వా తిట్ఠతి, తస్మా "పుబ్బన్తే అఞ్ఞాణం యావ పటిచ్చసముప్పన్నేసు ధమ్మేసు అఞ్ఞాణ"న్తి వుచ్చతి, ఏవాయం అవిజ్జా కిచ్చతో జాతితోపి కథితా. అయఞ్హి ఇమాని అట్ఠ ఠానాని జానితుం

పటివిజ్ఝితుం న దేతీతి కిచ్చతో కథితా. ఉప్పజ్జమానాపి ఇమేసు అట్ఠసు ఠానేసు ఉప్పజ్జతీతి జాతితో కథితా. ఏవం కిచ్చతో జాతితో చ కథితాపి లక్ఖణతో కథితే ఏవ సుకథితా హోతీతి లక్ఖణతో దస్సేతుం ''**అఞ్ఞాణ**''న్తిఆది వుత్తం.

తత్థ ఞాణం అత్థానత్థం కారణాకారణం చతుసచ్చధమ్మం విదితం పాకటం కరోతి. అయం పన అవిజ్జా ఉప్పజ్జిత్వా తం విదితం పాకటం కాతుం న దేతీతి ఞాణపచ్చనీకతో అఞ్ఞాణం. దస్సనన్తిపి పఞ్ఞా, సా హి తం ఆకారం పస్సతి. అవిజ్జా పన ఉప్పజ్జిత్వా పస్సితుం న దేతీతి **అదస్సనం**. అభిసమయోతిపి పఞ్ఞా, సా తం ఆకారం అభిసమేతి. అవిజ్జా పన ఉప్పజ్జిత్వా తం అభిసమేతుం న దేతీతి **అనభిసమయో**. అనుబోధో సమ్బోధో పటివేధోతిపి పఞ్ఞా, సా తం ఆకారం అనుబుజ్ఝతి సమ్బుజ్ఝతి పటివిజ్ఝతి. అవిజ్జా పన ఉప్పజ్జిత్వా తం అనుబుజ్ఝితుం సమ్బుజ్ఝితుం పటివిజ్ఝితుం న దేతీతి **అననుబోధో అసమ్బోధో అప్పటివేధో**. తథా సల్లక్ఖణం ఉపలక్ఖణం పచ్చుపలక్ఖణం సమపేక్ఖణన్తిపి పఞ్ఞా, సా తం ఆకారం సల్లక్ఖతి ఉపలక్ఖతి పచ్చుపలక్ఖతి సమం సమ్మా చ అపేక్ఖతి. అవిజ్జా పన ఉప్పజ్జిత్వా తస్స తథా కాతుం న దేతీతి **అసల్లక్ఖణం అనుపలక్ఖణం అపచ్చుపలక్ఖణం అసమపేక్ఖణ**న్తి చ వుచ్చతి.

నాస్స కిఞ్చి పచ్చక్ఖకమ్మం అత్థి, సయఞ్చ అప్పచ్చవేక్ఖిత్వా కతకమ్మన్తి **అప్పచ్చక్ఖకమ్మం**. దుమ్మేధానం భావో **దుమ్మేజ్ఝం**. బాలానం భావో **బాల్యం**. సమ్పజఞ్ఞన్తి పఞ్ఞా, సా అత్థానత్థం కారణాకారణం చతుసచ్చధమ్మం సమ్పజానాతి. అవిజ్జా పన ఉప్పజ్జిత్వా తం కారణం పజానితుం న దేతీతి **అసమ్పజఞ్ఞం**. మోహనవసేన **మోహో**. పమోహనవసేన **పమోహో**. సమ్మోహనవసేన **సమ్మోహో**. అవిన్దియం విన్దతి, విన్దియం న విన్దతీతి **అవిజ్జా**. వట్టస్మిం ఓహనతి ఓతరతీతి **అవిజ్జోఘో**. వట్టస్మిం యోజేతీతి **అవిజ్జాయోగో**. అప్పహీనట్ఠేన చేవ పునప్పునం ఉప్పజ్జనతో చ **అవిజ్జానుసయో**. మగ్గే పరియుట్ఠితచోరా వియ అద్ధికే కుసలచిత్తం పరియుట్ఠాతి విలుప్పతీతి **అవిజ్జాపరియుట్ఠానం**. యథా నగరద్వారే పలిఘసఙ్ఖాతాయ లఙ్గియా పతితాయ మనుస్సానం నగరప్పవేసో పచ్ఛిజ్జతి, ఏవమేవ యస్స సక్కాయనగరే అయం పతితా, తస్స నిబ్బానసమ్పాపకం ఞాణగమనం పచ్ఛిజ్జతీతి **అవిజ్జాలఙ్గీ** నామ హోతి. అకుసలఞ్చ తం మూలఞ్చ, అకుసలానం వా మూలన్తి అకుసలమూలం. తం పన న అఞ్ఞం, ఇధాధిప్పేతో మోహోతి **మోహో అకుసలమూల**న్తి అయం ఏకపదికో అవిజ్జాయ అత్థుద్ధారో. **అయం వేమత్తతాతి** అయం అవిజ్జాయ వేమత్తతా.

విజ్జాతి విన్దియం విన్దతీతి విజ్జా, విజ్ఝనట్ఠేన విజ్జా, విదితకరణట్ఠేన విజ్జా. ''**దుక్ఖే ఞాణ**''న్తిఆదీసు దుక్ఖసచ్చస్స యాథావసరసలక్ఖణం జానాతి పస్సతి పటివిజ్ఝతీతి దుక్ఖే అరియసచ్చే విసయభూతే ఞాణం "దుక్ఖే ఞాణ"న్తి వుత్తం. ఏస నయో సేసేసుపి. **పఞ్ఞాతి** తస్స తస్స అత్థస్స పాకటకరణసఙ్ఖాతేన పఞ్ఞాపనట్ఠేన పఞ్ఞా, తేన తేన వా అనిచ్చాదినా పకారేన ధమ్మే జానాతీతి పఞ్ఞా. పజాననాకారో **పజాననా**. అనిచ్చాదీని విచినతీతి **విచయో**. పకారేహి విచినతీతి **పవిచయో**. చతుసచ్చధమ్మే విచినతీతి **ధమ్మవిచయో**. అనిచ్చాదీనం సల్లక్ఖణవసేన **సల్లక్ఖణా**. తేసంయేవ పతి పతి ఉపలక్ఖణవసేన **పచ్చుపలక్ఖణా**. పణ్డితభావో **పణ్డిచ్చం**. కుసలభావో **కోసల్లం**. నిపుణభావో **నేపుఞ్ఞం**. అనిచ్చాదీనం విభావనవసేన **వేభబ్యా**. తేసంయేవ చిన్తనవసేన **చిన్తా**. అనిచ్చాదీని ఉపపరిక్ఖతీతి **ఉపపరిక్ఖా. భూరీతి** పథవియా నామం, అయమ్పి సణ్హట్ఠేన విత్థతట్ఠేన చ భూరీ వియాతి భూరీ. తేన వుత్తం – "భూరీ వుచ్చతి పథవీ, తాయ పథవిసమాయ విత్థతాయ పఞ్ఞాయ సమన్నాగతోతి భూరిపఞ్ఞో"తి (మహానిం ౨౭). అపి చ భూరీతి పఞ్ఞాయేవేతం అధివచనం. భూతే అత్థే రమతీతి **భూరీ**.

కిలేసే మేధతి హింసతీతి **మేధా,** ఖిప్పం గహణధారణట్ఠేన వా **మేధా**. యస్సుప్పజ్జతి, తం సత్తం హితపటిపత్తియం సమ్పయుత్తం వా యాథావలక్ఖణపటివేధే పరిణేతీతి **పరిణాయికా**. అనిచ్చాదివసేన ధమ్మే విపస్సతీతి **విపస్సనా**. సమ్మా

పకారేహి అనిచ్చాదీని జానాతీతి **సమ్పజఞ్ఞం**. ఉప్పథపటిపన్నే సిన్ధవే వీథిఆరోపనత్థం పతోదో వియ ఉప్పథే ధావనకూటచిత్తం వీథిఆరోపనత్థం విజ్ఝతీతి పతోదో వియాతి **పతోదో**. దస్సనలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి ఇన్ద్రియం, పఞ్ఞాసఙ్ఖాతం ఇన్ద్రియం **పఞ్ఞిన్ద్రియం**. అవిజ్జాయ న కమ్పతీతి **పఞ్ఞాబలం**. కిలేసచ్ఛేదనట్ఠేన పఞ్ఞావ సత్థం **పఞ్ఞాసత్థం**. అచ్చుగ్గతట్ఠేన పఞ్ఞావ పాసాదో **పఞ్ఞాపాసాదో**. ఆలోకనట్ఠేన పఞ్ఞావ ఆలోకో **పఞ్ఞాఆలోకో**.

ఓభాసనట్ఠేన పఞ్ఞావ ఓభాసో **పఞ్ఞాఓభాసో**. పజ్జోతనట్ఠేన పఞ్ఞావ పజ్జోతో **పఞ్ఞాపజ్జోతో**. రతికరణట్ఠేన రతిదాయకట్ఠేన రతిజనకట్ఠేన చిత్తీకతట్ఠేన దుల్లభపాతుభావట్ఠేన అతులట్ఠేన అనోమసత్తపరిభోగట్ఠేన చ పఞ్ఞావ రతనం **పఞ్ఞారతనం**. న తేన సత్తా ముయ్హన్తి, సయం వా ఆరమ్మణే న ముయ్హతీతి **అమోహో**. ధమ్మవిచయపదం వుత్తత్థమేవ. కస్మా పనేతం పున వుత్తన్తి? అమోహస్స మోహపటిపక్ఖభావదీపనత్థం. తేనేతం దీపేతి – య్వాయం అమోహో, సో న కేవలం మోహతో అఞ్ఞో ధమ్మో, మోహస్స పటిపక్ఖో ధమ్మవిచయసఙ్ఖాతో అమోహోవ ఇధాధిప్పేతోతి. **సమ్మాదిట్ఠీ**తి యాథావనియ్యానికకుసలదిట్ఠి. ధమ్మవిచయసఙ్ఖాతో పసత్థో సున్దరో వా బోజ్ఝఙ్గోతి **ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గో. మగ్గఙ్గ**న్తి అరియమగ్గస్స అఙ్గం కారణన్తి మగ్గఙ్గం. అరియమగ్గస్స అన్తోగధత్తా **మగ్గపరియాపన్న**న్తి.

అసఞ్ఞాసమాపత్తీతి సఞ్ఞావిరాగభావనావసేన పవత్తితా అసఞ్ఞభవూపపత్తినిబ్బత్తనసమాపత్తి. అనుప్పన్నే హి బుద్ధే ఏకచ్చే తిత్థాయతనే పబ్బజిత్వా వాయోకసిణే పరికమ్మం కత్వా చతుత్థజ్ఝానం నిబ్బత్తేత్వా ఝానా వుట్ఠాయ సఞ్ఞాయ దోసం పస్సన్తి, సఞ్ఞాయ సతి హత్థచ్ఛేదాదిదుక్ఖఞ్చేవ సబ్బభయాని చ హోన్తి, "అలం ఇమాయ సఞ్ఞాయ, సఞ్ఞాభావో సన్తో"తి ఏవం సఞ్ఞాయ దోసం పస్సిత్వా సఞ్ఞావిరాగవసేన చతుత్థజ్ఝానం నిబ్బత్తేత్వా అపరిహీనజ్ఝానా కాలం కత్వా అసఞ్ఞేసు నిబ్బత్తన్తి. చిత్తం నేసం చుతిచిత్తనిరోధేనేవ ఇధ నివత్తతి, రూపక్ఖన్ధమత్తమేవ తత్థ నిబ్బత్తతి.

తే యథా నామ జియావేగుక్ఖిత్తో సరో యత్తకో జియావేగో, తత్తకమేవ ఆకాసే గచ్ఛతి, ఏవమేవం ఝానవేగుక్ఖిత్తా ఉపపజ్జిత్వా యత్తకో ఝానవేగో, తత్తకమేవ కాలం తిట్ఠన్తి. ఝానవేగే పన పరిక్ఖీణే తత్థ రూపక్ఖన్ధో అన్తరధాయతి, ఇధ పటిసన్ధిసఞ్ఞా ఉప్పజ్జతి, తం సన్ధాయ వుత్తం – "అసఞ్ఞభవూపపత్తినిబ్బత్తనసమాపత్తీ"తి. **విభూతసఞ్ఞాసమాపత్తీ**తి విఞ్ఞాణఞ్చాయతనసమాపత్తి. సా హి పఠమారుప్పవిఞ్ఞాణస్స పఠమారుప్పసఞ్ఞాయపి విభావనతో "విభూతసఞ్ఞా"తి వుచ్చతి. కేచి "విభూతరూపసఞ్ఞా"తి పఠన్తి, తేసం మతేన విభూతరూపసమాపత్తి నామ సేసారుప్పసమాపత్తియో. సేసా సమాపత్తియో సువిఞ్ఞేయ్యావ.

నేవసేక్ఖనాసేక్ఖో ఝాయీతి ఝానలాభీ పుథుజ్జనో. **ఆజానియో ఝాయీ**తి అరహా, సబ్బేపి వా అరియపుగ్గలా. **అస్సఖలుఙ్కో ఝాయీ**తి ఖలుఙ్కస్ససదిసో ఝాయీ. తథా హి ఖలుఙ్కో అస్సో దమథం న ఉపేతి ఇతో చితో చ యథారుచి ధావతి, ఏవమేవం యో పుథుజ్జనో అభిఞ్ఞాలాభీ, సో అభిఞ్ఞా అస్సాదేత్వా "అలమేత్తావతా, కతమేత్తావతా"తి ఉత్తరిదమథాయ అపరిసక్కన్తో అభిఞ్ఞాచిత్తవసేన ఇతో చితో చ ధావతి పవత్తతి, సో "అస్సఖలుఙ్కో ఝాయీ"తి వుత్తో. **దిట్ఠుత్తరో ఝాయీ**తి ఝానలాభీ దిట్ఠిగతికో. **పఞ్ఞుత్తరో ఝాయీ**తి లక్ఖణూపనిజ్ఝానేన ఝాయీ, సబ్బో ఏవ వా పఞ్ఞాధికో ఝాయీ.

సరణో సమాధీతి అకుసలచిత్తేకగ్గతా, సబ్బోపి వా సాసవో సమాధి. **అరణో సమాధీ**తి సబ్బో కుసలాబ్యాకతో సమాధి, లోకుత్తరో ఏవ వా. **సవేరో సమాధీ**తి పటిఘచిత్తేసు ఏకగ్గతా. **అవేరో సమాధీ**తి మేత్తాచేతోవిముత్తి. అనన్తరదుకేపి ఏసేవ

నయో. **సామిసో సమాధీతి** లోకియసమాధి. సో హి అనతిక్కన్తవట్టామిసలోకామిసతాయ సామిసో. **నిరామిసో సమాధీతి** లోకుత్తరో సమాధి. **ససఙ్ఖారో సమాధీతి** దుక్ఖాపటిపదో దన్ధాభిఞ్ఞో సుఖాపటిపదో చ దన్ధాభిఞ్ఞో. సో హి ససఙ్ఖారేన సప్పయోగేన చిత్తేన పచ్చనీకధమ్మే కిచ్ఛేన కసిరేన నిగ్గహేత్వా అధిగన్తబ్బో. ఇతరో **అసఙ్ఖారో సమాధి. ఏకంసభావితో సమాధీతి** సుక్ఖవిపస్సకస్స సమాధి. **ఉభయంసభావితో సమాధీతి** సమథయానికస్స సమాధి. **ఉభయతో భావితభావనో సమాధీతి** కాయసక్ఖినో ఉభతోభాగవిముత్తస్స చ సమాధి. సో హి ఉభయతో భాగేహి ఉభయతో భావితభావనో.

ఆగాళ్హపటిపదాతి కామానం ఓరోహనపటిపత్తి, కామసుఖానుయోగోతి అత్థో. **నిజ్ఝామపటిపదాతి** కామస్స నిజ్ఝాపనవసేన ఖేదనవసేన పవత్తా పటిపత్తి, అత్తకిలమథానుయోగోతి అత్థో. **అక్ఖమా పటిపదాతి**ఆదీసు పధానకరణకాలే సీతాదీని అసహన్తస్స పటిపదా, తాని నక్ఖమతీతి అక్ఖమా. సహన్తస్స పన తాని ఖమతీతి **ఖమా**. "ఉప్పన్నం కామవితక్కం నాధివాసేతీ"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౨౬; అ॰ ని॰ ౪.౧౪; ౬.౫౮) నయేన మిచ్ఛావితక్కే సమేతీతి **సమా**. మనచ్ఛట్ఠాని ఇన్ద్రియాని దమేతీతి **దమా పటిపదా**.

ఏవన్తి ఇమినా వుత్తనయేన. **యో ధమ్మోతి** యో కోచి జాతిఆదిధమ్మో. **యస్స ధమ్మస్సాతి** తతో అఞ్ఞస్స జరాదిధమ్మస్స. **సమానభావోతి** దుక్ఖాదిభావేన సమానభావో. **ఏకత్తతాయాతి** సమానతాయ దుక్ఖాదిభావానం ఏకీభావేన. **ఏకీ భవతీతి** అనేకోపి "దుక్ఖ"న్తిఆదినా ఏకసద్దాభిధేయ్యతాయ ఏకీ భవతి. ఏతేన ఏకత్తతాయ లక్ఖణమాహ. **యేన యేన వా పన విలక్ఖణోతి** యో ధమ్మో యస్స ధమ్మస్స యేన యేన భావేన విసదిసో. **తేన తేన వేమత్తం గచ్ఛతీతి** తేన తేన భావేన సో ధమ్మో తస్స ధమ్మస్స వేమత్తతం విసదిసత్తం గచ్ఛతి, దుక్ఖభావేన సమానోపి జాతిఆదికో అభినిబ్బత్తిఆదిభావేన జరాదికస్స విసిట్ఠతం గచ్ఛతీతి అత్థో. ఇమినా వేమత్తతాయ లక్ఖణమాహ.

ఇదాని తావ ఏకత్తవేమత్తతావిసయే నియోజేత్వా దస్సేతుం "**సుత్తే వా వేయ్యాకరణే వా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **పుచ్ఛితన్తి** పుచ్ఛావసేన దేసితసుత్తవసేన వుత్తం, న పన అధిట్ఠానహారస్స పుచ్ఛావిసయతాయ. సేసం ఉత్తానమేవ.

అధిట్ఠానహారవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౫. పరిక్ఖారహారవిభఙ్గవణ్ణనా

౪౮. తత్థ కతమో పరిక్ఖారో హారోతి పరిక్ఖారహారవిభఙ్గో. తత్థ **యో ధమ్మో యం ధమ్మం జనయతి, తస్స సో పరిక్ఖారోతి** సఙ్ఖేపతో పరిక్ఖారలక్ఖణం వత్వా తం విభాగేన దస్సేతుం "**కింలక్ఖణో**"తిఆది వుత్తం. తత్థ హినోతి అత్తనో ఫలం పటికారణభావం గచ్ఛతీతి **హేతు**. పటిచ్చ ఏతస్మా ఫలం ఏతీతి **పచ్చయో**. కిఞ్చాపి హేతుపచ్చయసద్దేహి కారణమేవ వుచ్చతి, తథాపి తత్థ విసేసం విభాగేన దస్సేతుం "**అసాధారణలక్ఖణో**"తిఆది వుత్తం. **సభావో హేతూతి** సమానభావో బీజం హేతు. నను చ బీజం అఙ్కురాదిసదిసం న హోతీతి? నో న హోతి, అఞ్ఞతో హి తాదిసస్స అనుప్పజ్జనతో.

"**యథా వా పనా**"తిఆదినాపి ఉదాహరణన్తరదస్సనేన హేతుపచ్చయానం విసేసమేవ విభావేతి. తత్థ **దుద్ధన్తి** ఖీరం. **దధి భవతీతి** ఏకత్తనయేన అభేదోపచారేన వా వుత్తం, న అఞ్ఞథా. న హి ఖీరం దధి హోతి. తేనేవాహ – "**న చత్థి ఏకకాలసమవధానం దుద్ధస్స చ దధిస్స చా**"తి. అథ వా ఘటే దుద్ధం పక్ఖిత్తం దధి భవతి, దధి తత్థ కాలన్తరే జాయతి పచ్చయన్తరసమాయోగేన, తస్మా న చత్థి ఏకకాలసమవధానం దుద్ధస్స చ దధిస్స చ రసఖీరవిపాకాదీహి భిన్నసభావత్తా.

ఏవమేవన్తి యథా హేతుభూతస్స ఖీరస్స ఫలభూతేన దధినా న ఏకకాలసమవధానం, ఏవమఞ్ఞస్సాపి హేతుస్స ఫలేన న ఏకకాలసమవధానం, న తథా పచ్చయస్స, న హి పచ్చయో ఏకన్తేన ఫలేన భిన్నకాలో ఏవాతి. ఏవమ్పి హేతుపచ్చయానం విసేసో వేదితబ్బోతి అధిప్పాయో.

ఏవం బాహిరం హేతుపచ్చయవిభాగం దస్సేత్వా ఇదాని అజ్ఝత్తికం దస్సేతుం ''**అయఞ్హి సంసారో**''తిఆది వుత్తం. తత్థ "అవిజ్జా అవిజ్జాయ హేతూ"తి వుత్తే కిం ఏకస్మిం చిత్తుప్పాదే అనేకా అవిజ్జా విజ్జన్తీతి? ఆహ ''**పురిమికా అవిజ్జా పచ్ఛిమికాయ అవిజ్జాయ హేతూ**''తి. తేన ఏకస్మిం కాలే హేతుఫలానం సమవధానం నత్థీతి ఏతమేవత్థం సమత్థేతి. తత్థ ''**పురిమికా అవిజ్జా**''తిఆదినా హేతుఫలభూతానం అవిజ్జానం విభాగం దస్సేతి. ''**బీజఙ్కురో వియా**''తిఆదినా ఇమమత్థం దస్సేతి – యథా బీజం అఙ్కురస్స హేతు హోన్తం సమనన్తరహేతుతాయ హేతు హోతి. యం పన బీజతో ఫలం నిబ్బత్తతి, తస్స బీజం పరమ్పరహేతుతాయ హేతు హోతి. ఏవం అవిజ్జాయపి హేతుభావే దట్ఠబ్బన్తి.

పున ''**యథా వా పనా**''తిఆదినాపి హేతుపచ్చయవిభాగమేవ దస్సేతి. తత్థ **థాలకన్తి** దీపకపల్లికా. **అనగ్గికన్తి** అగ్గిం వినా. **దీపేతున్తి** జాలేతుం. **ఇతి సభావో హేతూతి** ఏవం పదీపుజ్జాలనాదీసు అగ్గిఆదిపదీపసదిసం కారణం సభావో హేతు. **పరభావో పచ్చయోతి** తత్థేవ కపల్లికావట్టితేలాదిసదిసో అగ్గితో అఞ్ఞో సభావో పచ్చయో. **అజ్ఝత్తికోతి** నియకజ్ఝత్తికో నియకజ్ఝత్తే భవో. **బాహిరోతి** తతో బహిభూతో. **జనకోతి** నిబ్బత్తకో. **పరిగ్గాహకోతి** ఉపత్థమ్భకో. **అసాధారణోతి** ఆవేణికో. **సాధారణోతి** అఞ్ఞేసమ్పి పచ్చయుప్పన్నానం సమానో.

ఇదాని యస్మా కారణం "పరిక్ఖారో"తి వుత్తం, కారణభావో చ ఫలాపేక్ఖాయ, తస్మా కారణస్స యో కారణభావో యథా చ సో హోతి, యఞ్చ ఫలం యో చ తస్స విసేసో, యో చ కారణఫలానం సమ్బన్ధో, తం సబ్బం విభావేతుం ''**అవుపచ్ఛేదత్థో**''తిఆది వుత్తం. తత్థ కారణఫలభావేన సమ్బన్ధతా **సన్తతి**. కో చ తత్థ సమ్బన్ధో, కో కారణఫలభావో చ? సో ఏవ అవుపచ్ఛేదత్థో. యో ఫలభూతో అఞ్ఞస్స అకారణం హుత్వా నిరుజ్ఝతి, సో వుపచ్ఛిన్నో నామ హోతి, యథా తం అరహతో చుతిచిత్తం. యో పన అత్తనో అనురూపస్స ఫలస్స హేతు హుత్వా నిరుజ్ఝతి, సో అనుపచ్ఛిన్నో ఏవ నామ హోతి, హేతుఫలసమ్బన్ధస్స విజ్జమానత్తాతి ఆహ – "అవుపచ్ఛేదత్థో సన్తతిఅత్థో"తి.

యస్మా చ కారణతో నిబ్బత్తం ఫలం నామ, న అనిబ్బత్తం, తస్మా ''**నిబ్బత్తిఅత్థో ఫలత్థో**''తి వుత్తం. యస్మా పన పురిమభవేన అనన్తరభవపటిసన్ధానవసేన పవత్తా ఉపపత్తిక్ఖన్ధా పునబ్భవో, తస్మా వుత్తం – ''**పటిసన్ధిఅత్థో పునబ్భవత్థో**''తి. తథా యస్స పుగ్గలస్స కిలేసా ఉప్పజ్జన్తి, తం పలిబున్ధేన్తి సమ్మా పటిపజ్జితుం న దేన్తి. యావ చ మగ్గేన అసముగ్ఘాతితా, తావ అనుసేన్తి నామ, తేన వుత్తం – ''**పలిబోధత్థో పరియుట్ఠానత్థో, అసముగ్ఘాతత్థో అనుసయత్థో**''తి. పరిఞ్ఞాభిసమయవసేన పరిఞ్ఞాతే న కదాచి తం నామరూపఙ్కురస్స కారణం హేస్సతీతి ఆహ – ''**అపరిఞ్ఞాతత్థో విఞ్ఞాణస్స బీజత్థో**''తి. **యత్థ అవుపచ్ఛేదో తత్థ సన్తతీతి** యత్థ రూపారూపప్పవత్తియం యథావుత్తో అవుపచ్ఛేదో, తత్థ సన్తతివోహారో . **యత్థ సన్తతి తత్థ నిబ్బత్తీ**తిఆది పచ్చయపరమ్పరదస్సనం హేతుఫలసమ్బన్ధవిభావనమేవ.

''**యథా వా పన చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చా**''తిఆదినా "సభావో హేతూ"తి వుత్తమేవత్థం విభాగేన దస్సేతి. తత్థ **సన్నిస్సయతాయాతి** ఉపనిస్సయపచ్చయతాయ. **మనసికారోతి** కిరియామనోధాతు. సా హి చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స విఞ్ఞాణభావేన సమానజాతితాయ సభావో హేతు. **సఙ్ఖారా విఞ్ఞాణస్స పచ్చయో సభావో హేతూతి** పుఞ్ఞాదిఅభిసఙ్ఖారా పటిసన్ధివిఞ్ఞాణస్స

పచ్చయో, తత్థ యో సభావో, సో హేతూతి. **సఙ్ఖారాతి** చేత్థ సబ్బో లోకియో కుసలాకుసలచిత్తుప్పాదో అధిప్పేతో. ఇమినా నయేన సేసపదేసుపి అత్థో వేదితబ్బో. **ఏవం యో కోచి ఉపనిస్సయో సబ్బో సో పరిక్ఖారోతి** యథావుత్తప్పభేదో యో కోచి పచ్చయో, సో సబ్బో అత్తనో ఫలస్స పరిక్ఖరణతో అభిసఙ్ఖరణతో పరిక్ఖారో. తస్స నిద్ధారేత్వా కథనం పరిక్ఖారో హారోతి.

పరిక్ఖారహారవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౬. సమారోపనహారవిభఙ్గవణ్ణనా

౩౧౦. తత్థ కతమో సమారోపనో హారోతి సమారోపనహారవిభఙ్గో. తత్థ **ఏకస్మిం పదట్ఠానేతి** యస్మిం కిస్మిఞ్చి ఏకస్మిం కారణభూతే ధమ్మే సుత్తేన గహితే. **యత్తకాని పదట్ఠానాని ఓతరన్తీతి** యత్తకాని అఞ్ఞేసం కారణభూతాని తస్మిం ధమ్మే సమోసరన్తి. **సబ్బాని తాని సమారోపయితబ్బానీతి** సబ్బాని తాని పదట్ఠానాని పదట్ఠానభూతా ధమ్మా సమ్మా నిద్ధారణవసేన ఆనేత్వా దేసనాయ ఆరోపేతబ్బా, దేసనారుళ్హే వియ కత్వా కథేతబ్బాతి అత్థో. యథా ఆవట్టే హారే "ఏకమ్హి పదట్ఠానే, పరియేసతి సేసకం పదట్ఠాన"న్తి (నేత్తి॰ ४ నిద్దేసవార) వచనతో అనేకేసం పదట్ఠానానం పరియేసనా వుత్తా, ఏవమిధాపి బహూనం పదట్ఠానానం సమారోపనా కాతబ్బాతి దస్సేన్తో **"యథా ఆవట్టే హారే"**తి ఆహ. న కేవలం పదట్ఠానవసేనేవ సమారోపనా, అథ ఖో వేవచనభావనాపహానవసేనపి సమారోపనా కాతబ్బాతి దస్సేన్తో **"తత్థ సమారోపనా చతుబ్బిధా"**తిఆదిమాహ.

కస్మా పనేత్థ పదట్ఠానవేవచనాని గహితాని, నను పదట్ఠానవేవచనహారే ఏవ అయమత్థో విభావితోతి? సచ్చమేతం, ఇధ పన పదట్ఠానవేవచనగ్గహణం భావనాపహానానం అధిట్ఠానవిసయదస్సనత్థఞ్చేవ తేసం అధివచనవిభాగదస్సనత్థఞ్చ. ఏవఞ్హి భావనాపహానాని సువిఞ్ఞేయ్యాని హోన్తి సుకరాని చ పఞ్ఞాపేతుం. **ఇదం పదట్ఠానన్తి** ఇదం తివిధం సుచరితం బుద్ధానం సాసనస్స ఓవాదస్స విసయాధిట్ఠానభావతో పదట్ఠానం. తత్థ **"కాయిక"**న్తిఆదినా తీహి సుచరితేహి సీలాదయో తయో ఖన్ధే సమథవిపస్సనా తతియచతుత్థఫలాని చ నిద్ధారేత్వా దస్సేతి, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. వనీయతీతి **వనం,** వనతి, వనుతే ఇతి వా **వనం.** తత్థ యస్మా పఞ్చ కామగుణా కామతణ్హాయ, నిమిత్తగ్గాహో అనుబ్యఞ్జనగ్గాహస్స, అజ్ఝత్తికబాహిరాని ఆయతనాని తప్పటిబన్ధఛన్దరాగాదీనం, అనుసయా చ పరియుట్ఠానానం కారణాని హోన్తి, తస్మా తమత్థం దస్సేతుం **"పఞ్చ కామగుణా"**తిఆది వుత్తం.

౩౧౧. అయం వేవచనేన సమారోపనాతి యో "రాగవిరాగా చేతోవిముత్తి సేక్ఖఫలం, అనాగామిఫలం, కామధాతుసమతిక్కమన"న్తి ఏతేహి పరియాయవచనేహి తతియఫలస్స నిద్దేసో, తథా యో "అవిజ్జావిరాగా పఞ్ఞావిముత్తి అసేక్ఖఫలం, అగ్గఫలం అరహత్తం, తేధాతుకసమతిక్కమన"న్తి ఏతేహి పరియాయవచనేహి చతుత్థఫలస్స నిద్దేసో, యో చ "పఞ్ఞిన్ద్రియ"న్తిఆదీహి పరియాయవచనేహి పఞ్ఞాయ నిద్దేసో, అయం వేవచనేహి చ సమారోపనా.

తస్మాతిహ త్వం, భిక్ఖు, కాయే కాయానుపస్సీ విహరాహీతిఆది లక్ఖణహారవిభఙ్గవణ్ణనాయం వుత్తనయేన వేదితబ్బం. కేవలం తత్థ ఏకలక్ఖణత్తా అవుత్తానమ్పి వుత్తభావదస్సనవసేనేవ ఆగతం, ఇధ భావనాసమారోపనవసేనాతి అయమేవ విసేసో. కాయానుపస్సనా విసేసతో అసుభానుపస్సనా ఏవ కామరాగతదేకట్ఠకిలేసానం ఏకన్తపటిపక్ఖాతి అసుభసఞ్ఞా కబళీకారాహారపరిఞ్ఞాయ పరిబన్ధకిలేసా కాముపాదానం కామయోగో అభిజ్ఝాకాయగన్థో కామాసవో కామోఘో రాగసల్లం

రూపధమ్మపరిఞ్ఞాయ పటిపక్ఖకిలేసా రూపధమ్మేసు రాగో ఛన్దాగతిగమనన్తి ఏతేసం పాపధమ్మానం పహానాయ సంవత్తతీతి ఇమమత్థం దస్సేతి ''**కాయే కాయానుపస్సీ విహరన్తో**''తిఆదినా.

తథా వేదనానుపస్సనా విసేసతో దుక్ఖానుపస్సనాతి, సా –

"యో సుఖం దుక్ఖతో అద్ద, దుక్ఖమద్దక్ఖి సల్లతో;

అదుక్ఖమసుఖం సన్తం, అదక్ఖి నం అనిచ్చతో"తి. (సం॰ ని॰ ౪.౨౫౩; ఇతివు॰ ౫౩) –

ఆదివచనతో సబ్బం వేదనం "దుక్ఖ"న్తి పస్సన్తీ సుఖసఞ్ఞాయ వేదనాహేతుపరిఞ్ఞాయ పరిబన్ధకిలేసానం గోసీలాదీహి భవసుద్ధి హోతీతి వేదనాస్సాదేన పవత్తస్స భవుపాదానసఙ్ఖాతస్స సీలబ్బతుపాదానస్స వేదనావసేన "అనత్థం మే అచరీ"తిఆదినయప్పవత్తస్స (దీ॰ ని॰ ౩.౩౪౦; అ॰ ని॰ ౯.౨౯; ౧౦.౭౯; ధ॰ స॰ ౧౨౩౭; విభ॰ ౯౦౯, ౯౬౦) బ్యాపాదకాయగన్థస్స దోససల్లస్స వేదనాస్సాదవసేనేవ పవత్తస్స భవయోగభవాభవభవోఘసఙ్ఖాతస్స భవరాగస్స భవపరిఞ్ఞాయ పరిబన్ధకకిలేసానం వేదనావిసయస్స రాగస్స దోసాగతిగమనస్స చ పహానాయ సంవత్తతీతి ఏతమత్థం దస్సేతి ''**వేదనాసు వేదనానుపస్సీ**''తిఆదినా.

తథా చిత్తానుపస్సనా విసేసతో అనిచ్చానుపస్సనాతి, సా చిత్తం "అనిచ్చ"న్తి పస్సన్తీ తత్థ యేభుయ్యేన సత్తా నిచ్చసఞ్ఞినోతి నిచ్చసఞ్ఞాయ విఞ్ఞాణాహారపరిఞ్ఞాయ పరిబన్ధకిలేసానం నిచ్చాభినివేసపటిపక్ఖతో ఏవ దిట్ఠుపాదానం దిట్ఠియోగసీలబ్బతపరామాసకాయగన్థదిట్ఠాసవదిట్ఠోఘసఙ్ఖాతాయ దిట్ఠియా నిచ్చసఞ్ఞానిమిత్తస్స "సేయ్యోహమస్మీ"తిఆదినయప్పవత్తస్స (ధ॰ స॰ ౧౨౩౯; విభ॰ ౮౩౨, ౮౬౬, ౯౬౨) మానసల్లస్స సఞ్ఞాపరిఞ్ఞాయ పటిపక్ఖకిలేసానం సఞ్ఞాయ రాగస్స దిట్ఠాభినివేసస్స అప్పహీనత్తా ఉప్పజ్జనకస్స భయాగతిగమనస్స చ పహానాయ సంవత్తతీతి ఇమమత్థం దస్సేతి ''**చిత్తే చిత్తానుపస్సీ**''తిఆదినా.

తథా ధమ్మానుపస్సనా విసేసతో అనత్తసఞ్ఞాతి, సా సఙ్ఖారేసు అత్తసఞ్ఞాయ మనోసఞ్చేతనాహారపరిఞ్ఞాయ పటిపక్ఖకిలేసానం సక్కాయదిట్ఠియా "ఇదమేవ సచ్చ"న్తి (మ॰ ని॰ ౨.౧౮౭, ౨౦౨-౨౦౩; ౩.౨౭) పవత్తస్స మిచ్ఛాభినివేసస్స మిచ్ఛాభినివేసహేతుకాయ అవిజ్జాయోగఅవిజ్జాసవఅవిజ్జోఘమోహసల్లసఙ్ఖాతాయ అవిజ్జాయ సఙ్ఖారపరిఞ్ఞాయ పరిబన్ధకిలేసానం సఙ్ఖారేసు రాగస్స మోహాగతిగమనస్స చ పహానాయ సంవత్తతీతి ఇమమత్థం దస్సేతి ''**ధమ్మేసు ధమ్మానుపస్సీ విహరన్తో**''తిఆదినా. సేసం ఉత్తానమేవ.

సమారోపనహారవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితా చ హారవిభఙ్గవణ్ణనా.

౧. దేసనాహారసమ్పాతవణ్ణనా

ఏవం సుపరికమ్మకతాయ భూమియా నానావణ్ణాని ముత్తపుప్ఫాని పకిరన్తో వియ సుసిక్ఖితసిప్పాచరియవిచారితేసు సురత్తసువణ్ణాలఙ్కారేసు నానావిధరంసిజాలసముజ్జలాని వివిధాని మణిరతనాని బన్ధన్తో వియ మహాపథవిం పరివత్తేత్వా

పప్పటకోజం ఖాదాపేన్తో వియ యోజనికమధుగణ్డం పీళేత్వా సుమధురసం పాయేన్తో వియ చ ఆయస్మా మహాకచ్చానో నానాసుత్తపదేసే ఉదాహరన్తో సోళస హారే విభజిత్వా ఇదాని తే ఏకస్మింయేవ సుత్తే యోజేత్వా దస్సేన్తో హారసమ్పాతవారం ఆరభి. ఆరభన్తో చ యాయం నిద్దేసవారే –

సోళస హారా పఠమం, దిసలోచనతో దిసా విలోకేత్వా.

సఙ్ఖిపియ అఙ్కుసేన హి, నయేహి తీహి నిద్దిసే సుత్త”న్తి. –

గాథా వుత్తా. యస్మా తం హారవిభఙ్గవారో నప్పయోజేతి, విప్పకిణ్ణవిసయత్తా, నయవిచారస్స చ అన్తరితత్తా . అనేకేహి సుత్తపదేసేహి హారానం విభాగదస్సనమేవ హి హారవిభఙ్గవారో. హారసమ్పాతవారో పన తం పయోజేతి, ఏకస్మింయేవ సుత్తపదేసే సోళస హారే యోజేత్వావ తదనన్తరం నయసముట్ఠానస్స కథితత్తా. తస్మా “సోళస హారా పఠమ”న్తి గాథం పచ్చామసిత్వా **‘‘తస్సా నిద్దేసో కుహిం దట్ఠబ్బో, హారసమ్పాతే**’’తి ఆహ. తస్సత్థో – “తస్సా గాథాయ నిద్దేసో కత్థ దట్ఠబ్బో”తి. ఏతేన సుత్తేసు హారానం యోజనానయదస్సనం హారసమ్పాతవారోతి దస్సేతి. హారసమ్పాతపదస్స అత్థో వుత్తో ఏవ.

అరక్ఖితేన చిత్తేనాతి చక్ఖుద్వారాదీసు సతిఆరక్ఖాభావేన అగుత్తేన చిత్తేన. **మిచ్ఛాదిట్ఠిహతేనా**తి సస్సతాదిమిచ్ఛాభినివేసదూసితేన. **థినమిద్ధాభిభూతేనా**తి చిత్తస్స కాయస్స చ అకల్యతాలక్ఖణేహి థినమిద్ధేహి అజ్ఝోత్థటేన. **వసం మారస్స గచ్ఛతీ**తి కిలేసమారాదీనం యథాకామం కరణీయో హోతీతి అయం తావ గాథాయ పదత్థో.

పమాదన్తి “అరక్ఖితేన చిత్తేనా”తి ఇదం పదం ఛసు ద్వారేసు సతివోసగ్గలక్ఖణం పమాదం కథేతి. **తం మచ్చునో పదన్తి** తం పమజ్జనం గుణమారణతో మచ్చుసఙ్ఖాతస్స మారస్స వసవత్తనట్ఠానం, తేన “అరక్ఖితేన చిత్తేన, వసం మారస్స గచ్ఛతీ”తి పఠమపాదం చతుత్థపాదేన సమ్బన్ధిత్వా దస్సేతి. **సో విపల్లాసో**తి యం అనిచ్చస్స ఖన్ధపఞ్చకస్స “నిచ్చ”న్తి దస్సనం, సో విపల్లాసో విపరియేసగ్గాహో. తేనేవాహ – **‘‘విపరీతగ్గాహలక్ఖణో విపల్లాసో**’’తి. సబ్బం విపల్లాససామఞ్ఞేన గహేత్వా తస్స అధిట్ఠానం పుచ్ఛతి **‘‘కిం విపల్లాసయతీ**’’తి. సామఞ్ఞస్స చ విసేసో అధిట్ఠానభావేన వోహరీయతీతి ఆహ – **‘‘సఞ్ఞం చిత్తం దిట్ఠిమితీ**’’తి. తం “విపల్లాసయతీ”తి పదేన సమ్బన్ధితబ్బం. తేసు సఞ్ఞావిపల్లాసో సబ్బముదుకో, అనిచ్చాదికస్స విసయస్స మిచ్ఛావసేన ఉపట్ఠితాకారగ్గహణమత్తం మిగపోతకానం తిణపురిసకేసు పురిసోతి ఉప్పన్నసఞ్ఞా వియ. చిత్తవిపల్లాసో తతో బలవతరో, అమణిఆదికే విసయే మణిఆదిఆకారేన ఉపట్ఠహన్తే తథా సన్నిట్ఠానం వియ నిచ్చాదితో సన్నిట్ఠానమత్తం. దిట్ఠివిపల్లాసో పన సబ్బబలవతరో యం యం ఆరమ్మణం యథా యథా ఉపట్ఠాతి, తథా తథా నం సస్సతాదివసేన “ఇదమేవ సచ్చం మోఘమఞ్ఞ”న్తి అభినివిసన్తో పవత్తతి. తత్థ సఞ్ఞావిపల్లాసో చిత్తవిపల్లాసస్స కారణం, చిత్తవిపల్లాసో దిట్ఠివిపల్లాసస్స కారణం హోతి.

ఇదాని విపల్లాసానం పవత్తిట్ఠానం విసయం దస్సేతుం **‘‘సో కుహిం విపల్లాసయతి, చతూసు అత్తభావవత్థూసూ**’’తి ఆహ. తత్థ **అత్తభావవత్థూసూ**తి పఞ్చసు ఉపాదానక్ఖన్ధేసు. తే హి ఆహితో అహం మానో ఏత్థాతి అత్తా, “అత్తా”తి భవతి ఏత్థ బుద్ధి వోహారో చాతి అత్తభావో, సో ఏవ సుభాదీనం విపల్లాసస్స చ అధిట్ఠానభావతో వత్థు చాతి “అత్తభావవత్థూ”తి వుచ్చతి. **‘‘రూపం అత్తతో సమనుపస్సతీ**’’తిఆదినా తేసం సబ్బవిపల్లాసమూలభూతాయ సక్కాయదిట్ఠియా పవత్తిట్ఠానభావేన అత్తభావవత్థుతం దస్సేత్వా పున విపల్లాసానం పవత్తిఆకారేన సద్ధిం విసయం విభజిత్వా దస్సేతుం **‘‘రూపం పఠమం విపల్లాసవత్థు అసుభే సుభ**’’న్తి వుత్తం. తం సబ్బం సువిఞ్ఞేయ్యం. పున మూలకారణవసేన విపల్లాసే విభజిత్వా దస్సేతుం

‘‘**ద్వే ధమ్మా చిత్తస్స సంకిలేసా**’’తిఆదిమాహ. తత్థ కిఞ్చాపి అవిజ్జారహితా తణ్హా నత్థి, అవిజ్జా చ సుభసుఖసఞ్ఞానమ్పి పచ్చయో ఏవ, తథాపి తణ్హా ఏతాసం సాతిసయం పచ్చయోతి దస్సేతుం ‘‘**తణ్హానివుతం...పే.... దుక్ఖే సుఖ**’’న్తి వుత్తం. **దిట్ఠినివుత**న్తి దిట్ఠిసీసేన అవిజ్జా వుత్తాతి అవిజ్జానివుతన్తి అత్థో. కామఞ్చేత్థ తణ్హారహితా దిట్ఠి నత్థి, తణ్హాపి దిట్ఠియా పచ్చయో ఏవ. తణ్హాపి “నిచ్చం అత్తా”తి అయోనిసో ఉమ్ముజ్జన్తానం తథాపవత్తమిచ్ఛాభినివేసస్స మోహో విసేసపచ్చయోతి దస్సేతుం ‘‘**దిట్ఠినివుతం...పే.... అత్తా**’’తి వుత్తం.

యో దిట్ఠివిపల్లాసోతి “అనిచ్చే నిచ్చం, అనత్తని అత్తా”తి పవత్తమ్పి విపల్లాసద్వయం సన్ధాయాహ – ‘‘**సో అతీతం రూపం...పే.... అతీతం విఞ్ఞాణం అత్తతో సమనుపస్సతీ**’’తి. ఏతేన అట్ఠారసవిధోపి పుబ్బన్తానుకప్పికవాదో పచ్ఛిమానం ద్విన్నం విపల్లాసానం వసేన హోతీతి దస్సేతి. **తణ్హావిపల్లాసో**తి తణ్హామూలకో విపల్లాసో. “అసుభే సుభం, దుక్ఖే సుఖ”న్తి ఏతం విపల్లాసద్వయం సన్ధాయ వదతి. **అనాగతం రూపం అభినన్దతీ**తి అనాగతం రూపం దిట్ఠాభినన్దనవసేన అభినన్దతి. **అనాగతం వేదనం, సఞ్ఞం, సఙ్ఖారే, విఞ్ఞాణం అభినన్దతీ**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. ఏతేన చతుచత్తాలీసవిధోపి అపరన్తానుకప్పికవాదో యేభుయ్యేన పురిమానం ద్విన్నం విపల్లాసానం వసేన హోతీతి దస్సేతి. **ద్వే ధమ్మా చిత్తస్స ఉపక్కిలేసా**తి ఏవం పరమసావజ్జస్స విపల్లాసస్స మూలకారణన్తి విసేసతో ద్వే ధమ్మా చిత్తస్స ఉపక్కిలేసా **తణ్హా చ అవిజ్జా చా**తి తే సరూపతో దస్సేతి. తాహి విసుజ్ఝన్తం చిత్తం విసుజ్ఝతీతి పటిపక్ఖవసేనపి తాసం ఉపక్కిలేసభావంయేవ విభావేతి, న హి తణ్హాఅవిజ్జాసు పహీనాసు కోచి సంకిలేసధమ్మో న పహీయతీతి. యథా చ విపల్లాసానం మూలకారణం తణ్హావిజ్జా, ఏవం సకలస్సాపి వట్టస్స మూలకారణన్తి యథానుసన్ధినావ గాథం నిట్ఠపేతుం ‘‘**తేస**’’న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **తేస**న్తి యేసం అరక్ఖితం చిత్తం మిచ్ఛాదిట్ఠిహతఞ్చ, తేసం. ‘‘**అవిజ్జానీవరణాన**’’న్తిఆదినా మారస్స వసగమనేన అనాదిమతిసంసారే సంసరణన్తి దస్సేతి.

థినమిద్ధాభిభూతేనాతి ఏత్థ ‘‘**థినం నామా**’’తిఆదినా థినమిద్ధానం సరూపం దస్సేతి. తేహి చిత్తస్స అభిభూతతా సువిఞ్ఞేయ్యావాతి తం అనామసిత్వా కిలేసమారగ్గహణేనేవ తంనిమిత్తా అభిసఙ్ఖారమారఖన్ధమారమచ్చుమారా గహితా ఏవాతి ‘‘**కిలేసమారస్స చ సత్తమారస్స చా**’’తి **చ**-సద్దేన వా తేసమ్పి గహణం కతన్తి దట్ఠబ్బం. **సో హి నివుతో సంసారాభిముఖో**తి సో మారవసం గతో, తతో ఏవ నివుతో కిలేసేహి యావ న మారబన్ధనం ఛిజ్జతి, తావ సంసారాభిముఖోవ హోతి, న విసఙ్ఖారాభిముఖోతి అధిప్పాయో. ఇమాని భగవతా ద్వే సచ్చాని దేసితాని. కథం దేసితాని?

తత్థ దువిధా కథా అభిధమ్మనిస్సితా చ సుత్తన్తనిస్సితా చ. తాసు అభిధమ్మనిస్సితా నామ **అరక్ఖితేన చిత్తేనా**తి రత్తమ్పి చిత్తం అరక్ఖితం, దుట్ఠమ్పి చిత్తం అరక్ఖితం, మూళ్హమ్పి చిత్తం అరక్ఖితం. తత్థ రత్తం చిత్తం అట్ఠన్నం లోభసహగతచిత్తుప్పాదానం వసేన వేదితబ్బం, దుట్ఠం చిత్తం ద్విన్నం పటిఘచిత్తుప్పాదానం వసేన వేదితబ్బం, మూళ్హం చిత్తం ద్విన్నం మోమూహచిత్తుప్పాదానం వసేన వేదితబ్బం. యావ ఇమేసం చిత్తుప్పాదానం వసేన ఇన్ద్రియానం అగుత్తి అగోపాయనా అపాలనా అనారక్ఖా సతివోసగ్గో పమాదో చిత్తస్స అసంవరో, ఏవం అరక్ఖితం చిత్తం హోతి. మిచ్ఛాదిట్ఠిహతం నామ చిత్తం చతున్నం దిట్ఠిసమ్పయుత్తచిత్తుప్పాదానం వసేన వేదితబ్బం, థినమిద్ధాభిభూతం నామ చిత్తం పఞ్చన్నం ససఙ్ఖారికాకుసలచిత్తుప్పాదానం వసేన వేదితబ్బం. ఏవం సబ్బేపి అగ్గహితగ్గహణేన ద్వాదస అకుసలచిత్తుప్పాదా హోన్తి. తే “కతమే ధమ్మా అకుసలా? యస్మిం సమయే అకుసలం చిత్తం ఉప్పన్నం హోతీ”తిఆదినా **చిత్తుప్పాదకణ్డే** (ధ. స. ౩౬౫) అకుసలచిత్తుప్పాదదేసనావసేన విత్థారతో వత్తబ్బా. **మారస్సా**తి ఏత్థ పఞ్చ మారా. తేసు కిలేసమారస్స చతున్నం

ఆసవానం చతున్నం ఓఘానం చతున్నం యోగానం చతున్నం గన్థానం చతున్నం ఉపాదానానం అట్ఠన్నం నీవరణానం దసన్నం కిలేసవత్థూనం వసేన **ఆసవగోచ్ఛకాదీసు** (ధ॰ స॰ దుకమాతికా ౧౪-౧౯, ౧౧౦౨) వుత్తనయేన, తథా "జాతిమదో గోత్తమదో ఆరోగ్యమదో"తిఆదినా **ఖుద్దకవత్థువిభఙ్గే** (విభ॰ ౮౩౨) ఆగతానం సత్తన్నం కిలేసానఞ్చ వసేన విభాగో వత్తబ్బో. అయం తావేత్థ అభిధమ్మనిస్సితా కథా.

సుత్తన్తనిస్సితా (మ॰ ని॰ ౧.౩౪౭; అ॰ ని॰ ౧౧.౧౭) పన **అరక్ఖితేన చిత్తేనా**తి చక్ఖునా రూపం దిస్వా నిమిత్తగ్గాహీ హోతి అనుబ్యఞ్జనగ్గాహీ, యత్వాధికరణమేనం చక్ఖున్ద్రియం అసంవుతం విహరన్తం అభిజ్ఝాదోమనస్సా పాపకా అకుసలా ధమ్మా అన్వాస్సవేయ్యుం, తస్స సంవరాయ న పటిపజ్జతి, న రక్ఖతి చక్ఖున్ద్రియం, చక్ఖున్ద్రియే న సంవరం ఆపజ్జతి. సోతేన ...పే॰... ఘానేన... జివ్హాయ... కాయేన... మనసా...పే॰... మనిన్ద్రియేన సంవరం ఆపజ్జతి (మ॰ ని॰ ౧.౩౪౭, ౪౧౧, ౪౨౧; ౨.౪౧౯; ౩.౧౫, ౭౫). ఏవం అరక్ఖితం చిత్తం హోతి. **మిచ్ఛాదిట్ఠిహతేన చా**తి మిచ్ఛాదిట్ఠిహతం నామ చిత్తం పుబ్బన్తకప్పనవసేన వా అపరన్తకప్పనవసేన వా పుబ్బన్తాపరన్తకప్పనవసేన వా మిచ్ఛాభినివిసన్తస్స అయోనిసో ఉమ్ముజ్జన్తస్స "సస్సతో లోకోతి వా...పే॰... నేవ హోతి న న హోతి తథాగతో పరం మరణా"తి (విభ॰ ౯౩౭; పటి॰ మ॰ ౧.౧౪౦) వా యా దిట్ఠి, తాయ హతం ఉపహతం. యా చ ఖో "ఇమా చత్తారో సస్సతవాదా...పే॰... పఞ్చ పరమదిట్ఠధమ్మనిబ్బానవాదా"తి బ్రహ్మజాలే (దీ॰ ని॰ ౧.౩౦ ఆదయో) పఞ్చత్తయే (మ॰ ని॰ ౩.౨౧ ఆదయో) చ ఆగతా ద్వాసట్ఠి దిట్ఠియో, తాసం వసేన చిత్తస్స మిచ్ఛాదిట్ఠిహతభావో కథేతబ్బో.

థినమిద్ధాభిభూతేనాతి **థినం** నామ చిత్తస్స అకమ్మఞ్ఞతా. **మిద్ధం** నామ వేదనాదిక్ఖన్ధత్తయస్స అకమ్మఞ్ఞతా. తథా **థినం** అనుస్సాహసంహననం. **మిద్ధం** అసత్తివిఘాతో. ఇతి థినేన మిద్ధేన చ చిత్తం అభిభూతం అజ్ఝోత్థటం ఉపద్దుతం సఙ్కోచనప్పత్తం లయాపన్నం. **వసం మారస్స గచ్ఛతీతి వసో** నామ ఇచ్ఛా లోభో అధిప్పాయో రుచి ఆకఙ్ఖా ఆణా ఆణత్తి. **మారో**తి పఞ్చ మారా – ఖన్ధమారో అభిసఙ్ఖారమారో మచ్చుమారో దేవపుత్తమారో కిలేసమారోతి. **గచ్ఛతీ**తి తేసం వసం ఇచ్ఛం...పే॰... ఆణత్తిం గచ్ఛతి ఉపగచ్ఛతి ఉపేతి వత్తతి అనువత్తతి నాతిక్కమతీతి. తేన వుచ్చతి – "వసం మారస్స గచ్ఛతీ"తి.

తత్థ యథావుత్తా అకుసలా ధమ్మా, తణ్హావిజ్జా ఏవ వా సముదయసచ్చం. యో సో "వసం మారస్స గచ్ఛతీ"తి వుత్తో, సో యే పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధే ఉపాదాయ పఞ్ఞత్తో, తే పఞ్చక్ఖన్ధా దుక్ఖసచ్చం. ఏవం భగవతా ఇధ ద్వే సచ్చాని దేసితాని. తేనేవాహ – "**దుక్ఖం సముదయో చా**"తి. తేసం భగవా పరిఞ్ఞాయ చ పహానాయ చ ధమ్మం దేసేతీతి వుత్తమేవత్థం పాకటతరం కాతుం "**దుక్ఖస్స పరిఞ్ఞాయ సముదయస్స పహానాయా**"తి వుత్తం. కథం దేసేతీతి చే –

"తస్మా రక్ఖితచిత్తస్స, సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో;
సమ్మాదిట్ఠిం పురక్ఖత్వా, ఞత్వాన ఉదయబ్బయం;
థినమిద్ధాభిభూ భిక్ఖు, సబ్బా దుగ్గతియో జహే"తి. (ఉదా॰ ౩౨) –

గాథాయ . తస్సత్థో – యస్మా అరక్ఖితేన చిత్తేన వసం మారస్స గచ్ఛతి, తస్మా సతిసంవరేన మనచ్ఛట్ఠానం ఇన్ద్రియానం రక్ఖణేన రక్ఖితచిత్తో అస్స. **సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో**తి యస్మా కామసఙ్కప్పాదిమిచ్ఛాసఙ్కప్పగోచరో తథా తథా అయోనిసో

వికప్పేత్వా నానావిధాని మిచ్ఛాదస్సనాని గణ్హాతి. తతో ఏవ చ మిచ్ఛాదిట్ఠిహతేన చిత్తేన వసం మారస్స గచ్ఛతి, తస్మా యోనిసోమనసికారేన కమ్మం కరోన్తో నేక్ఖమ్మసఙ్కప్పాదిసమ్మాసఙ్కప్పగోచరో అస్స. **సమ్మాదిట్ఠిం పురక్ఖత్వాతి** సమ్మాసఙ్కప్పగోచరతాయ విధుతమిచ్ఛాదస్సనో కమ్మస్సకతాలక్ఖణం యథాభూతఞాణలక్ఖణఞ్చ సమ్మాదిట్ఠిం పుబ్బఙ్గమం కత్వా సీలసమాధీసు యుత్తప్పయుత్తో. తతో ఏవ చ **ఞత్వాన ఉదయబ్బయం** పఞ్చసు ఉపాదానక్ఖన్ధేసు సమపఞ్ఞాసాయ ఆకారేహి ఉప్పాదం నిరోధఞ్చ ఞత్వా విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా అనుక్కమేన అరియమగ్గే గణ్హన్తో అగ్గమగ్గేన **థినమిద్ధాభిభూ భిక్ఖు సబ్బా దుగ్గతియో జహే**తి ఏవం సబ్బసో భిన్నకిలేసత్తా భిక్ఖు ఖీణాసవో యథాసమ్భవం తివిధదుక్ఖతాయోగేన దుగ్గతిసఙ్ఖాతా సబ్బాపి గతియో జహేయ్య, తాసం పరభాగే నిబ్బానే తిట్ఠేయ్యాతి అత్థో.

యం తణ్హాయ అవిజ్జాయ చ పహానం, అయం నిరోధోతి పహానస్స నిరోధస్స పచ్చయభావతో అసఙ్ఖతధాతు పహానం నిరోధోతి చ వుత్తా. **ఇమాని చత్తారి సచ్చానీ**తి పురిమగాథాయ పురిమాని ద్వే, పచ్ఛిమగాథాయ పచ్ఛిమాని ద్వేతి ద్వీహి గాథాహి భాసితాని ఇమాని చత్తారి అరియసచ్చాని. తేసు సముదయేన అస్సాదో, దుక్ఖేన ఆదీనవో, మగ్గనిరోధేహి నిస్సరణం, సబ్బగతిజహనం ఫలం, రక్ఖితచిత్తతాదికో ఉపాయో, అరక్ఖితచిత్తతాదినిసేధనముఖేన రక్ఖితచిత్తతాదీసు నియోజనం భగవతో ఆణత్తీతి. ఏవం దేసనాహారపదత్థా అస్సాదాదయో నిద్ధారేతబ్బా. తేనేవాహ – ‘‘**నియుత్తో దేసనాహారసమ్పాతో**’’తి.

దేసనాహారసమ్పాతవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. విచయహారసమ్పాతవణ్ణనా

౨౩. ఏవం దేసనాహారసమ్పాతం దస్సేత్వా ఇదాని విచయహారసమ్పాతం దస్సేన్తో యస్మా దేసనాహారపదత్థవిచయో విచయహారో, తస్మా దేసనాహారే విపల్లాసహేతుభావేన నిద్ధారితాయ తణ్హాయ కుసలాదివిభాగపవిచయముఖేన విచయహారసమ్పాతం దస్సేతుం ‘‘**తత్థ తణ్హా దువిధా**’’తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **కుసలా**తి కుసలధమ్మారమ్మణా. **కుసల**-సద్దో చేత్థ **బాహితికసుత్తే** (మ॰ ని॰ ౨.౩౫౮ ఆదయో) వియ అనవజ్జత్థే దట్ఠబ్బో. కస్మా పనేత్థ తణ్హా కుసలపరియాయేన ఉద్ధటా? హేట్ఠా దేసనాహారే విపల్లాసహేతుభావేన తణ్హం ఉద్ధరిత్వా తస్సా వసేన సంకిలేసపక్ఖో దస్సితో. విచిత్తపటిభానతాయ పన ఇధాపి తణ్హాముఖేనేవ వోదానపక్ఖం దస్సేతుం కుసలపరియాయేన తణ్హా ఉద్ధటా. తత్థ సంసారం గమేతీతి **సంసారగామినీ,** సంసారనాయికాతి అత్థో. అపచయం నిబ్బానం గమేతీతి **అపచయగామినీ**. కథం పన తణ్హా అపచయగామినీతి? ఆహ ‘‘**పహానతణ్హా**’’తి. తదఙ్గాదిప్పహానస్స హేతుభూతా తణ్హా. కథం పన ఏకన్తసావజ్జాయ తణ్హాయ కుసలభావోతి? సేవితబ్బభావతో. యథా తణ్హా, ఏవం **మానోపి దువిధో కుసలోపి అకుసలోపి,** న తణ్హా ఏవాతి తణ్హాయ నిదస్సనభావేన మానో వుత్తో.

తత్థ మానస్స యథాధిప్పేతం కుసలాదిభావం దస్సేతుం ‘‘**యం మానం నిస్సాయా**’’తిఆదిమాహ. వుత్తఞ్హేతం భగవతా – ‘‘మానమహం, దేవానమిన్ద, దువిధేన వదామి సేవితబ్బమ్పి అసేవితబ్బమ్పీ’’తిఆది. **యం నేక్ఖమ్మస్సితం దోమనస్స**న్తిఆది ‘‘కుసలా’’తి వుత్తతణ్హాయ సరూపదస్సనత్థం వుత్తం. తత్థ నేక్ఖమ్మస్సితం దోమనస్సం నామ –

“తత్థ కతమాని ఛ నేక్ఖమ్మస్సితాని దోమనస్సాని? రూపానంత్వేవ అనిచ్చతం విదిత్వా విపరిణామవిరాగనిరోధం ‘పుబ్బే చేవ రూపా ఏతరహి చ, సబ్బేతే రూపా అనిచ్చా దుక్ఖా విపరిణామధమ్మా’తి ఏవమేతం యథాభూతం సమ్మప్పఞ్ఞాయ దిస్వా అనుత్తరేసు విమోక్ఖేసు పిహం ఉపట్ఠాపేతి ‘కుదాస్సు నామాహం తదాయతనం ఉపసమ్పజ్జ విహరిస్సామి, యదరియా ఏతరహి ఆయతనం ఉపసమ్పజ్జ విహరన్తీ’తి. ఇతి అనుత్తరేసు విమోక్ఖేసు పిహం ఉపట్ఠాపయతో ఉప్పజ్జతి పిహా, పిహాపచ్చయా దోమనస్సం. యం ఏవరూపం దోమనస్సం, ఇదం వుచ్చతి నేక్ఖమ్మస్సితం దోమనస్స”న్తి (మ॰ ని॰ ౩.౩౦౭) –

ఏవం ఛసు ద్వారేసు ఇట్ఠారమ్మణే ఆపాథగతే అనుత్తరవిమోక్ఖసఙ్ఖాతఅరియఫలధమ్మేసు పిహం ఉపట్ఠాపేత్వా తదధిగమాయ అనిచ్చాదివసేన విపస్సనం ఉపట్ఠాపేత్వా ఉస్సుక్కాపేతుం అసక్కోన్తస్స “ఇమమ్పి పక్ఖం ఇమమ్పి మాసం, ఇమమ్పి సంవచ్ఛరం, విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా అరియభూమిం సమ్పాపుణితుం నాసక్ఖి”న్తి అనుసోచతో ఉప్పన్నం దోమనస్సం నేక్ఖమ్మవసేన విపస్సనావసేన అనుస్సతివసేన పఠమజ్ఝానాదివసేన పటిపత్తియా హేతుభావేన ఉప్పజ్జనతో నేక్ఖమ్మస్సితం దోమనస్సం నామ. **అయం తణ్హా కుసలాతి** అయం “పిహా”తి వుత్తా తణ్హా కుసలా. కథం? **రాగవిరాగా చేతోవిముత్తి, తదారమ్మణా కుసలాతి**. ఇదం వుత్తం హోతి – రాగవిరాగా చేతోవిముత్తి, న సభావేన కుసలా, అనవజ్జట్ఠేన కుసలా. తం ఉద్దిస్స పవత్తియా తదారమ్మణా పన తణ్హా కుసలారమ్మణతాయ కుసలాతి. **అవిజ్జావిరాగా పఞ్ఞావిముత్తి** అనవజ్జట్ఠేన కుసలా. **తస్సాతి** పఞ్ఞావిముత్తియా . యాయ వసేన “తస్మా రక్ఖితచిత్తస్సా”తి గాథాయం “సబ్బా దుగ్గతియో జహే”తి వుత్తం.

ఇతి చిరతరం విపస్సనాపరివాసం పరివసిత్వా దుక్ఖాపటిపదాదన్ధాభిఞ్ఞాయ అధిగతాయ పఞ్ఞావిముత్తియా వసేన విచయహారసమ్పాతం దస్సేతుం **‘‘తస్సా కో పవిచయో’’**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ యస్మా పఞ్ఞావిముత్తి అరియమగ్గమూలికా, తస్మా చతుత్థజ్ఝానపాదకే అరియమగ్గధమ్మే ఉద్దిసిత్వా తేసం ఆగమనపటిపదం దస్సేతుం **‘‘కత్థ దట్ఠబ్బో, చతుత్థే ఝానే’’**తిఆది వుత్తం. తత్థ **పారమితాయాతి** ఉక్కంసగతాయ చతుత్థజ్ఝానభావనాయ. యేహి అట్ఠహి అఙ్గేహి సమన్నాగతం చతుత్థజ్ఝానచిత్తం వుత్తం, తాని అఙ్గాని దస్సేతుం **‘‘పరిసుద్ధే’’**న్తిఆది వుత్తం.

తత్థ ఉపేక్ఖాసతిపారిసుద్ధిభావేన **పరిసుద్ధం**. పరిసుద్ధత్తా ఏవ **పరియోదాతం,** పభస్సరన్తి వుత్తం హోతి. సుఖాదీనం పచ్చయఘాతేన వీతరాగాదిఅఙ్గణత్తా **అనఙ్గణం**. అనఙ్గణత్తా ఏవ **విగతూపక్కిలేసం,** అఙ్గణేన హి చిత్తం ఉపక్కిలిస్సతి, సుభావితత్తా ముదుభూతం వసిభావప్పత్తన్తి అత్థో. వసే వత్తమానఞ్హి చిత్తం **‘‘ముదూ’’**తి వుచ్చతి. ముదుత్తా ఏవ చ **కమ్మనియం,** కమ్మక్ఖమం కమ్మయోగ్గన్తి అత్థో. ముదుఞ్హి చిత్తం కమ్మనియం హోతి , ఏవం భావితం ముదుఞ్చ హోతి కమ్మనియఞ్చ, యథయిదం, భిక్ఖవే, చిత్త”న్తి (అ॰ ని॰ ౧.౨౨). ఏతేసు పరిసుద్ధభావాదీసు ఠితత్తా ఠితం. ఠితత్తాయేవ ఆనేఞ్జప్పత్తం, అచలం నిరిఞ్జనన్తి అత్థో. ముదుకమ్మఞ్ఞభావేన వా అత్తనో వసే ఠితత్తా ఠితం. సద్ధాదీహి పరిగ్గహితత్తా ఆనేఞ్జప్పత్తం. సద్ధాపరిగ్గహితఞ్హి చిత్తం అస్సద్ధియేన న ఇఞ్జతి, వీరియపరిగ్గహితం కోసజ్జేన న ఇఞ్జతి, సతిపరిగ్గహితం పమాదేన న ఇఞ్జతి, సమాధిపరిగ్గహితం ఉద్ధచ్చేన న ఇఞ్జతి, పఞ్ఞాపరిగ్గహితం అవిజ్జాయ న ఇఞ్జతి, ఓభాసగతం కిలేసన్ధకారేన న ఇఞ్జతి. ఇమేహి ఛహి ధమ్మేహి పరిగ్గహితం ఆనేఞ్జప్పత్తం హోతి. ఏవం అట్ఠఙ్గసమన్నాగతం చిత్తం అభినీహారక్ఖమం హోతి. అభిఞ్ఞాసచ్ఛికరణీయానం ధమ్మానం అభిఞ్ఞాసచ్ఛికిరియాయ.

అపరో నయో – చతుత్థజ్ఝానసమాధినా సమాహితం చిత్తం నీవరణదూరీభావేన **పరిసుద్ధం.** వితక్కాదిసమతిక్కమేన **పరియోదాతం**. ఝానపటిలాభపచ్చనీకానం పాపకానం ఇచ్ఛావచరానం అభావేన **అనఙ్గణం. ఇచ్ఛావచరాన**న్తి ఇచ్ఛాయ అవచరానం ఇచ్ఛావసేన ఓతిణ్ణానం పవత్తానం నానప్పకారానం కోపఅపచ్చయానన్తి అత్థో. అభిజ్ఝాదీనం చిత్తుపక్కిలేసానం విగమేన **విగతూపక్కిలేసం.** ఉభయమ్పి చేతం **అనఙ్గణసుత్తవత్థసుత్తానం** (మ॰ ని॰ ౧.౫౭ ఆదయో; ౭౦ ఆదయో) వసేన వేదితబ్బం. వసిప్పత్తియా **ముదు**భూతం. ఇద్ధిపాదభావూపగమేన **కమ్మనియం**. భావనాపారిపూరియా పణీతభావూపగమేన **ఠితం ఆనేఞ్జప్పత్తం**. యథా ఆనేఞ్జభావప్పత్తం ఆనేఞ్జప్పత్తం హోతి, ఏవం ఠితన్తి అత్థో. ఏవమ్పి అట్ఠఙ్గసమన్నాగతం చిత్తం అభినీహారక్ఖమం హోతి. అభిఞ్ఞాసచ్ఛికరణీయానం ధమ్మానం అభిఞ్ఞాసచ్ఛికిరియాయ పాదకం పదట్ఠానభూతం. తేనేవాహ – ‘‘**సో తత్థ అట్ఠవిధం అధిగచ్ఛతి ఛ అభిఞ్ఞా ద్వే చ విసేసే**’’తి.

తత్థ **సో**తి అధిగతచతుత్థజ్ఝానో యోగీ. **తత్థా**తి తస్మిం చతుత్థజ్ఝానే అధిట్ఠానభూతే. **అట్ఠవిధం అధిగచ్ఛతీ**తి అట్ఠవిధం గుణం అధిగచ్ఛతి. కో పన సో అట్ఠవిధో గుణోతి? ఆహ ‘‘**ఛ అభిఞ్ఞా ద్వే చ విసేసే**’’తి. మనోమయిద్ధి విపస్సనాఞాణఞ్చ. **తం చిత్త**న్తి చతుత్థజ్ఝానచిత్తం. ‘‘**యతో పరిసుద్ధం, తతో పరియోదాత**’’న్తిఆదినా పురిమం పురిమం పచ్ఛిమస్స పచ్ఛిమస్స కారణవచనన్తి దస్సేతి. **తదుభయ**న్తి యేసం రాగాదిఅఙ్గణానం అభిజ్ఝాదిఉపక్కిలేసానఞ్చ అభావేన “అనఙ్గణం విగతూపక్కిలేస”న్తి చ వుత్తం. తాని అఙ్గణాని ఉపక్కిలేసా చాతి తం ఉభయం. తదుభయం తణ్హాసభావత్తా తణ్హాయ అనులోమనతో చ **తణ్హాపక్ఖో. యా చ ఇఞ్జనా**తి యా చ చిత్తస్స అసమాదానేన ఫన్దనా. **అట్ఠితీ**తి అనవట్ఠానం. **అయం దిట్ఠిపక్ఖో**తి యా ఇఞ్జనా అట్ఠితి చ, అయం మిచ్ఛాభినివేసహేతుతాయ దిట్ఠిపక్ఖో.

‘‘**చత్తారి ఇన్ద్రియానీ**’’తిఆదినా వేదనాతోపి చతుత్థజ్ఝానం విభావేతి. ఏవం అట్ఠఙ్గసమన్నాగతం చతుత్థజ్ఝానచిత్తం ఉపరి అభిఞ్ఞాధిగమాయ అభినీహారక్ఖమం హోతి. సా చ అభినీహారక్ఖమతా చుద్దసహి ఆకారేహి చిణ్ణవసిభావస్సేవ హోతి. సో చ వసిభావో అట్ఠసమాపత్తిలాభినో, న రూపావచరజ్ఝానమత్తలాభినోతి ఆరుప్పసమాపత్తియా మనసికారవిధిం దస్సేన్తో ‘‘**సో ఉపరిమం సమాపత్తిం సన్తతో మనసికరోతీ**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **ఉపరిమం సమాపత్తి**న్తి ఆకాసానఞ్చాయతనసమాపత్తిం. **సన్తతో మనసికరోతీ**తి అఙ్గసన్తతాయపి ఆరమ్మణసన్తతాయపి “సన్తా”తి మనసికరోతి. యతో యతో హి ఆరుప్పసమాపత్తిం సన్తతో మనసికరోతి, తతో తతో రూపావచరజ్ఝానం అవూపసన్తం హుత్వా ఉపట్ఠాతి. తేనేవాహ – ‘‘**తస్స ఉపరిమం...పే॰... సణ్ఠహతీ**’’తి. **ఉక్కణ్ఠా చ పటిఘసఞ్ఞా**తి పటిఘసఞ్ఞాసఙ్ఖాతాసు పఞ్చవిఞ్ఞాణసఞ్ఞాసు అనభిరతి సణ్ఠహతి. ‘‘**సో సబ్బసో**’’తిఆదినా ఏకదేసేన ఆరుప్పసమాపత్తిం దస్సేతి. **అభిఞ్ఞాభినీహారో రూపసఞ్ఞా**తి రూపావచరసఞ్ఞా నామేతా యావదేవ అభిఞ్ఞత్థాభినీహారమత్తం, న పన అరూపావచరసమాపత్తియో వియ సన్తాతి అధిప్పాయో. **వోకారో నానత్తసఞ్ఞా**తి నానత్తసఞ్ఞా నామేతా నానారమ్మణేసు వోకారో, తత్థ చిత్తస్స ఆకులప్పవత్తీతి అత్థో. **సమతిక్కమతీ**తి ఏవం తత్థ ఆదీనవదస్సీ హుత్వా తా సమతిక్కమతి. **పటిఘసఞ్ఞా చస్స అబ్భత్థం గచ్ఛతీ**తి అస్స ఆకాసానఞ్చాయతనసమాపత్తిం అధిగచ్ఛన్తస్స యోగినో దసపి పటిఘసఞ్ఞా విగచ్ఛన్తి. ఇమినా పఠమారుప్పసమాపత్తిమాహ.

ఏవం సమాహితస్సాతి ఏవం ఇమినా వుత్తనయేన రూపావచరజ్ఝానే చిత్తేకగ్గతాయపి సమతిక్కమేన సమాహితస్స. **సమాహితస్సా**తి ఆరుప్పసమాధినా సన్తవుత్తినా సమాహితస్స. **ఓభాసో**తి యో పురే రూపావచరజ్ఝానోభాసో. **అన్తరధాయతీ**తి సో రూపావచరజ్ఝానోభాసో అరూపావచరజ్ఝానసమాపజ్జనకాలే విగచ్ఛతి. **దస్సనఞ్చా**తి రూపావచరజ్ఝానచక్ఖునా దస్సనఞ్చ అన్తరధాయతి. **సో సమాధీ**తి సో యథావుత్తో రూపారూపసమాధి. **ఛళఙ్గసమన్నాగతో**తి

ఉపకారకపరిక్ఖారసభావభూతేహి ఛహి అఙ్గేహి సమన్నాగతో. **పచ్చవేక్ఖితబ్బో**తి పతి అవేక్ఖితబ్బో, పునప్పునం చిన్తేతబ్బోతి అత్థో. పచ్చవేక్ఖణాకారం సహ విసయేన దస్సేతుం **''అనభిజ్ఝాసహగత''**న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **సబ్బలోకే**తి సబ్బస్మిం పియరూపే సాతరూపే సత్తలోకే సఙ్ఖారలోకే చ. తేన కామచ్ఛన్దస్స పహానమాహ. తథా **''అబ్యాపన్న''**న్తిఆదినా బ్యాపాదకోసజ్జసారమ్భసాఠేయ్యవిక్ఖేపసమ్మోసానం పహానం. పున తాని ఛ అఙ్గాని సమథవిపస్సనావసేన విభజిత్వా దస్సేతుం **''యఞ్చ అనభిజ్ఝాసహగత''**న్తిఆది వుత్తం. తం సబ్బం సువిఞ్ఞేయ్యం.

౨౪. ఏత్తావతా ''పఞ్ఞావిముత్తీ''తి వుత్తస్స అరహత్తఫలస్స సమాధిముఖేన పుబ్బభాగపటిపదం దస్సేత్వా ఇదాని అరహత్తఫలసమాధిం దస్సేతుం **''సో సమాధీ''**తిఆది వుత్తం. తత్థ **సో సమాధీ**తి యో సో సమ్మాసమాధి. పుబ్బే వుత్తస్స అరియమగ్గసమాధిస్స ఫలభూతో సమాధి **పఞ్చవిధేన వేదితబ్బో** ఇదాని వుచ్చమానేహి పఞ్చహి పచ్చవేక్ఖణఞాణేహి అత్తనో పచ్చవేక్ఖితబ్బాకారసఙ్ఖాతేన పఞ్చవిధేన వేదితబ్బో. **''అయం సమాధి పచ్చుప్పన్నసుఖో''**తిఆదీసు అరహత్తఫలసమాధి అప్పితప్పితక్ఖణే సుఖత్తా **పచ్చుప్పన్నసుఖో**. పురిమో పురిమో పచ్ఛిమస్స పచ్ఛిమస్స సమాధిసుఖస్స పచ్చయత్తా **ఆయతిం సుఖవిపాకో**. కిలేసేహి ఆరకత్తా **అరియో**. కామామిసవట్టామిసలోకామిసానం అభావా **నిరామిసో**. బుద్ధాదీహి మహాపురిసేహి సేవితత్తా **అకాపురిససేవితో**. అఙ్గసన్తతాయ సబ్బకిలేసదరథసన్తతాయ చ **సన్తో**. అతిత్తికరట్ఠేన **పణీతో**. కిలేసపటిప్పస్సద్ధియా లద్ధత్తా, కిలేసపటిప్పస్సద్ధిభావేన వా లద్ధత్తా **పటిప్పస్సద్ధిలద్ధో**. పస్సద్ధం పస్సద్ధీతి హి ఇదం అత్థతో ఏకం. పటిప్పస్సద్ధకిలేసేన వా అరహతా లద్ధత్తాపి **పటిప్పస్సద్ధిలద్ధో** . ఏకోదిభావేన అధిగతత్తా, ఏకోదిభావమేవ వా అధిగతత్తా **ఏకోదిభావాధిగతో**. అప్పగుణసాసవసమాధి వియ ససఙ్ఖారేన సప్పయోగేన పచ్చనీకధమ్మే నిగ్గయ్హ కిలేసే వారేత్వా అనధిగతత్తా **నససఙ్ఖారనిగ్గయ్హవారితగతో**తి.

యతో యతో భాగతో తఞ్చ సమాధిం సమాపజ్జన్తో, తతో వా వుట్ఠహన్తో సతివేపుల్లప్పత్తో సతోవ సమాపజ్జతి సతోవ వుట్ఠహతి, యథాపరిచ్ఛిన్నకాలవసేన వా సతో సమాపజ్జతి సతో వుట్ఠహతి. తస్మా యదేత్థ ''అయం సమాధి పచ్చుప్పన్నసుఖో చేవ ఆయతిఞ్చ సుఖవిపాకో''తి ఏవం పచ్చవేక్ఖన్తస్స పచ్చత్తమేవ అపరప్పచ్చయఞాణం ఉప్పజ్జతి, అయమేకో ఆకారో. ఏస నయో సేసేసుపి. ఏవమేతేసం పఞ్చన్నం పచ్చవేక్ఖితబ్బాకారానం వసేన సమాధి పఞ్చవిధేన వేదితబ్బో.

పున **''యో చ సమాధీ''**తిఆదినా అరహత్తఫలే సమథవిపస్సనావిభాగం దస్సేతి. తత్థ సమాధిసుఖస్స ''సుఖ''న్తి అధిప్పేతత్తా **''యో చ సమాధి పచ్చుప్పన్నసుఖో, యో చ సమాధి ఆయతిం సుఖవిపాకో, అయం సమథో''**తి వుత్తం. అరియనిరామిసాదిభావో పన పఞ్ఞానుభావేన నిప్ఫజ్జతీతి ఆహ – **''యో చ సమాధి అరియో…పే.… అయం విపస్సనా''**తి.

ఏవం అరహత్తఫలసమాధిం విభాగేన దస్సేత్వా ఇదాని తస్స పుబ్బభాగపటిపదం సమాధివిభాగేన దస్సేతుం **''సో సమాధీ''**తి వుత్తం. తత్థ **సో సమాధీ**తి యో సో అరహత్తఫలసమాధిస్స పుబ్బభాగపటిపదాయం వుత్తో రూపావచరచతుత్థజ్ఝానసమాధి, సో సమాధి. **పఞ్చవిధేనా**తి వక్ఖమానేన పఞ్చప్పకారేన వేదితబ్బో.

''పీతిఫరణతా''తిఆదీసు పీతిం ఫరమానా ఉప్పజ్జతీతి ద్వీసు ఝానేసు పఞ్ఞా **పీతిఫరణతా** నామ. సుఖం ఫరమానా ఉప్పజ్జతీతి తీసు ఝానేసు పఞ్ఞా **సుఖఫరణతా** నామ. పరేసం చేతో ఫరమానా ఉప్పజ్జతీతి చేతోపరియపఞ్ఞా **చేతోఫరణతా** నామ. ఆలోకఫరణే ఉప్పజ్జతీతి దిబ్బచక్ఖుపఞ్ఞా **ఆలోకఫరణతా** నామ. పచ్చవేక్ఖణఞాణం **పచ్చవేక్ఖణానిమిత్తం** నామ.

వుత్తమ్పి చేతం “ద్వీసు ఝానేసు పఞ్ఞా పీతిఫరణతా, తీసు ఝానేసు పఞ్ఞా సుఖఫరణతా, పరచిత్తే ఞాణం చేతోఫరణతా, దిబ్బచక్ఖు ఆలోకఫరణతా, తమ్హా తమ్హా సమాధిమ్హా వుట్ఠితస్స పచ్చవేక్ఖణఞాణం పచ్చవేక్ఖణనిమిత్త”న్తి (విభ॰ ౮౦౪).

ఇధ సమథవిపస్సనావిభాగం దస్సేతుం “**యో చ పీతిఫరణో**”తిఆది వుత్తం. ఏత్థ చ పఞ్ఞాసీసేన దేసనా కతాతి పఞ్ఞావసేన సంవణ్ణనా కతా. పఞ్ఞా పీతిఫరణతాతిఆదీసు సమాధిసహగతా ఏవాతి తత్థ సమాధివసేన సమథో ఉద్ధటో. తస్మా పీతిసుఖచేతోఫరణతా విసేసతో సమాధివిప్ఫారవసేన ఇజ్ఝన్తీతి తా “**సమథో**”తి వుత్తా. ఇతరాని ఞాణవిప్ఫారవసేనాతి తాని “**విపస్సనా**”తి వుత్తాని.

౨౭. ఇదాని తం సమాధిం ఆరమ్మణవసేన విభజిత్వా దస్సేతుం “**దస కసిణాయతనానీ**”తిఆది వుత్తం. తత్థ కసిణజ్ఝానసఙ్ఖాతాని కసిణాని చ తాని యోగినో సుఖవిసేసానం అధిట్ఠానభావతో, మనాయతనధమ్మాయతనభావతో చ ఆయతనాని చాతి **కసిణాయతనాని. పథవీకసిణన్తి** కతపరికమ్మం పథవీమణ్డలమ్పి, తత్థ పవత్తం ఉగ్గహపటిభాగనిమిత్తమ్పి, తస్మిం నిమిత్తే ఉప్పన్నజ్ఝానమ్పి వుచ్చతి. తేసు ఝానం ఇధాధిప్పేతం. **ఆకాసకసిణన్తి** కసిణుగ్ఘాటిమాకాసే పవత్తపఠమారుప్పజ్ఝానం. **విఞ్ఞాణకసిణన్తి** పఠమారుప్పవిఞ్ఞాణారమ్మణం దుతియారుప్పజ్ఝానం. పథవీకసిణాదికే సుద్ధసమథభావనావసేన పవత్తితే సన్ధాయ “**ఇమాని అట్ఠ కసిణాని సమథో**”తి వుత్తం. సేసకసిణద్వయం విపస్సనాధిట్ఠానభావేన పవత్తం “**విపస్సనా**”తి వుత్తం.

ఏవన్తి ఇమినా నయేన. **సబ్బో అరియమగ్గోతి** సమ్మాదిట్ఠిఆదిభావేన అభిన్నోపి అరియమగ్గో సతిపట్ఠానాదిపుబ్బభాగపటిపదాభేదేన అనేకభేదభిన్నో నిరవసేసో అరియమగ్గో. **యేన యేన ఆకారేనాతి** అనభిజ్ఝాదీసు, పచ్చుప్పన్నసుఖతాదీసు చ ఆకారేసు యేన యేన ఆకారేన వుత్తో. **తేన తేనాతి** తేసు తేసు ఆకారేసు యే యే సమథవసేన, యే చ యే చ విపస్సనావసేన యోజేతుం సమ్భవన్తి, తేన తేన ఆకారేన సమథవిపస్సనాహి అరియమగ్గో విచినిత్వా యోజేతబ్బో. **తేతి** సమథాధిట్ఠానవిపస్సనాధమ్మా. **తీహి ధమ్మేహి సఙ్గహితాతి** తీహి అనుపస్సనాధమ్మేహి సఙ్గహితా, గణనం గతాతి అత్థో. కతమేహి తీహీతి? ఆహ “**అనిచ్చతాయ దుక్ఖతాయ అనత్తతాయా**”తి. అనిచ్చతాయ సహచరణతో విపస్సనా “అనిచ్చతా”తి వుత్తా. ఏస నయో సేసేసుపి.

సో సమథవిపస్సనం భావయమానో తీణి విమోక్ఖముఖాని భావయతీతి సో అరియమగ్గాధిగమాయ యుత్తప్పయుత్తో యోగీ కాలేన సమథం సమాపజ్జనవసేన కాలేన విపస్సనం సమ్మసనవసేన వడ్ఢయమానో అనిమిత్తవిమోక్ఖముఖాదిసఙ్ఖాతా తిస్సో అనుపస్సనా బ్రూహేతి. **తయో ఖన్ధే భావయతీతి** తిస్సో అనుపస్సనా ఉపరూపరివిసేసం పాపేన్తో సీలక్ఖన్ధో సమాధిక్ఖన్ధో పఞ్ఞాక్ఖన్ధోతి ఏతే తయో ఖన్ధే వడ్ఢేతి. యస్మా పన తీహి ఖన్ధేహి అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో సఙ్గహితో, తస్మా “**తయో ఖన్ధే భావయన్తో అరియం అట్ఠఙ్గికం మగ్గం భావయతీ**”తి వుత్తం.

ఇదాని యేసం పుగ్గలానం యత్థ సిక్ఖన్తానం విసేసతో నియ్యానముఖాని యేసఞ్చ కిలేసానం పటిపక్ఖభూతాని తీణి విమోక్ఖముఖాని, తేహి సద్ధిం తాని దస్సేతుం “**రాగచరితో**”తిఆది వుత్తం. తత్థ **అనిమిత్తేన విమోక్ఖముఖేనాతి** అనిచ్చానుపస్సనాయ. సా హి నిచ్చనిమిత్తాదిసముగ్ఘాటనేన అనిమిత్తో, రాగాదీనం సముచ్ఛేదవిముత్తియా విమోక్ఖోతి లద్ధనామస్స అరియమగ్గస్స ముఖభావతో ద్వారభావతో “అనిమిత్తవిమోక్ఖముఖ”న్తి వుచ్చతి. **అధిచిత్తసిక్ఖాయాతి** సమాధిస్మిం. **సుఖవేదనీయం ఫస్సం అనుపగచ్ఛన్తోతి** సుఖవేదనాయ హితం సుఖవేదనాకారణతో ఫస్సం తణ్హాయ

అనుపగచ్ఛన్తో. **సుఖం వేదనం పరిజానన్తో**తి "అయం సుఖా వేదనా విపరిణామాదినా దుక్ఖా"తి పరిజానన్తో, సవిసయం రాగం సమతిక్కన్తో. "**రాగమలం పవాహేన్తో**"తిఆదినా తేహి పరియాయేహి రాగస్సేవ పహానమాహ. "**దోసచరితో పుగ్గలో**"తిఆదీసుపి వుత్తనయానుసారేన అత్థో వేదితబ్బో.

పఞ్ఞాధికస్స సన్తతిసమూహకిచ్చారమ్మణాదిఘనవినిబ్భోగేన సఙ్ఖారేసు అత్తసుఞ్ఞతా పాకటా హోతీతి విసేసతో అనత్తానుపస్సనా పఞ్ఞాపధానాతి ఆహ – "**సుఞ్ఞతవిమోక్ఖముఖం పఞ్ఞాక్ఖన్ధో**"తి. తథా సఙ్ఖారానం సరసపభఙ్గుతాయ ఇత్తరఖణతా ఉప్పన్నానం తత్థ తత్థేవ భిజ్జనం సమ్మా సమాహితస్సేవ పాకటం హోతీతి విసేసతో అనిచ్చానుపస్సనా సమాధిప్పధానాతి ఆహ – "**అనిమిత్తవిమోక్ఖముఖం సమాధిక్ఖన్ధో**"తి. తథా సీలేసు పరిపూరకారినో ఖన్తిబహులస్స ఉప్పన్నం దుక్ఖం అరతిఞ్చ అభిభుయ్య విహరతో సఙ్ఖారానం దుక్ఖతా విభూతా హోతీతి దుక్ఖానుపస్సనా సీలప్పధానాతి ఆహ – "**అప్పణిహితవిమోక్ఖముఖం సీలక్ఖన్ధో**"తి. ఇతి తీహి విమోక్ఖముఖేహి తిణ్ణం ఖన్ధానం సఙ్గహితత్తా వుత్తం – "**సో తీణి విమోక్ఖముఖాని భావయన్తో తయో ఖన్ధే భావయతీ**"తి. యస్మా చ తీహి చ ఖన్ధేహి అరియస్స అట్ఠఙ్గికస్స మగ్గస్స సఙ్గహితత్తా తయో ఖన్ధే భావయన్తో "**అరియం అట్ఠఙ్గికం మగ్గం భావయతీ**"తి వుత్తం. తస్మా తేహి తస్స సఙ్గహం దస్సేన్తో "**యా చ సమ్మావాచా**"తిఆదిమాహ.

పున తిణ్ణం ఖన్ధానం సమథవిపస్సనాభావం దస్సేతుం "**సీలక్ఖన్ధో**"తిఆది వుత్తం. తత్థ సీలక్ఖన్ధస్స ఖన్తిపధానత్తా, సమాధిస్స బహూపకారత్తా చ సమథపక్ఖభజనం దట్ఠబ్బం. **భవఙ్గానీ**తి ఉపపత్తిభవస్స అఙ్గాని. **ద్వే పదానీ**తి ద్వే పాదా. యేభుయ్యేన హి పఞ్చదస చరణధమ్మా సీలసమాధిసఙ్గహితాతి. **భావితకాయో**తి ఆభిసమాచారికసీలస్స పారిపూరియా భావితకాయో. ఆదిబ్రహ్మచరియకసీలస్స పారిపూరియా **భావితసీలో**. అథ వా **భావితకాయో**తి ఇన్ద్రియసంవరేన భావితపఞ్చద్వారకాయో. **భావితసీలో**తి అవసిట్ఠసీలవసేన భావితసీలో. సమ్మా కాయభావనాయ సతి అచ్చన్తం కాయదుచ్చరితప్పహానం అనవజ్జఞ్చ ఉట్ఠానం సమ్పజ్జతి. తథా అనుత్తరే సీలే సిజ్ఝమానే అనవసేసతో మిచ్ఛావాచాయ మిచ్ఛాజీవస్స చ పహానం సమ్పజ్జతి. చిత్తపఞ్ఞాసు చ భావితాసు సమ్మాసతిసమ్మాసమాధిసమ్మాదిట్ఠిసమ్మాసఙ్కప్పా భావనాపారిపూరిం గతా ఏవ హోన్తి తంసభావత్తా తదుభయకారణత్తా చాతి ఇమమత్థం దస్సేతి "**కాయే భావియమానే**"తిఆదినా.

పఞ్చవిధం అధిగమం గచ్ఛతీతి అరియమగ్గాధిగమమేవ అవత్థావిసేసవసేన పఞ్చధా విభజిత్వా దస్సేతి. అరియమగ్గో హి ఖిప్పం సకిం ఏకచిత్తక్ఖణేనేవ చతూసు సచ్చేసు అత్తనా అధిగన్తబ్బం అధిగచ్ఛతీతి న తస్స లోకియసమాపత్తియా వియ వసిభావనాకిచ్చం అత్థీతి **ఖిప్పాధిగమో చ** హోతి. పజహితబ్బానం అచ్చన్తవిముత్తివసేన పజహనతో **విముత్తాధిగమో చ**. లోకియేహి మహన్తానం సీలక్ఖన్ధాదీనం అధిగమనభావతో **మహాధిగమో చ**. తేసంయేవ విపులఫలానం అధిగమనతో **విపులాధిగమో చ**. అత్తనా కత్తబ్బస్స కస్సచి అనవసేసతో **అనవసేసాధిగమో చ హోతీ**తి. కే పనేతే అధిగమా? కేచి సమథానుభావేన, కేచి విపస్సనానుభావేనాతి ఇమం విభాగం దస్సేతుం "**తత్థ సమథేనా**"తిఆది వుత్తం.

౨౬. ఇతి మహాథేరో "తస్మా రక్ఖితచిత్తస్సా"తి గాథాయ వసేన అరహత్తఫలవిముత్తిముఖేన విచయహారసమ్పాతం నిద్దిసన్తో దేసనాకుసలతాయ అనేకేహి సుత్తప్పదేసేహి తస్సా పుబ్బభాగపటిపదాయ భావనావిసేసానం భావనానిసంసానఞ్చ విభజనవసేన నానప్పకారతో విచయహారం దస్సేత్వా ఇదాని దసన్నం తథాగతబలానమ్పి వసేన తం దస్సేతుం "**తత్థ యో దేసయతీ**"తిఆదిమాహ. **ఓవాదేన సావకే న విసంవాదయతీ**తి అత్తనో అనుసిట్ఠియా ధమ్మస్స సవనతో

“సావకా”తి లద్ధనామే వేనేయ్యే న విప్పలమ్భేతి న వఞ్చేతి, విసంవాదనహేతూనం పాపధమ్మానం అరియమగ్గేన బోధిమూలే ఏవ సుప్పహీనత్తా. **తివిధన్తి** తిప్పకారం, తీహి ఆకారేహీతి అత్థో. **ఇదం కరోథాతి** ఇమం సరణగమనం సీలాదిఞ్చ ఉపసమ్పజ్జ విహరథ. **ఇమినా ఉపాయేన కరోథాతి** అనేనపి విధినా సరణాని సోధేన్తా సీలాదీని పరిపూరేన్తా సమ్పాదేథ. **ఇదం వో కురుమానానన్తి** ఇదం సరణగమనం సీలాదిఞ్చ తుమ్హాకం అనుతిట్ఠన్తానం దిట్ఠధమ్మసమ్పరాయనిబ్బానానం వసేన హితాయ సుఖాయ చ భవిస్సతి, తాని సమ్పాదేథాతి అత్థో.

ఏవం ఓవదనాకారం దస్సేత్వా యం వుత్తం – “ఓవాదేన సావకే న విసంవాదయతీ”తి, తం తథాగతబలేహి విభజిత్వా దస్సేతుం **‘‘సో తథా ఓవదితో’’**తిఆదిమాహ. తత్థ **తథాతి** తేన పకారేన “ఇదం కరోథ, ఇమినా ఉపాయేన కరోథా”తిఆదినా వుత్తప్పకారేన. **ఓవదితోతి** ధమ్మదేసనాయ సాసితో. **అనుసిట్ఠోతి** తస్సేవ వేవచనం. **తథా కరోన్తోతి** యథానుసిట్ఠం తథా కరోన్తో. **తం భూమిన్తి** యస్సా భూమియా అధిగమత్థాయ ఓవదితో, తం దస్సనభూమిఞ్చ భావనాభూమిఞ్చ. **నేతం ఠానం విజ్జతీతి** ఏతం కారణం న విజ్జతి. కారణఞ్హి తిట్ఠతి ఏత్థ ఫలం తదాయత్తవుత్తితాయాతి “ఠాన”న్తి వుచ్చతి. దుతియవారే **భూమిన్తి** సీలక్ఖన్ధేన పత్తబ్బం సమ్పత్తిభవసఙ్ఖాతం భూమిం.

ఇదాని యస్మా భగవతో చతువేసారజ్జానిపి అవిపరీతసభావతాయ పఠమఫలఞాణస్స విసయవిసేసో హోతి, తస్మా తానిపి తస్స విసయభావేన దస్సేతుం **‘‘సమ్మాసమ్బుద్ధస్స తే సతో’’**తిఆది వుత్తం. తత్థ **సమ్మాసమ్బుద్ధస్స తే సతోతి** అహం సమ్మాసమ్బుద్ధో, మయా సబ్బే ధమ్మా అభిసమ్బుద్ధాతి పటిజాననేన సమ్మాసమ్బుద్ధస్స తే సతో. **ఇమే ధమ్మా అనభిసమ్బుద్ధాతి నేతం ఠానం విజ్జతీతి** “ఇమే నామ తయా ధమ్మా అనభిసమ్బుద్ధా”తి కోచి సహధమ్మేన సహేతునా సకారణేన వచనేన, **సునక్ఖత్తో** (దీ. ని. ౩.౧ ఆదయో; మ. ని. ౧.౧౪౬ ఆదయో) వియ విప్పలపన్తా పన అప్పమాణం. తస్మా సహధమ్మేన పటిచోదేస్సతీతి ఏతం కారణం న విజ్జతి. ఏస నయో సేసపదేసుపి. **యస్స తే అత్థాయ ధమ్మో దేసితోతి** రాగాదీసు యస్స యస్స పహానత్థాయ అసుభభావనాదిధమ్మో కథితో. **తక్కరస్సాతి** తథా పటిపన్నస్స. **విసేసాధిగమన్తి** అభిఞ్ఞాపటిసమ్భిదాదివిసేసాధిగమం.

అన్తరాయికాతి అన్తరాయకరణం అన్తరాయో, సో సీలం ఏతేసన్తి అన్తరాయికా. అన్తరాయే నియుత్తా, అన్తరాయం వా ఫలం అరహన్తి, అన్తరాయప్పయోజనాతి వా అన్తరాయికా. తే పన కమ్మకిలేసాదిభేదేన పఞ్చవిధా. **అనియ్యానికాతి** అరియమగ్గవజ్జా సబ్బే ధమ్మా.

దిట్ఠిసమ్పన్నోతి మగ్గదిట్ఠియా సమ్పన్నో సోతాపన్నో అరియసావకో. **సుహతన్తి** అతివధితం. ఇదమ్పి ఏకదేసకథనమేవ. మతకపేతాదిదానమ్పి సో న కరోతి ఏవ. **పుథుజ్జనోతి** పుథూనం కిలేసాభిసఙ్ఖారాదీనం జననాదీహి కారణేహి పుథుజ్జనో. వుత్తఞ్హేతం –

> “పుథూనం జననాదీహి, కారణేహి పుథుజ్జనో;
>
> పుథుజ్జనన్తోగధత్తా, పుథువాయం జనో ఇతీ”తి. (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౭; మ. ని. అట్ఠ. ౧.౨; అ. ని. అట్ఠ. ౧.౧.౫౧; ధ. స. అట్ఠ. ౧౦౦౭; పటి. మ. అట్ఠ. ౨.౧.౧౩౦);

“**మాతర**”న్తిఆదీసు జనికా **మాతా**. జనకో చ **పితా**. మనుస్సభూతో ఖీణాసవో **అరహా**తి అధిప్పేతో. కిం పన అరియసావకో అఞ్ఞం జీవితా వోరోపేయ్యాతి? ఏతమ్పి అట్ఠానం. సచేపి భవన్తరగతం అరియసావకం అత్తనో అరియసావకభావం అజానన్తమ్పి కోచి ఏవం వదేయ్య “ఇదం కున్థకిపిల్లికం జీవితా వోరోపేత్వా సకలచక్కవాళగబ్భే చక్కవత్తిరజ్జం పటిపజ్జాహీ”తి, నేవ సో నం జీవితా వోరోపేయ్య. అథాపి ఏవం వదేయ్యుం – “సచే ఇమం న ఘాతేస్ససి, సీసం తే ఛిన్దిస్సామా”తి, సీసమేవస్స ఛిన్దేయ్యుం, నేవ సో తం ఘాతేయ్య. పుథుజ్జనభావస్స పన మహాసావజ్జభావదస్సనత్థం అరియభావస్స చ బలదీపనత్థం ఏవం వుత్తం. అయఞ్హేత్థ అధిప్పాయో – సావజ్జో వత పుథుజ్జనభావో. యత్ర హి నామ మాతుఘాకాదీనిపి ఆనన్తరియాని కరిస్సతి, మహాబలోవ చ అరియభావో, యో ఏతాని కమ్మాని న కరోతీతి.

సఙ్ఘం భిన్దేయ్యాతి సమానసంవాసకం సమానసీమాయం ఠితం పఞ్చహి కారణేహి సఙ్ఘం భిన్దేయ్య. వుత్తఞ్హేతం – “పఞ్చహుపాలి, ఆకారేహి సఙ్ఘో భిజ్జతి కమ్మేన ఉద్దేసేన వోహరన్తో అనుస్సావనేన సలాకగ్గాహేనా”తి (పరి॰ ౪౫౮).

తత్థ **కమ్మేనా**తి అపలోకనాదీసు చతూసు కమ్మేసు అఞ్ఞతరకమ్మేన. **ఉద్దేసేనా**తి పఞ్చసు పాతిమోక్ఖుద్దేసేసు అఞ్ఞతరేన ఉద్దేసేన. **వోహరన్తో**తి కథయన్తో, తాహి తాహి ఉపపత్తీహి “అధమ్మం ధమ్మో”తిఆదీని అట్ఠారసభేదకరవత్థూని దీపయన్తో. **అనుస్సావనేనా**తి “నను తుమ్హే జానాథ మయ్హం ఉచ్చకులా పబ్బజితభావం బహుస్సుతభావఞ్చ, మాదిసో నామ ఉద్ధమ్మం ఉబ్బినయం సత్థుసాసనం గాహేయ్యాతి కిం తుమ్హాకం చిత్తమ్పి ఉప్పాదేతుం యుత్తం, కిమహం అపాయతో న భాయామీ”తిఆదినా నయేన కణ్ణమూలే వచీభేదం కత్వా అనుస్సావనేన. **సలాకగ్గాహేనా**తి ఏవం అనుస్సావేత్వా తేసం చిత్తం ఉపత్థమ్భేత్వా అనివత్తిధమ్మం కత్వా “గణ్హథ ఇమం సలాక”న్తి సలాకగ్గాహేన.

ఏత్థ చ కమ్మమేవ ఉద్దేసో వా పమాణం, వోహారానుస్సావనసలాకగ్గాహాపనం పన పుబ్బభాగో . అట్ఠారసవత్థుదీపనవసేన హి వోహరన్తేన తత్థ రుచిజననత్థం అనుస్సావేత్వా సలాకాయ గాహితాయపి అభిన్నో ఏవ హోతి సఙ్ఘో. యదా పన ఏవం చత్తారో వా అతిరేకా వా సలాకం గాహేత్వా ఆవేణికం కమ్మం వా ఉద్దేసం వా కరోన్తి, తదా సఙ్ఘో భిన్నో నామ హోతి. ఏవం దిట్ఠిసమ్పన్నో పుగ్గలో సఙ్ఘం భిన్దేయ్య సఙ్ఘరాజిం వా జనేయ్యాతి నేతం ఠానం విజ్జతీతి.

దుట్ఠచిత్తోతి వధకచిత్తేన పదుట్ఠచిత్తో. **లోహితం ఉప్పాదేయ్యా**తి జీవమానకసరీరే ఖుద్దకమక్ఖికాయ పివనమత్తమ్పి లోహితం ఉప్పాదేయ్య. ఏత్తావతా హి మాతుఘాతాదీని పఞ్చానన్తరియకమ్మాని దస్సితాని హోన్తి. యాని పుథుజ్జనో కరోతి, న అరియసావకో. **దుట్ఠచిత్తో**తి వినాసచిత్తేన పదుట్ఠచిత్తో. **థూప**న్తి చేతియం. **భిన్దేయ్యా**తి నాసేయ్య.

అఞ్ఞం సత్థారన్తి “అయం మే సత్థా సత్థు కిచ్చం కాతుం సమత్థో”తి భవన్తరేపి అఞ్ఞం తిత్థకరం. **అపదిసేయ్యా**తి “అయం మే సత్థా”తి ఏవం గణ్హేయ్యాతి నేతం ఠానం విజ్జతి. **ఇతో బహిద్ధా అఞ్ఞం దక్ఖిణేయ్యం పరియేసేయ్యా**తి సాసనతో బహిద్ధా అఞ్ఞం బాహిరకం సమణం వా బ్రాహ్మణం వా “అయం దక్ఖిణారహో, ఇమస్మిం కతా కారా మహప్ఫలా భవిస్సన్తీ”తి అధిప్పాయేన తస్మిం పటిపజ్జేయ్యాతి అత్థో. **కుతూహలమఙ్గలేన సుద్ధిం పచ్చేయ్యా**తి “ఇమినా ఇదం భవిస్సతీ”తి ఏవం పవత్తత్తా కుతూహలసఙ్ఖాతేన దిట్ఠసుతముతమఙ్గలేన అత్తనో సుద్ధిం వోదానం సద్దహేయ్య.

౨౭౭. ఇత్థీ రాజా చక్కవత్తీ సియాతి నేతం ఠానం విజ్జతీతి యస్మా ఇత్థియా కోసోహితవత్థగుయ్హాదీనం అభావేన లక్ఖణాని న పరిపూరన్తి, ఇత్థిరతనాభావేన చ సత్తరతనసమఙ్గితా న సమ్పజ్జతి. సబ్బమనుస్సేహి చ న అధికో అత్తభావో హోతి, తస్మా "ఇత్థీ...పే.... విజ్జతీ"తి వుత్తం. యస్మా సక్కత్తాదీని తీణి ఠానాని ఉత్తమాని, ఇత్థిలిఙ్గఞ్చ హీనం, తస్మా తస్సా సక్కత్తాదీనిపి పటిసిద్ధానీతి. నను చ యథా ఇత్థిలిఙ్గం, ఏవం పురిసలిఙ్గమ్పి బ్రహ్మలోకే నత్థి, తస్మా పురిసో మహాబ్రహ్మా సియాతి న వత్తబ్బన్తి? నో న వత్తబ్బం. కస్మా? ఇధ పురిసస్స తత్థ నిబ్బత్తనతో. ఇత్థియో హి ఇధ ఝానం భావేత్వా కాలం కత్వా బ్రహ్మపారిసజ్జానం సహబ్యతం ఉపపజ్జన్తి, న మహాబ్రహ్మానం. పురిసో పన కత్థచి న ఉప్పజ్జతీతి న వత్తబ్బో. సమానేపి తత్థ ఉభయలిఙ్గాభావే పురిససణ్ఠానావ తత్థ బ్రహ్మానో, న ఇత్థిసణ్ఠానా, తస్మా సువుత్తమేతం. **ఇత్థీ తథాగతో**తి ఏత్థ తిట్ఠతు తావ సబ్బఞ్ఞుగుణే నిబ్బత్తేత్వా లోకానం తారణసమత్థో బుద్ధభావో, పణిధానమత్తమ్పి ఇత్థియా న సమ్పజ్జతి.

"మనుస్సత్తం లిఙ్గసమ్పత్తి, హేతు సత్థారదస్సనం;
పబ్బజ్జా గుణసమ్పత్తి, అధికారో చ ఛన్దతా;
అట్ఠధమ్మసమోధానా, అభినీహారో సమిజ్ఝతీ"తి. (బు॰ వం॰ ౨.౫౯) –

ఇమాని హి పణిధానసమ్పత్తికారణాని. ఇతి పణిధానమత్తమ్పి సమ్పాదేతుం అసమత్థాయ ఇత్థియా కుతో బుద్ధభావోతి "**ఇత్థీ తథాగతో అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో సియాతి నేతం ఠానం విజ్జతీ**"తి వుత్తం. సబ్బాకారపరిపూరో పుఞ్ఞుస్సయో సబ్బాకారపరిపూరమేవ అత్తభావం నిబ్బత్తేతీతి పురిసోవ అరహం హోతి సమ్మాసమ్బుద్ధో.

ఏకిస్సా లోకధాతుయాతి దససహస్సిలోకధాతుయా, యా **జాతిఖేత్త**న్తి వుచ్చతి. సా హి తథాగతస్స గబ్భోక్కన్తికాలాదీసు కమ్పతి. **ఆణాఖేత్తం** పన కోటిసతసహస్సచక్కవాళం. యా ఏకతో సంవట్టతి చ వివట్టతి చ, యత్థ చ **ఆటానాటియపరిత్తా**దీనం (దీ॰ ని॰ ౩.౨౭౭ ఆదయో) ఆణా పవత్తతి. **విసయఖేత్తస్స** పరిమాణం నత్థి. బుద్ధానఞ్హి "యావతకం ఞాణం తావతకం నేయ్యం, యావతకం నేయ్యం తావతకం ఞాణం, నేయ్యపరియన్తికం ఞాణం, ఞాణపరియన్తికం నేయ్య"న్తి (మహాని॰ ౬౯; చూళని॰ మోఘరాజమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౮౫; పటి॰ మ॰ ౩.౫) వచనతో అవిసయో నామ నత్థి. ఇతి ఇమేసు తీసు ఖేత్తేసు తిస్సో సఙ్గీతియో ఆరుళ్హే తేపిటకే బుద్ధవచనే "ఠపేత్వా ఇమం చక్కవాళం అఞ్ఞస్మిం చక్కవాళే బుద్ధా ఉప్పజ్జన్తీ"తి సుత్తం నత్థి, న ఉప్పజ్జన్తీతి పన అత్థి.

అపుబ్బం అచరిమన్తి అపురే అపచ్ఛా ఏకతో న ఉప్పజ్జన్తి, పురే వా పచ్ఛా వా ఉప్పజ్జన్తీతి వుత్తం హోతి. తత్థ గబ్భోక్కన్తితో పుబ్బే పురేతి వేదితబ్బం. తతో పట్ఠాయ హి దససహస్సిచక్కవాళకమ్పనేన ఖేత్తపరిగ్గహో కతో నామ హోతి, అఞ్ఞస్స బుద్ధస్స ఉప్పత్తి నత్థి. ధాతుపరినిబ్బానతో పరం పన పచ్ఛా, తతో హేట్ఠాపి అఞ్ఞస్స బుద్ధస్స ఉప్పత్తి నత్థి, ఉద్ధం న వారితా.

కస్మా పన అపుబ్బం అచరిమం న ఉప్పజ్జన్తీతి? అనచ్ఛరియత్తా. అచ్ఛరియమనుస్సా హి బుద్ధా భగవన్తో. యథాహ – "ఏకపుగ్గలో, భిక్ఖవే, లోకే ఉప్పజ్జమానో ఉప్పజ్జతి అచ్ఛరియమనుస్సో"తిఆది (అ॰ ని॰ ౧.౧౭౧). యది చ అనేకే బుద్ధా ఏకతో ఉప్పజ్జేయ్యుం, అనచ్ఛరియా భవేయ్యుం. దేసనాయ చ విసేసాభావతో. యఞ్హి సతిపట్ఠానాదిభేదం ధమ్మం ఏకో దేసేతి, అఞ్ఞేనపి సో ఏవ దేసేతబ్బో సియా, వివాదభావతో చ. బహూసు హి బుద్ధేసు ఏకతో ఉప్పన్నేసు బహూనం

ఆచరియానం అన్తేవాసికా వియ "అమ్హాకం బుద్ధో పాసాదికో"తిఆదినా తేసం సావకా వివదేయ్యుం. కిం వా ఏతేన కారణగవేసనేన, ధమ్మతాపేసా యం ఏకిస్సా లోకధాతుయా ద్వే తథాగతా ఏకతో న ఉప్పజ్జన్తీతి (మి॰ ప॰ ౫.౧.౧).

యథా నిమ్బబీజకోసాతకిబీజాదీని మధురం ఫలం న నిబ్బత్తేన్తి, అసాతం అమధురమేవ ఫలం నిబ్బత్తేన్తి, ఏవం కాయదుచ్చరితాదీని మధురవిపాకం న నిబ్బత్తేన్తి అమధురమేవ నిబ్బత్తేన్తి. యథా చ ఉచ్ఛుబీజసాలిబీజాదీని మధురం సాదురసమేవ ఫలం నిబ్బత్తేన్తి న అసాతం కటుకం. ఏవం కాయసుచరితాదీని మధురమేవ విపాకం నిబ్బత్తేన్తి న అమధురం. వుత్తమ్పి చేతం –

"యాదిసం వపతే బీజం, తాదిసం హరతే ఫలం;

కల్యాణకారీ కల్యాణం, పాపకారీ చ పాపక"న్తి. (సం॰ ని॰ ౧.౨౫౬; నేత్తి॰ ౧౨౨);

తస్మా ''**తిణ్ణం దుచ్చరితాన**''న్తిఆది వుత్తం.

అఞ్ఞతరో సమణో వా బ్రాహ్మణో వాతి యో కోచి పబ్బజ్జామత్తేన సమణో వా జాతిమత్తేన బ్రాహ్మణో వా. పాపిచ్ఛో సమ్భావనాధిప్పాయేన విమ్హాపనతో **కుహకో**. పచ్చయసన్నిస్సితాయ పయుత్తవాచాయ వసేన **లపకో**. పచ్చయనిబ్బత్తకనిమిత్తావచరతో **నేమిత్తకో**. **కుహనలపననేమిత్తకత్తం పుబ్బఙ్గమం కత్వా**తి కుహనాదిభావమేవ పురక్ఖత్వా సన్తిన్ద్రియో సన్తమానసో వియ చరన్తో. **పఞ్చ నీవరణే**తి కామచ్ఛన్దాదికే పఞ్చ నీవరణే. **అప్పహాయ** అసముచ్ఛిన్దిత్వా, **చేతసో ఉపక్కిలేసే**తి నీవరణే. నీవరణా హి చిత్తం ఉపక్కిలేసేన్తి కిలిట్ఠం కరోన్తి విబాధేన్తి ఉపతాపేన్తి చ. తస్మా "చేతసో ఉపక్కిలేసా"తి వుచ్చన్తి. **పఞ్ఞాయ దుబ్బలీకరణే**తి నీవరణే. నీవరణా హి ఉప్పజ్జమానా అనుప్పన్నాయ పఞ్ఞాయ ఉప్పజ్జితుం న దేన్తి. తస్మా "పఞ్ఞాయ దుబ్బలీకరణా"తి వుచ్చన్తి. **అనుపట్ఠితస్సతీ**తి చతూసు సతిపట్ఠానేసు న ఉపట్ఠితస్సతి. **అభావయిత్వా**తి అవడ్ఢయిత్వా. **అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధి**న్తి అరహత్తపదట్ఠానం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం.

పచ్ఛిమవారే **అఞ్ఞతరో సమణో వా బ్రాహ్మణో వా**తి సబ్బఞ్ఞుబోధిసత్తం సన్ధాయ వదతి. తత్థ **సబ్బదోసాపగతో**తి సబ్బేహి పారమితాపటిపక్ఖభూతేహి దోసేహి అపగతో. ఏతేన పరిపూరితపారమిభావం దస్సేతి. సతిపట్ఠానాని విపస్సనా, బోజ్ఝఙ్గో మగ్గో, అనుత్తరా సమ్మాసమ్బోధి అరహత్తం. సతిపట్ఠానాని వా విపస్సనా, బోజ్ఝఙ్గా మిస్సకా, సమ్మాసమ్బోధి అరహత్తమేవ. సేసం అనన్తరవారే వుత్తపటిపక్ఖతో వేదితబ్బం. **యం ఏత్థ ఞాణ**న్తి యం ఏతస్మిం యథావుత్తే ఠానే చ ఠానం, అట్ఠానే చ అట్ఠానన్తి పవత్తం ఞాణం. **హేతుసో**తి తస్స ఠానస్స అట్ఠానస్స చ హేతుతో. **ఠానసో**తి తఙ్ఖణే ఏవ ఆవజ్జనసమనన్తరం. **అనోధిసో**తి ఓధిఅభావేన, కిఞ్చి అనవసేసేత్వాతి అత్థో.

ఇతి ఠానాట్ఠానగతాతిఆదీసు ఏవం ఠానాట్ఠానభావం గతా. **సబ్బే**తి ఖయవయవిరజ్జననిరుజ్ఝనసభావా సఙ్ఖతధమ్మా, తే ఏవ చ సత్తపఞ్ఞత్తియా ఉపాదానభూతా **కేచి సగ్గూపగా** యే ధమ్మచారినో, **కేచి అపాయూపగా** యే అధమ్మచారినో, **కేచి నిబ్బానూపగా** యే కమ్మక్ఖయకరం అరియమగ్గం పటిపన్నా.

౫౮. ఇదాని యథావుత్తమత్థం వివరన్తో ''**సబ్బే సత్తా మరిస్సన్తీ**''తి గాథాద్వయమాహ. తస్స అత్థం ''**సబ్బే సత్తాతి అరియా చ అనరియా చా**''తిఆదినా సయమేవ నిద్దిసతి. తత్థ **జీవితపరియన్తో మరణపరియన్తో**తి జీవితస్స పరియన్తో నామ మరణసఙ్ఖాతో అన్తో. **యథాకమ్మం గమిస్సన్తీ**తి ఏత్థ యదేతం సత్తానం యథాకమ్మం గమనం, అయం కమ్మస్సకతాతి అత్థో .

కమ్మానం ఫలదస్సావితా చ అవిప్పవాసో చాతి "పుఞ్ఞపాపఫలూపగా"తి ఇమినా వచనేన కమ్మానం ఫలస్స పచ్చక్ఖకారితా, కతూపచితానం కమ్మానం అత్తనో ఫలస్స అప్పదానాభావో చ దస్సితోతి అత్థో.

కమ్మమేవ కమ్మన్తం, పాపం కమ్మన్తం ఏతేసన్తి **పాపకమ్మన్తా,** తస్స అత్థం దస్సేతుం "**అపుఞ్ఞసఙ్ఖారా**"తి వుత్తం. అపుఞ్ఞో సఙ్ఖారో ఏతేసన్తి **అపుఞ్ఞసఙ్ఖారా. పాపకమ్మన్తాతి** వా నిస్సక్కవచనం, పాపకమ్మన్తహేతూతి అత్థో. తథా **పుఞ్ఞసఙ్ఖారాతిఆదీసుపి.** పున "**నిరయం పాపకమ్మన్తా**"తిఆదినా అన్తద్వయేన సద్ధిం మజ్ఝిమపటిపదం దస్సేతి. తథా "**అయం సంకిలేసో**"తిఆదినా వట్టవివట్టవసేన ఆదీనవస్సాదనిస్సరణవసేన హేతుఫలవసేన చ గాథాయం తయో అత్థవికప్పా దస్సితా. పున "**నిరయం పాపకమ్మన్తాతి అయం సంకిలేసో**"తిఆదినా వోదానవసేన గాథాయ అత్థం దస్సేతి.

౩౯. తేన తేనాతి తేన తేన అజ్ఝోసితవత్థునా రూపభవఅరూపభవాదినా. **ఛత్తింసాతి** కామతణ్హా తావ రూపాదివిసయభేదేన ఛ, తథా భవతణ్హా విభవతణ్హా చాతి అట్ఠారస. తా ఏవ అజ్ఝత్తికేసు రూపాదీసు అట్ఠారస, బాహిరేసు రూపాదీసు అట్ఠారసాతి ఏవం ఛత్తింస. **యేన యేనాతి** "సుభం సుఖ"న్తిఆదినా.

వోదానం తివిధం ఖన్ధత్తయవసేనాతి తం దస్సేతుం "**తణ్హాసంకిలేసో**"తిఆది వుత్తం. పున "**సబ్బే సత్తా మరిస్సన్తీ**"తిఆది పటిపదావిభాగేన గాథానమత్థం దస్సేతుం వుత్తం. **తత్థ తత్థ గామినీతి** తత్థ తత్థేవ నిబ్బానే గామినీ, నిబ్బానస్స గమనసీలాతి అత్థో.

పున తత్థతత్థగామినీసబ్బత్థగామినీనం పటిపదానం విభాగం దస్సేతుం "**తయో రాసీ**"తిఆది వుత్తం. **యన్తి** యం నిరయాది. తం తం ఠానం యథారహం గమేతీతి **సబ్బత్థగామినీ**. పటిపదాసఙ్ఖాతే అపుఞ్ఞకమ్మే పుఞ్ఞకమ్మే చ కమ్మక్ఖయకరణకమ్మే చ విభాగసో భగవతో పవత్తఞాణం. ఇదం సబ్బత్థగామినీ పటిపదాఞాణం నామ తథాగతబలం. ఇమినా హి ఞాణేన భగవా సబ్బమ్పి పటిపదం యథాభూతం పజానాతి.

కథం? సకలగామవాసికేసుపి ఏకం సూకరం వా మిగం వా మారేన్తేసు సబ్బేసం చేతనా పరస్స జీవితిన్ద్రియారమ్మణావ హోతి, తం పన కమ్మం తేసం ఆయూహనక్ఖణేయేవ నానా హోతి. తేసు హి ఏకో ఆదరేన కరోతి, ఏకో "త్వమ్పి కరోహీ"తి పరేహి నిప్పీళితో కరోతి , ఏకో సమానచ్ఛన్దో వియ హుత్వా అప్పటిబాహమానో విచరతి. తేసు ఏకో తేనేవ కమ్మేన నిరయే నిబ్బత్తతి, ఏకో తిరచ్ఛానయోనియం, ఏకో పేత్తివిసయే, తం తథాగతో ఆయూహనక్ఖణే ఏవ "ఇమినా నీహారేన ఆయూహితత్తా ఏస నిరయే నిబ్బత్తిస్సతి, ఏస తిరచ్ఛానయోనియం, ఏస పేత్తివిసయే"తి జానాతి. నిరయే నిబ్బత్తనకమ్పి "ఏస అట్ఠసు మహానిరయేసు నిబ్బత్తిస్సతి, ఏస సోళససు ఉస్సదేసూ"తి జానాతి. తిరచ్ఛానయోనియం నిబ్బత్తనకమ్పి "ఏస అపాదకో భవిస్సతి, ఏస ద్విపాదకో, ఏస చతుప్పాదకో, ఏస బహుప్పాదకో"తి జానాతి. పేత్తివిసయే నిబ్బత్తనకమ్పి "ఏస నిజ్ఝామతణ్హికో భవిస్సతి, ఏస ఖుప్పిపాసికో, ఏస పరదత్తూపజీవీ"తి జానాతి.

"తేసు చ కమ్మేసు ఇదం కమ్మం పటిసన్ధిం ఆకడ్ఢిస్సతి, ఇదం నాకడ్ఢిస్సతి దుబ్బలం దిన్నాయ పటిసన్ధియా ఉపధివేపక్కమత్తం భవిస్సతీ"తి జానాతి. తథా సకలగామవాసికేసు ఏకతో దానం దదమానేసు సబ్బేసమ్పి చేతనా దేయ్యధమ్మారమ్మణావ హోతి, తం పన కమ్మం తేసం ఆయూహనక్ఖణే ఏవ నానం హోతి. తేసు హి కేచి దేవలోకే నిబ్బత్తన్తి, కేచి మనుస్సలోకే, తం తథాగతో ఆయూహనక్ఖణే ఏవ "ఇమినా నీహారేన ఆయూహితత్తా ఏస మనుస్సలోకే నిబ్బత్తిస్సతి,

ఏస దేవలోకే"తి జానాతి. తత్థపి "ఏస పరనిమ్మితవసవత్తీసు నిబ్బత్తిస్సతి, ఏస భుమ్మదేవేసు నిబ్బత్తిస్సతి, ఏస జేట్ఠకదేవరాజా హుత్వా, ఏస తస్స దుతియం తతియం వా ఠానన్తరం కరోన్తో పరిచారకో హుత్వా నిబ్బత్తిస్సతీ"తి జానాతి.

"తేసు చ కమ్మేసు ఇదం పటిసన్ధిం ఆకడ్ఢితుం సక్ఖిస్సతి, ఇదం న సక్ఖిస్సతి దుబ్బలం దిన్నాయ పటిసన్ధియా ఉపధివేపక్కమత్తం భవిస్సతీ"తి జానాతి. తథా "విపస్సనం పట్ఠపేన్తేసు చ ఏస ఇమినా నీహారేన విపస్సనాయ ఆరద్ధత్తా అరహా భవిస్సతి, ఏస అనాగామీ, ఏస సకదాగామీ, ఏస సోతాపన్నో, ఏకబీజీ కోలంకోలో సత్తక్ఖత్తుపరమో, ఏస మగ్గం పత్తుం న సక్ఖిస్సతి లక్ఖణారమ్మణికవిపస్సనాయమేవ ఠస్సతి, ఏస పచ్చయపరిగ్గహే, ఏస నామరూపపరిగ్గహే, అరూపపరిగ్గహే చ ఠస్సతి, ఏస మహాభూతమత్తమేవ వవత్థపేస్సతి, ఏస కిఞ్చి సల్లక్ఖేతుం న సక్ఖిస్సతీ"తి జానాతి. "కసిణపరికమ్మం కరోన్తేసుపి ఏస పరికమ్మమత్తే ఏవ ఠస్సతి, ఏస నిమిత్తం ఉప్పాదేతుం సక్ఖిస్సతి, న అప్పనం. ఏస అప్పనమ్పి ఉప్పాదేస్సతి, ఏస ఝానం అధిగమిస్సతి, న ఉపరివిసేసం. ఏస ఉపరివిసేసమ్పి అధిగమిస్సతీ"తి జానాతి.

అనేకధాతూతి అనేకా చక్ఖాదయో పథవాదయో చ ధాతుయో ఏతస్సాతి అనేకధాతు, బహుధాతూతి అత్థో. **లోకో**తి ఖన్ధాయతనాదిలోకో. **చక్ఖుధాతూ**తిఆది యాహి ధాతూహి "అనేకధాతూ"తి లోకో వుత్తో, తాసం సరూపతో దస్సనం. తత్థ సభావట్ఠేన నిస్సత్తట్ఠేన చ ధాతు. చక్ఖు ఏవ ధాతు **చక్ఖుధాతు**. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. **కామధాతూ**తి ఏత్థ ద్వే కామా కిలేసకామో చ వత్థుకామో చ. కిలేసకామపక్ఖే కామపటిసంయుత్తో ధాతు కామధాతు, కామవితక్కస్సేతం నామం. వత్థుకామపక్ఖే పన కామావచరధమ్మా కామో ఉత్తరపదలోపేన, కామో చ సో ధాతు చాతి కామధాతు. బ్యాపాదపటిసంయుత్తో ధాతు **బ్యాపాదధాతు,** బ్యాపాదవితక్కస్సేతం నామం. బ్యాపాదోవ ధాతు బ్యాపాదధాతు, దసఆఘాతవత్థువిసయస్స పటిఘస్సేతం నామం. విహింసాపటిసంయుత్తో ధాతు **విహింసాధాతు,** విహింసావితక్కో. విహింసా ఏవ వా ధాతు విహింసాధాతు, పరసత్తవిహేసనస్సేతం నామం. **నేక్ఖమ్మఅబ్యాపాదఅవిహింసాధాతుయో** నేక్ఖమ్మవితక్కాదయో సబ్బకుసలధమ్మా మేత్తాకరుణా చాతి వేదితబ్బం. **రూపధాతూ**తి రూపభవో, సబ్బే వా రూపధమ్మా. **అరూపధాతూ**తి అరూపభవో, అరూపధమ్మా వా. **నిరోధధాతూ**తి నిరోధతణ్హా. **సఙ్ఖారధాతూ**తి సబ్బే సఙ్ఖతధమ్మా. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యం.

అఞ్ఞమఞ్ఞవిలక్ఖణత్తా నానప్పకారా ధాతుయో ఏతస్మిన్తి **నానాధాతు,** లోకో. తేనేవాహ – ''**అఞ్ఞా చక్ఖుధాతు** యావ **అఞ్ఞా నిబ్బానధాతూ**''తి, యథా చ ఇదం ఞాణం చక్ఖుధాతుఆదిభేదేన ఉపాదిన్నకసఙ్ఖారలోకస్స వసేన అనేకధాతునానాధాతులోకం పజానాతి, ఏవం అనుపాదిన్నకసఙ్ఖారలోకస్సపి వసేన తం పజానాతి. పచ్చేకబుద్ధా హి ద్వే చ అగ్గసావకా ఉపాదిన్నకసఙ్ఖారలోకస్సేవ నానత్తం జానన్తి, తమ్పి ఏకదేసేనేవ, న నిప్పదేసతో. అనుపాదిన్నకసఙ్ఖారలోకస్స పన నానత్తం న జానన్తి. భగవా పన "ఇమాయ నామ ధాతుయా ఉస్సన్నాయ ఇమస్స రుక్ఖస్స ఖన్ధో సేతో హోతి, ఇమస్స కాళో, ఇమస్స మట్ఠో, ఇమస్స ఫరుసో, ఇమస్స బహలో, ఇమస్స తనుత్తచో. ఇమాయ నామ ధాతుయా ఉస్సన్నాయ ఇమస్స రుక్ఖస్స పత్తం వణ్ణసణ్ఠానాదివసేన ఏవరూపం నామ హోతి, ఇమాయ నామ ధాతుయా ఉస్సన్నత్తా ఇమస్స రుక్ఖస్స పుప్ఫం నీలం హోతి పీతకం లోహితకం ఓదాతం సుగన్ధం దుగ్గన్ధం, ఇమాయ నామ ధాతుయా ఉస్సన్నాయ ఫలం ఖుద్దకం మహన్తం దీఘం వట్టం సుసణ్ఠానం దుస్సణ్ఠానం మట్ఠం ఫరుసం సుగన్ధం దుగ్గన్ధం తిత్తం మధురం కటుకం అమ్బిలం కసావం హోతి, ఇమాయ నామ ధాతుయా ఉస్సన్నాయ ఇమస్స రుక్ఖస్స కణ్టకో తిఖిణో హోతి, అతిఖిణో ఉజుకో

కుటిలో కణ్హో నీలో ఓదాతో హోతీ”తి ఏవం అనుపాదిన్నసఙ్ఖారలోకస్సాపి వసేన అనేకధాతునానాధాతుభావం జానాతి. సబ్బఞ్ఞుబుద్ధానం ఏవ హి ఏతం బలం, న అఞ్ఞేసం.

౬౦. **యం యదేవ ధాతున్తి** యం కిఞ్చి హీనాదిసభావం. యస్మా అధిముత్తి నామ అజ్ఝాసయధాతు, తస్మా అధిముచ్చనం అజ్ఝాసయస్స హీనాదిసభావేన పవత్తనం. తం పన తస్స తం తం అధిట్ఠహనం అభినివిసనఞ్చ హోతీతి ఆహ – ‘‘**అధిముచ్చన్తి, తం తదేవ అధిట్ఠహన్తి అభినివిసన్తీ**’’తి. అధిముచ్చనస్స విసయం విభాగేన దస్సేతుం ‘‘**కేచి రూపాధిముత్తా**’’తిఆది వుత్తం. తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. **నానాధిముత్తికతాఞాణన్తి** హీనాదివసేన నానాధిముత్తికతాయ ఞాణం.

తే యథాధిముత్తా చ భవన్తీతి తే హీనాధిముత్తికా పణీతాధిముత్తికా సత్తా యథా యథా అధిముత్తా హోన్తి. **తం తం కమ్మసమాదానం సమాదియన్తీతి** అధిముత్తిఅనురూపం తం తం అత్తనా సమాదియితబ్బం కత్తబ్బం కమ్మం కరోన్తి, తాని కమ్మసమాదానాని సముట్ఠానవసేన విభజన్తో ‘‘**తే ఛబ్బిధం కమ్మ**’’న్తిఆదిమాహ. తత్థ కేచి లోభవసేన కమ్మం సమాదియన్తీతి సమ్బన్ధితబ్బం. ఏస నయో సేసేసుపి. **తం విభజ్జమానన్తి** తం సముట్ఠానవసేన ఛబ్బిధం పున పవత్తినివత్తివసేన విభజ్జమానం దువిధం.

యం లోభవసేన దోసవసేన మోహవసేన చ కమ్మం కరోతీతి దసఅకుసలకమ్మపథకమ్మం సన్ధాయ వదతి. తఞ్హి సంకిలిట్ఠతాయ కాళకన్తి **కణ్హం.** అపాయేసు నిబ్బత్తాపనతో కాళకవిపాకన్తి **కణ్హవిపాకం. యం సద్ధావసేన కమ్మం కరోతీతి** దసకుసలకమ్మపథకమ్మం. తఞ్హి అసంకిలిట్ఠత్తా పణ్డరన్తి **సుక్కం.** సగ్గే నిబ్బత్తాపనతో పణ్డరవిపాకత్తా **సుక్కవిపాకం. యం లోభవసేన దోసవసేన మోహవసేన సద్ధావసేన చ కమ్మం కరోతి, ఇదం కణ్హసుక్కన్తి** వోమిస్సకకమ్మం. **కణ్హసుక్కవిపాకన్తి** సుఖదుక్ఖవిపాకం. మిస్సకకమ్మఞ్హి కత్వా అకుసలవలేన తిరచ్ఛానయోనియం మఙ్గలహత్థిభావం ఉపపన్నో కుసలేన పవత్తే సుఖం అనుభవతి, కుసలేన రాజకులే నిబ్బత్తోపి అకుసలేన దుక్ఖం వేదయతి. **యం వీరియవసేన పఞ్ఞావసేన చ కమ్మం కరోతి, ఇదం కమ్మం అకణ్హం అసుక్కం అకణ్హఅసుక్కవిపాకన్తి** కమ్మక్ఖయకరా చతుమగ్గచేతనా. తఞ్హి యది కణ్హం భవేయ్య, కణ్హవిపాకం దదేయ్య. యది సుక్కం భవేయ్య, సుక్కఉపపత్తిపరియాపన్నం విపాకం దదేయ్య. ఉభయవిపాకస్స పన అప్పదానతో అకణ్హఅసుక్కవిపాకన్తి అయమేత్థ అత్థో.

కమ్మసమాదానే పఠమం అచేలకపటిపదా కామేసు పాతబ్యతా, దుతియం తిబ్బకిలేసస్స అస్సుముఖస్సాపి రుదతో పరిసుద్ధబ్రహ్మచరియచరణం, తతియం కామేసు అపాతబ్యతా అచేలకపటిపదా, చతుత్థం పచ్చయే అలభమానస్సాపి ఝానవిపస్సనాసుఖసమఙ్గినో సాసనబ్రహ్మచరియచరణం. **యం ఏవం జాతియం కమ్మసమాదానన్తి** యం అఞ్ఞమ్పి ఏవంపకారం కమ్మం. **ఇమినా పుగ్గలేనాతిఆది** తస్మిం కమ్మవిపాకే భగవతో ఞాణస్స పవత్తనాకారదస్సనం. తత్థ **ఉపచితన్తి** యథా కతం కమ్మం ఫలదానసమత్థం హోతి, తథా కతం ఉపచితం. **అవిపక్కన్తి** న విపక్కవిపాకం. **విపాకాయ పచ్చుపట్ఠితన్తి** విపాకదానాయ కతోకాసం. **న చ భబ్బో అభినిబ్బిధా గన్తున్తి** కిలేసాభిసఙ్ఖారానం అభినిబ్బిజ్ఝనతో అభినిబ్బిధాసఙ్ఖాతం అరియమగ్గం అధిగన్తుం న చ భబ్బో. **తం భగవా న ఓవదతీతి** తం విపాకావరణేన నివుతం పుగ్గలం భగవా సచ్చపటివేధం పురక్ఖత్వా న ఓవదతి, వాసనత్థం పన తాదిసానమ్పి ధమ్మం దేసేతి ఏవ, అజాతసత్తుఆదీనం వియ.

ఉపచితన్తి కాతుం ఆరద్ధం. తేనేవాహ – ‘‘**న చ తావ పారిపూరిం గత**’’న్తి. తేన మిచ్ఛత్తనియామస్స అసమత్థతం దస్సేతి. **పురా పారిపూరిం గచ్ఛతీతి** పారిపూరిం ఫలనిప్ఫాదనసమత్థతం గచ్ఛతి పురా అధిగచ్ఛేయ్య.

మిచ్ఛత్తనియతతాయ సజ్జుకం ఫలధమ్మస్స అభాజనభావం నిబ్బత్తయతి పురా. తేనేవాహ – ‘‘**పురా వేనేయ్యత్తం సమతిక్కమతీ**’’తి. ‘‘పురా అనియతం సమతిక్కమతీ’’తిపి పాఠో, సో ఏవత్థో. **అసమత్తే**తి కమ్మే అసమ్పుణ్ణే, తే అసమ్పుణ్ణే వా.

౬౧. ఏవం కిలేసన్తరాయమిస్సకం కమ్మన్తరాయం దస్సేత్వా ఇదాని అమిస్సకం కమ్మన్తరాయం దస్సేతుం ‘‘**ఇమస్స చ పుగ్గలస్సా**’’తిఆది వుత్తం. తం వుత్తనయమేవ.

సబ్బేసన్తి ఇమస్మిం బలనిద్దేసే వుత్తానం సబ్బేసం కమ్మానం. **ముదుమజ్ఝాధిమత్తతా**తి ముదుమజ్ఝతిబ్బభావో. కమ్మానఞ్హి ముదుఆదిభావేన తంవిపాకానం ముదుమజ్ఝతిక్ఖభావో విఞ్ఞాయతీతి అధిప్పాయో. **దిట్ఠధమ్మవేదనీయ**న్తిఆదీసు దిట్ఠధమ్మే ఇమస్మిం అత్తభావే వేదితబ్బం ఫలం **దిట్ఠధమ్మవేదనీయం**. ఉపపజ్జే అనన్తరే అత్తభావే వేదితబ్బం ఫలం **ఉపపజ్జవేదనీయం**. అపరస్మిం అత్తభావే ఇతో అఞ్ఞస్మిం యస్మిం కస్మిఞ్చి అత్తభావే వేదితబ్బం ఫలం **అపరాపరియవేదనీయం**. ఏకజవనవారస్మిఞ్హి సత్తసు చేతనాసు పఠమచేతనా దిట్ఠధమ్మవేదనీయం నామ. పరియోసానచేతనా ఉపపజ్జవేదనీయం నామ. మజ్ఝే పఞ్చ చేతనా అపరాపరియవేదనీయం నామ. **విపాకవేమత్తతాఞాణ**న్తి విపాకవేమత్తతాయ విపాకవిసేసే ఞాణం. ఇమస్స పన కమ్మవిపాకస్స గతిసమ్పత్తి గతివిపత్తి, ఉపధిసమ్పత్తి ఉపధివిపత్తి, కాలసమ్పత్తి కాలవిపత్తి, పయోగసమ్పత్తి పయోగవిపత్తియో కారణం. నో చ నేసం కారణభావో ‘‘అత్థేకచ్చాని పాపకాని కమ్మసమాదానాని గతిసమ్పత్తిపటిబాళ్హాని న విపచ్చన్తీ’’తిఆదిపాళివసేన (విభ॰ ౮౧౦) వేదితబ్బో.

౬౨. అనన్తరబలనిద్దేసే వుత్తకమ్మసమాదానపదేనేవ ఝానాదీని సఙ్గహేత్వా దస్సేతుం ‘‘**తథా సమాదిన్నానం కమ్మాన**’’న్తిఆది వుత్తం. సేక్ఖపుథుజ్జనసన్తానేసు పవత్తాని ఝానాదీని కమ్మం హోన్తి. తత్థ **తథా సమాదిన్నాన**న్తి ‘‘సుక్కం సుక్కవిపాకం పచ్చుప్పన్నసుఖం, ఆయతిం సుఖవిపాక’’న్తి ఏవమాదిప్పకారేహి సమాదిన్నేసు కమ్మేసు. **సంకిలేసో**తి పటిపక్ఖధమ్మవసేన కిలిట్ఠభావో. **వోదానం** పటిపక్ఖధమ్మేహి విసుజ్ఝనం. **వుట్ఠానం** పగుణవోదానం భవఙ్గవుట్ఠానఞ్చ. **ఏవం సంకిలిస్సతీ**తిఆదీసు అయమేవత్థో – ఇమినా ఆకారేన ఝానాది సంకిలిస్సతి వోదాయతి వుట్ఠహాతీతి జాననఞాణం భగవతో అనావరణఞాణం, న తస్స ఆవరణం అత్థీతి.

కతి ఝానానీతిఆది ఝానాదయో విభాగేన దస్సేతుం ఆరద్ధం. **చత్తారి ఝానానీ**తి చతుక్కనయవసేన రూపావచరజ్ఝానాని సన్ధాయాహ. **ఏకాదసా**తి ‘‘రూపీ రూపాని పస్సతీ’’తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౨.౧౨౯, ౧౭౪; ౩.౩౩౯, ౩౫౮; మ॰ ని॰ ౨.౨౪౮; ౩.౩౧౨) అట్ఠన్నం తిణ్ణఞ్చ సుఞ్ఞతవిమోక్ఖాదీనం వసేన వుత్తం. **అట్ఠా**తి తేసు ఠపేత్వా లోకుత్తరే విమోక్ఖే అట్ఠ. **సత్తా**తి తేసు ఏవ నిరోధసమాపత్తిం ఠపేత్వా సత్త. **తయో**తి సుత్తన్తపరియాయేన సుఞ్ఞతవిమోక్ఖాదయో తయో. **ద్వే**తి అభిధమ్మపరియాయేన అనిమిత్తవిమోక్ఖస్సాసమ్భవతో అవసేసా ద్వే. ఏత్థ చ పటిపాటియా సత్త అప్పితప్పితక్ఖణే విక్ఖమ్భనవసేన పచ్చనీకధమ్మేహి విముచ్చనతో , ఆరమ్మణే అధిముచ్చనతో చ విమోక్ఖా. నిరోధసమాపత్తి పన సబ్బసో సఞ్ఞావేదయితేహి విముత్తత్తా అపగమవిమోక్ఖో నామ. లోకుత్తరా చ తంతంమగ్గవజ్ఝకిలేసేహి సముచ్ఛేదవసేన విముత్తత్తా విమోక్ఖోతి అయం విసేసో వేదితబ్బో.

సమాధీసు చతుక్కనయపఞ్చకనయేసు పఠమజ్ఝానసమాధి **సవితక్కో సవిచారో సమాధి** నామ. పఞ్చకనయే దుతియజ్ఝానసమాధి **అవితక్కో విచారమత్తో సమాధి** నామ. చతుక్కనయే పఞ్చకనయేపి సేసఝానేసు సమాధి **అవితక్కో**

అవిచారో సమాధి నామ.

సమాపత్తీసు పటిపాటియా అట్ఠన్నం సమాపత్తీనం "సమాధీ"తిపి నామం "సమాపత్తీ"తిపి. కస్మా? చిత్తేకగ్గతాసబ్భావతో. నిరోధసమాపత్తియా తదభావతో న "సమాధీ"తి నామం. **సఞ్ఞాసమాపత్తి**ఆది హేట్ఠా వుత్తమేవ.

హానభాగియో సమాధీతి అప్పగుణేహి పఠమజ్ఝానాదీహి వుట్ఠితస్స సఞ్ఞామనసికారానం కామాదిఅనుపక్ఖన్దనం పఠమజ్ఝానాదిసమాధిస్స హానభాగియతా. "పఠమజ్ఝానస్స కామరాగబ్యాపాదా సంకిలేసో"తి వుత్తత్తా దుతియజ్ఝానాదివసేన యోజేతబ్బం. కుక్కుటం వుచ్చతి అజఞ్ఞాజిగుచ్ఛనముఖేన తప్పరమతా. **కుక్కుటఝాయీ**తి పుగ్గలాధిట్ఠానేన ఝానాని వుత్తాని, ద్వే పఠమదుతియజ్ఝానానీతి వుత్తం హోతి. యో పఠమం దుతియం వా ఝానం నిబ్బత్తేత్వా "అలమేత్తావతా"తి సఙ్కోచం ఆపజ్జతి, ఉత్తరి న వాయమతి, తస్స తాని ఝానాని చత్తారిపి "కుక్కుటఝానానీ"తి వుచ్చన్తి, తంసమఙ్గినో చ కుక్కుటఝాయీ. తేసు పురిమాని ద్వే ఆసన్నబలవపచ్చత్థికత్తా విసేసభాగియతాభావతో చ సంకిలేసభావేన వుత్తాని. ఇతరాని పన విసేసభాగియతాభావేపి మన్దపచ్చత్థికత్తా వోదానభావేన వుత్తానీతి దట్ఠబ్బం.

విసేసభాగియో సమాధీతి పగుణేహి పఠమజ్ఝానాదీహి వుట్ఠితస్స సఞ్ఞామనసికారానం దుతియజ్ఝానాదిపక్ఖన్దనం, పగుణవోదానం భవఙ్గవుట్ఠానఞ్చ "వుట్ఠాన"న్తి వుత్తం. హేట్ఠిమం హేట్ఠిమఞ్హి పగుణజ్ఝానం ఉపరిమస్స ఉపరిమస్స పదట్ఠానం హోతి. తస్మా వోదానమ్పి "వుట్ఠాన"న్తి వుత్తం. భవఙ్గవసేన సబ్బఝానేహి వుట్ఠానం హోతీతి భవఙ్గఞ్చ వోదానం వుట్ఠానం. యస్మా పన వుట్ఠానవసిభావేన యథాపరిచ్ఛిన్నకాలం సమాపత్తితో వుట్ఠానం హోతి, తస్మా సమాపత్తివుట్ఠానకోసల్లం ఇధ "వుట్ఠాన"న్తి వుత్తం.

౬౩. **తస్సేవ సమాధిస్సా**తి తస్స అనన్తరబలనిద్దేసే ఝానాదిపరియాయేహి వుత్తసమాధిస్స. **పరివారా**తి పరిక్ఖారా. **ఇన్ద్రియానీ**తి సద్ధాసతిపఞ్ఞిన్ద్రియాని. **బలానీ**తి హిరోత్తప్పేహి సద్ధిం తానియేవ. వీరియస్స విసుం గహణం బలానం బహూపకారదస్సనత్థం. వీరియుపత్థమ్భేన హి సద్ధాదయో పటిపక్ఖేన అకమ్పనీయా హోన్తి. తేనేవాహ – ''**వీరియవసేన బలాని భవన్తీ**''తి. **తేస**న్తి ఇన్ద్రియానం. **ముదుమజ్ఝాధిమత్తతా**తి అవిసదం **ముదు**. నాతివిసదం **మజ్ఝం**. అతివిసదం **అధిమత్తం** బలవం ''**తిక్ఖ**''న్తి వుచ్చతి.

వేనేయ్యానం ఇన్ద్రియానురూపం భగవతో దేసనాపవత్తీతి దస్సేతుం ''**తత్థ భగవా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **సంఖిత్తవిత్థారేనా**తి సంఖిత్తస్స విత్థారేన. అథ వా **సంఖిత్తేనా**తి ఉద్దిట్ఠమత్తేన. **సంఖిత్తవిత్థారేనా**తి ఉద్దేసేన నిద్దేసేన చ. **విత్థారేనా**తి ఉద్దేసనిద్దేసపటినిద్దేసేహి. **ముదుక**న్తి లహుకం అపాయభయవట్టభయాదీహి సన్తజ్జనవసేన భారియం అకత్వా. **ముదుతిక్ఖ**న్తి నాతితిక్ఖం. సంవేగవత్థూహి సంవేగజననాదివసేన భారియం కత్వా. **సమథం ఉపదిసతీ**తి సమథం అధికం కత్వా ఉపదిసతి, న తథా విపస్సనన్తి అధిప్పాయో. న హి కేవలేన సమథేన సచ్చప్పటివేధో సమ్భవతి. **సమథవిపస్సన**న్తి సమధురం సమథవిపస్సనం. **విపస్సన**న్తి సాతిసయం విపస్సనం ఉపదిసతి. యస్మా చేత్థ తిక్ఖిన్ద్రియాదయో ఉగ్ఘటితఞ్ఞూఆదయోవ, తస్మా ''**తిక్ఖిన్ద్రియస్స నిస్సరణం ఉపదిసతీ**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **అధిపఞ్ఞాసిక్ఖాయా**తి అధిపఞ్ఞాసిక్ఖం.

యం ఏత్థ ఞాణన్తి ఏత్థ ఇన్ద్రియానం ముదుమజ్ఝాధిమత్తతాయ యం ఞాణం, ఇదం వుచ్చతి పరసత్తానం పరపుగ్గలానం ఇన్ద్రియపరోపరియత్తవేమత్తతాఞాణన్తి సమ్బన్ధితబ్బం. తస్స ఞాణస్స పవత్తనాకారం దస్సేతుం ''**అయం ఇమం భూమి**''న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **అయం ఇమం భూమిం భావనఞ్చ గతో**తి అయం పుగ్గలో ఏవమిమం సంకిలేసవాసనం వోదానం

భవఙ్గఞ్చ గతో గచ్ఛతి గమిస్సతి చ, కాలవచనిచ్ఛాయ అభావతో, యథా దుద్ధన్తి. ఇమాయ వేలాయ ఇమస్మిం సమయే ఇమాయ ముదుమజ్ఝతిక్ఖభేదాయ అనుసాసనియా. **ఏవంధాతుకో**తి హీనాదివసేన ఏవంఅజ్ఝాసయో ఏవంఅధిముత్తికో. **అయఞ్చస్స ఆసయో**తి ఇమస్స పుగ్గలస్స అయం సస్సతుచ్ఛేదప్పకారో, యథాభూతఞాణానులోమఖన్తిప్పకారో వా ఆసయో. ఇదఞ్హి చతుబ్బిధం ఆసయన్తి ఏత్థ సత్తా వసన్తీతి ఆసయోతి వుచ్చతి. ఇమం పన భగవా సత్తానం ఆసయం జానన్తో తేసం దిట్ఠిగతానం విపస్సనాఞాణకమ్మస్సకతఞ్ఞాణానఞ్చ అప్పవత్తిక్ఖణేపి జానాతి ఏవ. వుత్తమ్పి చేతం – "కామం సేవన్తఞ్ఞేవ జానాతి 'అయం పుగ్గలో కామగరుకో కామాసయో కామాధిముత్తో'తి. కామం సేవన్తఞ్ఞేవ జానాతి 'అయం పుగ్గలో నేక్ఖమ్మగరుకో నేక్ఖమ్మాసయో నేక్ఖమ్మాధిముత్తో'తి. నేక్ఖమ్మం సేవన్తఞ్ఞేవ జానాతి… బ్యాపాదం… అబ్యాపాదం… థినమిద్ధం… ఆలోకసఞ్ఞం సేవన్తఞ్ఞేవ జానాతి 'అయం పుగ్గలో థినమిద్ధగరుకో థినమిద్ధాసయో థినమిద్ధాధిముత్తో'"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౧౧౩).

అయం అనుసయోతి అయం ఇమస్స పుగ్గలస్స కామరాగాదికో అప్పహీనోయేవ అనుసయితకిలేసో. అప్పహీనోయేవ హి థామగతో కిలేసో అనుసయో. **పరసత్తాన**న్తి పధానసత్తానం. **పరపుగ్గలాన**న్తి తతో పరేసం సత్తానం, హీనసత్తానన్తి అత్థో. ఏకత్థమేవ వా ఏతం పదద్వయం వేనేయ్యవసేన ద్విధా వుత్తం. **ఇన్ద్రియపరోపరియత్తవేమత్తతాఞాణ**న్తి పరభావో చ అపరభావో చ పరోపరియత్తం అ-కారస్స ఓకారం కత్వా, తస్స వేమత్తతా పరోపరియత్తవేమత్తతా. సద్ధాదీనం ఇన్ద్రియానం పరోపరియత్తవేమత్తతాయ ఞాణం ఇన్ద్రియపరోపరియత్తవేమత్తతాఞాణన్తి పదవిభాగో వేదితబ్బో.

తత్థ **య**న్తి యం అనేకవిహితస్స పుబ్బేనివాసస్స అనుస్సరణవసేన భగవతో ఞాణం, ఇదం అట్ఠమం తథాగతబలన్తి సమ్బన్ధో. **అనేకవిహిత**న్తి అనేకవిధం, అనేకేహి వా పకారేహి పవత్తితం. **పుబ్బేనివాస**న్తి అనుస్సరితుం ఇచ్ఛితం అత్తనో పరేసఞ్చ సమనన్తరాతీతం భవం ఆదిం కత్వా తత్థ తత్థ నివుత్థసన్తానం. **అనుస్సరతీ**తి "ఏకమ్పి జాతిం ద్వేపి జాతియో"తి ఏవం జాతిపటిపాటియా అనుగన్త్వా సరతి, అనుదేవ వా సరతి, చిత్తే అభినిన్నామితమత్తే ఏవ సరతీతి అత్థో. భగవతో హి పరికమ్మకిచ్చం నత్థి, ఆవజ్జనమత్తేనేవ సరతి. **సేయ్యథిద**న్తి ఆరద్ధప్పకారనిదస్సనత్థే నిపాతో. **ఏకమ్పి జాతి**న్తి ఏకమ్పి పటిసన్ధిమూలం చుతిపరియోసానం ఏకభవపరియాపన్నం ఖన్ధసన్తానం. ఏస నయో **ద్వేపి జాతియో**తిఆదీసుపి.

అనేకేపి సంవట్టకప్పేతిఆదీసు పన పరిహాయమానో కప్పో **సంవట్టకప్పో**, వడ్ఢమానో **వివట్టకప్పో**తి వేదితబ్బో. తత్థ సంవట్టేన సంవట్టట్ఠాయీ గహితో తంమూలత్తా, వివట్టేన చ వివట్టట్ఠాయీ. ఏవఞ్హి సతి యాని "చత్తారిమాని, భిక్ఖవే, కప్పస్స అసఙ్ఖ్యేయ్యాని. కతమాని చత్తారి? సంవట్టో సంవట్టట్ఠాయీ వివట్టో వివట్టట్ఠాయీ"తి (అ॰ ని॰ ౪.౧౫౬) వుత్తాని , తాని సబ్బాని పరిగ్గహితాని హోన్తి. **అముత్రాసి**న్తిఆది సరణాకారదస్సనం. తత్థ **అముత్రాసి**న్తి అముమ్హి సంవట్టకప్పే, అముమ్హి భవే వా యోనియం వా గతియం వా విఞ్ఞాణట్ఠితియం వా సత్తావాసే వా సత్తనికాయే వా. **ఏవంనామో**తి తిస్సో వా ఫుస్సో వా. **ఏవంగోత్తో**తి భగ్గవో వా గోతమో వా. **ఏవంవణ్ణో**తి ఓదాతో వా సామో వా. **ఏవమాహారో**తి సాలిమంసోదనాహారో వా పవత్తఫలభోజనో వా. **ఏవంసుఖదుక్ఖప్పటిసంవేదీ**తి అనేకప్పకారేన కాయికచేతసికానం సామిసనిరామిసప్పభేదానం వా సుఖదుక్ఖానం పటిసంవేదీ. **ఏవమాయుపరియన్తో**తి ఏవం వస్ససతపరమాయుపరియన్తో వా చతురాసీతికప్పసహస్సపరమాయుపరియన్తో వా. **సో తతో చుతో అముత్ర ఉదపాది**న్తి సో తతో భవతో, సత్తనికాయతో వా చుతో పున అముకస్మిం నామ సత్తనికాయే ఉదపాదిం. అథ వా తత్రాపి భవే వా సత్తనికాయే వా అహోసిం. **ఏవంనామో**తిఆది వుత్తత్థమేవ.

౬౪. **దిబ్బేనాతిఆదీసు** దిబ్బసదిసత్తా **దిబ్బం**. దేవతానఞ్హి సుచరితకమ్మనిబ్బత్తమ్పి పిత్తసేమ్హరుహిరాదీహి అపలిబుద్ధం ఉపక్కిలేసవిముత్తతాయ దూరేపి ఆరమ్మణగ్గహణసమత్థం దిబ్బం పసాదచక్ఖు హోతి. ఇదమ్పి వీరియభావనాబలనిబ్బత్తం ఞాణచక్ఖు తాదిసమేవాతి దిబ్బసదిసత్తా దిబ్బం, దిబ్బవిహారవసేన వా పటిలద్ధత్తా, అత్తనా చ దిబ్బవిహారసన్నిస్సితత్తాపి దిబ్బం, ఆలోకపరిగ్గహేన మహాజుతికత్తాపి దిబ్బం, తిరోకుట్టాదిగతరూపదస్సనేన మహాగతికత్తాపి దిబ్బం. తం సబ్బం సద్దసత్థానుసారేన వేదితబ్బం. దస్సనట్ఠేన **చక్ఖు**. చక్ఖుకిచ్చకరణేన చక్ఖుమివాతిపి చక్ఖు. చుతూపపాతదస్సనేన దిట్ఠివిసుద్ధిహేతుత్తా **విసుద్ధం**. యో హి చుతిమత్తమేవ పస్సతి, న ఉపపాతం, సో ఉచ్ఛేదదిట్ఠిం గణ్హాతి. యో ఉపపాతమత్తమేవ పస్సతి న చుతిం, సో నవసత్తపాతుభావదిట్ఠిం గణ్హాతి. యో పన తదుభయం పస్సతి, సో యస్మా దువిధమ్పి తం దిట్ఠిగతం అతివత్తతి. తస్మాస్స తం దస్సనం దిట్ఠివిసుద్ధిహేతు హోతి. తదుభయఞ్చ భగవా పస్సతి. తేన వుత్తం – "చుతూపపాతదస్సనేన దిట్ఠివిసుద్ధిహేతుత్తా విసుద్ధ"న్తి.

ఏకాదసఉపక్కిలేసవిరహతో వా విసుద్ధం. యథాహ –

> "సో ఖో అహం అనురుద్ధా 'విచికిచ్ఛా చిత్తస్స ఉపక్కిలేసో'తి ఇతి విదిత్వా విచికిచ్ఛం చిత్తస్స ఉపక్కిలేసం పజహిం. 'అమనసికారో చిత్తస్స ఉపక్కిలేసో... థినమిద్ధం... ఛమ్భితత్తం... ఉప్పిలం... దుట్ఠుల్లం... అచ్చారద్ధవీరియం... అతిలీనవీరియం... అభిజప్పా... నానత్తసఞ్ఞా... అతినిజ్ఝాయితత్తం రూపానం చిత్తస్స ఉపక్కిలేసో'తి ఇతి విదిత్వా అతినిజ్ఝాయితత్తం రూపానం చిత్తస్స ఉపక్కిలేసం పజహి"న్తి (మ॰ ని॰ ౩.౨౪౨) ఏవమాది.

తదేవం ఏకాదసఉపక్కిలేసవిరహతో వా విసుద్ధం. మనుస్సూపచారం అతిక్కమిత్వా రూపదస్సనేన **అతిక్కన్తమానుసకం,** మంసచక్ఖుం అతిక్కన్తత్తా వా అతిక్కన్తమానుసకం. తేన దిబ్బేన చక్ఖునా విసుద్ధేన అతిక్కన్తమానుసకేన.

సత్తే పస్సతీతి మనుస్సో మనుస్సం మంసచక్ఖునా వియ సత్తే పస్సతి ఓలోకేతి. **చవమానే ఉపపజ్జమానే**తి ఏత్థ చుతిక్ఖణే ఉపపత్తిక్ఖణే వా దిబ్బచక్ఖునాపి దట్ఠుం న సక్కా. యే పన ఆసన్నచుతికా ఇదాని చవిస్సన్తి, యే చ గహితపటిసన్ధికా సమ్పతి నిబ్బత్తా, తే "చవమానా ఉపపజ్జమానా"తి అధిప్పేతా. తే ఏవరూపే చవమానే ఉపపజ్జమానే. **హీనే**తి మోహనిస్సన్దయుత్తత్తా హీనజాతికులభోగాదివసేన హీళితే పరిభూతే. **పణీతే**తి అమోహనిస్సన్దయుత్తత్తా తబ్బిపరీతే. **సువణ్ణే**తి అదోసనిస్సన్దయుత్తత్తా ఇట్ఠకన్తమనాపవణ్ణయుత్తే. **దుబ్బణ్ణే**తి దోసనిస్సన్దయుత్తత్తా అనిట్ఠాకన్తామనాపవణ్ణయుత్తే అభిరూపే విరూపే వాతి అత్థో. **సుగతే**తి సుగతిగతే, అలోభనిస్సన్దయుత్తత్తా వా అడ్ఢే మహద్ధనే. **దుగ్గతే**తి దుగ్గతిగతే, లోభనిస్సన్దయుత్తత్తా వా దలిద్దే అప్పన్నపానభోజనే. **యథాకమ్మూపగే**తి యం యం కమ్మం ఉపచితం, తేన తేన ఉపగతే. తత్థ పురిమేహి "చవమానే"తిఆదీహి దిబ్బచక్ఖుకిచ్చం వుత్తం. ఇమినా పన పదేన యథాకమ్మూపగఞాణకిచ్చం. యథాకమ్మూపగఞాణఅనాగతంసఞాణాని చ దిబ్బచక్ఖుపాదకానేవ దిబ్బచక్ఖునా సహేవ ఇజ్ఝన్తి.

కాయదుచ్చరితేనాతిఆదీసు దుట్ఠు చరితం, దుట్ఠం వా చరితం కిలేసపూతికత్తా దుచ్చరితం. కాయేన దుచ్చరితం, కాయతో వా పవత్తం దుచ్చరితం **కాయదుచ్చరితం**. ఏవం **వచీమనోదుచ్చరితానిపి** దట్ఠబ్బాని. **సమన్నాగతా**తి సమఙ్గీభూతా. **అరియానం ఉపవాదకా**తి బుద్ధాదీనం అరియానం, అన్తమసో గిహిసోతాపన్నానమ్పి అన్తిమవత్థునా వా

గుణపరిధంసనేన వా ఉపవాదకా అక్కోసకా గరహకా. **మిచ్ఛాదిట్ఠికాతి** విపరీతదస్సనా. **మిచ్ఛాదిట్ఠికమ్మసమాదానాతి** మిచ్ఛాదిట్ఠిహేతుభూతసమాదిన్ననానావిధకమ్మా. యే చ మిచ్ఛాదిట్ఠిమూలకేసు కాయకమ్మాదీసు అఞ్ఞేపి సమాదపేన్తి. తత్థ వచీమనోదుచ్చరితగ్గహణేన అరియూపవాదమిచ్ఛాదిట్ఠీసు గహితాసుపి తేసం పున వచనం మహాసావజ్జభావదస్సనత్థం. మహాసావజ్జో హి అరియూపవాదో ఆనన్తరియసదిసో. యథాహ –

> ‘‘సేయ్యథాపి , సారిపుత్త, భిక్ఖు సీలసమ్పన్నో సమాధిసమ్పన్నో పఞ్ఞాసమ్పన్నో దిట్ఠేవ ధమ్మే అఞ్ఞం ఆరాధేయ్య, ఏవంసమ్పదమిదం, సారిపుత్త, వదామి తం వాచం అప్పహాయ తం చిత్తం అప్పహాయ తం దిట్ఠిం అప్పటినిస్సజ్జిత్వా యథాభతం నిక్ఖిత్తో ఏవం నిరయే’’తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౪౯).

మిచ్ఛాదిట్ఠితో చ మహాసావజ్జతరం నామ అఞ్ఞం నత్థి. యథాహ –

> ‘‘నాహం, భిక్ఖవే, అఞ్ఞం ఏకధమ్మమ్పి సమనుపస్సామి ఏవం మహాసావజ్జతరం, యథయిదం, భిక్ఖవే, మిచ్ఛాదిట్ఠి. మిచ్ఛాదిట్ఠిపరమాని, భిక్ఖవే, వజ్జానీ’’తి (అ॰ ని॰ ౧.౩౧౦).

కాయస్స భేదాతి ఉపాదిన్నక్ఖన్ధపరిచ్చాగా. **పరం మరణాతి** తదనన్తరం అభినిబ్బత్తక్ఖన్ధగ్గహణే. అథ వా **కాయస్స భేదాతి** జీవితిన్ద్రియస్స ఉపచ్ఛేదా. **పరం మరణాతి** చుతితో ఉద్ధం. **అపాయన్తిఆది** సబ్బం నిరయవేవచనం. నిరయో హి సగ్గమోక్ఖహేతుభూతా పుఞ్ఞసమ్మతా అయా అపేతత్తా, సుఖానం వా ఆయస్స అభావా అపాయో. దుక్ఖస్స గతి పటిసరణన్తి **దుగ్గతి,** దోసబహులతాయ వా దుట్ఠేన కమ్మునా నిబ్బత్తా గతి దుగ్గతి. వివసా నిపతన్తి తత్థ దుక్కటకారినోతి **వినిపాతో**. నత్థి ఏత్థ అస్సాదసఞ్ఞితో అయోతి **నిరయో**.

అథ వా అపాయగ్గహణేన తిరచ్ఛానయోనిం దీపేతి, తిరచ్ఛానయోని హి అపాయో, సుగతితో అపేతత్తా. న దుగ్గతి, మహేసక్ఖానం నాగరాజాదీనం సమ్భవతో. దుగ్గతిగ్గహణేన పేత్తివిసయం దీపేతి, సో హి అపాయో చేవ దుగ్గతి చ సుగతితో అపేతత్తా, దుక్ఖస్స చ గతిభూతత్తా. న తు వినిపాతో అసురసదిసం అవినిపతితత్తా. పేతమహిద్ధికానఞ్హి విమానానిపి నిబ్బత్తన్తి. వినిపాతగ్గహణేన అసురకాయం దీపేతి, సో హి యథావుత్తేనత్థేన అపాయో చేవ దుగ్గతి చ సుఖసముస్సయేహి వినిపాతత్తా వినిపాతోతి వుచ్చతి. నిరయగ్గహణేన అవీచిఆదిఅనేకప్పకారం నిరయమేవ దీపేతి. **ఉపపన్నాతి** ఉపగతా, తత్థ అభినిబ్బత్తాతి అధిప్పాయో. వుత్తవిపరియాయేన సుక్కపక్ఖో వేదితబ్బో.

అయం పన విసేసో – ఏత్థ సుగతిగ్గహణేన మనుస్సగతిమ్పి సఙ్గణ్హాతి. సగ్గగ్గహణేన దేవగతిం ఏవ. తత్థ సున్దరా గతీతి **సుగతి**. రూపాదీహి విసయేహి సుట్ఠు అగ్గోతి **సగ్గో**. సో సబ్బోపి లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన **లోకోతి** అయం వచనత్థో. **అముకాయ కప్పకోటియం ఉపచితం** తేనాయం ఏతరహి, అనాగతే వా సగ్గూపగో అపాయూపగో చాతి అట్ఠమనవమబలఞాణకిచ్చం ఏకజ్ఝం కత్వా దస్సితం. తథా **కప్పసతసహస్సేవాతిఆదీసుపి**. తేనేవాహ – ‘‘**ఇమాని భగవతో ద్వే ఞాణానీ**’’తి.

నిహతో మారో బోధిమూలేతి నిహతో సముచ్ఛిన్నో కిలేసమారో బోధిరుక్ఖమూలే. **ఇదం భగవతో దసమం బలన్తి** ఇదం కిలేసమారస్స హననం సముచ్ఛిన్దనం భగవతో దసమం బలం. తేనేవాహ – ‘‘**సబ్బాసవపరిక్ఖయం ఞాణ**’’న్తి. యస్మా పన యదా అరహత్తమగ్గేన సవాసనా సబ్బే ఆసవా ఖేపితా, తదా భగవతా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం అధిగతం నామ, తస్మా ‘‘**యం సబ్బఞ్ఞుతా పత్తా**’’తిఆది వుత్తం.

అయం తావేత్థ ఆచరియానం సమానత్థకథా. పరవాదీ పనాహ – “దసబలఞాణం నామ పాటిఏక్కం నత్థి, యస్మా ‘సబ్బఞ్ఞుతా పత్తా విదితా సబ్బధమ్మా’తి వుత్తం, తస్మా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్సేవాయం పభేదో”తి, తం న తథా దట్ఠబ్బం. అఞ్ఞమేవ హి దసబలఞాణం, అఞ్ఞం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం. దసబలఞాణఞ్హి సకసకకిచ్చమేవ జానాతి, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం తమ్పి తతో అవసేసమ్పి జానాతి. దసబలఞాణేసు హి పఠమం కారణాకారణమేవ జానాతి. దుతియం కమ్మపరిచ్ఛేదమేవ, తతియం ధాతునానత్తకారణమేవ, చతుత్థం అజ్ఝాసయాధిముత్తిమేవ, పఞ్చమం కమ్మవిపాకన్తరమేవ, ఛట్ఠం ఝానాదీహి సద్ధిం తేసం సంకిలేసాదిమేవ, సత్తమం ఇన్ద్రియానం తిక్ఖముదుభావమేవ, అట్ఠమం పుబ్బేనివుత్థక్ఖన్ధసన్తతిమేవ, నవమం సత్తానం చుతూపపాతమేవ, దసమం సచ్చపరిచ్ఛేదమేవ. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం పన ఏతేహి జానితబ్బఞ్చ తతో ఉత్తరిఞ్చ పజానాతి. ఏతేసం పన కిచ్చం సబ్బం న కరోతి . తఞ్హి ఝానం హుత్వా అప్పేతుం న సక్కోతి, ఇద్ధి హుత్వా వికుబ్బితుం న సక్కోతి, మగ్గో హుత్వా కిలేసే ఖేపేతుం న సక్కోతి.

అపిచ పరవాదీ ఏవం పుచ్ఛితబ్బో “దసబలఞాణం నామేతం సవితక్కసవిచారం అవితక్కవిచారమత్తం అవితక్కఅవిచారం కామావచరం రూపావచరం అరూపావచరం లోకియం లోకుత్తర”న్తి. జానన్తో “పటిపాటియా సత్త సవితక్కసవిచారానీ”తి వక్ఖతి, తతో పరాని ద్వే అవితక్కఅవిచారానీతి, ఆసవక్ఖయఞాణం సియా సవితక్కసవిచారం, సియా అవితక్కవిచారమత్తం, సియా అవితక్కఅవిచారన్తి. తథా పటిపాటియా సత్త కామావచరాని, తతో ద్వే రూపావచరాని, అవసానే ఏకం లోకుత్తరన్తి వక్ఖతి. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం పన సవితక్కసవిచారమేవ కామావచరమేవ లోకియమేవాతి నిట్ఠమేత్థ గన్తబ్బం.

విచయహారసమ్పాతవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. యుత్తిహారసమ్పాతవణ్ణనా

౬౨. ఏవం నానానయేహి విచయహారసమ్పాతం విత్థారేత్వా ఇదాని యుత్తిహారసమ్పాతాదీని దస్సేతుం **‘‘తత్థ కతమో యుత్తిహారసమ్పాతో’’**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ “తస్మా రక్ఖితచిత్తస్సా”తి గాథాయ పదత్థో విత్థారితోయేవ. **రక్ఖితచిత్తస్స సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో భవిస్సతీతి యుజ్జతీ**తి మనచ్ఛట్ఠాని ద్వారాని సతికవాటేన పిదహిత్వా విహరన్తస్స కామవితక్కాదీనం మిచ్ఛాసఙ్కప్పానం అవసరో ఏవ నత్థీతి నేక్ఖమ్మవితక్కాదికో సమ్మాసఙ్కప్పో ఏవ తస్స గోచరో పవత్తిట్ఠానం భవిస్సతీతి అయమత్థో యుజ్జతి. యుత్తియా ఘటేతి సంసన్దతి సమేతీతి అత్థో. **సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో సమ్మాదిట్ఠి భవిస్సతీ**తి వుత్తనయేన సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో పుగ్గలో అవిపరీతమేవ వితక్కతో సమ్మాదిట్ఠి భవిస్సతి. సమ్మాదిట్ఠిసఙ్ఖాతం విపస్సనాఞాణం పురక్ఖత్వా విహరన్తో మగ్గఞాణేన పఞ్చన్నం ఖన్ధానం ఉదయబ్బయం అసమ్మోహతో పటివిజ్ఝిస్సతి. తథా పటివిజ్ఝన్తో చ దుక్ఖసభావత్తా దుగ్గతిసఙ్ఖాతా సబ్బా భవగతియో జహిస్సతి, తతో ఏవ సబ్బం వినిపాతభయం సంసారభయఞ్చ సమతిక్కమిస్సతీతి సబ్బోపి చాయమత్థో యుత్తో ఏవాతి.

యుత్తిహారసమ్పాతవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. పదట్ఠానహారసమ్పాతవణ్ణనా

౬౬. సకసమ్పత్తియా వియ సుసంవిహితసఙ్కప్పో భవతి. ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారతా సుచరితపారిపూరియా ఆసన్నకారణన్తి ఆహ – **''రక్ఖితచిత్తస్సాతి తిణ్ణం సుచరితానం పదట్ఠాన''**న్తి. తస్సత్థో – ''రక్ఖితచిత్తస్సా''తి ఇదం తిణ్ణం సుచరితానం పదట్ఠానవచనన్తి. నేక్ఖమ్మసఙ్కప్పాదిబహులస్స కామచ్ఛన్దాదినీవరణప్పహానం సుకరన్తి నేక్ఖమ్మసఙ్కప్పాదయో సమథస్స ఆసన్నకారణన్తి ఆహ – **''సమ్మాసఙ్కప్పగోచరోతి సమథస్స పదట్ఠాన''**న్తి. కమ్మస్సకతాసమ్మాదిట్ఠియం సప్పచ్చయనామరూపదస్సనసమ్మాదిట్ఠియఞ్చ ఠితో అత్తాధీనం సంసారదుక్ఖం పస్సన్తో తదతిక్కమనుపాయం విపస్సనం ఆరభతీతి సమ్మాదిట్ఠివిపస్సనాయ విసేసకారణన్తి ఆహ – **''సమ్మాదిట్ఠిపురేక్ఖారోతి విపస్సనాయ పదట్ఠాన''**న్తి. ఉదయబ్బయదస్సనం ఉస్సుక్కాపేన్తో సమ్మత్తనియామం ఓక్కమతీతి తం పరమమగ్గాధిగమస్స కారణన్తి ఆహ – **''ఞత్వాన ఉదయబ్బయన్తి దస్సనభూమియా పదట్ఠాన''**న్తి. ఆలోకసఞ్ఞామనసికారాదీహి థినమిద్ధస్స అభిభవనం వీరియస్స ఆసన్నకారణన్తి ఆహ – **''థినమిద్ధాభిభూ భిక్ఖూతి వీరియస్స పదట్ఠాన''**న్తి. యదిపి అరియమగ్గక్ఖణే పహానభావనా సమానకాలా ఏకాభిసమయస్స ఇచ్ఛితత్తా, తథాపి పహాతబ్బస్స పహానాభావే భావనాపారిపూరీ నత్థీతి పహాననిమిత్తా వియ కత్వా భావనా వుత్తా **''సబ్బా దుగ్గతియో జహేతి భావనాయ పదట్ఠాన''**న్తి. అథ వా ''సబ్బా దుగ్గతియో జహే''తి ఇదం భగవతో వచనం యోగీనం ఉస్సాహజననత్థం ఆనిసంసకిత్తనం హోతీతి భావనాయ విసేసకారణన్తి వుత్తం ''సబ్బా...పే.... పదట్ఠాన''న్తి.

పదట్ఠానహారసమ్పాతవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. లక్ఖణహారసమ్పాతవణ్ణనా

౬౭. ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారతా సతిసంవరో, సతిబలేన చ నేక్ఖమ్మవితక్కాదిబహులో హోతీతి వుత్తం – **''తస్మా రక్ఖితచిత్తస్స సమ్మాసఙ్కప్పగోచరోతి ఇదం సతిన్ద్రియ''**న్తి. తస్సత్థో – ''తస్మా రక్ఖితచిత్తస్స సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో''తి ఏత్థ రక్ఖితచిత్తతాయ చ సమ్మాసఙ్కప్పగోచరతా కారణూపచారేన ఇదం సతిన్ద్రియం, **గహితాని భవన్తి పఞ్చిన్ద్రియాని** ఇన్ద్రియలక్ఖణేన విముత్తిపరిపాచనభావేన వా ఏకలక్ఖణత్తాతి అధిప్పాయో. **గహితో భవతీ**తి ఏత్థ మగ్గలక్ఖణేన గహణం సువిఞ్ఞేయ్యన్తి తం ఠపేత్వా కారణతో గహణం దస్సేతుం **''సమ్మాదిట్ఠితో హి సమ్మాసఙ్కప్పో పభవతీ''**తిఆది వుత్తం. తతో ఏవ గహితో భవతి అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గోతి వత్వా విముత్తివిముత్తిఞాణదస్సనానిపి వుత్తాని.

లక్ఖణహారసమ్పాతవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. చతుబ్యూహహారసమ్పాతవణ్ణనా

౬౮. రక్ఖీయతీతి **రక్ఖితం**. ఇదం పదవసేన నిబ్బచనం. యస్మా పన అత్థవసేన నిబ్బచనే వుత్తే పదవసేన నిబ్బచనం వుత్తమేవ హోతి, తస్మా **''రక్ఖితం పరిపాలీయతీతి ఏసా నిరుత్తీ''**తి వుత్తం. తత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆద్యత్థో, పకారే వా. తేన ఏవమాదికా ఏవంపకారా వా ఏసా నిరుత్తీతి వుత్తం హోతి. తస్మా చిన్తేతీతి **చిత్తం**. అత్తనో సన్తానం చినోతీతి చిత్తం, పచ్చయేహి చితన్తి చిత్తం, చిత్తవిచిత్తట్ఠేన చిత్తం, చిత్తకరణట్ఠేన చిత్తం. సమ్మా సఙ్కప్పేతీతి **సమ్మాసఙ్కప్పో**తిఆదినా నిరుత్తి వేదితబ్బా.

అయం ఏత్థ భగవతో అధిప్పాయోతి “రక్ఖితచిత్తో అస్సా”తిఆదినా ఇన్ద్రియసంవరాదయో దుగ్గతిపహానఞ్చ వదతో భగవతో ఏత్థ గాథాయం అధిప్పాయో. **కోకాలికో హీ**తిఆది నిదాననిద్దేసో. తత్థ **హి**-సద్దో కారణే. ఇదం వుత్తం హోతి – యస్మా **కోకాలికో** (సం॰ ని॰ ౧.౧౮౧; అ॰ ని॰ ౧౦.౮౯; సు॰ ని॰ కోకాలికసుత్త) అరక్ఖితచిత్తతాయ అగ్గసావకేసు చిత్తం పదోసేత్వా పదుమనిరయం ఉపపన్నో, తస్మా దుగ్గతియో జహితుకామో రక్ఖితచిత్తో అస్సాతి భగవా సతిఆరక్ఖేన చేతసా సమన్నాగతో సబ్బా దుగ్గతియో జహతీతి అత్థో. **సుత్తమ్హి వుత్తం ‘‘సతియా చిత్తం రక్ఖితబ్బ**’’న్తి దేసనానుసన్ధిదస్సనం.

చతుబ్యూహహారసమ్పాతవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. ఆవట్టహారసమ్పాతవణ్ణనా

౬౯. నేక్ఖమ్మసఙ్కప్పబహులో కసిణవసేన మేత్తాదివసేన వా లద్ధాయ చిత్తేకగ్గతాసఙ్ఖాతాయ చిత్తమఞ్జూసాయ చిత్తం ఠపేత్వా సమాధింయేవ వా యథాలద్ధం సంకిలేసతో రక్ఖితచిత్తో నామ హోతీతి వుత్తం – ‘‘**తస్మా రక్ఖితచిత్తస్స సమ్మాసఙ్కప్పగోచరోతి అయం సమథో**’’తి. పఞ్ఞాపధానా విపస్సనాతి ఆహ – ‘‘**సమ్మాదిట్ఠిపురేక్ఖారోతి అయం విపస్సనా**’’తి. అరియమగ్గేన దుక్ఖసచ్చే పరిఞ్ఞాతే ఉదయబ్బయదస్సనం మత్థకప్పత్తం నామ హోతీతి వుత్తం – ‘‘**ఞత్వాన ఉదయబ్బయన్తి దుక్ఖపరిఞ్ఞా**’’తి. “యం కిఞ్చి సముదయధమ్మం, సబ్బం తం నిరోధధమ్మ”న్తి హి మగ్గఞాణస్స పవత్తిదస్సనాతి. **ఇమాని చత్తారి సచ్చానీ**తి చతుసచ్చధమ్మవసేన ఆవట్టనం నిద్దిసతి. తత్థ పురిమేన సచ్చద్వయట్ఠపనేన విసభాగధమ్మవసేన, పచ్ఛిమేన సభాగధమ్మవసేన ఆవట్టనన్తి దట్ఠబ్బం.

ఆవట్టహారసమ్పాతవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. విభత్తిహారసమ్పాతవణ్ణనా

౭౦. కుసలపక్ఖో కుసలపక్ఖేన నిద్దిసితబ్బోతి రక్ఖితచిత్తస్సాతి సతిసంవరో, సో ఛబ్బిధో ద్వారవసేన చక్ఖుద్వారసంవరో యావ మనోద్వారసంవరోతి. సమ్మాసఙ్కప్పో తివిధో – నేక్ఖమ్మసఙ్కప్పో, అబ్యాపాదసఙ్కప్పో, అవిహింసాసఙ్కప్పోతి. సమ్మాదిట్ఠి అట్ఠవిధా దుక్ఖే ఞాణం…పే॰… ఇదప్పచ్చయతాపటిచ్చసముప్పన్నేసు ధమ్మేసు ఞాణన్తి. ఉదయబ్బయఞాణం పఞ్ఞాసవిధం అవిజ్జాసముదయా రూపసముదయో…పే॰… విపరిణామలక్ఖణం పస్సన్తోపి విఞ్ఞాణక్ఖన్ధస్స వయం పస్సతి. థినమిద్ధాభిభవనం చతుబ్బిధం చతుమగ్గవసేన. తత్థ సతిసంవరో లోకియలోకుత్తరవసేన దువిధో. తేసు లోకియో కామావచరోవ, లోకుత్తరో దస్సనభావనాభేదతో దువిధో. ఏకమేకో చేత్థ చతుసతిపట్ఠానభేదతో చతుబ్బిధో. ఏస నయో సమ్మాసఙ్కప్పాదీసుపి.

అయం పన విసేసో – సమ్మాసఙ్కప్పో పఠమజ్ఝానవసేన రూపావచరోతిపి నీహరితబ్బో. పదట్ఠానవిభాగో పదట్ఠానహారసమ్పాతే వుత్తనయేన వత్తబ్బో . అకుసలపక్ఖే అసంవరో చక్ఖుఅసంవరో…పే॰… కాయఅసంవరో, చోపనకాయఅసంవరో, వాచాఅసంవరో, మనోఅసంవరోతి అట్ఠవిధో. మిచ్ఛాసఙ్కప్పో కామవితక్కాదివసేన తివిధో. అఞ్ఞాణం “దుక్ఖే అఞ్ఞాణ”న్తిఆదినా అట్ఠవిధా విభత్తం. సమ్మాదిట్ఠిపటిపక్ఖతో మిచ్ఛాదిట్ఠి ద్వాసట్ఠివిధేన వేదితబ్బా. థినమిద్ధం ఉప్పత్తిభూమితో పఞ్చవిధన్తి ఏవం అకుసలపక్ఖే విభత్తి వేదితబ్బా.

విభత్తిహారసమ్పాతవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. పరివత్తనహారసమ్పాతవణ్ణనా

౭౧. పరివత్తనహారే ఆవట్టహారే వుత్తనయేన సమథవిపస్సనానిద్ధారణం అకత్వా **‘‘సమథవిపస్సనాయ భావితాయా’’**తి ఆహ. లోకియా చేత్థ సమథవిపస్సనా దట్ఠబ్బా. **పటిపక్ఖేనాతి** ‘‘అరక్ఖితేన చిత్తేనా’’తి గాథాయ పటిపక్ఖేనాతి అధిప్పాయో. అథ వా విభత్తిహారే నిద్దిట్ఠస్స అకుసలపక్ఖస్స పటిపక్ఖేనాతి అత్థో.

పరివత్తనహారసమ్పాతవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. వేవచనహారసమ్పాతవణ్ణనా

౭౨. ‘‘మానసం హదయం పణ్డరం విఞ్ఞాణం విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో మనోవిఞ్ఞాణధాతూ’’తి (ధ. స. ౬) చ చిత్తస్స వేవచనం. ‘‘తక్కో వితక్కో సఙ్కప్పో అప్పనా బ్యప్పనా చేతసో అభినిరోపనా’’తి చ సమ్మాసఙ్కప్పస్స. ‘‘పఞ్ఞా పజాననా విచయో పవిచయో’’తిఆదినా (ధ. స. ౧౬) సమ్మాదిట్ఠియా. ‘‘థినం థియనా థియితత్తం చిత్తస్స అకల్లతా అకమ్మఞ్ఞతా ఓనాహో పరినాహో అన్తోసఙ్కోచో’’తి థినస్స. ‘‘అకల్లతా అకమ్మఞ్ఞతా కాయాలసియం సుప్పం సుప్పనా సుపితత్త’’న్తి (ధ. స. ౧౧౬౩) మిద్ధస్స. ‘‘భిక్ఖకో భిక్ఖూ’’తిఆదినా (పారా. ౪౫) భిక్ఖుపదస్స. ‘‘దుగ్గతి అపాయో వినిపాతో వట్టదుక్ఖం సంసారో’’తిఆదినా దుగ్గతియా వేవచనం వేదితబ్బం.

వేవచనహారసమ్పాతవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. పఞ్ఞత్తిహారసమ్పాతవణ్ణనా

౭౩. అధిట్ఠహిత్వా రక్ఖన్తియా సతియా రక్ఖియమానం చిత్తం తస్సా అధిట్ఠానం వియ హోతీతి కత్వా వుత్తం – **‘‘రక్ఖితచిత్తస్సాతి పదట్ఠానపఞ్ఞత్తి సతియా’’**తి. సేసం ఇమస్మిం పఞ్ఞత్తిహారసమ్పాతే ఇతో పరేసు ఓతరణసోధనహారసమ్పాతేసుపి అపుబ్బం నత్థి. హేట్ఠా వుత్తనయమేవ.

పఞ్ఞత్తిహారసమ్పాతవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౪. అధిట్ఠానహారసమ్పాతవణ్ణనా

౭౬. అధిట్ఠానహారసమ్పాతే **సమ్మాదిట్ఠి నామ యం దుక్ఖే ఞాణన్తి**ఆదినా చతుసచ్చహేతుహేతుసముప్పన్నపచ్చయపచ్చయుప్పన్నసఙ్ఖాతస్స విసయస్స వసేన వేమత్తతం దస్సేత్వా పున **యం తత్థ తత్థ యథాభూతం ఞాణదస్సన**న్తి పాళిపాళిఅత్థానం అవసిట్ఠవిసయవసేనేవ వేమత్తతం దీపేతి. తత్థ **యం సచ్చాగమన**న్తి యం సచ్చతో అవిపరీతతో విసయస్స ఆగమనం, అధిగమోతి అత్థో. ‘‘యం పచ్చాగమన’’న్తిపి పాఠో, తస్స యం పటిపాటివిసయస్స ఆగమనం, తంతంవిసయాధిగమోతి అత్థో . సేసమేత్థ పరిక్ఖారసమారోపనహారసమ్పాతేసు యం వత్తబ్బం, తం పుబ్బే వుత్తనయత్తా ఉత్తానమేవ.

అధిట్ఠానహారసమ్పాతవణ్ణనా నిట్ఠితా.

మిస్సకహారసమ్పాతవణ్ణనా

అపి చేత్థ హారసమ్పాతనిద్దేసో ఇమినాపి నయేన వేదితబ్బో –

"మనోపుబ్బఙ్గమా ధమ్మా, మనోసేట్ఠా మనోమయా;

మనసా చే పసన్నేన, భాసతి వా కరోతి వా;

తతో నం సుఖమన్వేతి, ఛాయావ అనపాయినీ"తి. (ధ॰ ప॰ ౨);

తత్థ కతమో **దేసనాహారసమ్పాతో? మనోపుబ్బఙ్గమా ధమ్మాతి మనోతి** ఖన్ధవవత్థానేన విఞ్ఞాణక్ఖన్ధం దేసేతి. ఆయతనవవత్థానేన మనాయతనం , ధాతువవత్థానేన విఞ్ఞాణధాతుం, ఇన్ద్రియవవత్థానేన మనిన్ద్రియం. కతమే ధమ్మా పుబ్బఙ్గమా? ఛ ధమ్మా పుబ్బఙ్గమా, కుసలానం కుసలమూలాని, అకుసలానం అకుసలమూలాని, సాధిపతికానం అధిపతి, సబ్బచిత్తుప్పాదానం ఇన్ద్రియాని. అపి చ ఇమస్మిం సుత్తే మనో అధిప్పేతో. యథా బలగ్గస్స రాజా పుబ్బఙ్గమో, ఏవమేవం ధమ్మానం మనో పుబ్బఙ్గమో. తత్థ తివిధేన మనో పుబ్బఙ్గమో నేక్ఖమ్మఛన్దేన అబ్యాపాదఛన్దేన అవిహింసాఛన్దేన. తత్థ అలోభస్స నేక్ఖమ్మఛన్దేన మనోపుబ్బఙ్గమం, అదోసస్స అబ్యాపాదఛన్దేన మనోపుబ్బఙ్గమం, అమోహస్స అవిహింసాఛన్దేన మనోపుబ్బఙ్గమం.

మనోసేట్ఠాతి మనో తేసం ధమ్మానం సేట్ఠం విసిట్ఠం ఉత్తమం పవరం మూలం పముఖం పామోక్ఖం, తేన వుచ్చతి "మనోసేట్ఠా"తి. **మనోమయా**తి మనేన కతా, మనేన నిమ్మితా, మనేన నిబ్బత్తా, మనో తేసం పచ్చయో, తేన వుచ్చతి "మనోమయా"తి. తే పన ధమ్మా ఛన్దసముదానితా అనావిలసఙ్కప్పసముట్ఠానా ఫస్ససమోధానా వేదనాక్ఖన్ధో సఞ్ఞాక్ఖన్ధో సఙ్ఖారక్ఖన్ధో. **మనసా చే పసన్నే**నాతి యా సద్ధా సద్దహనా ఓకప్పనా అభిప్పసాదో. ఇతి ఇమినా పసాదేన ఉపేతో సముపేతో ఉపగతో సముపగతో సమ్పన్నో సమన్నాగతో, తేన వుచ్చతి "పసన్నేనా"తి ఇదం మనోకమ్మం . **భాసతి వా**తి వచీకమ్మం. **కరోతి వా**తి కాయకమ్మం. ఇతి దసకుసలకమ్మపథా దస్సితా.

తతోతి దసవిధస్స కుసలకమ్మస్స కతత్తా ఉపచితత్తా. **నన్తి** యో సో కతపుఞ్ఞో కతకుసలో కతభీరుత్తాణో, తం పుగ్గలం. **సుఖన్తి** దువిధం సుఖం కాయికం చేతసికఞ్చ. **అన్వేతీతి** అనుగచ్ఛతి.

ఇధస్సు పురిసో అప్పహీనానుసయో సంయోజనియేసు ధమ్మేసు అస్సాదం అనుపస్సతి, సో సంయోజనియేసు ధమ్మేసు అస్సాదం అనుపస్సన్తో యథాదిట్ఠం యథాసుతం సమ్పత్తిభవం పత్థేతి. ఇచ్చస్స అవిజ్జా చ భవతణ్హా చ అనుబద్ధా హోన్తి, సో యథాదిట్ఠం యథాసుతం సమ్పత్తిభవం పత్థేన్తో పసాదనీయవత్థుస్మిం చిత్తం పసాదేతి సద్దహతి ఓకప్పేతి. సో పసన్నచిత్తో తివిధం పుఞ్ఞకిరియవత్థుం అనుతిట్ఠతి దానమయం సీలమయం భావనామయం కాయేన వాచాయ మనసా. సో తస్స విపాకం పచ్చనుభోతి దిట్ఠేవ ధమ్మే ఉపపజ్జే వా అపరాపరే వా పరియాయే. ఇతి ఖో పనస్స అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా, సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణం, విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపం, నామరూపపచ్చయా సళాయతనం, సళాయతనపచ్చయా సుఖవేదనీయో ఫస్సో, ఫస్సపచ్చయా వేదనాతి ఏవం సన్తం తం సుఖమన్వేతి. తస్సేవం వేదనాయ అపరాపరం పరివత్తమానాయ ఉప్పజ్జతి తణ్హా. తణ్హాపచ్చయా ఉపాదానం…పే॰… సముదయో హోతీతి.

తత్థ యం మనో, యే చ మనోపుబ్బఙ్గమా ధమ్మా, యఞ్చ సుఖం, ఇమే వుచ్చన్తి పఞ్చక్ఖన్ధా, తే **దుక్ఖసచ్చం**. తేసం పురిమకారణభూతా అవిజ్జా భవతణ్హా చ **సముదయసచ్చం**. తేసం పరిఞ్ఞాయ పహానాయ భగవా ధమ్మం దేసేతి, దుక్ఖస్స పరిఞ్ఞాయ సముదయస్స పహానాయ. యేన పరిజానాతి, యేన పజహతి, అయం **మగ్గో**. యత్థ చ మగ్గో పవత్తతి, అయం **నిరోధో**. ఇమాని చత్తారి సచ్చాని ఏవం ఆయతనధాతుఇన్ద్రియముఖేనాపి నిద్ధారేతబ్బాని. తత్థ సముదయేన అస్సాదో, దుక్ఖేన ఆదీనవో, మగ్గనిరోధేహి నిస్సరణం, సుఖస్స అన్వయో ఫలం, మనసా పసన్నేన కాయవచీసమీహా ఉపాయో, మనోపుబ్బఙ్గమత్తా ధమ్మానం అత్తనో సుఖకామేన పసన్నేన మనసా వచీకమ్మం కాయకమ్మఞ్చ పవత్తేతబ్బన్తి అయం భగవతో ఆణత్తి. అయం దేసనాహారసమ్పాతో.

తత్థ కతమో **విచయహారసమ్పాతో**? మననతో ఆరమ్మణవిజాననతో **మనో**. మననలక్ఖణే సమ్పయుత్తేసు ఆధిపచ్చకరణతో పుబ్బఙ్గమో ఈహాభావతో నిస్సత్తనిజ్జీవట్ఠేన **ధమ్మా**. గామేసు గామణి వియ పధానట్ఠేన మనో సేట్ఠో ఏతేసన్తి **మనోసేట్ఠా**. సహజాతాదిపచ్చయభూతేన మనసా నిబ్బత్తాతి **మనోమయా**. అకాలుస్సియతో, ఆరమ్మణస్స ఓకప్పనతో చ పసన్నేన వచీవిఞ్ఞత్తివిప్ఫారతో తథా సాదియనతో చ **భాసతి**. చోపనకాయవిప్ఫారతో తథా సాదియనతో చ **కరోతి**. తథా పసుతత్తా అనఞ్ఞత్తా చ “తతో”తి వుత్తం. సుఖనతో సాతభావతో ఇట్ఠభావతో చ “సుఖ”న్తి వుత్తం. కతూపచితత్తా అవిపక్కవిపాకత్తా చ “అన్వేతీ”తి వుత్తం. కారణాయత్తవుత్తితో అసఙ్కన్తితో చ “ఛాయావ అనపాయినీ”తి వుత్తం. అయం అనుపదవిచయతో విచయహారసమ్పాతో.

తత్థ కతమో **యుత్తిహారసమ్పాతో**? మనస్స ధమ్మానం ఆధిపచ్చయోగతో పుబ్బఙ్గమతా యుజ్జతి. తతో ఏవ తేసం మనస్స అనువత్తనతో ధమ్మానం మనోసేట్ఠతా యుజ్జతి. సహజాతాదిపచ్చయవసేన మనసా నిబ్బత్తత్తా ధమ్మానం మనోమయతా యుజ్జతి. మనసా పసన్నేన సముట్ఠానానం కాయవచీకమ్మానం కుసలభావో యుజ్జతి. యేన కుసలకమ్మం ఉపచితం, తం ఛాయా వియ సుఖం అన్వేతీతి యుజ్జతి. అయం యుత్తిహారసమ్పాతో.

తత్థ కతమో **పదట్ఠానో హారసమ్పాతో**? మనో మనోపవిచారానం పదట్ఠానం. మనోపుబ్బఙ్గమా ధమ్మా సబ్బస్స కుసలపక్ఖస్స పదట్ఠానం. ‘‘**భాసతీ**’’తి సమ్మావాచా, “కరోతీ”తి సమ్మాకమ్మన్తో, తే సమ్మాఆజీవస్స పదట్ఠానం. సమ్మాఆజీవో సమ్మావాయామస్స పదట్ఠానం. సమ్మావాయామో సమ్మాసతియా పదట్ఠానం. సమ్మాసతి సమ్మాసమాధిస్స పదట్ఠానం. “మనసా పసన్నేనా”తి ఏత్థ పసాదో సద్ధిన్ద్రియం, తం సీలస్స పదట్ఠానం. సీలం సమాధిస్స పదట్ఠానం. సమాధి పఞ్ఞాయాతి యావ విముత్తిఞాణదస్సనా యోజేతబ్బం. అయం పదట్ఠానహారసమ్పాతో.

తత్థ కతమో **లక్ఖణో హారసమ్పాతో**? “మనోపుబ్బఙ్గమా ధమ్మా”తి మనోపుబ్బఙ్గమతావచనేన ధమ్మానం ఛన్దపుబ్బఙ్గమతాపి వీరియపుబ్బఙ్గమతాపి వీమంసాపుబ్బఙ్గమతాపి వుత్తా హోతి ఆధిపతేయ్యలక్ఖణేన ఛన్దాదీనం మనసా ఏకలక్ఖణత్తా. తథా నేసం సద్ధాదిపుబ్బఙ్గమతాపి వుత్తా హోతి ఇన్ద్రియలక్ఖణేన సద్ధాదీనం మనసా ఏకలక్ఖణత్తా. “మనసా చే పసన్నేనా”తి యథా మనస్స పసాదసమన్నాగమో తంసముట్ఠానానం కాయవచీకమ్మానం అనవజ్జభావలక్ఖణం. ఏవం చిత్తస్స సతిఆదిసమన్నాగమోపి నేసం అనవజ్జభావలక్ఖణం యోనిసోమనసికారసముట్ఠానభావేన ఏకలక్ఖణత్తా. “సుఖమన్వేతీ”తి సుఖానుగమనవచనేన సుఖస్స పచ్చయభూతానం మనాపియరూపాదీనం అనుగమో వుత్తో హోతి తేసమ్పి కమ్మపచ్చయతాయ ఏకలక్ఖణత్తాతి. అయం లక్ఖణహారసమ్పాతో.

తత్థ కతమో **చతుబ్యూహో హారసమ్పాతో**? “మనోపుబ్బఙ్గమా”తిఆదీసు “మనో”తిఆదీనం పదానం నిబ్బచనం నిరుత్తం, తం పదత్థనిద్దేసవసేన వేదితబ్బం. పదత్థో చ వుత్తనయేన సువిఞ్ఞేయ్యోవ. యే సుఖేన అత్థికా, తేహి పసన్నేన మనసా కాయవచీమనోకమ్మాని పవత్తేతబ్బానీతి అయమేత్థ భగవతో అధిప్పాయో. పుఞ్ఞకిరియాయ అఞ్ఞేసమ్పి పుబ్బఙ్గమా హుత్వా తత్థ తేసం సమ్మా ఉపనేతారో ఇమిస్సా దేసనాయ నిదానం. “ఛద్వారాధిపతీ రాజా (ధ. ప. అట్ఠ. ౨.౧౮౧ ఏరకపత్తనాగరాజవత్థు), చిత్తానుపరివత్తినో ధమ్మా (ధ. స. దుకమాతికా ౬౨; ౧౨౦౩-౧౨౦౬), చిత్తస్స ఏకధమ్మస్స, సబ్బేవ వసమన్వగూ”తి (సం. ని. ౧.౬౨) ఏవమాదిసమానయసేన ఇమిస్సా దేసనాయ సంసన్దనా దేసనానుసన్ధి. పదానుసన్ధియో పన సువిఞ్ఞేయ్యావాతి. అయం చతుబ్యూహో హారసమ్పాతో.

తత్థ కతమో **ఆవట్టో హారసమ్పాతో**? “మనోపుబ్బఙ్గమా ధమ్మా”తి తత్థ యాని తీణి కుసలమూలాని, తాని అట్ఠన్నం సమ్మత్తానం హేతు. యే సమ్మత్తా, అయం అట్ఠఙ్గికో మగ్గో. యం మనోసహజనామరూపం, ఇదం దుక్ఖం. అసముచ్ఛిన్నా పురిమనిప్ఫన్నా అవిజ్జా భవతణ్హా, అయం సముదయో. యత్థ తేసం పహానం, అయం నిరోధోతి ఇమాని చత్తారి సచ్చాని. అయం ఆవట్టో హారసమ్పాతో.

తత్థ కతమో **విభత్తిహారసమ్పాతో**? “మనోపుబ్బఙ్గమా ధమ్మా, మనసా చే పసన్నేన, తతో నం సుఖమన్వేతీ”తి నయిదం యథారుతవసేన గహేతబ్బం. యో హి సమణో వా బ్రాహ్మణో వా పాణాతిపాతిమ్హి మిచ్ఛాదిట్ఠికే మిచ్ఛాపటిపన్నే సకం చిత్తం పసాదేతి, పసన్నేన చ చిత్తేన అభూతగుణాభిత్థవనవసేన భాసతి వా నిపచ్చకారం వాస్స యం కరోతి, న తతో నం సుఖమన్వేతి. దుక్ఖమేవ పన తం తతో చక్కంవ వహతో పదమన్వేతి. ఇతి హి ఇదం విభజ్జబ్యాకరణీయం. యం మనసా చే పసన్నేన భాసతి వా కరోతి వా, తఞ్చే వచీకమ్మం కాయకమ్మఞ్చ సుఖవేదనీయన్తి. తం కిస్స హేతు? సమ్మత్తగతేహి సుఖవేదనీయం మిచ్ఛాగతేహి దుక్ఖవేదనీయన్తి. కథం పనాయం పసాదో దట్ఠబ్బో? నాయం పసాదో, పసాదపతిరూపకో పన మిచ్ఛాధిమోక్ఖోతి వదామి. అయం విభత్తిహారసమ్పాతో.

తత్థ కతమో **పరివత్తనో హారసమ్పాతో**? మనోపుబ్బఙ్గమాతిఆది. యం మనసా పదుట్ఠేన భాసతి వా కరోతి వా దుక్ఖస్సానుగామీ. ఇదఞ్హి సుత్తం ఏతస్స ఉజుపటిపక్ఖో. అయం పరివత్తనో హారసమ్పాతో.

తత్థ కతమో **వేవచనో హారసమ్పాతో**? “మనోపుబ్బఙ్గమా”తి మనో చిత్తం మనాయతనం మనిన్ద్రియం మనోవిఞ్ఞాణం మనోవిఞ్ఞాణధాతూతి పరియాయవచనం. పుబ్బఙ్గమా పురేచారినో పురేగామినోతి పరియాయవచనం. ధమ్మా అత్తా సభావాతి పరియాయవచనం. సేట్ఠం పధానం పవరన్తి పరియాయవచనం. మనోమయా మనోనిబ్బత్తా మనోసమ్భూతాతి పరియాయవచనం. పసన్నేన సద్దహన్తేన ఓకప్పేన్తేనాతి పరియాయవచనం. సుఖం సాతం వేదయితన్తి పరియాయవచనం. అన్వేతి అనుగచ్ఛతి అనుబన్ధతీతి పరియాయవచనం. అయం వేవచనో హారసమ్పాతో.

తత్థ కతమో **పఞ్ఞత్తిహారసమ్పాతో**? మనోపుబ్బఙ్గమాతి అయం మనసో కిచ్చపఞ్ఞత్తి. ధమ్మాతి సభావపఞ్ఞత్తి, కుసలకమ్మపథపఞ్ఞత్తి. మనోసేట్ఠాతి పధానపఞ్ఞత్తి. మనోమయాతి సహజాతపఞ్ఞత్తి. పసన్నేనాతి సద్ధిన్ద్రియేన సమన్నాగతపఞ్ఞత్తి, అస్సద్ధియస్స పటిక్ఖేపపఞ్ఞత్తి. భాసతి వా కరోతి వాతి సమ్మావాచాసమ్మాకమ్మన్తానం నిక్ఖేపపఞ్ఞత్తి. తతో నం సుఖమన్వేతీతి కమ్మస్స ఫలానుబన్ధపఞ్ఞత్తి, కమ్మస్స అవినాసపఞ్ఞత్తీతి. అయం పఞ్ఞత్తిహారసమ్పాతో.

తత్థ కతమో **ఓతరణో హారసమ్పాతో**? మనోతి విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో. ధమ్మాతి వేదనాసఞ్ఞాసఙ్ఖారక్ఖన్ధా. భాసతి వా కరోతి వాతి కాయవచీవిఞ్ఞత్తియో. తాసం నిస్సయా చత్తారో మహాభూతాతి రూపక్ఖన్ధోతి అయం ఖన్ధేహి ఓతరణో. మనోతి అభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణన్తి మనోగ్గహణేన అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా గహితాతి. సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణం...పే.... సముదయో హోతీతి అయం పటిచ్చసముప్పాదేన ఓతరణోతి. అయం ఓతరణో హారసమ్పాతో.

తత్థ కతమో **సోధనో హారసమ్పాతో**? మనోతి ఆరమ్భో నేవ పదసుద్ధి, న ఆరమ్భసుద్ధి. మనోపుబ్బఙ్గమాతి పదసుద్ధి, న ఆరమ్భసుద్ధి. తథా ధమ్మాతి యావ సుఖన్తి పదసుద్ధి, న ఆరమ్భసుద్ధి. సుఖమన్వేతీతి పన పదసుద్ధి చేవ ఆరమ్భసుద్ధి చాతి. అయం సోధనో హారసమ్పాతో.

తత్థ కతమో **అధిట్ఠానో హారసమ్పాతో**? మనోపుబ్బఙ్గమా ధమ్మా, మనోసేట్ఠా మనోమయాతి ఏకత్తతా. మనసా చే పసన్నేనాతి వేమత్తతా, తథా మనసా చే పసన్నేనాతి ఏకత్తతా. భాసతి వా కరోతి వాతి వేమత్తతా, తథా మనసా చే పసన్నేనాతి ఏకత్తతా. సో పసాదో దువిధో అజ్ఝత్తఞ్చ బ్యాపాదవిక్ఖమ్భనతో, బహిద్ధా చ ఓకప్పనతో. తథా సమ్పత్తిభవహేతుభూతోపి వడ్ఢిహేతుభూతోవాతి అయం వేమత్తతా. తయిదం సుత్తం ద్వీహి ఆకారేహి అధిట్ఠాతబ్బం హేతునా చ యో పసన్నమానసో, విపాకేన చ యో సుఖవేదనీయోతి. అయం అధిట్ఠానో హారసమ్పాతో.

తత్థ కతమో **పరిక్ఖారో హారసమ్పాతో**? మనోపుబ్బఙ్గమాతి ఏత్థ మనోతి కుసలవిఞ్ఞాణం. తస్స చ ఞాణసమ్పయుత్తస్స అలోభో అదోసో అమోహోతి తయో సమ్పయుత్తా హేతూ, ఞాణవిప్పయుత్తస్స అలోభో అదోసోతి ద్వే సమ్పయుత్తా హేతూ. సబ్బేసం అవిసేసేన యోనిసోమనసికారో హేతు, చత్తారి సమ్పత్తిచక్కాని పచ్చయో. తథా సద్ధమ్మస్సవనం, తస్స చ దానాదివసేన పవత్తమానస్స దేయ్యధమ్మాదయో పచ్చయో. ధమ్మాతి చేత్థ వేదనాదీనం ఇట్ఠారమ్మణాదయో. తథా తయో విఞ్ఞాణస్స, వేదనాదయో పసాదస్స, సద్ధేయ్యవత్థుకుసలాభిసఙ్ఖారో విపాకసుఖస్స పచ్చయోతి. అయం పరిక్ఖారో హారసమ్పాతో.

తత్థ కతమో **సమారోపనో హారసమ్పాతో**? మనోపుబ్బఙ్గమా ధమ్మాతి మనోతి పుఞ్ఞచిత్తం, తం తివిధం – దానమయం, సీలమయం, భావనామయన్తి. తత్థ దానమయస్స అలోభో పదట్ఠానం, సీలమయస్స అదోసో పదట్ఠానం, భావనామయస్స అమోహో పదట్ఠానం. సబ్బేసం అభిప్పసాదో పదట్ఠానం, "సద్ధాజాతో ఉపసఙ్కమతి, ఉపసఙ్కమన్తో పయిరుపాసతీ"తి (మ॰ ని॰ ૨.౧౮౩) **సుత్తం** విత్థారేతబ్బం. కుసలచిత్తం సుఖస్స ఇట్ఠవిపాకస్స పదట్ఠానం. యోనిసోమనసికారో కుసలచిత్తస్స పదట్ఠానం. యోనిసో హి మనసి కరోన్తో కుసలచిత్తం అధిట్ఠాతి కుసలచిత్తం భావేతి, సో అనుప్పన్నానం పాపకానం అకుసలానం ధమ్మానం అనుప్పాదాయ ఛన్దం జనేతి, ఉప్పన్నానం కుసలానం ధమ్మానం...పే.... పదహతి. తస్సేవం చతూసు సమ్మప్పధానేసు భావియమానేసు చత్తారో సతిపట్ఠానా యావ అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో భావనాపారిపూరిం గచ్ఛతీతి అయం భావనాయ సమారోపనా. సతి చ భావనాయ పహానఞ్చ సిద్ధమేవాతి. అయం సమారోపనో హారసమ్పాతో.

తథా –

"దదతో పుఞ్ఞం పవడ్ఢతి, సంయమతో వేరం న చీయతి;

కుసలో చ జహాతి పాపకం, రాగదోసమోహక్ఖయా స నిబ్బుతో"తి. (దీ॰ ని॰ ૨.౧౮౭; ఉదా॰ ౭౫; పేటకో॰ ౧౬);

తత్థ **దదతో పుఞ్ఞం పవడ్ఢతీ**తి దానమయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు వుత్తం. **సంయమతో వేరం న చీయతీ**తి సీలమయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు వుత్తం. **కుసలో చ జహాతి పాపక**న్తి లోభస్స చ దోసస్స చ మోహస్స చ పహానమాహ. తేన భావనామయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు వుత్తం. **రాగదోసమోహక్ఖయా స నిబ్బుతో**తి అనుపాదాపరినిబ్బానమాహ.

దదతో పుఞ్ఞం పవడ్ఢతీతి అలోభో కుసలమూలం. సంయమతో వేరం న చీయతీతి అదోసో కుసలమూలం. కుసలో చ జహాతి పాపకన్తి అమోహో కుసలమూలం. రాగదోసమోహక్ఖయా స నిబ్బుతోతి తేసం నిస్సరణం వుత్తం.

దదతో పుఞ్ఞం పవడ్ఢతీతి సీలక్ఖన్ధస్స పదట్ఠానం. సంయమతో వేరం న చీయతీతి సమాధిక్ఖన్ధస్స పదట్ఠానం. కుసలో చ జహాతి పాపకన్తి పఞ్ఞాక్ఖన్ధస్స విముత్తిక్ఖన్ధస్స పదట్ఠానం. దానేన ఓళారికానం కిలేసానం పహానం, సీలేన మజ్ఝిమానం, పఞ్ఞాయ సుఖుమానం. రాగదోసమోహక్ఖయా స నిబ్బుతోతి కతావీభూమిం దస్సేతి.

దదతో పుఞ్ఞం…పే.… జహాతి పాపకన్తి సేక్ఖభూమి దస్సితా. రాగదోసమోహక్ఖయా స నిబ్బుతోతి అగ్గఫలం వుత్తం.

తథా దదతో పుఞ్ఞం…పే.… న చీయతీతి లోకియకుసలమూలం వుత్తం. కుసలో చ జహాతి పాపకన్తి లోకుత్తరకుసలమూలం వుత్తం. రాగదోసమోహక్ఖయా స నిబ్బుతోతి లోకుత్తరస్స కుసలమూలస్స ఫలం వుత్తం.

దదతో…పే.… న చీయతీతి పుథుజ్జనభూమి దస్సితా. కుసలో చ జహాతి పాపకన్తి సేక్ఖభూమి దస్సితా. రాగదోసమోహక్ఖయా స నిబ్బుతోతి అసేక్ఖభూమి దస్సితా.

దదతో …పే.… న చీయతీతి సగ్గగామినీ పటిపదా వుత్తా. కుసలో చ జహాతి పాపకన్తి సేక్ఖవిముత్తి. రాగదోసమోహక్ఖయా స నిబ్బుతోతి అసేక్ఖవిముత్తి వుత్తా.

దదతో…పే.… న చీయతీతి దానకథం సీలకథం సగ్గకథం లోకియానం ధమ్మానం దేసనమాహ. కుసలో చ జహాతి పాపకన్తి లోకే ఆదీనవానుపస్సనాయ సద్ధిం సాముక్కంసికం ధమ్మదేసనమాహ. రాగదోసమోహక్ఖయా స నిబ్బుతోతి తస్సా దేసనాయ ఫలమాహ.

దదతో పుఞ్ఞం పవడ్ఢతీతి ధమ్మదానం ఆమిసదానఞ్చ వదతి. సంయమతో వేరం న చీయతీతి పాణాతిపాతా వేరమణియా సత్తానం అభయదానం వదతి. ఏవం సబ్బానిపి సిక్ఖాపదాని విత్థారేతబ్బాని. తేన చ సీలసంయమేన సీలే పతిట్ఠితో చిత్తం సంయమేతి, తస్స సమథో పారిపూరిం గచ్ఛతి. ఏవం సో సమథే ఠితో విపస్సనాకోసల్లయోగతో కుసలో చ జహాతి పాపకం రాగం జహాతి, దోసం జహాతి, మోహం జహాతి, అరియమగ్గేన సబ్బేపి పాపకే అకుసలే ధమ్మే జహాతి. ఏవం పటిపన్నో చ రాగదోసమోహక్ఖయా స నిబ్బుతోతి రాగాదీనం పరిక్ఖయా ద్వేపి విముత్తియో అధిగచ్ఛతీతి అయం సుత్తనిద్దేసో.

తత్థ కతమో **దేసనాహారసమ్పాతో**? ఇమస్మిం సుత్తే కిం దేసితం? ద్వే సుగతియో దేవా చ మనుస్సా చ, దిబ్బా చ పఞ్చ కామగుణా, మానుసకా చ పఞ్చ కామగుణా, దిబ్బా చ పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా, మానుసకా చ పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా. ఇదం వుచ్చతి దుక్ఖం అరియసచ్చం. తస్స కారణభావేన పురిమపురిమనిప్ఫన్నా తణ్హా సముదయో అరియసచ్చం. తయిదం వుచ్చతి అస్సాదో చ ఆదీనవో చ. సబ్బస్స పురిమేహి ద్వీహి పదేహి నిద్దేసో “దదతో…పే.… న చీయతీ”తి. కుసలో చ

జహాతి పాపకన్తి మగ్గో వుత్తో. రాగదోసమోహక్ఖయా స నిబ్బుతోతి ద్వే నిబ్బానధాతుయో సఉపాదిసేసా చ అనుపాదిసేసా చ. ఇదం నిస్సరణం. ఫలాదీని పన యథారహం వేదితబ్బానీతి. అయం దేసనాహారసమ్పాతో.

విచయోతి "దదతో పుఞ్ఞం పవడ్ఢతీ"తి ఇమినా పఠమేన పదేన తివిధమ్పి దానమయం సీలమయం భావనామయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు వుత్తం. దసవిధస్సపి దేయ్యధమ్మస్స పరిచ్చాగో వుత్తో. తథా ఛబ్బిధస్సపి రూపాదిఆరమ్మణస్స. "సంయమతో వేరం న చీయతీ"తి దుతియేన పదేన అవేరా అసపత్తా అబ్యాపాదా చ పటిపదా వుత్తా. "కుసలో చ జహాతి పాపక"న్తి తతియేన పదేన ఞాణుప్పాదో అఞ్ఞాణనిరోధో సబ్బోపి అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో సబ్బేపి బోధిపక్ఖియా ధమ్మా వుత్తా . "రాగదోసమోహక్ఖయా స నిబ్బుతో"తి రాగక్ఖయేన రాగవిరాగా చేతోవిముత్తి, మోహక్ఖయేన అవిజ్జావిరాగా పఞ్ఞావిముత్తి వుత్తాతి. అయం విచయో హారసమ్పాతో.

యుత్తీతి దానే ఠితో ఉభయం పరిపూరేతి మచ్ఛరియప్పహానఞ్చ పుఞ్ఞాభిసన్దఞ్చాతి అత్థేసా యుత్తి. సీలసంయమే ఠితో ఉభయం పరిపూరేతి ఉపచారసమాధిం అప్పనాసమాధిఞ్చాతి అత్థేసా యుత్తి. పాపకే ధమ్మే పజహన్తో దుక్ఖం పరిజానాతి, నిరోధం సచ్ఛికరోతి, మగ్గం భావేతీతి అత్థేసా యుత్తి. రాగదోసమోహేసు సబ్బసో పరిక్ఖీణేసు అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా పరినిబ్బాయతీతి అత్థేసా యుత్తీతి. అయం యుత్తిహారసమ్పాతో.

పదట్ఠానన్తి దదతో పుఞ్ఞం పవడ్ఢతీతి చాగాధిట్ఠానస్స పదట్ఠానం. సంయమతో వేరం న చీయతీతి సచ్చాధిట్ఠానస్స పదట్ఠానం. కుసలో చ జహాతి పాపకన్తి పఞ్ఞాధిట్ఠానస్స పదట్ఠానం. రాగదోసమోహక్ఖయా స నిబ్బుతోతి ఉపసమాధిట్ఠానస్స పదట్ఠానన్తి. అయం పదట్ఠానో హారసమ్పాతో.

లక్ఖణోతి "దదతో"తి ఏతేన పేయ్యవజ్జం అత్థచరియం సమానత్తతా చ దస్సితాతి వేదితబ్బా సఙ్గహవత్థుభావేన ఏకలక్ఖణత్తా. "సంయమతో"తి ఏతేన ఖన్తిమేత్తాఅవిహింసాఅనుద్దయాదయో దస్సితాతి వేదితబ్బా వేరానుప్పాదనలక్ఖణేన ఏకలక్ఖణత్తా. "వేరం న చీయతీ"తి ఏతేన హిరీఓత్తప్పఅప్పిచ్ఛతాసన్తుట్ఠితాదయో దస్సితా వేరావడ్ఢనేన ఏకలక్ఖణత్తా. తథా అహిరీకానోత్తప్పాదయో అచేతబ్బభావేన ఏకలక్ఖణత్తా. "కుసలో"తి ఏతేన కోసల్లదీపనేన సమ్మాసఙ్కప్పాదయో దస్సితా మగ్గఙ్గాదిభావేన ఏకలక్ఖణత్తా. "జహాతి పాపక"న్తి ఏతేన పరిఞ్ఞాభిసమయాదయోపి దస్సితా అభిసమయలక్ఖణేన ఏకలక్ఖణత్తా. "రాగదోసమోహక్ఖయా"తి ఏతేన అవసిట్ఠకిలేసాదీనమ్పి ఖయా దస్సితా ఖేపేతబ్బభావేన ఏకలక్ఖణత్తాతి అయం లక్ఖణో.

చతుబ్యూహోతి దదతోతి గాథాయం భగవతో కో అధిప్పాయో? యే మహాభోగతం పత్థయిస్సన్తి, తే దానం దస్సన్తి దాలిద్దియప్పహానాయ. యే అవేరతం ఇచ్ఛన్తి, తే పఞ్చ వేరాని పజహిస్సన్తి. యే కుసలధమ్మేహి ఛన్దకామా, తే అట్ఠఙ్గికం మగ్గం భావేస్సన్తి. యే నిబ్బాయితుకామా, తే రాగదోసమోహం పజహిస్సన్తీతి అయమేత్థ భగవతో అధిప్పాయో. ఏవం నిబ్బచననిదానసన్ధయో వత్తబ్బాతి. అయం చతుబ్యూహో.

ఆవట్టోతి యఞ్చ అదదతో మచ్ఛరియం, యఞ్చ అసంయమతో వేరం, యఞ్చ అకుసలస్స పాపస్స అప్పహానం, అయం పటిపక్ఖనిద్దేసేన సముదయో. తస్స అలోభేన చ అదోసేన చ అమోహేన చ దానాదీహి పహానం, ఇమాని తీణి కుసలమూలాని. తేసం పచ్చయో అట్ఠ సమ్మత్తాని, అయం మగ్గో. యో రాగదోసమోహానం ఖయో, అయం నిరోధోతి. అయం ఆవట్టో.

విభత్తీతి దదతో పుఞ్ఞం పవడ్ఢతీతి ఏకంసేన యో భయహేతు దేతి, రాగహేతు దేతి, ఆమిసకిఞ్చిక్ఖహేతు దేతి, న తస్స పుఞ్ఞం వడ్ఢతి. యఞ్చ దణ్డదానం సత్థదానం పరవిహేఠనత్థం అపుఞ్ఞం అస్స పవడ్ఢతి. యం పన కుసలేన చిత్తేన అనుకమ్పన్తో వా అపచాయమానో వా అన్నం దేతి, పానం వత్థం యానం మాలాగన్ధవిలేపనం సేయ్యావసథం పదీపేయ్యం దేతి, సబ్బసత్తానం వా అభయదానం దేతి, మేత్తచిత్తో హితజ్ఝాసయో నిస్సరణసఞ్ఞీ ధమ్మం దేసేతి. సంయమతో వేరం న చీయతీతి ఏకంసేన అభయూపరతస్స చీయతి, కింకారణం? యం అసమత్థో, భయూపరతో దిట్ఠధమ్మికస్స భాయతి "మా మం రాజానో గహేత్వా హత్థం వా ఛిన్దేయ్యుం...పే.... జీవన్తమ్పి సూలే ఉత్తాసేయ్యు"న్తి, తేన సంయమేన అవేరం చీయతి. యో పన ఏవం సమానో వేరం న చీయతి. యో పన ఏవం సమాదియతి, పాణాతిపాతస్స పాపకో విపాకో దిట్ఠే చేవ ధమ్మే అభిసమ్పరాయే చ, ఏవం సబ్బస్స అకుసలస్స, సో తతో ఆరమతి, ఇమినా సంయమేన వేరం న చీయతి. సంయమో నామ సీలం. తం చతుబ్బిధం చేతనా సీలం, చేతసికం సీలం, సంవరో సీలం, అవీతిక్కమో సీలన్తి. కుసలో చ జహాతి పాపకన్తి పాపపహాయకా సత్తత్తింస బోధిపక్ఖియా ధమ్మా వత్తబ్బాతి. అయం విభత్తి.

పరివత్తనోతి దదతో పుఞ్ఞం పవడ్ఢతి, అదదతోపి పుఞ్ఞం పవడ్ఢతి, న దానమయికం. సంయమతో వేరం న చీయతి అసంయమతోపి వేరం న చీయతి, యం దానేన పటిసఙ్ఖానబలేన భావనాబలేన. కుసలో చ జహాతి పాపకం, అకుసలో పన న జహాతి. రాగదోసమోహక్ఖయా స నిబ్బుతో, తేసం అపరిక్ఖయా నత్థి నిబ్బుతీతి. అయం పరివత్తనో.

వేవచనోతి దదతో పుఞ్ఞం పవడ్ఢతి. పరిచ్చాగతో కుసలం ఉపచీయతి. అనుమోదతోపి పుఞ్ఞం పవడ్ఢతి చిత్తప్పసాదతోపి వేయ్యావచ్చకిరియాయపి. సంయమతోతి సీలసంవరతో సోరచ్చతో. వేరం న చీయతీతి పాపం న వడ్ఢతి, అకుసలం న వడ్ఢతి. కుసలోతి పణ్డితో నిపుణో మేధావీ పరిక్ఖకో. జహాతీతి సముచ్ఛిన్దతి సముగ్ఘాటేతి. అయం వేవచనో.

పఞ్ఞత్తీతి దదతో పుఞ్ఞం పవడ్ఢతీతి లోభస్స పటినిస్సగ్గపఞ్ఞత్తి, అలోభస్స నిక్ఖేపపఞ్ఞత్తి. సంయమతో వేరం న చీయతీతి దోసస్స విక్ఖమ్భనపఞ్ఞత్తి, అదోసస్స నిక్ఖేపపఞ్ఞత్తి. కుసలో చ జహాతి పాపకన్తి మోహస్స సముగ్ఘాతపఞ్ఞత్తి, అమోహస్స భావనాపఞ్ఞత్తి. రాగదోసమోహస్స పహానపఞ్ఞత్తి, అలోభాదోసామోహస్స భావనాపఞ్ఞత్తి. రాగదోసమోహక్ఖయా స నిబ్బుతోతి కిలేసానం పటిప్పస్సద్ధిపఞ్ఞత్తి, నిబ్బానస్స సచ్ఛికిరియపఞ్ఞత్తీతి. అయం పఞ్ఞత్తి.

ఓతరణోతి దదతో పుఞ్ఞం పవడ్ఢతీతి దానం నామ సద్ధాదీహి ఇన్ద్రియేహి హోతీతి అయం ఇన్ద్రియేహి ఓతరణో. సంయమతో వేరం న చీయతీతి సంయమో నామ సీలక్ఖన్ధోతి అయం ఖన్ధేహి ఓతరణో. కుసలో చ జహాతి పాపకన్తి పాపప్పహానం నామ తీహి విమోక్ఖేహి హోతి. తేసం ఉపాయభూతాని తీణి విమోక్ఖముఖానీతి అయం విమోక్ఖముఖేహి ఓతరణో. రాగదోసమోహక్ఖయా స నిబ్బుతోతి విముత్తిక్ఖన్ధో. సో చ ధమ్మధాతు ధమ్మాయతనఞ్చాతి అయం ధాతూహి చ ఆయతనేహి చ ఓతరణోతి. అయం ఓతరణో.

సోధనోతి దదతోతిఆదికా పదసుద్ధి, నో ఆరమ్భసుద్ధి. రాగదోసమోహక్ఖయా స నిబ్బుతోతి అయం పదసుద్ధి చ ఆరమ్భసుద్ధి చాతి. అయం సోధనో.

అధిట్ఠానోతి దదతోతి అయం ఏకత్తతా, చాగో పరిచ్చాగో ధమ్మదానం ఆమిసదానం అభయదానం, అట్ఠ దానాని విత్థారేతబ్బాని. అయం వేమత్తతా. సంయమోతి అయం ఏకత్తతా. పాతిమోక్ఖసంవరో సతిసంవరోతి అయం వేమత్తతా.

కుసలో చ జహాతి పాపకన్తి అయం ఏకత్తతా. సక్కాయదిట్ఠిం పజహాతి విచికిచ్ఛం పజహాతీతిఆదికా అయం వేమత్తతా. రాగదోసమోహక్ఖయా స నిబ్బుతోతి అయం ఏకత్తతా. సఉపాదిసేసా నిబ్బానధాతు అనుపాదిసేసా నిబ్బానధాతూతి అయం వేమత్తతాతి. అయం అధిట్ఠానో.

పరిక్ఖారోతి దానస్స పామోజ్జం పచ్చయో. అలోభో హేతు, సంయమస్స హిరోత్తప్పాదయో పచ్చయో. యోనిసోమనసికారో అదోసో చ హేతు, పాపప్పహానస్స సమాధి యథాభూతఞాణదస్సనఞ్చ పచ్చయో. తిస్సో అనుపస్సనా హేతు, నిబ్బుతియా మగ్గసమ్మాదిట్ఠి హేతు, సమ్మాసఙ్కప్పాదయో పచ్చయోతి. అయం పరిక్ఖారో.

సమారోపనో హారసమ్పాతోతి దదతో పుఞ్ఞం పవడ్ఢతీతి దానమయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు, తం సీలస్స పదట్ఠానం. సంయమతో వేరం న చీయతీతి సీలమయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు, తం సమాధిస్స పదట్ఠానం. సీలేన హి ఝానేనపి రాగాదికిలేసా న చీయన్తి. యేపిస్స తప్పచ్చయా ఉప్పజ్జేయ్యుం ఆసవా విఘాతపరిళాహా, తేపిస్స న హోన్తి. కుసలో చ జహాతి పాపకన్తి పహానపరిఞ్ఞా, తం భావనామయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు. రాగదోసమోహక్ఖయా స నిబ్బుతోతి రాగస్సపి ఖయా దోసస్సపి ఖయా మోహస్సపి ఖయా. తత్థ రాగోతి యో రాగో సారాగో చేతసో సారజ్జనా లోభో లుబ్భనా లుబ్భితత్తం అభిజ్ఝా లోభో అకుసలమూలం. దోసోతి యో దోసో దుస్సనా దుస్సితత్తం బ్యాపాదో చేతసో బ్యాపజ్జనా దోసో అకుసలమూలం. మోహోతి యం అఞ్ఞాణం అదస్సనం అనభిసమయో అసమ్బోధో అప్పటివేధో దుమ్మేజ్ఝం బాల్యం అసమ్పజఞ్ఞం మోహో అకుసలమూలం. ఇతి ఇమేసం రాగాదీనం ఖయో నిరోధో పటినిస్సగ్గో నిబ్బుతి నిబ్బాయనా పరినిబ్బానం సఉపాదిసేసా నిబ్బానధాతు అనుపాదిసేసా నిబ్బానధాతూతి. అయం సమారోపనో హారసమ్పాతో.

మిస్సకహారసమ్పాతవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నయసముట్ఠానవారవణ్ణనా

౮౯. ఏవం నానాసుత్తవసేన ఏకసుత్తవసేన చ హారవిచారం దస్సేత్వా ఇదాని నయవిచారం దస్సేతుం ‘‘**తత్థ కతమం నయసముట్ఠాన**’’న్తిఆది ఆరద్ధం. కస్మా పనేత్థ యథా ‘‘తత్థ కతమో దేసనాహారో, అస్సాదాదీనవతాతి గాథా. అయం దేసనాహారో కిం దేసయతీ’’తిఆదినా హారనిద్దేసో ఆరద్ధో, ఏవం ‘‘తత్థ కతమో నన్దియావట్టో, తణ్హఞ్చ అవిజ్జమ్పి చాతి గాథా, అయం నన్దియావట్టో కిం నయతీ’’తిఆదినా అనారభిత్వా సముట్ఠానముఖేన ఆరద్ధన్తి? వుచ్చతే – హారనయానం విసయభేదతో. యథా హి హారా బ్యఞ్జనముఖేన సుత్తస్స అత్థసంవణ్ణనా, న ఏవం నయా. నయా పన నానాసుత్తతో నిద్ధారితేహి తణ్హావిజ్జాదీహి మూలపదేహి చతుసచ్చయోజనాయ నయతో అనుబుజ్ఝియమానో దుక్ఖాదిఅత్థో. సో హి మగ్గఞాణం నయతి సమ్పాపేతీతి **నయో**. పటివిజ్ఝన్తానం పన ఉగ్ఘటితఞ్ఞూఆదీనం తిణ్ణం వేనేయ్యానం వసేన మూలపదవిభాగతో తిధా విభత్తా. ఏకమేకో చేత్థ యతో నేతి, యఞ్చ నేతి, తేసం సంకిలేసవోదానానం విభాగతో ద్విసఙ్గహో చతుఛఅట్ఠదిసో చాతి భిన్నో హారనయానం విసయో. తథా హి వుత్తం – ‘‘హారా బ్యఞ్జనవిచయో, సుత్తస్స నయా తయో చ సుత్తత్థో’’తి (నేత్తి॰ సఙ్గహవార). ఏవం విసిట్ఠవిసయత్తా హారనయానం హారేహి అఞ్ఞథా నయే నిద్దిసన్తో ‘‘తత్థ కతమం నయసముట్ఠాన’’న్తిఆదిమాహ.

తత్థాయం వచనత్థో – సముట్ఠహన్తి ఏతేనాతి **సముట్ఠానం**. కే సముట్ఠహన్తి? నయా. నయానం సముట్ఠానం **నయసముట్ఠానం**. కిం పన తం? తంతంమూలపదేహి చతుసచ్చయోజనా. సా హి నన్దియావట్టాదీనం నయానం ఉప్పత్తిట్ఠానతాయ సముట్ఠానం భూమీతి చ వుచ్చతి. తథా చ వక్ఖతి – ‘‘అయం వుచ్చతి నన్దియావట్టస్స నయస్స భూమీ’’తి (నేత్తి॰ ౮౧). **పుబ్బా కోటి న పఞ్ఞాయతి అవిజ్జాయ చ భవతణ్హాయ చా**తిఆది నన్దియావట్టస్స నయస్స భూమిదస్సనం. తత్థ **పుబ్బా కోటి న పఞ్ఞాయతీ**తి అసుకస్స నామ బుద్ధస్స భగవతో, అసుకస్స వా చక్కవత్తినో కాలే అవిజ్జా భవతణ్హా చ ఉప్పన్నా. తతో పుబ్బే నాహోసీతి ఏవం అవిజ్జాభవతణ్హానం న కాచి పురిమా మరియాదా ఉపలబ్భతి. కస్మా? అనమతగ్గత్తా సంసారస్స. వుత్తఞ్హేతం – ‘‘అనమతగ్గోయం, భిక్ఖవే, సంసారో, పుబ్బా కోటి న పఞ్ఞాయతీ’’తి (సం॰ ని॰ ౨.౧౨౪; కథా॰ ౭౫) విత్థారో. **తత్థా**తి అవిజ్జాభవతణ్హాసు. యదిపి అవిజ్జాయ సంయోజనభావో, తణ్హాయ చ నీవరణభావో **పాళియం** వుత్తో, తథాపి అవిజ్జాయ పటిచ్ఛాదితాదీనవేహి భవేహి తణ్హా సంయోజేతీతి ఇమస్స అత్థస్స దస్సనత్థం ‘‘**అవిజ్జానీవరణం తణ్హాసంయోజన**’’న్తి వుత్తం.

అవిజ్జాసంయుత్తాతి అవిజ్జాయ మిస్సితా, అవిజ్జాయ వా అభినివేసవత్థూసు బద్ధా. **అవిజ్జాపక్ఖేన విచరన్తీ**తి అవిజ్జాపక్ఖేన అవిజ్జాసహాయేన ద్వాదసవిధేన విపల్లాసేన అభినివేసవత్థుభూతే ఆరమ్మణే పవత్తన్తి. **తే వుచ్చన్తి దిట్ఠిచరితా**తి తే అవిజ్జాభిభూతా రూపాదీని నిచ్చాదితో అభినివిసన్తా దిట్ఠిచరితాతి వుచ్చన్తి, దిట్ఠిచరితా నామాతి అత్థో. **తణ్హాపక్ఖేనా**తి అట్ఠసతతణ్హావిచరితేన. దిట్ఠివిచరితే తణ్హావిచరితే చ పటిపత్తియా విభజిత్వా దస్సేతుం ‘‘దిట్ఠిచరితా’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **అత్తకిలమథానుయోగ**న్తి అత్తనో కాయస్స కిలిస్సనపయోగం అత్తపరితాపనపటిపత్తిం. **కామసుఖల్లికానుయోగ**న్తి కామసుఖస్స అల్లీయనపయోగం కామేసు పాతబ్యతం.

యదిపి బాహిరకా ‘‘దుక్ఖం తణ్హా’’తి చ జానన్తి ‘‘ఇదం దుక్ఖం, ఏత్తకం దుక్ఖ’’న్తి, ‘‘అయం తణ్హా, అయం తస్సా విరాగో’’తి పరిఞ్ఞేయ్యపహాతబ్బభావేన పన న జానన్తి, ఇతి పవత్తిపవత్తిహేతుమత్తమ్పి న జానన్తి. కా పన కథా

నివత్తినివత్తిహేతూసూతి ఆహ – ‘‘**ఇతో బహిద్ధా నత్థి సచ్చవవత్థాన**’’న్తిఆది. తత్థ **సచ్చప్పకాసనా**తి సచ్చదేసనా. **సమథవిపస్సనాకోసల్ల**న్తి సమథవిపస్సనాసు భావనాకోసల్లం, తాసు ఉగ్గహపరిపుచ్ఛాసవనమనసికారకోసల్లం వా. విపస్సనాధిట్ఠానఞ్చేత్థ సమథం అధిప్పేతం. **ఉపసమసుఖప్పత్తీ**తి కిలేసానం వూపసమసుఖాధిగమో. **విపరీతచేతా**తి మిచ్ఛాభినివిట్ఠచేతా. **నత్థి సుఖేన సుఖ**న్తి యం అనవజ్జపచ్చయపరిభోగసుఖేన కాయం చిత్తఞ్చ పటిప్పస్సద్ధదరథం కత్వా అరియేహి పత్తబ్బం ఉపసమసుఖం, తం పటిక్ఖిపతి. **దుక్ఖేనా**తి కాయఖేదనదుక్ఖేన.

సో లోకం వడ్ఢయతీతి సో కామే పటిసేవన్తో అత్తభావసఙ్ఖాతం లోకం వడ్ఢేతి పీనేతి. పుత్తనత్తుపరమ్పరాయ వా సంసారస్స అనుపచ్ఛేదనతో సత్తలోకం వడ్ఢేతి. **బహుం పుఞ్ఞం పసవతీ**తి అత్తనో పఞ్చహి కామగుణేహి సన్తప్పనేన పుత్తముఖదస్సనేన చ బహుం పుఞ్ఞం ఉప్పాదేతి. అభినివేసస్స నాతిదళ్హతాయ **ఏవంసఞ్ఞీ**. దళ్హతాయ **ఏవందిట్ఠీ దుక్ఖేన సుఖం పత్థయమానా అత్తకిలమథానుయోగమనుయుత్తా కామేసు పుఞ్ఞసఞ్ఞీ కామసుఖల్లికానుయోగమనుయుత్తా చ విహరన్తీ**తి యోజేతబ్బం.

తదభిఞ్ఞా సన్తాతి తథాసఞ్ఞినో సమానా. **రోగమేవ వడ్ఢయన్తీ**తి అత్తభావరోగమేవ కిలేసరోగమేవ వా అపరాపరం వడ్ఢేన్తి. **గణ్డసల్లేసు**పి ఏసేవ నయో. **రోగాభితున్నా**తి యథావుత్తరోగబ్యాధితా. **గణ్డపటిపీళితా**తి యథావుత్తగణ్డబాధితా. **సల్లానువిద్ధా**తి యథావుత్తసల్లేన అనుపవిట్ఠా. **ఉమ్ముజ్జనిముజ్జానీ**తి ఉపపజ్జనచవనాని. **ఉగ్ఘాతనిగ్ఘాత**న్తి ఉచ్చావచభావం. **రోగగణ్డసల్లభేసజ్జ**న్తి యథావుత్తరోగాదితికిచ్ఛనం, సమథవిపస్సనం సన్ధాయ వదతి. తేనేవాహ – ‘‘**సమథవిపస్సనా రోగనిగ్ఘాతకభేసజ్జ**’’న్తి. తత్థ **రోగనిగ్ఘాతక**న్తి రోగవూపసమనం. ‘‘**సంకిలేసో దుక్ఖ**’’న్తిఆదినా సచ్చాని తేసం పరిఞ్ఞేయ్యాదిభావేన కథేతి.

తత్థ సంకిలేసో దుక్ఖన్తి అత్తకిలమథానుయోగకామసుఖల్లికానుయోగసంకిలేసవన్తో, తేహి వా సంకిలిస్సమానో రూపారూపకాయో దుక్ఖం అరియసచ్చం. **తదభిసఙ్గో తణ్హా**తి తత్థ అభిసఙ్గో ఆసఙ్గోతి లద్ధనామా తణ్హా.

౮౦. ఇదాని దిట్ఠిచరితతణ్హాచరితానం సక్కాయదిట్ఠిదస్సనే పవత్తిభేదం దస్సేతుం ‘‘**దిట్ఠిచరితా**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ దిట్ఠిచరితా రూపం అత్తతో ఉపగచ్ఛన్తీతి **దిట్ఠిచరితా** దిట్ఠాభినివేసస్స బలవభావతో రూపం “అత్తా”తి గణ్హన్తి. తేసఞ్హి అత్తాభినివేసో బలవా, న తథా అత్తనియాభినివేసో. ఏస నయో **వేదన**న్తిఆదీసుపి. **తణ్హాచరితా రూపవన్తం అత్తాన**న్తి తణ్హాచరితా తణ్హాభినివేసస్స బలవభావతో రూపం అత్తనో కిఞ్చనపలిబోధభావే ఠపేత్వా అవసేసం వేదనాదిం “అత్తా”తి గణ్హన్తి. **అత్తని వా రూప**న్తి అత్తాధారం వా రూపం. **రూపస్మిం వా అత్తాన**న్తి రూపాధారం వా అత్తానం. **వేదనావన్త**న్తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. ఏతేసఞ్హి అత్తనియాభినివేసో బలవా, న తథా అత్తాభినివేసో. తస్మా యథాలద్ధం అత్తనియన్తి కప్పేత్వా తదఞ్ఞం “అత్తా”తి గణ్హన్తి. **అయం వుచ్చతి వీసతివత్థుకా సక్కాయదిట్ఠీ**తి అయం పఞ్చసు ఉపాదానక్ఖన్ధేసు ఏకేకస్మిం చతున్నం చతున్నం గాహానం వసేన వీసతివత్థుకా సతి విజ్జమానే ఖన్ధపఞ్చకసఙ్ఖాతే కాయే, సతీ వా విజ్జమానా తత్థ దిట్ఠీతి సక్కాయదిట్ఠి.

లోకుత్తరా సమ్మాదిట్ఠీతి పఠమమగ్గసమ్మాదిట్ఠి. **అన్వాయికా**తి సమ్మాదిట్ఠియా అనుగామినో. యదా సమ్మాదిట్ఠి సక్కాయదిట్ఠియా పజహనవసేన పవత్తా, తదా తస్సా అనుగుణభావేన పవత్తమానకాతి అత్థో. కే పన తేతి? ఆహ

‘‘**సమ్మాసఙ్కప్పో**’’తిఆది. ‘‘**తే తయో ఖన్ధా**’’తిఆదినా అరియమగ్గతో ఖన్ధముఖేన సమథవిపస్సనా నిద్ధారేతి. ‘‘**తత్థ సక్కాయో**’’తిఆది చతుసచ్చనిద్ధారణం. తం సబ్బం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

పున ‘‘**తత్థ యే రూపం అత్తతో ఉపగచ్ఛన్తీ**’’తిఆదినా సక్కాయదస్సనముఖేన ఉచ్ఛేదాదిఅన్తద్వయం, మజ్ఝిమఞ్చ పటిపదం నిద్ధారేతి. తత్థ **ఇమే వుచ్చన్తి ఉచ్ఛేదవాదినో**తి ఇమే రూపాదికే పఞ్చక్ఖన్ధే అత్తతో ఉపగచ్ఛన్తా రూపాదీనం అనిచ్చభావతో ఉచ్ఛిజ్జతి అత్తా వినస్సతి న హోతి పరం మరణాతి ఏవం అభినివిసనతో “ఉచ్ఛేదవాదినో”తి వుచ్చన్తి. **ఇమే వుచ్చన్తి సస్సతవాదినో**తి ఇమే “రూపవన్తం వా అత్తాన”న్తిఆదినా రూపాదివినిముత్తో అఞ్ఞో కోచి అత్తాతి ఉపగచ్ఛన్తా “సో నిచ్చో ధువో సస్సతో”తి అభినివిసనతో “సస్సతవాదినో”తి వుచ్చన్తి. ‘‘**ఉచ్ఛేదసస్సతవాదా ఉభో అన్తా, అయం సంసారపవత్తి**’’తిఆది సచ్చనిద్ధారణం, తం సువిఞ్ఞేయ్యం.

ఉచ్ఛేదసస్సతం సమాసతో వీసతివత్థుకా సక్కాయదిట్ఠీతి అత్తా ఉచ్ఛిజ్జతి అత్తా నిచ్చోతి చ ఆదిప్పవత్తనతో ఉచ్ఛేదసస్సతదస్సనం సఙ్ఖేపతో వీసతివత్థుకా సక్కాయదిట్ఠి ఏవ హోతి. సబ్బోపి హి అత్తవాదో సక్కాయదిట్ఠిఅన్తోగధో ఏవాతి. **విత్థారతో ద్వాసట్ఠి దిట్ఠిగతానీ**తి ఉచ్ఛేదసస్సతదస్సనం విత్థారేన **బ్రహ్మజాలే** (దీ॰ ని॰ ౧.౨౮ ఆదయో) ఆగతాని ద్వాసట్ఠి దిట్ఠిగతాని. **తేసన్తి** ఏవం సఙ్ఖేపవిత్థారవన్తానం ఉచ్ఛేదసస్సతదస్సనానం. **పటిపక్ఖో**తి పహాయకపటిపక్ఖో. **తేచత్తాలీసం బోధిపక్ఖియా ధమ్మా**తి అనిచ్చసఞ్ఞా దుక్ఖసఞ్ఞా అనత్తసఞ్ఞా పహానసఞ్ఞా విరాగసఞ్ఞా నిరోధసఞ్ఞా చత్తారో సతిపట్ఠానా…పే॰… అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గోతి ఏతే తేచత్తాలీసం బోధిపక్ఖియా ధమ్మా.

ఏవం విపస్సనావసేన పటిపక్ఖం దస్సేత్వా పున సమథవసేన దస్సేతుం ‘‘**అట్ఠ విమోక్ఖా దస చ కసిణాయతనానీ**’’తి వుత్తం. **ద్వాసట్ఠి దిట్ఠిగతాని మోహజాలన్తి** ద్వాసట్ఠి దిట్ఠిగతాని మోహజాలహేతుకత్తా మోహజాలఞ్చ. **అనాదిఅనిధనప్పవత్తన్తి** పురిమాయ కోటియా అభావతో అనాది. అసతి పటిపక్ఖాధిగమే సన్తానవసేన అనుపచ్ఛేదేన పవత్తనతో అనిధనప్పవత్తం. యస్మా పన మోహజాలహేతుకాని దిట్ఠిగతాని మోహజాలే పదాలితే పదాలితాని హోన్తి, తస్మా వుత్తం – ‘‘**తేచత్తాలీసం బోధిపక్ఖియా ధమ్మా ఞాణవజిరం మోహజాలప్పదాలన**’’న్తి.

తత్థ **ఞాణవజిరన్తి** వజిరూపమఞాణం. అట్ఠ సమాపత్తియో సమాపజ్జిత్వా తేజేత్వా తిక్ఖసభావం ఆపాదితం విపస్సనాఞాణం మగ్గఞాణఞ్చ ఞాణవజిరం. ఇదమేవ హి ఞాణం భగవతో పవత్తం “మహావజిరఞాణ”న్తి వుచ్చతి. తం పన ససమ్భారం కత్వా దస్సేన్తో “తేచత్తాలీసం బోధిపక్ఖియా ధమ్మా”తి ఆహ. **మోహజాలప్పదాలనన్తి** పుబ్బభాగే విక్ఖమ్భనవసేన మగ్గక్ఖణే సముచ్ఛేదవసేన అవిజ్జాభవతణ్హానం పదాలనం. అతీతాదిభేదభిన్నేసు రూపాదీసు సకఅత్తభావాదీసు చ సంసిబ్బనవసేన పవత్తనతో జాలం భవతణ్హా. తస్సా హి తణ్హా జాలినీ సిబ్బినీ జాలన్తి చ అధివచనన్తి. ఏవం అత్తకిలమథానుయోగకామసుఖల్లికానుయోగదిట్ఠితణ్హాభినివేససస్సతుచ్ఛేదానం నిద్ధారణవసేన మోహజాలపరియాయవిసేసతో అవిజ్జాతణ్హా విభజిత్వా యథానుసన్ధినా సంకిలేసపక్ఖం నిగమేన్తో ‘‘**తేన వుచ్చతి పుబ్బా కోటి న పఞ్ఞాయతి అవిజ్జాయ చ భవతణ్హాయ చా**’’తి ఆహ.

౮౧. ‘‘**తత్థ దిట్ఠిచరితో**’’తిఆదినా వోదానపక్ఖం దస్సేతి. తత్థ **సల్లేఖానుసన్తతవుత్తీ**తి అనుపద్ధుతసల్లేఖవుత్తి. కస్మా? యస్మా **సల్లేఖే తిబ్బగారవో**. దిట్ఠిచరితో హి తపోజిగుచ్ఛాదినా అనుపాయేనపి యేభుయ్యేన కిలేసానం సల్లేఖనాధిప్పాయేన చరతి, తస్మా సో సాసనే పబ్బజితో ధుతధమ్మవసేన సల్లేఖపటిపదం పూరేతి. **సిక్ఖానుసన్తతవుత్తీ**తి

అచ్ఛిద్దచతుపారిసుద్ధిసీలవుత్తి. దిట్ఠియా సవిసయే పఞ్ఞాసదిసీ పవత్తీతి సో విసుజ్ఝమానో పఞ్ఞాధికో హోతీతి ఆహ – ‘‘**దిట్ఠిచరితో సమ్మత్తనియామం ఓక్కమన్తో ధమ్మానుసారీ భవతీ**’’తి. తణ్హావసేన మిచ్ఛావిమోక్ఖో హోతీతి తణ్హాచరితో విసుజ్ఝమానో సద్ధాధికోవ హోతి, తస్మా వుత్తం – ‘‘**తణ్హాచరితో సమ్మత్తనియామం ఓక్కమన్తో సద్ధానుసారీ భవతీ**’’తి. **దిట్ఠిచరితో సుఖాయ పటిపదాయా**తిఆది పటిపదానిద్దేసో హేట్ఠా **దేసనాహారవిభఙ్గే** (నేత్తి. ౫ ఆదయో) ఆగతో ఏవ, అత్థోపి తత్థ సబ్బప్పకారతో వుత్తో ఏవ.

అపుబ్బపదేసు పన **వివేచియమానో**తి విమోచియమానో. **పటినిస్సరతీ**తి నియ్యాతి విముచ్చతీతి అత్థో. **దన్ధఞ్చ ధమ్మం ఆజానాతీ**తి తణ్హాచరితస్స మన్దపఞ్ఞస్స వసేన వుత్తం. తిక్ఖపఞ్ఞో పన ఖిప్పం ధమ్మం ఆజానాతీతి. ‘‘**సత్తాపి దువిధా**’’తిఆదినా ఇన్ద్రియవిభాగేన పున పటిపదావిభాగం దస్సేతి, తం సువిఞ్ఞేయ్యం.

‘‘**యే హి కేచీ**’’తిఆదినా తాసం పటిపదానం నియ్యానే తీసుపి కాలేసు ఏకన్తికభావం దస్సేతి. తత్థ **ఇమాహి ఏవ చతూహి పటిపదాహీ**తి ఇమాహి ఏవ చతూహి పటిపదాహి, తబ్బినిముత్తాయ అఞ్ఞాయ పటిపదాయ అభావతో. **చతుక్కమగ్గ**న్తి పటిపదాచతుక్కం, పటిపదా హి మగ్గోతి. అథ వా **చతుక్కమగ్గ**న్తి నన్దియావట్టస్స చతుద్దిసాసఙ్ఖాతం మగ్గం. తా పన చతస్సో దిసా దిసాలోచననయే ఆగమిస్సన్తి. కిమత్థం పన చతుక్కమగ్గం పఞ్ఞపేన్తీతి ఆహ ‘‘**అబుధజనసేవితాయా**’’తిఆది. తత్థ **అబుధజనసేవితాయా**తి అపణ్డితజనసేవితాయ. **బాలకన్తాయా**తి బాలజనకామితాయ. **రత్తవాసినియా**తి రత్తేసు రాగాభిభూతేసు వసతీతి రత్తవాసినీ, తస్సా. **నన్దియా**తి తత్ర తత్రాభినన్దనట్ఠేన నన్దీసఙ్ఖాతాయ. **అవట్టనత్థ**న్తి సముచ్ఛిన్దనత్థం. **అయం వుచ్చతి నన్దియావట్టస్స నయస్స భూమీ**తి అయం తణ్హావిజ్జానం వసేన సంకిలేసపక్ఖే ద్వే దిసా సమథవిపస్సనానం వసేన వోదానపక్ఖేపి ద్వే దిసా చతుసచ్చయోజనా నన్దియావట్టస్స నయస్స సముట్ఠానతాయ భూమీతి.

౮౨. ఏవం నన్దియావట్టస్స నయస్స భూమిం నిద్దిసిత్వా ఇదాని తస్స దిసాభూతధమ్మే నిద్దిసన్తేన యస్మా చస్స దిసాభూతధమ్మేసు వుత్తేసు దిసాలోచననయో వుత్తోయేవ హోతి, తస్మా ‘‘**వేయ్యాకరణేసు హి యే కుసలాకుసలా**’’తి దిసాలోచనలక్ఖణం ఏకదేసేన పచ్చామసిత్వా ‘‘**తే దువిధా ఉపపరిక్ఖితబ్బా**’’తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **తే**తి దిసాభూతధమ్మా. **దువిధా**తి “ఇమే సంకిలేసధమ్మా, ఇమే వోదానధమ్మా”తి ఏవం దువిధేన. **ఉపపరిక్ఖితబ్బా**తి ఉపపత్తితో పరితో ఇక్ఖితబ్బా, ధమ్మయుత్తితో తంతందిసాభావేన పేక్ఖితబ్బా ఆలోచితబ్బాతి అత్థో.

యం పకారం సన్ధాయ “దువిధా ఉపపరిక్ఖితబ్బా”తి వుత్తం, తం దస్సేతి ‘‘**లోకవట్టానుసారీ చ లోకవివట్టానుసారీ చా**’’తి. తస్సత్థో – లోకో ఏవ వట్టం లోకవట్టం. లోకవట్టభావేన అనుసరతి పవత్తతీతి లోకవట్టానుసారీ, సంకిలేసధమ్మోతి అత్థో. లోకస్స, లోకతో వా వివట్టం లోకవివట్టం, నిబ్బానం. తం అనుసరతి అనులోమనవసేన గచ్ఛతీతి లోకవివట్టానుసారీ, వోదానధమ్మోతి అత్థో. తేనేవాహ – ‘‘**వట్టం నామ సంసారో, వివట్టం నిబ్బాన**’’న్తి.

తం కథం దట్ఠబ్బన్తి తం కథం కేన పకారేన దట్ఠబ్బన్తి చే? **ఉపచయేన**. యథా కతం కమ్మం ఫలదానసమత్థం హోతి, తథా కతం ఉపచితన్తి వుచ్చతి. ఏవం ఉపచితభావే కమ్మం నామ హోతి, విపాకవట్టస్స కారణం హోతీతి అత్థో. సబ్బేపి కిలేసా చతూహి విపల్లాసేహి నిద్దిసితబ్బా, దసన్నమ్పి కిలేసానం విపల్లాసహేతుభావతో. **తే కత్థ దట్ఠబ్బా**తి తే పన విపల్లాసా కత్థ పస్సితబ్బాతి ఆహ – ‘‘**దస వత్థుకే కిలేసపుఞ్జే**’’తి. దసవిధకారణే కిలేససమూహేతి అత్థో. తత్థ కిలేసాపి

కిలేసవత్థు, కిలేసానం పచ్చయధమ్మాపి కిలేసవత్థు. తేసు కారణభావేన పురిమసిద్ధా కిలేసా పరతో పరేసం కిలేసానం పచ్చయభావతో కిలేసాపి కిలేసవత్థు. అయోనిసోమనసికారో, అయోనిసోమనసికారపరిక్ఖతా చ ధమ్మా కిలేసుప్పత్తిహేతుభావతో కిలేసప్పచ్చయాపి కిలేసవత్థూతి దట్ఠబ్బం.

చత్తారో ఆహారాతి ఏత్థ ఆహారసీసేన తబ్బిసయా కిలేసాపి అధిప్పేతా. **చతస్సో విఞ్ఞాణట్ఠితియో**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. ''**పఠమే ఆహారే**''తిఆదినా దసవత్థుకే కిలేసపుఞ్జే పురిమం పురిమం పచ్ఛిమస్స పచ్ఛిమస్స కారణన్తి దస్సేతి. తత్థ **పఠమే ఆహారే**తి విసయభూతే పఠమే ఆహారే పఠమో విపల్లాసో పవత్తతీతి అత్థో. సేసాహారేసుపి ఏసేవ నయో. **పఠమే విపల్లాసే**తి పఠమే విపల్లాసే అప్పహీనే సతి **పఠమం ఉపాదానం** పవత్తతీతి అత్థో. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. యం పనేత్థ వత్తబ్బం, తం నిద్దేసేయేవ కథయిస్సామ.

౮౩. ఇదాని దసవత్థుకం కిలేసపుఞ్జం తణ్హావిజ్జావసేన ద్వే కోట్ఠాసే కరోన్తో ''**యో చ కబళీకారో ఆహారో**''తిఆదిమాహ. తత్థ కబళీకారాహారం ఫస్సాహారఞ్చ అపరిజానన్తస్స తణ్హాచరితస్స యథాక్కమం కాయవేదనాసు తిబ్బో ఛన్దరాగో హోతి, ఇతి ఉపక్కిలేసస్స ఛన్దరాగస్స హేతుభావతో యో చ కబళీకారో ఆహారో, యో చ ఫస్సో ఆహారో, **ఇమే తణ్హాచరితస్స పుగ్గలస్స ఉపక్కిలేసా**తి వుత్తా. తథా మనోసఞ్చేతనాహారం విఞ్ఞాణాహారఞ్చ అపరిజానన్తో దిట్ఠిచరితో తేసు అత్తసఞ్ఞీ నిచ్చసఞ్ఞీ చ హోతీతి వుత్తనయేనేవ తే దిట్ఠిచరితస్స పుగ్గలస్స ఉపక్కిలేసాతి వుత్తా. తథా పురిమకా ద్వే విపల్లాసా పురిమకాని ఏవ చ ద్వే ద్వేఉపాదానయోగగన్థాసవఓఘసల్లవిఞ్ఞాణట్ఠితిఅగతిగమనాని తణ్హాపధానత్తా తణ్హాసభావత్తా తణ్హావిసయత్తా చ తణ్హాచరితస్స ఉపక్కిలేసాతి వుత్తా. పచ్ఛిమకాని పన తాని దిట్ఠిపధానత్తా దిట్ఠిసభావత్తా దిట్ఠివిసయత్తా చ దిట్ఠిచరితస్స ఉపక్కిలేసాతి వుత్తాతి దట్ఠబ్బా.

౮౪. **కబళీకారే ఆహారే ''అసుభే సుభ''న్తి విపల్లాసో**తి చతూసు ఆహారేసు కబళీకారే ఆహారే చతూసు చ విపల్లాసేసు "అసుభే సుభ"న్తి విపల్లాసో దట్ఠబ్బో కబళీకారాహారస్స అసుభసభావత్తా అసుభసముట్ఠానత్తా చ. తథా ఫస్సాహారస్స దుక్ఖసభావత్తా దుక్ఖపచ్చయత్తా చ విసేసతో తత్థ "దుక్ఖే సుఖ"న్తి విపల్లాసో. తథా యేభుయ్యేన సత్తా విఞ్ఞాణే నిచ్చసఞ్ఞినో, సఙ్ఖారేసు చ అత్తసఞ్ఞినో, చేతనాపధానా చ సఙ్ఖారాతి వుత్తం – ''**విఞ్ఞాణే ఆహారే...పే.... అత్తాతి విపల్లాసో**''తి. **పఠమే విపల్లాసే ఠితో కామే ఉపాదియతీ**తి "అసుభే సుభ"న్తి విపరియేసగ్గాహీ కిలేసకామేన వత్థుకామే దళ్హం గణ్హాతి . **ఇదం వుచ్చతి కాముపాదాన**న్తి యం తథా కామానం గహణం, ఇదం వుచ్చతి కాముపాదానం. "దుక్ఖే సుఖ"న్తి విపరియేసగ్గాహీ "సీలబ్బతేహి అనాగతే భవవిసుద్ధీతి తం నిబ్బుతిసుఖ"న్తి దళ్హం గణ్హాతి. "అనిచ్చే నిచ్చ"న్తి విపరియేసగ్గాహీ "సబ్బే భవా నిచ్చా ధువా సస్సతా అవిపరిణామధమ్మా"తి సంసారాభినన్దినిం భవదిట్ఠిం దళ్హం గణ్హాతి. "అనత్తని అత్తా"తి విపరియేసగ్గాహీ "అసతి అత్తని కస్సిదం కమ్మఫలం, తస్మా సో కరోతి, సో పటిసంవేదేతీ"తి అత్తదిట్ఠిం దళ్హం గణ్హాతీతి ఇమమత్థం దస్సేతి ''**దుతియే విపల్లాసే ఠితో**''తిఆదినా.

అయం వుచ్చతి కామయోగోతి యేన కామరాగసఙ్ఖాతేన కాముపాదానేన వత్థుకామేహి సహ సత్తో సంయోజీయతి, అయం కామరాగో "కామయోగో"తి వుచ్చతి. **అయం వుచ్చతి భవయోగో**తి యతో సీలబ్బతుపాదానసఙ్ఖాతేన భవుపాదానేన భవేన సహ సత్తో సంయోజీయతి, అయం భవరాగో "భవయోగో"తి వుచ్చతి. **అయం వుచ్చతి దిట్ఠియోగో**తి యాయ అహేతుకదిట్ఠిఆదిసఙ్ఖాతాయ పాపికాయ దిట్ఠియా, సక్కాయదిట్ఠిఆదిఅవసిట్ఠదిట్ఠియా చ సత్తో దుక్ఖేన సహ సంయోజీయతి,

అయం పాపికా దిట్ఠి "దిట్ఠియోగో"తి వుచ్చతి. **అయం వుచ్చతి అవిజ్జాయోగో**తి యాయ అత్తవాదుపాదానేన సకలవట్టదుక్ఖేన చ సహ సత్తో సంయోజీయతి, అయం అవిజ్జా "అవిజ్జాయోగో"తి వుచ్చతి.

యస్మా పన కామయోగాదయో అభిజ్ఝాకాయగన్థాదీనం పచ్చయా హోన్తి, తస్మా "**పఠమే యోగే ఠితో అభిజ్ఝాయ కాయం గన్థతీ**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **అభిజ్ఝాయ కాయం గన్థతీ**తి పరాభిజ్ఝాయనలక్ఖణాయ అభిజ్ఝాయ నామకాయం గన్థతి ఘట్టేతీతి అత్థో. తథా భవపత్థనాయ అప్పహీనత్తా భవదిట్ఠిభవరాగవసేన ఆఘాతవత్థూసు సత్తా చిత్తాని పదూసేన్తీతి ఆహ – "**దుతియే యోగే ఠితో బ్యాపాదేన కాయం గన్థతీ**"తి. తథా దిట్ఠివసేన అవిజ్జావసేన చ సీలబ్బతేహి సుజ్ఝతి, ఇదమేవ సచ్చం మోఘమఞ్ఞన్తి చ అభినివిసతీతి ఆహ – "**తతియే...పే.... ఇదంసచ్చాభినివేసేన కాయం గన్థతీ**"తి.

తస్సాతి తస్స అభిజ్ఝాదీహి సమన్నాగతస్స పుగ్గలస్స. **ఏవం గన్థితా**తి ఏవం అభిజ్ఝాయనాదివసేన నామకాయం గన్థిత్వా ఠితా. **ఆసవన్తీ**తి ఆసవభావేన పవత్తన్తి. **కుతో చ వుచ్చతి ఆసవన్తీ**తి కుతో పన హేతుతో తే కిలేసా ఆసవన్తీతి ఆసవహేతుం పుచ్ఛతి. యస్మా పన కిలేసా కుసలప్పవత్తిం నివారేత్వా చిత్తం పరియాదాయ తిట్ఠన్తా, మగ్గేన అసముచ్ఛిన్నా ఏవ వా ఆసవానం ఉప్పత్తిహేతు హోన్తి, తస్మా "**అనుసయతో వా పరియుట్ఠానతో వా**"తి వుత్తం. **అభిజ్ఝాకాయగన్థేన కామాసవో**తి అభిజ్ఝాకాయగన్థేన సిద్ధేన కామరాగసభావత్తా కామాసవో సిద్ధో హోతి. కత్థచిదేవ విసయే దోమనస్సితో తప్పటిపక్ఖే విసయే తబ్బిసయబహులే చ భవే పత్థేతీతి ఆహ – "**బ్యాపాదకాయగన్థేన భవాసవో**"తి. **పరామాసకాయగన్థేన దిట్ఠాసవో**తి సీలబ్బతపరామాసకాయగన్థేన సిద్ధేన తంసభావత్తా అపరాపరం వా దిట్ఠియో గన్థేన్తస్స దిట్ఠాసవో సిద్ధో హోతి. **ఇదంసచ్చాభినివేసకాయగన్థేన అవిజ్జాసవో**తి "ఇదమేవ సచ్చం మోఘమఞ్ఞ"న్తి అభినివిసన్తస్స అయోనిసోమనసికారతో అనేకేహి అకుసలేహి ధమ్మేహి సద్ధిం అవిజ్జాసవో ఉప్పజ్జతి, సబ్బేసం వా అకుసలధమ్మానం అవిజ్జాపుబ్బఙ్గమత్తా ఇదంసచ్చాభినివేసకాయగన్థేన సిద్ధేన తస్స హేతుభూతో అవిజ్జాసవో సిద్ధో హోతి.

యస్మా పన ఆసవా ఏవ పరిబుద్ధా వట్టస్మిం ఓహనన్తి ఓసాదేన్తీతి "ఓఘా"తి వుచ్చన్తి, తస్మా వుత్తం – "**తస్స ఇమే చత్తారో ఆసవా**"తిఆది.

అనుసయసహగతాతి అనుసయభావం అప్పటిక్ఖిపిత్వా గతా పవత్తా, అనుసయభూతా వా. **అజ్ఝాసయ**న్తి చిత్తం. **అనుపవిట్ఠా**తి ఓగాళ్హా. **హదయం ఆహచ్చ తిట్ఠన్తీ**తి చిత్తస్స అబ్భన్తరసఙ్ఖాతం హదయం ఆహన్త్వా తిట్ఠన్తి. తథా హి వుత్తం **అట్ఠసాలినియం** (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౫) "అబ్భన్తరట్ఠేన హదయ"న్తి. **తేన వుచ్చన్తి సల్లా**తి యస్మా అజ్ఝాసయం అనుపవిట్ఠా హదయం ఆహచ్చ తిట్ఠన్తి, తేన వుచ్చన్తి "సల్లా"తి. పీళాజననం దురుద్ధరణతా చ సల్లట్ఠో. "ఏసో మే అత్తా"తి గహణముఖేన "ఏసోహమస్మీ"తి గహణం హోతీతి దిట్ఠిం నిస్సాయపి మానం జప్పేన్తీతి ఆహ "**దిట్ఠోఘేన మానసల్లో**"తి.

పరియాదిన్నన్తి అఞ్ఞస్స ఓకాసం అదత్వా సమన్తతో గహితం. **చతూసు ధమ్మేసు సణ్ఠహతీ**తి ఆరమ్మణపచ్చయతాయ ఆరమ్మణభూతేసు చతూసు ధమ్మేసు పతిట్ఠహతి. తాని సరూపతో దస్సేతి "**రూపే వేదనాయ సఞ్ఞాయ సఙ్ఖారేసూ**"తి. **నన్దూపసేచనేనా**తి లోభసహగతస్స సమ్పయుత్తా నన్దీ సహజాతకోటియా , ఇతరస్స ఉపనిస్సయకోటియా ఉపసేచనన్తి నన్దూపసేచనం, తేన నన్దూపసేచనేన. కేన పన తం నన్దూపసేచనన్తి ఆహ – "**రాగసల్లేన నన్దూపసేచనేన విఞ్ఞాణేనా**"తి.

తత్థ **రాగసల్లేనాతి** రాగసల్లేన హేతుభూతేన నన్దూపసేచనేన విఞ్ఞాణేనాతి ఇత్థమ్భూతలక్ఖణే కరణవచనం. **రూపూపగా విఞ్ఞాణట్ఠితీతి** రూపమేవ ఆరమ్మణకరణవసేన ఉపగన్తబ్బతో, విఞ్ఞాణస్స పతిట్ఠాభావతో చ రూపూపగా విఞ్ఞాణట్ఠితి. తిట్ఠతి ఏత్థాతి ఠితి. పఞ్చవోకారభవస్మిఞ్హి అభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణం రూపక్ఖన్ధం నిస్సాయ తిట్ఠతి. **దోససల్లేనాతి** సహజాతేన దోససల్లేన. యదా వేదనూపగా విఞ్ఞాణట్ఠితి వుచ్చతి, తదా ఉపనిస్సయకోటియావ నన్దియా ఉపసిత్తం విఞ్ఞాణం దట్ఠబ్బం. వేదనాపి దోమనస్సవేదనావ. యదా చ ఉపనిస్సయపచ్చయభూతేన దోససల్లేన వేదనూపగా విఞ్ఞాణట్ఠితి వుచ్చతి, తదా సహజాతకోటియా, ఉపనిస్సయకోటియా వా నన్దియా ఉపసిత్తం విఞ్ఞాణం దట్ఠబ్బం. వేదనా పన తిస్సోపి తిస్సన్నం వేదనానం ఆరమ్మణూపనిస్సయభావతో. తత్థ పఠమనయో దోమనస్సారమ్మణస్స అభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణస్స వసేన వుత్తో. దుతియో సబ్బవేదనారమ్మణస్స వసేనాపి దట్ఠబ్బం.

మానసల్లేనాతి మానసల్లేన సహజాతేన, ఉపనిస్సయభూతేన వా. **మోహసల్లేనాతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. ఏత్థ చ అనాదిమతిసంసారే ఇత్థిపురిసా రూపాభిరామాతి రాగసల్లవసేన పఠమా విఞ్ఞాణట్ఠితి యోజితా. సబ్బాయపి వేదనాయ దుక్ఖపరియాయసబ్భావతో దుక్ఖాయ చ దోసో అనుసేతీతి దోససల్లవసేన దుతియా, సఞ్ఞావసేన "సేయ్యోహమస్మీ"తి మఞ్ఞనా హోతీతి మానసల్లవసేన తతియా, సఙ్ఖారేసు సమూహఘనం దుబ్బినిబ్భోగన్తి మోహసల్లవసేన చతుత్థీ విఞ్ఞాణట్ఠితి యోజితాతి దట్ఠబ్బా.

ఉపత్థద్ధన్తి ఓలుబ్భారమ్మణభూతాహి విఞ్ఞాణట్ఠితీహి ఉపత్థమ్భితం. **తఞ్చ కమ్మన్తి** యం "చేతనా చేతసిక"న్తి పుబ్బే (నేత్తి. ౮౨) వుత్తం. **ఇమే చ కిలేసాతి** ఇమే చ దసవత్థుకా కిలేసా. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

౮౩. ఇదాని ఆహారాదయో నయానం సంకిలేసపక్ఖే దిసాభావేన వవత్థపేతుం "**ఇమా చతస్సో దిసా**"తిఆది ఆరద్ధం, తం ఉత్తానమేవ. పున **కబళీకారో ఆహారో**తిఆది ఆహారాదీసుయేవ యస్స పుగ్గలస్స ఉపక్కిలేసా, తం విభజిత్వా దస్సేతుం ఆరద్ధం. తత్థ **దసన్నం సుత్తానన్తి** ఏకదేసేసు సముదాయవోహారేన వుత్తం. సముదాయేసు హి పవత్తా సమఞ్ఞా అవయవేసుపి దిస్సతి , "యథా పటో దడ్ఢో, సముద్దో దిట్ఠో"తి చ. **ఏకో అత్థోతి** ఏకస్స అత్థస్స నిప్ఫాదనతో వుత్తం. **బ్యఞ్జనమేవ నానన్తి** ఏత్థ బ్యఞ్జనగ్గహణేన బ్యఞ్జనత్థోపి గహితోతి దట్ఠబ్బం. దసహిపి సుత్తపదేహి సవత్థుకా తణ్హా వుత్తా. తణ్హా చ రాగచరితం పుగ్గలం ఖిప్పం దూసేతీతి ఆహ – "**ఇమే రాగచరితస్స పుగ్గలస్స ఉపక్కిలేసా**"తి. యథా చ పఠమదిసాభావేన వుత్తధమ్మా రాగచరితస్స ఉపక్కిలేసా, ఏవం దుతియదిసాభావేన వుత్తధమ్మా దోసచరితస్స. తతియచతుత్థదిసాభావేన వుత్తధమ్మా యథాక్కమం దిట్ఠిచరితస్స మన్దస్స తిక్ఖస్స చ ఉపక్కిలేసా వుత్తా. తేసం ఉపక్కిలేసభావో వుత్తనయానుసారేన వేదితబ్బో.

ఆహారవిపల్లాసాదయో యదిపి సబ్బేహి తీహి విమోక్ఖముఖేహి పుబ్బభాగే యథారహం పరిఞ్ఞేయ్యా పహాతబ్బా చ. యస్స పన దుక్ఖానుపస్సనా పురిమే ఆహారద్వయే దుక్ఖాకారేన బహులం పవత్తతి, తస్స వసేన యో చ కబళీకారో ఆహారో, యో చ ఫస్సో ఆహారో, ఇమే అప్పణిహితేన విమోక్ఖముఖేన పరిఞ్ఞం గచ్ఛన్తీతి వుత్తం. ఏస నయో సేసేసు. ఏవఞ్చేతం, న అఞ్ఞథా. న హి అరియమగ్గానం వియ పహాతబ్బేసు విమోక్ఖముఖానం పరిఞ్ఞేయ్యపహాతబ్బేసు కోచి నియమో సమ్భవతి. **ఇతి సబ్బే లోకవట్టానుసారినో ధమ్మా నియ్యన్తి, తే లోకా తీహి విమోక్ఖముఖేహీతి** నిగమనం. తస్సత్థో – ఇతి ఏవం వుత్తప్పకారా సబ్బే ఆహారాదయో లోకసఙ్ఖాతవట్టానుసారినో ధమ్మా తే లోకభూతా వట్టతో నియ్యన్తి అనిచ్చానుపస్సనాదీహి తీహి విమోక్ఖముఖేహీతి.

౮౬. ఏవం సంకిలేసపక్ఖే దిసాభూతధమ్మే నిద్దిసిత్వా ఇదాని వోదానపక్ఖే దిసాభూతధమ్మే దస్సేతుం ''**చతస్సో పటిపదా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ దిబ్బబ్రహ్మఅరియఆనేఞ్జవిహారోతి **చత్తారో విహారా**. మానప్పహానఆలయసముగ్ఘాతఅవిజ్జాపహానభవూపసమా **చత్తారో అచ్ఛరియా అబ్భుతా ధమ్మా**. సచ్చాధిట్ఠానాదీని **చత్తారి అధిట్ఠానాని**. ఛన్దసమాధిభావనాదయో **చతస్సో సమాధిభావనా**. ఇన్ద్రియసంవరో తపసఙ్ఖాతో పుఞ్ఞధమ్మో బోజ్ఝఙ్గభావనా సబ్బూపధిపటినిస్సగ్గసఙ్ఖాతం నిబ్బానఞ్చాతి **చత్తారో సుఖభాగియా ధమ్మా** వేదితబ్బాతి.

పఠమా పటిపదాతిఆది పటిపదాసతిపట్ఠానాదీనం అభేదసన్దస్సనం. యది ఏవం కస్మా విసుం గహణం కతన్తి? దసవత్థుకస్స కిలేసపుఞ్జస్స పటిపక్ఖభావదస్సనత్థం పటిపదాదిదసకనిద్దేసో. తథా హి వక్ఖతి – ''చత్తారో ఆహారా తేసం పటిపక్ఖో చతస్సో పటిపదా''తిఆది (నేత్తి. ౮౭). కిఞ్చాపి చతూసు సతిపట్ఠానేసు ''ఇదం నామ సతిపట్ఠానం ఇమాయ ఏవ పటిపదాయ ఇజ్ఝతీ''తి నియమో నత్థి, తథాపి పఠమాయ పటిపదాయ పఠమం సతిపట్ఠానం సమ్భవతీతి సమ్భవవసేన ఏవం వుత్తం – ''**పఠమా పటిపదా, పఠమం సతిపట్ఠాన**''న్తి. యస్మా పన ఆహారవిపల్లాసాదీనం వియ పటిపదాసతిపట్ఠానాదీనం అత్థతో నానత్తం నత్థి. సతిపట్ఠానానియేవ హి తథా తథా పటిపజ్జమానాని దుక్ఖాపటిపదాదన్ధాభిఞ్ఞాదినామకాని హోన్తి, తస్మా యథా సంకిలేసపక్ఖే ''పఠమే ఆహారే పఠమో విపల్లాసో''తిఆదినా అధికరణభేదేన వుత్తం, ఏవం అధికరణభేదం అకత్వా ''పఠమా పటిపదా, పఠమం సతిపట్ఠాన''న్తిఆది వుత్తం. సేసేసుపి ఏసేవ నయో.

అన్ధస్స పబ్బతారోహనం వియ కదాచిదేవ ఉప్పజ్జనకం **అచ్ఛరియం,** అచ్ఛరాయోగ్గం అచ్ఛరియన్తి పోరాణా. అభూతపుబ్బం భూతన్తి **అబ్భుతం**. ఉభయమ్పేతం విమ్హయావహస్స అధివచనం. న హి మానప్పహానాదితో అఞ్ఞం దురభిసమ్భవతరం విమ్హనీయఞ్చ ఉపలబ్భతీతి అధితిట్ఠతి ఏతేన, ఏత్థ వా అధిట్ఠానమత్తమేవ వా తన్తి **అధిట్ఠానం**. సచ్చఞ్చ తం అధిట్ఠానఞ్చ, సచ్చస్స వా అధిట్ఠానం, సచ్చం అధిట్ఠానం ఏతస్సాతి వా **సచ్చాధిట్ఠానం**. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. సమాధి ఏవ భావేతబ్బతాయ **సమాధిభావనా**. సుఖం భజతీతి **సుఖభాగియో,** సుఖభాగస్స వా సుఖకోట్ఠాసస్స హితోతి సుఖభాగియో. ఏకస్సపి సత్తస్స అసుభభావనాదయో వియ ఏకదేసే అవత్తిత్వా అనవసేసపరియాదానతో నత్థి ఏతిస్సా పమాణన్తి **అప్పమఞ్ఞా**.

పఠమా పటిపదా భావితా బహులీకతా పఠమం సతిపట్ఠానం పరిపూరేతీతి పఠమాయ పటిపదాయ భావనాబహులీకారో పఠమస్స సతిపట్ఠానస్స భావనాపారిపూరీతి అత్థో. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. యథా హి అరియమగ్గే భావితే సతిపట్ఠానాదయో బోధిపక్ఖియధమ్మా సబ్బేపి భావితా ఏవ హోన్తి, ఏవంసమ్పదమిదం దట్ఠబ్బం.

కాయానుపస్సనాయ కామరాగస్స ఉజువిపచ్చనీకభావతో ''**పఠమో సతిపట్ఠానో భావితో బహులీకతో కామపటిపక్ఖం పఠమం ఝానం పరిపూరేతీ**''తి వుత్తం. తథా పీతిపటిసంవేదనాదివసేన పవత్తమానం దుతియం సతిపట్ఠానం, సప్పీతికస్స దుతియజ్ఝానస్స చిత్తస్స అభిప్పమోదనవసేన పవత్తమానం తతియం సతిపట్ఠానం ఉక్కంసగతసుఖస్స తతియజ్ఝానస్స అనిచ్చవిరాగాదివసేన పవత్తియా సఙ్ఖారేసు ఉపేక్ఖకం చతుత్థం సతిపట్ఠానం ఉపేక్ఖాసతిపారిసుద్ధిభావతో చతుత్థజ్ఝానస్స పారిపూరియా సంవత్తతి.

యస్మా పన రూపావచరపఠమజ్ఝానం రూపావచరసమాపత్తీనం, దుతియజ్ఝానం బ్యాపాదవితక్కాదిదూరీభావేన బ్రహ్మవిహారానం, తతియజ్ఝానం పీతివిరాగేన సుఖేన విపస్సనాయ అధిట్ఠానభూతం అరియవిహారానం, చతుత్థజ్ఝానం ఉపేక్ఖాసతిపారిసుద్ధిఆనేఞ్జప్పత్తం ఆనేఞ్జవిహారానం విసేసతో పచ్చయో హోతి, తస్మా "**పఠమం ఝానం భావితం బహులీకతం పఠమం విహారం పరిపూరేతీ**"తిఆది వుత్తం. ఇతి యో యస్స విసేసపచ్చయో, సో తం పరిపూరేతీతి వుత్తోతి దట్ఠబ్బం.

౮౭. ఇదాని పటిపదాదయో వోదానపక్ఖే దిసాభావేన వవత్థపేతుం "**తత్థ ఇమా చతస్సో దిసా**"తిఆది వుత్తం. తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. పున "**పఠమా పటిపదా**"తిఆది పటిపదాచతుక్కాదీసు యేన యస్స పుగ్గలస్స వోదానం, తం విభజిత్వా దస్సేతుం ఆరద్ధం. తం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ. యదిపి తీసు విమోక్ఖముఖేసు "ఇదం నామ విమోక్ఖముఖం ఇమాయ ఏవ పటిపదాయ ఇజ్ఝతీ"తి నియమో నత్థి. యేసం పన పుగ్గలానం పురిమాహి ద్వీహి పటిపదాహి అప్పణిహితేన విమోక్ఖముఖేన అరియమగ్గాధిగమో. తథా యస్స తతియాయ పటిపదాయ సుఞ్ఞతవిమోక్ఖముఖేన, యస్స చ చతుత్థాయ పటిపదాయ అనిమిత్తవిమోక్ఖముఖేన అరియమగ్గాధిగమో, తేసం పుగ్గలానం వసేన అయం పటిపదావిమోక్ఖముఖసంసన్దనా. సతిపట్ఠానాదీహి విమోక్ఖముఖసంసన్దనాయపి ఏసేవ నయో.

తేసం విక్కీళితన్తి తేసం అసన్తాసనజవపరక్కమాదివిసేసయోగేన సీహానం బుద్ధానం పచ్చేకబుద్ధానం బుద్ధసావకానఞ్చ విక్కీళితం విహరణం. యదిదం ఆహారాదికిలేసవత్థుసమతిక్కమనముఖేన సపరసన్తానే పటిపదాదిసమ్పాదనా. ఇదాని ఆహారాదీనం పటిపదాదీహి యేన సమతిక్కమనం, తం నేసం పటిపక్ఖభావం దస్సేన్తో "**చత్తారో ఆహారా తేసం పటిపక్ఖో చతస్సో పటిపదా**"తిఆదిమాహ. తత్థ తేసం పటిపక్ఖభావో పహాతబ్బభావో పహాయకభావో చ ఆహారవిఞ్ఞాణట్ఠితీనఞ్చేత్థ పహాతబ్బభావో తప్పటిబన్ధఛన్దరాగవసేన దట్ఠబ్బో. తత్థ "**విక్కీళితం భావనా సచ్ఛికిరియా చా**"తిఆది తస్సాయం సఙ్ఖేపత్థో – **తేసం విక్కీళితన్తి** ఏత్థ యదేతం విక్కీళితం నామ భావేతబ్బానం బోధిపక్ఖియధమ్మానం భావనా, సచ్ఛికాతబ్బానం ఫలనిబ్బానానం సచ్ఛికిరియా చ. తథా పహాతబ్బస్స దసవత్థుకస్స కిలేసపుఞ్జస్స తదఙ్గాదివసేన పహానం బ్యన్తీకిరియా అనవసేసనన్తి. ఇదాని తం సఙ్ఖేపేన దస్సేన్తో "**ఇన్ద్రియాధిట్ఠానం విక్కీళితం విపరియాసానధిట్ఠాన**"న్తి ఆహ.

ఇన్ద్రియాధిట్ఠానన్తి ఇన్ద్రియానం పవత్తనం భావనా సచ్ఛికిరియా చ. **విపరియాసానధిట్ఠానన్తి** విపల్లాసానం అపవత్తనం పహానం అనుప్పాదనం. **ఇన్ద్రియాని సద్ధమ్మగోచరోతి** ఇన్ద్రియాని చేత్థ సద్ధమ్మస్స గోచరభూతాని పవత్తిహేతూతి అధిప్పేతాని సద్ధిన్ద్రియాదీనీతి అత్థో. **విపరియాసా కిలేసగోచరోతి** విపల్లాసా సంకిలేసపక్ఖస్స పవత్తిట్ఠానం పవత్తిహేతూతి. **అయం వుచ్చతి సీహవిక్కీళితస్స నయస్స భూమీతి** యాయం "చత్తారో ఆహారా"తిఆదినా సంకిలేసపక్ఖే దసన్నం చతుక్కానం, "చతస్సో పటిపదా"తిఆదినా వోదానపక్ఖేపి దసన్నం చతుక్కానం తణ్హాచరితాదీనం ఉపక్కిలేసవోదానవిభావనాముఖేన నిద్ధారణా, అయం సీహవిక్కీళితస్స నయస్స భూమి నామ.

౮౮. ఇదాని ఉగ్ఘటితఞ్ఞూఆదిపుగ్గలత్తయవసేన తిపుక్ఖలనయస్స భూమిం విభావేతుకామో యస్మా పన నయానం అఞ్ఞమఞ్ఞానుప్పవేసస్స ఇచ్ఛితత్తా సీహవిక్కీళితనయతో తిపుక్ఖలనయో నిగ్గచ్ఛతి, తస్మా పటిపదావిభాగతో చత్తారో పుగ్గలే సీహవిక్కీళితనయస్స భూమిం నిద్దిసిత్వా తతో ఏవ ఉగ్ఘటితఞ్ఞూఆదిపుగ్గలత్తయే నిద్ధారేతుం "**తత్థ యే దుక్ఖాయ పటిపదాయా**"తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **ఇమే ద్వే పుగ్గలాతి** ఇమే పురిమానం ద్విన్నం పటిపదానం వసేన ద్వే పుగ్గలా. ఏస

నయో ఇతరత్థాపి. పున "**తత్థ యే దుక్ఖాయ పటిపదాయా**"తిఆది యథావుత్తపుగ్గలచతుక్కతో ఉగ్ఘటితఞ్ఞూఆదిపుగ్గలత్తయం నిద్ధారేతుం వుత్తం. తత్థ **యో సాధారణాయా**తి దుక్ఖాపటిపదాయ ఖిప్పాభిఞ్ఞాయ, సుఖాపటిపదాయ దన్ధాభిఞ్ఞాయ చ నియ్యాతీతి సమ్బన్ధో. కథం పన పటిపదాద్వయం ఏకస్స సమ్భవతీతి? నయిదమేవం దట్ఠబ్బం. ఏకస్స పుగ్గలస్స ఏకస్మిం ద్వే పటిపదా సమ్భవన్తీతి. యథావుత్తాసు పన ద్వీసు పటిపదాసు యో యాయ కాయచి నియ్యాతి, అయం విపఞ్చితఞ్ఞూతి అయమేత్థ అధిప్పాయో. యస్మా పన **అట్ఠసాలినియం** (ధ. స. అట్ఠ. ౩౫౦) పటిపదా చలతి న చలతీతి విచారణాయం "చలతీ"తి వుత్తం, తస్మా ఏకస్సపి పుగ్గలస్స ఝానన్తరమగ్గన్తరేసు పటిపదాభేదో ఇచ్ఛితోవాతి.

"**తత్థ భగవా**"తిఆదినా దేసనావిభాగేహిపి తమేవ పుగ్గలవిభాగం విభావేతి. తం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ. తత్థ **అధిచిత్త**న్తి అధిచిత్తసిక్ఖఞ్చాతి **చ**-సద్దో లుత్తనిద్దిట్ఠో. తేన అధిచిత్తసిక్ఖఞ్చ అధిపఞ్ఞాసిక్ఖఞ్చ విపఞ్చితఞ్ఞుస్స పఞ్ఞపేతీతి అత్థో. **అధిసీల**న్తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. అధిసీలసిక్ఖం అధిచిత్తసిక్ఖం అధిపఞ్ఞాసిక్ఖఞ్చాతి యోజేతబ్బం.

చత్తారి హుత్వా తీణి భవన్తీతి లిఙ్గవిపల్లాసేన వుత్తం, చత్తారో పుగ్గలా హుత్వా తయో పుగ్గలా హోన్తీతి అత్థో.

అయం సంకిలేసోతి అయం అకుసలమూలాదిద్వాదసత్తికసఙ్గహో సంకిలిస్సతి ఏతేనాతి సంకిలేసోతి కత్వా. **ఇదం వోదాన**న్తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో.

తీణి హుత్వా ద్వే భవన్తీతి నన్దియావట్టనయస్స దిసాభూతధమ్మదస్సనత్థం వుత్తం. తేనేవాహ – "**తణ్హా చ అవిజ్జా చా**"తిఆది, తం సబ్బం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

కస్మా పనేత్థ నయానం ఉద్దేసానుక్కమేన నిద్దేసో న కతోతి? నయానం నయేహి సమ్భవదస్సనత్థం. పఠమనయతో హి పుగ్గలాధిట్ఠానవసేన తతియనయస్స, తతియనయతో చ దుతియనయస్స సమ్భవోతి ఇమస్స విసేసస్స దస్సనత్థం పఠమనయానన్తరం తతియనయో, తతియనయానన్తరఞ్చ దుతియనయో నిద్దిట్ఠో. ధమ్మాధిట్ఠానవసేన పన తతియనయతో దుతియనయో, దుతియనయతో పఠమనయోపి సమ్భవతీతి ఇమస్స విసేసస్స దస్సనత్థం అన్తే "తణ్హా చ అవిజ్జా చా"తిఆదినా పఠమనయస్స భూమి దస్సితా. తేనేవ హి "చత్తారి హుత్వా తీణి భవన్తి, తీణి హుత్వా ద్వే భవన్తీ"తి వుత్తం. యది ఏవం "ద్వే హుత్వా చత్తారి భవన్తి, ద్వే హుత్వా తీణి భవన్తి, తీణి హుత్వా చత్తారి భవన్తీ"తి అయమ్పి నయో వత్తబ్బో సియాతి? సచ్చమేతం, అయం పన నయో అత్థతో దస్సితో ఏవాతి కత్వా న వుత్తో. యస్మా తిణ్ణం అత్థనయానం అఞ్ఞమఞ్ఞం అనుప్పవేసో ఇచ్ఛితో, సతి చ అనుప్పవేసే తతో వినిగ్గమోపి సమ్భవతి ఏవాతి. అయఞ్చ అత్థో **పేటకోపదేసేన** విభావేతబ్బో.

తత్థాయం ఆదితో పట్ఠాయ విభావనా – చత్తారో పుగ్గలా తణ్హాచరితో దువిధో ముదిన్ద్రియో తిక్ఖిన్ద్రియో చ. తథా దిట్ఠిచరితోతి. తత్థ తణ్హాచరితో ముదిన్ద్రియో దుక్ఖాయ పటిపదాయ దన్ధాభిఞ్ఞాయ నియ్యాతి, తిక్ఖిన్ద్రియో దుక్ఖాయ పటిపదాయ ఖిప్పాభిఞ్ఞాయ నియ్యాతి, దిట్ఠిచరితో పన ముదిన్ద్రియో సుఖాయ పటిపదాయ దన్ధాభిఞ్ఞాయ నియ్యాతి, తిక్ఖిన్ద్రియో సుఖాయ పటిపదాయ ఖిప్పాభిఞ్ఞాయ నియ్యాతి. ఇతి ఇమాసు పటిపదాసు యథారహం ఠితేహి తణ్హాచరితదిట్ఠిచరితేహి చత్తారో ఆహారా తప్పటిబన్ధఛన్దరాగప్పహానేన పహాతబ్బా. చత్తారో సతిపట్ఠానే భావేత్వా చత్తారో విపల్లాసా దట్ఠబ్బాతి సబ్బో యథావుత్తనయో అనుగన్తబ్బో.

తత్థాయం పాళి – తత్థ యే దిట్ఠిచరితా సత్తా, తే కామేసు దోసదిట్ఠీ, న చ యే కామేసు అనుసయా సమూహతా, తే అత్తకిలమథానుయోగమనుయుత్తా విహరన్తి. తేసం సత్థా వా ధమ్మం దేసేతి అఞ్ఞతరో వా గరుట్ఠానియో సబ్రహ్మచారీ "కామేహి నత్థి అత్థో"తి, తే చ పుబ్బేయేవ కామేహి అనత్థికా , ఇతి కామే అప్పకసిరేన పటినిస్సజ్జన్తి, తే చేతసికేన దుక్ఖేన అనజ్ఝోసితా. తేన వుచ్చతి "సుఖా పటిపదా"తి. యే పన తణ్హాచరితా సత్తా, తే కామేసు అజ్ఝోసితా, తేసం సత్థా వా ధమ్మం దేసేతి అఞ్ఞతరో వా భిక్ఖు "కామేహి నత్థి అత్థో"తి, తే పియరూపం దుక్ఖేన పటినిస్సజ్జన్తి. తేన వుచ్చతి "దుక్ఖా పటిపదా"తి. ఇతి ఇమే సబ్బే సత్తా ద్వీసు పటిపదాసు సమోసరణం గచ్ఛన్తి దుక్ఖాయఞ్చ సుఖాయఞ్చ.

తత్థ యే దిట్ఠిచరితా సత్తా, తే ద్విధా తిక్ఖిన్ద్రియా చ ముదిన్ద్రియా చ. తత్థ యే దిట్ఠిచరితా సత్తా తిక్ఖిన్ద్రియా, తే సుఖేన పటినిస్సజ్జన్తి, ఖిప్పఞ్చ అభిసమేన్తి. తేన వుచ్చతి – "సుఖా పటిపదా ఖిప్పాభిఞ్ఞా"తి. తత్థ యే దిట్ఠిచరితా సత్తా ముదిన్ద్రియా పఠమం తిక్ఖిన్ద్రియం ఉపాదాయ దన్ధతరం అభిసమేన్తి, తే సుఖేన పటినిస్సజ్జన్తి, దన్ధఞ్చ అభిసమేన్తి. తేన వుచ్చతి – "సుఖా పటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞా"తి. తత్థ తణ్హాచరితా సత్తా దువిధా తిక్ఖిన్ద్రియా చ ముదిన్ద్రియా చ. తత్థ యే తణ్హాచరితా సత్తా తిక్ఖిన్ద్రియా, తే దుక్ఖేన పటినిస్సజ్జన్తి, ఖిప్పఞ్చ అభిసమేన్తి. తేన వుచ్చతి – "దుక్ఖా పటిపదా ఖిప్పాభిఞ్ఞా"తి. తత్థ యే తణ్హాచరితా సత్తా ముదిన్ద్రియా పఠమం తిక్ఖిన్ద్రియం ఉపాదాయ దన్ధతరం అభిసమేన్తి, తే దుక్ఖేన పటినిస్సజ్జన్తి, దన్ధఞ్చ అభిసమేన్తి. తేన వుచ్చతి – "దుక్ఖా పటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞా"తి. ఇమా చతస్సో పటిపదాయో అపఞ్చమా అఛట్ఠా. యే హి కేచి నిబ్బుతా నిబ్బాయన్తి నిబ్బాయిస్సన్తి వా ఇమాహి చతూహి పటిపదాహి అనఞ్ఞాహి, అయం పటిపదా చతుక్కమగ్గేన కిలేసే నిద్దిసతి. యా చతుక్కమగ్గేన అరియధమ్మేసు నిద్దిసితబ్బా, అయం వుచ్చతి సీహవిక్కీళితో నామ నయో.

తత్రిమే చత్తారో ఆహారా, చత్తారో విపల్లాసా ఉపాదానా యోగా గన్థా ఆసవా ఓఘా సల్లా విఞ్ఞాణట్ఠితియో అగతిగమనానీతి ఏవం ఇమాని సబ్బాని దస పదాని. అయం సుత్తస్స సంసన్దనా.

చత్తారో ఆహారా, తత్థ యో చ కబళీకారో ఆహారో, యో చ ఫస్సో ఆహారో, ఇమే తణ్హాచరితేన పహాతబ్బా. తత్థ యో చ మనోసఞ్చేతనాహారో, యో చ విఞ్ఞాణాహారో, ఇమే దిట్ఠిచరితేన పహాతబ్బా.

తత్థ పఠమో ఆహారో పఠమో విపల్లాసో, దుతియో ఆహారో దుతియో విపల్లాసో, తతియో ఆహారో తతియో విపల్లాసో, చతుత్థో ఆహారో చతుత్థో విపల్లాసో, ఇమే చత్తారో విపల్లాసా అపఞ్చమా అఛట్ఠా. ఇదఞ్చ పమాణా చత్తారో ఆహారా.

తత్థ పఠమే విపల్లాసే ఠితో కామే ఉపాదియతి, ఇదం కాముపాదానం. దుతియే విపల్లాసే ఠితో అనాగతం భవం ఉపాదియతి, ఇదం సీలబ్బతుపాదానం. తతియే విపల్లాసే ఠితో విపరీతదిట్ఠిం ఉపాదియతి, ఇదం దిట్ఠుపాదానం. చతుత్థే విపల్లాసే ఠితో ఖన్ధే అత్తతో ఉపాదియతి, ఇదం అత్తవాదుపాదానం.

తత్థ కాముపాదానే ఠితో కామే అభిజ్ఝాయ గన్థతి, అయం అభిజ్ఝాకాయగన్థో. సీలబ్బతుపాదానే ఠితో బ్యాపాదం గన్థతి, అయం బ్యాపాదకాయగన్థో. దిట్ఠుపాదానే ఠితో పరామాసం గన్థతి, అయం పరామాసకాయగన్థో. అత్తవాదుపాదానే ఠితో పపఞ్చేన్తో గన్థతి, అయం ఇదంసచ్చాభినివేసకాయగన్థో.

తస్స గన్థగన్థితా కిలేసా ఆసవన్తి. కిం పన వుచ్చతి ఆసవన్తీతి? విప్పటిసారా. యే విప్పటిసారా, తే అనుసయా. తత్థ అభిజ్ఝాకాయగన్థేన కామాసవో, బ్యాపాదకాయగన్థేన భవాసవో, పరామాసకాయగన్థేన దిట్ఠాసవో, ఇదంసచ్చాభినివేసకాయగన్థేన అవిజ్జాసవో.

తే చత్తారో ఆసవా వేపుల్లం గతా ఓఘా హోన్తి, తేన వుచ్చన్తి "ఓఘా"తి. తత్థ కామాసవో కామోఘో, భవాసవో భవోఘో, అవిజ్జాసవో అవిజ్జోఘో, దిట్ఠాసవో దిట్ఠోఘో.

తే చత్తారో ఓఘా ఆసయమనుపవిట్ఠా అనుసయసహగతా వుచ్చన్తి సల్లాతి హదయమాహచ్చ తిట్ఠన్తి. తత్థ కామోఘో రాగసల్లం, భవోఘో దోససల్లం, అవిజ్జోఘో మోహసల్లం, దిట్ఠోఘో దిట్ఠిసల్లం.

ఇమేహి చతూహి సల్లేహి పరియాదిన్నం విఞ్ఞాణం చతూసు ధమ్మేసు తిట్ఠతి రూపే వేదనాయ సఞ్ఞాయ సఙ్ఖారేసు. ఇమా చతస్సో విఞ్ఞాణట్ఠితియో. తత్థ రాగసల్లేన నన్దూపసేచనం రూపూపగం విఞ్ఞాణం తిట్ఠతి. దోససల్లేన వేదనూపగం. మోహసల్లేన సఞ్ఞూపగం. దిట్ఠిసల్లేన నన్దూపసేచనం సఙ్ఖారూపగం విఞ్ఞాణం తిట్ఠతి.

చతూహి విఞ్ఞాణట్ఠితీహి చతుబ్బిధం అగతిం గచ్ఛన్తి ఛన్దా దోసా భయా మోహా. రాగేన ఛన్దా అగతిం గచ్ఛతి, దోసేన దోసా అగతిం గచ్ఛతి, మోహేన మోహా అగతిం గచ్ఛతి, దిట్ఠియా భయా అగతిం గచ్ఛతి, ఇతి ఇమాని చ కమ్మాని ఇమే చ కిలేసా అయం సంసారహేతు.

తత్థిమా చతస్సో దిసా కబళీకారో ఆహారో "అసుభే సుభ"న్తి విపల్లాసో కాముపాదానం కామయోగో అభిజ్ఝాకాయగన్థో కామాసవో కామోఘో రాగసల్లం రూపూపగా విఞ్ఞాణట్ఠితి ఛన్దా అగతిగమనం, అయం పఠమా దిసా.

ఫస్సో ఆహారో "దుక్ఖే సుఖ"న్తి విపల్లాసో సీలబ్బతుపాదానం భవయోగో బ్యాపాదకాయగన్థో భవాసవో భవోఘో దోససల్లం వేదనూపగా విఞ్ఞాణట్ఠితి దోసా అగతిగమనం, అయం దుతియా దిసా.

మనోసఞ్చేతనాహారో "అనత్తని అత్తా"తి విపల్లాసో దిట్ఠుపాదానం దిట్ఠియోగో పరామాసకాయగన్థో దిట్ఠాసవో దిట్ఠోఘో దిట్ఠిసల్లం సఞ్ఞూపగా విఞ్ఞాణట్ఠితి భయా అగతిగమనం, అయం తతియా దిసా.

విఞ్ఞాణాహారో "అనిచ్చే నిచ్చ"న్తి విపల్లాసో అత్తవాదుపాదానం అవిజ్జాయోగో ఇదంసచ్చాభినివేసోకాయగన్థో అవిజ్జాసవో అవిజ్జోఘో మోహసల్లం సఙ్ఖారూపగా విఞ్ఞాణట్ఠితి మోహా అగతిగమనం, అయం చతుత్థీ దిసా. ఇతి ఇమేసం దసన్నం సుత్తానం పఠమేన పదేన పఠమాయ దిసాయ ఆలోకనం, దుతియేన పదేన దుతియాయ దిసాయ, తతియేన పదేన తతియాయ దిసాయ, చతుత్థేన పదేన చతుత్థియా దిసాయ ఆలోకనం, అయం వుచ్చతి దిసా ఆలోకనా. ఇమినా నయేన సబ్బే కిలేసా చతూసు పదేసు పక్ఖిపితబ్బా. అయం అకుసలపక్ఖో.

చతస్సో పటిపదా, చత్తారి ఝానాని, చత్తారో సతిపట్ఠానా, చత్తారో విహారా దిబ్బో బ్రహ్మా అరియో ఆనేఞ్జో, చత్తారో సమ్మప్పధానా, చత్తారో అచ్ఛరియా అబ్భుతా ధమ్మా, చత్తారో అధిట్ఠానా, చత్తారో సమాధయో ఛన్దసమాధి వీరియసమాధి చిత్తసమాధి వీమంసాసమాధి, చత్తారో ధమ్మా సుఖభాగియా నాఞ్ఞత్ర బోజ్ఝఙ్గా నాఞ్ఞత్ర తపసా నాఞ్ఞత్ర ఇన్ద్రియసంవరా నాఞ్ఞత్ర సబ్బనిస్సగ్గా, చత్తారి అప్పమాణాని.

తత్థ దుక్ఖా పటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞా భావియమానా బహులీకరియమానా పఠమం ఝానం పరిపూరేతి, పఠమం ఝానం పరిపుణ్ణం పఠమం సతిపట్ఠానం పరిపూరేతి, పఠమం సతిపట్ఠానం పరిపుణ్ణం పఠమం విహారం పరిపూరేతి, పఠమో విహారో పరిపుణ్ణో పఠమం సమ్మప్పధానం పరిపూరేతి, పఠమం సమ్మప్పధానం పరిపుణ్ణం పఠమం అచ్ఛరియం అబ్భుతం ధమ్మం పరిపూరేతి, పఠమో అచ్ఛరియో అబ్భుతో ధమ్మో పరిపుణ్ణో పఠమం అధిట్ఠానం పరిపూరేతి, పఠమం అధిట్ఠానం పరిపుణ్ణం ఛన్దసమాధిం పరిపూరేతి, ఛన్దసమాధి పరిపుణ్ణో ఇన్ద్రియసంవరం పరిపూరేతి, ఇన్ద్రియసంవరో పరిపుణ్ణో పఠమం అప్పమాణం పరిపూరేతి. ఏవం యావ సబ్బనిస్సగ్గా చతుత్థం అప్పమాణం పరిపూరేతి.

తత్థ పఠమా చ పటిపదా పఠమఞ్చ ఝానం పఠమఞ్చ సతిపట్ఠానం దిబ్బో చ విహారో పఠమఞ్చ సమ్మప్పధానం పఠమో చ అచ్ఛరియో అబ్భుతో ధమ్మో సచ్చాధిట్ఠానఞ్చ ఛన్దసమాధి చ ఇన్ద్రియసంవరో చ మేత్తా చ అప్పమాణం. అయం పఠమా దిసా.

దుతియా చ పటిపదా ఖిప్పాభిఞ్ఞా దుతియఞ్చ ఝానం దుతియఞ్చ సతిపట్ఠానం బ్రహ్మో చ విహారో దుతియఞ్చ సమ్మప్పధానం దుతియో చ అచ్ఛరియో అబ్భుతో ధమ్మో చాగాధిట్ఠానఞ్చ చిత్తసమాధి చ తపో చ కరుణా చ అప్పమాణం. అయం దుతియా దిసా.

తతియా చ పటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞా తతియఞ్చ ఝానం తతియఞ్చ సతిపట్ఠానం అరియో చ విహారో తతియఞ్చ సమ్మప్పధానం తతియో చ అచ్ఛరియో అబ్భుతో ధమ్మో సచ్చాధిట్ఠానఞ్చ వీరియసమాధి చ బోజ్ఝఙ్గా చ ముదితా చ అప్పమాణం. అయం తతియా దిసా.

చతుత్థీ చ పటిపదా ఖిప్పాభిఞ్ఞా చతుత్థఞ్చ ఝానం చతుత్థఞ్చ సతిపట్ఠానం ఆనేఞ్జో చ విహారో చతుత్థఞ్చ సమ్మప్పధానం చతుత్థో చ అచ్ఛరియో అబ్భుతో ధమ్మో ఉపసమాధిట్ఠానఞ్చ వీమంసాసమాధి చ సబ్బనిస్సగ్గో చ ఉపేక్ఖా చ అప్పమాణం. అయం చతుత్థీ దిసా. ఇమాసం చతున్నం దిసానం యా ఆలోకనా, అయం వుచ్చతి దిసాలోచనో నామ నయో.

తత్థాయం యోజనా – చత్తారో చ ఆహారా, చతస్సో చ పటిపదా, చత్తారో చ విపల్లాసా, చత్తారో చ సతిపట్ఠానా, చత్తారి చ ఉపాదానాని, చత్తారి చ ఝానాని, చత్తారో చ యోగా, చత్తారో చ విహారా, చత్తారో చ గన్థా, చత్తారో చ సమ్మప్పధానా, చత్తారో చ ఆసవా, చత్తారో చ అచ్ఛరియా అబ్భుతా ధమ్మా, చత్తారో చ ఓఘా, చత్తారి చ అధిట్ఠానాని, చత్తారి చ సల్లాని, చత్తారో చ సమాధయో, చతస్సో చ విఞ్ఞాణట్ఠితియో, చత్తారో చ సుఖభాగియా ధమ్మా, చత్తారి చ అగతిగమనాని చత్తారి చ అప్పమాణాని. ఇతి కుసలాకుసలానం పక్ఖపటిపక్ఖవసేన యోజనా. అయం సీహవిక్కీళితే దిసాలోచనో నయో.

తస్స చత్తారి సామఞ్ఞఫలాని పరియోసానం, తత్థ పఠమాయ దిసాయ సోతాపత్తిఫలం పరియోసానం, దుతియాయ సకదాగామిఫలం, తతియాయ అనాగామిఫలం, చతుత్థియా అరహత్తఫలం పరియోసానన్తి.

తత్థ కతమో **తిపుక్ఖలనయో**? పటిపదావిభాగేన చతూసు పుగ్గలేసు యో సుఖాయ పటిపదాయ ఖిప్పాభిఞ్ఞాయ నియ్యాతి, అయం **ఉగ్ఘటితఞ్ఞూ**. యో సుఖాయ వా పటిపదాయ, దన్ధాభిఞ్ఞాయ, దుక్ఖాయ వా పటిపదాయ ఖిప్పాభిఞ్ఞాయ నియ్యాతి, అయం **విపఞ్చితఞ్ఞూ**. యో దుక్ఖాయ పటిపదాయ దన్ధాభిఞ్ఞాయ నియ్యాతి, అయం **నేయ్యో**. ఇతి చత్తారో

హుత్వా తయో హోన్తి. తత్థ ఉగ్ఘటితఞ్ఞుస్స సమథపుబ్బఙ్గమా విపస్సనా సప్పాయా . నేయ్యస్స విపస్సనాపుబ్బఙ్గమో సమథో, విపఞ్చితఞ్ఞుస్స సమథవిపస్సనా యుగనద్ధా. ఉగ్ఘటితఞ్ఞుస్స ముదుకా దేసనా, నేయ్యస్స తిక్ఖా దేసనా, విపఞ్చితఞ్ఞుస్స తిక్ఖముదుకా దేసనా.

ఉగ్ఘటితఞ్ఞుస్స అధిపఞ్ఞాసిక్ఖా, విపఞ్చితఞ్ఞుస్స అధిచిత్తసిక్ఖా చ అధిపఞ్ఞాసిక్ఖా చ, నేయ్యస్స అధిసీలసిక్ఖా చ అధిచిత్తసిక్ఖా చ అధిపఞ్ఞాసిక్ఖా చ. ఇతి ఇమేసం పుగ్గలానం చతూహి పటిపదాహి నియ్యానం.

తత్థాయం సంకిలేసపక్ఖో, తీణి అకుసలమూలాని, తయో ఫస్సా, తిస్సో వేదనా, తయో ఉపవిచారా, తయో కిలేసా, తయో వితక్కా, తయో పరిళాహా, తీణి సఙ్ఖతలక్ఖణాని, తిస్సో దుక్ఖతా.

తీణి అకుసలమూలానీతి లోభో అకుసలమూలం, దోసో అకుసలమూలం, మోహో అకుసలమూలం. **తయో ఫస్సా**తి సుఖవేదనీయో ఫస్సో, దుక్ఖవేదనీయో ఫస్సో, అదుక్ఖమసుఖవేదనీయో ఫస్సో. **తిస్సో వేదనా**తి సుఖా వేదనా, దుక్ఖా వేదనా, అదుక్ఖమసుఖా వేదనా. **తయో ఉపవిచారా**తి సోమనస్సూపవిచారో, దోమనస్సూపవిచారో, ఉపేక్ఖూపవిచారో. **తయో కిలేసా**తి లోభో, దోసో, మోహో. **తయో వితక్కా**తి కామవితక్కో, బ్యాపాదవితక్కో, విహింసావితక్కో. **తయో పరిళాహా**తి రాగజో, దోసజో, మోహజో. **తీణి సఙ్ఖతలక్ఖణానీ**తి ఉప్పాదో, ఠితి, వయో. **తిస్సో దుక్ఖతా**తి దుక్ఖదుక్ఖతా, విపరిణామదుక్ఖతా, సఙ్ఖారదుక్ఖతా.

తత్థ లోభో అకుసలమూలం మనాపికేన ఆరమ్మణేన సముట్ఠహతి. తదేవ మనాపికారమ్మణం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి సుఖవేదనీయో ఫస్సో, సుఖవేదనీయం ఫస్సం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి సుఖా వేదనా, సుఖం వేదనం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి సోమనస్సూపవిచారో, సోమనస్సూపవిచారం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి రాగో, రాగం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి కామవితక్కో, కామవితక్కం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి రాగజో పరిళాహో, రాగజం పరిళాహం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి ఉప్పాదో సఙ్ఖతలక్ఖణం, ఉప్పాదం సఙ్ఖతలక్ఖణం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి విపరిణామదుక్ఖతా.

దోసో అకుసలమూలం అమనాపికేన ఆరమ్మణేన సముట్ఠహతి. తదేవ అమనాపికారమ్మణం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి దుక్ఖవేదనీయో ఫస్సో, దుక్ఖవేదనీయం ఫస్సం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి దుక్ఖా వేదనా, దుక్ఖం వేదనం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి దోమనస్సూపవిచారో, దోమనస్సూపవిచారం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి దోసో, దోసం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి బ్యాపాదవితక్కో, బ్యాపాదవితక్కం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి దోసజో పరిళాహో, దోసజం పరిళాహం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి ఠితస్స అఞ్ఞథత్తం సఙ్ఖతలక్ఖణం, ఠితస్స అఞ్ఞథత్తం సఙ్ఖతలక్ఖణం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి దుక్ఖదుక్ఖతా.

మోహో అకుసలమూలం ఉపేక్ఖాఠానియం ఆరమ్మణేన సముట్ఠహతి. తదేవ ఉపేక్ఖాఠానియం ఆరమ్మణం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి అదుక్ఖమసుఖవేదనీయో ఫస్సో, అదుక్ఖమసుఖవేదనీయం ఫస్సం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి అదుక్ఖమసుఖా వేదనా, అదుక్ఖమసుఖం వేదనం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి ఉపేక్ఖూపవిచారో, ఉపేక్ఖూపవిచారం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి మోహో, మోహం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి విహింసావితక్కో, విహింసావితక్కం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి మోహజో పరిళాహో, మోహజం పరిళాహం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి వయో సఙ్ఖతలక్ఖణం, వయం సఙ్ఖతలక్ఖణం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి సఙ్ఖారదుక్ఖతా. ఇతి అయం తీహి ఆకారేహి కిలేసానం నిద్దేసో. యో కోచి అకుసలపక్ఖో, సబ్బో సో తీసు అకుసలమూలేసు సమోసరతీతి.

తత్థ కతమో కుసలపక్ఖో? **తీణి కుసలమూలాని** అలోభో, అదోసో, అమోహో. **తిస్సో పఞ్ఞా** సుతమయీ, చిన్తామయీ, భావనామయీ. **తయో సమాధీ** సవితక్కసవిచారో, అవితక్కవిచారమత్తో, అవితక్కఅవిచారో. **తిస్సో సిక్ఖా** అధిసీలసిక్ఖా, అధిచిత్తసిక్ఖా , అధిపఞ్ఞాసిక్ఖా. **తీణి నిమిత్తాని** సమథనిమిత్తం, పగ్గహనిమిత్తం, ఉపేక్ఖానిమిత్తం. **తయో వితక్కా** నేక్ఖమ్మవితక్కో, అబ్యాపాదవితక్కో, అవిహింసావితక్కో. **తీణి ఇన్ద్రియాని** అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం, అఞ్ఞిన్ద్రియం, అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం. **తయో ఉపవిచారా** నేక్ఖమ్మూపవిచారో, అబ్యాపాదూపవిచారో, అవిహింసూపవిచారో **తిస్సో ఏసనా** కామేసనా, భవేసనా, బ్రహ్మచరియేసనా. **తయో ఖన్ధా** సీలక్ఖన్ధో, సమాధిక్ఖన్ధో, పఞ్ఞాక్ఖన్ధో.

తత్థ అలోభో కుసలమూలం సుతమయిపఞ్ఞం పరిపూరేతి. సుతమయి పఞ్ఞా పరిపుణ్ణా సవితక్కసవిచారం సమాధిం పరిపూరేతి, సవితక్కసవిచారో సమాధి పరిపుణ్ణో అధిసీలసిక్ఖం పరిపూరేతి, అధిసీలసిక్ఖా పరిపుణ్ణా సమథనిమిత్తం పరిపూరేతి, సమథనిమిత్తం పరిపుణ్ణం నేక్ఖమ్మవితక్కం పరిపూరేతి, నేక్ఖమ్మవితక్కో పరిపుణ్ణో అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం పరిపూరేతి, అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం పరిపుణ్ణం నేక్ఖమ్మసితూపవిచారం పరిపూరేతి, నేక్ఖమ్మూపవిచారం పరిపుణ్ణో కామేసనం పజహతి. కామేసనప్పహానం సీలక్ఖన్ధం పరిపూరేతి.

అదోసో కుసలమూలం చిన్తామయిపఞ్ఞం పరిపూరేతి, చిన్తామయిపఞ్ఞా పరిపుణ్ణా అవితక్కవిచారమత్తం సమాధిం పరిపూరేతి, అవితక్కవిచారమత్తో సమాధి పరిపుణ్ణో అధిచిత్తసిక్ఖం పరిపూరేతి, అధిచిత్తసిక్ఖా పరిపుణ్ణా ఉపేక్ఖానిమిత్తం పరిపూరేతి, ఉపేక్ఖానిమిత్తం పరిపుణ్ణం అబ్యాపాదవితక్కం పరిపూరేతి, అబ్యాపాదవితక్కో పరిపుణ్ణో అఞ్ఞిన్ద్రియం పరిపూరేతి, అఞ్ఞిన్ద్రియం పరిపుణ్ణం అబ్యాపాదూపవిచారం పరిపూరేతి, అబ్యాపాదూపవిచారో పరిపుణ్ణో భవేసనం పజహతి, భవేసనప్పహానం సమాధిక్ఖన్ధం పరిపూరేతి.

అమోహో కుసలమూలం భావనామయిపఞ్ఞం పరిపూరేతి, భావనామయిపఞ్ఞా పరిపుణ్ణా అవితక్కఅవిచారం సమాధిం పరిపూరేతి, అవితక్కఅవిచారో సమాధి పరిపుణ్ణో అధిపఞ్ఞాసిక్ఖం పరిపూరేతి, అధిపఞ్ఞాసిక్ఖా పరిపుణ్ణా పగ్గహనిమిత్తం పరిపూరేతి, పగ్గహనిమిత్తం పరిపుణ్ణం అవిహింసావితక్కం పరిపూరేతి, అవిహింసావితక్కో పరిపుణ్ణో అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం పరిపూరేతి, అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం పరిపుణ్ణం అవిహింసూపవిచారం పరిపూరేతి, అవిహింసూపవిచారో పరిపుణ్ణో బ్రహ్మచరియేసనం పరిపూరేతి, బ్రహ్మచరియేసనా పరిపుణ్ణా పఞ్ఞాక్ఖన్ధం పరిపూరేతి.

ఇతి ఇమే తయో ధమ్మా అకుసలపక్ఖికా కుసలపక్ఖికా చ తికనిద్దేసేహి నిద్దిట్ఠా తిపుక్ఖలనయస్స దిసా నామ. తస్స పరియోసానం **తయో విమోక్ఖా** అప్పణిహితో సుఞ్ఞతో అనిమిత్తో, అయం తిపుక్ఖలో నామ దుతియో నయో.

తత్థ యే ఇమే తయో పుగ్గలా ఉగ్ఘటితఞ్ఞూ విపఞ్చితఞ్ఞూ నేయ్యోతి ఇమేసం తిణ్ణం పుగ్గలానం ద్వే పుగ్గలా సుఖాయ పటిపదాయ ఖిప్పాభిఞ్ఞాయ, సుఖాయ పటిపదాయ దన్ధాభిఞ్ఞాయ చ నియ్యన్తి, ద్వేయేవ పుగ్గలా దుక్ఖాయ పటిపదాయ ఖిప్పాభిఞ్ఞాయ, దుక్ఖాయ పటిపదాయ దన్ధాభిఞ్ఞాయ చ నియ్యన్తి, ఇమే చత్తారో. తే విసేసేన ద్వే హోన్తి దిట్ఠిచరితో చ తణ్హాచరితో చ. ఇమే చత్తారో హుత్వా తయో హోన్తి, తయో హుత్వా ద్వే హోన్తి. ఇమేసం ద్విన్నం పుగ్గలానం అయం సంకిలేసో – అవిజ్జా చ తణ్హా చ అహిరీకఞ్చ అనోత్తప్పఞ్చ అసతి చ అసమ్పజఞ్ఞఞ్చ నీవరణాని చ సంయోజనాని చ అజ్ఝోసానఞ్చ అభినివేసో చ అహంకారో చ మమంకారో చ అస్సద్ధియఞ్చ దోవచస్సతా చ కోసజ్జఞ్చ అయోనిసోమనసికారో చ విచికిచ్ఛా చ అవిజ్జా చ అసద్ధమ్మస్సవనఞ్చ అసమాపత్తి చ.

తత్థ అవిజ్జా చ అహిరీకఞ్చ అసతి చ నీవరణాని చ అజ్ఝోసానఞ్చ అహంకారో చ అస్సద్ధియఞ్చ కోసజ్జఞ్చ విచికిచ్ఛా చ అసద్ధమ్మస్సవనఞ్చ, అయం ఏకా దిసా.

తణ్హా చ అనోత్తప్పఞ్చ అసమ్పజఞ్ఞఞ్చ సంయోజనాని చ అభినివేసో చ మమంకారో చ దోవచస్సతా చ అయోనిసోమనసికారో చ అవిజ్జా చ అసమాపత్తి చ, అయం దుతియా దిసా. దసన్నం దుకానం దస పదాని పఠమా దిసాతి కాతబ్బాని. సంఖిత్తేన అత్థం ఞాపేన్తి పటిపక్ఖే కణ్హపక్ఖస్స దసన్నం దుకానం దస పదాని దుతియకాని, అయం దుతియా దిసా.

తత్థ కతమో కుసలపక్ఖో? సమథో చ విపస్సనా చ విజ్జా చ చరణఞ్చ సతి చ సమ్పజఞ్ఞఞ్చ హిరీ చ ఓత్తప్పఞ్చ అహంకారప్పహానఞ్చ మమంకారప్పహానఞ్చ సమ్మావాయామో చ యోనిసోమనసికారో చ సమ్మాసతి చ సమ్మాసమాధి చ పఞ్ఞా చ నిబ్బిదా చ సమాపత్తి చ సద్ధమ్మస్సవనఞ్చ సోమనస్సఞ్చ ధమ్మానుధమ్మపటిపత్తి చ.

దసన్నం దుకానం సమథాదీని సోమనస్సపరియోసానాని పఠమాని దస పదాని పఠమా దిసా, విపస్సనాదీని ధమ్మానుధమ్మపటిపత్తిపరియోసానాని దుతియాని దస పదాని దుతియా దిసా. ఇతి అకుసలపక్ఖే కుసలపక్ఖే చ నన్దియావట్టస్స నయస్స చతస్సో దిసా.

తాసు కుసలపక్ఖే సమథాదీహి అకుసలపక్ఖే తణ్హాదయో పహానం గచ్ఛన్తి, తేసం పహానా రాగవిరాగా చేతోవిముత్తి, కుసలపక్ఖే విపస్సనాదీహి అకుసలపక్ఖే అవిజ్జాదయో పహానం గచ్ఛన్తి, తేసం పహానా అవిజ్జావిరాగా పఞ్ఞావిముత్తి. ఇతి ఇమా ద్వే విముత్తియో నన్దియావట్టనయే పరియోసానం.

తత్థ తణ్హా అవిజ్జా సమథో విపస్సనాతి చత్తారి పదాని, తేసు అట్ఠారస మూలపదాని సమోసరన్తి. కథం? సమథో చ అలోభో చ అదోసో చ అసుభసఞ్ఞా చ దుక్ఖసఞ్ఞా చాతి ఇమాని పఞ్చ పదాని సమథం భజన్తి, విపస్సనా చ అమోహో చ అనిచ్చసఞ్ఞా చ అనత్తసఞ్ఞా చాతి ఇమాని చత్తారి పదాని విపస్సనం భజన్తి. ఏవం నవ పదాని కుసలాని ద్వీసు పదేసు సమోసరన్తి. తణ్హా చ లోభో చ దోసో చ సుభసఞ్ఞా చ సుఖసఞ్ఞా చాతి ఇమాని పఞ్చ పదాని తణ్హం భజన్తి, అవిజ్జా చ మోహో చ నిచ్చసఞ్ఞా చ అత్తసఞ్ఞా చాతి ఇమాని చత్తారి పదాని అవిజ్జం భజన్తి. ఏవం నవ పదాని అకుసలాని ద్వీసు పదేసు సమోసరన్తి. ఇతి తిపుక్ఖలో చ సీహవిక్కీళితో చ నన్దియావట్టనయం అనుప్పవిసన్తి.

కథం తిపుక్ఖలే నయే ఇతరే ద్వే నయా అనుప్పవిసన్తి? విపస్సనా చ అమోహో చ అనిచ్చసఞ్ఞా చ అనత్తసఞ్ఞా చాతి ఇమాని చత్తారి పదాని అమోహో, సమథో చ అలోభో చ అసుభసఞ్ఞా చ దుక్ఖసఞ్ఞా చాతి ఇమాని చత్తారి పదాని అలోభో, అదోసో అదోసో ఏవ. ఏవం నవ పదాని కుసలాని తీసు పదేసు సమోసరన్తి. తణ్హా చ లోభో చ సుభసఞ్ఞా చ సుఖసఞ్ఞా చాతి ఇమాని చత్తారి పదాని లోభో, అవిజ్జా చ మోహో చ నిచ్చసఞ్ఞా చ అత్తసఞ్ఞా చాతి ఇమాని చత్తారి పదాని మోహో, దోసో దోసో ఏవ. ఏవం నవ పదాని అకుసలాని తీసు పదేసు సమోసరన్తి. ఇతి తిపుక్ఖలే నయే ఇతరే ద్వే నయా అనుప్పవిసన్తి.

కథం చతూసు పదేసు అట్ఠారస మూలపదాని సమోసరన్తి? తణ్హా చ సుభసఞ్ఞా చ, అయం పఠమో విపల్లాసో. లోభో చ సుఖసఞ్ఞా చ, అయం దుతియో విపల్లాసో. అవిజ్జా చ నిచ్చసఞ్ఞా చ, అయం తతియో విపల్లాసో. మోహో చ అత్తసఞ్ఞా చ, అయం చతుత్థో విపల్లాసో. ఇతి నవ పదాని అకుసలాని చతూసు పదేసు సమోసరన్తి. సమథో చ అసుభసఞ్ఞా చ పఠమం

సతిపట్ఠానం, అలోభో చ దుక్ఖసఞ్ఞా చ దుతియం సతిపట్ఠానం, విపస్సనా చ అనిచ్చసఞ్ఞా చ తతియం సతిపట్ఠానం, అమోహో చ అనత్తసఞ్ఞా చ చతుత్థం సతిపట్ఠానం. ఇతి నవ పదాని కుసలాని చతూసు పదేసు సమోసరన్తి. ఏవం సీహవిక్కీళితనయే ఇతరే ద్వే నయా అనుప్పవిసన్తి. తిణ్ణఞ్హి నయానం యా భూమియో గోచరో, సో ఏకేకం నయం అనుప్పవిసతి. తస్మా ఏకేకస్స నయస్స అకుసలే వా ధమ్మే విఞ్ఞాతే కుసలే వా పటిపక్ఖో అన్వేసితబ్బో. పటిపక్ఖం అన్వేసిత్వా సో నయో నిద్దిసితబ్బో. తమ్హి నయే నిద్దిట్ఠే యథా ఏకమ్హి నయే ఇతరేసం నయానం మూలపదాని అనుప్పవిట్ఠాని, తతో తతో నీహరిత్వా నిద్దిసితబ్బాని. ఏకేకస్మిఞ్హి నయే అట్ఠారస మూలపదాని అనుప్పవిట్ఠాని.

తత్థ ఏకేకస్మిం ధమ్మే విఞ్ఞాతే సబ్బే ధమ్మా విఞ్ఞాతా హోన్తి. ఇమేసం తిణ్ణం నయానం సీహవిక్కీళితస్స నయస్స చత్తారి ఫలాని పరియోసానం పఠమాయ దిసాయ పఠమం ఫలం, దుతియాయ దిసాయ దుతియం ఫలం, తతియాయ దిసాయ తతియం ఫలం, చతుత్థాయ దిసాయ చతుత్థం ఫలం పరియోసానం.

తిపుక్ఖలస్స నయస్స తయో విమోక్ఖా పరియోసానం పఠమాయ దిసాయ అప్పణిహితో, దుతియాయ సుఞ్ఞతో, తతియాయ అనిమిత్తో విమోక్ఖో పరియోసానం.

నన్దియావట్టస్స నయస్స ద్వే విముత్తియో పరియోసానం పఠమాయ దిసాయ తణ్హావిరాగా చేతోవిముత్తి, దుతియాయ దిసాయ అవిజ్జావిరాగా పఞ్ఞావిముత్తి పరియోసానం. ఇమేసు తీసు నయేసు యా అట్ఠారసన్నం పదానం ఆలోచనా, అయం దిసాలోచనో నయో. యా ఆలోకేత్వా కుసలపక్ఖే అకుసలపక్ఖే చ “అయం ధమ్మో ఇమం ధమ్మం భజతీ”తి జానన్తేన సమ్మా యోజనా, అయం **అఙ్కుసో నయోతి** ఇమే పఞ్చ నయా.

నయసముట్ఠానవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సాసనపట్ఠానవారవణ్ణనా

ఏవం సబ్బథా నయసముట్ఠానం విభజిత్వా ఇదాని సాసనపట్ఠానం విభజన్తో యస్మా సఙ్గహవారాదీసు మూలపదేహేవ పట్ఠానం సఙ్గహేత్వా సరూపతో న దస్సితం, తస్మా యథా మూలపదేహి పట్ఠానం నిద్ధారేతబ్బం, ఏవం పట్ఠానతోపి మూలపదాని నిద్ధారేతబ్బానీతి దస్సనత్థం **''అట్ఠారస మూలపదా కుహిం దట్ఠబ్బా? సాసనపట్ఠానే''**తి ఆహ. మూలపదసాసనపట్ఠానానఞ్హి అఞ్ఞమఞ్ఞసఙ్గహో పుబ్బే దస్సితో ఏవాతి. అథ **సాసనపట్ఠాన**న్తి కో వచనత్థో? సాసనస్స పట్ఠానన్తి సాసనపట్ఠానం , సాసనం దేసనా, తస్సా వేనేయ్యజ్ఝాసయానురూపం తేసం హితసుఖనిప్ఫాదనత్థం పకారేహి ఠానం పవత్తి సాసనపట్ఠానం. ఇధ పన తస్స తథాభావదీపనం "సాసనపట్ఠాన"న్తి వేదితబ్బం. అథ వా సాసనం అధిసీలసిక్ఖాదయో. తేసం పవత్తనుపాయభావతో పతిట్ఠహన్తి ఏతేహీతి పట్ఠానాని, సంకిలేసాదిధమ్మా. తేసం పవేదనతో తదుపచారేన సుత్తాని పట్ఠానాని. తేసం పన సమూహభావతో అయం పకరణప్పదేసో పట్ఠానం నామ.

అపరో నయో – కేనట్ఠేన పట్ఠానం? పట్ఠితట్ఠేన గమనట్ఠేనాతి అత్థో. "యే తే గోట్ఠా పట్ఠితగావో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౨౬) ఆగతట్ఠానస్మిఞ్హి యేన పట్ఠానేన తే "గోట్ఠా పట్ఠితగావో"తి వుత్తా, తం అత్థతో గమనం హోతి. ఇతి నాతివిత్థారితనయేసు హారనయేసు అనిస్సఙ్గగమనస్స దేసనాఞాణస్స సంకిలేసభాగియాదిలోకియాదిభేదేసు తదుభయవోమిస్సకభేదేసు చ విత్థారితనయలాభతో నిస్సఙ్గవసేన పవత్తగమనత్తా తే సంకిలేసభాగియాదయో లోకియాదయో చ విసుం విసుం వోమిస్సా చ అధికరణవసేన పట్ఠానం నామ. తేసం పకాసనతో అయం పకరణప్పదేసో పట్ఠానన్తి వేదితబ్బం.

''సంకిలేసభాగియ''న్తిఆదీసు సంకిలిస్సతి ఏతేనాతి సంకిలేసో. సంకిలేసభాగే సంకిలేసకోట్ఠాసే పవత్తం **సంకిలేసభాగియం.** వాసనా పుఞ్ఞభావనా, వాసనాభాగే పవత్తం **వాసనాభాగియం,** వాసనం భజాపేతీతి వా వాసనాభాగియం. నిబ్బిజ్ఝనం లోభక్ఖన్ధాదీనం పదాలనం నిబ్బేధో. నిబ్బేధభాగే పవత్తం, నిబ్బేధం భజాపేతీతి వా **నిబ్బేధభాగియం.** పరినిట్ఠితసిక్ఖాధమ్మా అసేక్ఖా, అసేక్ఖభావే పవత్తం, అసేక్ఖే భజాపేతీతి వా **అసేక్ఖభాగియం.** తేసు యత్థ తణ్హాదిసంకిలేసో విభత్తో, ఇదం సంకిలేసభాగియం. యత్థ దానాదిపుఞ్ఞకిరియవత్థు విభత్తం, ఇదం వాసనాభాగియం. యత్థ సేక్ఖా సీలక్ఖన్ధాదయో విభత్తా, ఇదం నిబ్బేధభాగియం. యత్థ పన అసేక్ఖా సీలక్ఖన్ధాదయో విభత్తా, ఇదం అసేక్ఖభాగియం. ఇతరాని తేసం వోమిస్సకనయవసేన వుత్తాని.

తాని పన ఛ దుకా చత్తారో తికా ఏకం చతుక్కం అపరమ్పి ఏకం చతుక్కన్తి ద్వాదస హోన్తి. తేసు చత్తారో దుకా ద్వే చ తికా ఉద్ధటా, ఇతరే న ఉద్ధటా, అనుద్ధరణే కారణం నత్థి. ఇమినా నయేన తేపి గహేతుం సక్కాతి పాళియం సంఖిత్తాతి దట్ఠబ్బం. తథా హి వక్ఖతి – "ఇమాని చత్తారి సుత్తాని, సాధారణాని కతాని అట్ఠ భవన్తీ"తిఆది. తత్థ యస్మా కత్థచి సుత్తే తణ్హాసంకిలేసోవ నిద్దిసీయతి, కత్థచి దిట్ఠిసంకిలేసోవ, కత్థచి దుచ్చరితసంకిలేసోవ నిద్దిసీయతి, తస్మా సంకిలేసభాగియం సుత్తం తిధా విభజిత్వా ఉద్దిట్ఠం **''తణ్హాసంకిలేసభాగియం సుత్త''**న్తిఆదినా. తథా వోదానం నామ సంకిలేసే సతి హోతీతి వోదానభాగియం సుత్తం సంకిలేసవిభాగేన తిధావ ఉద్దిట్ఠం **''తణ్హావోదానభాగియం సుత్త''**న్తిఆదినా. తం పన అత్థతో వాసనాభాగియాది ఏవ హోతి. అయఞ్చ నయో కేసుచి పోత్థకేసు నత్థి.

‘‘**తత్థ సంకిలేసో తివిధో**’’తిఆది సంకిలేసపటిపక్ఖతో సమథాదినిద్ధారణవసేన వాసనాభాగియాదిసుత్తానం విసయదస్సనత్థం ఆరద్ధం. తత్థ **యది ఆసత్తి ఉప్పజ్జతి భవేసూ**తి భవేసు ఛన్దరాగం పజహితుం అసక్కోన్తస్స యది భవపత్థనా ఉప్పజ్జతి. **ఏవం సాయ**న్తి ఏవమస్స పుగ్గలస్స అయం సమథవిపస్సనాభావనామయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు భవతి పుఞ్ఞభవఫలనిబ్బత్తనతో. **తత్రూపపత్తియా సంవత్తతీ**తి తత్ర తత్ర భవే ఉపపత్తియా సంవత్తతి. **ఇమాని చత్తారి సుత్తానీ**తి ఇమాని సంకిలేసభాగియాదీని చత్తారి సుత్తాని. **సాధారణాని కతానీ**తి సంకిలేసభాగియఞ్చ వాసనాభాగియఞ్చ, సంకిలేసభాగియఞ్చ నిబ్బేధభాగియఞ్చ, సంకిలేసభాగియఞ్చ అసేక్ఖభాగియఞ్చ, వాసనాభాగియఞ్చ నిబ్బేధభాగియఞ్చాతి ఏవం పదన్తరసంయోజనవసేన మిస్సితాని కతాని. **అట్ఠ భవన్తీ**తి పురిమాని చత్తారి ఇమాని చత్తారీతి ఏవం అట్ఠ భవన్తి.

తానియేవ అట్ఠ సుత్తాని సాధారణాని కతాని సోళస భవన్తీతి తానియేవ యథావుత్తాని అట్ఠ సుత్తాని వాసనాభాగియఞ్చ అసేక్ఖభాగియఞ్చ నిబ్బేధభాగియఞ్చ, అసేక్ఖభాగియఞ్చ సంకిలేసభాగియఞ్చ వాసనాభాగియఞ్చ, నిబ్బేధభాగియఞ్చ సంకిలేసభాగియఞ్చ వాసనాభాగియఞ్చ, అసేక్ఖభాగియఞ్చ సంకిలేసభాగియఞ్చ నిబ్బేధభాగియఞ్చ, అసేక్ఖభాగియఞ్చ వాసనాభాగియఞ్చ నిబ్బేధభాగియఞ్చ, అసేక్ఖభాగియఞ్చ సంకిలేసభాగియఞ్చ వాసనాభాగియఞ్చ, నిబ్బేధభాగియఞ్చ అసేక్ఖభాగియఞ్చ నేవసంకిలేసభాగియఞ్చ, నవాసనాభాగియఞ్చ ననిబ్బేధభాగియఞ్చ న అసేక్ఖభాగియఞ్చాతి ఏవం సాధారణాని కతాని పురిమాని అట్ఠ ఇమాని అట్ఠాతి సోళస భవన్తి. తేసు చత్తారో ఏకకా, ఛ దుకా, చత్తారో తికా, ఏకో చతుక్కో, అపరోపి ఏకో చతుక్కోతి అయమ్పి విభాగో వేదితబ్బో. తత్థాపి ద్వే దుకా, ద్వే తికా, ద్వే చతుక్కా చ పాళియం అనాగతాతి వేదితబ్బా.

ఇదాని ఇమస్స పట్ఠానస్స సకలసాసనసఙ్గహితభావం విభావేతుం ‘‘**ఇమేహి సోళసహి సుత్తేహి భిన్నేహి నవవిధం సుత్తం భిన్నం భవతీ**’’తి వుత్తం. తస్సత్థో – ఇమేహి సంకిలేసభాగియాదీహి సోళసహి సుత్తేహి పట్ఠాననయేన విభత్తేహి సుత్తగేయ్యాదినవవిధం పరియత్తిసాసనసఙ్ఖాతం సుత్తం భిన్నం సోళసధా విభత్తం హోతి. ఇమినా సోళసవిధేన పట్ఠానేన అసఙ్గహితో పరియత్తిసాసనస్స పదేసో నత్థీతి అధిప్పాయో. కథం పన సంకిలేసభాగియాదిభావో గహేతబ్బోతి? ఆహ ‘‘**గాథాయ గాథా అనుమినితబ్బా**’’తిఆది. తత్థ **గాథాయ గాథా అనుమినితబ్బా**తి అయం గాథా వియ గాథా సంకిలేసభాగియాతి వా వాసనాభాగియాతి వా నిబ్బేధభాగియాతి వా అసేక్ఖభాగియాతి వా అనుమినితబ్బా, అను అను మినిత్వా తక్కేత్వా జానితబ్బాతి అత్థో. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. ఏత్థ చ గాథావేయ్యాకరణవినిముత్తా సబ్బా పరియత్తి ‘‘సుత్తేనా’’తిపదేన సఙ్గహితాతి దట్ఠబ్బా.

ఇదాని సంకిలేసభాగియాదీని సుత్తాని యథానిద్దిట్ఠాని ఉదాహరణవసేన విభావేతుం ‘‘**తత్థ కతమం సంకిలేసభాగియం సుత్త**’’న్తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ ‘‘**కామన్ధా జాలసఞ్ఛన్నా**’’తి గాథాయ అత్థో హేట్ఠా వుత్తోయేవ. యథా ఇమస్స, ఏవం ఇతో పరానమ్పి హేట్ఠా వుత్తత్థానం ఉత్తానపదానఞ్చ అత్థం న వణ్ణయిస్సామ.

అగతిగమనానీతి కాయాదీహి అయుత్తగమనాని, అకత్తబ్బకరణానీతి అత్థో. **ఛన్దా**తి ఛన్దహేతు ఇచ్ఛాపచ్చయా. **అగతిం గచ్ఛతీ**తి అగన్తబ్బం గతిం గచ్ఛతి, అకత్తబ్బం కరోతీతి అత్థో. **ధమ్మ**న్తి సాధూనం అరియానం ధమ్మం. **అతివత్తతీ**తి అతిమద్దిత్వా వీతిక్కమతి. **నిహీయతీ**తి హాయతి. **యసో**తి కిత్తి చ పరివారో చ.

‘‘**మనోపుబ్బఙ్గమా ధమ్మా**’’తి గాథాయం **మనో**తి యదిపి కామావచరకుసలాదిభేదం సబ్బమ్పి చతుభూమకచిత్తం మనో, ఇమస్మిం పన ఠానే **చక్ఖుపాలత్థేరస్స** (ధ. ప. ౧-౨; థేరగా॰ ౯౫) పురిమజాతియం వేజ్జభూతస్స ఉప్పన్నవసేన నియమియమానం పటిఘసమ్పయుత్తచిత్తమేవ లబ్భతి. సో మనో పుబ్బఙ్గమో ఏతేసన్తి **మనోపుబ్బఙ్గమా**, మనసా పఠమగామినా సమన్నాగతాతి అత్థో. **ధమ్మా**తి నిస్సత్తనిజ్జీవట్ఠేన ధమ్మా, తే పన వేదనాదయో తయో అరూపినో ఖన్ధా. ఏతే హి మనోపుబ్బఙ్గమా. కథం పనేతేహి సద్ధిం ఏకస్మిం వత్థుస్మిం ఏకస్మిఞ్చ ఆరమ్మణే ఏకక్ఖణే ఉప్పజ్జమానో మనో పుబ్బఙ్గమో నామ హోతీతి? ఉప్పాదపచ్చయట్ఠేన. యథా హి బహూసు ఏకతో గామఘాతాదికమ్మాని కరోన్తేసు ‘‘కో ఏతేసం పుబ్బఙ్గమో’’తి వుత్తే యో తేసం పచ్చయో హోతి, యం యం నిస్సాయ తే తం కమ్మం కరోన్తి, సో దత్తో వా మిత్తో వా తేసం పుబ్బఙ్గమోతి వుచ్చతి, ఏవంసమ్పదమిదం దట్ఠబ్బం. ఇతి ఉప్పాదపచ్చయట్ఠేన మనో పుబ్బఙ్గమో ఏతేసన్తి మనోపుబ్బఙ్గమా. న హి తే మనే అనుప్పజ్జన్తే ఉప్పజ్జితుం సక్కుణన్తి, మనో పన ఏకచ్చేసు చేతసికేసు అనుప్పజ్జన్తేసుపి ఉప్పజ్జతి ఏవ.

అధిపతివసేన మనో సేట్ఠో ఏతేసన్తి **మనోసేట్ఠా**. యథా హి చోరాదీనం చోరజేట్ఠకాదయో అధిపతినో సేట్ఠా, తథా తేసమ్పి మనో సేట్ఠో. యథా పన దారుఆదీహి నిప్ఫన్నాని భణ్డాని దారుమయాదీని నామ హోన్తి, తథా ఏతేపి మనతో నిప్ఫన్నత్తా **మనోమయా** నామ. **పదుట్ఠేనా**తి అభిజ్ఝాదీహి దోసేహి పదుట్ఠేన దూసితేన భాసతి వా కరోతి వా. సో హి భాసన్తో చతుబ్బిధం వచీదుచ్చరితమేవ భాసతి, కరోన్తోపి తివిధం కాయదుచ్చరితమేవ కరోతి, అభాసన్తో అకరోన్తో తేహి అభిజ్ఝాదీహి పదుట్ఠమనతాయ తివిధం మనోదుచ్చరితం పూరేతి. ఏవమస్స దస అకుసలకమ్మపథా పారిపూరిం గచ్ఛన్తి. **తతో నం దుక్ఖమన్వేతీ**తి తతో తివిధదుచ్చరితతో తం పుగ్గలం దుక్ఖం అన్వేతి దుచ్చరితానుభావేన చతూసు అపాయేసు దుక్ఖం అనుగచ్ఛతి. యథా కిం? **చక్కంవ వహతో పదన్తి**, యథా నామ సకటం వహతో బలీబద్దస్స పదం పహరన్తం చక్కం అనుగచ్ఛతి, ఏవం నం పుగ్గలం దుక్ఖమనుగచ్ఛతీతి.

‘‘**మిద్ధీ యదా హోతీ**’’తి గాథాయం **మిద్ధీ**తి థినమిద్ధాభిభూతో. **మహగ్ఘసో**తి మహాభోజనో ఆహరహత్థకఅలంసాటకతత్రవట్టకకాకమాసకభుత్తవమితకానం అఞ్ఞతరో వియ. **నిద్దాయితా**తి సుపనసీలో. **సమ్పరివత్తసాయీ**తి సేయ్యసుఖపస్ససుఖానం అనుయుఞ్జనవసేన సమ్పరివత్తకసయనసీలో . **నివాపపుట్ఠో**తి కుణ్డకాదినా సూకరభత్తేన పుట్ఠో. ఘరసూకరో హి బాలకాలతో పట్ఠాయ పోసియమానో థూలసరీరకాలే గేహతో బహి నిక్ఖమితుం అలభన్తో హేట్ఠామఞ్చాదీసు సమ్పరివత్తిత్వా సమ్పరివత్తిత్వా అస్ససన్తో పస్ససన్తో సయతేవ. ఇదం వుత్తం హోతి – యదా పురిసో మిద్ధీ చ హోతి మహగ్ఘసో చ, నివాపపుట్ఠో మహావరాహో వియ అఞ్ఞేన ఇరియాపథేన యాపేతుం అసక్కోన్తో నిద్దాసీలో సంపరివత్తసాయీ, తదా సో ‘‘అనిచ్చం దుక్ఖం అనత్తా’’తి తీణి లక్ఖణాని మనసి కాతుం న సక్కోతి. తేసం అమనసికారా మన్దపఞ్ఞో పునప్పునం గబ్భం ఉపేతి, గబ్భవాసతో న పరిముచ్చతీతి.

‘‘**అయసావ మల**’’న్తి గాథాయం **అయసా**తి అయతో. **సముట్ఠిత**న్తి జాతం. **తతుట్ఠాయా**తి తతో ఉట్ఠహిత్వా. **అతిధోనచారిన**న్తి ధోనా వుచ్చతి చత్తారో పచ్చయే ఇదమత్థితాయ అలమేతేనాతి పచ్చవేక్ఖిత్వా పరిభుఞ్జనపఞ్ఞా, తం అతిక్కమిత్వా చరన్తో అతిధోనచారీ నామ. ఇదం వుత్తం హోతి – యథా అయతో మలం సముట్ఠాయ యతో తం సముట్ఠితం, తమేవ ఖాదతి వినాసేతి, ఏవమేవం చత్తారో పచ్చయే అప్పచ్చవేక్ఖిత్వా పరిభుఞ్జన్తం అతిధోనచారినం సాని కమ్మాని అత్తనో సన్తానే ఉట్ఠితత్తా అత్తనో సన్తకానేవ తాని కమ్మాని దుగ్గతిం నయన్తీతి.

‘‘**చోరో యథా**’’తి గాథాయం **చోరో యథా సన్ధిముఖే గహీతో**తి యథా చోరో ఘరసన్ధిం ఛిన్దిత్వా గేహం పవిసన్తో ఘరసన్ధిముఖే ఏవ రాజపురిసేహి గహితో. **సకమ్మునా హఞ్ఞతి బజ్ఝతే చా**తి తేన అత్తనా కతకమ్మేన కసాభితాళనాదినా హఞ్ఞతి చేవ అద్దుబన్ధనాదినా బజ్ఝతి చ. **ఏవం అయం పేచ్చ పజా పరత్థా**తి ఏవమ్పి అయం పాపకారినీ పజా ఇతో చవిత్వా పరలోకే. **సకమ్మునా హఞ్ఞతి బజ్ఝతే చా**తి అత్తనావ కతేన పాపకమ్మేన నిరయాదీసు నానప్పకారేహి కమ్మకారణాదీహి హఞ్ఞతి చేవ పరిబజ్ఝతి చాతి.

‘‘**సుఖకామానీ**’’తి గాథాయం **యో దణ్డేన విహింసతీ**తి యో పుగ్గలో దణ్డేన వా లేడ్డుఆదీహి వా విబాధతి. **పేచ్చ సో న లభే సుఖ**న్తి సో పుగ్గలో పరలోకే మనుస్ససుఖం వా దిబ్బసుఖం వా న లభతి, నిబ్బానసుఖే పన వత్తబ్బమేవ నత్థి.

గున్నం చే తరమానానన్తి గావీసు మహోఘం తరన్తీసు. **జిమ్హం గచ్ఛతి పుఙ్గవో**తి యది యూథపతి ఉసభో కుటిలం గచ్ఛతి. **సబ్బా తా జిమ్హం గచ్ఛన్తీ**తి సబ్బాపి తా గావియో కుటిలమేవ గచ్ఛన్తి. కస్మా? **నేత్తే జిమ్హం గతే సతీ**తి నేత్తరి కుటిలం గతే సతి, నేత్తస్స కుటిలం గతత్తాతి అత్థో. సో హి తాసం పచ్చయికో ఉపద్దవహారో చ.

‘‘**ఏవమేవ**’’న్తి గాథాయం యథా చేతం, ఏవమేవం యో మనుస్సేసు పధానసమ్మతో, యది సో అధమ్మచారీ సియా. యే తస్స అనుజీవినో, సబ్బేపి అధమ్మికావ హోన్తి. సామిసమ్పదా హి పకతిసమ్పదం సమ్పాదేతి. యస్మా చ ఏతదేవ, తస్మా **సబ్బం రట్ఠం దుక్ఖం సేతి, రాజా చే హోతి అధమ్మికో. సుకిచ్ఛరూపా వతా**తి సుట్ఠు కిచ్ఛాపన్నరూపా వత. **ఉపధీసూ**తి కామగుణూపధీసు. **రత్తా**తి రాగాభిభూతా. **కటుక**న్తి దుక్ఖం.

కుక్కుచ్చజనకేసేవ పత్తవట్టిప్పభవస్స ఉపచ్ఛిన్నత్తా ఫలుప్పత్తి కదలియా పరాభవాయ హోతీతి ఆహ – ‘‘**ఫలం వే కదలిం హన్తీ**’’తి. తథా ఫలపరియోసానత్తా ఓసధీనం “ఫలం వేళుం ఫలం నళ”న్తి వుత్తం. వళవాయ కుచ్ఛిస్మిం గద్రభస్స జాతా అస్సతరీ నామ, సా గబ్భం గణ్హిత్వా కాలే సమ్పత్తే విజాయితుం న సక్కోతి. పాదేహి భూమిం పహరన్తీ తిట్ఠతి, అథస్స చత్తారో పాదే చతూసు ఖాణుకేసు బన్ధిత్వా కుచ్ఛిం ఫాలేత్వా పోతకం నీహరన్తి, సా తత్థేవ మరతి. తేన వుత్తం – ‘‘**గబ్భో అస్సతరిం యథా**’’తి. ఇదం వుత్తం హోతి – యథా అత్తనో ఫలం కదలివేళునళేపి వినాసేతి, గబ్భో చ అస్సతరిం, ఏవం అత్తనో కమ్మఫలభూతో సక్కారో అసప్పురిసం వినాసేతీతి.

కోధమక్ఖగరూతి కుజ్ఝనలక్ఖణం కోధం, పరగుణమక్ఖనలక్ఖణం మక్ఖఞ్చ గరుం కత్వా ఉద్ధం కత్వా ఉక్ఖిపిత్వా చరన్తో. **సుఖేత్తే**తి సుఖేత్తేపి. **పూతిబీజంవా**తి పూతిభావం గతం బీజం వియ. ఛకణరసాదిపరిభావనసుక్ఖాపనసుఖసయాదీని అకరణేన బీజదోసదుట్ఠన్తి అత్థో.

చేతసాతి అత్తనో చిత్తేన. **చేతో**తి తస్స పుగ్గలస్స చిత్తం. **పరిచ్చా**తి పరిచ్ఛిన్దిత్వా. **ఇరియతీ**తి పవత్తతి. **యథాభత**న్తి యథా కిఞ్చి ఆహరిత్వా ఠపితం.

మాకత్థాతి మా అకత్థ. **న పముత్యత్థీ**తి పమోక్ఖో నత్థి. **ఉపేచ్చాపీ**తి సఞ్చిచ్చాపి, బుద్ధిపుబ్బేనాపీతి అత్థో.

‘‘**అధమ్మేనా**’’తి వత్వాపి ‘‘**ముసావాదేనా**’’తి వచనం ముసావాదస్స మహాసావజ్జభావదస్సనత్థం. తేనేవాహ – “ఏకం ధమ్మం అతీతస్సా”తిఆది (ధ. ప. ౧౭౬), తథా “ఏవం పరిత్తం ఖో, రాహుల, తేసం సామఞ్ఞం, యేసం నత్థి

సమ్పజానముసావాదే లజ్జా”తిఆది (మ॰ ని॰ ౨.౧౦౮). **తం కథం ను భవిస్సతీ**తి తం ధనం కేన ను పకారేన తేసం భవిస్సతి. అధమ్మేన తేసం సమ్భతత్తా తేసు నచిరట్ఠితికం హోతీతి అత్థో. **అన్తరాయా సు భవిస్సన్తీ**తి అధమ్మియవోహారాదితో రాజన్తరాయాదయో భవిస్సన్తి. **సూ**తి నిపాతమత్తం. **సమ్భతస్స వినస్సతీ**తి ఇమస్స సమ్భతం సజ్జితం వినస్సతి. **సగ్గ**న్తి సుగతిం. సా హి రూపాదీహి సోభనేహి అగ్గోతి సగ్గోతి అధిప్పేతా. **ఏత్తావతా**తి దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికానం అత్థానం హానియా. **హతా**తి వినట్ఠా.

వివట్టతేతి నివట్టతి. **లోభా ఖణతి అత్తాన**న్తి లోభహేతు అపుఞ్ఞాని కరోన్తో కాయవిసమాదియోగేన అత్తానం ఖణతి నామ. **మిత్తేహి జీరతీ**తి మిత్తభావేహి హాయతి.

చరన్తీతి చతూహి ఇరియాపథేహి అకుసలమేవ కరోన్తా విచరన్తి. **బాలా**తి ఇధలోకత్థం పరలోకత్థఞ్చ అజానన్తా ఇధ బాలా నామ. **దుమ్మేధా**తి నిప్పఞ్ఞా. న హి పఞ్ఞాయ దుట్ఠత్తం నామ అత్థి. **అమిత్తేనేవా**తి అమిత్తభూతేన వియ వేరినా వియ హుత్వా. **కటుకప్ఫల**న్తి తిఖిణఫలం, దుక్ఖఫలన్తి అత్థో. **న తం కమ్మం కతం సాధు, యం కత్వా అనుతప్పతీ**తి యం కమ్మం నిరయాదీసు నిబ్బత్తనసమత్థం దుక్ఖుదయం కత్వా అనుస్సరితానుస్సరితక్ఖణే అనుతప్పతి అనుసోచతి, తం కతం న సాధు న సున్దరం న భద్దకం. **యస్స అస్సుముఖో**తి యస్స అస్సూహి తిన్తముఖో రోదన్తో విపాకం పటిసేవతి అనుభోతి.

దుక్కరన్తి వత్తపటివత్తపూరణాదివసేన ఆభిసమాచారికసీలస్స కాతుం అసక్కుణేయ్యతాయ దుక్కరం. సమాదానతో పట్ఠాయ ఖణ్డం అకత్వా విసేసతో ఆదిబ్రహ్మచరియకస్స చరిమకచిత్తం పాపేతబ్బతాయ **దుత్తితిక్ఖం,** సీలసంవరాదయో వా అపరిక్ఖతే కత్వా సమ్పాదేతుం అసక్కుణేయ్యతాయ దుక్కరం. అధివాసేతబ్బానం పన దుస్సహనతో ఖన్తిసంవరంవసేన దుత్తితిక్ఖం. **అబ్యత్తేనా**తి మన్దపఞ్ఞేన. **సామఞ్ఞ**న్తి సమణభావో. **తత్థా**తి తస్స సామఞ్ఞస్స. **సమ్బాధా**తి దున్నివత్థదుప్పారుతమాతుగామాదిసమ్మద్దా. **యత్థా**తి సీలసంవరాదీనం పరిబన్ధభూతేసు సమ్బాధసఙ్ఖాతేసు విసభాగారమ్మణాదీసు . అథ వా దుక్కరన్తిపదస్స అత్థం దస్సేతుం దుత్తితిక్ఖన్తి వుత్తం. **దుత్తితిక్ఖ**న్తి దుక్ఖమం దురధివాసియం. **అబ్యత్తేనా**తి బాలేన. **సామఞ్ఞ**న్తి సమణధమ్మో. ఇదం వుత్తం హోతి – యం పణ్డితా కులపుత్తా దసపి వస్సాని వీసతిపి…పే॰… సట్ఠిపి వస్సాని దన్తేభి దన్తమాధాయ జివ్హాయ తాలుం ఆహచ్చ చేతసా చిత్తం అభినిగ్గణ్హిత్వా ఏకాసనం ఏకభత్తం పటిసేవమానా ఆపాణకోటికం బ్రహ్మచరియం చరన్తా సామఞ్ఞం కరోన్తి, తం బాలా అబ్యత్తా కాతుం న సక్కోన్తీతి. **బహూహి తత్థ సమ్బాధా**తి తస్మిం సామఞ్ఞసఙ్ఖాతే అరియమగ్గే బహూ సమ్బాధా, మగ్గాధిగమాయ పటిపన్నస్స బహూ పరిస్సయాతి అత్థో.

అప్పమేయ్యం పమినన్తోతి అప్పమేయ్యం ఖీణాసవపుగ్గలం “ఏత్తకసీలో అయం ఏత్తకసమాధి ఏత్తకపఞ్ఞో”తి ఏవం మినన్తో. **కోధ విద్వా వికప్పయే**తి కో ఇధ విద్వా మేధావీ వికప్పేయ్య, ఖీణాసవోవ ఖీణాసవం మినన్తో వికప్పేయ్యాతి దీపేతి. **నివుతం మఞ్ఞే**తి యో పన పుథుజ్జనో మినేతుం ఆరభతి, తం నివుతం అవకుజ్జపఞ్ఞం మఞ్ఞామి. **అకిస్సవ**న్తి కిస్సవా వుచ్చతి పఞ్ఞా, నిప్పఞ్ఞన్తి అత్థో.

కుఠారీతి అత్తచ్ఛేదకట్ఠేన కుఠారిసదిసీ ఫరుసవాచా. **ఛిన్దతీ**తి కుసలమూలసఙ్ఖాతే మూలేయేవ నికన్తతి. **విసం హలాహలం ఇవా**తి హలాహలసఙ్ఖాతం విసం ఇవ. **ఏవం విరద్ధం పాతేతీ**తి విరద్ధం అపరద్ధం ఖలితపుగ్గలం ఏవం అపాయేసు వినిపాతేతి. **వాచా దుబ్భాసితా యథా**తి యథా వాచా అరియూపవాదనవసేన దుబ్భాసితా.

నిన్దియన్తి నిన్దనీయం. **తం వా నిన్దతి యో పసంసియోతి** యో గుణవిసిట్ఠతాయ పసంసారహో పుగ్గలో, తం వా సో పాపిచ్ఛతాదీని ఆరోపేత్వా గరహతి. **విచినాతీతి** ఉపచినాతి. **కలిన్తి** అపరాధం. **అయం కలీతి** అయం అపరాధో. **అక్ఖేసూతి** జూతకీళనక్ఖేసు. **సబ్బస్సాపి సహాపి అత్తనాతి** సబ్బేన అత్తనో ధనేనాపి అత్తనాపి సద్ధిం. **సుగతేసూతి** సోభనగమనత్తా, సున్దరం ఠానం గతత్తా, సమ్మా గతత్తా, సమ్మా చ గదత్తా సుగతసఙ్ఖాతేసు బుద్ధాదీసు. **మనం పదోసయేతి** యో మనం పదోసేయ్య, తస్స అయం మనోపదోసో ఏవ మహత్తరో కలీతి వుత్తం హోతి. కస్మా? యస్మా **సతం సహస్సానం...పే... పాపకన్తి**. తత్థ **సతం సహస్సానన్తి** నిరబ్బుదగణనాయ సతసహస్సం. **ఛత్తింసతీతి** అపరాని ఛత్తింసతి నిరబ్బుదాని. **పఞ్చ చాతి** అబ్బుదగణనాయ పఞ్చ చ అబ్బుదాని. తస్మా వస్సగణనాయ ఏత్తకో సో కాలో, యం కాలం అరియగరహీవాచం మనఞ్చ పణిధాయ పాపకం నిరయం ఉపేతి, తత్థ పచ్చతీతి వుత్తం హోతి. ఇదఞ్చ సఙ్ఖేపేన పదుమనిరయే ఆయుప్పమాణం, విత్థారేన పన పరతో ఆగమిస్సతి.

లోభగుణేతి "గుణో"తి బాలేహి దిట్ఠత్తా, అనేకక్ఖత్తుం పవత్తితత్తా చ లోభోయేవ లోభగుణో, తస్మిం లోభగుణే, తణ్హాయాతి అత్థో. **అనుయుత్తోతి** అను అను యుత్తో. **అవదఞ్ఞూతి** అవచనఞ్ఞూ, బుద్ధానమ్పి ఓవాదస్స అగ్గహణతో. **మచ్ఛరీతి** పఞ్చవిధమచ్ఛరియేన మచ్ఛరీ. **పేసుణియం అనుయుత్తోతి** పేసుణియస్మిం అనుయుత్తో అగ్గసావకానం భేదనేన. కోకాలికఞ్హి మీయమానం ఓవదన్తేన ఆయస్మతా మహామోగ్గల్లానేన భాసితా ఇమా గాథాతి. **ముఖదుగ్గాతి** ముఖవిసమ. **విభూతాతి** విగతభూత అలికవాది. **అనరియాతి** అసప్పురిస. **భూనహూతి** భూతిహనక అత్తనో బుద్ధివినాసక. **పురిసన్తాతి** పురిసాధమ. **కలీతి** అలక్ఖిపురిస. **అవజాతకపుత్తాతి** బుద్ధస్స భగవతో అవజాతపుత్త. **మా బహుభాణిధ నేరయికోసీతి** ఇదాని బహుభాణీ మా హోహి, నేరయికో అసి జాతో. **రజమాకిరసీతి** కిలేసరజం అత్తని పక్ఖిపసి. **సన్తేతి** సమితకిలేసే ఖీణాసవే. **కిబ్బిసకారీతి** పాపకారి. **పపతన్తి** నరకం.

ఇదం సంకిలేసభాగియన్తి ఇదం తణ్హాదీనం సభావభేదతో అవత్థాభేదతో చ అనేకభేదకం దస్సేతుం అనేకేహి సుత్తపదేహి ఉదాహరణవసేన దస్సితం సంకిలేసభాగియం సుత్తన్తి వేదితబ్బం.

పసన్నేనాతి కమ్మకమ్మఫలాదీని సద్దహన్తేన.

ఇద్ధన్తి హత్థూపగసీసూపగాదిఅలఙ్కారేహి మణికనకాదీహి చ సమిద్ధం. **ఫీతన్తి** తేలమధుఫాణితాదీహి చ ధనధఞ్ఞాదీహి చ విపులం. **ఆకిణ్ణమనుస్సన్తి** నిరన్తరమనుస్సం. **సమ్బాధబ్యూహన్తి** బ్యూహా వుచ్చన్తి అనిబ్బిద్ధరచ్ఛాయో. యేసు పవిట్ఠమగ్గేనేవ నిగ్గచ్ఛన్తి, తే సమ్బాధా బ్యూహకా ఏత్థాతి సమ్బాధబ్యూహం. ఇమినాపి తస్స నగరస్స ఘనవాసమేవ దీపేతి. **భన్తేనాతి** దమథం అనుపగతేన, ఇతో చితో చ పరిబ్భమన్తేన వా. **అపాపకన్తి** అలామకం. **అవేచ్చప్పసాదేనాతి** అచలప్పసాదేన, సచ్చప్పటివేధతో ఆగతేన పసాదేన.

పేచ్చ సో లభతేతి యో భూతే దణ్డేన న హింసతి, సో పుగ్గలో పరలోకే మనుస్సభూతో మనుస్ససుఖం దేవభూతో దిబ్బసుఖం ఉభయం అతిక్కన్తో నిబ్బానసుఖం లభతీతి అత్థో.

చారికం పక్కమిస్సతీతి జనపదచారికం గమిస్సతి. కస్మా పన భగవా జనపదచారికం చరతీతి? సత్తహి కారణేహి బుద్ధా భగవన్తో జనపదచారికం చరన్తి – దేసన్తరగతానం వేనేయ్యానం వినయనత్థం, తత్థ ఠితానం ఉస్సుక్కసముప్పాదనం,

భావకానం ఏకస్మిం ఠానే నిబద్ధవాసపరిహారణం అత్తనో చ తత్థ అనాసఙ్గదస్సనం, సమ్బుద్ధవసితట్ఠానతాయ దేసానం చేతియభావసమ్పాదనం, బహూనం సత్తానం దస్సనూపసఙ్కమనాదీహి పుఞ్ఞోఘప్పసవనం, అవుట్ఠిఆదిఉపద్దవూపసమనఞ్చాతి ఇమేహి సత్తహి కారణేహి బుద్ధా భగవన్తో జనపదచారికం చరన్తీతి వేదితబ్బం.

ఇసిదత్తపురాణాతి ఇసిదత్తో చ పురాణో చ, తేసు ఇసిదత్తో సకదాగామీ. **పురాణో సోతాపన్నో. సాకేతేతి** "సాకేతో"తి లద్ధనామే అత్తనో భోగగామకే. **మగ్గే పురిసం ఠపేసున్తి** తేసం కిర గామద్వారేన భగవతో గమనమగ్గో, తస్మా "సచే భగవా అమ్హాకం సుత్తానం వా పమత్తానం వా గచ్ఛేయ్య, అథ పస్సితుం న లభేయ్యామా"తి మగ్గమజ్ఝే పురిసం ఠపేసుం. **అనుబన్ధింసూతి** న దూరతోవ, పిట్ఠితో పిట్ఠితో అనుబన్ధింసు. భగవా హి సకటమగ్గస్స మజ్ఝే జఙ్ఘమగ్గేన అగమాసి, ఇతరే ఉభోసు పస్సేసు అనుగచ్ఛన్తా అగమంసు. **మగ్గా ఓక్కమ్మాతి** బుద్ధా హి కేనచి సద్ధిం గచ్ఛన్తావ పటిసన్థారం కరోన్తి కేనచి సద్ధిం ఠితా కేనచి సద్ధిం దివసభాగమ్పి నిసిన్నా, తస్మా భగవా చిన్తేసి – "ఇమే మయ్హం సాసనే వల్లభా ఆగతఫలా, ఇమేహి సద్ధిం నిసీదిత్వా దివసభాగం పటిసన్థారం కరిస్సామీ"తి. మగ్గతో ఓక్కమిత్వా యేనఞ్ఞతరం రుక్ఖమూలం తేనుపసఙ్కమి. **పఞ్ఞత్తే ఆసనే నిసీదీతి** తే కిర ఛత్తుపాహనకత్తరదణ్డపాదబ్భఞ్జనతేలాని చేవ అట్ఠవిధఞ్చ పానకం సరభపాదపల్లఙ్కఞ్చ గాహాపేత్వా ఆగమంసు. అథ నం పల్లఙ్కం పఞ్ఞాపేత్వా అదంసు. సత్థా తత్థ నిసీది. **ఏకమన్తం నిసీదింసూతి** "ఛత్తుపాహనాదీని భిక్ఖుసఙ్ఘస్స దేథా"తి వత్వా భగవన్తం వన్దిత్వా ఏకమన్తం నిసీదింసు.

సావత్థియా కోసలేసు చారికం పక్కమిస్సతీతిఆది సబ్బం మజ్ఝిమదేసవసేనేవ వుత్తం. కస్మా? నియతాచిణ్ణత్తా. భగవతో హి చారికచరణం మజ్ఝిమదేసేయేవ. సచేపి పచ్చన్తదేసే గచ్ఛతి, మజ్ఝిమదేసేయేవ అరుణం ఉట్ఠాపేతీతి నియతాచిణ్ణం, తస్మా మజ్ఝిమదేసవసేనేవ వుత్తం. **కాసీసూతి** కాసిరట్ఠతో. తథా **మగధేసూతి** మగధరట్ఠతో. **ఆసన్నే నో భగవా భవిస్సతీతి** ఏత్థ న కేవలం ఆసన్నత్తా ఏవ తేసం సోమనస్సం హోతి, అథ ఖో "ఇదాని దానం దాతుం గన్ధమాలాదిపూజం కాతుం ధమ్మం సోతుం పఞ్హం పుచ్ఛితుం లభిస్సామా"తి నేసం సోమనస్సం హోతి.

తస్మాతిహ థపతయో సమ్బాధో ఘరావాసోతి థపతయో యస్మా తుమ్హాకం మయి దూరీభూతే అనప్పకం దోమనస్సం ఆసన్నే అనప్పకం సోమనస్సం హోతి, తస్మాపి వేదితబ్బమేతం "సమ్బాధో ఘరావాసో"తి. ఘరావాసస్స హి దోసేన తుమ్హాకం ఏవం హోతి. సచే పన ఘరావాసం పహాయ పబ్బజితా అస్సథ, ఏవం వో మయా సద్ధింయేవ గచ్ఛన్తానఞ్చ ఆగచ్ఛన్తానఞ్చ తం న భవేయ్యాతి ఇమమత్థం దీపేన్తో ఏవమాహ. తత్థ సకిఞ్చనసపలిబోధట్ఠేన సమ్బాధతా వేదితబ్బా. మహాఘరే వసన్తస్సాపి హి సకిఞ్చనసపలిబోధట్ఠేన ఘరావాసో సమ్బాధోవ. **రజోపథోతి** రాగాదిరజానం ఆగమనపథో, ఆగమనట్ఠానన్తి అత్థో. **అబ్భోకాసో పబ్బజ్జాతి** పబ్బజ్జా పన అకిఞ్చనఅపలిబోధట్ఠేన అబ్భోకాసో. చతురతనికేపి హి గబ్భే ద్విన్నం భిక్ఖూనం పల్లఙ్కేన పల్లఙ్కం ఘట్టేత్వా నిసిన్నానమ్పి అకిఞ్చనాపలిబోధట్ఠేన పబ్బజ్జా అబ్భోకాసో నామ హోతి. **అలఞ్చ పన వో థపతయో అప్పమాదాయాతి** ఏవం సమ్బాధఘరావాసే వసన్తానం తుమ్హాకం అప్పమాదమేవ కాతుం యుత్తన్తి అత్థో.

నాగాతి హత్థినో. **ఓపవయ్హాతి** రఞ్ఞో ఆరోహనయోగ్గా. **ఏకం పురతో ఏకం పచ్ఛతో నిసీదాపేమాతి** తే కిర ద్వేపి జనా సబ్బాలఙ్కారపటిమణ్డితా ద్వీసు నాగేసు తా ఇత్థియో ఏవం నిసీదాపేత్వా రఞ్ఞో నాగం మజ్ఝే కత్వా ఉభోసు పస్సేసు గచ్ఛన్తి, తస్మా ఏవమాహంసు. **నాగోపి రక్ఖితబ్బోతి** యథా కిఞ్చి విసేసితం న కరోతి, ఏవం రక్ఖితబ్బో హోతి. **తాపి భగినియోతి** యథా

పమాదం నాపజ్జన్తి, ఏవం రక్ఖితబ్బా హోన్తి. **అత్తాపీ**తి సితకథితవిక్ఖిపితాదీని అకరోన్తేహి అత్తాపి రక్ఖితబ్బో హోతి . ఏవం కరోన్తో హి "సామిదుబ్బకో ఏసో"తి నిగ్గహేతబ్బో హోతి.

తస్మాతిహ థపతయోతి యస్మా తుమ్హే రాజా నిచ్చం రాజభణ్డం పటిచ్ఛాపేతి, తస్మాపి సమ్బాధో ఘరావాసో రజోపథో. యస్మా పన పంసుకూలికం భిక్ఖుం ఏవం పటిచ్ఛాపేన్తో నత్థి, తస్మా అబ్భోకాసో పబ్బజ్జా, ఏవం సబ్బత్థాపి. అలఞ్చ ఖో థపతయో అప్పమాదాయ, అప్పమాదమేవ కరోథాతి దస్సేతి.

ముత్తచాగోతి విస్సట్ఠచాగో. **పయతపాణీ**తి ఆగతాగతానం దానత్థాయ ధోతహత్థో. **వోసగ్గరతో**తి వోసగ్గసఙ్ఖాతే చాగే రతో. **యాచయోగో**తి యాచితబ్బయుత్తో. "యాజయోగో"తిపి పాఠో, దానయుత్తోతి అత్థో. **దానసంవిభాగరతో**తి ఏతేన అప్పమత్తకమ్పి కిఞ్చి లభిత్వా తతోపి సంవిభాగే రతో. **అప్పటివిభత్త**న్తి "ఇదం అమ్హాకం భవిస్సతి, ఇదం అయ్యాన"న్తి ఏవం అకతవిభాగం, సబ్బం దాతబ్బమేవ హుత్వా ఠితన్తి అత్థో. **ఇమేహి ఖో థపతయో చతూహి ధమ్మేహి సమన్నాగతో అరియసావకో సోతాపన్నో హోతీ**తి సోతాపన్నో ఇమేహి ధమ్మేహి సమన్నాగతో హోతీతి అత్థో. ఏతేన సోతాపన్నేన ఇమేసం చతున్నం ధమ్మానం ఏకన్తతో లబ్భమానతం దస్సేతి.

ఏవం తేసం థపతీనం ఇమేహి చతూహి ధమ్మేహి సమన్నాగతం పరియాయేన దస్సేత్వా ఇదాని నిప్పరియాయేన తం దస్సేతుం ''**తుమ్హే ఖో థపతయో**''తిఆది వుత్తం.

సహస్సం కప్పకోటియోతి సహస్సం అత్తభావా అహేసున్తి అత్థో. "అసీతి కప్పకోటియో"తిపి పాఠో, అసీతిఆయుకప్పకోటియో అహేసున్తి అత్థో. కత్థ పన తే అహేసున్తి? ఆహ ''**దేవే చేవ మనుస్సే చా**''తి, దేవేసు చేవ మనుస్సేసు చాతి అత్థో. **సంవిరుళ్హమ్హీ**తి సమన్తతో పల్లవగ్గహణేన విరుళ్హే. **అలభింహ**న్తి అలభిం అహం. **అజ్జ తింసం తతో కప్పా**తి తతో కప్పతో అజ్జ సమ్పతి అయం కప్పో తింసతిమో. **తస్సా సఞ్ఞాయ వాసనా**తి తస్స బుద్ధగతాయ సఞ్ఞాయ వాసనతో.

తణ్హానిఘాతకోతి తణ్హాయ సముచ్ఛేదకో. **వటంసకో**తి పుప్ఫమయకణ్ణికో. **సబ్బపుప్ఫేహిలఙ్కతో**తి నానాపుప్ఫేహి అలఙ్కతో. **లపనన్తరా**తి ఉత్తరాధరోట్ఠానం అన్తరతో. **ఓక్కా**తి పభా. **ముద్ధనన్తరధాయథా**తి ముద్ధని అన్తరధాయథ. **కఙ్ఖం వితరా**తి విమతిం వినోదేహి. **యస్స తం సబ్బధమ్మేసు , సదా ఞాణం పవత్తతీ**తి **త**న్తి నిపాతమత్తం. యస్స సబ్బధమ్మేసు ఆకఙ్ఖప్పటిబద్ధత్తా సదా ఞాణం పవత్తతి. సో సబ్బఞ్ఞూ భగవా **థేరం ఆనన్దం ఏతదబ్రవీ**తి సమ్బన్ధో. **రాజా రట్ఠే భవిస్సతీ**తి సబ్బస్మిం రట్ఠే రాజా భవిస్సతి. **చరిమ**న్తి చరిమభవం. **సచ్ఛికత్వా**తి పచ్చక్ఖం కత్వా. **ధమ్మత**న్తి చతుసచ్చధమ్మం, పచ్చేకబోధిం వా.

సుచణ్ణచ్ఛదనం నావన్తి ఉభోసు పస్సేసు సువణ్ణాలఙ్కారేహి పటిమణ్డితవసేన ఛాదితం సువణ్ణనావం. **పఞ్హం పుట్ఠా వియాకాసి, సక్కస్స ఇతి మే సుత**న్తి యథా సా దేవతా పఞ్హం పుట్ఠా సక్కస్స బ్యాకాసి, ఏవం మయాపి సుతన్తి ఆయస్మా మహామోగ్గల్లానో అత్తనా యథాసుతం తం భగవతో వదతి.

పంసుథూపేసూతి సరీరధాతుం అబ్భన్తరే ఠపేత్వా పంసూహి కతథూపేసు. ఏవఞ్హి తే భగవన్తం ఉద్దిస్సకతా నామ హోన్తి, తేనేవాహ – ''**ఉద్దిస్సకతేసు దసబలధరాన**''న్తి.

దేవపుత్తసరీరవణ్ణాతి దేవపుత్తసరీరసదిసవణ్ణా. **సుభగసణ్ఠితీతి** సోభగ్గయుత్తసణ్ఠానా. **ఉళారం వత తం ఆసీతి** తం మయా కతం పుఞ్ఞం ఉళారం వత అహోసి. **యాహన్తి** యా అహం. **సతసహస్సం కప్పే, ముదితో ధూపం అపూజేసీతి** ధూపం పూజేత్వా సతసహస్సం ఆయుకప్పే అహం ముదితోతి అత్థో. **అనాగన్తున వినిపాతన్తి** అపాయుపపత్తిం అనుపగన్త్వా. **యం చక్ఖున్తి** యం పఞ్ఞాచక్ఖుం. **పణిహితన్తి** ఠపితం. **విముత్తచిత్తమ్హీతి** విముత్తచిత్తో అమ్హి. **విధూతలతోతి** విధూతతణ్హాలతో, సముచ్ఛిన్నతణ్హోతి అత్థో.

సామాకపత్థోదనమత్తన్తి సామాకతిణానం నాళికోదనమత్తం. **అఖిలేతి** పఞ్చన్నం చేతోఖిలానం అభావేన అఖిలే. **తస్మిఞ్చ ఓకప్పయి ధమ్మముత్తమన్తి** తస్మిం పచ్చేకబుద్ధే ఉత్తమధమ్మం పచ్చేకబోధిం "ఉత్తమధమ్మేన నామ ఇమస్మిం భవితబ్బ"న్తి సద్దహిం. "**తస్మిఞ్చ ధమ్మే పణిధేసిం మానస**"న్తి ఇమినా పటిలద్ధధమ్మం అహమ్పి సచ్ఛికరేయ్యన్తి చిత్తం పణిదహిం. **భవే కుదాసుపి చ మా అపేక్ఖవాతి** కత్థచి భవే అపేక్ఖవా మా భవేయ్యన్తి చ పణిధేసిం మానసన్తి సమ్బన్ధో.

కురూసూతి ఉత్తరకురూసు. **దీఘాయుకేసూతి** తేసం వస్ససహస్సాయుకతాయ వుత్తం. **అమమేసూతి** అపరిగ్గహేసు. **పాణీసూతి** సత్తేసు. **అహీనగామీసూతి** యథాలద్ధసమ్పత్తీహి యావతాయుకం అపరిహీనసభావేసు . **తిదసోపపజ్జథాతి** తావతింసో హుత్వా ఉపపజ్జిం, తిదసే వా తావతింసభవనే ఉపపజ్జిం. **విసిట్ఠకాయూపగతోతి** విసిట్ఠకాయేసు నానావణ్ణకాయేసు ఉపగతో. **యససీసూతి** పరివారవన్తేసు. **హితాహితాసిహీతి** కుసలాకుసలే వీతివత్తీహి. **పచ్చక్ఖం ఖ్విమన్తి** పచ్చక్ఖం ఖో ఇమం వచనన్తి అధిప్పాయో.

సకాసీతి సో అకాసి. **బలిమాభిహారీతి** పూజాబలిం అభిహరి. **పతితస్స ఏకన్తి** తస్స హత్థతో ఏకపుప్ఫం పతితం.

ఉపరిట్ఠన్తి ఉపరి వేహాసే ఠితం. **అరిట్ఠన్తి** అరిట్ఠం నామ పచ్చేకసమ్బుద్ధం. **అజ్ఝత్తఞ్చ బహిద్ధా చాతి** అజ్ఝత్తవిసయా చ బహిద్ధవిసయా చ. **యే మే విజ్జింసూతి** యే మే పుబ్బే విజ్జమానా అహేసుం. **జాతిమరణసంసారో, నత్థి దాని పునబ్భవోతి** పునప్పునం జాయనమీయనభూతో సంసారో పునబ్భవోతి చ వుచ్చతి, సో చ దాని నత్థీతి అత్థో.

ఇదం వాసనాభాగియం సుత్తన్తి ఇదం వాసనాభాగపుఞ్ఞవిభావనానం నానాసుత్తపదానం ఉదాహరణవసేన దస్సితం వాసనాభాగియం సుత్తన్తి వేదితబ్బం.

"**ఉద్ధం అధో...పే.... అపునబ్భవాయా**"తి ఇదం నిబ్బేధభాగియం సుత్తన్తి వుత్తం ఓఘతరణస్స అరియమగ్గకిచ్చత్తా. **న చేతనా కరణీయాతి** న చిత్తం ఉప్పాదేతబ్బం. **ధమ్మతాతి** ధమ్మసభావో.

యదా హవేతి యస్మిం హవే కాలే. **పాతుభవన్తీతి** ఉప్పజ్జన్తి. **ధమ్మాతి** అనులోమపచ్చయాకారపటివేధసాధకా బోధిపక్ఖియధమ్మా. **పాతుభవన్తీతి** వా పకాసేన్తి, అభిసమయవసేన పాకటా హోన్తి. **ధమ్మాతి** చతుఅరియసచ్చధమ్మా. ఆతాపో వుచ్చతి కిలేససన్తాపనట్ఠేన వీరియం. **ఆతాపినోతి** సమ్మప్పధానవీరియవతో. **ఝాయతోతి** ఆరమ్మణూపనిజ్ఝానలక్ఖణేన లక్ఖణూపనిజ్ఝానలక్ఖణేన చ ఝానేన ఝాయన్తస్స. **బ్రాహ్మణస్సాతి** బాహితపాపస్స ఖీణాసవస్స. **అథస్స కఙ్ఖా వపయన్తి సబ్బాతి** అథస్స ఏవం పాతుభూతధమ్మస్స యా తా "కో ను ఖో, భన్తే, ఫుసతీతి? నో కల్లో పఞ్హోతి భగవా అవోచా"తిఆదినా (సం. ని. ౨.౧౨) నయేన "కతమం ను ఖో, భన్తే, జరామరణం, కస్స పనిదం

జరామరణన్తి? నో కల్లో పఞ్హోతి భగవా అవోచా”తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౨.౩౫) చ నయేన పచ్చయాకారకఙ్ఖా వుత్తా. యా చ పచ్చయాకారస్సేవ అప్పటివిద్ధత్తా “అహోసిం ను ఖో అహమతీతమద్ధాన”న్తిఆదికా (మ॰ ని॰ ౧.౧౮; సం॰ ని॰ ౨.౨౦) సోళసకఙ్ఖా “బుద్ధే కఙ్ఖతి ధమ్మే కఙ్ఖతీ”తిఆదికా (ధ॰ స॰ ౧౦౦౮) అట్ఠ చ కఙ్ఖా ఆగతా, తా సబ్బా వపయన్తి అపగచ్ఛన్తి నిరుజ్ఝన్తి, కస్మా? **యతో పజానాతి సహేతుధమ్మం,** యస్మా అవిజ్జాదికేన హేతునా సహేతుకం ఇమం సఙ్ఖారాదిం కేవలం దుక్ఖక్ఖన్ధధమ్మం పజానాతి అఞ్ఞాసి పటివిజ్ఝతి.

యతో ఖయం పచ్చయానం అవేదీతి యస్మా పచ్చయానం ఖయసఙ్ఖాతం నిబ్బానం అవేది అఞ్ఞాసి పటివిజ్ఝి, తస్మా యదాస్స ఆతాపినో ఝాయతో బ్రాహ్మణస్స వుత్తప్పకారా ధమ్మా పాతుభవన్తి. అథస్స యా నిబ్బానస్స అవిదితత్తా కఙ్ఖా ఉప్పజ్జేయ్యుం, సబ్బాపి తా కఙ్ఖా వపయన్తీతి.

ఆరఞ్ఞన్తి ఆరఞ్ఞకం. **అఞ్ఞాతుఞ్ఛేన యాపేన్త**న్తి కులేసు అఞ్ఞాతో నిచ్చనవోయేవ హుత్వా ఉఞ్ఛేన పిణ్డచరియాయ యాపేన్తం. అథ వా అభిలక్ఖితేసు ఇస్సరజనగేహేసు కటుకభణ్డసమ్భారం సుగన్ధభోజనం పరియేసన్తస్స ఉఞ్ఛనం ఞాతుఞ్ఛనం నామ, ఘరపటిపాటియా పన ద్వారే ఠితేన లద్ధమిస్సకభోజనం అఞ్ఞాతుఞ్ఛనం నామ. ఇదం ఇధ అధిప్పేతం. తేన యాపేన్తం. **కామేసు అనపేక్ఖిన**న్తి వత్థుకామకిలేసకామేసు నిరపేక్ఖం.

ఛేత్వాతి వధిత్వా. **సుఖం సేతీ**తి కోధపరిళాహేన అపరిదయ్హమానత్తా సుఖం సయతి. **న సోచతీ**తి కోధవినాసేన వినట్ఠదోమనస్సత్తా న సోచతి. **విసమూలస్సా**తి దుక్ఖవిపాకస్స. **మధురగ్గస్సా**తి యం అక్కుట్ఠస్స పచ్చక్కోసిత్వా పహటస్స పటిప్పహరిత్వా సుఖం ఉప్పజ్జతి, తం సన్ధాయ సో “మధురగ్గో”తి వుత్తో. ఇమస్మిఞ్హి ఠానే పరియోసానం “అగ్గ”న్తి వుత్తం. **అరియా**తి బుద్ధాదయో.

హనేతి హనేయ్య. **ఉప్పతిత**న్తి అసముగ్ఘాటితం అవిక్ఖమ్భితుప్పన్నవసేన సముదాచారుప్పన్నవసేన సముదాచరన్తం. **వినోదయే**తి అత్తనో సన్తానతో నీహరేయ్య.

నిత్థియాతి దేసనాసీసమేతం, ఏకతోధారాదినా సత్థేనాతి అత్థో. **ఓమట్ఠో**తి పహటో. చత్తారో హి పహారా ఓమట్ఠో ఉమ్మట్ఠో మట్ఠో విమట్ఠోతి. తత్థ ఉపరి ఠత్వా అధోముఖం దిన్నప్పహారో **ఓమట్ఠో** నామ, అధో ఠత్వా ఉద్ధం ముఖం దిన్నప్పహారో **ఉమ్మట్ఠో** నామ, అగ్గళసూచి వియ వినివిజ్ఝిత్వా కతో **మట్ఠో** నామ, సేసో సబ్బోపి **విమట్ఠో** నామ. ఇమస్మిం పన ఠానే ఓమట్ఠో గహితో. సో హి సబ్బదారుణో దురుద్ధరణసల్లో దుత్తికిచ్ఛో అన్తోదోసో అన్తోపుబ్బలోహితో చ హోతి. పుబ్బలోహితం అనిక్ఖమిత్వా వణముఖం పరియోనన్ధిత్వా తిట్ఠతి. పుబ్బలోహితం నీహరితుకామేహి మఞ్చేన సద్ధిం బన్ధిత్వా అధోసిరో కాతబ్బో హోతి, మరణం వా మరణమత్తం వా దుక్ఖం పాపుణాతి. **పరిబ్బజే**తి విహరేయ్య.

ఇమాయ గాథాయ కిం కథితం? యథా సత్తియా ఓమట్ఠపురిసో సల్లుబ్బాహనవణతికిచ్ఛనానం అత్థాయ వీరియం ఆరభతి పయోగం కరోతి పరక్కమతి. యథా చ దయ్హమానే మత్థకే ఆదిత్తసిరో తస్స నిబ్బాపనత్థాయ వీరియం ఆరభతి పయోగం కరోతి పరక్కమతి, ఏవమేవం భిక్ఖు కామరాగప్పహానాయ సతో అప్పమత్తో హుత్వా విహరేయ్య భగవాతి కథేసి.

ఏవం దేవతాయ కథితే అథ భగవా చిన్తేసి – “ఇమాయ దేవతాయ ఉపమా దళ్హం కత్వా ఆనీతా, అత్థం పన పరిత్తకం గహేత్వా ఠితా. పునప్పునం కథేన్తీపి హి ఏసా కామరాగస్స విక్ఖమ్భనప్పహానమేవ కథేయ్య, యావ చ కామరాగో మగ్గేన న

సముగ్ఘాటియ్యతి, తావ అనుబన్ధోవ హోతీ"తి తమేవ ఉపమం గహేత్వా పఠమమగ్గవసేన దేవతాయ వినివట్టేత్వా దస్సేన్తో **''సత్తియా వియ ఓమట్ఠో''**తి దుతియగాథమాహ. తస్సత్థో పురిమనయానుసారేన వేదితబ్బో.

లోకామిసన్తి కామగుణో. **సన్తిపేక్ఖోతి** సబ్బసఙ్ఖారూపసమం నిబ్బానం అపేక్ఖమానో. **పఞ్ఞవాతి** పఞ్ఞవన్తో. **పహితత్తోతి** నిబ్బానం పతిపేసితచిత్తో. **విరతో కామసఞ్ఞాయాతి** యాయ కాయచి సబ్బతో కామసఞ్ఞాయ చతుత్థమగ్గసమ్పయుత్తాయ సముచ్ఛేదవిరతియా విరతో. "విరత్తో"తిపి పాఠో. కామసఞ్ఞాయాతి పన భుమ్మవచనం హోతి. **సగాథావగ్గే** (సం. ని. ౧.౯౬) "కామసఞ్ఞాసూ"తి పాఠో. చతూహి మగ్గేహి దసన్నమ్పి సంయోజనానం అతీతత్తా **సబ్బసంయోజనాతీతో**. చతుత్థమగ్గేనేవ వా ఉద్ధమ్భాగియసంయోజనాతీతో తత్ర తత్రాభినన్దనతో నన్దిసఙ్ఖాతాయ తణ్హాయ తిణ్ణఞ్చ భవానం పరిక్ఖీణత్తా **నన్దిభవపరిక్ఖీణో**. సో తాదిసో ఖీణాసవో భిక్ఖు **గమ్భీరే** సంసారణ్ణవే **న సీదతి**.

సద్దహానోతి యేన పుబ్బభాగే కాయసుచరితాదిభేదేన, అపరభాగే చ సత్తతింసబోధిపక్ఖియభేదేన ధమ్మేన అరహన్తో బుద్ధపచ్చేకబుద్ధబుద్ధసావకా నిబ్బానం పత్తా. తం సద్దహానో అరహతం ధమ్మం నిబ్బానప్పత్తియా లోకియలోకుత్తరపఞ్ఞం లభతి, తఞ్చ ఖో న సద్ధామత్తకేనేవ. యస్మా పన సద్ధాజాతో ఉపసఙ్కమతి, ఉపసఙ్కమన్తో పయిరుపాసతి, పయిరుపాసన్తో సోతం ఓదహతి, ఓదహితసోతో ధమ్మం సుణాతి, తస్మా ఉపసఙ్కమనతో పట్ఠాయ యావ ధమ్మస్సవనేన **సుస్సూసం లభతే పఞ్ఞం**.

కిం వుత్తం హోతి? తం ధమ్మం సద్దహిత్వాపి ఆచరియుపజ్ఝాయే కాలేన కాలం ఉపసఙ్కమిత్వాపి వత్తకరణేన పయిరుపాసిత్వా యదా పయిరుపాసనాయ ఆరాధితచిత్తా కిఞ్చి వత్తుకామా హోన్తి. అథ అధిగతాయ సోతుకామతాయ సోతం ఓదహిత్వా సుణన్తో లభతీతి ఏవం సుస్సూసమ్పి చ సతిఅవిప్పవాసేన అప్పమత్తో సుభాసితదుబ్భాసితఞ్ఞూతాయ విచక్ఖణో ఏవ లభతి, న ఇతరో. తేనాహ – **''అప్పమత్తో విచక్ఖణో''**తి.

పతిరూపకారీతి దేసకాలాదీని అహాపేత్వా లోకియస్స లోకుత్తరస్స ధమ్మస్స పతిరూపం అధిగమూపాయం కరోతీతి పతిరూపకారీ. **ధురవాతి** చేతసికవీరియవసేన అనిక్ఖిత్తధురో. **ఉట్ఠాతాతి** కాయికవీరియవసేన ఉట్ఠానసమ్పన్నో అసిథిలపరక్కమో. **విన్దతే ధనన్తి** లోకియలోకుత్తరధనం అధిగచ్ఛతి. **సచ్చేనాతి** వచీసచ్చేన పరమత్థసచ్చేన చ. బుద్ధపచ్చేకబుద్ధఅరియసావకా నిబ్బుతిం పాపుణన్తా కిత్తిమ్పి పాపుణన్తియేవ. **దదన్తి** పరేసం యం కిఞ్చి ఇచ్ఛితం పత్థితం దేన్తో **మిత్తాని గన్థతి** సమ్పాదేతి కరోతీతి అత్థో. దుద్దదం వా దదన్తో గన్థతి, దానముఖేన చత్తారిపి సఙ్గహవత్థూని గహితానీతి వేదితబ్బాని. తేహి మిత్తాని కరోన్తి. **అస్మా లోకా పరం లోకం, స వే పేచ్చ న సోచతీతి** యస్స పుగ్గలస్స ఇమే సద్ధాదయో ధమ్మా విజ్జన్తి, సో ఇమస్మా లోకా పరం లోకం గన్త్వా న సోచతి, సోకకారణం తస్స నత్థీతి అత్థో.

"యస్సేతే చతురో ధమ్మా, సద్ధస్స ఘరమేసినో;
సచ్చం ధమ్మో ధితి చాగో, స వే పేచ్చ న సోచతీ"తి. (సం. ని. ౧.౨౪౬; సు. ని. ౧౯౦) –

గాథం అవసేసం కత్వా ఉదాహటం. **ఆళవకసుత్తే** హి ఇమా గాథా ఆళవకేన "కథం సు లభతే పఞ్ఞ"న్తిఆదినా (సం. ని. ౧.౨౪౬; సు. ని. ౧౮౭) పుట్ఠేన భగవతా భాసితాతి.

యేన కేనచి వణ్ణేనాతి యేన కేనచి కారణేన, పకారేన వా. **సంవాసోతి** ఏకస్మిం ఠానే సహవాసో సమాగమో. **తన్తి** తథా సమాగతం అనుకమ్పితబ్బం పురిసం. **మనసా చే పసన్నేనాతి** కరుణాసముస్సాహితేన పసాదేన పసన్నేన మనసా. **న తేన హోతి సంయుత్తోతి** తేన యథావుత్తేన అనుసాసనేన కామచ్ఛన్దాదీనం సంయోజనవసేన సంయుత్తో నామ న హోతి. **యానుకమ్పా అనుద్దయాతి** యా అరియమగ్గసమ్పాపనవసేన కరుణాయనా, మేత్తాయనా చాతి అత్థో.

రాగో చ దోసో చాతి రాగదోసా హేట్ఠా వుత్తనయావ. **కుతోనిదానాతి** కింనిదానా కింహేతుకా. పచ్చత్తవచనస్స హి అయం తో-ఆదేసో, సమాసే చస్స లోపాభావో వేదితబ్బో. **అరతీ రతీ లోమహంసో కుతోజాతి** యాయం పన్తేసు సేనాసనేసు, అధికుసలేసు చ ధమ్మేసు అరతి ఉక్కణ్ఠితా, యా చ పఞ్చసు కామగుణేసు రతి అభిరతి ఆసత్తి కీళనాది, యో చ లోమహంససముట్ఠానతో లోమహంససఙ్ఖాతో చిత్తుత్రాసో, ఇమే తయో ధమ్మా కుతో జాతా కుతో నిబ్బత్తాతి పుచ్ఛా. **కుతో సముట్ఠాయాతి** కుతో ఉప్పజ్జిత్వా. **మనోతి** కుసలచిత్తం. **వితక్కాతి** కామవితక్కాదయో. **కుమారకా ధఙ్కమివోస్సజన్తీతి** యథా కుమారకా కీళన్తా కాకం సుత్తేన పాదే బన్ధిత్వా ఓసజన్తి ఖిపన్తి, ఏవం కుసలమనం అకుసలవితక్కా కుతో సముట్ఠాయ ఓసజన్తీతి పుచ్ఛా.

రాగో చాతి దుతియగాథా తస్సా విస్సజ్జనం. తత్థ **ఇతోతి** అత్తభావం సన్ధాయాహ. అత్తభావనిదానా హి రాగదోసా, అరతి రతి లోమహంసా చ అత్తభావతో జాతా. కామవితక్కాదయో అత్తభావతో ఏవ సముట్ఠాయ కుసలమనం ఓసజన్తి. తేన తదఙ్గం పకతిఆదికారణం పటిక్ఖిపన్తో ఆహ – ''**ఇతోనిదానా ఇతో సముట్ఠాయా**''తి. పురిమగాథాయ వుత్తనయేనేత్థ సద్దసిద్ధి వేదితబ్బా.

ఇదాని య్వాయం "ఇతోనిదానా"తిఆదీసు అత్తభావనిదానా అత్తభావతో జాతా అత్తభావతో సముట్ఠాయాతి అత్థో వుత్తో, తం సాధేన్తో ఆహ – ''**స్నేహజా అత్తసమ్భూతా**''తి. ఏతే హి రాగాదయో వితక్కపరియోసానా తణ్హాస్నేహేన జాతా. తథా జాయన్తా చ పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధభేదే అత్తభావసఙ్ఖాతే అత్తని సమ్భూతా. తేనాహ – "స్నేహజా అత్తసమ్భూతా"తి. ఇదాని తదత్థజోతికం ఉపమం దస్సేతి ''**నిగ్రోధస్సేవ ఖన్ధజా**''తి. తత్థ **ఖన్ధజాతి** ఖన్ధేసు జాతా పారోహా. ఇదం వుత్తం హోతి – యథా నిగ్రోధస్స ఖన్ధజసఙ్ఖాతా పారోహా ఆపోరససఙ్ఖాతే స్నేహే సతి జాయన్తి, జాయన్తా చ తస్మింయేవ నిగ్రోధే తేసు తేసు సాఖప్పదేసేసు సమ్భవన్తి, ఏవం ఏతే రాగాదయో అజ్ఝత్తం తణ్హాస్నేహే సతి జాయన్తి, జాయన్తా చ తస్మింయేవ అత్తభావే తేసు తేసు చక్ఖాదిప్పదేసేసు ఇట్ఠారమ్మణేసు సమ్భవన్తి. తేన వుత్తం – "స్నేహజా అత్తసమ్భూతా"తి. **పుథు విసత్తా కామేసూతి** యస్మా రాగోపి పఞ్చకామగుణికాదివసేన, దోసోపి ఆఘాతవత్థుఆదివసేన అరతిఆదయోపి తస్స తస్స భేదస్స వసేనాతి సబ్బథా సబ్బేపిమే కిలేసా పుథు అనేకప్పకారా హుత్వా వత్థుద్వారారమ్మణాదివసేన తేసు తేసు కామేసు తథా తథా విసత్తా లగ్గా సంసిబ్బిత్వా ఠితా. కిమివ? **మాలువావ వితతా వనే** యథా వనే వితతా మాలువా తేసు తేసు రుక్ఖసాఖప్పసాఖాదిభేదేసు విసత్తా హోతి లగ్గా సంసిబ్బిత్వా ఠితా, ఏవం ఏతే కిలేసా ధమ్మా, తస్మా ఏత్థ పుథుపభేదేసు వత్థుకామేసు విసత్తం కిలేసగహనం.

యే నం పజానన్తి యతోనిదానం, తే నం వినోదేన్తి సుణోహి యక్ఖ. తస్సత్థో – యే సత్తా నం కిలేసగహనం "ఇతోనిదానం ఏస ఉప్పజ్జతీ"తి జానన్తి, తే నం తణ్హాసినేహసినేహితే అత్తభావే ఉప్పజ్జతీతి ఞత్వా తం తణ్హాసినేహం ఆదీనవానుపస్సనాదిభావనాఞాణగ్గినా విసోసేన్తా వినోదేన్తి పజహన్తి, ఏవం అమ్హాకం భాసితం సుణోహి యక్ఖాతి. **తే దుత్తరం ఓఘమిమం తరన్తి, అతిణ్ణపుబ్బం అపునబ్భవాయాతి** యే హి సంకిలేసగహనం వినోదేన్తి, తే ఏకన్తేన మగ్గం భావేన్తి. న హి

మగ్గభావనం వినా కిలేసవినోదనం అత్థి. ఏవం మగ్గం భావేన్తా తే పకతిఞాణేన దుత్తరం కామోఘాదిం చతుబ్బిధం ఓఘం ఇమినా దీఘేన అద్ధునా సుపినన్తేనపి అతిణ్ణపుబ్బం అనతిక్కన్తపుబ్బం అపునబ్భవాయ నిబ్బానాయ తరన్తి.

దుక్కరం భగవాతి ఏకో కిర దేవపుత్తో పుబ్బయోగావచరో బహులకిలేసతాయ సప్పయోగేన కిలేసే విక్ఖమ్భేన్తో సమణధమ్మం కత్వా పుబ్బహేతుమన్దతాయ అరియభూమిం అప్పత్వావ కాలం కత్వా దేవలోకే నిబ్బత్తో, సో తథాగతం ఉపసఙ్కమిత్వా దుక్కరభావం ఆరోచేన్తో ఏవమాహ. తత్థ **దుక్కర**న్తి దసపి వస్సాని...పే.... సట్ఠిపి వస్సాని ఏకన్తపరిసుద్ధస్స సమణధమ్మస్స కరణం నామేతం దుక్కరం. **సేక్ఖాతి** సత్త సేక్ఖా. **సీలసమాహితాతి** సీలేన సమాహితా సముపేతా. **ఠితత్తాతి** పతిట్ఠితసభావా. ఏవం పుచ్ఛితపఞ్హం విస్సజ్జిత్వా ఉపరిపఞ్హం సముట్ఠాపనత్థం ‘‘**అనగారియుపేతస్సా**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **అనగారియుపేతస్సాతి** అనగారియం నిగ్గేహభావం ఉపగతస్స, పబ్బజితస్సాతి అత్థో. **తుట్ఠీతి** చతుపచ్చయసన్తోసో.

భావనాయాతి చిత్తవూపసమభావనాయ. **తే ఛేత్వా మచ్చునో జాల**న్తి యే రత్తిన్దివం ఇన్ద్రియూపసమే రతా, తే దుస్సమాదహం చిత్తం సమాదహన్తి. యే సమాహితచిత్తా, తే చతుపచ్చయసన్తోసం పూరేన్తా న కిలమన్తి. యే సన్తుట్ఠా, తే సీలం పూరేన్తా న కిలమన్తి. యే సీలే పతిట్ఠితా సత్త సేక్ఖా, తే అరియా మచ్చునో జాలసఙ్ఖాతం కిలేసజాలం ఛిన్దిత్వా గచ్ఛన్తి.

దుగ్గమోతి సచ్చమేతం, భన్తే, యే ఇన్ద్రియూపసమే రతా, తే దుస్సమాదహం చిత్తం సమాదహన్తి. యే సమాహితచిత్తా, తే చతుపచ్చయసన్తోసం పూరేన్తా న కిలమన్తి. యే సన్తుట్ఠా, తే సీలం పూరేన్తా న కిలమన్తి. యే సీలే పరమగ్గాహినో సత్త సేక్ఖా, తే **అరియా** మచ్చునో జాలసఙ్ఖాతం కిలేసజాలం ఛిన్దిత్వా **గచ్ఛన్తి**. కిం న గమిస్సన్తి, అయం పన దుగ్గమో ‘‘**భగవా విసమో మగ్గో**’’తి ఆహ. తత్థ కిఞ్చాపి అరియమగ్గో నేవ దుగ్గమో న విసమో, పుబ్బభాగపటిపదాయ పనస్స బహూ పరిస్సయా హోన్తి, తస్మా ఏవం వుత్తో. **అవంసిరాతి** ఞాణసిరేన అధోసిరా హుత్వా **పపతన్తి**. అరియమగ్గం ఆరోహితుం అసమత్థతాయ ఏవ తే **మగ్గే** పపతన్తీతి వుచ్చన్తి. **అరియానం సమో మగ్గోతి** స్వేవ మగ్గో అరియానం సమో హోతి. **విసమే సమాతి** విసమేపి సత్తకాయే సమా ఏవ.

ఇదఞ్హి తం జేతవనన్తి అనాథపిణ్డికో దేవపుత్తో జేతవనస్స చేవ బుద్ధాదీనఞ్చ వణ్ణభణనత్థం ఆగన్త్వా ఏవమాహ. **ఇసిసఙ్ఘనిసేవిత**న్తి భిక్ఖుసఙ్ఘనివేసితం. ఏవం పఠమగాథాయ జేతవనస్స వణ్ణం కథేత్వా ఇదాని అరియమగ్గస్స వణ్ణం కథేన్తో ‘‘**కమ్మం విజ్జా**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **కమ్మ**న్తి మగ్గచేతనా. **విజ్జాతి** మగ్గపఞ్ఞా. **ధమ్మోతి** సమాధి, సమాధిపక్ఖికా వా ధమ్మా. **సీలం జీవితముత్తమ**న్తి సీలే పతిట్ఠితస్స జీవితఞ్చ ఉత్తమన్తి దస్సేతి. అథ వా **విజ్జాతి** దిట్ఠిసఙ్కప్పా. **ధమ్మోతి** వాయామసతిసమాధయో. **సీల**న్తి వాచాకమ్మన్తాజీవా. **జీవితముత్తమ**న్తి ఏతస్మిం సీలే పతిట్ఠితస్స జీవితం నామ ఉత్తమన్తి. ‘‘**ఏతేన మచ్చా సుజ్ఝన్తీ**’’తి ఏతేన అట్ఠఙ్గికేన మగ్గేన సత్తా విసుజ్ఝన్తి.

తస్మాతి యస్మా మగ్గేన సుజ్ఝన్తి, న గోత్తధనేహి, తస్మా. **యోనిసో విచినే ధమ్మ**న్తి ఉపాయేన బోధిపక్ఖియధమ్మం విచినేయ్య. **ఏవం తత్థ విసుజ్ఝతీతి** ఏవం తస్మిం అరియమగ్గే విసుజ్ఝతి. అథ వా **యోనిసో విచినే ధమ్మ**న్తి ఉపాయేన అరియసచ్చధమ్మం విచినేయ్య. **ఏవం తత్థ విసుజ్ఝతీతి** ఏవం తేసు చతూసు అరియసచ్చేసు విసుజ్ఝతి. ఇదాని సారిపుత్తత్థేరస్స వణ్ణం కథేన్తో ‘‘**సారిపుత్తోవా**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **సారిపుత్తోవాతి** అవధారణవచనం, ఏతేహి పఞ్ఞాదీహి సారిపుత్తోవ సేయ్యోతి వదతి. **ఉపసమేనాతి** కిలేసవూపసమేన. **పారఙ్గతోతి** నిబ్బానం గతో, యో కోచి నిబ్బానపత్తో భిక్ఖు, న తాదిసో. **ఏతావపరమో సియా,** న థేరా ఉత్తరితరో నామ సావకో అత్థీతి వదతి.

అతీతన్తి అతీతే పఞ్చక్ఖన్ధే. **నాన్వాగమేయ్యాతి** తణ్హాదిట్ఠీహి నానుగచ్ఛేయ్య. **నప్పటికఙ్ఖేతి** తణ్హాదిట్ఠీహి న పత్థేయ్య. **యదతీతన్తి** ఇదమేత్థ కారణవచనం. యస్మా యం అతీతం, **తం పహీనం** నిరుద్ధం అత్థఙ్గతం, తస్మా తం నానుగచ్ఛేయ్య. యస్మా చ యం తత్థ **అనాగతం,** తం **అప్పత్తం** అజాతం అనిబ్బత్తం, తస్మా తమ్పి న పత్థేయ్య. **తత్థ తత్థాతి** పచ్చుప్పన్నమ్పి ధమ్మం యత్థ యత్థేవ సో ఉప్పన్నో, తత్థ తత్థేవ నం అనిచ్చానుపస్సనాదీహి సత్తహి అనుపస్సనాహి **విపస్సతి,** అరఞ్ఞాదీసు వా తత్థ తత్థ విపస్సతి. **అసంహీరం అసంకుప్పన్తి** ఇదం విపస్సనాపటివిపస్సనాదస్సనత్థం వుత్తం. విపస్సనా హి రాగాదీహి న సంహీరతి న కుప్పతీతి అసంహీరా అసంకుప్పా, తం **అనుబ్రూహయే** వడ్ఢేయ్య పటివిపస్సేయ్యాతి వుత్తం హోతి. అథ వా నిబ్బానం రాగాదీహి న సంహీరతి న కుప్పతీతి **అసంహీరం అసంకుప్పం,** తం **విద్వా** పణ్డితో భిక్ఖు **అనుబ్రూహయే,** పునప్పునం తదారమ్మణం ఫలసమాపత్తిం అప్పేన్తో వడ్ఢేయ్యాతి అత్థో.

తస్స పన అనుబ్రూహనస్స అత్థాయ **అజ్జేవ కిచ్చమాతప్పన్తి** కిలేసానం ఆతాపనపరితాపనేన "ఆతప్ప"న్తి లద్ధనామం వీరియం అజ్జేవ కాతబ్బం. **కో జఞ్ఞా మరణం సువేతి** స్వే జీవితం వా మరణం వా కో జానాతి. అజ్జేవ దానం దస్సామి, సీలం వా రక్ఖిస్సామి, అఞ్ఞతరం వా పన కుసలం కరిస్సామి, "అజ్జ తావ పపఞ్చో అత్థి, స్వే వా పునదివసే వా జానిస్సామీ"తి చిత్తం అనుప్పాదేత్వా "అజ్జేవ కరిస్సామీ"తి ఏవం వీరియం కాతబ్బన్తి దస్సేతి. **మహాసేనేనాతి** అగ్గివిససత్థాదీని హి అనేకాని మరణకారణాని తస్స సేనాతి తాయ మహతియా సేనాయ వసేన మహాసేనేన ఏవరూపేన మచ్చునా సద్ధిం "కతిపాహం తావ ఆగమేహి, యావాహం బుద్ధపూజాదిం అత్తనో అవస్సయం కమ్మం కరోమీ"తి ఏవం మిత్తసన్థవాకారసఙ్ఖాతో వా "ఇదం సతం వా సహస్సం వా గహేత్వా కతిపాహం ఆగమేహీ"తి ఏవం లఞ్జానుప్పదానసఙ్ఖాతో వా "ఇమినా బలరాసినా పటిబాహిస్సామీ"తి ఏవం బలరాసిసఙ్ఖాతో వా **సఙ్గరో** నత్థి. సఙ్గరోతి హి మిత్తకరణలఞ్జదానబలరాసిసుఙ్కఙ్గానానం నామం, తస్మా అయమత్థో వుత్తో. **అతన్దితన్తి** అనలసం ఉట్ఠాహకం. ఏవం పటిపన్నత్తా భద్దో ఏకరత్తో అస్సాతి **భద్దేకరత్తో. ఇతీతి** ఏవం పటిపన్నం పుగ్గలం "భద్దేకరత్తో అయ"న్తి రాగాదిసన్తతాయ **సన్తో బుద్ధముని ఆచిక్ఖతి**.

చక్ఖునా పఞ్ఞాయ చాతి చక్ఖునా చ పఞ్ఞాయ చ. చక్ఖుభూతాయ వా పఞ్ఞాయ. **సతియా పఞ్ఞాయ చాతి** సతియా చ పఞ్ఞాయ చ, సతివిసిట్ఠాయ వా పఞ్ఞాయ. **కాయేనాతి** నామకాయేన.

దిబ్బచక్ఖు సువిసుద్ధన్తి దిబ్బం చక్ఖు సువిసుద్ధం, యం సచ్ఛికరోతీతి అధిప్పాయో. **పుబ్బేనివాసాతి** పురిమాసు జాతీసు నివుత్థక్ఖన్ధా. **ఇద్ధివిధాతి** ఇద్ధికోట్ఠాసా. **నిరోధోతి** నిబ్బానం. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

యస్స సేలూపమం చిత్తన్తి ఏకఘనం సేలం వియ పకతివాతేహి లోకధమ్మవాతేహి అకమ్పనీయతో యస్స చిత్తం సేలూపమం. తేనాహ – "**ఠితం నానుపకమ్పతీ**"తి. **రజనీయేసూతి** లాభాదీసు. **కోపనేయ్యేతి** అలాభాదికే. **కుతో నం దుక్ఖమేస్సతీతి** తం ఏవం భావితచిత్తం వీతిక్కన్తలోకధమ్మం ఉత్తమపురిసం లోకధమ్మహేతుకం దుక్ఖం నానుగమిస్సతి.

యో బ్రాహ్మణోతి బాహితపాపధమ్మతాయ బ్రాహ్మణో, న దిట్ఠమఙ్గలికతాయ హుంహుఙ్కారకసావాదిపాపధమ్మయుత్తో హుత్వా కేవలం జాతిమత్తేన బ్రాహ్మణోతి పటిజానాతి. సో బ్రాహ్మణో బాహితపాపధమ్మత్తా హుంహుఙ్కారప్పహానేన **నిహుంహుఙ్కో**. రాగాదికసావాభావేన **నిక్కసావో**. సీలసంవరేన సంయతచిత్తతాయ **యతత్తో**. చతుమగ్గఞాణసఙ్ఖాతేహి వేదేహి అన్తం నిబ్బానం, వేదానం వా అన్తం గతత్తా **వేదన్తగూ**. మగ్గబ్రహ్మచరియస్స వుసితత్తా **వూసితబ్రహ్మచరియో.**

ధమ్మేన సో బ్రహ్మవాదం వదేయ్యాతి సో “బ్రాహ్మణో అహ”న్తి ఏతం వాదం వదేయ్య. **యస్స** సకలలోకసన్నివాసే **కుహిఞ్చి** ఏకారమ్మణేపి రాగుస్సదో దోసుస్సదో మోహుస్సదో మానుస్సదో దిట్ఠుస్సదోతి ఇమే **ఉస్సదా నత్థీ**తి అత్థో.

న గాధతీతి న పతిట్ఠహతి. **సుక్కా**తి సుక్కసఙ్ఖాతా గహా. యది చన్దిమసూరియాదీనం పభా తత్థ నత్థి, తమో ఏవ చ సియాతి ఆసఙ్కమానే సన్ధాయాహ **“తమో తత్థ న విజ్జతీ”**తి. **యదా చ అత్తనావేదీ**తిఆదీసు ఏవంవిధం నిబ్బానం అత్తపచ్చక్ఖేన ఞాణేన యదా విన్దతి, **అథ** రూపారూపధమ్మతో సుఖదుక్ఖతో చ విప్పముత్తో హోతీతి.

సకేసు ధమ్మేసూతి సకఅత్తభావసఙ్ఖాతేసు ఉపాదానక్ఖన్ధేసు. యేభుయ్యేన హి అజ్ఝత్తం విపస్సనాభినివేసో హోతీతి. **ఏతం పిసాచ**న్తి అజకలాపక, ఏతం తయా వుత్తం పిసాచం కిలేసపిసాచఞ్చ. **పక్కుల**న్తి తయా కతం అక్కులం పక్కులకరణఞ్చ. **అతివత్తతీ**తి అతిక్కమతి.

నాభినన్దతి ఆయన్తన్తి పురాణదుతియికం ఆగచ్ఛన్తిం అఞ్ఞం వా న అభినన్దతి చిత్తేన న సమ్పటిచ్ఛతి. తమేవ **పక్కమన్తిం న సోచతి. సఙ్గా సఙ్గామజిం ముత్త**న్తి పఞ్చవిధాపి సఙ్గతో ముత్తం సఙ్గామజిం భిక్ఖుం.

బహ్వేత్థాతి బహూ ఏత్థ **న్హాయతి జనో**, న తేన సో సుద్ధో నామ హోతీతి అధిప్పాయో.

జాతిబలం నిసేధన్తి జాతిబలస్స నిసేధకం. **సహాయా వతా**తి సమథవిపస్సనాభావనాయ సహ అయనవసేన సహాయా వత. కాలేన కాలం సప్పాయధమ్మస్స సవనవసేన చిరరత్తం సమేతి సమాగమో ఏతేసన్తి **చిరరత్తసమేతికా. సిథిలమారబ్భా**తి సిథిలం వీరియం కత్వా.

తత్ర ఖో, భిక్ఖవే, కో విసేసోతి సత్థు సావకస్స చ పఞ్చస్వేవ ఉపాదానక్ఖన్ధేసు నిబ్బిదాదయోతి పుబ్బభాగపటిపత్తియం అనుపాదావిముత్తియఞ్చ హేట్ఠా ఉపరి చ విసేసాభావం దస్సేతి. వుత్తఞ్హేతం – “నత్థి విముత్తియా నానత్త”న్తి (అ॰ ని॰ ౫.౩౧; కథా॰ ౩౫౫ అత్థతో సమానం). తత్థ విసేసాభావం పచ్చామసతి “తత్ర కో విసేసో”తి. **అధిప్పయాసో**తి అధికపయోగో. **నానాకరణ**న్తి చ విసేసోయేవ వుత్తో.

అయం ఖో, భిక్ఖవే, విసేసోతి భిక్ఖవే, యదిపి సావకస్స సత్థు చ విముత్తియం విసేసో నత్థి, సయమ్భుఞాణేన పన సవాసనసబ్బకిలేసే ఖేపేత్వా సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుజ్ఝిత్వా అనుప్పన్నస్స అరియమగ్గస్స పరసన్తానే ఉప్పాదనాదిసకలసబ్బఞ్ఞుగుణసమాయోగో. అయం సమ్మాసమ్బుద్ధస్స పఞ్ఞావిముత్తతో విసేసోతి. తత్థ **అనుప్పన్నస్సా**తి అవత్తమానస్స. అరియమగ్గఞ్హి కస్సపసమ్మాసమ్బుద్ధో ఉప్పాదేసి. అన్తరా అఞ్ఞో సత్థా ఉప్పాదేతా నామ నాహోసి, తస్మా అయం భగవా అనుప్పన్నస్స **మగ్గస్స ఉప్పాదేతా** నామ. **అసఞ్జాతస్సా**తి తస్సేవ వేవచనం. **అనక్ఖాతస్సా**తి అకథితస్స. మగ్గం జానాతీతి **మగ్గఞ్ఞూ**. మగ్గం విదితం పాకటం అకాసీతి **మగ్గవిదూ**. మగ్గే చ అమగ్గే చ కోవిదోతి **మగ్గకోవిదో. మగ్గానుగా**తి మగ్గం అనుగచ్ఛన్తా. **పచ్ఛాసమన్నాగతా**తి అహం పఠమం సమన్నాగతో, సావకా పచ్ఛా సమన్నాగతా.

“నీచే కులే పచ్చాజాతో”తిఆదినా (అ॰ ని॰ ౪.౮౫; పు॰ ప॰ ౧౬౮) తమేన యుత్తోతి **తమో**. కాయదుచ్చరితాదీహి పున నిరయతముపగమనతో **తమపరాయణో**. ఇతి ఉభయేనపి ఖన్ధతమోవ కథితో హోతి. “అడ్ఢే కులే పచ్చాజాతో”తిఆదినా (అ॰

ని. ४.౮౫; పు. ప. ౧౬౮) జోతినా యుత్తోతి **జోతి**, ఆలోకభూతోతి వుత్తం హోతి. కాయసుచరితాదీహి పున సగ్గూపపత్తిభవూపగమనతో **జోతిపరాయణో**. ఇమినా నయేన ఇతరేపి ద్వే వేదితబ్బా.

న తం దళ్హం బన్ధనమాహు ధీరాతి ఏత్థ **ధీరాతి** బుద్ధాదయో పణ్డితపురిసా. యం సఙ్ఖలికసఙ్ఖాతం అయేన నిబ్బత్తం **ఆయసం** అద్దుబన్ధనసఙ్ఖాతం దారుమయఞ్చ పబ్బజతిణేహి రజ్జుం కత్వా కతరజ్జుబన్ధనఞ్చ, తం అసిఆదీహి ఛిన్దితుం సక్కుణేయ్యతాయ “థిర”న్తి న వదన్తీతి అత్థో. **సారత్తరత్తాతి** రత్తా హుత్వా రత్తా. బలవరాగరత్తాతి అత్థో. **మణికుణ్డలేసూతి** మణీసు చ కుణ్డలేసు చ, మణిచిత్తేసు వా కుణ్డలేసు. **ఏతం దళ్హన్తి** యే మణికుణ్డలేసు సారత్తరత్తా, తేసు యో రాగో, యా చ పుత్తదారేసు అపేక్ఖా తణ్హా, ఏతం కిలేసమయం బన్ధనం పణ్డితపురిసా “దళ్హ”న్తి వదన్తి.

ఓహారినన్తి ఆకడ్ఢిత్వా చతూసు అపాయేసు పాతనతో అవహరతి హేట్ఠా హరతీతి ఓహారినం. **సిథిలన్తి** బన్ధనట్ఠానే ఛవిఆదీని అకోపేత్వా బన్ధనభావమ్పి అజానాపేత్వా జలపథథలపథాదీసు కమ్మం కాతుం దేతీతి సిథిలం. **దుప్పముఞ్చన్తి** లోభవసేన హి ఏకవారమ్పి ఉప్పన్నం కిలేసబన్ధనం దట్ఠట్ఠానతో కచ్ఛపో వియ దుమ్మోచయం హోతీతి దుప్పముఞ్చం. **ఏతమ్పి ఛేత్వానాతి** ఏతం దళ్హమ్పి కిలేసబన్ధనం ఞాణఖగ్గేన ఛిన్దిత్వా **అనపేక్ఖినో** హుత్వా **కామసుఖం పహాయ పరిబ్బజన్తి** పక్కమన్తి పబ్బజన్తి చాతి అత్థో.

చేతేతీతి అకుసలచేతనావసేన చేతేతి. **పకప్పేతీతి** తమేవ అకుసలచేతనం కాయవచీకమ్మభావం పాపనవసేన కప్పేతి. **అనుసేతీతి** రాగాదిఅనుసయోవ సన్తానే అప్పహీనభావేన అనుసేతి. **ఆరమ్మణమేతం హోతి విఞ్ఞాణస్స ఠితియాతి** యదేతం చేతనం పకప్పనం అనుసయనఞ్చ, ఏతం అభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణస్స ఠితియా పవత్తియా పచ్చయో హోతీతి అత్థో. **ఆరమ్మణే సతి పతిట్ఠా విఞ్ఞాణస్స హోతీతి** యథావుత్తపచ్చయే సతి అభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణస్స కమ్మం జవాపేత్వా పటిసన్ధిఆకడ్ఢనసమత్థతాసమ్పాదనతో పతిట్ఠా హోతి. **ఆయతిం పునబ్భవాభినిబ్బత్తి హోతీతి** ఆయతిం పునబ్భవసఙ్ఖాతా విఞ్ఞాణాదీనం అభినిబ్బత్తి హోతి.

‘‘**నో చే, భిక్ఖవే, చేతేతీ**’’తిఆదినా అకుసలకమ్మమేవ పటిక్ఖిపతి. అయఞ్హేత్థ సఙ్ఖేపత్థో, యదిపి కదాచి యోనిసోమనసికారా అకుసలచేతనా నప్పవత్తతి, అనుసయా పన అప్పహీనాతి, తే కుసలస్స అభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణస్స పతిట్ఠా హోన్తి యేవాతి. సతి చ అభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణే ఆయతిం పునబ్భవాభినిబ్బత్తి హోతీతి వత్తుం వట్టతియేవ. తతియవారో వుత్తపటిపక్ఖనయేన వేదితబ్బో.

‘‘**సముద్దో, భిక్ఖవే, అరియస్స వినయే సముద్దో**’’తిఆది యది దుప్పూరణట్ఠేన సంసీదనట్ఠేన దురతిక్కమనట్ఠేన సాగరో “సముద్దో”తి వుచ్చేయ్య, తతో సతభాగేనపి సహస్సభాగేనపి చక్ఖుఆదీస్వేవ అయం నయో లబ్భతీతి దస్సేతుం వుత్తం. తేనాహ – ‘‘**చక్ఖు, భిక్ఖవే, పురిసస్స సముద్దో, తస్స రూపమయో వేగో**’’తి, రూపేసు సత్తానం ఆవిఞ్ఛనతో రూపాయతనమేవ వేగో చక్ఖుస్స వేగోతి అత్థో.

యో తం రూపమయం వేగం సహతీతి యో భిక్ఖు సహ విసయేన చక్ఖుం అనిచ్చతో దుక్ఖతో అనత్తతో సమ్మసన్తో తత్థ చ నిబ్బిన్దన్తో విరజ్జన్తో తప్పటిబద్ధతో కిలేసజాలతో విముచ్చన్తో అభిభవతి. **అయం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, అతరి చక్ఖుసముద్దన్తి** అయం భిక్ఖు చక్ఖుసఙ్ఖాతం సముద్దం తిణ్ణోతి వుచ్చతి.

అపరో నయో – చక్ఖు, భిక్ఖవే, అరియస్స వినయే సముద్దోతి యదిపి దుప్పూరణట్ఠేన యది వా సముదనట్ఠేన సముద్దో, చక్ఖుమేవ సముద్దో. తస్స హి పథవితో యావ అకనిట్ఠబ్రహ్మలోకా నీలాదిఆరమ్మణం సమోసరన్తం పరిపుణ్ణభావం కాతుం న సక్కోతి. ఏవం దుప్పూరణట్ఠేనపి సముద్దో. చక్ఖు చ తేసు తేసు నీలాదిఆరమ్మణేసు సముదేతి అసంవుతం హుత్వా ఓసరమానం కిలేసుప్పత్తియా కారణభావేన సదోసభావేన గచ్ఛతీతి సముదనట్ఠేనపి సముద్దో. తథా చక్ఖుం తణ్హాసోతాదీనం ఉప్పత్తిద్వారతాయ తేహి సన్తానస్స సముదనట్ఠేన తేమనట్ఠేన సముద్దో. **తస్స రూపమయో వేగో**తి సముద్దస్స అప్పమాణో ఊమిమయో వేగో వియ తస్సాపి చక్ఖుసముద్దస్స సమోసరన్తస్స నీలాదిభేదస్స ఆరమ్మణస్స వసేన అప్పమేయ్యో రూపమయో వేగో వేదితబ్బో. **యో తం రూపమయం వేగం సహతీ**తి యో తం చక్ఖుసముద్దే సమోసరన్తం రూపమయం వేగం మనాపే రూపే రాగం, అమనాపే దోసం, అసమపేక్ఖనే మోహన్తి ఏవం రాగాదికిలేసే అనుప్పాదేన్తో ఉపేక్ఖకభావేన సహతి.

సఊమిన్తిఆదీసు కిలేసఊమీహి సఊమిం. కిలేసవట్టేహి **సావట్టం**. కిలేసగాహేహి **సగహం**. కిలేసరక్ఖసేహి **సరక్ఖసం**. కోధుపాయాసస్స వా వసేన **సఊమిం**. కామగుణవసేన **సావట్టం**. మాతుగామవసేన **సగహం సరక్ఖసం**. వుత్తఞ్హేతం – "ఊమిభయన్తి ఖో, భిక్ఖవే, కోధుపాయాసస్సేతం అధివచనం (ఇతివు॰ ౧౦౯; మ॰ ని॰ ౨.౧౬౨; అ॰ ని॰ ౪.౧౨౨). తథా ఆవట్టన్తి ఖో, భిక్ఖవే, పఞ్చన్నేతం కామగుణానం అధివచనం (ఇతివు॰ ౧౦౯; మ॰ ని॰ ౨.౧౬౪; అ॰ ని॰ ౪.౧౨౨). గహారక్ఖసోతి ఖో, భిక్ఖవే, మాతుగామస్సేతం అధివచన"న్తి (ఇతివు॰ ౧౦౯). సేసద్వారేసుపి ఏసేవ నయో.

సఊమిభయం దుత్తరం అచ్చతరీతి అనిచ్చతాదిఊమిభయేన సభయం దురతిక్కమం అతిక్కమి. **లోకన్తగూ**తి సంసారలోకస్స అన్తం గతో. **పారగతోతి వుచ్చతీ**తి నిబ్బానం గతోతి కథీయతి.

బళిసాతి సత్తానం అనత్థహేతుతాయ బళిసా వియ బళిసా. **అనయాయా**తి అనత్థాయ. **బ్యాబాధాయా**తి దుక్ఖాయ. **ఇట్ఠా**తి పరియిట్ఠా వా అపరియిట్ఠా వా సుఖారమ్మణతాయ ఇట్ఠా. కామనీయట్ఠేన **కన్తా**. మనస్స వడ్ఢనట్ఠేన **మనాపా**. పియసభావతాయ **పియరూపా**. కిలేసకామసహితత్తా **కామూపసంహితా**. రాగజననట్ఠేన చిత్తస్స రఞ్జనతో **రజనీయా. తఞ్చే**తి తం రూపారమ్మణం, నీలాదివసేన అనేకభేదభిన్నమ్పి హి రూపాయతనం రూపారమ్మణభావేన చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యభావేన చ ఏకవిధతం నాతివత్తతీతి తంసభావసామఞ్ఞం గహేత్వా "తఞ్చే"తి వుత్తం. **అభినన్దతీ**తి అభినన్దనభూతాయ సప్పీతికతణ్హాయ అభిముఖో నన్దతి. **అభివదతీ**తి "అహో సుఖం, అహో సుఖ"న్తి వదాపేన్తియా తణ్హాయనవసేన అభివదతి. **అజ్ఝోసాయ తిట్ఠతీ**తి గిలిత్వా పరినిట్ఠపేత్వా తిట్ఠతి. **అయం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, భిక్ఖు గిలితబళిసో మారస్సా**తి అయం, భిక్ఖు, కిలేసమారస్స బళిసభూతం రూపతణ్హం గిలిత్వా ఠితోతి వుచ్చతి. సేసవారేసుపి ఇమినా నయేన అత్థో వేదితబ్బో. **అభేదీ**తి భిన్ది. **పరిభేదీ**తి సబ్బభాగేన భిన్ది. సేసం ఉత్తానమేవ.

అయం లోకో సన్తాపజాతోతి అయం సత్తలోకో జాతసన్తాపో ఞాతిబ్యసనాదివసేన ఉప్పన్నసోకసన్తాపో చ రాగాదివసేన ఉప్పన్నపరిళాహసన్తాపో చాతి అత్థో. **ఫస్సపరేతో**తి అనేకేహి దుక్ఖఫస్సేహి అభిభూతో. **రోదం వదతి అత్తతో**తి తం తం అత్తనా ఫుట్ఠం దుక్ఖం అభావితకాయతాయ అధివాసేతుం అసక్కోన్తో "అహో దుక్ఖం, ఈదిసం దుక్ఖం మయ్హం సత్తునోపి మా హోతూ"తిఆదినా విలపన్తో వదతి. కస్మా? **యేన యేన హి మఞ్ఞన్తి, తతో తం హోతి అఞ్ఞథా**, యస్మా ఏతే సత్తా యేన యేన పకారేన అత్తనో దుక్ఖస్స పటికారం మఞ్ఞన్తి ఆసీసన్తి, తం దుక్ఖం తతో అఞ్ఞేన పకారేన తికిచ్ఛితబ్బం హోతి. యేన వా

పకారేన అత్తనో వడ్ఢిం మఞ్ఞన్తి, తతో అఞ్ఞథా అవడ్ఢి ఏవ పన హోతి. ఏవం అఞ్ఞథాభావితం ఇచ్ఛావిఘాతం ఏవ పాపుణాతి. అయం **భవసత్తో** కామాదిభవేసు సత్తో సత్త**లోకో**, తథాపి **భవమేవాభినన్దతి**, న తత్థ నిబ్బిన్దతి. **యదభినన్దతి తం భయన్తి** యం కామాదిభవం అభినన్దతి, తం జరామరణాదిఅనేకబ్యసనానుబన్ధత్తా అతివియ భయానకట్ఠేన **భయం. యస్స భాయతీ**తి యతో జరామరణాదితో భాయతి, **తం** దుక్ఖస్స అధిట్ఠానభావతో దుక్ఖదుక్ఖతాయ చ **దుక్ఖన్తి**.

భవవిప్పహానాయాతి భవస్స పజహనత్థాయ. **ఖో**తి అవధారణత్థే నిపాతో. ఇదం వుత్తం హోతి – ఏకన్తేనేవ కామాదిభవస్స సముదయప్పహానేన పహానత్థం ఇదం మయా అధిగతం మగ్గ**బ్రహ్మచరియం వుస్సతీ**తి.

ఏవం అరియస్స మగ్గస్స ఏకంసేనేవ నియ్యానికభావం దస్సేత్వా ఇదాని అఞ్ఞమగ్గస్స నియ్యానికభావం పటిక్ఖిపన్తో ''**యే హి కేచీ**''తిఆదిమాహ. తత్థ **భవేనా**తి రూపభవేన వా అరూపభవేన వా. **భవస్సా**తి సంసారస్స. **విప్పమోక్ఖన్తి** భవతో విముత్తిం, సంసారసుద్ధిన్తి అత్థో. కిఞ్చాపి తే సమణబ్రాహ్మణా తత్థ నిబ్బానసఞ్ఞినో, భవగామికమ్మేన పన రూపారూపజ్ఝానేన , తంనిబ్బత్తేన చ ఉపపత్తిభవేన భవవిసుద్ధిం వదన్తా భవేన భవవిప్పమోక్ఖం వదన్తి నామ. తేనాహ – ''**సబ్బే తే అవిప్పముత్తా భవస్మాతి వదామీ**''తి. అథ వా **భవేనా**తి భవదిట్ఠియా, భవతి తిట్ఠతి సస్సతన్తి హి పవత్తనతో సస్సతదిట్ఠి "భవదిట్ఠీ"తి వుచ్చతి. భవదిట్ఠి ఏవ ఉత్తరపదలోపేన "భవో"తి వుత్తా భవతణ్హాతిఆదీసు వియ. భవదిట్ఠివసేన హి ఇధేకచ్చే భవవిసేసంయేవ భవవిప్పమోక్ఖం మఞ్ఞన్తి. యథా తం **బకో బ్రహ్మా** ఆహ – "ఇదం నిచ్చం, ఇదం ధువం, ఇదం సస్సతం, ఇదం అవిపరిణామధమ్మ"న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౫౦౧; సం॰ ని॰ ౧.౧౭౫). **విభవేనా**తి ఉచ్ఛేదదిట్ఠియా. విభవతి వినస్సతి ఉచ్ఛిజ్జతీతి హి పవత్తనతో ఉచ్ఛేదదిట్ఠి వుత్తనయేన "విభవో"తి వుచ్చతి. **భవస్స నిస్సరణమాహంసూ**తి సంసారసుద్ధిం వదింసు. ఉచ్ఛేదదిట్ఠివసేన హి ఇధేకచ్చే సంసారసుద్ధిం వదన్తి. తథా హి వుత్తం –

> "యతో ఖో, భో, అయం అత్తా రూపీ చాతుమహాభూతికో…పే॰… నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి. ఏత్తావతా ఖో, భో, అయం అత్తా సమ్మా సముచ్ఛిన్నో హోతీ"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౮౧).

అనిస్సటాతి అనిక్ఖన్తా. తత్థ కారణమాహ – ''**ఉపధిఞ్హి పటిచ్చ దుక్ఖమిదం సమ్భోతీ**''తి. తత్థ **ఉపధిన్తి** ఖన్ధాదిఉపధిం. కిం వుత్తం హోతి? యత్థ ఇమే దిట్ఠిగతికా నిబ్బానసఞ్ఞినో, తత్థ ఖన్ధూపధికిలేసూపధిఅభిసఙ్ఖారూపధయో అధిగతా ఞాతా. కుతో తస్స దుక్ఖనిస్సరణతాతి. యం పన పరమత్థతో దుక్ఖనిస్సరణం, తం దస్సేతుం ''**సబ్బుపాదానక్ఖయా నత్థి దుక్ఖస్స సమ్భవో**''తి వుత్తం.

లోకమిమం పస్సాతి భగవా అత్తనో చిత్తం ఆలపతి. **పుథూ**తి విసుం విసుం. **అవిజ్జాయ పరేతన్తి** మోహేన అభిభూతం. **భూతన్తి** ఖన్ధపఞ్చకం. **భూతరతన్తి** ఇత్థీ పురిసే, పురిసో ఇత్థియాతి ఏవం అఞ్ఞమఞ్ఞం సత్తేసు రతం, తతో ఏవ **భవా అపరిముత్తా. యే హి కేచి భవా**తి ఇత్తరఖణా వా దీఘాయుకా వా సాతవన్తో వా అసాతవన్తో వా భవా. **సబ్బధీ**తి ఉద్ధం అధో తిరియన్తి సబ్బత్థ. **సబ్బత్థతాయా**తి సబ్బభావేన. **సబ్బే తే భవా**తిఆదీసు "సబ్బేపి భవా అనిచ్చా"తిఆదినా విపస్సనాసహితాయ మగ్గపఞ్ఞాయ అవిపరీతం **పస్సతో భవతణ్హాపి పహీయతి** నిరుజ్ఝతి, **విభవం** ఉచ్ఛేదమ్పి **నాభినన్దతి** న పత్థేతి, తస్స సబ్బ **తణ్హానం** అనవసేసతో మగ్గేన నిరుజ్ఝనతో **నిబ్బానం** నిబ్బుతి హోతి. **తస్స** ఏవం **నిబ్బుతస్స భిక్ఖునో అనుపాదా** కిలేసాభిసఙ్ఖారానం అనుపాదానతో అగ్గహణతో **పునబ్భవో న హోతి**. ఏవంభూతేన చ **అభిభూతో** పఞ్చవిధోపి **మారో** విజితో అస్స అనేన మారేన సఙ్గామో, సబ్బేపి భవే సమతిక్కన్తో ఇట్ఠానిట్ఠాదీసు తాదిలక్ఖణప్పత్తోతి.

అనుసోతగామీ అన్ధపుథుజ్జనో **పటిసోతగామీ** కల్యాణపుథుజ్జనో. **ఠితత్తో** సేక్ఖో. ఇతరో అసేక్ఖో.

అభిజాతికోతి జాతియో. **కణ్హాభిజాతికోతి** కణ్హే నీచే కులే జాతో. **కణ్హం ధమ్మం అభిజాయతీతి** కాళకం దసవిధం దుస్సీలధమ్మం పసవతి కరోతి, సో తం అభిజాయిత్వా నిరయే నిబ్బత్తతి. **సుక్కం ధమ్మన్తి** "అహం పుబ్బేపి పుఞ్ఞానం అకతత్తా నీచే కులే నిబ్బత్తో, ఇదాని పుఞ్ఞం కరిస్సామీ"తి పుఞ్ఞసఙ్ఖాతం సుక్కం పణ్డరం ధమ్మం అభిజాయతి, సో తేన సగ్గే నిబ్బత్తతి. **అకణ్హం అసుక్కం నిబ్బానన్తి** నిబ్బానఞ్హి సచే కణ్హం భవేయ్య, కణ్హవిపాకం దదేయ్య. సుక్కం, సుక్కవిపాకం దదేయ్య. ద్విన్నమ్పి అప్పదానతో పన "అకణ్హం అసుక్క"న్తి వుత్తం. **నిబ్బానన్తి** చేత్థ అరహత్తం అధిప్పేతం. తఞ్హి కిలేసనిబ్బానస్తే జాతత్తా నిబ్బానం నామ. తం ఏస అభిజాయతి పసవతి కరోతి. **సుక్కాభిజాతికోతి** సుక్కే ఉచ్చే కులే జాతో. సేసం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. ''**కణ్హం కణ్హవిపాక**''న్తిఆదికస్స కమ్మచతుక్కస్స అత్థో హేట్ఠా హారసమ్పాతవారే విభత్తో ఏవ.

మానుసత్తన్తి మనుస్సభావం, మనుస్సయోనిన్తి అత్థో. **ద్వేతి** కిచ్చం అకిచ్చమేవ చాతి ద్వే. కిచ్చాని త్వేవ కత్తబ్బాని, న చాకిచ్చం కిఞ్చి కత్తబ్బన్తి దస్సేతి. **సుకిచ్చన్తిఆది** "కిచ్చ"న్తి వుత్తానం తేసం సరూపదస్సనం.

పధానానీతి ఉత్తమాని విసిట్ఠాని. పురిమస్మిం **పబ్బజితేసూతి** విసయే భుమ్మం. దుతియే అధికరణే. తత్థ **నిబ్బానన్తి** అరహత్తం అధిప్పేతం. కస్మా పనేత్థ ఆమిసపరిచ్చాగో అరహత్తేన సమధురో నిద్దిట్ఠోతి? దక్ఖిణేయ్యేసు దక్ఖిణాయ మహప్ఫలభావదస్సనత్థం. **యేన యేన వా పన వత్థునాతి** ఉచ్ఛేదాదివత్థునా. **అజ్ఝోసితాతి** భవతణ్హాదివసేన అజ్ఝోసితా. దుతియే **యేన యేన వా పన వత్థునాతి** అమరావిక్ఖేపవత్థుఆదినా.

ఇమినా అసుభేన కమ్మవిపాకేనాతి అసుభస్స కాయదుచ్చరితాదికమ్మస్స విపాకత్తా అసుభేన అసివేన కమ్మవిపాకేన. **ఇదం బాలలక్ఖణం నిబ్బత్తతీతి** పురిమస్మిం భవే దుచ్చరితసమఙ్గితాయ బాలో అయం భవతీతి ఉపలక్ఖణం జాయతి. **ఇదం సంకిలేసభాగియం సుత్తన్తి** ఇదం ఏవం పవత్తం సంకిలేసభాగియం నామ సుత్తం.

ఇమినా సుభేనాతి ఏత్థ వుత్తనయానుసారేన అత్థో వేదితబ్బో. తత్థ **మహాపురిసలక్ఖణన్తి** పణ్డితలక్ఖణం. **కిలేసభూమీహీతి** కిలేసట్ఠానేహి కిలేసావత్థాహి వా. **సానుసయస్స పరియుట్ఠానం జాయతీతి** అప్పహీనానుసయస్స పచ్చయసమాయోగే రాగాదయో పరియుట్ఠానవసేన పవత్తన్తి. **పరియుట్ఠితో సంయుజ్జతీతి** యో రాగాదీహి పరియుట్ఠితచిత్తో, సో కామరాగాదీహి సంయుజ్జతి నామ. **సంయుజ్జన్తో ఉపాదియతీతి** యో కామరాగసంయోజనాదీహి సంయుత్తో, సో కాముపాదానాదీని అకుసలకమ్మాని చ ఉపాదియతి. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానమేవ.

ఏవం సోళసవిధేన సాసనపట్ఠానం నానాసుత్తేహి ఉదాహరణవసేన విభజిత్వా ఇదాని అట్ఠవీసతివిధేన సాసనపట్ఠానం దస్సేన్తేన యస్మా అయమ్పి పట్ఠానవిభాగో మూలపదేహి సఙ్గహితో, న ఇమస్సాపి తేహి అసఙ్గహితో పదేసో అత్థి, తస్మా మూలపదం విభజితబ్బతఞ్చ దస్సేతుం ''**తత్థ కతమే అట్ఠారస మూలపదా**''తి పుచ్ఛాయ వసేన మూలపదాని ఉద్ధరిత్వా ''**లోకియం లోకుత్తర**''న్తిఆదినా నవతికా, ఛవో చాతి అట్ఠవీసతివిధం సాసనపట్ఠానం ఉద్దిట్ఠం. తత్థ **లోకియన్తి** లోకే నియుత్తో, లోకే వా విదితో లోకియో. ఇధ పన లోకియో అత్థో యస్మిం సుత్తే వుత్తో, తం సుత్తం లోకియం. తథా **లోకుత్తరం**. యస్మిం పన సుత్తే పదేసేన లోకియో, పదేసేన లోకుత్తరో వుత్తో, తం **లోకియఞ్చ లోకుత్తరఞ్చ**. యఞ్చ సత్తే అధిట్ఠాయ సత్తపఞ్ఞత్తిముఖేన దేసితం, తం **సత్తాధిట్ఠానం**. ధమ్మవసేనేవ దేసితం **ధమ్మాధిట్ఠానం**. ఉభయవసేన దేసితం

సత్తాధిట్ఠానఞ్చ ధమ్మాధిట్ఠానఞ్చ. ఇమినా నయేన సబ్బపదేసు అత్థో వేదితబ్బో. బుద్ధాదీనం పన గుణాభిత్థవనవసేన పవత్తం సుత్తం **థవో** నామ.

తత్థ **సజ్జుఖీరన్తి** తఙ్ఖణంయేవ ధేనుయా థనేహి నిక్ఖన్తం అబ్భుణ్హఖీరం. **ముచ్చతీతి** పరిణమతి. ఇదం వుత్తం హోతి – యథా ధేనుయా థనతో నిక్ఖన్తం ఖీరం తఙ్ఖణంయేవ **న ముచ్చతి** న పరిణమతి న దధిభావం గచ్ఛతి, తక్కాదిఅమ్బిలసమాయోగతో పన పరతో కాలన్తరేన పకతిం జహతి దధిభావం పాపుణాతి, ఏవమేవం పాపకమ్మమ్పి కిరియక్ఖణేయేవ న విపచ్చతి. యది విపచ్చేయ్య, నానాగతీనం సభావట్ఠానం సియా, న కోచి పాపకమ్మం కాతుం విసహేయ్య. యావ పన కుసలాభినిబ్బత్తక్ఖన్ధా చరన్తి, తావ తం తే రక్ఖన్తి, తేసం భేదా అపాయేసు నిబ్బత్తాపనవసేన విపచ్చతి. విపచ్చమానఞ్చ **డహన్తం బాలమన్వేతి,** కిం వియ? **భస్మచ్ఛన్నోవ పావకో**. యథా హి ఛారికాయ పటిచ్ఛన్నో వీతచ్చితఙ్గారో అక్కన్తోపి ఛారికాయ పటిచ్ఛన్నత్తా న తావ డహతి, ఛారికం పన తాపేత్వా చమ్మాదీని డహనవసేన యావ మత్థలుఙ్గా డహన్తో గచ్ఛతి, ఏవమేవం పాపకమ్మమ్పి యేన కతం, తం బాలం దుతియే వా తతియే వా అత్తభావే నిరయాదీసు నిబ్బత్తం డహన్తం అనుగచ్ఛతీతి.

యస్సిన్ద్రియానీతి తత్థాయం సఙ్ఖేపత్థో – యస్స భిక్ఖునో ఛేకేన సారథినా సుదన్తా అస్సా వియ ఛ **ఇన్ద్రియాని సమథం** దన్తభావం నిబ్బిసేవనభావం **గతాని,** తస్స నవవిధం మానం పహాయ ఠితత్తా **పహీనమానస్స** చతున్నం ఆసవానం అభావేన **అనాసవస్స** తాదిభావే ఠితస్స తథారూపస్స **దేవాపి పిహయన్తి,** మనుస్సాపి దస్సనఞ్చ ఆగమనఞ్చ పత్థేన్తియేవాతి. **ఆహారే సతీతి** ఆహారపటిబద్ధే ఛన్దరాగే అప్పహీనే సతి.

సబ్బా దిసా అనుపరిగమ్మ చేతసాతి పరితో దసపి దిసా చిత్తేన అనుగన్త్వా. **నేవజ్ఝగాతి** నేవ అధిగచ్ఛేయ్య. **పియతరన్తి** అతిసయేన పియం. **అత్తనాతి** అత్తతో. **ఏవం పియో పుథు అత్తా పరేసన్తి** ఏవం కస్సచిపి అత్తనా పియతరస్స అనుపలబ్భనవసేన విసుం విసుం పరేసం సత్తానం అత్తా పియో. యస్మా చ ఏతదేవ, తస్మా **న హింసే పరం అత్తకామో** అత్తనో సుఖకామోతి.

భూతాతి జాతా నిబ్బత్తా. **భవిస్సన్తీతి** నిబ్బత్తిస్సన్తి. **భూతాతి** వా ఖీణాసవా. తే హి పహీనభవత్తా భూతా ఏవ. **గమిస్సన్తీతి** పరలోకం గమిస్సన్తి. ఖీణాసవా పన అనుపాదిసేసం నిబ్బానం.

పియో చ హోతీతి సుపరిసుద్ధాయ సీలసమ్పత్తియా, సుపరిసుద్ధాయ చ దిట్ఠిసమ్పత్తియా సమన్నాగతో పియో పియాయితబ్బో హోతి. వుత్తఞ్హేతం –

> “సీలదస్సనసమ్పన్నం , ధమ్మట్ఠం సచ్చవాదినం;
>
> అత్తనో కమ్మకుబ్బానం, తం జనో కురుతే పియ”న్తి. (ధ. ప. ౨౧౭);

పాసాణచ్ఛత్తం వియ గరుకాతబ్బతాయ **గరు**. ఉత్తరిమనుస్సధమ్మవసేన సమ్భావేతబ్బతాయ **భావనీయో**. సీలగుణేన వా పియగరుఆదిభావా వేదితబ్బా. తథా హి వుత్తం – “ఆకఙ్ఖేయ్య చే, భిక్ఖవే, భిక్ఖు ‘సబ్రహ్మచారీనం పియో చ అస్సం మనాపో చ గరు చ భావనీయో చా’తి, సీలేస్వేవస్స పరిపూరకారీ”తి (మ. ని. ౧.౬౫).

వత్తాతి "కాలేన వక్ఖామీ"తిఆదిపఞ్చధమ్మే అత్తని ఉపట్ఠపేత్వా సబ్రహ్మచారీనం ఉల్లుమ్పనభావే ఠత్వా వత్తా. **వచనక్ఖమోతి** సబ్రహ్మచారీహి యేన కేనచి వుచ్చమానో సుబ్బచో హుత్వా పదక్ఖిణగ్గాహితాయ తేసం వచనం ఖమతీతి వచనక్ఖమో. **వత్తాతి** వా ధమ్మకథావసేన వచనసీలో. **వచనక్ఖమోతి** ధమ్మం సంవణ్ణేన్తో పరేహి అసంహీరో హుత్వా తేసం పుచ్ఛావచనక్ఖమతాయ వచనక్ఖమో. **గమ్భీరఞ్చ కథం కత్తాతి** సచ్చపటిచ్చసముప్పాదాదిం, అఞ్ఞం వా గమ్భీరకథం కత్తా. **న చట్ఠానే నియోజకోతి** ధమ్మవినయాదిం అధమ్మావినయాదివసేన అవత్వా ధమ్మవినయాదివసేనేవ దీపనతో న చ అట్ఠానే నియోజకో.

మాతరం పితరం హన్త్వాతి ఏత్థ "తణ్హా జనేతి పురిస"న్తి (సం॰ ని॰ ౧.౫౫-౫౭) వచనతో తీసు భవేసు సత్తానం జననతో తణ్హా **మాతా** నామ. "అహం అసుకస్స నామ రఞ్ఞో, రాజమహామత్తస్స వా పుత్తో"తి పితరం నిస్సాయ అస్మిమానస్స ఉప్పజ్జనతో అస్మిమానో **పితా** నామ. లోకో వియ రాజానం యస్మా సబ్బదిట్ఠిగతాని ద్వే సస్సతుచ్ఛేదదిట్ఠియో భజన్తి, తస్మా సస్సతుచ్ఛేదదిట్ఠియో ద్వే ఖత్తియా **రాజానో** నామ. ద్వాదసాయతనాని విత్థతట్ఠేన రట్ఠసదిసత్తా **రట్ఠం** నామ. ఆయసాధకో ఆయుత్తకపురిసో వియ తంనిస్సితో నన్దిరాగో **అనుచరో** నామ.

అనీఘోతి నిద్దుక్ఖో. **బ్రాహ్మణోతి** ఖీణాసవో. ఏతేన హి తణ్హాదయో అరహత్తమగ్గఞాణాసినా హతా బాహితా. **యాతీతి** సో బ్రాహ్మణో నిద్దుక్ఖో హుత్వా యాతీతి.

కాయేతి కరజకాయే. **చిత్తన్తి** పాదకజ్ఝానచిత్తం. **సమోదహతీతి** పక్ఖిపతి. యదా దిస్సమానేన కాయేన గన్తుకామో హోతి, తదా కాయగతికం పాదకజ్ఝానచిత్తం అధిట్ఠహతీతి అత్థో. **చిత్తేపి కాయం సమోదహతీతి** యదా సీఘం గన్తుకామో హోతి, తదా పాదకజ్ఝానచిత్తే కాయం పక్ఖిపతి, చిత్తగతికం కాయం అధిట్ఠహతీతి అత్థో. **కాయే సుఖసఞ్ఞఞ్చ లహుసఞ్ఞఞ్చ ఓక్కమిత్వాతి** "సేయ్యథాపి నామ బలవా పురిసో సమిఞ్జితం వా బాహం పసారేయ్య, పసారితం వా బాహం సమిఞ్జేయ్యా"తి వుత్తనయేన (మహావ॰ ౮, ౧౩౭; దీ॰ ని॰ ౨.౬౬; మ॰ ని॰ ౧.౨౮౨; ౨.౩౩౮; సం॰ ని॰ ౧.౧౭౨) ఇద్ధిమా కాయే సుఖసఞ్ఞఞ్చ లహుసఞ్ఞఞ్చ ఓక్కమిత్వా పరేసం దిస్సమానేన కాయేన ఆరామరామణేయ్యకాదీని పేక్ఖమానో చిత్తక్ఖణేనేవ ఇచ్ఛితట్ఠానం గచ్ఛతి.

యథాతథం లోకుత్తరం ఞాణన్తి సబ్బం లోకం ఉత్తరిత్వా అభిభవిత్వా ఠితత్తా వుత్తం, న పన లోకుత్తరభూమికత్తా. **సబ్బకాలే పవత్తతీతి** ఆవజ్జనపటిబద్ధవుత్తిత్తా వుత్తం, న సతతం సమితం పవత్తతీతి. న హి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం భగవతో సబ్బస్మింయేవ కాలే ఉప్పజ్జతీతి సక్కా వత్తున్తి.

కిత్తయిస్సామి తే సన్తిన్తి సబ్బకిలేసవూపసమహేతుతాయ సన్తిం నిబ్బానం దస్సేస్సామి. **దిట్ఠే ధమ్మేతి** దిట్ఠే దుక్ఖాదిధమ్మే, ఇమస్మిం ఏవ వా అత్తభావే. **అనీతిహన్తి** ఇతిహాసాతి ఏవం న ఇతికిరాయ పవత్తం, అత్తపచ్చక్ఖన్తి అత్థో. **యం విదిత్వా సతో చరన్తి** "సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చా"తిఆదినా (ధ॰ ప॰ ౨౭౭; థేరగా॰ ౬౭౬; నేత్తి॰ ౫) నయేన సతో హుత్వా చరన్తో అరియమగ్గేన యం సన్తిం విదిత్వా. **తరే లోకే విసత్తికన్తి** సఙ్ఖారలోకే విసప్పనతో విసత్తికసఙ్ఖాతం తణ్హం తరే తరేయ్య సమతిక్కమేయ్యాతి అత్థో.

తఞ్చాహం అభినన్దామీతి తం వుత్తప్పకారం సన్తిజోతకం తుమ్హాకం వచనం అహం పత్థయామి, తం ఏవ వా **సన్తిం ఉత్తమం** అభినన్దామీతి ధోతకో వదతి. **ఉద్ధం అధో తిరియఞ్చాపి మజ్ఝే**తి ఏత్థ **ఉద్ధ**న్తి అనాగతం ఉపరి చ. **అధో**తి అతీతం హేట్ఠా చ. **తిరియఞ్చాపి మజ్ఝే**తి పచ్చుప్పన్నం పరితో చ. **ఏతం విదిత్వా సఙ్గో**తీతి ఏతం అనాగతాదిం సఙ్గజననట్ఠానన్తి ఞత్వా. **భవాభవాయా**తి ఖుద్దకానఞ్చేవ మహన్తానఞ్చ భవానం అత్థాయ, సస్సతుచ్ఛేదాయ వా.

అరియసచ్చానన్తి అరియభావకరానం సచ్చానం. **అననుబోధా**తి అబుజ్ఝనేన అజాననేన. **అప్పటివేధా**తి అప్పటివిజ్ఝనేన. **సన్ధావిత**న్తి భవతో భవస్స గమనేన సన్ధావితం. **సంసరిత**న్తి పునప్పునం గమనవసేన సంసరితం. **మమఞ్చేవ తుమ్హాకఞ్చా**తి మయా చేవ తుమ్హేహి చ. అథ వా **సన్ధావితం సంసరిత**న్తి సన్ధావనం సంసరణం మమఞ్చేవ తుమ్హాకఞ్చ అహోసీతి అత్థో. **భవనేత్తీ**తి భవాభవం నయనసమత్థా తణ్హారజ్జు. **సంసిత**న్తి సంసరితం. **సమూహతా**తి సుట్ఠు హతా ఛిన్నా అప్పవత్తికతా.

సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చాతి పచ్చయేహి సఙ్ఖరీయన్తీతి "సఙ్ఖారా"తి లద్ధనామా పఞ్చక్ఖన్ధా. ఆదిఅన్తవన్తతో అనిచ్చన్తికతో తావకాలికతో ఖణపరిత్తతో చ న నిచ్చాతి **అనిచ్చా. యదా పఞ్ఞాయ పస్సతీ**తి యదా విపస్సనాపఞ్ఞాయ పస్సతి. **అథ** ఇమస్మిం వట్టదుక్ఖే **నిబ్బిన్దతి,** నిబ్బిన్దన్తో దుక్ఖపరిజాననాదివసేన సచ్చాని పటివిజ్ఝతి. **ఏస మగ్గో విసుద్ధియా**తి య్వాయం వుత్తనయేన సచ్చప్పటివేధో, ఏస విసుద్ధత్థాయ మగ్గో. **సబ్బే సఙ్ఖారా దుక్ఖా**తి సబ్బే సఙ్ఖారా అభిణ్హసమ్పటిపీళనట్ఠేన ఖయట్ఠేన చ దుక్ఖాతి. సేసం వుత్తనయమేవ. **సబ్బే ధమ్మా అనత్తా**తి సబ్బేపి తేభూమకధమ్మా పరతో తుచ్ఛతో సుఞ్ఞతో అసారతో అవసవత్తనతో చ అనత్తాతి. సేసం పురిమసదిసమేవ.

సేయ్యోతి విసిట్ఠో ఉత్తమో. **సదిసో**తి సమానో. **హీనో**తి లామకో. ఓమానోపి హి అత్తనో అవఞ్ఞకరణముఖేనపి సంపగ్గణ్హనవసేనేవ పవత్తతి. తేన వుత్తం **"హీనోహమస్మీ"**తి. **కిమఞ్ఞత్ర యథాభూతస్స అదస్సనా**తి సరసపభఙ్గుతాయ ఏకన్తేనేవ అనవట్ఠితసభావేహి రూపధమ్మేహి సేయ్యాదివసేన అత్తనో ఉక్ఖిపనస్స తేసం యథాభూతం అదస్సనం అఞ్ఞాణం వినా కిం అఞ్ఞం కారణం సియా, అఞ్ఞం కిఞ్చి కారణం తస్స నత్థీతి అత్థో. **వేదనాదీ**సుపి ఏసేవ నయో. వుత్తవిపరియాయేన సుక్కపక్ఖో వేదితబ్బో.

యే అరియసచ్చాని విభావయన్తీతి దుక్ఖాదీని అరియసచ్చాని పఞ్ఞాఓభాసేన సచ్చప్పటిచ్ఛాదకకిలేసన్ధకారం విధమేత్వా అత్తనో పకాసాని పాకటాని కరోన్తి. **గమ్భీరపఞ్ఞేనా**తి అప్పమేయ్యపఞ్ఞతాయ సదేవకస్సపి లోకస్స ఞాణేన అలబ్భనేయ్యపతిట్ఠపఞ్ఞేన సబ్బఞ్ఞునాతి వుత్తం హోతి. **సుదేసితానీ**తి సఙ్ఖేపవిత్థారాదీహి తేహి తేహి నయేహి సుట్ఠు దేసితాని. **కిఞ్చాపి తే హోన్తి భుసం పమత్తా**తి తే విభావితఅరియసచ్చా పుగ్గలా కామం దేవరజ్జచక్కవత్తిరజ్జాదిపమాదట్ఠానం ఆగమ్మ భుసం పమత్తా హోన్తి, తథాపి సోతాపత్తిమగ్గఞాణేన అభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణస్స నిరోధేన ఠపేత్వా సత్త భవే అనమతగ్గే సంసారే యే ఉప్పజ్జేయ్యుం నామఞ్చ రూపఞ్చ, తేసం నిరుద్ధత్తా **న అట్ఠమం భవం ఆదియన్తి,** సత్తమభవేయేవ పన విపస్సనం ఆరభిత్వా అరహత్తం పాపుణన్తీతి అత్థో.

యథిన్దఖీలోతి ఏత్థ **యథా**తి ఉపమావచనం. **ఇన్దఖీలో**తి నగరద్వారథిరకరణత్థం ఉమ్మారబ్భన్తరే అట్ఠ వా దస వా హత్థే పథవిం ఖణిత్వా ఆకోటితస్స సారదారుమయస్స థమ్భస్సేతం అధివచనం. **పథవిస్సితో సియా**తి గమ్భీరనేమితాయ అన్తో పవిసిత్వా భూమినిస్సితో సియా భవేయ్య. **చతుబ్భి వాతేహీ**తి చతూహి దిసాహి ఆగతవాతేహి. **అసమ్పకమ్పియో**తి

కమ్పేతుం వా చాలేతుం వా అసక్కుణేయ్యో. **తథూపమం…పే॰… పస్సతీ**తి యో చత్తారి అరియసచ్చాని పఞ్ఞాయ అజ్ఝోగాహేత్వా పస్సతి, తం సప్పురిసం ఉత్తమపురిసం తథా దస్సనతో సబ్బతిత్థియవాదవాతేహి అసమ్పకమ్పియతాయ తథూపమం యథావుత్తఇన్దఖీలూపమం వదామీతి అత్థో.

సోతాపత్తియఙ్గేహీతి అరియసోతాపజ్జనస్స అఙ్గభూతేహి. **అరియసావకో**తి అరియస్స బుద్ధస్స భగవతో సద్ధమ్మస్సవనన్తే జాతత్తా అరియసావకో. **ఖీణనిరయోమ్హీ**తి ఖీణనిరయో అమ్హి. **ఖీణాపాయదుగ్గతివినిపాతో**తి ఇదం నిరయాదీనంయేవ వేవచనవసేన వుత్తం. నిరయాదయో హి వడ్ఢిసఙ్ఖాతతో అయతో అపేతత్తా అపాయా. దుక్ఖస్స గతి పటిసరణన్తి **దుగ్గతియో**. దుక్కటకారినో వివసా ఏత్థ నిపతన్తీతి **వినిపాతా**. సోతం అరియమగ్గం ఆదితో పత్తో అధిగతోతి **సోతాపన్నో**. అకుప్పధమ్మతాయ మగ్గఫలానం పుథుజ్జనభావసఙ్ఖాతే వినిపాతే న నిపతనసభావోతి **అవినిపాతధమ్మో**. తతో ఏవ ధమ్మనియామేన నియతతాయ **నియతో**. ఉపరిమగ్గత్తయసఙ్ఖాతా సమ్బోధి అవస్సం పత్తబ్బతాయ అస్స పరం అయనం గతి పటిసరణన్తి **సమ్బోధిపరాయణో**.

నివిట్ఠాతిఆదీని పదాని అఞ్ఞమఞ్ఞవేవచనానేవ. **సహధమ్మియా**తి సబ్రహ్మచారినో. **అరియకన్తేహీ**తి అరియానం కన్తేహి పియేహి మనాపేహి. పఞ్చ సీలాని హి అరియసావకానం కన్తాని హోన్తి, భవన్తరేపి అవిజహనతో. తాని సన్ధాయేతం వుత్తం. సబ్బోపి పనేత్థ సంవరో లబ్భతియేవ. **సోతాపన్నోహమస్మీ**తి ఇదం దేసనాసీసమేవ. సకదాగామిఆదయోపి "సకదాగామీహమస్మీ"తిఆదినా నయేన బ్యాకరోన్తియేవ. యతో సబ్బేసమ్పి సిక్ఖాపదావిరోధేన యుత్తట్ఠానే బ్యాకరణం అనుఞ్ఞాతమేవాతి.

యస్సిన్ద్రియానీతి యస్స అరియపుగ్గలస్స సద్ధాదీని ఇన్ద్రియాని. **సుభావితానీ**తి అరియమగ్గభావనావసేన సుట్ఠు భావితాని. **అజ్ఝత్తం బహిద్ధా చా**తి ఓరమ్భాగియానం ఉద్ధమ్భాగియానఞ్చ సంయోజనానం పజహనవసేన. తేనాహ "**సబ్బలోకే**"తి. **నిబ్బిజ్ఝా**తి నిబ్బిజ్ఝిత్వా పటివిజ్ఝిత్వా.

ధమ్మపదానీతి ధమ్మకోట్ఠాసాని. **అనభిజ్ఝా ధమ్మపదం** నామ అలోభో వా అలోభసీసేన అధిగతఝానవిపస్సనామగ్గఫలనిబ్బానాని వా దసఅసుభవసేన వా అధిగతఝానాదీని **అనభిజ్ఝా ధమ్మపదం**. చతుబ్రహ్మవిహారవసేన అధిగతాని **అబ్యాపాదో ధమ్మపదం**. దసానుస్సతిఆహారేపటిక్కూలసఞ్ఞావసేన అధిగతాని **సమ్మాసతి ధమ్మపదం**. దసకసిణఆనాపానవసేన అధిగతాని **సమ్మాసమాధి ధమ్మపదం.**

పఞ్చ ఛిన్దేతి హేట్ఠా అపాయుపపత్తిసంవత్తనికాని పఞ్చ ఓరమ్భాగియసంయోజనాని పాదే బద్ధరజ్జుం వియ పురిసో సత్థేన హేట్ఠా మగ్గత్తయేన ఛిన్దేయ్య. **పఞ్చ జహే**తి ఉపరిదేవలోకసమ్పాపకాని పఞ్చ ఉద్ధమ్భాగియసంయోజనాని పురిసో గీవాయ బద్ధరజ్జుం వియ అరహత్తమగ్గేన జహేయ్య ఛిన్దేయ్యేవాతి అత్థో. **పఞ్చ చుత్తరి భావయే**తి ఉద్ధమ్భాగియసంయోజనానం పహానత్థాయ సద్ధాదీని పఞ్చిన్ద్రియాని ఉత్తరి భావేయ్య. పఞ్చ సఙ్గాతిగోతి ఏవం సన్తే పఞ్చన్నం రాగదోసమోహమానదిట్ఠిసఙ్గానం అతిక్కమనేన పఞ్చసఙ్గాతిగో హుత్వా **భిక్ఖు "ఓఘతిణ్ణో"తి వుచ్చతి,** నిత్తిణ్ణచతురోఘోతి వుచ్చతీతి అత్థో.

అనఞ్ఞాతం అప్పటివిద్ధం చతుసచ్చధమ్మం, అమతపదంయేవ వా ఞస్సామి జానిస్సామీతి పటిపన్నస్స పఠమమగ్గట్ఠస్స ఇన్ద్రియన్తి **అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం**. పఠమమగ్గఞాణఞ్హే తంపుబ్బభాగవసేన ఏవం వుత్తం. ఆజానాతి పఠమమగ్గేన ఞాతమరియాదం అనతిక్కమిత్వా జానాతీతి అఞ్ఞో, తస్స ఇన్ద్రియన్తి **అఞ్ఞిన్ద్రియం,** హేట్ఠా తీసు ఫలేసు, ఉపరి తీసు మగ్గేసు చ ఞాణస్సేతం అధివచనం. అఞ్ఞాతావినో చతూసు సచ్చేసు నిట్ఠితకిచ్చస్స అరహతో ఇన్ద్రియన్తి **అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం,** అగ్గఫలఞాణస్సేతం అధివచనం. **అనభిసమేతస్సాతి** అప్పటివిద్ధస్స. **అభిసమయాయాతి** పటివేధాయ.

బాలలక్ఖణానీతి బాలస్స ఉపలక్ఖణకారణాని. **బాలనిమిత్తానీ**తి "బాలో అయ"న్తి గహేతుం నిమిత్తాని కారణాని. **బాలాపదానానీ**తి బాలస్స పోరాణాని విరుళ్హాని కమ్మాని. "**దుచ్చిన్తితచిన్తీ**"తిఆదీసు దుచ్చిన్తితం అభిజ్ఝం బ్యాపాదం మిచ్ఛాదస్సనఞ్చ చిన్తేతీతి **దుచ్చిన్తితచిన్తీ**. దుబ్భాసితం ముసావాదాదిం భాసతీతి **దుబ్భాసితభాసీ**. దుక్కటం పాణాతిపాతాదికమ్మం కరోతీతి **దుక్కటకమ్మకారీ**. వుత్తవిపరియాయేన సుక్కపక్ఖో వేదితబ్బో.

భియ్యోతి ఉపరూపరి. **పకుజ్ఝేయ్యున్తి** విరుజ్ఝేయ్యుం. "పకుప్పేయ్యు"న్తిపి పాఠో. **భుసేనాతి** దళ్హేన. **దణ్డేనాతి** దణ్డదానేన. **ధీరోతి** పణ్డితో సప్పఞ్ఞజాతికో. **నిసేధయేతి** పటిబాహేయ్య. పున కిఞ్చి కాతుం వత్తుం వా అసమత్థం కరేయ్యాతి అత్థో.

పరన్తి పచ్చత్థికం. **యో సతో ఉపసమ్మతీతి** యో సతిమా హుత్వా ఉపసమ్మతి, తస్స ఉపసమంయేవాహం బాలస్స పటిసేధనం మఞ్ఞామీతి అత్థో.

వజ్జన్తి దోసం. **యదా నం మఞ్ఞతీతి** యస్మా నం మఞ్ఞతి. **అజ్ఝారుహతీతి** అజ్ఝోత్థరతి. **గోవ భియ్యో పలాయినన్తి** యథా గోయూథే తావదేవ ద్వే గావో యుజ్ఝన్తే గోగణో ఓలోకేన్తో తిట్ఠతి యావ న ఏకో పలాయతి, యదా పన పలాయతి, అథ తం పలాయీనం సబ్బో గోగణో భియ్యో అజ్ఝోత్థరతి, ఏవం **దుమ్మేధో** ఖమన్తం భియ్యో అజ్ఝోత్థరతీతి అత్థో.

సదత్థపరమాతి సకత్థపరమా. **ఖన్త్యా భియ్యో న విజ్జతీతి** తేసు సకత్థపరమేసు అత్థేసు ఖన్తితో ఉత్తరితరో అఞ్ఞో అత్థో న విజ్జతి. **తమాహు పరమం ఖన్తిన్తి** యో బలవా తితిక్ఖతి, తస్స తం ఖన్తిం పరమం ఆహు. **బాలబలం** నామ అఞ్ఞాణబలం. **తం యస్స బలం, అబలమేవ** తం, న తం బలన్తి **ఆహు** కథేన్తి దీపేన్తి. **ధమ్మగుత్తస్సాతి** ధమ్మేన రక్ఖితస్స ధమ్మం వా రక్ఖన్తస్స. **పటివత్తాతి** పటిప్ఫరిత్వా వత్తా, పటిప్ఫరిత్వా వా యం వా తం వా వదేయ్యాసి. ధమ్మట్ఠం పన చాలేతుం సమత్థో నామ నత్థి. **తస్సేవ తేన పాపియోతి** తేన కోధేన తస్సేవ పుగ్గలస్స పాపం హోతి. కతరస్సాతి ? **యో కుద్ధం పటికుజ్ఝతి,** తస్స. తత్థ **కుద్ధన్తి** సమ్పదానే ఉపయోగవచనం, కుద్ధస్సాతి అత్థో. **తికిచ్ఛన్తానన్తి** ఏకవచనే బహువచనం, తికిచ్ఛన్తన్తి అత్థో. **జనా మఞ్ఞన్తీ**తి ఏవరూపం **అత్తనో చ పరస్స చాతి ఉభిన్నం** అత్థం తికిచ్ఛన్తం నిప్ఫాదేన్తం పుగ్గలం "**బాలో** అయ"న్తి అన్ధబాలపుథుజ్జనా ఏవం మఞ్ఞన్తి. **యే ధమ్మస్స అకోవిదాతి** యే చతుసచ్చధమ్మే అకోవిదా అచ్ఛేకా, తే ఏవం మఞ్ఞన్తీతి అత్థో.

విత్తన్తి అధిగతం ఏతరహి అనుభుయ్యమానం కామూపకరణం **పత్తబ్బన్తి** తదేవ అనాగతే అధిగన్తబ్బం అనుభవితబ్బం, **ఉభయమేతం రజానుకిణ్ణన్తి** తదుభయమ్పి రాగరజాదీహి అవకిణ్ణం . **ఆతురస్సాతి** రాగాదికిలేసాతురస్స. **అనుసిక్ఖతోతి** కిలేసబహులపుగ్గలే అనుసిక్ఖతో. **యే చ సిక్ఖాసారాతి** యే యథాసమాదిన్నం సీలవతాదిసఙ్ఖాతం సిక్ఖం సారతో గహేత్వా ఠితా. తేనాహ – "**సీలం వతం జీవితం బ్రహ్మచరియ**"న్తి. తత్థ యం "న కరోమీ"తి ఓరమతి, తం **సీలం.** యం

వేసభోజనకిచ్చచరణాది, తం **వతం. జీవితన్తి** ఆజీవో. **బ్రహ్మచరియన్తి** మేథునవిరతి. **ఉపట్ఠానసారాతి** ఏతేసం సీలాదీనం అనుట్ఠానసారా. ఏతేహి ఏవ సంసారసుద్ధీతి తాని సారతో గహేత్వా ఠితాతి అత్థో.

ఇచ్చేతే ఉభో అన్తాతి ఇతి సీలబ్బతపరామాసముఖేన అత్తకిలమథానుయోగో, కామేసు అనవజ్జసఞ్ఞితాముఖేన కామసుఖల్లికానుయోగో చాతి ఏతే ఉభో అన్తా. తే చ ఖో యథాక్కమం ఆయతిం పత్తబ్బే, ఏతరహి పత్తే చ రాగరజాదిఓకిణ్ణే కామగుణే అల్లీనేహి కిలేసాతురానం అనుసిక్ఖన్తేహి, సయఞ్చ కిలేసాతురేహేవ పటిపజ్జితబ్బా, తతో ఏవ చ తే **కటసివడ్ఢనా** అపరాపరం జరామరణేహి సివథికాయ వడ్ఢనసీలా ఏకన్తేనేవ కటసిం వడ్ఢేన్తి, సయం వడ్ఢన్తా పరే చ అన్తద్వయే సమాదపేన్తా వడ్ఢాపేన్తి చాతి అత్థో.

ఉభో అన్తే అనభిఞ్ఞాయాతి యథావుత్తే ఉభో అన్తే అజానిత్వా. **ఓలీయన్తి ఏకేతి** "సస్సతో అత్తా చ లోకో చా"తి ఓలీయనతణ్హాభినివేసవసేన అవలీయన్తి ఏకచ్చే. **అతిధావన్తి ఏకేతి** ఏకచ్చే – "ఉచ్ఛిజ్జతి వినస్సతి అత్తా చ లోకో చా"తి అతిధావనాభినివేసవసేన అతిక్కమన్తి.

న అమఞ్ఞింసు తేసఞ్చ తణ్హాదిమఞ్ఞనానం పహీనత్తా. తతో ఏవ అనుపాదాపరినిబ్బానతో తివిధమ్పి **వట్టం తేసం పఞ్ఞాపనాయ నత్థీ**తి.

జఞ్ఞాతి జానేయ్య. **సంయుజేతి** సంయోజేయ్య. **మానుసన్తి** మనుస్సానం ఇదన్తి మానుసం, మనుస్సభవపరియాపన్నం. **కిఞ్హి తస్స సకం హోతీ**తి తస్స మచ్చుముఖం పవిసన్తస్స సత్తస్స కిం అఞ్ఞం సకం నామ అఞ్ఞత్ర కల్యాణకమ్మతో. కమ్మస్సకా హి సత్తా. తేనాహ – "**తస్మా కరేయ్య కల్యాణ**"న్తిఆది. తత్థ **సమ్పరాయికన్తి** సమ్పరాయఫలనిబ్బత్తకం.

ఇమేతే ధమ్మాతి ఇమే కుసలా వా అకుసలా వా ధమ్మా. **ఏవంగహితాతి** ఏవం సమాదిన్నా ఉప్పాదితా. **ఇదం ఫలన్తి** ఇదం ఇట్ఠవిపాకం అనిట్ఠవిపాకఞ్చ ఫలం. **అయమత్థోతి** అయం వుడ్ఢి, అయం హానీతి అత్థో. **అఞ్ఞమ్పి ఏవంజాతియన్తి** ఏకంసబ్యాకరణీయం వదతి.

ఆకఙ్ఖతో న జానేయ్యున్తి తత్థ యేన హేతునా భగవతో యా ఆకఙ్ఖా, సా అఞ్ఞేసం అవిసయోతి ఆహ – "**కిన్తం భగవా ఆకఙ్ఖతీతి. ఇదం అవిసజ్జనీయ**"న్తి.

ఏత్తకోతి ఏతపరిమాణో. **సీలక్ఖన్ధేతి** సీలక్ఖన్ధహేతు. "సీలక్ఖన్ధేనా"తిపి పాఠో. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. **ఇరియాయన్తి** కాయవచీసమాచారే. **పభావేతి** ఆనుభావే. **హితేసితాయన్తి** మేత్తాయ. **ఇద్ధియన్తి** ఇద్ధివిధాయ. ఏత్తకా బుద్ధగుణా, తే చ పచ్చేకం ఏవంపభావా. తథా మగ్గఫలనిబ్బానాని ఏవమానుభావాని. అరియసఙ్ఘో ఏవంవిధగుణేహి యుత్తోతి.

తిణ్ణం రతనానం మహానుభావతా న సబ్బథా అఞ్ఞేసం విసయో, భగవతో ఏవ విసయోతి ఆహ – "**బుద్ధవిసయో అవిసజ్జనీయో**"తి. తేన యో అఞ్ఞోపి అత్థో బుద్ధవిసయో, సో అవిసజ్జనీయోతి దస్సేతి. వుత్తఞ్హేతం భగవతా – "బుద్ధవిసయో అచిన్తేయ్యో న చిన్తేతబ్బో, యం చిన్తేన్తో ఉమ్మాదస్స విఘాతస్స భాగీ అస్సా"తి (అం. ని. ४.ᱲᱲ). **కతమా పుబ్బా కోటీతి అవిసజ్జనీయన్తి** "కతమా పుబ్బా కోటీ"తి కేనచి కతం పుచ్ఛనం అవిసజ్జనీయం. కస్మా? సంసారస్స

పురిమాయ కోటియా అభావతో. తేనేవాహ – “పురిమా, భిక్ఖవే, కోటి న పఞ్ఞాయతీ”తి (అం. ని. ౧౦.౬౧). తత్థ **న పఞ్ఞాయతీ**తి న దిస్సతి, న ఉపలబ్భతీతి అత్థో. న పఞ్ఞాయతీతి అఞ్ఞస్స ఞాణవిసయో న హోతీతి పన అత్థం సన్ధాయ ‘‘**న పఞ్ఞాయతీతి సావకానం ఞాణవేకల్లేనా**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **అత్తూపనాయికా**తి అత్తా ఉపనేతబ్బో ఏతిస్సాతి అత్తూపనాయికా. **నత్థి బుద్ధానం భగవన్తానం అవిజాననా**తి ఏతేన పురిమాయ కోటియా అభావతో ఏవ న పఞ్ఞాయతి, న తత్థ ఞాణస్స పటిఘాతోతి దస్సేతి.

యం పన అత్థి, తం అఞ్ఞేసం అప్పమేయ్యమ్పి భగవతో న అప్పమేయ్యన్తి భగవతో సబ్బత్థ అప్పటిహతఞ్ఞాణతం దస్సేతుం ‘‘**యథా భగవా కోకాలికం భిక్ఖుం ఆరబ్భా**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **అఞ్ఞతరం భిక్ఖు**న్తి నామగోత్తేన అపాకటం. “కీవ దీఘం ను ఖో, భన్తే, పదుమే నిరయే ఆయుప్పమాణ”న్తి పఞ్హం పుచ్ఛిత్వా నిసిన్నం ఏకం భిక్ఖుం ఏవమాహాతి. ఏత్థాయం పాఠసేసో – దీఘం ఖో, భిక్ఖు, పదుమే నిరయే ఆయుప్పమాణం, తం న సుకరం సఙ్ఖాతుం “ఏత్తకాని వస్సానీ”తి వా “ఏత్తకాని వస్ససతానీ”తి వా “ఏత్తకాని వస్ససహస్సానీ”తి వా “ఏత్తకాని వస్ససతసహస్సానీ”తి వాతి. సక్కా పన, భన్తే, ఉపమా కాతున్తి. “సక్కా భిక్ఖూ”తి భగవా అవోచ. సేయ్యథాపి, భిక్ఖు, వీసతిఖారికో కోసలకో తిలవాహో. తతో పురిసో వస్ససతస్స వస్ససతస్స అచ్చయేన ఏకమేకం తిలం ఉద్ధరేయ్య. ఖిప్పతరం ఖో సో, భిక్ఖు, వీసతిఖారికో కోసలకో తిలవాహో ఇమినా ఉపక్కమేన పరిక్ఖయం పరియాదానం గచ్ఛేయ్య, న త్వేవ ఏకో అబ్బుదో నిరయో. సేయ్యథాపి, భిక్ఖు, వీసతి అబ్బుదా నిరయా, ఏవమేకో నిరబ్బుదో నిరయోతిఆది (సం. ని. ౧.౧౮౧; అం. ని. ౧౦.౮౯; సు. ని. కోకాలికసుత్త).

తత్థ **వీసతిఖారికో**తి మాగధకేన పత్థేన చత్తారో పత్థా కోసలరట్ఠే ఏకో పత్థో హోతి. తేన పత్థేన చత్తారో పత్థా ఆళ్హకం, చత్తారి ఆళ్హకాని దోణం, చతుదోణా మానికా, చతుమానికా ఖారీ. తాయ ఖారియా వీసతిఖారికో తిలవాహో. **తిలవాహో**తి తిలసకటం. **అబ్బుదో నిరయో**తి అబ్బుదో నామ ఏకో పచ్చేకనిరయో నత్థి, అవీచిమ్హి ఏవ పన అబ్బుదగణనాయ పచ్చనోకాసో “అబ్బుదో నిరయో”తి వుత్తో. ఏస నయో **నిరబ్బుదా**దీసుపి.

తత్థ వస్సగణనాపి ఏవం వేదితబ్బా – యథా హి సతంసతసహస్సాని **కోటి** హోతి. ఏవం సతంసతసహస్సకోటియో **పకోటి** నామ. సతంసతసహస్సపకోటియో **కోటిపకోటి** నామ. సతంసతసహస్సకోటిపకోటియో **నహుతం**. సతంసతసహస్సనహుతాని **నిన్నహుతం**. సతంసతసహస్సాని నిన్నహుతాని ఏకో **అబ్బుదో**. తతో వీసతిగుణో **నిరబ్బుదో**. ఏస నయో సబ్బత్థ. అయఞ్చ గణనా అపరిచితానం దుక్కరాతి వుత్తం – “తం న సుకరం సఙ్ఖాతు”న్తి. కేచి పన “తత్థ తత్థ పరిదేవనానత్తేన కమ్మకారణనానత్తేనపి ఇమాని నామాని లద్ధానీ”తి వదన్తి. అపరే “సీతనరకా ఏతే”తి. **చిత్తం ఆఘాతేత్వా**తి చిత్తం పదూసేత్వా.

కథం-జినోతి పకారపుచ్ఛా. **కేన జినో**తి కారణపుచ్ఛా. కేన కారణేన కేన హేతునా కాయ పటిపత్తియా జినోతి పుచ్ఛతి. **కథ**న్తి పన కేన పకారేన కిం అతీతానం, ఉదాహు అనాగతానం పచ్చుప్పన్నానం కిలేసానం పహానేన జినోతి పుచ్ఛతి, తస్మా తం ‘‘**విసజ్జనీయ**’’న్తి వుత్తం. **కతమో జినో**తి కిం రూపం జినో, ఉదాహు వేదనా సఞ్ఞా సఙ్ఖారా విఞ్ఞాణం జినో. రూపాదివినిముత్తో వా అఞ్ఞో జినో, యో “అత్తా”తి వుచ్చతీతి ఇమమత్థం సన్ధాయాహ ‘‘**అవిసజ్జనీయ**’’న్తి. **కిత్తకో**తి పమాణతో కింపరిమాణో.

అత్థి తథాగతోతి అత్థి సత్తో. య్వాయమాయస్మా "ఏవంనామో ఏవంగోత్తో"తి పఞ్చక్ఖన్ధే ఉపాదాయ పఞ్ఞపీయతి, తస్స పుగ్గలస్స అధిప్పేతత్తా వుత్తం "**విసజ్జనీయ**"న్తి. **రూపం తథాగతోతి** రూపం అత్తాతి సక్కాయదిట్ఠివసేన పుచ్ఛతీతి కత్వా వుత్తం "**అవిసజ్జనీయ**"న్తి. ఇమినా నయేన సబ్బపదేసు అత్థో వేదితబ్బో.

[illegible] పీఠసమారుళ్హన్తిఆదీని సామిఅత్థే ఉపయోగవచనాని. **కాయేన దుచ్చరితానీతి** కాయేన దుట్ఠు కతాని. **ఓలమ్బన్తీతి** అవలమ్బన్తి అవత్థరియన్తి. సేసపదద్వయం తస్సేవ వేవచనం. ఓలమ్బనాదిఆకారేన హి తాని ఉపట్ఠహన్తి, తస్మా ఏవం వుత్తం. **మహతన్తి** మహన్తానం. **పథవియం ఓలమ్బన్తీతి** పథవితలే పత్థరన్తి. సేసపదద్వయం తస్సేవ వేవచనం. పత్థరణాకారోయేవ హేస. **తత్ర, భిక్ఖవే, బాలస్సాతి** తస్మిం ఉపట్ఠహనాకారే బాలస్స ఏవం హోతి.

లాభా వో, భిక్ఖవేతి భిక్ఖవే, యే ఇమే తుమ్హేహి పటిలద్ధా మనుస్సత్తసద్ధాపటిలాభాదయో, లాభా వో తుమ్హాకం లాభా ఏవ. **సులద్ధన్తి** యమ్పిదం పబ్బజిత్వా చతుపారిసుద్ధిసీలాదిసమ్పాదనం లద్ధం, తమ్పి సులద్ధం. **ఖణో వో పటిలద్ధోతి** అట్ఠఅక్ఖణవజ్జితో నవమోయం ఖణో పటిలద్ధో మగ్గ**బ్రహ్మచరియవాసాయ.** "**దిట్ఠా మయా**"తిఆదినా ఏకదేసనిదస్సనేన అట్ఠ అక్ఖణే విభావేతి.

[illegible]ం యహిన్తి యం యం దుగ్గతిం **యో గచ్ఛతి. సో నం అధమ్మోతి** యో అధమ్మో తేన **చరితో,** సో నం అధమ్మచారిం పుగ్గలం. **హనాతీతి** బాధతి.

అప్పేసక్ఖతాతి అప్పానుభావతా. **దుబ్బణ్ణతాతి** విరూపతా బీభచ్ఛతా. **దుప్పఞ్ఞతాతి** నిప్పఞ్ఞతా అహేతుకపటిసన్ధివసేన ఏళమూగతా.

వాచానురక్ఖీతి చతున్నం వచీదుచ్చరితానం పరివజ్జనేన వాచానురక్ఖీ. అభిజ్ఝాదీనం అనుప్పాదనేన మనసా సుట్ఠు **సంవుతో**. పాణాతిపాతాదయో పజహన్తో **కాయేన చ అకుసలం న కయిరా, ఏతే తయో కమ్మపథే విసోధయే**. ఏవం విసోధేన్తో హి సీలక్ఖన్ధాదీనం ఏసకేహి బుద్ధాదీహి ఇసీహి **పవేదితం** అరియం అట్ఠఙ్గికం **మగ్గం** ఆరాధేయ్యాతి. **దుక్కటన్తి కాయేన వాచాయ మనసా** చ దుక్కటం సావజ్జం దుక్ఖుద్రయం దుగ్గతిసంవత్తనియం కమ్మం **యస్స నత్థి. సంవుతం తీహి ఠానేహీతి** ఏతేహి తీహి కారణేహి కాయదుచ్చరితాదీనం పవేసనివారణతో పిహితం, **తం అహం "బ్రాహ్మణ"**న్తి వదామీతి.

అచ్చన్తదుస్సీల్యన్తి ఏకన్తదుస్సీలభావో. గిహీ వాపి జాతితో పట్ఠాయ దస అకుసలకమ్మపథే కరోన్తో, పబ్బజితో వాపి ఉపసమ్పన్నదివసతో పట్ఠాయ గరుకాపత్తిం ఆపజ్జమానో అచ్చన్తదుస్సీలో నామ. ఇధ పన యో ద్వీసు తీసు అత్తభావేసు దుస్సీలో, తస్స గతియా ఆగతం దుస్సీలభావం సన్ధాయేతం వుత్తం. దుస్సీలభావోతి చేత్థ దుస్సీలస్స ఛ ద్వారాని నిస్సాయ ఉప్పన్నా తణ్హా వేదితబ్బా. **మాలువా సాలమివోత్థతన్తి** యస్స పుగ్గలస్స తం తణ్హాసఙ్ఖాతం దుస్సీల్యం. యథా నామ మాలువా సాలం ఓత్థతం దేవే వస్సన్తే పత్తేహి ఉదకం పటిచ్ఛిత్వా సంభఞ్జనవసేన సబ్బత్థకమేవ పరియోనన్ధతి, ఏవం అత్తభావం ఓత్థతం పరియోనన్ధిత్వా ఠితం **సో** మాలువాయ సంభఞ్జిత్వా భూమియం పాతియమానో రుక్ఖో వియ తాయ దుస్సీల్యసఙ్ఖాతాయ తణ్హాయ సంభఞ్జిత్వా అపాయేసు పాతియమానో, **యథా నం అనత్థకామో దిసో ఇచ్ఛతి, తథా అత్తానం కరోతి** నామాతి అత్థో.

‘‘**అత్తనా హి కత**’’న్తి గాథాయ అయం సఙ్ఖేపత్థో – యథా పాసాణమయం పాసాణసమ్భవం **వజిరం** తమేవ **అస్మమయం మణిం** అత్తనో ఉట్ఠానట్ఠానసఙ్ఖాతం పాసాణమణిం ఖాయిత్వా ఛిద్దాఛిద్దం ఖణ్డాఖణ్డం కత్వా అపరిభోగం కరోతి, ఏవమేవం **అత్తనా కతం** అత్తని జాతం **అత్తసమ్భవం పాపం దుమ్మేధం** నిప్పఞ్ఞం పుగ్గలం చతూసు అపాయేసు **అభిమత్థతి** కన్తతి విద్ధంసేతీతి.

నిసేవియాతి కత్వా. **గరహాతి** గారయ్హా. **బాలమతీతి** మన్దబుద్ధినో. **ఖయా చ కమ్మస్సాతి** కమ్మక్ఖయకరఞాణేన కమ్మస్స ఖేపనతో. **విముత్తచేతసోతి** సముచ్ఛేదవిముత్తియా పటిప్పస్సద్ధివిముత్తియా చ విముత్తచిత్తో. **నిబ్బన్తి తే జోతిరివిన్ధనక్ఖయాతి** యథా నామ అనుపాదానో జాతవేదో నిబ్బాయతి, ఏవమేవం అభిసఙ్ఖారస్స విఞ్ఞాణస్స అనవసేసక్ఖయా నిబ్బాయతి.

‘‘**యథాపి భమరో**’’తి గాథాయం **భమరోతి** యా కాచి మధుకరజాతి. **పుప్ఫన్తి** పుప్ఫారామే చరన్తో పుప్ఫఞ్చ తస్స **వణ్ణఞ్చ గన్ధఞ్చ అహేఠయం** అహేఠయన్తో అవినాసేన్తో చరతీతి అత్థో. ఏవం చరిత్వా చ **పలేతి రసమాదాయాతి** యావదత్థం రసం పివిత్వా అపరమ్పి మధుకరణత్థాయ రసం గహేత్వా డేతి. సో ఏకం వనగహనం అజ్ఝోగాహేత్వా రుక్ఖసుసిరాదీసు తం రజమిస్సకం రసం ఠపేత్వా అనుపుబ్బేన మధురరసం మధుం కరోతి, న తస్స పుప్ఫారామే చరితపచ్చయా పుప్ఫం వా తస్స వణ్ణో వా గన్ధో వా వినస్సతి, అథ ఖో పుప్ఫం పాకతికమేవ హోతి. **ఏవం గామే మునీ చరేతి** ఏవం సేక్ఖో అసేక్ఖో వా అనగారియముని కులపటిపాటియా గామే భిక్ఖం గణ్హన్తో చరేయ్యాతి అత్థో. న హి తస్స గామే చరణపచ్చయా సద్ధాహాని వా భోగహాని వా హోతి, సద్ధాపి భోగాపి పాకతికావ హోన్తి. ఏవం చరిత్వా చ పన గామతో నిక్ఖమిత్వా బహిగామే ఉదకఫాసుకట్ఠానే సఙ్ఘాటిం పఞ్ఞపేత్వా నిసిన్నో అక్ఖబ్భఞ్జన- (మి. ప. ౬.౧.౨) వణలేపనపుత్తమంసూపమవసేన (మి. పం. ౬.౧.౨; సం. ని. ౨.౬౩) పచ్చవేక్ఖన్తో పిణ్డపాతం పరిభుఞ్జిత్వా తథారూపం వనసణ్డం అనుపవిసిత్వా అజ్ఝత్తికకమ్మట్ఠానం సమ్మసన్తో మగ్గఫలాని హత్థగతానేవ కరోతి. అసేక్ఖముని పన దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారమనుయుఞ్జతి. అయమస్స భమరేన మధుకరేన సరిక్ఖతా. ఖీణాసవో పనేత్థ అధిప్పేతోతి.

పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో విహరతీతి యో నం పాతి రక్ఖతి, తం మోక్ఖేతి మోచేతి ఆపాయికాదీహి దుక్ఖేహీతి పాతిమోక్ఖో. సో ఏవ కాయికవాచసికస్స వీతిక్కమస్స సంవరణతో పిదహనతో సంవరో. తేన పాతిమోక్ఖసంవరేన సంవుతో సమన్నాగతో హుత్వా సబ్బిరియాపథేసు చరతి. **ఆచారగోచరసమ్పన్నోతి** ఆచారేన చ గోచరేన చ సమ్పన్నో. **అణుమత్తేసూతి** అప్పమత్తకేసు. **వజ్జేసూతి** అకుసలధమ్మేసు. **భయదస్సావీతి** భయం దస్సీ. **సమాదాయ సిక్ఖతి సిక్ఖాపదేసూతి** సిక్ఖాపదేసు యం కిఞ్చి సిక్ఖితబ్బం, తం సబ్బం సమ్మా ఆదియిత్వా సిక్ఖతి.

కాయకమ్మవచీకమ్మేన సమన్నాగతో, కుసలేన పరిసుద్ధాజీవోతి ఏత్థ ఆచారగోచరగ్గహణేనేవ కుసలే కాయకమ్మే వచీకమ్మే చ గహితేపి యస్మా ఇదం ఆజీవపారిసుద్ధిసీలం న ఆకాసాదీసు ఉప్పజ్జతి, కాయవచీద్వారేసు ఏవ పన ఉప్పజ్జతి, తస్మా తస్స ఉప్పత్తిద్వారదస్సనత్థం “కాయవచీకమ్మేన సమన్నాగతో, కుసలేనా”తి వుత్తం. యస్మా పన తేన సమన్నాగతో, తస్మా పరిసుద్ధాజీవో, ఆజీవపారిసుద్ధిపి సీలమేవాతి దస్సనత్థం ఏతం వుత్తం. వుత్తఞ్హేతం – “కతమే చ థపతి కుసలా సీలా? కుసలం కాయకమ్మం కుసలం వచీకమ్మం, పరిసుద్ధం ఆజీవమ్పి ఖో అహం థపతి సీలస్మిం వదామీ”తి (మ. ని. ౨.౨౬౫). **ఆరద్ధవీరియోతి** యస్స కాయికం చేతసికఞ్చ వీరియం ఆరద్ధం హోతి, సో “ఆరద్ధవీరియో”తి వుచ్చతి.

తత్థ యో గణసఙ్గణికం వినోదేత్వా చతూసు ఇరియాపథేసు అట్ఠఆరమ్భవత్థువసేన ఏకకో హోతి, తస్స కాయికం వీరియం ఆరద్ధం నామ హోతి. యో చిత్తసఙ్గణికం వినోదేత్వా అట్ఠసమాపత్తివసేన ఏకకో హోతి, గమనాదీసు ఉప్పన్నకిలేసం ఉప్పన్నట్ఠానేయేవ నిగ్గణ్హిత్వా ఝానం నిబ్బత్తేతి, తస్స చేతసికం వీరియం ఆరద్ధం నామ హోతి. ఏవం ఆరద్ధవీరియో. **థామవా**తి ఠితిమా. **దళ్హపరక్కమో**తి థిరపరక్కమో. **అనిక్ఖిత్తధురో...పే.... సచ్చికిరియాయా**తి సంకిలేసధమ్మానం పహానత్థం వోదానధమ్మానం సమ్పాదనత్థం , పచ్చక్ఖకరణత్థఞ్చ ధురం అనిక్ఖిపిత్వా వీరియం ఉస్సుక్కాపేన్తో విహరతి. **పఞ్ఞవా**తి పఞ్చన్నం ఖన్ధానం ఉదయబ్బయపరిగ్గాహికాయ పఞ్ఞాయ సమన్నాగతో. తేనాహ ''**ఉదయత్థగామినియా**''తి.

నత్థి పుత్తసమం పేమన్తి మాతాపితరో విరూపేపి అత్తనో పుత్తకే సువణ్ణబిమ్బకం వియ మఞ్ఞన్తి మాలాగుళే వియ సీసాదీసు కత్వా పరిహరమానా. తేహి ఉహదితాపి ఓముత్తితాపి గన్ధవిలేపనం పటిచ్ఛన్తా వియ సోమనస్సం ఆపజ్జన్తి. తేనాహ – ''నత్థి పుత్తసమం పేమ''న్తి. పుత్తపేమేన సమం పేమం నామ నత్థీతి వుత్తం హోతి. **గోసమిత**న్తి గోహి సమం గోధనసదిసం అఞ్ఞం **ధనం** నామ **నత్థి. సూరియసమా ఆభా**తి సూరియాభాయ సమా అఞ్ఞా **ఆభా** నామ **నత్థి. సముద్దపరమా**తి యే కేచి అఞ్ఞే సరా నామ, సబ్బే తే సముద్దపరమా. సముద్దో తేసం ఉత్తమో, సముద్దసదిసం అఞ్ఞం ఉదకం నిదానం నామ నత్థి భగవాతి వదతి.

యస్మా పన అత్తపేమేన సమం పేమం నత్థి. మాతాపితరో హి ఛడ్డేత్వాపి పుత్తధీతరో అపోసేత్వా అత్తానమేవ పోసేన్తి. ధఞ్ఞేన చ **సమం ధనం** నామ **నత్థి**. తథారూపే హి కాలే హిరఞ్ఞసువణ్ణాదీనిపి గోమహింసాదీనిపి ధఞ్ఞగ్గహణత్థం ధఞ్ఞసామికానమేవ సన్తికం గహేత్వా గచ్ఛన్తి. పఞ్ఞాయ చ **సమా ఆభా** నామ **నత్థి**. సూరియాదయో హి ఏకదేసంయేవ ఓభాసేన్తి, పచ్చుప్పన్నమేవ చ తమం వినోదేన్తి, పఞ్ఞా పన దససహస్సిమ్పి లోకధాతుం ఏకపజ్జోతం కాతుం సక్కోతి, అతీతంసాదిపటిచ్ఛాదకఞ్చ తమం విధమతి. మేఘవుట్ఠియా చ సమో సరో నామ నత్థి. నదీ వా హి హోతు తళాకాదీని వా, వుట్ఠిసమో సరో నామ నత్థి. మేఘవుట్ఠియా హి పచ్ఛిన్నాయ మహాసముద్దే అఙ్గులిపబ్బతేమనమత్తమ్పి ఉదకం న హోతి, వుట్ఠియా పన పవత్తమానాయ యావ ఆభస్సరభవనాపి ఏకోదకం హోతి. తస్మా భగవా దేవతావచనం పటిక్ఖిపనవసేన పటిగాథం వదన్తో ''**నత్థి అత్తసమం పేమ**''న్తిఆదిమాహ.

కింసూధ భీతాతి కిం ను భీతా. **మగ్గో చనేకాయతనో పవుత్తో**తి అట్ఠతింసారమ్మణవసేన అనేకేహి కారణేహి మగ్గో కథితో, ఏవం సన్తే కిస్స భీతా హుత్వా అయం జనతా ద్వాసట్ఠి దిట్ఠియో అగ్గహేసీతి వదతి. **భూరిపఞ్ఞా**తి బహుపఞ్ఞ ఉస్సన్నపఞ్ఞ. **పరలోకం న భాయే**తి ఇమస్మా లోకా పరలోకం గచ్ఛన్తో న భాయేయ్య.

పణిధాయాతి ఠపేత్వా. **ఘరమావసన్తో**తి అనాథపిణ్డికాదయో వియ బహ్వన్నపానే ఘరే వసన్తో. **సంవిభాగీ**తి అచ్ఛరాయ గహితమ్పి నఖేన ఫాలేత్వా పరస్స దత్వావ భుఞ్జనసీలో. **వదఞ్ఞూ**తి యాచకానం యాచనవసేన వుత్తవచనఞ్ఞూ, వచనీయో వా. ఏత్థ చ **వాచ**న్తి చత్తారి వచీసుచరితాని గహితాని. **మన**న్తి తీణి మనోసుచరితాని. **కాయేనా**తి తీణి కాయసుచరితాని. ఇమే దస కుసలకమ్మపథా పుబ్బసుద్ధిఅఙ్గం నామ. ''**బహ్వన్నపానం ఘరమావసన్తో**''తి ఇమినా యఞ్ఞఉపక్ఖరో గహితో. **సద్ధో**తి ఏకం అఙ్గం, **ముదూ**తి ఏకం, **సంవిభాగీ**తి ఏకం, **వదఞ్ఞూ**తి ఏకన్తి ఇమాని చత్తారి అఙ్గాని సన్ధాయ ''**ఏతేసు ధమ్మేసు ఠితో చతూసూ**''తి ఆహ.

అపరో నయో – “వాచ”న్తిఆదీని తీణి అఙ్గాని, “బహ్వన్నపాన”న్తి ఇమినా యఞ్ఞఉపక్ఖరోవ గహితో, “సద్ధో ముదు సంవిభాగీ వదఞ్ఞూ”తి ఏకం అఙ్గం.

అపరో దుకనయో నామ హోతి – “వాచం మనఞ్చా”తి ఏకం అఙ్గం, “కాయేన పాపాని అకుబ్బమానో బహ్వన్నపానం ఘరమావసన్తో”తి ఏకం, “సద్ధో ముదూ”తి ఏకం, “సంవిభాగీ వదఞ్ఞూ”తి ఏకన్తి ఏతేసు చతూసు ధమ్మేసు ఠితో ధమ్మే ఠితో నామ హోతి. సో ఇతో **పరలోకం గచ్ఛన్తో**న భాయతి.

కాయసమాచారమ్పీతిఆది పాతిమోక్ఖసంవరదస్సనం. తత్థ **దువిధేనా**తి ద్వివిధేన, ద్వీహి కోట్ఠాసేహీతి అత్థో. **జఞ్ఞా**తి జానేయ్య. సీలకథా చ నామేసా కమ్మపథవసేన వా పణ్ణత్తివసేన వా కథేతబ్బా. తత్థ కమ్మపథవసేన తావ కథేన్తేన అసేవితబ్బకాయసమాచారో పాణాతిపాతాదిన్నాదానమిచ్ఛాచారేహి కథేతబ్బో. పణ్ణత్తివసేన కాయద్వారే పఞ్ఞత్తసిక్ఖాపదవీతిక్కమవసేన. సేవితబ్బకాయసమాచారో పాణాతిపాతాదివేరమణీహి చేవ కాయద్వారే పఞ్ఞత్తసిక్ఖాపదఅవీతిక్కమేన చ కథేతబ్బో.

అసేవితబ్బవచీసమాచారో ముసావాదాదివచీదుచ్చరితేన చేవ వచీద్వారే పఞ్ఞత్తసిక్ఖాపదవీతిక్కమేన చ కథేతబ్బో. సేవితబ్బవచీసమాచారో ముసావాదాదివేరమణీహి చేవ వచీద్వారే పఞ్ఞత్తసిక్ఖాపదఅవీతిక్కమేన చ కథేతబ్బో.

పరియేసనా పన కాయవాచాహి పరియేసనా ఏవ, సా కాయవచీసమాచారగ్గహణేన గహితాపి యస్మా ఆజీవట్ఠమకసీలం నామ ఏతస్మింయేవ ద్వారద్వయే ఉప్పజ్జతి, న ఆకాసే, తస్మా ఆజీవట్ఠమకసీలదస్సనత్థం విసుం వుత్తా. తత్థ నసేవితబ్బపరియేసనా అనరియపరియేసనాయ కథేతబ్బా, సేవితబ్బపరియేసనా అరియపరియేసనాయ. వుత్తఞ్హేతం – “కతమా చ, భిక్ఖవే, అనరియపరియేసనా? ఇధ, భిక్ఖవే, ఏకచ్చో అత్తనా జాతిధమ్మో సమానో జాతిధమ్మంయేవ పరియేసతీ”తిఆది (మ॰ ని॰ ౧.౨౭౪). తథా “కతమా చ, భిక్ఖవే, అరియపరియేసనా? ఇధ, భిక్ఖవే, ఏకచ్చో అత్తనా జాతిధమ్మో సమానో జాతిధమ్మే ఆదీనవం విదిత్వా అజాతం అనుత్తరం యోగక్ఖేమం నిబ్బానం పరియేసతీ”తిఆది (మ॰ ని॰ ౧.౨౭౫).

మగ్గానట్ఠఙ్గికోతి జఙ్ఘమగ్గాదయో వా హోన్తు ద్వాసట్ఠిదిట్ఠిగతమగ్గా వా, సబ్బేసమ్పి మగ్గానం సమ్మాదిట్ఠిఆదీహి అట్ఠహి అఙ్గేహి మిచ్ఛాదిట్ఠిఆదీనం అట్ఠన్నం పాపధమ్మానం పహానకరో నిరోధం ఆరమ్మణం కత్వా చతూసుపి సచ్చేసు దుక్ఖపరిజాననాదికిచ్చం సాధయమానో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో **సేట్ఠో** ఉత్తమో. **సచ్చానం చతురో పదా**తి “సచ్చం భణే న కుజ్ఝేయ్యా”తి (ధ॰ ప॰ ౨౨౪) ఆగతం వచీసచ్చం వా హోతు, “సచ్చో బ్రాహ్మణో, సచ్చో ఖత్తియో”తిఆదిభేదం సమ్ముతిసచ్చం వా, “ఇదమేవ సచ్చం మోఘమఞ్ఞ”న్తి (మ॰ ని॰ ౩.౩౩౧; ఉదా॰ ౫౪; మహాని॰ ౨౦) దిట్ఠిసచ్చం వా, “ఏకఞ్హి సచ్చం న దుతియమత్థీ”తి (సు॰ ని॰ ౮౯౦; మహాని॰ ౧౧౯) వుత్తం పరమత్థసచ్చం వా హోతు. సబ్బేసమ్పి ఇమేసం సచ్చానం పరిజానితబ్బట్ఠేన పహాతబ్బట్ఠేన సచ్ఛికాతబ్బట్ఠేన భావేతబ్బట్ఠేన ఏకపటివేధట్ఠేన తథపటివేధట్ఠేన చ “దుక్ఖం అరియసచ్చ”న్తిఆదయో (మహావ॰ ౧౪; దీ॰ ని॰ ౨.౩౮౭; మ॰ ని॰ ౧.౧౨౦) చతురో పదా సేట్ఠా నామ. **విరాగో సేట్ఠో ధమ్మాన**న్తి “యావతా, భిక్ఖవే, ధమ్మా సఙ్ఖతా వా అసఙ్ఖతా వా, విరాగో తేసం ధమ్మానం అగ్గమక్ఖాయతీ”తి (అ॰ ని॰ ౪.౩౪;

౨.౩౨; ఇతివు॰ ౯౦) వచనతో నిబ్బానసఙ్ఖాతో విరాగో సబ్బధమ్మానం సేట్ఠో. **ద్విపదానఞ్చ చక్ఖుమాతి** సబ్బేసమ్పి దేవమనుస్సాదిభేదానం ద్విపదానం పఞ్చహి చక్ఖూహి చక్ఖుమా భగవావ సేట్ఠోతి.

అగ్గానీతి ఉత్తమాని. **యావతాతి** యత్తకా. **అపదాతి** నిప్పదా అహిమచ్ఛాదయో. **ద్విపదాతి** మనుస్సపక్ఖిజాతాదయో. **చతుప్పదాతి** హత్థిఅస్సాదయో . **బహుప్పదాతి** సతపదిఆదయో. **రూపినో**తి కామావచరరూపావచరసత్తా. **అసఞ్ఞినో**తి అసఞ్ఞీభవే నిబ్బత్తసత్తా. **నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞినో**తి భవగ్గే నిబ్బత్తసత్తా. **అగ్గమక్ఖాయతీ**తి గుణేహి అగ్గో ఉత్తమో సేట్ఠో అక్ఖాయతి.

అసఙ్ఖతానన్తి నిబ్బానమేవ వుత్తం. **విరాగో**తిఆదీని చ నిబ్బానస్సేవ నామాని. తఞ్హి ఆగమ్మ సబ్బే కిలేసా విరజ్జన్తి, సబ్బే రాగమదాదయో మదా నిమ్మదా హోన్తి అభావం గచ్ఛన్తి , సబ్బా పిపాసా వినయం ఉపేన్తి, సబ్బే ఆలయా సముగ్ఘాతం గచ్ఛన్తి, వట్టాని ఉపచ్ఛిజ్జన్తి, తణ్హా ఖీయతి, సబ్బపరిళాహా వూపసమ్మన్తి, వట్టదుక్ఖం నిరుజ్ఝతి నిబ్బాయతి. తస్మా తం ఏతాని నామాని లభతీతి.

ధమ్మో చ కుసలక్ఖతోతి తస్స సత్థునో ధమ్మో చ కుసలో అనవజ్జో, అనవజ్జత్తా ఏవ పటిపక్ఖేహి రాగాదీహి కిలేసేహి సబ్బతిత్థియవాదేహి చ అపరిక్ఖతో. **తాని తీణి విసిస్సరే**తి ఏతాని తీణి రతనాని లోకే సబ్బరతనేహి విసిస్సన్తి గుణవసేన సబ్బలోకం అతిసేన్తీతి అత్థో.

సమణపదుమసఞ్చయో గణోతి పదుమసదిసానం అరియసమణానం సమూహసఙ్ఖాతో గణో. పదుమన్తి హి పరిపుణ్ణసతపత్తస్స సరోరుహస్స నామం. అరియపుగ్గలా చ సబ్బథాపి పరిపుణ్ణగుణాతి పదుమసదిసా వుత్తా. **విదూనం సక్కతో**తి విదూహి పణ్డితేహి సక్కతో. **నరవరదమకో**తి నరవరో చ పురిసానం దమకో నాయకో చాతి అత్థో. **లోకస్స ఉత్తరీ**తి లోకస్స ఉపరి ఠితాని, సబ్బలోకే ఉత్తమానీతి అత్థో.

నిరుపదాహోతి రాగపరిళాహాదీహి అనుపదాహో. **సచ్చనామో**తి అవితథనామో యథాభుచ్చగుణేహి ఆగతనామో. **సబ్బాభిభూ**తి సబ్బలోకం అత్తనో గుణేహి అభిభవిత్వా ఠితో. **సచ్చధమ్మో**తి వట్టతో ఏకన్తనిస్సరణభావేన అవితథో సహ పరియత్తియా నవవిధోపి లోకుత్తరధమ్మో, తతో ఏవ **నత్థఞ్ఞో తస్స ఉత్తరీ**తి తస్స ఉత్తరి అధికగుణో అఞ్ఞో చ ధమ్మో నత్థీతి అత్థో. **అరియసఙ్ఘోవ నిచ్చం** సబ్బకాలం విదూహి సబ్బపణ్డితేహి **పూజితో**.

‘‘**ఏకాయన**’’న్తి గాథాయ **ఏకాయన**న్తి ఏకం మగ్గం. మగ్గస్స హి –

“మగ్గో పన్థో పథో పజ్జో, అఞ్జసం వటుమాయనం;
నావా ఉత్తరసేతు చ, కుల్లో చ భిసి సఙ్గమో”తి. (చూళని॰ పారాయనత్థుతిగాథానిద్దేస ౧౦౧) –

బహూని నామాని, స్వాయం ఇధ అయననామేన వుత్తో. తస్మా ఏకాయనన్తి ఏకమగ్గం, న ద్వేధాపథభూతన్తి అత్థో. అథ వా ఏకేన అయితబ్బన్తి **ఏకాయనం**. గణసఙ్గణికం పహాయ వివేకట్ఠేన పవివిత్తేన పటిపజ్జితబ్బన్తి అత్థో. అయన్తి వా ఏతేనాతి అయనో, సంసారతో నిబ్బానం గచ్ఛన్తీతి అత్థో. ఏకస్స వా సబ్బసత్తసేట్ఠస్స భగవతో అయనోతి ఏకాయనో. కిఞ్చాపి హి తేన అఞ్ఞేపి అయన్తి, తథాపి భగవతోవ సో అయనో, తేన ఉప్పాదితత్తా. యథాహ – “సో హి, బ్రాహ్మణ, భగవా అనుప్పన్నస్స మగ్గస్స ఉప్పాదేతా”తిఆది (మ॰ ని॰ ౩.౭౯). అయతీతి వా అయనో, గచ్ఛతి పవత్తతీతి అత్థో. ఏకస్మిం ఇమస్మింయేవ

ధమ్మవినయే అయనో, న అఞ్ఞత్థాతి ఏకాయనో. యథాహ – “ఇమస్మిం ఖో, సుభద్ద, ధమ్మవినయే అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో ఉపలబ్భతీ”తి (దీ॰ ని॰ ౨.౨౧౪). అపి చ పుబ్బభాగే నానాముఖభావనాయ పవత్తోపి అపరభాగే ఏకం నిబ్బానమేవ అయతి గచ్ఛతీతి ఏకాయనో, తం ఏకాయనం.

జాతిఖయన్తదస్సీతి జాతియా ఖయసఙ్ఖాతో అన్తో జాతిఖయన్తో. జాతియా అచ్చన్తఖయన్తో నిబ్బానం, తం పస్సీతి జాతిఖయన్తదస్సీ. “మగ్గం పజానాతి హితానుకమ్పీ”తిపి పాఠో. తస్సత్థో – వుత్తప్పకారం ఏకాయనసఙ్ఖాతం మగ్గం సయమ్భుఞాణేన భగవా పజానాతి, జానన్తో చ తేన తేన హితేన సత్తే అనుకమ్పతీతి. ఇదాని తస్స మగ్గస్స ఏకాయనభావం, తీసుపి కాలేసు ఏకన్తనియ్యానతఞ్చ విభావేతుం **‘‘ఏతేన మగ్గేన తరింసు పుబ్బే, తరిస్సన్తి యే చ తరన్తి ఓఘ**’’న్తి ఆహ. తస్సత్థో – యే అతీతమద్ధానం కామోఘాదిచతుబ్బిధం ఓఘం తరింసు, యే తం అనాగతమద్ధానం తరిస్సన్తి, ఏతరహి చ తరన్తి, తే సబ్బే ఏతేనేవ మగ్గేన, న అఞ్ఞేనాతి. **విసుద్ధిపేక్ఖా**తి చతురోఘనిత్థరణేన అచ్చన్తవిసుద్ధిం నిబ్బానం అపేక్ఖన్తా, పరినిబ్బాయితుకామాతి అత్థో.

ఏవం దువిధమ్పి సాసనపట్ఠానం నానాసుత్తపదాని ఉదాహరన్తేన విభజిత్వా ఇదాని సంకిలేసభాగియాదీహి సంసన్దిత్వా దస్సేతుం పున **‘‘లోకియం సుత్త**’’న్తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **దస్సనభాగియేన చ భావనాభాగియేన చా**తి నిబ్బేధభాగియేన. నిబ్బేధభాగియమేవ హి దస్సనభాగియం భావనాభాగియన్తి ద్విధా భిన్దిత్వా దస్సితం. **లోకియఞ్చ లోకుత్తరఞ్చా**తి లోకియం లోకుత్తరఞ్చ సుత్తం, సంకిలేసభాగియాదీహి దస్సనభాగియాదీహి చాతి ఉభయేహి నిద్దిసితబ్బన్తి అధిప్పాయో. **యస్మిం సుత్తే**తిఆది నిద్దిసనాకారదస్సనం. తత్థ **సంకిలేసభాగియ**న్తి సంకిలేసకోట్ఠాససహితం, సంకిలేసత్థదీపనన్తి అత్థో. ఏస నయో సేసేసుపి.

ఏవం లోకియత్తికస్స సంకిలేసభాగియాదీహి చతూహి పదేహి సంసన్దనం దస్సేత్వా ఇమినా నయేన సేసతికానం సేసపదానఞ్చ సంసన్దనం సువిఞ్ఞేయ్యన్తి తం అనుద్ధరిత్వా సంకిలేసభాగియాదీనం సమతిక్కమనం దస్సేతుం **‘‘వాసనాభాగియం సుత్త**’’న్తిఆది వుత్తం. తత్థ యదిపి సంకిలేసభాగియం సుత్తం, వాసనాభాగియఞ్చ సుత్తం లోకియమేవ. తథాపి లోకుత్తరసుత్తాని వియ లోకియసుత్తానం వాసనాభాగియం సుత్తం సంకిలేసభాగియస్స సమతిక్కమాయ హోతీతి ఇమమత్థం దస్సేతుం **‘‘వాసనాభాగియం సుత్తం సంకిలేసభాగియస్స సుత్తస్స నిగ్ఘాతాయా**’’తి వుత్తం. తత్థ **నిగ్ఘాతాయా**తి పహానాయ. సుత్తసీసేన చేత్థ సుత్తత్థో గహితోతి దట్ఠబ్బం. యస్మా చ వోదానధమ్మా వియ సంకిలేసధమ్మానం దస్సనభూమిసమతిక్కమనేనేవ భావనాభూమి అధిగన్తబ్బా, తస్మా **‘‘భావనాభాగియం సుత్తం దస్సనభాగియస్స సుత్తస్స పటినిస్సగ్గాయా**’’తి వుత్తం. యస్మా పన అసేక్ఖధమ్మేసు ఉప్పన్నేసు మగ్గభావనాకిచ్చం నామ నత్థి. ఝానభావనాపి దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారత్థా ఏవ హోతి, తస్మా **‘‘అసేక్ఖభాగియం సుత్తం భావనాభాగియస్స సుత్తస్స పటినిస్సగ్గాయ, అసేక్ఖభాగియం సుత్తం దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారత్థ**’’న్తి చ వుత్తం.

ఇదాని తికపదేహేవ సంసన్దిత్వా దస్సేతుం **‘‘లోకుత్తర**’’న్తిఆది వుత్తం. **ఏకబీజినా**తిఆదీసు యో సోతాపన్నో హుత్వా ఏకమేవ అత్తభావం జనేత్వా అరహత్తం పాపుణాతి, అయం **ఏకబీజీ** నామ. యథాహ –

> “కతమో చ పుగ్గలో ఏకబీజీ? ఇధేకచ్చో పుగ్గలో తిణ్ణం సంయోజనానం పరిక్ఖయా సోతాపన్నో హోతి అవినిపాతధమ్మో నియతో సమ్బోధిపరాయణో. సో ఏకంయేవ మానుసకం భవం నిబ్బత్తేత్వా దుక్ఖస్సన్తం కరోతి.

అయం వుచ్చతి పుగ్గలో ఏకబీజీ”తి (పు. ప. ౩౩).

యో పన ద్వే వా తీణి వా కులాని సన్ధావిత్వా సంసరిత్వా దుక్ఖస్సన్తం కరోతి, అయం **కోలంకోలో** నామ. యథాహ –

“కతమో చ పుగ్గలో కోలంకోలో? ఇధేకచ్చో పుగ్గలో తిణ్ణం...పే.... పరాయణో. సో ద్వే వా తీణి వా కులాని సన్ధావిత్వా సంసరిత్వా దుక్ఖస్సన్తం కరోతి. అయం వుచ్చతి పుగ్గలో కోలంకోలో”తి (పు. ప. ౩౨).

తత్థ **కులానీ**తి భవే. **ద్వే వా తీణి వా**తి ఇదమేత్థ దేసనామత్తమేవ. యావ ఛట్ఠభవా సంసరన్తోపి కోలంకోలో హోతి ఏవ.

యో పన సత్త భవే సంసరిత్వా దుక్ఖస్సన్తం కరోతి, అయం **సత్తక్ఖత్తుపరమో** నామ. యథాహ –

“కతమో చ పుగ్గలో సత్తక్ఖత్తుపరమో? ఇధేకచ్చో...పే.... పరాయణో. సో సత్తక్ఖత్తుం దేవే చేవ మానుసే చ సన్ధావిత్వా సంసరిత్వా దుక్ఖస్సన్తం కరోతి. అయం వుచ్చతి పుగ్గలో సత్తక్ఖత్తుపరమో”తి (పు. ప. ౩౧).

కో పన తేసం ఏతం పభేదం నియమేతీతి? కేచి తావ “పుబ్బహేతు నియమేతీ”తి వదన్తి. కేచి “పఠమమగ్గో”, కేచి “ఉపరి తయో మగ్గా”. కేచి “తిణ్ణం మగ్గానం విపస్సనా”తి. తత్థ పుబ్బహేతు నియమేతీతి వాదే పఠమమగ్గస్స ఉపనిస్సయో కతో నామ హోతి. ఉపరి తయో మగ్గా నిరుపనిస్సయా ఉప్పన్నాతి ఆపజ్జతి. పఠమమగ్గో నియమేతీతి వాదే ఉపరి తిణ్ణం మగ్గానం నిరత్థకతా ఆపజ్జతి. ఉపరి తయో మగ్గా నియమేన్తీతి వాదే “పఠమమగ్గే అనుప్పన్నే ఏవ ఉపరి తయో మగ్గా ఉప్పన్నా”తి ఆపజ్జతి. విపస్సనా నియమేతీతి వాదో పన యుజ్జతి. సచే హి ఉపరి తిణ్ణం మగ్గానం విపస్సనా బలవతీ హోతి, ఏకబీజీ నామ హోతి. తతో మన్దతరా కోలంకోలో. తతో మన్దతరా సత్తక్ఖత్తుపరమోతి. ఏత్థ చ యో మనుస్సేసు ఏవ సత్తక్ఖత్తుం సంసరిత్వా అరహత్తం పాపుణాతి, యో చ దేవేసుయేవ సత్తక్ఖత్తుం సంసరిత్వా అరహత్తం పాపుణాతి, ఇమే న ఇధాధిప్పేతా. యో పన కాలేన దేవేసు, కాలేన మనుస్సేసూతి వోమిస్సకనయేన సంసరిత్వా అరహత్తం పాపుణాతి, సో ఇధాధిప్పేతో. తస్మా “సత్తక్ఖత్తుపరమో”తి ఇదం ఇధట్ఠకవోకిణ్ణవట్టజ్ఝాసయస్స వసేన వేదితబ్బం. వట్టజ్ఝాసయో హి ఆదితో పట్ఠాయ ఛ దేవలోకే సోధేత్వా అకనిట్ఠే ఠత్వా పరినిబ్బాయిస్సతి.

తత్థ యో సద్ధం ధురం కత్వా సోతాపత్తిమగ్గం నిబ్బత్తేతి, సో మగ్గక్ఖణే **సద్ధానుసారీ** నామ హోతి. ఫలక్ఖణే పన సద్ధావిముత్తో నామ హుత్వా వుత్తనయేన ఏకబీజిఆదిభేదో హోతి. యో పన పఞ్ఞం ధురం కత్వా సోతాపత్తిమగ్గం నిబ్బత్తేతి, సో మగ్గక్ఖణే **ధమ్మానుసారీ** నామ. ఫలక్ఖణే పన దిట్ఠిప్పత్తో నామ హుత్వా ఏకబీజిఆదిభేదో హోతి. ఇదఞ్చ అట్ఠన్నం విమోక్ఖానం అలాభినో వసేన వుత్తం. లాభీ పన ఫలక్ఖణే కాయసక్ఖీ నామ హోతి. తత్థ యే సద్ధావిముత్తదిట్ఠిప్పత్తకాయసక్ఖినామకా తయో సోతాపన్నా, తే ఏకబీజిఆదీహి తీహేవ సఙ్గహేత్వా వుత్తం – **‘‘పఞ్చహి పుగ్గలేహి నిద్దిసితబ్బం ఏకబీజినా...పే.... ధమ్మానుసారినా’’**తి, ఏవం పఞ్చహి.

ద్వాదసహి పుగ్గలేహీతి సకదాగామిమగ్గట్ఠో, సకదాగామీ, అనాగామిమగ్గట్ఠో, అభేదేన అనాగామీ, అన్తరాపరినిబ్బాయిఆదయో పఞ్చ, సద్ధావిముత్తదిట్ఠిప్పత్తకాయసక్ఖినో తయోతి భేదేన అట్ఠాతి, ఏవం ద్వాదసహి. తత్థ హి యో అవిహాదీసు తత్థ తత్థ ఆయువేమజ్ఝం అప్పత్వా పరినిబ్బాయతి, అయం **అన్తరాపరినిబ్బాయీ**. యో పన ఆయువేమజ్ఝం అతిక్కమిత్వా అరహత్తం పాపుణాతి, అయం **ఉపహచ్చపరినిబ్బాయీ**. తథా యో అవిహాదీసు ఉపపన్నో

అసఙ్ఖారేన అప్పయోగేన అరహత్తం అధిగచ్ఛతి, అయం **అసఙ్ఖారపరినిబ్బాయీ**. యో పన ససఙ్ఖారేన సప్పయోగేన అరహత్తం అధిగచ్ఛతి, అయం **ససఙ్ఖారపరినిబ్బాయీ**. ఉద్ధం ఉపరూపరి బ్రహ్మలోకే ఉపపత్తిసోతో ఏతస్సాతి **ఉద్ధంసోతో**. పటిసన్ధివసేన అకనిట్ఠే గచ్ఛతీతి **అకనిట్ఠగామీ**.

తత్థ అత్థి ఉద్ధంసోతో అకనిట్ఠగామీ అత్థి ఉద్ధంసోతో న అకనిట్ఠగామీ, అత్థి న ఉద్ధంసోతో అకనిట్ఠగామీ అత్థి న ఉద్ధంసోతో న అకనిట్ఠగామీతి. తత్థ యో ఇధ అనాగామిఫలం పత్వా అవిహాదీసు నిబ్బత్తో తత్థ యావతాయుకం ఠత్వా ఉపరూపరి నిబ్బత్తిత్వా అకనిట్ఠం పాపుణాతి, అయం **ఉద్ధంసోతో అకనిట్ఠగామీ** నామ. యో పన అవిహాదీసు నిబ్బత్తో తత్థేవ అపరినిబ్బాయిత్వా అకనిట్ఠమ్పి అప్పత్వా ఉపరూపరి బ్రహ్మలోకే పరినిబ్బాయతి, అయం **ఉద్ధంసోతో న అకనిట్ఠగామీ** నామ. యో ఇతో చవిత్వా అకనిట్ఠేయేవ నిబ్బత్తతి, అయం **న ఉద్ధంసోతో అకనిట్ఠగామీ** నామ. యో పన అవిహాదీసు చతూసు అఞ్ఞతరస్మిం నిబ్బత్తిత్వా తత్థేవ పరినిబ్బాయతి, అయం **న ఉద్ధంసోతో న అకనిట్ఠగామీ** నామ. సద్ధావిముత్తాదయో వుత్తవిభాగాయేవ.

నవహి పుగ్గలేహీతి ఏత్థ అట్ఠన్నం విమోక్ఖానం అలాభీ అరహా **పఞ్ఞావిముత్తో** నామ. తేసం పన లాభీ విక్ఖమ్భనసముచ్ఛేదవిమోక్ఖవసేన ఉభోహి భాగేహి రూపకాయనామకాయసఙ్ఖాతతో ఉభతో భాగతో విముత్తత్తా **ఉభతోభాగవిముత్తో** నామ. **సమసీసినా**తి ఏత్థ తివిధో సమసీసీ – ఇరియాపథసమసీసీ, రోగసమసీసీ, జీవితసమసీసీతి.

తత్ర యో ఠానాదీసు ఇరియాపథేసు యేనేవ ఇరియాపథేన సమన్నాగతో హుత్వా విపస్సనం ఆరభతి, తేనేవ ఇరియాపథేన అరహత్తం పత్వా పరినిబ్బాయతి, అయం **ఇరియాపథసమసీసీ** నామ. యో పన ఏకం రోగం పత్వా అన్తోరోగే ఏవ విపస్సనం పట్ఠపేత్వా అరహత్తం పత్వా తేనేవ రోగేన పరినిబ్బాయతి, అయం **రోగసమసీసీ** నామ. పలిబోధసీసం తణ్హా, బన్ధనసీసం మానో, పరామాససీసం దిట్ఠి, విక్ఖేపసీసం ఉద్ధచ్చం, కిలేససీసం అవిజ్జా, అధిమోక్ఖసీసం సద్ధా, పగ్గహసీసం వీరియం, ఉపట్ఠానసీసం సతి, అవిక్ఖేపసీసం సమాధి, దస్సనసీసం పఞ్ఞా, పవత్తసీసం జీవితిన్ద్రియం, గోచరసీసం విమోక్ఖో, సఙ్ఖారసీసం నిరోధోతి తేరససు సీసేసు కిలేససీసం అవిజ్జం అరహత్తమగ్గో పరియాదియతి, పవత్తసీసం జీవితిన్ద్రియం చుతిచిత్తం పరియాదియతి. తత్థ అవిజ్జాపరియాదాయకం చిత్తం జీవితిన్ద్రియం పరియాదాతుం న సక్కోతి. జీవితిన్ద్రియపరియాదాయకం అవిజ్జం పరియాదాతుం న సక్కోతి. అఞ్ఞం అవిజ్జాపరియాదాయకం చిత్తం, అఞ్ఞం జీవితిన్ద్రియపరియాదాయకం. యస్స చేతం సీసద్వయం సమం పరియాదానం గచ్ఛతి, సో **జీవితసమసీసీ** నామ.

కథం పనిదం సమం హోతీతి? వారసమతాయ. యస్మిఞ్హి వారే మగ్గవుట్ఠానం హోతి, సోతాపత్తిమగ్గే పఞ్చ పచ్చవేక్ఖణాని, సకదాగామిమగ్గే పఞ్చ, అనాగామిమగ్గే పఞ్చ, అరహత్తమగ్గే చత్తారీతి ఏకూనవీసతిమే పచ్చవేక్ఖణఞాణే పతిట్ఠాయ భవఙ్గం ఓతరిత్వా పరినిబ్బాయతో ఇమాయ వారసమతాయ ఇదం ఉభయసీసపరియాదానమ్పి సమం హోతి నామ. తేనాయం పుగ్గలో "జీవితసమసీసీ"తి వుచ్చతి, అయమేవ ఇధాధిప్పేతో. ఏవం సుఞ్ఞతవిముత్తాదయో తయో సద్ధావిముత్తో పఞ్ఞావిముత్తో ఉభతోభాగవిముత్తో సమసీసీతి సత్త సావకా అరహన్తో, పచ్చేకబుద్ధో, సమ్మాసమ్బుద్ధోతి ఇమేహి నవహి పుగ్గలేహి అసేక్ఖభాగియం సుత్తం నిద్దిసితబ్బం.

రాగచరితోతి రాగసహితం చరితం ఏతస్సాతి రాగచరితో. రాగేన వా చరితో పవత్తితో రాగచరితో, రాగజ్ఝాసయో రాగాధికోతి అత్థో. ఏస నయో సేసేసుపి. **రాగముఖే ఠితో**తి రాగపరియుట్ఠానే ఠితో, పరియుట్ఠితరాగోతి అత్థో. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో.

వాసనాభాగియం సుత్తన్తి లోకియం సత్తాధిట్ఠానం వాసనాభాగియం సుత్తం. లోకియం సత్తాధిట్ఠానం సంకిలేసభాగియఞ్హి సుత్తం రాగచరితేహి పుగ్గలేహి నిద్దిట్ఠం. తత్థ "లోకియం, సత్తాధిట్ఠాన"న్తి పదద్వయం అనువత్తమానం కత్వా వుత్తం ''**వాసనాభాగియ**''న్తి. **సీలవన్తేహీ**తి సీలవన్తాదీహి పుగ్గలేహి. **పకతిసీల**న్తిఆది యేహి సమన్నాగతా, తే పుగ్గలా. తేసం దస్సనేన పుగ్గలానం ఉపలక్ఖణం. అథ వా ధమ్మాధిట్ఠానం పకతిసీలాదివసేన, సత్తాధిట్ఠానం పకతిసీలవన్తాదివసేన వేదితబ్బన్తి ఇమస్స నయస్స దస్సనత్థం "సీలవన్తేహి నిద్దిసితబ్బ"న్తి వత్వా "పకతిసీల"న్తిఆది వుత్తం. తం పకతిసీలాదీనం పఞ్చన్నం ఏవ గహణం నిదస్సనమత్తం, పత్తిదానఅబ్భనుమోదనధమ్మస్సవనదేసనాదిట్ఠిజుకమ్మాదీనమ్పి చేత్థ సమ్భవతో. తేసమ్పి వా ఏత్థేవ సఙ్గహేత్వా దస్సనత్థం ''**పఞ్చా**''తి వుత్తం.

తత్థ **పకతిసీల**న్తి సమ్పత్తవిరతిసీలం. **చిత్తప్పసాదో**తి కమ్మఫలసద్ధా రతనత్తయసద్ధా చ. **ఞాణం పఞ్ఞాయ నిద్దిసితబ్బ**న్తి యస్మిం సుత్తే పఞ్ఞా ఆగతా, తం సుత్తం ఞాణన్తి నిద్దిసితబ్బం. న కేవలం పఞ్ఞాపరియాయేనేవ, అథ ఖో పఞ్ఞిన్ద్రియాదిపరియాయేనపి యత్థ పఞ్ఞా ఆగతా, తం సుత్తం ఞాణన్తి నిద్దిసితబ్బన్తి దస్సేతుం ''**పఞ్ఞిన్ద్రియేనా**''తిఆది వుత్తం. తస్సత్థో – హేట్ఠా వుత్తో ఏవ. **యం వా పనా**తిఆదీసు యం వా అఞ్ఞం కిఞ్చి పఞ్ఞాయ అధివచనం. సబ్బం తం యత్థ కత్థచి సుత్తే ఆగతం, తం సుత్తం ఞాణన్తి నిద్దిసితబ్బన్తి అత్థో.

అజ్ఝత్తికబాహిరేహీతి యస్మిం సుత్తే అజ్ఝత్తికాని ఆయతనాని, బాహిరాని చ ఆయతనాని ఆగతాని, తం సుత్తం తేహి ఆయతనేహి ఞాణం **ఞేయ్యన్తి నిద్దిసితబ్బం. పఞ్ఞాపి ఆరమ్మణభూతా ఞేయ్య**న్తి ఞేయ్యతో విసుం కత్వా పఞ్ఞా వుత్తా. తథా హి పఞ్ఞా ఞాణన్తరస్స ఆరమ్మణన్తి కత్థచి సుత్తే ఞేయ్యభావేనపి వుచ్చతి. **యం కిఞ్చి ఆరమ్మణభూత**న్తి యం కిఞ్చి ఞాణస్స విసయభూతం రూపాది. **అజ్ఝత్తికం వా బాహిరం వాతి వా**-సద్దేన ఓళారికాదిం సఙ్గణ్హాతి. **సబ్బం తం సఙ్ఖతేన అసఙ్ఖతేన చా**తి సబ్బం తం యథాసమ్భవం సఙ్ఖతభావేన అసఙ్ఖతభావేన చ ఞేయ్యన్తి నిద్దిసితబ్బం. ఞేయ్యధమ్మవసేన హి ఞేయ్యసుత్తం ఞేయ్యన్తి వుచ్చతీతి.

యం వా పన కిఞ్చి భగవా అఞ్ఞతరవచనం భాసతీతి లోకియలోకుత్తరాదిసుత్తేసు ఏకస్మిం సుత్తే ద్వే. తేసు యం వా పన కిఞ్చి అఞ్ఞతరవచనం ఏకస్సేవ కథనం భాసతి నిద్దిసతి. **సబ్బం తం యథానిద్దిట్ఠం ధారయితబ్బ**న్తి తం యథా సబ్బం సుత్తం లోకియాదీసు యది అఞ్ఞతరవసేన, అథ ఉభయవసేన యథా యథా నిద్దిట్ఠం, తథా తథా గహేతబ్బం, తం తం పధానభావేన నిద్దిసితబ్బన్తి అత్థో.

కిలేససహితఞ్ఞేవ కమ్మం విపాకస్స హేతు, న ఇతరన్తి వుత్తం ''**దువిధో హేతు యఞ్చ కమ్మం యే చ కిలేసా**''తి. **సముదయో కిలేసా**తి ఏత్థ "సముదయో"తి ఏతేన సముదయపక్ఖియా వుత్తా. "కిలేసా"తి చ కిలేసవన్తో, సంకిలిట్ఠాతి అత్థో. **యం దిస్సతీ**తి యం యం దిస్సతి. **తాసు తాసు భూమీసూ**తి పుథుజ్జనభూమిఆదీసు. **కప్పియానులోమేనా**తి కప్పియేన చ కప్పియానులోమేన చ. తత్థ కప్పియం పాళియం సరూపతో వుత్తం, కప్పియానులోమం మహాపదేసవసేన నయతో దస్సితం. **పటిక్ఖిత్తకారణేనా**తి యేన కారణేన భగవతా యం పటిక్ఖిత్తం, తేన కారణేన తం నిద్దిసితబ్బం. ఏకన్తేన సరాగాదిసంవత్తనమేవ హి భగవతా పటిక్ఖిత్తం, తం సరాగాయ సంవత్తనాదికారణేన నిద్దిసితబ్బం . **ధమ్మస్సా**తి అసఙ్ఖతధమ్మస్స. **అరియధమ్మాన**న్తి మగ్గఫలధమ్మానం. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఏత్థ చ యథా సంకిలేసభాగియాదీనం అఞ్ఞమఞ్ఞం సంసగ్గతో అనేకవిధో పట్ఠానభేదో ఇచ్ఛితో, ఏవం లోకియసత్తాధిట్ఠానాదిసంసగ్గతోపి అనేకవిధో పట్ఠానభేదో సమ్భవతి. పాళియం పన ఉభయత్థాపి ఏకదేసదస్సనవసేన ఆగతత్తా నయదస్సనన్తి వేదితబ్బం. సక్కా హి ఇమినా నయేన విఞ్ఞూనా తే నిద్ధారేతున్తి. యథా చ సంకిలేసభాగియాదీనం లోకియాదీనఞ్చ విసుం విసుం సంసగ్గభేదవసేన అయం పట్ఠానభేదో అనేకవిధో లబ్భతి, ఏవం ఉభయేసమ్పి సంసగ్గవసేన అయం నయో యథారహం లబ్భతేవ. లబ్భతి హి లోకియం సుత్తం కిఞ్చి సంకిలేసభాగియం, కిఞ్చి వాసనాభాగియం. తథా లోకుత్తరం సుత్తం కిఞ్చి నిబ్బేధభాగియం, కిఞ్చి అసేక్ఖభాగియన్తి. సేసేసుపి ఏసేవ నయో.

ఏవం సోళసవిధే పట్ఠానే అట్ఠవీసతివిధం పట్ఠానం పక్ఖిపిత్వా, అట్ఠవీసతివిధే చ పట్ఠానే సోళసవిధం పక్ఖిపిత్వా యథారహం దుకతికాదిభేదేన సమ్భవతో పట్ఠానవిభాగో వేదితబ్బో, సో చ ఖో తీసు పిటకేసు లబ్భమానస్స సుత్తపదస్స వసేన. యస్మా పన తాని తాని సుత్తపదాని ఉదాహరణవసేన నిద్ధారేత్వా ఇమస్మిం అత్థే విత్థారియమానే అతిపపఞ్చో హోతి, అతిభారియా చ నేత్తిసంవణ్ణనా, సక్కా చ ఇమినా నయేన విఞ్ఞూనా అయమత్థో విఞ్ఞాతుం, తస్మా న తం విత్థారయిమ్హ. తేనేవ హి పాళియం అఞ్ఞమఞ్ఞసంసగ్గవసేన పట్ఠానవిభాగో ఏకదేసేనేవ దస్సితో, న నిప్పదేసతోతి.

సాసనపట్ఠానవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిగమనకథా

ఏత్తావతా చ –

హారే నయే చ పట్ఠానే, సువిసుద్ధవినిచ్ఛయం;
విభజన్తో నవఙ్గస్స, సాసనస్సత్థవణ్ణనం.

నేత్తిప్పకరణం ధీరో, గమ్భీరం నిపుణఞ్చ యం;
అదేసయి మహాథేరో, **మహాకచ్చాయనో** వసీ.

సద్ధమ్మావతరట్ఠానే, పట్టనే నాగసవ్హయే;
ధమ్మాసోకమహారాజ-విహారే వసతా మయా.

చిరట్ఠితత్థం యా తస్స, ఆరద్ధా **అత్థవణ్ణనా**;
ఉదాహరణసుత్తానం, లక్ఖణానఞ్చ సబ్బసో.

అత్థం పకాసయన్తీ సా, అనాకులవినిచ్ఛయా;
సమత్తా సత్తవీసాయ, పాళియా భాణవారతో.

ఇతి తం సఙ్ఖరోన్తేన, యం తం అధిగతం మయా;
పుఞ్ఞం తస్సానుభావేన, లోకనాథస్స సాసనం.

ఓగాహేత్వా విసుద్ధాయ, సీలాదిపటిపత్తియా;

సబ్బేపి దేహినో హోన్తు, విముత్తిరసభాగినో.

చిరం తిట్ఠతు లోకస్మిం, సమ్మాసమ్బుద్ధసాసనం;
తస్మిం సగారవా నిచ్చం, హోన్తు సబ్బేపి పాణినో.

సమ్మా వస్సతు కాలేన, దేవోపి జగతీపతి;
సద్ధమ్మనిరతో లోకం, ధమ్మేనేవ పసాసతూతి.

ఇతి బదరతిత్థవిహారవాసినా ఆచరియధమ్మపాలేన కతా

నేత్తిప్పకరణస్స అత్థసంవణ్ణనా సమత్తాతి.

నేత్తిప్పకరణ-అట్ఠకథా నిట్ఠితా.